



ΤΑΚΗ Χ. ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΥ

Η

ΓΟΡΤΥΝΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΠΡΩΤΟΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΑΠΟ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΑΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΜΕΧΡΙ ΤΩΝ ΚΑΘ' ΗΜΑΣ



ΕΝ ΠΑΤΡΑΙΣ

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΑΝΔΡΕΟΥ Β. ΠΑΣΧΑ

1898





*Τὸ ἀγαθὸν
καὶ τὸ καλὸν
ἐστὶν ἡ ἀρετή*

ΤΗ ΣΚΙΑ

ΤΟΥ ΓΙΓΑΝΤΟΣ

ΤΟΥ ΝΕΩΤΕΡΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

Θ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

ΜΝΗΜΟΣΥΝΟΝ



ΕΚΚΛΗΣΙΣ

Πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Γορτυνίους

ΣΤΗΣΑΤΕ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑ

εἰς τὸ αἰώνιον σέμνωμα

ΤΗΣ ΓΟΡΤΥΝΙΑΣ

Ὁ διάσημος ἐν Παρισίοις Ἑλληὴν γλύπτης κ. Λά-
ζαρος Σῶχος κατεσκεύασεν ἑξοχὸν χαλκοῦν ἀνδρι-
άντα τοῦ στρατηλάτου Θ. Κολοκοτρώνη, ὅπως στηθῇ
προσεχῶς ἐν Ναυπλίῳ. Ἀλλὰ πρὸς ἀνιδύναμι ὁμοίου
ἐρίππου ἀνδριάντος τοῦ Μεγάλου Γορτυνίου δὲν εἶνε
ἐπικαιρότερον τὸ ἐνδοξόν καὶ περίοπτον φροῦριον τῆς
Καρυταίνης, ὅπερ μόνος ἐπεσκεύασε καὶ ἐνθα σώζε-
ται ἡ οἰκία του καὶ ἡ μικρὰ ἐκκλησία του;

Εἶνε ἄρα γε δύσκολον 10 χιλιάδες ἐν Γορτυνίᾳ οἰ-
χογέμειαι καὶ ισάριθμοι ἀνὰ πᾶν τὸ Ἑλληνικὸν Γορ-
τύριοι τὰ καταθέσωσιν ἀνὰ μίαν μόνον δραχμὴν πρὸς
ταχεῖαν ἐνσώρκωσιν τῆς ιδέας ταύτης; Τὰ μαγεῖα
τοῦ περιλαλήτου πρωτοτύπου ὑπάρχουν παρὰ τῷ καλ-
λιτέχνῃ, ὅπως δὲ χυθῇ ἐν αὐτοῖς δεύτερον ἀντίτυπον
ἀπαιτεῖται σχετικῶς ἐλαχίστη δαπάνη.

ΑΠΟΚΤΗΣΩΜΕΝ ΤΟΝ ΑΝΔΡΙΑΝΤΑ
ΤΟΥ

Θ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ



Τοῖς φίλοις Ἀναγνώσται;

Μελετῶν ἀπὸ τῶν φοιτητικῶν ἐδωλίων τὴν νεωτέραν τοῦ Ἑθνικοῦ Ἱστορίαν καὶ παρατηρῶν μετ' εὐφροσύνης, ὅτι σπουδαιότατος καὶ ἀπαραμίλλους ὑπηρεσίας προσέφερε κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν ἡ Γορτυνία, διανοοῦμένη ἔκτοτε νὰ συγγράψω κεχωρισμένην τὴν ἱστορίαν αὐτῆς, ὅπως φιλαφητότερον ἀναδειχθῇ ἡ συμβολὴ τῆς ὀρεινῆς ταύτης χώρας εἰς τὴν Ἑθνικὴν ἀναγέννησιν.

Ἄλλ' ἀποδυθεὶς ἀπὸ τινων ἐτῶν εἰς τὸ ἔργον ἀνέτρεξα καὶ εἰς τὸ ἀμέσως καὶ ἀπώτατον παρελθόν καὶ συνέλεξα ὕλην ἄγνωστον ἔντελως εἰς τοὺς πολλούς, ἀντλήσας κυρίως ἐκ τριῶν πηγῶν, τῶν ἐντύπων καὶ σχεδὸν ἀχρήστων μνημείων, τῶν οἰκογενειακῶν ἀρχείων καὶ ἱστορικῶν ἐγγράφων καὶ τῶν δημοδῶν ποιημάτων καὶ παραδόσεων τῶν γερόντων, περιελθὼν πρὸς τοῦτο καὶ ὀλόκληρον τὴν ἐπαρχίαν.

*
* *

Ἡ Γορτυνία ὡς ὀρίζεται καὶ καλεῖται σήμερον δὲν ὑπῆρχε βεβαίως κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους. Ἐπομένως μέχρι τοῦ ΙΑ' αἰῶνος θὰ παρακολουθήσωμεν ἐν τῇ κοινῇ Ἀρκαδικῇ ἱστορίᾳ τὰς τύχας κυρίως τῶν μικρῶν ἐκείνων ὀρεινῶν κοινοτήτων τῶν ἀντιστοιχοῦσων εἰς τὰ σημερινὰ τῆς ἐπαρχίας ὄρια, ἐν αἷς διέπρεπον ἡ Τραπεζοῦς, ἡ Ἡραία, ἡ Θέλπουσα, ἡ Τευθίς, τὸ Μεθύδριον κ.τ.λ.

Ἡ ἀληθὴς δὲ καὶ αὐτοτελὴς τῆς Γορτυνίας ἱστορία, ἐν ταύτῃ δὲ καὶ περιεργότατῃ καὶ ἄκρως ἐνδιαφέρουσα, ἄρχεται ἀπὸ τῆς ιδρύσεως τῆς Μονῆς τοῦ Φιλοσόφου καὶ κυρίως ἀπὸ τοῦ 1205 μ. Χ. ὅτε κατελήφθη ὑπὸ τῶν Φράγγων καὶ διηρέθη εἰς δύο Βαρωνίας. Ἐκαλεῖτο δ' ἀπὸ τῶν Βυζαντινῶν χρόνων δ ρ ό γ γ ο ς (ὑποδιοικήσις, ἐπαρχία) τῶν Σ κ ο ρ τ ῶ ν (λέξις παρεφθαρμένη ἐκ τοῦ Γόρτυς σλαβιστὶ δὲ Γκόρτσα), καὶ τελευταῖος αὐτῆς δ ρ ο υ γ γ ά ρ ι ο ς ὑπῆρξεν ὁ διάσημος Δοξαπατῆρς.

Μόνῃ δὲ ἡ Γορτυνία ἐκ τῶν ἐρώγγων τοῦ Μωρέως ἐδοκίμασε τρεῖς ν' ἀποτινάξῃ τὸν Φραγγικὸν ζυγὸν καὶ τὸ σπουδαῖον τοῦτο γεγονός οὐδεὶς ἐκ τῶν ἡμετέρων ἱστορικῶν ἀναφέρει, ὡς δὲν μνημονεῦνται καὶ τὰ πλεῖστα τῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας τυχῶν αὐτῆς, ὅτε τὸ Βοεβοβιλίκι τῆς Καρύταινας ὑπεκατέστη εἰς τὰς βαρωνίας τῆς Ἀκοδας καὶ τῆς Καρυταίνης.

*
* *

Ἀλλὰ δὲν θὰ λήξῃ διὰ τοῦ παρόντος τόμου τὸ περὶ τῆς Γορτυ-

στ'

νίας ἡμέτερον ἔργον. Ἐν τῇ προσώπῳ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῶν
ὑπ' αὐτὸν Γορτυνίων στρατηγῶν, ὀπλαρχηγῶν καὶ στρατευμάτων
συγκεντροῦται ὁλόκληρος ὁ κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἀγὼν, διότι
δὲν ὑπῆρξε γωνία αὐτῆς μὴ ποτισθεῖσα διὰ Γορτυνιακοῦ αἵματος
διότι δὲν ὑπῆρξε πολιορκία μὴ συντελεσθεῖσα πρωτίστως ὑπ' ἐκαί-
νων καὶ τῶν ὕλικῶν αὐτῶν θυσιῶν, διότι καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰμβραήμ οἱ
μόνοι σχεδὸν σχίζοντες βία τὰ προσκυνοχάρτια τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν
ἦσαν οἱ Γορτύνιοι, ὑπὸ τὰς ὁδηγίας τοῦ μεγάλου Στρατηλάτου.

Ἐπομένως μόνων τῶν ἐν Γορτυνίᾳ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος συμβάντων θά
μνησθῶμεν ἐναυθὰ, τῶν δ' ἐκτὸς αὐτῆς θριάμβων ἐν μεγάλῃ συντο-
μίᾳ, καθόσον ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Κολοκοτρώνη
προσεχῶς ἐκδοθησομένην, ὡς καὶ τῶν κατὰ τὸν Πατριάρχην Γρηγό-
ριον τὸν Ε', περὶ οὗ θά γραφῇ εἰδικὸς τόμος.

*
* *

Ἄλλ' ἐκ τῆς φιλοτίμου ὑποστηρίξεως τῶν συνεπαρχιωτῶν καὶ τῶν
λοιπῶν φιλομούσων, ἐκδηλουμένης διὰ τῆς γενικῆς διαδόσεως τοῦ
παρόντος τόμου, ἐξαχρᾶται ἡ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου ἐκδο-
σις πολυδαπανωτάτης καὶ λεπτομεροῦς τοπογραφίας τῆς Γορτυνίας
κατὰ κώμας καὶ χωρία, μετὰ λαμπρῶν εἰκόνων ὁλῶν αὐτῶν, ὡς καὶ
τῶν ἀρχαίων καὶ μεσαιωνικῶν ἐρειπίων, τῶν γραφικωτέρων τῆς
ἐπαρχίας τοπίων, τῶν ἐπιφανῶν ἰδρυμάτων καὶ τῶν ἱστορικῶν ἀν-
δρῶν αὐτῆς.

Τὸν τόμον δ' ἐκεῖνον θά συνοδεύῃ χάρτης τῆς Γορτυνίας εἰς μέγα
σχῆμα, διηρημένος κατὰ δήμους καὶ διεξοδική περιγραφὴ τῶν ἐν
αὐτῇ ἡθῶν καὶ ἐθίμων, παραδόσεων, προλήψεων, δημοτικῶν ᾠσμά-
των, μοιρολογίων καὶ τῶν κατὰ τόπους γλωσσαρίων.

*
* *

Ἐπὶ τούτοις σὺν τῇ ἐπιθυμίᾳ ν' ἀναπληρώσω κατὰ τὸ δυνατόν
δι' ἀσθενῶν δυνάμεων ὑπάρχον κενόν, ποιῶμαι ἀπαρχὰς τῆς ἐκδό-
σεως πρωτοτύπου ἔργου, θαρρῶν ἐπὶ τὴν εὐγενῆ ὑποστήριξιν συνε-
παρχιωτῶν κοσμοφύτων καὶ τὴν σύγχρονον Ἑλληνικὴν Κοινωνίαν
ἐν τε τῇ ἐμπορίᾳ, ἐν τῇ βιομηχανίᾳ καὶ τοῖς γράμμασι.

Δεκέμβριος 1898.

ΤΑΚΗΣ ΚΑΝΔΗΛΩΡΟΣ

δικηγόρος ἐν Πύργῳ.

Η ΓΟΡΤΥΝΙΑ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

ΑΠΟ ΤΗΣ ΜΥΘΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟΥ 146 Π. Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΜΥΘΟΛΟΓΙΑ

Γέννησις Διὸς ἐν Γορτυνίᾳ.-- Ἀσκληπιὸς. -- Δήμητρα. -- Γυγαντομαχία.-- Ὁ Πᾶν καὶ αἱ ἐρωμέναι αὐτοῦ.-- Μουσικὴ δεινότης καὶ πανικοὶ φόβοι.-- Θάνατος Πανός.-- Οἱ πρῶτοι βασιλεῖς.-- Ἀρκάς, Ἑχέμορ, Ἀγαπήνωρ, Τεῦθις.-- Τρωϊκὸς πόλεμος, καὶ ὄργη Ἀθηναῖς.-- Εἰδύλλια Δάφνης, Λευκίππου καὶ Ἀπόλλωνος.

Οἱ ὥς αὐτόχθονες καὶ προσέληνοι καυχώμενοι Ἀρκάδες διεξεδίκησαν γενναίαν καὶ τῆς μυθολογίας μερίδα. Κατ' αὐτοὺς ἡ Ρέα, ἡ πολυπαθὴς σύζυγος τοῦ τεκνοφάγου Κρόνου, τεκοῦσα τὸν Δία ἐν μοίρᾳ τινὶ τοῦ Λυκαίου παρέδωκεν αὐτὸν εἰς τὰς νύμφας Θεισόαν, Νέδαν καὶ Ἀγνώ, αἵτινες λούσασαι τὸ θεῖον νήπιον εἰς τὰ δροσερώτατα τοῦ ἐπικληθέντος Λουσίου ποταμοῦ ὕδατα παρὰ τὴν θέσιν Καρκαλοῦ (Λούτσαινα), ἀνέθρεψαν κρύφα ἐπὶ τοῦ Λυκαίου τὸν μέγιστον τῶν Θεῶν. Ἀλλ' ὁ παμφάγος Κρόνος ἐτράπη ταχὺς πρὸς ἀναζήτησιν τῆς ἀναμενομένης βορᾶς καὶ εὔρε τὴν λεχὼν ἐν τινὶ σπηλαίῳ τοῦ Θαυμασίου ὄρους, ἴσως εἰς τὴν δρακότρυπαν τῆς Πατερίτσης. Ἀλλ'

ἀντὶ τοῦ ἐπικινδύνου διὰ τὸν ὁρόνον του νηπίου κατεβρόχθισε λίθον ἐν σπαργάνοις, ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὅρους ὑπὸ τῆς Ρέας πονήρως ληφθέντα. (1)

Πρὸς τοῖτοις καὶ διὰ τὴν γέννησιν τῆς Ἥρας καὶ τοῦ Ἑρμοῦ ἐπὶ τῶν Ἀρκαδικῶν ὁρέων ἐκχυχῶντο, καὶ τὴν Δήμητραν ἐπίστευον διδάσασαν αὐτοῖς πρώτοις μετὰ τὴν Ἀττικὴν τὴν γεωργίαν, καὶ τὸν Ἀσκληπιὸν ἐκήρυττον ὡς ἐν Θελοπούσῃ γεννηθέντα καὶ ὑπὸ τοῦ Αὐτολύκου ἀνευρεθέντα εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Λάδωνος. Ἐκεῖ δέ που καὶ ἡ Δήμητρα φεύγουσα τὸν Προσιδῶνα κατέφυγεν ὡς φορβὰς εἰς τὸ ἵπποστάσιον τοῦ Ὀγγίου, ἀλλὰ, μεταμορφωθέντος καὶ τοῦ Θεοῦ εἰς ἵππον, ἐγέννησεν ἐξ αὐτοῦ τὸν θεσπέσιον ἵππον Ἀρείονα καὶ τὴν μυστηριώδη Κόρην ἣ Δέσποιναν, ἣν κλαπείσαν ὑπὸ τοῦ Πλούτωνος ἐθρήνει ἄπελπισ καὶ ἄραντος ἐντὸς τῶν Ἀρκαδικῶν ἀντρων. (2) Ἐν Ἀρκαδίᾳ καὶ ἡ Ἀρτεμις εἶχε τὰ ἐκλεκτότερα καὶ προσφιλέστερα πρὸς θήραν ἄλση. Ἐπιστεύετο δ' ὅτι καὶ ἡ Γίγαντομαχία ἐγένετο αὐτόθι ἔξωθεν τῆς Τραπεζοῦντος παρὰ τὸν Ἀλφειὸν, εἰς τὴν θέσιν «Βόθος» καὶ Ὀλυμπιάς πηγῇ, ἔνθα ὡς ἐκ τοῦ ὑφαιστειογενοῦς ἔσως τοῦ ἐδάφους ἔθυσον οἱ Ἀρκάδες ἀστραπαῖς, θυέλλαις καὶ βρονταῖς. Ἐκεῖ δ' εὗρέθησαν πρὸ 60 περίπου ἐτῶν καὶ ὁστ' ἄ γιγαντιαίων ἀνθρώπων ἐν ἀπολιθώσει, κατατεθειμένα μέχρι τινὸς εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Δημητσάνης.

Ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν Ἀρκαδικὸς θεὸς ἦν ὁ Πᾶν. Τέκνον τοῦ Διὸς καὶ τῆς Ἥρας ὡς τοῦ Ἑρμοῦ καὶ Δρυοπίδος νύμφης ἐγεννήθη τοσοῦτον δῶσμορφος, ὥστε ἡ μὲν μήτηρ ἐτράπη ἅμα τῇ θεᾷ εἰς φυγὴν, ὁ δ' Ἑρμῆς τυλίξας εἰς δέρμα λαγωῦ ἐκόμισεν εἰς Ὀλύμπον πρὸς τοὺς Θεοὺς

(1) Παυσανίου Ἀρκαδικά, Π. Παπαζαφειροπούλου Μεθυστριάς, Περιοδ. «Βύρων» 1874 φυλ. 5 καὶ 8 ἐνθα καὶ ἀντιρρήσεις Ἰερ. Βογιατζῆ.— (2) Κοντογένη Μυθολ. σ. 27—43.

τὸ νήπιον, οἵτινες γελάσαντες τὸν ὀμηρικὸν γέλωτα :

Πᾶνα δέ μιν καλέεσκον, ὅτι φρένα πᾶσιν ἔτερφε (4)

Διότι εἶχεν ὀφθαλμοὺς αἰγός, πρόσωπον ἐρυθροῦν, κέρατα καὶ ὦτα ἐπιμήκη, πόδας οὐρὰν καὶ τρίχωμα τράγου καὶ πώγωνα βαθὺν καὶ ἄτακτον. Καὶ ὅμως ἦν Θεὸς ἀγαθοποιὸς καὶ μουσόληπτος. Καὶ θερινὰ μὲν τοῦ Πανὸς ἐνδαιτήματα ἦσαν αἱ τῶν ὀρέων ἀπότομοι καὶ σύσκοιο κορυφαί, χειμέρια δὲ τὰ ἐκ τούτου ἱερὰ ἀρκαδικὰ σπήλαια, καὶ αἱ βαρύγδουποι ἐκ τῶν ρευμάτων φάραγγες.

Ὁ Πᾶν ὑπῆρξε κατ' ἐξοχὴν ἀγροτικὸς καὶ ποιμενικὸς θεός. Ἡ δὲ παράστασις αὐτοῦ περιεβλήθη τὸν ἀπλοῦν ἐκείνον καὶ ἀστεῖον τύπον, τὸν ἀντιστοιχοῦντα ἀκριβῶς εἰς τὴν φιλοπαίγμονα, εὐχόχολον καὶ συγχρόνως εὐθυμον καὶ ἀπέριτον τῶν ὀρεινῶν, φύσιν οἵτινες διέπλασαν τὸν ἐπιχώριον θεὸν κατ' εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἑαυτῶν. Οὕτως δὲ Πᾶν ὥς πιστὸς τοῦ Βάκχου ἀκόλουθος ἡγάπα πολὺ τὴν μουσικὴν καὶ τοὺς ἔρωτας. Διώκων δὲ ποτε τὴν νύμφην Σύριγγα ἡνάγκασεν αὐτήν, φεύγουσαν πεισμένως τὸν δυσμορφώτατον ἔραστήν, νὰ ριθῇ ἐξ ἀπελπισίας εἰς τὸ ρεῦμα τοῦ Λάδωνος, ὃ δὲ Πᾶν σκιαμαχῶν καὶ ἡττημένος ἔθλιβεν ἔκφρων καὶ περιπαθῶς εἰς τοὺς κόλπους τοῦ τὴν ἐπὶ τῆς ὄχθης κάλαμον, εἰς ἣν μετεμορφώθη ἡ Σύριγξ· πρὸς ἀνάμνησιν δὲ κατεσκευάσεν ἕκτοτε ὁμώνυμον αὐλητικὸν ὄργανον, τὴν ρεμβώδη Σύριγγα, τὴν τοσοῦτον ἡδέως στένουσαν ἐπὶ τῶν ὀρέων. Διὰ τῆς μουσικῆς δὲ δεινότητος ἔθελξε βεβαίως καὶ τὴν νύμφην Πίτυν, ἣν ὁ περιφρονηθεὶς ἀντεραστής Βορρέας συνέτριψεν ἐπὶ τῶν βράχων, ἐξ ὧν ἀνέθαλλε τὸ μαγευτικὸν ἐκεῖνο δένδρον, ἐξ οὗ μετὰ νέας πικρίας ἔκοψε στέφανον ὁ Πᾶν. Ἀλλ' ὁ τραγόπους μὴ ἀπο-

(4) Ὀμηρικὸς Ὕμνος περὶ Πανός.

θαρρυνόμενος ἡγάπησεν ἐπίσης καὶ τὴν Σελήνην, εἰς ἣν ἐκ τοῦ δάσους ἀπερχομένην ἐδώρησε δέρμα ἐξόχου λευκότητος, καὶ παῖζει καὶ ὀρχεῖται μετὰ τῶν Νυμφῶν, εὐαρεστών αὐταῖς διὰ τοῦ περιπαθοῦς αὐλοῦ του. ⁽⁵⁾

Ὁ Πᾶν ἦτο καὶ τῆς μαντικῆς τέχνης γνώστης βαθύς ἐδίδαξε δὲ ταύτην τῷ Ἀπόλλωνι, ὅστις ἔκτοτε προσήρμωσε τῇ σύριγγι τὴν Λύραν κατασκευάσας αὐτὴν ἐπτάχορδον. Ἔσχε δὲ ἐκ τῆς Ἥχους καὶ μάντιδα θυγατέρα, τὴν Ἵυγγα, ἣν ἐρασθεὶς ὁ Ζεὺς μετεμόρφωσεν εἰς σεισοπυγίδα, διδομένην ὑπὸ τῶν μαγισσῶν ὡς βάλαμνον εἰς τοὺς ἀτυχεῖς ἐραστάς. Ἐλατρεύετο δὲ πολλαχοῦ μὲν ἀλλὰ κυρίως ἐν Ἀρκαδίᾳ ἐνθα ἐκαλεῖτο Λυκαῖος, Τεγεεύς, Μαινάλιος. Ἐν Αἰγύπτῳ εἶχεν ἱερὸν καὶ ἰδίαν πόλιν Χέμμιν ἢ Χεμμῶ (Πανόπολιν ἑλληνιστὶ) ἐλέγετο δὲ Μένδις. ⁽⁶⁾

Κατὰ βάθος ὁ Πᾶν ἦτο Θεὸς ἐνάρετος, προστάτης τῆς θήρας, τῆς μελισσοουργίας καὶ ἀλιείας ἰδίᾳ δὲ τῶν ποιμένων, οἵτινες τὴν μεσημβρίαν προσεῖχον νὰ μὴ διαταράξωσι τὸν ὕπνον τοῦ ὄξυχόλου Πανός, ἀναπαυομένου ἐντὸς τῶν σκιερῶν σπηλαίων. Ἀλλ' εἶχε καὶ τὴν τρομερὰν αὐτοῦ ὄφιν. Ἦτο ὁ ἐφευρέτης καὶ δημιουργὸς τῶν περιφήμων πανικῶν φόβων. Ὁ Διόνυσος ἐκστρατεύσας ποτὲ πρὸς κατάκτησιν τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου εἶχε στρατηγούς τὸν Πᾶνα καὶ τὸν Σειληνόν, ἡγουμένους θιάσων ἐκ Βακχῶν, Μαινάδων καὶ Σατύρων, ἐστεμμένων κισσῷ καὶ ἀμπέλῳ καὶ φερόντων θριαμβευτικῶς θύρσους καὶ κύμβαλα. Ὅτε δ' ἐν τῇ Ἰνδικῇ ἀντεμετώπισαν τοὺς ἐχθροὺς ἐσάλπισεν ἀγρίως ὁ Πᾶν καὶ ἀντηχησάντων τῶν ὀρέων κατελήφθησαν ἐκείνοι ὑπὸ πανικοῦ καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, καὶ οὕτως ὁ Βάκχος ἐκυρίευσεν τὴν οἰκουμένην. ⁽⁷⁾

(5) Decharme Μυθολ. μετάφρασις Καράλλη. Ὁβιδ. Μεταμορφώσεις.

(6) Ἡρόδοτος Β' 46, 115, Διόδωρος Α' σελ. 18. — (7) Στεφ. Κομνητῶ Μυθολ. σελ. 43.

Ὅτε δ' ἐπὶ τῶν πρώτων Περσικῶν πολέμων ὁ πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας κῆρυξ τῶν Ἀθηναίων ἐπέστρεψεν ἄπρακτος διὰ τοῦ Παρθενίου, ἤκουσεν ἐκεῖ παράπονα τοῦ Πανός, ὡς μὴ λατρευομένου ἐν Ἀθήναις, καίτοι φίλου αὐτοῖς. Εἰς αὐτὸν λοιπόν, ἐπαξίως τιμηθέντα, ἀπεδόθη καὶ ὁ ἐν Μαραθῶνι πανικὸς τῶν Περσῶν. Ἀλλοτε δὲ τὸν πανικὸν εἶχον ὑποστῆ καὶ οἱ Τυτᾶνες πολεμοῦντες πρὸς τοὺς Ὀλυμπίους Θεοὺς, ὅτε ὁ Πᾶν φέρων παρδαλὴν καὶ σαλπίσσας ἔτρεψεν αὐτοὺς ἀτάκτως, νομίσαντας ὅτι φθάνει ὑπερκόσμιόν τι τέρας. Ἐν γένει δὲ καὶ εἰς ἄτομα καὶ εἰς στρατοὺς μὴ φιλίως διακειμένους τῷ ὁρσειδίῳ θεῷ ἢ διὰ δασῶν καὶ φαράγγων δίοδος παρίστατο τρομερὰ ἐν τῇ ἐξημμένῃ φαντασίᾳ τοῦ ὄχλου. (8)

Παραδόξως ἢ λατρεία τοῦ Πανός ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἐμεγαλύνθη, καὶ ἴσως ἐκ τῆς συμπτώσεως τοῦ ὀνόματος ἐθεωρήθη ὁ Πᾶν ὑπὸ τῶν Ὀρφικῶν καὶ Κυνικῶν ὡς συμβολίζων τὴν ἰδέαν τοῦ Παντός :

Πᾶνα καλῶ κρατερόν, νόμιον, κόσμοιο τὸ σύμπαν
 Οὐρανὸν ἤδὲ θάλασσαν ἤδὲ χθόνα παμβασιλείαν
 Καὶ πῦρ ἀθάνατον. Τάδε γὰρ μέλη ἐστὶ τὰ Πανός....
 Ἀρμονίην κόσμοιο κρέκων φιλοπαίγμονι μολπῇ
 Παντοφυῆς, γενέτωρ πάντων, πολυώνυμα δαΐμον
 Κοσμοκράτωρ, ἀῤῥητὰ, φασεφόρε, κάρπιμε Παιᾶν (?)

Ἐπὶ δὲ παραδοξότερα ἢ ἀφήγηται τοῦ Πλουτάρχου, ὅτι ἐπὶ Τιβερίου ἐγνώσθη ἀνὰ τὴν Οἰκουμένην ὁ θάνατος τοῦ Πανός, ἀκριδῶς δηλαδὴ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ.

Ἐγχώριος ἡμίθεος ἦν καὶ ὁ Βούφαγος, υἱὸς τοῦ Τιτᾶνος Ἰαπετοῦ, ὅστις ἐρασθεὶς τῆς Ἀρτέμιδος ἐτοξεύθη ὑπ' αὐτῆς ἐν Φολόῃ, ὠνομάσθη δ' ἐκ τούτου καὶ πόλις

(8) Στεφ. Βυζάντιος. Σταγειρίτου Β'. — (9) Ὀρφικὸς ὕμνος ΙΑ'.

«Βουφάγιον» καὶ ὁμώνυμος ποταμίσκος ἐν Γορτυνίᾳ, χυνόμενος εἰς τὸν Ἀλφειόν.

Μυθικὰ δ' ἐντελῶς εἰσὶ καὶ τὰ περὶ τῶν πρώτων τῆς Ἀρχαδίας Βασιλείων, ὧν τὰ πλεῖστα διασώζει ἐξ ἐγχωρίων παραδόσεων ὁ πολύτιμος Πλουτάρχης. Τέκνον τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς Τηθύος ὁ ποταμὸς Ἀσωπὸς ἐγέννησεν ἐκ τῆς θυγατρὸς τοῦ Λάδωνος δύο υἱούς, ὧν ὁ ἕτερος ἦν ὁ Πελασγὸς ὁ πρῶτος τῆς Ἀρχαδίας βασιλεύς, ὁ δὲ τὸ ὄνομά του καὶ εἰς ἔλην τὴν Πελοπόννησον, Πελαργίαν τὸ πρῶτον κληθεῖσαν. Τούτου ὁ υἱὸς Λυκάων, σύγχρονος τοῦ Κέρκροπος (1656 π. Χ.), ἔκτισε τὴν πρώτην τῆς Ἀρχαδίας πόλιν τὴν Λυκόσουραν, καταλιπὼν τὴν ἀρχὴν εἰς τὸν πρεσβύτατον υἱὸν Νύκτιμον, οὗ οἱ 27 ἀδελφοὶ συνήκισαν τοὺς Ἀρχαδίας κατὰ κώμας, δόντες αὐτοῖς τὰ ἴδια ὀνόματα. Ὁ Λυκάων ἔσχε καὶ μίαν μόνον κόρην τὴν περικαλλῇ Καλλιστῶ, ἣν ἀπατηθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Διὸς ἐτόξευσεν ὑποκινῆσαι τῆς ζηλοτύπου Ἥρας ἢ Ἀρτεμις, ἀλλ' ὁ Ζεὺς ἀπηθανάτισεν αὐτὴν τάσας ἐν τοῖς ἀστερισμοῖς καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ Μεγάλη Ἀρκτος.

Τοῦ Διὸς δὲ καὶ τῆς Καλλιστοῦς υἱὸς ὁ Ἀρκὰς ἐπεκράτησε πάντων τῶν Λυκαωνιδῶν ἐξαδέλφων του καὶ διεδέξατο τὸν Νύκτιμον ἐν τῇ βασιλείᾳ, δοὺς ἕκτοτε τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὴν εὐρυτάτην μεσόγειον χώραν, ἣν διένειμε πρὸς τοὺς τρεῖς υἱούς του Ἀφείδαντα, Ἑλάτον καὶ Ἀζᾶνα. Ἀλλ' ἡ ἔλη ἀρχὴ περιῆλθε πάλιν εἰς ἓνα, τὸν Ἀζανίδην Κλείτορα, ὅστις πρῶτος ἐτέλεσεν ἵπποδρομίας ἐπὶ τῇ θανάτῳ τοῦ πατρός, καὶ δυνατώτατος πάντων τῶν βασιλέων καταστάς διέμενεν εἰς Λυκόσουραν. Τοῦτον διεδέξαντο Αἴπυτος ὁ Ἑλάτου καὶ ὁ Ἀφείδαντος Ἀλεός, οὗ ὁ ἐγγονὸς Ἀγκαῖος ἐστράτευσε μετὰ τῶν Ἀργοναυτῶν εἰς τὴν Κολχίδα. Ἐπὶ τούτου ἐτελέσθησαν καὶ οἱ ἄθλοι τοῦ Πρακλέους, ὧν τρεῖς ἐν Ἀρχαδίᾳ, ἡ ζώγρησις τῆς

χρυσοκέρου ἐλάφου τῆς Ἀρτέμιδος, ἣν μετὰ διώξιν ἐνὸς ἔτους ἐτόξευσε διερχομένην τὸν Λάδωνα ἢ ἐπὶ τῶν χιόνων σύλληψις ζῶντος τοῦ Ἑρυμανθίου κάπρου, ὃν ἰδὼν ὁ Εὐρυσθεὺς ἐκρύβη εἰς χαλκοῦν πίθον καὶ ὁ φόνος τῶν τρομερῶν ὀρνίθων τῆς Στυμφαλίας.

Ὁ δὲ τοῦ Ἀγχαίου υἱὸς καὶ διάδοχος Ἐχεμος ἐκστρατεύσας εἰς Κόρινθον πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐπιδραμόντων Ἡρακλειδῶν ἐφόνευσεν ἐν μονομαχίᾳ τὸν υἱὸν τοῦ Ἡρακλέους Ὑλλον καὶ ἔσωσε τότε τὴν χώραν, ὑποχωρησάντων τῶν ἐχθρῶν. Μετὰ ταῦτα ἐπηκολούθησεν ὁ Τρωϊκὸς πόλεμος, οὗ μετέσχε μέρος τῶν Ἀρκάδων, ἀποτελούντων κατὰ τὸν Ὅμηρον ἐν τῶν ἕξ τῆς Πελοποννήσου κρατῶν.

Οἱ δ' ἔχον Ἀρκαδίην ὑπὸ Κυλλήνης ὄρος αἰπύ,
Αἰπύτιον παρὰ τύμβον, ἔν' ἀνέρες ἀγχιμαχηταί,
Θεὶ Φενεὸν τ' ἐνέμοντο καὶ ὄρχομενόν πολύμηλον
Ρίπην τε Στρατὴν τε καὶ ἡνεμόεσσαν Ἐνίσπην,
Καὶ Τεγέην εἶχον καὶ Μαντινέην ἑρατεινήν,
Στύμφηλόν τ' εἶχον καὶ Παρρασίην ἐνέμοντο,
Τῶν ἤρχ' Ἀγκαῖοιο παῖς, κρείων Ἀγαπήνωρ
Ἐξήκοντα νηῶν. Πολλέες δ' ἐν νηὶ ἐκάσθη
Ἀρκάδες ἄνδρες ἔδαινον ἐπιστάμενοι πολεμίζειν.
Αὐτὸς γάρ σφιν ἔδωκεν ἀναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Νῆας εὐσέλμους περᾶν ἐπὶ εἴνοπα πόντον,
Ἀτρεΐδης, ἐπεὶ οὗ σφι θαλάσσια ἔργα μεμύλειν. (10)

Ἐκ τῆς ἀφηγήσεως ταύτης μαθαίνομεν ὅτι ὁ Ἀγαμέμνων δι' ἰδίων 60 πλοίων μετέφερεν εἰς Τροίαν πολλοὺς δεινοὺς πολεμιστάς Ἀρκάδας, ὀδηγουμένους ὑπὸ τοῦ Ἀγαπήνορος, ὅστις δὲν ἐπέπρωτο νὰ ἐπιστρέψῃ ἐκεῖθεν. Ἀλλὰ παραδόξως βλέπει τις, ὅτι πλὴν τῶν Παρρασίων οὐδεὶς λαὸς ἐκ τῶν κατοικοῦντων τὴν κεντρικὴν Γορτυνίαν ἠκολούθησε τὸν Ἀγαπήνορα, τὴν ἐξήγησιν δὲ τοῦτου δίδει ὁ Παυσανίας. Καθόσον ὁ ἐκ Τευθίδος τῆς Θεισσαίας χώρας βασιλεὺς Ὀρνυτος ἢ Τεϋθις, ἐρίσας πρὸς

(10) Ἰλιάς Β' στίχοι 602—614.

τὸν Ἀγαμέμνονα ἐν Αὐλίδι, ὁπόθεν ἐκ τῶν ἐναντίων ἀνέμων δὲν ἠδύναντο ν' ἀποπλεύσουν οἱ Ἕλληνες, ἀπέσυρε τοὺς ὑπ' αὐτὸν Ἀρκάδας καὶ ἐπέστρεφεν εἰς τὰ ἴδια· συναντήσας δὲ καθ' ὁδὸν ἐν σχήματι ἀνδρὸς τὴν Ἀθηναῖαν ἀποτρέπουσαν ἐπλήγωσεν αὐτὴν εἰς τὸν μηρόν, καὶ αὐτὸς μὲν εἶδε καθ' ὕπνους τὴν ἐξωργισμένην θεὰν μὲ τὸν μηρόν δεδεμένον καὶ ἀπέθανε βραδέως ἐκ φθινώδους νόσου, ἡ δ' ὑπ' αὐτὸν γῇ δὲν ἀπέδιδε καρποὺς μέχρις οὗ, τῇ συμβουλῇ τοῦ Μαντείου τῆς Δωδώνης, ἀνίδρυσαν ἐν Τευθίδι τῇ Ἀθηναῖᾳ πρὸς ἐξίλασμον ἄγαλμα, μὲ τὸν μηρόν δεδεμένον πορφυρῷ τελαμῶνι, ὅπερ εὖρε σωζόμενον ἐκεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Πausanίας.

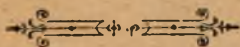
Ὁ Πausanίας διηγεῖται καὶ τὸ ἐξῆς χαριτωμένον καὶ πολυθλόκλητον εἰδύλλιον. Ὁ νεανίας Λεύκιππος, υἱὸς τοῦ Βασιλέως τῆς Πίσσης Οἰνομάου, ἠράσθη περιπαθῶς τῆς περικαλλοῦς θυγατρὸς τοῦ Λάδωνος Δάφνης, ἣτις ὅμως εἶχε τὴν παράδοξον ἰδιοτροπίαν νὰ μισῇ ἀσπόνδως τὸν γάμον. Ἀλλ' ὁ φλογερὸς ἐραστὴς γνωρίζων ἐκ τῶν προτέρων, ὅτι ποιούμενος πρότασιν θ' ἀπεκρούετο ὥς καὶ τόσοι ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ, περιεβλήθη γυναικεῖαν ἀμφίεσιν, ἀνέδεσε τὴν διὰ τὸν Ἀλφειὸν τρεφομένην κόμην καὶ ἔσπευσεν ὅπως συνθηράσῃ μετὰ τῆς Νύμφης, παρουσιασθεῖς ὥς θυγάτηρ τοῦ Οἰνομάου. Καὶ δὲν ἐβράδυνεν ἡ Παρθένος νὰ παραχωρήσῃ τῷ ἀγενεῖῳ ἔτι νεανία ὅλην τὴν τρυφερότητα τῆς ἀδελφικῆς ἀγάπης, ὁ δὲ τλήμων ἐραστὴς Κύριος οἶδε τί ὑφίστατο ριπτόμενος εἰς τῆς φίλης τὰς ἀγκάλας καὶ δεχόμενος τὰ ἀδελφικώτατα ἐκείνης φιλήματα.

Ἀλλ' ἡ Μοῖρα δὲν προώρισεν αὐτῷ μακρὰν τὴν εὐτυχίαν ταύτην, ἃν δύναται τις νὰ θεωρήσῃ εὐδαιμονίαν τὸ φρικτὸν τοιαύτης ὑποκρισίας μαρτύριον. Ἡμέραν λοιπὸν τινα μετὰ τὸ κυνήγιον, φθονήσαντος τοῦ ἀντεραστοῦ Ἀπόλλωνος, ἦλθε τῇ Δάφνῃ ἐπιθυμία νὰ λουσθῇ μετὰ τῶν θε-

ραπαινίδων καὶ τῆς φίλης εἰς τὰ δροσερὰ καὶ διαυγῇ τοῦ Λάδωνος ρεῖθρα. Ὁ δύστηνος Λεύκιππος δυστροπεί, προσποιεῖται, ἀνθίσταται πεισμώνως νὰ φανῇ πρὸ τῶν Παρθένων γυμνός, ἀλλ' ἐκεῖναι περίεργοι διὰ τὴν ἐπιμονὴν ἐξέδουον αὐτὸν βίᾳ παίζουσαι καὶ γελῶσαι . . . Αἴφνης ἐκβάλλουσι κραυγὰς Μαινάδων πρὸ τοῦ ἀπροόπτου θεάματος καὶ διὰ τῶν ἀκοντίων καὶ ἐγχειριδίων ἐφόνευσαν εὐθὺς δι' ἀπείρων πληγῶν τὸν σφριγῶντα νεανίαν, ὅστις ἐπλήρωσε διὰ τῆς ζωῆς τὴν ἀπλὴν θέαν καὶ ὀλίγα φιλήματα τῆς ἀγρίας Παρθένου.

Ἄλλ' ὁ Ἀπόλλων, θεὸς αὐτὸς καὶ πανίσχυρος, καίόμενος ὑπὸ φρικτοτέρας φλογός, ἐδίωκεν ἀνηλεῶς τὴν περιφίλητον Κόρην. Ἐκείνη δὲ πηδῶσα βράχους καὶ βάττους καὶ φάραγγας ἔφευγεν . . . ἔφευγεν. Ὅτε δ' ὁ θεὸς τῆς Μουσικῆς, ὁ περικαλλὴς Ἀπόλλων, προσήγγιζε καὶ ἤσθάνετο τὴν πνοήν του ἐπὶ τῶν λελυμένων αἰθερίων πλοκάμων τῆς ἱκέτευσε τὸν πατέρα Λάδωνα καὶ μετεμόρφωσεν αὐτὴν εἰς τὸ δμώνυμον φυτὸν τῆς δόξης καὶ τῆς τιμῆς, ὅπερ ἐναγκαλιζόμενος ὁ θεὸς κατεφίλει περιπαθέστατα. Ἀλλὰ καὶ ὁ φλοιὸς τῆς Δάφνης ἀπέστεργεν αὐτὸν ἀποδίδων γεῦσιν πικράν. (11)

(11) Πaus. Ἀρκιδ. Ὁδιδίου Μεταμορφώσεσι Α', 452.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

Ἡ Ἀρκαδία ἐπὶ Ἡρακλειδῶν. — Τίνες Ἀρκάδες κατέφκουν τὴν σημερινὴν Γορτυνίαν. -- Ὑπὲρ τῶν Μεσσηνίων. -- Ἀριστοκράτης. -- Χρησμός. -- Βίος καὶ ἡθὴ Ἀρκάδων. -- Πόλεις. -- Ὅδοι. -- Ὀλυμπιονίκαι -- Ἀγῶνες πρὸς Σπάρτην. -- Ἐπαμεινώνδας οἰκιστὴς Μεγαλοπόλεως. -- Χωρισμός ἀπὸ Θηβαίων.

Τὸν ἐν Τροίᾳ θανόντα Ἀγαπήνορα διεδέξατο ὁ υἱὸς Ἰππόθους, ὁ τὸν θρόνον μεταθέσας εἰς Τραπεζοῦντα τῆς Παρρασίας, ἣτις λίαν ἤκμαζε τότε, καὶ τοῦτον ὁ υἱὸς Αἰπυτος, οὗ διάδοχος ὁ Κύψελλος. Ἐπὶ τοῦ τελευταίου οἱ Ἡρακλεῖδαι εἰσβαλόντες αὐθις διὰ τοῦ Ρίου ἐκυρίευσαν τὴν Πελοπόννησον μετὰ δεινοὺς ἀγῶνας (1104 π.Χ.) πλὴν μόνῃς τῆς Ἀρκαδίας⁽¹⁾ διὰ τὸ δυσχερῶτον τῆς χώρας, τότε δὲ ὁ Κύψελος ἐξέδοτο τὴν ἰδίαν θυγατέρα τῷ Ἡρακλείδῃ Κρεσφόντῃ καὶ διετήρησε πρὸς τοὺς κατακτητὰς ἰσότημον θέσιν. Ἐκτοτε δ' ἐπαγιάθη ἡ ἀνεξαρτησία καὶ ἡ ἀκμὴ τῆς Ἀρκαδίας, πολεμοῦσης ἐπὶ αἰῶνας πρὸς τὴν Σπάρτην μετὰ θαυμαστῆς ἀντοχῆς.

Τοὺς ἀγῶνας τούτους, ὥς ἐν μέρει ἐκτὸς τοῦ ἡμετέρου θέματος, δὲν θὰ παρακολουθήσωμεν ἐν λεπτομερείᾳ, πλὴν, τῶν ἀφορώντων τοὺς λαοὺς τοὺς κατοικοῦντας τότε ἐν τῇ σημερινῇ Γορτυνίᾳ, ἐντὸς δηλ. τῶν ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως εὐρυτέρων αὐτῆς ὁρίων. Ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ ὑπῆρχον 1) Τὸ πρὸς Α. μέρος τῆς Μαιναλίας χώρας ἐχούσης ἐπισήμους πόλεις τὸν Ἐλισσῶνα Ἀλωνίσταιναν κατὰ τὸν

(1) Σπυρ. Λάμπρου Ἱστορ. Α', 71.

Λήκ) καὶ τὴν Δίπαιαν (παρὰ τὴν Πιάναν) ἐν τῷ δήμῳ Φαλάνθου τῆς Μαντινείας. 2) Βορειότερον ἐν τμήμα τῆς Καρυάτιδος ἐν ᾧ αἱ πόλεις Νάσοι (Γκιούσι) καὶ Ρεῦνος παρὰ τὸν Τράγον. 3) Τῆς Ὀρχομενίας αἱ κατ' ἀρχὰς ἀκμάζουσαι καὶ αὐτοτελεῖς κοινότητες Θεισοαῖα (Δῆμος Δημητσάνης καὶ Λαγγαδίων) καὶ Μεθυδριάς (Δῆμος Μυλάοντος καὶ Νυμφασίας). 4) Ἐκ τῆς Ἀζανίδος δλόκληρος ἡ Θελπουσία (τὸ βόρειον τοῦ Δήμου Θελοπούσης, ὁ δῆμος Τροπαίων καὶ τὸ νότιον τοῦ Κλείτορος) τὸ νότιον τῆς Ψωφιδίας (Δῆμος Ἐλευσίνος) καὶ τῆς Κλειτωρίας (δῆμος Κλείτορος). Εἰς τὸ τμήμα τοῦτο ὑπῆρχον αἱ ἐπὶ Ὀμήρου πόλεις Ρίπη, Στρατίη καὶ Ἐνίσπη παρὰ τὸν Λάδωνα καὶ ἡ Θέλπουσα, τὸ Ὀγγεῖον καὶ ὁ Καοῦς, περὶ ὧν θὰ γράψωμεν εἰς ἄλλον τόμον.

5) Ἡ Ἡραιᾶτις ἀπὸ τοῦ Βουφαγίου μέχρι τοῦ Ἐρυμίνθου καὶ Τουθόα ὡς καὶ ἀριστερόθεν τοῦ Ἀλφειοῦ, ἐκτεινομένη καὶ ἐπὶ μέρος τοῦ δήμου Ἀλιφείρας τῆς Ὀλυμπίας. 6) Νοτιώτερον ἢ ἐντεῦθεν Κυνουρία (οὐχὶ δηλ. ἡ σήμερον) δεξιόθεν τοῦ Ἀλφειοῦ, ἐν ᾗ πόλεις ἡ Γόρτυς, Βρένθη (Καρύταινα) Θισόα ἢ δευτέρα καὶ τὰ Λύκαια πρὸς Β. τῆς Μεγαλοπόλεως, ἀντιστοιχοῦσα πρὸς τὸ Β. μέρος τοῦ δήμου Γόρτυνος. 7) Ἡ Παρρασία ἀριστερόθεν τοῦ Ἀλφειοῦ περιλαμβάνουσα τὸ Ν. τοῦ δήμου Γόρτυνος καὶ τοὺς δήμους Λυκοσούρας καὶ Μεγαλοπόλεως μέχρι τῆς Σκιρίτιδος χώρας, ἐνθα τὰ ἔρια τῆς Λακωνίας καὶ Μεσσηνίας, χωριζόμενα δι' Ἑρμῶν. Ἡ χώρα αὕτη δοῦσα τὸ πάλαι τὸ ἴδιον ὄνομα εἰς ἅπασαν τὴν Ἀρκαδίαν ⁽²⁾ εἶχε πόλεις ὀνομαστάς τὴν Λυκόσουραν, τὴν Τραπεζοῦντα (Μαυριά) τὴν Βασιλίδα κλ. καὶ 8) ἡ Εὐτρησία (Δῆμος Τρικολλώνων) ἐν ᾗ πόλεις Τρικόλλωνοι, Ζοιτία, Θύ-

(2) Στεφ. Βυζάντιος. Σχολιαστὴς Διονυσ. Περιηγητοῦ. 414.

ραιον, Ὑφους κλ. Ἄλλ' αἱ κοινότητες αὗται καίτοι κατὰ τι αὐτοδιοικούμεναι οὐδ' ὁμόφρονές ποτε ἦσαν οὐδ' αὐτοτέλειαν ἐνεργείας ἔδειξαν. Ἀπλῶς συνετέλουν εἰς τὸν Ἀρκαδικὸν δεσμόν, ὑπὸ κοινὸν Βασιλέα.

Πάντα λοιπὸν τὰ Ἀρκαδικὰ φύλα ἐξεστράτευσαν τῇ 743 π. χ. ὑπὸ Αἰχμιδα κατὰ τῶν Σπαρτιατῶν καὶ ὑπὲρ τῶν Μεσσηνίων, ὡς καὶ κατόπιν κατὰ τὸν δεύτερον Μεσσηνιακὸν πόλεμον 663 π. Χ. ἀλλὰ τότε ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Ἀριστοκράτης ὁ Ἰκέτα προῦδωκεν ἀντὶ δώρων τοὺς Μεσσηνίους, κατατροπωθέντας παρὰ τὴν Μεγάλην Τάφρον. Τοῦτο ὁμῶς δὲν ἐψύχρανε τὰς σχέσεις τῶν συμμάχων λαῶν, καθόσον οἱ Ἀρκάδες οὐ μόνον τὸν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτομολήσαντα ἄθλιον βασιλέα ἐλιθοβόλησαν, ἀλλὰ καὶ τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα ἔκτοτε κατήγγησαν, ὡς καὶ οἱ Ἀθηναῖοι μετὰ τὸν Κόδρον, ἀλλὰ δι' ἀντίστροφον ἀτυχῶς λόγον. Προσέτι δέ, κατὰ τὸν Πολύβιον, (Δ', 33) ἐδέχθησαν ὡς ἀδελφοὺς τοὺς Μεσσηνίους πρόσφυγας καὶ ὁμοστίους ἐποιήσαντο καὶ ὡς πολίτας ἀνεγνώρισαν καὶ μετὰ τῶν θυγατέρων ἐνύμφευσαν. Οἱ δὲ Μεσσήνιοι εὐγνωμονοῦντες ἀνέθεντο στήλην τῇ Λυκαίῳ Διὶ γράψαντες:

Πάντως ὁ χρόνος εὔρε δίκην ἀδίκῃ βασιλῇ
Εὔρε δὲ Μεσσήνη σὺν Διὶ τὸν προδότην
Ρηιδίῳς. Χαλεπὸν δὲ λαθεῖν θεὸν ἄνδρ' ἐπίορκον
Χαῖρε Ζεῦ Βασιλεῦ καὶ σάω (σῶζε) Ἀρκαδίαν

Μετὰ τὸν λιθοβολισμόν τοῦ Ἀριστοκράτους ἡ Ἀρκαδία διωκίσθη καὶ πάλιν εἰς συστήματα δήμων, ἥτοι κοινότητας συγκεκροτημένας ἐκ διαφόρων γειτόνων κωμῶν ἀπαρτιζουσῶν κατόπιν διὰ τῆς συγχωνεύσεως πόλεις. Αἱ κοινότητες αὗται, ὧν ἐπισημότεται ἀνεδείχθησαν ἡ Τεγέα καὶ ἡ Μαντίνεια, ἀπετέλεσαν ἀσθενῇ μὲν ὁμοσπονδίαν ἀλλ' ἀπρόσβλητον διὰ τοῦ ἐδάφους τὸ ἀπρόσιτον καὶ τὸ μάχιμον τῶν κατοίκων. Οὕτως ὅτε οἱ κατὰ τῶν Μεσσηνίων

Θριαμβευταὶ ἐμελέτησαν καὶ τὴν τῶν Ἀρκάδων ὑποταγὴν
τὸ μαντεῖον τῶν Δελφῶν ἐρωτηθὲν ἀπήντησεν αὐτοῖς τὸν
περίφημον χρησμόν :

Ἀρκαδίην μ' αἰτεῖς ; Μέγα μ' αἰτεῖς· οὗ τοι δώσω·
Πολλοὶ ἐν Ἀρκαδίῃ βαλανηφάγοι ἄνδρες ἕασιν,
Οἳ σ' ἀποκωλύσουσιν· ἐγὼ δέ τοι οὔτι μεγαίρω.
Δώσω τοι Τεγέην ποσσίκροτον ὀρχήσασθαι
Καὶ καλὸν πεδίον σχοίνῳ διαμετρήσασθαι.

Παρεξηγήσαντες δ' ἐκεῖνοι τὸν χρησμόν καὶ στραφέντες
κατὰ τῆς Τεγέας ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀρκάδος Πολυμή-
στορος, ζωγρηθέντος τοῦ βασιλέως αὐτῶν Χαρίλλου. Καί-
τοι δὲ περὶ τὸ 560 π. Χ. ἀπώλεσαν θέσεις τινὰς περὶ τὴν
Σκιρίπιδα χώραν ὑπὸ τῶν δυναστευσάντων πλέον ὅλην τὴν
Πελοπόννησον Σπαρτιατῶν, ἐν τούτοις μόνοι οἱ Ἀρκάδες
διετήρησαν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀξιοπρέπειαν, θεωρούμενοι ἔν-
τιμοι αὐτῶν σύμμαχοι. Εἰς τὴν ἐποχὴν ταύτην τοῦ Σόλω-
νος ἀνατρέχει καὶ ἡ πρώτη ἱστορικὴ τῶν Ἑραιατῶν πράξις,
συνομολογησάντων πρὸς τοὺς ὁμόρους Ἡλείους ἐκκτον-
ταετῇ συνθήκην, ἀναγραφείσαν ἐπὶ χαλκίνης πλακός, ἣτις
ἀνευρέθη ἐν Ὀλυμπίοις. ⁽³⁾

Ἡ ὁπωσδήποτε δὲ μνείας ἀξία τῶν Ἀρκάδων ἀκμὴ
αὕτη δὲν ὀφείλετο εἰς τὴν τύχην, ἀλλ' εἰς τὸν λιτὸν καὶ
αὐτάρκη βίον, ὃν διῆγον ἐν ἀενάοις σωματικαῖς ἀσκήσε-
σιν καὶ ἐν ζηλευτῇ εἰς τὴν Μουσικὴν ἐνασχολήσει. Διότι
κατὰ τὸν Πολύβιον, ἀποροῦντα διὰ τὴν ἀποθηρίωσιν τῶν
Κυνχιθιαίων (Καλαδρυτινῶν), «εἰς τὴν μουσικὴν, τὴν γε
ἀληθῶς μουσικὴν, ἦτο μὲν καλὸν ν' ἀσκῶνται πάντες οἱ
Ἕλληνες, ἀλλ' εἰς τοὺς Ἀρκάδας, κατὰ τε τ' ἄλλα βιω-
τικὰ ἦθη αὐστηροτάτους ὄντας, ἐπεβάλλετο. Μόνοι γὰρ οἱ
Ἀρκάδες ἐκ νηπίων μὲν ἐθίζονται, ἕνεκα τοῦ κρατοῦντος

(3) Ραγκαβῇ Ἑλλ. Β' 686.

νόμου, νὰ ᾄδωσιν ὕμνους καὶ παιᾶνας πρὸς τοὺς ἐπιχωρίους ἥρωας καὶ θεοὺς. Μετὰ δὲ ταῦτα τοὺς Φιλοξένου καὶ Τιμοθέου νόμους μανθάνοντες, μετὰ πολλῆς φιλοτιμίας χορεύουσι κατ' ἔτος εἰς τὰ θεάτρα, ὑπὸ τοὺς ἤχους τῶν αὐλητῶν τοῦ Διονύσου, οἱ μὲν παῖδες τοὺς παιδικοὺς ἀγῶνας, οἱ δὲ νεανίσκοι τοὺς τῶν ἀνδρῶν, ἕπερ ἐφαρμόζουσι καὶ κατὰ τὸν ἰδιωτικὸν βίον, θεωροῦντες ἄτιμον νὰ μὴ δύνανται νὰ ψάλλωσιν ἓν τινα συναναστροφῇ. Ταῦτα δ' ἐπιβάλλει σοφὸς νομοθέτης, οὐχὶ τρυφῆς κυρίως χάριν, ἀλλὰ διὰ τὴν δυσκαμψίαν τῶν ἡθῶν ἐκ τοῦ ψυχροῦ τῆς χώρας κινρῶν διὰ τῆς μουσικῆς τὸ τῆς φύσεως αὐθαδὲς καὶ σκληρόν. Ὅθεν καὶ πανηγύρεις πλείους καὶ κοινὰς θυσίας ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἐκανόνισαν, ἔτι δὲ καὶ χοροὺς παρθένων ὁμοῦ καὶ παίδων, ἐξημεροῦντες καὶ πραῦνοντες τὸ τῆς ψυχῆς ἀτέραμνον».

Ἄλλ' ἐκτὸς τῆς ἀγωγῆς τῶν παίδων ἐπεμελήθησαν οἱ Ἀρκάδες καὶ τῆς εὐπροσώπου παραστάσεως τῶν πόλεων αὐτῶν, ἐκ δὲ τῶν ἐν Γορτυνίᾳ περικαλλῶς εἶχον ἀνεγερθῆ ἡ Ἡραία καὶ ἡ Θέλπουσα, κοσμηθεῖσαι διὰ λαμπρῶν ναῶν, ἀγορῶν καὶ δενδροφυτειῶν, ὥς μαρτυρεῖ ὁ ἑωρακὴς Παυσανίας. Ἀλλὰ καὶ παλαιότατα συνεκοινωνοῦν δι' ἅμαξιτῆς ὁδοῦ, διηκούσης ἀπὸ Σπάρτης διὰ Μεγαλοπόλεως μέχρι Μεθυδρίου καὶ ἐκεῖθεν τὸ μὲν εἰς Ὀρχομενὸν τὸ δὲ διὰ Θεισάας, Τευθίδος καὶ Ἡραίας εἰς Ὀλύμπια. Τῆς ὁδοῦ δὲ ταύτης, δι' ἧς τὸ πλείστον τῶν Πελοποννησίων μετέβαινον εἰς τοὺς ἀγῶνας, σώζονται πολλαχοῦ ἔτι οἱ ἐπὶ τῶν λίθων λαξευτοὶ αὐλακες. Ἦτοι διήρχετο διὰ τῆς ἀρχαίας Σκιᾶς, διὰ τῶν χωρίων Παληομεῖρι καὶ Παλαμάρι, εἰτα διὰ τῶν θέσεων Σταυροῦ, Χαγιαῖ, δένδρα Μπαρούτσου, Ἐηροφερέα, ὄρους Ραπουνίου ἐν θέσει Φραγγόκλημα, Ἑπτὰψωμιά, ἔξωθεν τοῦ Πυργακίου καὶ τέλος εἰς Μεθύδριον. Ἐκεῖθεν εὐρίσκονται σημεῖα εἰς θέσιν Κάκαθον παρὰ τὰς ἀμ-

πέλους τῶν Μαγουλιανιτῶν. Περί τῆς ὁδοῦ ταύτης ὑπῆρχε σημεῖωμα 592 χρόνων ἐπὶ μεμβράνης περιγραφούσης τὴν μονὴν τῶν Ἀγ. Θεοδώρων τῆς Νυμφασίας, ἀπολεσθὲν τῷ 1825 ἐπὶ Ἰμβραήμ.⁽⁴⁾

Ἀποτέλεσμα δὲ τῆς τοιαύτης τῶν Ἀρκάδων ἀγωγῆς ἦν καὶ ἡ πρὸς τοὺς ἀγῶνας ἐπίδοσις αὐτῶν, πολλοὶ δὲ μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν καὶ τοῦ Παιουσάνιου Ὀλυμπιονίκαι. Οὕτως ἀπάντων τῶν Ἀρκάδων ἀθλητῶν διέπρεψε μᾶλλον ὁ Ἡραεὺς Δημάρατος, πρῶτος νικήσας ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰς τὸν ὀπλίτην δρόμον. Ὁ ἐκ Παρρασίας πύκτης Δάμαρχος, ὁ Διννύτα, ἀνέθηκεν ἐν Ὀλυμπίᾳ εἰκόνα θύων δέ, ὡς ἐπὶ Παιουσάνιου ἐλέγετο, μετεμορφώθη ἐπὶ δεκαετίαν εἰς Λύκον. Ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου Ἀνδροσθένης Ἀρκᾶς παγκράτιον τὸ πρῶτον ἐνίκη.⁽⁵⁾ Πρὸς δ' ἐν Ὀλυμπίᾳ τρεῖς ἔτι Ἀρκάδες εἶχον ἀναθέσει εἰκόνας, Φίλιππος ὁ Ἀζάνος ἐκ Πελλάνης, Κριτόδαμος ἐκ Κλειτόρος καὶ Εὐθυμένης Μαيناλίου ἅπαντες πυγμάχοι.⁽⁶⁾

Οὕτως ἀνατρεφόμενοι οἱ Ἀρκάδες ἐπολέμουν αἰείποτε γενναίως. Καὶ εἰς μὲν τὰς Θερμοπύλας ἐξεστράτευσαν, πλὴν Τεγεατῶν καὶ Μαντινέων, 1120) Ἀρκάδες ἀνήκοντες προδῆλως εἰς τὰ τὴν Γορτυνίαν οἰκοῦντα φύλα, ἰσάριθμοι δὲ παρετάχθησαν ἐν Πλαταιαῖς μετὰ τῶν Λακεδαιμονίων καὶ ἐπολέμησαν (479 π. Χ.) ἀνδρείοτατα κατὰ τῶν Περσῶν. Ἀλλ' ἀτυχῶς μετ' ὀλίγα ἔτη ἐπῆλθε διάστασις μεταξὺ Τεγεατῶν καὶ Μαντινέων, τῶν πρώτων πολεμούντων πρὸς τὴν Σπάρτην, καὶ τῆς διασπάσεως ταύτης ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν ἡ παρὰ τὴν Διπαίαν (Πιάναν) ἥττα τῶν Ἀρκάδων τῷ 469 π. Χ. Ἐκτοτε δ' ἐχαλαρώθη ἐντελῶς

(4) Ἱερ. Βογιατζῆς ἐν «Βύρωνι» 1874, Παπαχρ. Τρικολωνικά 35.

(5) Παιουσ. Ἀρκαδ., Θουκιδ. Β', σ. 49. (6) Παιουσ. Ἠλειικά 2, 8.

καὶ τὸ «κοινὸν τῶν Ἀρκάδων» συμβολιζόμενον μόνον ἐφεξῆς ὑπὸ τοῦ κοινοῦ Ἀρκαδικοῦ νομίσματος. ⁽⁷⁾

Ἡ διαίρεσις αὕτη ἐξηκολούθησε καὶ ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου (431—404 π. Χ.), καθ' ὃν οἱ μὲν Τεγεᾶται καὶ Ἑραιεῖς εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ἐτάχθησαν μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν, οἱ δὲ Μαντινεῖς, οὐδέτεροι τὸ πρῶτον, συνῆψαν συμμαχίαν μετὰ τῶν Ἀργείων καὶ Ἠλείων, οἵτινες πάντες τῇ 420 συνεμάχησαν μετὰ τῶν Ἀθηναίων. Βαρέως δὲ φέροντες τοῦτο οἱ Σπαρτιαῖται καὶ κληθέντες ὑπὸ τινων Παρρασίων, ἀποστατησάντων κατὰ τῶν συμμάχων Μαντινέων, ἐξεστράτευσαν πανδημεὶ ὑπὸ τὸν Πλειστοάνακτα καὶ τὴν μὲν χώραν τῶν Παρρασίων ἐδήρουν, τὸ δὲ εἰς τὰ μεθόρια αὐτῶν Παρρασικὸν τεῖχος ἐν Κυψέλοις κείμενον κατέσκαψαν, ὑποχωρησάντων τῶν Μαντινέων καὶ Ἀργείων ἐξ ἀδυναμίας. Ἀπερχόμενοι δὲ οἱ Σπαρτιαῖται ἐκήρυξαν αὐτονόμους τοὺς Παρρασίους. ⁽⁸⁾

Βραδύτερον ὅμως οἱ Μαντινεῖς ἐπιδραμόντες κατὰ τῆς Τεγεᾶς, ἡττήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἀγιδος βοηθουμένου ὑπὸ Ἑραιατῶν καὶ λοιπῶν Ἀρκάδων καὶ ἔκτοτε ὑπετάγησαν τοῖς Λακεδαιμονίοις τῇ 418. ⁽⁹⁾ Μετὰ τοῦ Ἀγιδος δ' οἱ Ἑραιεῖς ἐστράτευσαν καὶ κατὰ τῶν Ἠλείων διήρπασαν τὸν ἱερὸν τῶν Ὀλυμπίων χῶρον, τὸ δ' ἐπόμενον ἔτος παρέδωκεν ὁ Ἅγις τῇ Ἑραίᾳ τὴν ἄλλοτε ἀνήκουσαν αὐτῇ καὶ μετὰ τὴν Ἑραίαν καὶ Μακίστου κειμένην πόλιν Ἠπειον, ἣν οἱ Ἠλείοι εἶχον ἀγοράσει ἀντὶ 30 ταλάντων, ἐπιστρέφων δ' εἰς Ἑραίαν καὶ ἀποκαμῶν ἐκ τοῦ γήρατος ἀπῆλθεν εἰς Σπάρτην καὶ μόλις ἀφικόμενος ἀπέθανε. Κατὰ δὲ τὴν ἐπὶ Σικελίαν ἐκστρατεῖαν (416 π. Χ.) οἱ Ἀρκάδες ἐστράτευσαν οἱ μὲν μετὰ Κορινθίων, οἱ δὲ μετὰ Μαντι-

(7) Ἐγκυκλ. Λεξικὸν ἐν λέξει «Ἀρκαδία». (8) Θουκυδίδου Β', V κεφ. 33. (9) Διόδωρος IB', 79.

νέων, ⁽⁹⁾ ἀλλ' ἤττηθέντων ἐκεῖ τῶν Ἀθηναίων, ἐπαγιώθη τὸ ἐν Πελοποννήσῳ μέγιστον τῶν Σπαρτιατῶν κράτος, ὑποταγέντων πάντων τῶν Ἀρκάδων εὐπειθῶς εἰς αὐτούς, καθόσον μάλιστα ἐπὶ Ἀγησιλάου ὁ Ἰφικράτης μετὰ τῶν πελταστῶν ἐδῆωσε καὶ ἡρήμωσε τὴν Ἀρκαδίαν, στρέφας δὲ πρὸς Μαντίνεαν τὸν ποταμὸν καὶ κρημνιζομένων τῶν οἰκίων ἠνάγκασε τοὺς Μαντινεῖς νὰ κατασκάψωσι τὴν πόλιν καὶ τὰ τεῖχη καὶ διοικισθῶσιν εἰς τὰς πέριξ κώμας.

Ἀλλ' ἔκτοτε ἢ μετὰ τῶν Σπαρτιατῶν σύμπραξις δὲν ἦτο εἰλικρινής. Διότι, κατὰ Ξενοφῶντα, οἱ Ἀρκάδες συνεμάχουν τῇ Σπάρτῃ, ὅπως τὰ μὲν ἑαυτῶν σώζουσι, τὰ δ' ἀλλότρια ἀρπάζουσι. Καὶ συνεξεστράτευσαν μὲν κατὰ Θηβαίων, ἀποτελοῦντες τὰς δύο μοίρας ἐκ τῶν δέκα, εἰς ἃς εἶχον διαιρέσει τὸ συμμαχικὸν στράτευμα οἱ Σπαρτιάται ⁽¹⁰⁾ ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐν Λεύκτροις πανωλεθρίαν (371) ἀπέστησαν τῆς Σπάρτης πολλοὶ τῶν συμμάχων καὶ πρωτίστως οἱ Ἀρκάδες, παρ' οἷς ὑπῆρξε σφοδρότερον τὸ κίνημα, τῶν Μαντινέων προτεινάντων συγκρότησιν νέου κοινοῦ Ἀρκαδικοῦ Συνεδρίου, διέποντος τὰ τῆς ὅλης χώρας πράγματα. Τῆς ὁμοσπονδίας δὲ, ἣς ἀπέσχον μόνον ὁ Ὀρχομενὸς καὶ ἡ Ἡραία, ζητησάσης συμμάχους οἱ ἀσθενεῖς Ἀθηναῖοι ἡρνήθησαν, καθόσον ἤδη ὁ Ἀγησίλαος ἐπῆρχετο κατ' αὐτῆς μεθ' Ἡραιατῶν. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν ἐπανῆλθεν εἰς Σπάρτην ἄπρακτος οἱ δ' Ἀρκάδες ἐστράτευσαν ἐπὶ τοὺς Ἡραεῖς καὶ ἐπυρπόλουν τὰς οἰκίας καὶ ἔκοπτον δένδρα. ⁽¹¹⁾

Ἐπιδραμόντος ὅμως τῷ 370 τοῦ Ἐπαμεινώνδου κατέλιπον ἡσυχον τὴν Ἡραίαν καὶ ἐστράτευσαν μετ' αὐτοῦ κατὰ τῆς Σπάρτης. Κατισχύσαντες δὲ τῶν ἐν τῇ Σκιριτίδι ὑπὸ τὸν Ἰσχόλαον Σπαρτιατῶν, ἔφθασαν μέχρι τῆς Σπάρτης

(9) Θουκ. αὐτ. 59. (10) Διόδωρος ΙΕ'. 31, (11) Ξενοφ. Ἑλλ. ΣΤ', 5.22.

δηρῶντες τὴν χώραν. Καὶ τότε μὲν ὁ Ἐπαμεινώνδας δὲν ἐπέμεινε πολιορκῶν τὴν Σπάρτην, ἐπανελθὼν δ' εἰς Ἀρκαδίαν ἐπαγίωσε τὸν Ἀρκαδικὸν δεσμὸν καὶ ἵδρυσε τὴν Μεγάλην πόλιν παρὰ τὸν Ἐλισσῶνα, ἐν τῇ εὐφορωτάτῃ τῆς Μεσημβρινῆς Ἀρκαδίας χώρα καὶ ἐγγύτατα τῇ Σπάρτῃ, ὥς μέγα κατ' ἐκείνης προπύργιον, τάξας μόνιμον φρουρὰν χιλίων ἀνδρῶν.

Τεσσαράκοντα πόλεις, ἐκ τῶν Μαιναλίων καὶ Παρρασιῶν κυρίως, ⁽¹²⁾ κατέλιπον τὰς πατρίους οἰκίας καὶ συνώκησαν τὴν Μεγάλην πόλιν, τότε δ' οἱ Ἀρκάδες συνέθεντο κοινὴν καὶ ἐνιαίαν κυδέρνησιν κοινὴν νομοθετικὴν ἐξουσίαν καὶ κοινὸν στρατόν. Σύνοδος μυρίων πολιτῶν ἀπεφάσιζε τὰ πάντα ἐν τῇ πρωτεύουσῃ, οἱ δ' ἄρχοντες τῶν Ἀρκάδων ἐπὶ κεφαλῆς 4 χιλ. ἀλκίμων ἀνδρῶν, ἐπαρίτων λεγομένων, ἐξετέλουν τὰ δόξαντα. Ἄλλ' ἀντιφρονοῦντες εἰς τὰ τῆς νέας πολιτείας ἡρνήθησαν νὰ συμπράξωσιν εἰς τὸν συν-οικισμὸν ἐκ τῶν Ἀρκάδων μόνοι: Τρικολωνεῖς, οἱ Λυκαιᾶται, οἱ Λυκοσουρεῖς καὶ οἱ Τραπεζοῦντιαι, καὶ οἱ μὲν ἄλλοι ἄκοντες καὶ βίᾳ ἠναγκάσθησαν νὰ καταλίπωσι τὰς ἐστίας αὐτῶν, ἐκ δὲ τῶν Τραπεζοῦντιων (Μαυριά) οἱ μὴ γενόμενοι ἐξ ἀπελπισίας αὐτόχειρες, ἀπεδήμησαν εἰς τὴν τοῦ Εὐξείνου Τραπεζοῦντα, ἥτις ἐθεωρεῖτο ἀπαικία τῆς ἐγκαταλειφθείσης καὶ ἐγένοντο ἐκεῖ φιλοφρόνως δεκτοί.

Στάσεως δ' ἐκ τῶν ἀνωμαλιῶν τούτων γενομένης, οἱ φυγάδες ἠνάγκασαν τὸν Ἀγησίλαον κ' ἐξεστράτευσεν ἐκ Σπάρτης εἰς Ἀρκαδίαν, δηλώσας τὴν χώραν, καθ' ὅσον ὁ Ἐπαμεινώνδας τειχίσας τὴν νέαν πόλιν εἶχεν ἀπέλθει εἰς Θήβας, ἀφοῦ κατέστησε πανταχοῦ δημοκρατίας. Ἐκ τούτου δὲ πολλοὶ τῶν ἀγαθῶν Ἀρκάδων, οἵτινες ἐπὶ Λακεδαιμονίων ἤρχον, ἐφυγαδεύθησαν ἢ κατεδικάσθησαν, δημευ-

(12) Πaus. Ἀρκαδικά, Διοδώρου ΙΕ', 72.

θείσης τῆς περιουσίας των. Φιγαλείς δέ τινες φυγάδες ἐπιδραμόντες ἐκ Σπάρτης, κατέλαβον αἴφνης τὴν Ἡραίαν καὶ ἐκεῖθεν εἰσέβαλον εἰς Φιγαλείαν, πολλοὺς φρονεύσαντες, καὶ ἐπέστρεψαν αὐθις εἰς Σπάρτην. (13)

Ἄλλ' οἱ Ἀρκάδες βαρέως ἔφερον τὴν τῶν Θηβαίων ἡγεμονίαν, ἀξιοῦντες δὲ συνηγεμονίαν συνετάχθησαν ὑπὸ τινα δημαγωγὸν Λυκομήδην καὶ εἰσέβαλον εἰς Λακεδαιμόνα, ἀλλ' ἐπέρχεται ἀκατάσχετος (τῷ 368) ὁ Ἀρχίδαμος καὶ κατετρόπωσε περὶ Μιδέας τοὺς Ἀρκάδας, οἵτινες μετὰ τὸν ἄδακρυ κληθέντα ἐκείνον πόλεμον, ἐχαλάρωσαν ἔτι μᾶλλον τὰς μετὰ τῶν Θηβαίων σχέσεις. Ὅτε δ' ἐκείνοι ἐζήτησαν πιστοποιητικὸν τῆς ἡγεμονίας των καὶ παρὰ τοῦ Μεγάλου Βασιλέως, οἱ Ἀρκάδες ἀπέστειλαν ἴδιον πρὸς τοῦτο πρέσβυν, τὸν παγκρατιστὴν Ἀντίοχον, ὅστις εὐλόγως ἀποτυχὼν, ἐπέστρεψε καὶ ἡγόρευσε ἀλαζονικῶς ὅτι ὁ Μέγας βασιλεὺς δὲν ἔχει δῆθεν στρατιώτας ἀλλ' ἄρτοκόπους καὶ οἶνοχόους καὶ θυρωροὺς παμπληθεῖς, ὅτι τὰ περὶ ἀμυθήτων θησαυρῶν ἦσαν αὐτόχρημα μῦθοι, καθόσον καὶ αὐτὴ ἡ ὑμνουμένη χρυσὴ πλάτανος δὲν ἦτο δῆθεν ἱκανὴ οὐδ' εἰς ἓνα τέτιγα νὰ παράσχη σκιάν ! (14)

Ἐκ τῆς ζηλοτυπίας δὲ ταύτης πρῶτοι οἱ Ἀρκάδες διεμαρτυρήθησαν ἐν Κορίνθῳ, ἀποσχόντων τῶν πρέσβεων αὐτῶν, ὅτε ὁ Πελοπίδας πομπωδῶς τῷ 366 διεκήρυξε τὴν ἡγεμονίαν αὐτῶν ἐφ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος, ὡς ἀναγνωρισθεῖσαν καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως τῶν Περσῶν. Ἀτυχῶς ὁμως ἡ διαίρεσις, ὡς πάντοτε παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, δὲν ἐπέτρεφέ ποτε καὶ εἰς τοὺς Ἀρκάδας νὰ κραταιωθῶσιν ἐν τῇ αὐθυπαρξίᾳ. Διότι, διεκδικούντων τῶν Ἡλείων τὴν Τριφυλλίαν καὶ τὸ Λέπρεον, ἐκηρύχθη κατ' ἐκείνων πόλεμος, καθ' ὃν οἱ Ἀρκάδες ἐνίκησαν τὸν Ἰούλιον τοῦ 364 τοὺς

(13) Διοβ. ΙΕ'. 40. (14) Παπαρηγ. Ιστ. Α' σελ. 769.

Ἡλείους, ὥς καὶ τὸν ἐν τῷ μεταξὺ εἰσβαλόντα ἐπίκουρον βασιλέα τῆς Σπάρτης Ἀρχίδαμον, καὶ κατέσχον τὰ Ὀλύμπια, καὶ ἐκήρυξαν εἰς τὸ Πανελλήνιον, ὅτι θὰ ἐτέλουν ἐκεῖνοι τοὺς ἀγῶνας. (18)

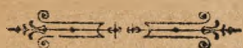
Ἐπειδὴ ἕμως ἐγένοντο διαρπαγαὶ καὶ συλήσεις τῶν ἱερῶν τοῦ Διὸς κειμηλίων καὶ ἐπειδὴ, εὐθύς μετὰ τὴν ἔν-
αρξιν τῶν ἀγῶνων, ἐπελθόντες οἱ Ἡλείοι ἐνίκησαν καὶ ἐξ-
εδίωξαν τοὺς Ἀρκάδας, ἡγέρθη στάσις ἐν Μαντινείᾳ κατὰ
τῶν ἀρχόντων, συνήφθη δὲ τότε συμμαχία μεταξὺ Ἡλείων,
τῶν διωχθέντων Μαντινέων ἀρχόντων καὶ τῶν Σπαρτια-
τῶν, μεθ' ὃ προσεκλήθη ὁ Ἐπαμεινώνδας ὑπὸ τῶν ἀρχόν-
των καὶ τῶν Τεγεατῶν, ἵνα μὴ Λακωνίσωσι πάντες οἱ
Ἀρκάδες. (19) Ἐπανελθὼν δ' ἐκεῖνος εἰς Πελοπόννησον ἐνί-
κησε μὲν ἐν Μαντινείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐφρονεύθη κατὰ τὴν περι-
φημον ἐκείνην καὶ κρίσιμον μάχην τῷ 363 π. Χ.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ κολοσσοῦ ἐκείνου τοῦ ἀρχαίου
Ἑλληνισμοῦ ἐξέλιπε καὶ τῶν Θηβῶν ἡ ἀκμὴ καὶ οἱ Λα-
κεδαιμόνιοι ἐπεζήτησαν τὴν ἀνάληψιν τοῦ ἀρχαίου αὐτῶν
κράτους. Σπονδῶν δὲ γενομένων μεταξὺ πάντων τῶν Πε-
λοποννησίων καὶ ἐπιθυμούντων τῶν Σπαρτιατῶν ν' ἀφή-
σωσιν ἐκσπόνδους μόνους τοὺς Μεσσηνίους μόνοι οἱ Ἀρκά-
δες ἀντέστησαν πεισμόνως καὶ οὐ μόνον οἱ Μεσσήνιοι ἀνε-
γνωρίσθησαν ὡς σύμμαχοι, ἀλλ' ἀπεκλείσθησαν τῶν σπον-
δῶν μόνοι οἱ Λακεδαιμόνιοι. (20)

Ἐκ τούτου ἐκδικούμενοι ἐκεῖνοι ἐπέδραμον ὑπὸ τὸν Ἀρ-
χίδαμον τῷ 352 κατὰ τῶν Μεγαλοπολιτῶν, ζήτησάντων
βοήθειαν παρὰ Θηβαίων, Σικυωνίων καὶ Μεσσηνίων. Συνα-
φθείσης δὲ μάχης ἀμφιρρόπου ἐν Ἀργεῖᾳ χώρα, οἱ σύμμα-
χοι ἀπῆλθον, οἱ δὲ Λακεδαιμόνιοι εἰσβαλόντες εἶλον καὶ

(18) Σπυρ. Λάμπρου. Ἰστ. Β', 237. (19) Διεδ, 1Ε', 82. (20) Πο-
λύδιος Δ'. 33.

διήρπασαν τὸν Ἑλισσῶνα. Ἀλλὰ μετὰ τινα χρόνον ἡττήθησαν παρὰ τὴν Θέλπουσαν, πολλῶν Σπαρτιατῶν φονευθέντων καὶ ζωγρηθέντων, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Ἀνάξανδρος. Ἡττηθέντες δὲ καὶ εἰς δύο ἔτι μάχας ἐνίκησαν ἐπὶ τέλους τοὺς Μεγαλοπολίτας καὶ συνῆψαν σπενδάς ἀναγνωρισθείσης τῆς ἀνεξαρτησίας των. Τῷ δὲ 346 συμμαχοῦντες Ἡλείοις κατετρόπωσαν τοὺς ἱεροσύλους φυγάδας ζωγρήσαντες 400, οὓς μερισθέντες οἱ μὲν Ἀρκάδες ἐπώλησαν, οἱ δὲ Ἡλείοι κατέσφαξαν. ⁽¹⁵⁾



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΠΑΡΑΚΜΗ ΤΗΣ ΑΡΚΑΔΙΑΣ

Ἡγεμονία Μακεδόνων. -- Ὁ Φίλιππος θριαμβευτὴς ἐν Γορτυνίᾳ. Οἱ Μεγαλοπολιταὶ ἐπὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ Πολυσπέρχοντος. -- Ἐλέφαντες ἐν Γορτυνίᾳ. -- Ἀχαϊκὴ Συμπολιτεία. -- Καταστρεπτικοὶ πρὸς κλειομένην πόλεμοι. -- Φιλοποιμήν.

Ἔνεκα τῶν πρὸς τοὺς Σπαρτιάτας ἀδιαλείπτων ἐρίδων οἱ Ἀρκάδες δὲν μετέσχον μὲν τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης τῷ 338 μετὰ τῶν ἄλλων κατατροπωθέντων Ἑλλήνων, προθύμως δ' ἀνεγνώρισαν ἐν Κορίνθῳ ἡγεμόνα τῆς Ἑλλάδος τὸν νικητὴν Φίλιππον τὸν Μακεδόνα. Ἀλλὰ δὲν εἶχε μείνει ἄμοιρος πολεμικῶν ἐπιδρομῶν ἐπ' αὐτοῦ ἡ Ἀρκὰ διὰ διότι, κατὰ Πολύβιον, νικήσας κατὰ κράτος τοὺς Ἡλείους παρὰ τὴν Στυμφαλίαν ἔσπευσε νύκτωρ καὶ ἐν βαρυτάτῳ χειμῶνι εἰς Καφύας καὶ ἐκείθεν εἰς Ψωφίδα, ἔνθα μετὰ θαυμαστὴν πολιορκίαν κατέστρεψε τὰ λείψανα τοῦ.

(15) Διόδωρος ΙΣΤ, 39 καὶ 63.

στρατοῦ τῶν Ἡλείων καὶ ἐξηνδραπόδισε τὴν πόλιν, παραδούς αὐτὴν τε καὶ τὸν ἀμαχητὶ ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν Ἡλείων Λασιῶνα (Λάλα ;) εἰς τοὺς Ἀχαιοὺς. Πορευόμενοι δὲ διὰ Θελπουσίας ἀπεκατέστησεν αὐτῇ τὴν Στράτον καὶ ἔσπευσεν εἰς Ὀλύμπια ὁπόθεν, προσκυνήσας, ἐπέστρεψεν εἰς Θέλπουσαν καὶ ἐκείθεν εἰς Ἡραίαν καὶ ἐπώλησε τὴν λείαν τοῦ πολέμου.

Παραμείνας δ' ἐπ' ὀλίγον εἰς τὴν περικαλλῆ τῆς Ἀρκαδίας πόλιν Ἡραίαν, τὴν διὰ δενδροστοιχιῶν, περιπάτων καὶ λαμπρῶν ναῶν κεκοσμημένην, ἐπεσκεύασεν ἰδίαις δαπάναις τὴν κάτωθεν αὐτῆς μεγάλην τοῦ Ἀλφειοῦ γέφυραν καὶ εἰσέβαλε δι' αὐτῆς εἰς Ἀλιφεῖραν καὶ Τριφυλλίαν. Νικήσας δ' ἐκεῖ τοὺς βοηθοῦντας Ἡλείους καὶ Αἰτωλοὺς καὶ χειρωσάμενος πᾶσαν τὴν χώραν ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πιστὴν αὐτῷ Ἡραίαν, ἔνθα τὴν μὲν λείαν διένειμε, πᾶσαν δὲ τὴν ἀποσκευὴν ἀναλαβὼν ἔφθασεν ἐν μέσῳ χειμῶνι εἰς Μεγάλην πόλιν καὶ ἐκείθεν διὰ Τεγέας εἰς Ἄργος, θαυμάζομενος καὶ ἐκπλήττων διὰ τὴν ἀντοχὴν αὐτοῦ. ⁽¹⁾ Τότε δ' οἱ Τεγεᾶται ἔλαβον τὴν Σκιριτίν πρὸς τῶν Σπαρτιατῶν ὥς καὶ τὴν χώραν τῶν Καρυῶν.

Ὁ δὲ τοῦ Φιλίππου υἱὸς Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας εἰσβαλὼν εἰς Πελοπόννησον, διῆλθεν ἐκ Γόρτυνος καὶ ἀνέθηκεν εἰς τὸν ἐκ Πεντελικοῦ ναὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ τὸν θώρακα καὶ τὸ δόρυ αὐτοῦ, σωζόμενα ἐκεῖ μέχρι τοῦ Παυσανίου. Ἀναγνωρισθεῖς δ' ἐν Κορίνθῳ καὶ ὑπὸ τῶν Ἀρκάδων ἡγεμῶν ἔλαβε καὶ πλείστους Μεγαλοπολίτας μεθ' ἑαυτοῦ ἐπὶ τὴν Ἀσίαν. Ἐκ τούτου δ' οἱ μόνοι τῶν Μακεδόνων ἐχθροὶ Λακεδαιμόνιοι, εὐρόντες εὐκαιρίαν, ἐπιπίπτουσι τῷ 330 κατὰ τῆς Μεγαροπόλεως. Ἄλλ' ἔρρωμένως ἀντιστάσης ταύτης μέχρι τοῦ θέρους ἐπῆλθεν ἐπίκουρος ὁ Ἀντί-

(1) Πολυβίου Ἱστοριῶν Δ', σελ. 73 καὶ 81.

πατρος καὶ κατὰ κράτος ἐνίκησαν αὐτοὺς φονευθέντος καὶ τοῦ βασιλέως Ἄγιδος.

Θανόντος τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐπανέστησαν οἱ πλείστοι τῶν Πελοποννησίων, ἐν οἷς καὶ οἱ Μεγαλοπολίται ὑπὸ τὸν Πολυαίνετον καὶ οἱ πολλοὶ τῶν Ἀρκάδων. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἀντίπατρος καὶ ὁ διάδοχος τούτου Πολυσπέρχων ὑπέταξαν τὴν Πελοπόννησον, ὁ τελευταῖος μάλιστα ἐπολιόρκησε σιενῶς τὴν Μεγαλόπολιν μετὰ 65 ἐλεφάντων, τὸ πρῶτον ἐλθόντων ἐν Ἑλλάδι, ἀλλ' ἀπέτυχε, τοῦ Δάμιδος διὰ στρατηγήματος φονεύσαντος τοὺς πλείστους τῶν ἐλεφάντων, πατησάντων βαρέως ἐπὶ δαπέδου πλήρους αἰχμηροτάτων ἥλων. ⁽²⁾ Οἱ Μεγαλοπολίται τότε συνεμάχουν τῷ ἀντιπάλῳ τοῦ Πολυσπέρχοντος Κασσάνδρῳ, οἱ δὲ Τεγεᾶται κατ' ἐκείνου. Κατὰ τὸν χρόνον δ' ἐκείνον εἰσβαλὼν εἰς Ἀρκαδίαν μετὰ Σπαρτιατῶν καὶ ὁ Κλεομένους Ἀκρότατος πίπτει νεκρὸς ἡττηθέντων τῶν ὑπ' αὐτὸν ὑπὸ τοῦ τυράννου τῆς Μεγαλοπόλεως Ἀριστοδήμου τοῦ Φιγαλέως.

Ἀλλὰ ταῦτά εἰσιν ὅλως ἀσήμεντα γεγονότα. Ἡ Ἀρκαδία πρὸ πολλοῦ ἤδη εὕρισκετο ἐν παρακμῇ. Εἰς μάτην ἐπὶ Πολυδίου ἐλέγετο ὅτι «καὶ τῶν τῆς ἀνδραγαθίας πρωτείων οὐδενὶ τῶν Ἑλλήνων οἷοί τέ εἰσιν οὐδέποτε παραχωρεῖν οἱ Ἀρκάδες». Οἱ Ἀχαιοὶ διὰ τοῦ λαμπροῦ αὐτῶν διοικητικοῦ καὶ πολιτικοῦ συστήματος, καταλυθείσης τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας τῷ 243, ἀνεγνωρίσθησαν βαθμυδὸν ἡγεμόνες τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐθαυματούργησαν ὑπὸ τὸν Ἄρατον, ὃν ἀξιεπαίνως πρῶτος ὁ Μεγαλοπολίτης Λυδιάδης ἀνεγνώρισεν. Ὁ Λακεδαιμόνιος Ἅγις νικᾷ καὶ ἡττᾶται παρὰ τὴν Μεγαλόπολιν καὶ μετ' αὐτὸν ὁ λαμπρότατος τῶν βασιλέων τῆς Σπάρτης Κλεομένης κατετρόπωσε παρ' αὐτὴν τὸν Ἄρατον, ἀναγκασθέντα νὰ καλέσῃ ἐπίκουρον τὸν Ἀντίγονον.

Καὶ ἐξέβαλε μὲν οὗτος ἐκ Μεγαλοπόλεως τὴν Σπαρ-

τιακὴν φρουρὰν καὶ ἐχειρώσατο τὸν Ὀρχομενὸν καὶ τὴν Μαντίνειαν ἐκείθεν δὲ δι' Ἡραίας καὶ Θελπούσης «ἐθελοντὴν προσχωρησασῶν αὐτῷ» ἀπῆλθεν εἰς Αἴγιον, ἀλλ' ὁ καρδοκὼν Κλεομένης ἐπιπίπτει αἴφνης κατὰ τῆς ὑποσπόνδου Μεγαλοπόλεως καὶ πεσόντος τοῦ Λυδιάδου ἀλίσκει καὶ μεταβάλλει εἰς σωροὺς ἐρειπίων κατακαύσας τὴν ἔνδοξον πόλιν, ἧς τοὺς κατοίκους μόλις κατῴρθωσε νὰ διασώσῃ εἰς Μεσσήνην ὁ τότε ἀναδειχθεὶς ἥρως καὶ σωτὴρ Φιλοποίμην. (3) Ἐκτοτε οἱ συνοικίσαντες τὴν Μεγάλην πόλιν τῇδε κακείσε διεσκορπίσθησαν, οἱ δ' ὄρεινοὶ ἐπανῆλθον εἰς τὰς πρὸ ἐτῶν ἐγκαταλειφθείσας ἐστίας τῶν ἀφοῦ παρὰ τὸ χωρίον Μουλάτοι ἴδρυσαν ὑπὲρ τῶν πεσόντων μνημεῖον κληθὲν διὰ τὴν ἀπιστίαν τοῦ Κλεομένουσ Παραιδάσιον.

Ὁ δὲ Κλεομένης καταλαβὼν τὸ ἀκμάζον ἔτι Μεθύδριον ἐνίκησεν ἐν Ἀργολικῇ τοὺς ἐπελθόντας δυσμυρίους Ἀχαιοὺς. (4) Τὸ Μεθύδριον καὶ μετὰ ταῦτα ἐγένετο σταθμὸς τῶν Αἰτωλῶν καθ' ὧν ἐπελθόντες οἱ Μεγαλοπολῖται πανδημεὶ ἐνίκηθησαν ἐν Καρύαις. Καὶ ἡττήθη μὲν τὸ ἐπόμενον ἔτος ὑπὸ τοῦ Ἀντιγόνου ὁ Κλεομένης καὶ κατέφυγεν εἰς Αἴγυπτον, ἀλλ' ἡ Ἑλλάς ἐψυχορράγει ἔκτοτε. Εἰς μάτην ὁ Φιλοποίμην ὑπὸ τὰς στιβαρὰς αὐτοῦ χεῖρας ἔδειξε σημεῖά τινα ἀρχαίας εὐκλείας. Ἦσαν ταῦτα δυστυχῶς αἱ ὕσταται ἀναλαμπαὶ τοῦ σφρίγγους τοῦ θνήσκοντος, ἐκδηλωθεῖσαι λαμπρῶς καὶ ἐπὶ τοῦ διαδόχου τούτου Λυκόρτα, πατρὸς τοῦ μεγάλου ἱστορικοῦ Πολυβίου. Ὁ Ρωμαῖκός κολοσσός, ἐπερχόμενος ἐκ τῶν ὑποδοῦλων ἐπαρχιῶν τοῦ βορρᾶ, ἡπείλει διὰ μακραίωνος κατακλυσμοῦ δλόκληρον τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον.

(3) Παισ. Ἀρχ. Η'. 10. (4) Πλουτάρχου Φιλοποίμην καὶ Κλεομένης. Πολυβ. Β' 54—65. H. W. Stoll μετάφρασις Πουλίου σ. 672.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΡΩΜΑΪΚΟΙ

ΚΑΙ

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

146 Π. Χ. — 1205 Μ. Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΞΕΝΟΙ ΕΠΙΔΡΟΜΕΙΣ

Κατάληψις ὑπὸ Ρωμαίων. -- Διαρκεῖς ἀποστασίαι. -- Ἡ Ἀρκαδία ἐπὶ
Στράβωνος καὶ Παυσανίου. -- Αἰῶνες σκόττοι. -- Ἐπιδρομαὶ Γότ-
θων καὶ Βανδάλων. -- Αἱ πολυθρύλλητοι ἐποικήσεις τῶν Σλάβων.
-- Κρίσεις καὶ ἐπικρίσεις.

Ἡ κατὰ τῆς Ρωμαϊκῆς κυριαρχίας πάλῃ τῆς κυρίως
Ἑλλάδος δὲν ὑπῆρξεν ἀξία τῶν περιστάσεων καὶ ἔνεκα
τῆς συναισθήσεως τῆς ἀδυναμίας κατὰ τοιοῦτου ἔχθρου
καὶ ἐκ τῆς προΐούσης ἐσωτερικῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρα-
λυσίας, ἥτις ὠδήγηε μοιραίως καὶ κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν
ὑποδούλωσιν. Ἀλλ' εὐτυχῶς οἱ Ρωμαῖοι κατ' ἀρχὰς δὲν
διενοήθησαν νὰ καταστήσωσι τοὺς Ἕλληνας εὐτελεῖ ἀν-
δράποδα καὶ ὁ σεβασμὸς αὐτῶν πρὸς τὴν μητέρα τῶν φώ-
των σχετικὴν παρέσχεν εὐημερίαν εἰς τὸν λαόν.

Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς καταστροφῆς Φιλίππου τοῦ Μακεδόνα
ὑπὸ τοῦ Φλαμνίνου (197 π. Χ.) ἐκυριεύθη μὲν ἡ Κό-
ρινθος ὑπὸ τῶν συμμάχων αὐτοῦ Πελοποννησίων ἡττη-

θέντος τοῦ Ἀνδροσθένους, ἀλλ' ἡ Ἑλλὰς ἀφέθη ἐντελῶς ἐλευθέρα. (1) Βραδύτερον ὅμως ἔνεκα τῶν ἐσωτερικῶν τῆς Πελοποννήσου ἀνωμαλιῶν προὐκλήθη ἡ κατὰ τῆς Σπάρτης ἐπέμβασις τῆς Ρώμης, ἐπελθὼν δ' ὁ Μέτελλος ἐνίκησε μὲν τὸν ἀνάξιον τῆς Ἀχαϊκῆς συμπολιτείας στρατηγὸν Δάιον, ἀλλ' ἥπιος καὶ εὐγενὴς ὢν προὔτεινεν ὄρους εὐνοϊκωτάτης ὑποταγῆς. Δυστροπούντων ὅμως τῶν Ἀχαιῶν ἐστάλη ὁ Λεύκιος Μόμμιος, ὅστις βίαιος καὶ βέβηλος ὢν, κατέλυσε τῷ 145 π. Χ. βίᾳ τὴν Ἑλληνικὴν ἐλευθερίαν, καὶ ὑπεδούλωσε τὴν Πελοπόννησον διὰ πολλοὺς αἰῶνας.

Ἀλλ' οἱ Πελοποννήσιοι καὶ σὺν αὐτοῖς οἱ Ἀρκαῖδες οὐδέποτε διετέλεσαν πιστοὶ ὑπῆκοι. Εὕρισκοντες ἀφορμὴν ἐκ τῶν ἐμφυλίων τῆς Ρώμης σπαραγμῶν τάσσονται ὅτε μὲν μετὰ τοῦ Μιθριδάτου κατὰ τοῦ Σύλλα, ὅτε δὲ μετὰ τοῦ Πομπηίου κατὰ τοῦ Καίσαρος, ὅτε δὲ μετὰ τῶν φονέων ἐκείνου κατὰ τοῦ Αὐγούστου καὶ Ἀντωνίου καὶ τέλος διχονοησάντων καὶ τούτων ἐτάχθησαν μετὰ τοῦ Ἀντωνίου, ἀτυχῶς δὲ πάντοτε μετὰ τῶν ἡττημένων, διότι οὗτοι ἐξήγειρον τοὺς ἀτυχεῖς ὑποδούλους ὑποσχόμενοι ἀφειδῶς τῇ Ἑλλάδι τὴν ἀείποτε ποθητὴν ἐλευθερίαν, ὥς κατόπιν ἐπὶ Τουρκοκρατίας οἱ Ἐνετοί.

Ἐνεκα τῶν διγνεκῶν τούτων ἀγώνων καὶ τῶν ἐσωτερικῶν σπαραγμῶν κατερημύθη ἡ Ἀρκαδία, κατὰ μέγα μέρος χρησιμεύουσα πρὸς νομὴν προβάτων, ὁ δὲ τὴν δευτέραν μ. Χ. δεκαετηρίδα περιηγηθεὶς τὴν Ἑλλάδα Στράβων ἐβαρύνθη νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν οἰκτρὰν χώραν καὶ γράφει μελαγχολικῶς: «Ἡραία καὶ Ὀρχομενὸς καὶ Κλείτωρ καὶ Φενεὸς καὶ Στύμφαλος καὶ Μαίναλος καὶ Μεθύδριον ἢ οὐκέτι εἰσὶν ἢ μόλις αὐτῶν ἵχνη φαίνεται.

(1) Χρον. Ζωναρᾶ Β 250.

καὶ σημεῖα». (2) Ὁ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων ὅμως τούτων ἐπιτάφιος τοῦ Στράδωνος φαίνεται προδήλως φανταστικός καὶ ἀνακριβής, καθόσον ὁ μετὰ μίαν καὶ ἡμίσειαν ἑκατονταετηρίδα ἐπισκεφθεὶς τὴν Ἀρκαδίαν Πausanias, τῷ 174 μ. Χ. δὲν εὔρε μὲν αὐτὴν βεβαίως ἐν ἀκμῇ, ἀλλ' ὁπωσδήποτε πυκνῶς κατοικουμένην ἐν κώμας καὶ χωρίοις, ἐκτειναμένην δὲ καὶ πέραν τοῦ Ἐρυμάνθου πρὸς τὴν Ἡλείαν.

Ἡ ἐθνικὴ θρησκεία ἀκμαία διετηρεῖτο καὶ ἐτελοῦντο ἔτι αἱ παλαιαὶ ἑορταί, ναοὶ περικαλλεῖς ἐσώζοντο εἰς πλείστας κώμας καὶ εὐπραγία σχετικὴ ἐμαρτύρει τὴν ἐνυπάρχουσαν ἔτι ζωὴν τοῦ ἀρχαίου Ἑλληνισμοῦ, ἀνιδρυθεισῶν καὶ πολλῶν Ἀρκαδικῶν πόλεων ἐκ τῶν καταστραφεισῶν ἐπὶ Αὐγούστου. Τὸ Μεθύδριον οὐ μόνον τότε διετηρεῖτο ὡς κώμη εὐποροῦσα, ἀλλὰ καὶ πολὺ βραδύτερον ἐξηφανίσθη, ὡς μάρτυροισι Μεσαιωνικὰ νομίσματα ἀνευρισκόμενα ἐν τοῖς ἐρειπίοις αὐτοῦ. (3)

Εἶνε δὲ καὶ ἱστορικῶς βεβαιωμένον, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῶν κατόπιν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων ἐλαχίστας ὑφίστατο πιέσεις, ὁ δὲ Νέρων ἐκαυχᾶτο ὅτι ἀπέδωκε τοῖς Ἑλλησι: «ἐλευθερίαν καὶ ἀνεισφοράν, ἣν οὐδ' ἐν τοῖς εὐτυχεστάτοις αὐτῶν χρόνοις ἔσχον». (4) Ἀλλ' ἀτυχῶς εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων μ. Χ. ἑκατονταετηρίδων ἤρξαντο τοσαῦται καὶ ἀλλεπάλληλοι ἐπιδρομαὶ ξένων ἀγρίων φυλῶν, ὥστε εὐλόγως ἐξηγεῖται ἡ ἀφόρητος τῆς χώρας κακοδαιμονία. Ἡ Πελοπόννησος ἐγένετο τὸ θέατρον ἀγρίων ἐπιδρομῶν καὶ ἐρημώσεων, αἵτινες κατέστῃσαν ἀφορμὴ οὐχὶ μόνον νὰ συντριβῇ ἀνιάτως τὸ φρόνημα τῆς χώρας ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξα-

(2) Ἀρκαδία v III.

(3) Μεθύδριος σελ. 69.

(4) Αὐγκούδη Ἑκλογ. κώδιξ 16.

λειφθῇ σχεδὸν ἐντελῶς ἡ ἱστορία αὐτῆς ἐπὶ ἑνδεκα περί-
που αἰῶνας, σχεδὸν μέχρι τῆς Φραγγοκρατίας.

Καὶ ὑπάρχουσι πολλοὶ ἀφελῶς ἀσχάλλοντες ἐπὶ τούτῳ
καὶ ὀνειδίζοντες τοὺς ἱστορικούς, διότι δὲν κατῴρθωσαν
ἔτι νὰ ἐξερευνήσωσι τοὺς σκοτεινοὺς τούτους τῶν ἐπιδρο-
μῶν αἰῶνας καὶ νὰ χύσωσι φῶς ἱστορικόν. Καὶ δὲν δύ-
νεται μὲν τις νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι τὸ μέλλον δὲν θὰ διαλευ-
κάνῃ ἐν μέτρῳ τινὶ τὰ σκοτία ταῦτα. Ἄλλ' ἐπιτραπήτω
νὰ φρονῶμεν, ὅτι οὐδέποτε θὰ χυθῇ ἐπὶ τῶν αἰώνων τού-
των φῶς ἄπλετον. Καὶ τοῦτο διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον,
ὅτι ἡ ἱστορία δὲν δημιουργεῖται, ἀλλὰ στηρίζεται ἐπὶ γε-
γονότων σπουδαίων. Σπουδαῖον δ' οὐδὲν διεπράττετο τότε
ἐν τῇ κυρίως Ἑλλάδι. Διότι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπὶ τῶν Βυζαν-
τινῶν χρόνων ἑστερεῖτο ἡ χώρα πάσης ἐλευθερίας καὶ συ-
νεπῶς αὐτενεργείας, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι, ἐπιταθείσης
ἐκ τοῦ δεσποτισμοῦ τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς ἀπαιδευσίας, ἔ-
λειπεν ὁ ἐγχώριος χρονογράφος, ὁ διαιωνίσων τὰ σύγ-
χρονα. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ ἐπιδρομεῖς ἦσαν χεῖρονες ὡς
πρὸς τὴν παιδείαν τῶν ἀλισκομένων δὲν ἐθεώρουν ἀπαραί-
τητον οὐδὲ καὶ δυνατὸν νὰ διαιωνίσωσι γεγονότα ἄλλως τε
ἀσήμεντα, δηλώσεις, ἀρπαγὰς καὶ μαιφονίας.

Ἐν τούτοις ἐν γενικαῖς γραμμαῖς δυνάμεθα νὰ παρα-
κολουθήσωμεν τὴν τύχην τῆς Ἀρκαδίας κατὰ τὸν ζῳ-
φον τοῦτον, τύχην βεβαίως ὀδυνηράν καὶ ἀπαισίαν, ἀλλὰ
πάντοτε οὐσιώδη, ὅπως ἐν συνοχῇ φθάσωμεν εἰς αἰῶνας
μᾶλλον φωτεινοῦς.

Καὶ οἱ μὲν Γότθοι πολλάκις ἐπιδραμόντες ἠνάγκα-
σαν τοὺς Πελοποννησίους ἐπὶ Οὐαλεριανοῦ νὰ τειχίσωσι
τὸν Ἴσθμὸν⁽⁵⁾ καὶ κοινὴν φυλακὴν ἐπὶ ἀσφαλείᾳ τῆς
Ἑλλάδος νὰ τάξωσιν. ⁽⁶⁾ Ἄλλ' ἐπελθόντες αὐτοὶ τῷ

(5) Ζωναρᾶς Β' 593. (6) Ζώσιμος σελ. 28.

267 διὰ Δαρδανελίων ἐκυρίευσαν τὸ πλείστον τῆς χώ-
ρας, ἡ δὲ λεηλασία καὶ ἡ σφαγὴ ὥς ἀμυδρῶς ἱστο-
ρεῖται ἔφθασε καὶ μέχρι τῶν ὁρίων τῆς Γορτυνίας,
ἀλλ' εὐτυχῶς ὁ Ἀθηναῖος Δέξιππος ἐξεγείρας τοὺς
Ἀθηναίους καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἐξεδίωξε τοὺς
Γότθους. Ὅτι δὲ τότε μετ' ἐπιμελείας ἐκαλλιεργεῖτο
ἡ παιδεία τοῦλάχιστον ἐν Ἀθήναις, καταδείκνυσι τὸ
ἐξῆς ἐπεισόδιον. Μελετώντων τῶν Γότθων νὰ καύ-
σωσι τὰς βιβλιοθήκας εἰς τούτων παρετήρησεν ὅτι :
«περὶ ταῦτα οἱ Ἕλληνες ἀσχολούμενοι πολεμικῶν ἀμελοῦ-
σιν ἔργων καὶ οὕτως εὐχείρωτοι γίνονται». (7) Ἐπανελ-
θόντες ὁμῶς τῷ 280 οἱ Γότθοι καὶ συγχρόνως ἐκ δυ-
σμιῶν Φράγγοι, οὐδὲν κατώρθωσαν, ὀχυρωθεῖσιν ἤδη
ἐπαρκῶς τῶν πόλεων.

Μετὰ ἓνα αἰῶνα τῷ 396 μ. Χ. ὁ Ἀλάριχος ὁδηγῶν
τοὺς Γότθους ἐπὶ Ἀρκαδίου εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διαβάς
τὸν Ἰσθμὸν ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν Πελοπόννησον «μηδε-
μιάς πειρῶμενος ἀντιστάσεως» καθόσον συνεννοεῖτο μετὰ
τῶν ὑπαλλήλων τῶν Ρωμαίων ἐγχωρίων προδοτῶν τολ-
μώντων εὐκόλως «ἅπαντα τὰ πρὸς κοινὸν ὄλεθρον φέ-
ροντα». (8) Καὶ ὁ μὲν Στελίκων ἐπελθὼν ἐξ Ἰταλίας
διεσχόρπισε τοὺς Γότθους, νικήσας αὐτοὺς εἰς τὰ βόρεια
καὶ ὀρεῖνὰ μεθόρια τῆς Γορτυνίας καὶ ἀπήλλαξεν αὐτὴν
τε καὶ τὴν Ἠλείαν ἐκ πολυμήνου καὶ ἐξαιρετικῆς δηώ-
σεως, ἀλλ' ἕνεκα τῆς ἐκδεδιητημένης ζωῆς τῶν στρα-
τευμάτων του ὁ μὲν Ἀλάριχος διέφυγε τὴν δίωξιν, αὐ-
τὸς δ' ἐπανῆλθεν εἰς Ἰταλίαν, «ἐπιθεὶς τοῖς Ἕλλησι μεί-
ζονα καὶ χαλεπώτερα κακὰ.» (9) Ἐκ τῶν ἐμφυλίων δ'

(7) Ζωναρᾶς σ. 605.

(8) Ζώσιμος 254 Ἀγαθίου Ἱστ. Α' σελ. 14.

(9) Ζώσιμος 255.

ἐκείνων καὶ βαρβαρικῶν καταστροφῶν ἔφθινεν ἕκτοτε κατὰ τὴν γεωργίαν, ἐξαφανισθέντων ἀπείρων δούλων, τῶν καλλιεργούντων τὴν χώραν. Ἐκτοτε δ' ἤρξατο καὶ ἡ ἐρήμωσις τῆς Πελοποννήσου, ἣτις προηγάλεσε κατόπιν τὴν συμπλήρωσιν τοῦ πληθυσμοῦ διὰ τῶν βορειῶν φύλων.

Ἀλλὰ καὶ οἱ Γότθοι καὶ οἱ τῷ 441 ἐπιδραμόντες Οὔνοι καὶ οἱ βραδύτερον ἐξ Ἀφρικῆς Βάνδαλοι ἐξεδιώχθησαν ἀπαξάπαντες ἐκ τῆς Πελοποννήσου, τότε δὲ κατὰ τὸν Συνέκδημον τοῦ Ἱεροκλέους γραφέντα περὶ τὰ 527—535 μία ἐκ τῶν ἐπισήμων 22 πόλεων αὐτῆς ἦτο καὶ ἡ Θάρπυσα (Θέλπυσα).⁽¹⁰⁾

Ἀλλ' ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ νέος καὶ φοβερώτατος τοῦ ἔθνους ἐχθρὸς ἐπιφαίνεται. Οἱ Σλαῦοι, διαβάντες τὸ πρῶτον τῷ 540 τὸν Ἰστρον, πολλάκις ⁽¹¹⁾ ἐπέδραμον ἀποκρουόμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ τέλος τῷ 589 κατὰ τὰς Ἑλληνοκτόνους θεωρίας τοῦ μὲν Φαλλμεράυερ κατέλαβον ὁλόκληρον τὴν Πελοπόννησον, τοῦ δὲ Φίλιππων «τὴν τε Ἀρκαδίαν καὶ Ἡλείαν καὶ ἔμειναν ὅλως ἀνεξάρτητοι τῶν Ἑλλήνων, μεθ' ὧν διεξῆγον μακροὺς ἀγῶνας». Ἀλλὰ κατὰ τὸν κ. Λάμπρον οἱ Σλαῦοι, ἢ κατ' ἄλλους Ἀβάρεις ἐπιδραμόντες τῷ 589 δὲν ἔφθασαν εἰς Πελοπόννησον ἀλλὰ περιωρίσθησαν εἰς Θράκην καὶ τὰς περικειμένους χώρας. Ἐκ διαστροφῆς δὲ καὶ παρανοήσεως τῶν κειμένων ἐθεωρήθη, ὅτι ἕκτοτε κατέσχον Σλαῦοι τὴν Πελοπόννησον ἐπὶ 218 ἔτη ⁽¹²⁾.

Ἀληθῶς ἔμως τῷ 746 — 748, ὅτε μεγάλως ἤρημώθη ἐκ τῆς πανώλεως ὁ πληθυσμὸς τῆς Πελοποννήσου, νέα δῆθεν καὶ πολυάριθμα στίφη Σλαύων κατέκλυσαν τὴν

(10) Ἐν Ἱστορίᾳ Δούκα σ. 392 Προκοπίου Α' 168 καὶ 335.

(11) Θεοφάνους χρον. σ. 360, Νικηφόρου Βρυεννίου σ. 100.

(12) Σ. Λάμπρου Ἰστ. Γ' 642. Ἴδε καὶ ἐθνογραφίαν Πελοπ. ὑπὸ Χ. Κορύλλου.

χώραν. Καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν φιλοσλαύων δὲν παρὰδέχον-
ται μὲν, ὅτι ἐκ τῶν πρώτων ἐπιδρομῶν ἀπέμειναν ἐν Πε-
λοποννήσῳ Σλαῦοι, πάντων ἢ ἐκδιωχθέντων ἢ συγχωνευ-
θέντων, δέχονται ὁμῶς ὅτι μετὰ τὸ 748 αἱ δυτικαὶ κυρίως
χώραι καὶ ἰδίᾳ ἢ Ἀρκαδία δλοσχερῶς κατελήφθησαν.

Ἡ ἀναίρεσις ἰσχυρισμῶν τοσοῦτον ἀδασίμως ἐθνοκτό-
νων διαφεύγει βεβαίως τῆς παρούσης μονογραφίας τὰ
ὅρια. Εὐτυχῶς σοφοὶ ἄνδρες καὶ ἔγραψαν πολλὰ καὶ θὰ
διαλευκάνωσι τὰ πάντα προσεχῶς. Καὶ δὲν θὰ μείνῃ εἰς
οὐδένα οὐδ' ἢ ἐλαχίστη ἀμφ.βολία, ὅτι οἱ Σλαῦοι δὲν ἐπ-
έδραμον ὡς κατακτηταί, ἀλλ' εἰρηνικῶς πρὸς συμπλήρω-
σιν ἐλαττωθέντος πληθυσμοῦ, ὅσοι δ' ἐκ τούτων δὲν κατε-
στράφησαν ἐκ τῶν πολέμων συνεχωνεύθησαν καὶ ἀφω-
μοιώθησαν ταχέως πρὸς τοὺς ἐγχωρίους Ἑλληνας. Αἱ
ὑπὸ τῶν φιλοσλαύων ἐπικαλούμεναι δύο σπουδαιόταται
μαρτυρίαι εἰσὶν αἱ ἐξῆς. Ὁ μὲν Πορφυρογέννητος ἐν τῇ
ἱστορίᾳ του γράφει ὅτι μετὰ τὴν τελευταίαν ἐπιδρομὴν
«ἐσλαυώθη πᾶσα ἡ χώρα καὶ γέγονε βάρβαρος», ὁ δὲ
Πατριάρχης Νικόλαος (1061 μ. Χ.) γράφει, ὅτι ἐπὶ 218
ἔτη ἦτοι ἀπὸ 589 — 807 ἄδεῶς οἱ Σλαῦοι τὴν Πελο-
πόννησον ἐνέμοντο, ὥστε μηδὲ πόδα βαλεῖν ὅλως δύνα-
σθαι ἐν αὐτῇ Ρωμαῖον ἄνδρα».

Τὰς ἀνιστορήτους ταύτας μαρτυρίας ἀνῆρσαν πολλοὶ
ξένοι καὶ ἡμέτεροι, δόντες αὐταῖς τὴν ἀληθῆ ἐξήγησιν.
Εἰδικῶς δὲ περὶ Γορτυνίας γράφει ὁ κ. Κανελλίδης : «Οὐ-
δαμοῦ τῆς Πελοποννήσου καὶ πολλῶ μᾶλλον ἐν Γορτυ-
νίᾳ, φαίνονται ἀναμφισδήτητα ἔχνη ἐγκαταστάσεως Σλαυϊ-
κῶν φυλῶν καὶ συγχωνεύσεως αὐτῶν μετὰ τοῦ ἐγχωρίου
στοιχείου, οἱ δὲ καλούμενοι Σλαῦοι ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν
ἦσαν προδῆλως συγγενεῖς Ἀλβανικοί, Κουτσοβλαχικοὶ καὶ
Ἑλληνικοὶ πληθυσμοί, κατελθόντες εἰς τὴν ἐρημωθεῖσαν
ὑπὸ τοῦ λοιμοῦ Πελοπόννησον ἐκ Θεσσαλίας Ἠπείρου καὶ

νοτιοδυτικῆς Μακεδονίας, ὡς μαρτυροῦσι τὰ ὀνόματα τῶν κωμῶν, τῶν χωρίων καὶ τῶν τοποθεσιῶν, τὰ ὅποια μετῆνεγκον ἀπαραλλάκτως ἐκ τῶν ἰδίων πατρίδων. Εἰσῆλθον ὡς φίλοι καὶ ὁμογενεῖς μετὰ ποιμνίων, χάριν τῶν ἀφθόνων νομῶν, καὶ ἐγκατεστάθησαν κυρίως εἰς χώρας ὑπαίθρους καὶ ὀρεινάς». (13) Διότι οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ βεβαιώσῃ, ὅτι δικαίῳ ματι κατακτητοῦ ἐπέζητησαν τὸν ἐκσλαυτισμὸν τῶν κατοίκων. Τοῦναντίον μάλιστα βεβαιοῦται, ὅτι πολὺ λάκις ὑποτελεῖς ὄντες ἐτιμωρήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Καὶ ὁ μὲν τῆς εἰρήνης στρατηγὸς Σταυράκης «πολλὴν αἰχμαλωσίαν καὶ λάφυρα κατὰ Θεοφάνην, ἤγαγε» τῷ 783 καταγαγὼν ἐν τῷ ἵπποδρόμῳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέγαν θρίαμβον. Τῷ δὲ 805 ἐπὶ Νικηφόρου τοῦ Α' ἀποστατήσαντες οἱ ἐν Πελοποννήσῳ Σλαῦοι ἐπολιόρκησαν τὰς Πάτρας κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Μὴ προφθάσαντος δὲ τοῦ ἐν Κορίνθῳ στρατηγοῦ τῆς Αὐτοκρατορίας νὰ φθάσῃ οἱ Πατρεῖς μόνοι τῇ βοηθείᾳ τοῦ πολιοῦχου Ἀγ. Ἀνδρέου ἐπέφερον πανωλεθρίαν εἰς τοὺς Σλαῦους καταστήσαντες αὐτοὺς ἔκτοτε οἰκτροὺς δουλοπαροίκους, (14) καὶ βαρυτάτων φόρων ὑποτελεῖς εἰς τὸν στρατηγὸν τῆς Πελοποννήσου. Ὅμοίαν ἦτταν ὑπέστησαν τῷ 922 ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Κρηνίτου τοῦ Ἀροτρᾶ ἐπὶ Ρωμανοῦ δεινῶς φορολογηθέντες καθόσον ἐπῆρχοντο ἔξωθεν καὶ ἄλλοι Σλαῦοι. Καὶ ἐπανεστήσαν μὲν αὐθις μανιώδεις, κατὰ Φίλιπων, «πλὴν τῷ 849 ὑπετάγησαν ἐντελῶς ἐπὶ Θεοδώρας ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Θεοκτίστου πλὴν Μηλιγγῶν καὶ Ἐζεριτῶν, καταφυγόντων εἰς τὸν Ταῦγετον, οἵτινες ὀριστικῶς ἐξενικήθησαν τῷ 940 καὶ γενόμενοι φόρου ὑποτελεῖς καὶ ἐξηναγκάσθησαν εἰς

(13) Ἐν ἀριθ. 3601 τῶν «Καιρῶν» οἵτινες εὐμενῶς ἐδημοσίευσαν πολλὰ κεφάλαια τῆς παρούσης ἱστορίας μετ' ἐνθουσιωδῶν κρίσεων.

(14) Πορφυρογεννήτου Ἰστ. σ. 217 Σπ. Λάμπρου Δ' 57, 154 καὶ 312.

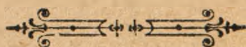
παραδοχήν τοῦ Χριστιανισμοῦ. Καὶ οἱ μὲν Ἐξερῖται κατῳ-
κουν κατὰ τὸν κ. Λάμπρον τὴν Κάτω Μάνην, οἱ δὲ Μη-
λιγγοὶ τὴν Μέσσην.

Ἄλλ' ἐνῷ δ κ. Φίλιφων δέχεται τὴν προφανῶς ὀρ-
θὴν μαρτυρίαν ὅτι ἀπὸ τοῦ 940 καὶ αὐτοὶ οἱ ὑπολει-
πόμενοι Μηλιγγοί, καὶ Ἐξερῖται Σλαῦοι ἐντελῶς ἐξη-
φανίσθησαν παραδόξως εἰς οὐδεμίαν μαρτυρίαν στηριζό-
μενος προστίθῃσι τὰ ἐξῆς: «ἐν Ἡλείᾳ εὐρίσκομεν εἰσέτι
τοὺς Σλαῦους περὶ τὰ τέλη τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ὅτε
δ' ἐπῆλθον οἱ Φράγγοι, ἧ ἐξελληνίσθησαν οὗτοι ἢ ἐξωθή-
θησαν (!, διότι ἀπαντῶμεν αὐτοὺς ἀκολούθως (!!)) πε-
ριωρισμένους ἐν τῇ χώρᾳ τῶν Σκόρτων (ἐν τῇ σημε-
ρινῇ Γορτυνίᾳ), ἥτις διῆκεν, γράφει, ἀπὸ τῶν ἐρειπίων
τῆς Ὀλυμπίας καὶ Φιγαλείας μέχρι τῶν πηγῶν τοῦ
Λάδωνος καὶ τοῦ Τεγεατικοῦ πεδίου δηλ. περιελάμ-
βανε τὴν δυτικὴν καὶ μέσσην Ἀρκαδίαν τὴν χώ-
ραν ἐκείνην, ἐν ᾗ ἔτι καὶ νῦν ἀπαντῶσι τὰ πλεῖστα
Σλαυϊκὰ τέπων ὀνόματα. Οἱ ἐν Ἀρκαδίᾳ Σλαῦοι ἐξη-
φανίσθησαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ὀσμανικῆς κυριαρ-
χίας!!!»

Καὶ ὥς πρὸς μὲν τὴν ἔκτασιν τοῦ δρόγγου τῶν
Σκόρτων δὲν ὑπάρχει ἀντίρρησης. Ἀλλὰ ποῦ, εἰς τίνα
σύγχρονον συγγραφέα στηριχθεὶς δ κ. Φίλιφων ἀνέστη-
σεν ἐκ νεκρῶν τοὺς ἐν Γορτυνίᾳ Κουτσοβλάχους, τοὺς ἀπὸ
τοῦ 849 ἐντελῶς ἐξαφανισθέντας ἢ συγχωνευθέντας,
καὶ ἐχάρισεν αὐτοῖς μακροδιότητα μείζονα καὶ τῶν ἐν
Μάνῃ Μηλιγγῶν, παριστῶν τοὺς ἐν Γορτυνίᾳ ὡς ἐξαφα-
νισθέντας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ὀσμανικῆς κυριαρ-
χίας ἥτοι μετὰ τέσσαρας ἔτι αἰῶνας; Δὲν φαίνεται προ-
δήλως, ὅτι ὁ δεινὸς Ἑλληνοκτόνος συγχέει τὸ ἐν τῇ
νῷ αὐτοῦ τὸ μορμολύκειον τῶν βρυκολάκων Σλαῶν
μετὰ τῶν ἐπὶ τῶν Δεσποτῶν Κατακουζηνῶν κληθέντων

κατὰ τὸν ΙΣΤ' αἰῶνα καὶ πλημμυρησάντων τὴν Ἀρχιδίαν εἴκοσι χιλιάδων γεωργῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες ἀληθῶς ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐξηφανίσθησαν διὰ βαθμιαίας ἀφρομωίσεως ;

Ἄλλ' ἡμεῖς θ' ἀποδείξωμεν ὅτι κατόπιν ὅτε κατέλαβον οἱ Φράγκοι τὴν Γορτυνίαν δὲν εὗρον ἐν αὐτῇ ἡ ἀγνότατον Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν καὶ τὸ ἐθνικὸν διατηροῦντα φρόνημα κατὰ τῶν κατακτητῶν καὶ τὴν δημώδη λαλοῦντα γλῶσσαν. Βραδύτερον δ' εἰς ἄλλον τόμον θὰ μελετήσωμεν ἐπισταμένως καὶ διεξοδικώτατα τὸ ζήτημα τῶν διατηρουμένων ἔτι ἐν Γορτυνίᾳ ξενικῶν, τὸ πλεῖστον Ἀλβανοφώνων, ὀνομάτων χωρίων καὶ τοποθεσιῶν ἐξ ὧν θ' ἀποδειχθῶσι καὶ διὰ μαρτυριῶν ἐπιφανῶν συγγραφέων καὶ γλωσσολόγων ἐλάχιστα τὰ λείψανα τῆς διαβάσεως τῶν Γοτθικῶν φύλων.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

Η ΧΩΡΑ ΤΩΝ ΣΚΟΡΤΩΝ

963--1205 Μ. Χ.

Νέα ὄψεις ἐν Γορτυνίᾳ. — Νέα ὀνόματα -- Ἀμάθεια -- Φλόξ ἐν σκοτίᾳ -- Ἡ Μονὴ τοῦ Φιλοσόφου -- Προνόμια αὐτῆς -- Μονὴ Προδρόμου -- Βυζαντινοὶ ναοὶ καὶ Μοναί -- Τρουμάρχαι καὶ Δρουγγάριοι -- Ὁ Δοξαπτερῆς -- Ἐπίκλησις πρὸς τὸν Ἀλφειὸν -- Ὁ Λεόδωρος τῆς Ἡραίας.

Καὶ διήλθομεν οὕτως ἐν μέτρῳ σκοτίας δέκα περίπου αἰώνων. Ἦδη ἀνατέλλει ἱστορικωτέρα ἐποχὴ. Τὰ πάντα ἐν Ἀρχιδίᾳ ἠλλαξεν ὄφιν. Τὰ ἀρχαῖα ὀνόματα τῶν ἑλληνικῶν κωμῶν καὶ πόλεων ἐξηφανίσθησαν. Δὲν ὑπάρχει πλέον Τευθίς, Μεθύριον, Ἡραία, Θέλπουσα,

Γόρτυς, Τραπεζοῦς, Μεγαλόπολις. Τὸ ὄνομα τῆς Ἀρκαδίας ἀντικατέστησεν ἡ Μεσσαρέα (κεντρική, μέση χώρα) ὡς καὶ τὸ τῆς Πελοποννήσου ὁ Μωρέας, ἐλέγετο δὲ καὶ Γκόριτσα ἰσως ὑπὸ τῶν Σλαύων. (1) Μέγα δὲ μέρος τῆς Ἀρκαδίας, ὡς ἀνωτέρω περιεγράφη ὑπὸ τοῦ Φίλιππων, ἀπεσπάρθη ἐκ τοῦ κοινοῦ Ἀρκαδικοῦ καὶ ἀπετέλεσε τὸ πρῶτον ἤδη, αὐτοτελῆ τοπαρχίαν τῶν Σκορτῶν ἢ Σκόρτων, (Γκόρτσα ἐκ παραφθορᾶς προφανῶς τῆς λέξεως Γόρτυς, ἣτις καὶ ἐσχάτως ἀπὸ τοῦ 1855 ἔδωκε τὸ ἴδιον αὐτῆς ὄνομα εἰς τὴν ἐπικρίαν, ἀντὶ τοῦ ἀπὸ τῆς Φραγγοκρατίας τῆς Καρυταίνης.

Νέα θρησκεία ἐπαγιώθη ἐν τῇ μεταξὺ ἐπὶ τῶν ἀπροσίτων ὁρέων, νέοι ναοὶ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ἀντεκατέστησαν τοὺς ἐγκαταλειφθέντας τῶν διαλυθεῖσων κωμῶν, καὶ νέοι συνοικισμοὶ ἄσημοι καὶ ἀσθενεῖς κατηρτίσθησαν ἐπὶ τῶν ἀποτομωτέρων τοποθεσιῶν, ἐν οἷς πρωτίστως γνωστοὶ ἡ Καρύταινα, ἡ Δημητσάνα, τὸ Ἀράκλοδον. Οἱ ἄνθρωποι ἐκ τῶν ἀτελευτήτων πολέμων καὶ δηώσεων ἀπεξενώθησαν ἀλλήλους, ἡ πενία ἐκυριάρχει καὶ ἡ ἐπικοινωνία τῶν γειτόνων τοπαρχιῶν παρημελήθη οὐσιωδῶς. Δίων ὁ Χρυσόστομος μεταβαίνων πρὸ πολλοῦ ἀπὸ Ἡραίας εἰς Ἡλείαν μέχρι τινος ἀπετύγχανε τῆς ὁδοῦ, διότι ἦτο κατεστραμμένη καὶ αὐτὴ ἡ κεντρικωτάτη λεωφόρος, ἡ ὁδηγοῦσα ἄλλοτε πάντα τὰ ὄρεινά μέρη εἰς τὰ Ὀλύμπια. (2) Ἡ χώρα τῶν Σκορτῶν ἐπανήλθεν εἰς τὴν φυσικὴν, εἰς τὴν ἡμιαγρίαν τῶν πρώτων τῆς γῆς κατοίκων ζωὴν, τίς οἶδε δὲ ὑπὸ ποίους ἄρχοντας, ἀπαιδεύτους καὶ ἀφανεῖς, ἐξελίσσετο ἡ ἄφροντις καὶ εὐκολος συμβίωσις τῶν νομάδων καὶ γεωργῶν, οἵ-

(1) Κῶδιξ Μονῆς Ἰδίων ἐν Ἀθῶ.

(2) Παγκραδῆ Ἑλλ. Β' σελ. 60.

τινες μόλις θὰ ἐγνώριζον ἀπλῶς, ὅτι ἀπαρτιζοῦσι τμήμα τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἄλλ' αἰφνης ἐκ τοῦ μέσου τῶν ἐρειπίων, ἐν οἷς εἶχε ταφῇ ἡ ἀρχαία δόξα καὶ δρᾶσις, ἐκ τοῦ μέσου τῆς πλημμύρας ξενικῶν ὀνομάτων χωρίων καὶ τοποθεσιῶν, ἀναδείκνυται θαλερὸς φῶνιξ, προάγγελος ἀληθοῦς ἀναγεννήσεως, ἡ μονὴ τοῦ Φιλοσόφου. Ὁ ἐκ Δημητσάνης Ἰωάννης Λαμπαρδόπουλος, διαμένων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐξόχως ὦν φιλόπατρις, συνέδεσε τὸ ὄνομα αὐτοῦ αἰωνίως μετὰ τῆς ἐνδόξου μονῆς. «Ὁ ἀνὴρ οὗτος, κατὰ τὸν κ. Λάμπρον, δὲν ἦτο ἐκ τῶν τυχόντων, τὴν δὲ παιδείου αὐτοῦ ἐλέγχουσι τὸ ἀξίωμα τοῦ πρωτοσηκρήτις, ἦτοι ἀρχιγραμματέως ἐξ ἀπορρήτων τοῦ ἐνδόξου αὐτοκράτορος Νικηφόρου τοῦ Φωκά, (963--969) καὶ τὸ ἐπώνυμον τοῦ Φιλοσόφου, οὗ ἠξιώθη. Ἐχει δὲ καὶ τὸ οἰκογενειακὸν αὐτοῦ ὄνομα Λαμπάρδης, καὶ τοῦτο τὸ περίεργον, ὅτι εἶναι ἐν τῶν ἀρχαιοτάτων ὀνομάτων, τῶν ἐκφερομένων μετὰ τῆς καταλήξεως *πουλος*.» (3)

Κατὰ δὲ τὸ σιγιλλιώδες γράμμα τοῦ Πατριάρχου Κων)πόλεως Πολυεύκτου ἐκδοθὲν τῷ 963: (4) «Ἐπειδὴ τοίνυν καὶ ὁ οἰκεῖος τοῦ Αὐτοκράτορος κύριος Ἰωάννης Λαμπαρδόπουλος, *Φιλόσοφος*, πρωτοσηκρήτις, ἅτε φύσεως ὦν ἀγαθῆς καὶ πολλὴν περὶ τὰ θεῖα ποιούμενος τὴν φροντίδα, ζῆλόν τε ἀναλαβὼν ἐνθεὸν καὶ διάπυρον ἔρωτα φιλοτίμῳ χρησάμενος χειρί, ἀνήγειρεν ἐκ βίθρων μονὴν ἱερὰν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Μητροπόλεως παλαιῶν Πατρῶν κατὰ τὴν ἐνορίαν τῆς ἐπισκοπῆς Λακεδαιμονίας, πλησίον χώρας Δημητσάνης, ἐν τῇ τοποθεσίᾳ τῆς *μορο-*

(3) Ἐν «Νεολόγῳ Κων)πόλεως 1897 καὶ Ἱστορίᾳ Δ' σελ. 373.

(4) Ἴδε δλόκληρον παρὰ Καστόρχη. Σχολὴ Δημητσάνης σελ. 49—
52 Δοσιθέου Νεμ. Συναγωγὴ παρὰ Σάθᾳ Β', 304 καὶ Γ', 561.

πόρου ἐν ὀνόματι τιμωμένην τῆς Θεοτόκου, ἣν διὰ τὴν τοῦ Φιλοσόφου ἐπωνυμίαν Μονὴν τοῦ φιλοσόφου ἐκάλεσαν μετὰ ταῦτα, πρὸς καταμονὴν μοναζόντων ἀνδρῶν. Νάόν τε παρακεείμενον καὶ φιλότιμον κατεσκευάσεν ἐν αὐτῇ καὶ κελλίων οἰκοδομάς, καὶ ἄλλα τινα ἐργασάμενος πρὸς θεραπείαν καὶ ἀνάπαυσιν τῶν ψυχῶν. Ἔτι δὲ καὶ ἱερὰ κειμήλια καὶ προσενέξεις τὰς μὲν ἰδιοποιήσας, τὰς δὲ καὶ μετὰ ταῦτα μέλλων προσηλῶσαι ἐν αὐτῇ».

Ἐκ τούτων κατάδηλον καθίσταται, ὅτι ὁ εὐπορος Δημητσανίτης οὐ μόνον ἔκτισεν ἰδίαις δαπάναις ὁλόκληρον μονήν, ἀλλὰ δι' ἀναλόγου περιουσίας ἐπροίκισε ταύτην, ἵν' ἀκόπως διέλθῃ διὰ μέσου τῶν αἰώνων πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐνδομύχων τοῦ Φιλοσόφου πόθων. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο ἀλλὰ καὶ διὰ Πατριαρχικοῦ Σταυροπηγίου τοῦ Πολυεύκτου, οὗ ἐμνήσθημεν ἐφρόντισε νὰ ἐξασφαλίσῃ ἐκ τῆς ἐνδεχομένης διαρπαγῆς. Κατὰ τοῦτο δ' ὁ Πατριάρχης τὸν Αὐγουστον τοῦ 963 ἀποφαίνεται: «ἵνα ἡ τοιαύτη θεία Μονὴ τῆς Παναγίας μου τοῦ Φιλοσόφου, ἡ ἀρτίως ἀνεγερθεῖσα παρὰ τοῦ ἀρχοντος Φιλοσόφου τοῦ Πρωτοσηκρίτου, εὐρίσκεται ἅμα τοῖς μετοχίοις αὐτοῖς ὑπὸ τὸν κατὰ καιροὺς Πατριάρχην, ὥστε μηδὲ ἄδειαν ἔχειν τὸν κατὰ καιροὺς Μητροπολίτην II. Πατρῶν ἢ τὸν ἐπίσκοπον αὐτοῦ Λακεδαιμονίας, μήτε ἕτερόν τινα τῶν ἐν τῇ Πελοποννήσῳ Μητροπολιτῶν μετ' ἐξουσίας ἰδίας καὶ αὐθεντίας εἰσέρχεσθαι ἐν αὐτῇ, ὀφείλοντος μόνον τοῦ κατὰ Καιροὺς Πατριαρχικοῦ Ἐξάρχου κρίνειν καὶ διορθοῦν πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν ὑπόθεσιν. Οἱ δὲ ἐκεῖ συνήθως εὐρισκόμενοι ψάλλοντες ἱερεῖς ὑπάρχουσι καὶ οὗτοι ὡς Πατριαρχικοὶ ἐλεύθεροι καὶ ἀκαταδούλωτοι, ἔτι δὲ καὶ ἀναπαίτητοι καὶ ἀνεξέταστοι, ὑποκείμενοι μόνῳ τῷ Πατριάρχῃ καὶ τῷ Ἐξάρχῳ».

«Μετὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς μονῆς ταύτης, γράφει ὁ κ. Λάμπρος, ὑπὸ τοῦ Φιλοσόφου, οὗ οἱ ἀπόγονοι εἶνε οἱ Λαμ-

πάρδαι καὶ Φιλοσοφόπουλοι τῆς Δημητσάνης ἄρχεται τῆς πόλεως ἡ μέση ἱστορία. Καὶ ἄγνωστοι μὲν εἶνε αἱ τύχαι τῆς μονῆς ἐν λεπτομερείᾳ κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ τοὺς ἔπειτα χρόνους. Ἀλλὰ τοῦθ' ὅπερ προσδίδει εἰς αὐτὴν αἴγλην εἶνε ἡ ἐν αὐτῇ δωρεὰν παρεχομένη διδασκαλία, ἣτις ἀνέδειξεν αὐτὴν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐν τῶν κυριωτάτων κέντρων τῆς Ἑλληνικῆς παιδείας, πολὺ τρεῖς φωτιζομένου κατὰ μικρὸν τοῦ ἔθνους συσταθῶσιν αἱ περιφανεῖς σχολαί, αἱ δίκην φαεινῶν πυρσῶν μεταλαμπαδεύσασαι τὸ φῶς τῆς παιδείας εἰς τὸν δουλεύοντα Ἑλληνισμόν». (5)

Περὶ τῆς ἀρχῆθεν δ' ὡς σχολείου χρησιμότητος τῆς μονῆς οὐ μόνον ὑπάρχουσιν ἱστορικαὶ μαρτυρίαι καὶ ἡ παράδοσις, ἀλλ' ἀποδείκνυσι τοῦτο καὶ ἡ ἀνεύρεσις παμπλακίων διδακτικῶν χειρογράφων, ἀνευ προμετωπίδος καὶ χρονολογίας. (6) Οὕτως ἡ Μονὴ ὑπῆρξεν ἡ λαμπὰς τῆς ἀναγεννήσεως ἡ ὁδηγήσασα βαθμιδὸν τὴν Ὀρτυνίαν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀκμῆς καὶ χύνουσα διὰ τῆς παιδείας ἔκτοτε φῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς, στηριζομένην πλέον ἐπὶ πηγῶν εἰδικῶν καὶ ἀσφαλῶν παραδόσεων. Δύναται δέ τις εἰπεῖν, ὅτι ἡ ἱδρυσις τῆς Μονῆς ἀποτελεῖ τὸν σπουδαιότερον σταθμὸν τῆς ἱστορίας τῆς Ὀρτυνίας, διαιροῦσα ταύτην εἰς δύο μεγάλας περιόδους, τὴν μὲν πρὸ τοῦ δεκάτου αἰῶνος, ὅτε μετεῖχε τοῦ κοινοῦ Ἀρκαδικοῦ, τὴν δὲ ἀπὸ τούτου, καθόσον ἔκτοτε καὶ αὐτοτελὴς παρίσταται ὡς χωριστὸν ὄρεινόν τμήμα τῶν Σκορτῶν καὶ ἱστορίαν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ λαμπράν.

Μετὰ δὲ τὴν ἱδρυσιν τῆς Μονῆς ἐκτίσθη ἐπὶ τοῦ ἔναντι ταύτης ἀποτομωτάτου βράχου ἡ Μονὴ τοῦ Προδρόμου ἄνωθεν τῆς ἀριστερᾶς ὁχθῆς τοῦ Λουσίου ἐπὶ Μανουήλ

(5) Ἐν Νοελογφ αὐτόθι.

(6) Καστὸρχη Σχολὴ Δημ. Ἱ. Φιλήμονος. Ὑπομνήματα Γερμανοῦ γ'.

τοῦ Κομνηνοῦ τῷ ΑΡΕΖ' (1167). Ὑπάρχει δὲ ἄνωθεν ταύτης παλαιὸν ἀσκητήριον φέρον ἐπιγραφὴν ἐξ ἧς σώζεται μὲν ἔτι τὸ τέλος Α. Χ. ΡΑΒ', ἀλλ' ἥτις βεβαίως ἀντεγράφη κακῶς, παραλειφθέντος πιθανῶς ἑνὸς γράμματος ἀντὶ ΑΡΑΒ' (1132 μ. Χ.). Ἡ Μονὴ τῆς Κερνίτσης ἐκτίσθη πρὸ τῆς Φραγγοκρατίας πιθανῶς δὲ κατὰ τινα σιμείωσιν ἐν τῷ Κώδικι αὐτῆς τῷ 1116 μ. Χ. ⁽⁷⁾ Ἐν Στεμνίτῃ τῷ 1185 ἐκτίσθη ναὸς τῆς Παρθένου (Μποφέρως), ὑπῆρχε δὲ καὶ ἕτερος παλαιότερος, τῆς Καρυᾶς ἐπιλεγόμενος, τρεῖς ἀνακαινισθεὶς μέχρι τοῦδε.

Πρὸς Α. δὲ τοῦ χωρίου Παληομηρίου, ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ Κοκκινοβράχου, ἔκειτο κατὰ τὴν παράδοσιν μονὴ καταπλακωθεῖσα ἐξ ἀποκοπέντος βράχου. Ἐπὶ τρία δ' ἔτη ἤκούετο ἔσωθεν φωνὴ ἀλέκτορος καὶ οἱ μῆρυκες ἐξῆγον σῖτον. ⁽⁸⁾ Ὑπάρχουσι δ' ἔτι καὶ ἐν Δημητσάνῃ μικραὶ Βυζαντιναὶ ἐκκλησίαι πανάρχαιοι, ὡς ἡ τῆς Παναγίας τῆς πρὸς Βορρᾶν συνοικίας καὶ ἕτεραι δύο μικραὶ περὶ ὧν, ὡς καὶ περὶ πλείστων ἄλλων, ἀναγομένων εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς Γορτυνίας, θὰ γράψωμεν διεξοδικῶς εἰς ἕτερον εἰδικὸν τόμον τῆς ἡμετέρας συγγραφῆς. Εἰς τοὺς τελευταίους τούτους Βυζαντινοὺς Χρόνους ἀνάγεται καὶ ἡ ἵδρυσις τῆς παρὰ τὸ Πυργάκι οὐσκίου μονῆς τῶν Ἀγίων Θεοδώρων καθόσον εἰς ἡγούμενος αὐτῆς Καλλίνικος γεννηθεὶς περὶ τὸ 1780 διηγείτο, ὅτι ἐσώζετο ἐν τῇ Μονῇ χειρόγραφον 592 χρόνων ἐπὶ μεμβράνης περιγράφον τὰ τῆς Μονῆς ταύτης ὡς καὶ ἑτέραν μονὴν Καλογραιῶν μὴ σωζομένην πλέον. Τὸ πολύτιμον δ' ἔκεινο χειρόγραφον τοῦ δωδεκάτου αἰῶνος ἀπωλέσθη ἐπὶ τῶν δηώσεων τοῦ Αἰγυπτίου Σατράπου τῷ 1825. ⁽⁹⁾

(7) Μεθυδρίας Παπαζαφειρ. 102.

(8) Τρικολωνικά Παπαχρηστοπ. 22 καὶ 28.

(9) Ἱερων. Βογιατζῆς ἐν Βύρωνι 1874.

Ἀτυχῶς περὶ τῆς ὅλης τοπαρχίας ταύτης τῶν Σκορτῶν δὲν γνωρίζομεν πολλὰς ἱστορικὰς λεπτομερείας. Πάντως ὅμως καὶ τὸ τμήμα τοῦτο διωκεῖτο ὑπὸ ὑπαλλήλου τῆς Αὐτοκρατορίας ἴσως σπαθαρίου, ἐξαρτωμένου ἐκ τοῦ ἐν Κορίνθῳ στρατηγοῦ τοῦ θέματος τῆς Πελοποννήσου. Ἐπελθόντων ὅμως τῶν σταυροφόρων ἐπὶ τῶν Κορινθίων, ἡ ἀναρχία ἤρξατο βασιλεύουσα ἐν Πελοποννήσῳ. Ἰδίᾳ δὲ μετὰ τὴν τρίτην σταυροφορίαν ἐπὶ Ἀλεξίου τοῦ Γ' κατελύθη κατ' οὐσίαν ἡ Βυζαντινὴ κυριαρχία ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου, ἐφ' ἧς ἄλλως τε διοικουμένης ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τοῦ Θέματος (Πρωτοσπαθαρίου) οὐδέποτε ὑπῆρξε πλήρης καὶ ἀληθῆς. Διότι ἀνέκαθεν διώκουν αὐτὴν κατὰ τὸ δοκοῦν οἱ δύο Τουρμάρχαι (Νομάρχαι) οἵτινες ἀποτελοῦντες σωματεῖον ὥφειλον ὁσάκις δὲν ἐστράτευον αὐτοπροσώπως νὰ συνεισφέρωσιν ἐκ τῆς Τούρμας τῶν υποχρεωτικῶς διὰ τὸν Βασιλέα χρήματα καὶ ἵππους κατὰ τ' ἄλλα δ' ἦσαν σχεδὸν αὐτοκέφαλοι. ⁽¹⁰⁾ Αἱ Τούρμαι ὑποδιηροῦντο εἰς 5 Βάνδας ἢ τοποτηρησίας, λεγομένας δρόγγους, ἐξ οὗ καὶ δρουγκάριοι (ἐπαρχοί), ἔχοντες ὑπ' αὐτοὺς χιλίους κατὰ κανόνα ἄνδρας, ἀντιστοιχοῦντας εἰς πληθυσμὸν 25 χιλ. περίπου κατοίκων, ἐκάστου δρόγκου.

Καταδήλου δὲ καταστάσης ἐπὶ τῆς τρίτης σταυροφορίας τῆς ἀσθενείας τοῦ Κράτους οἱ ἀπόγονοι τῶν Πρωτοσπαθαρίων, ἀποτελοῦντες τοὺς λαμπροτέρους τῆς Πελοποννήσου οἴκους ἀνεδείχθησαν ἡγεμονίσκοι, ὡς δηλ. Λέων ὁ Χαμάρετος, ὁ Θ. Μελισσηνός, Λέων ὁ Σγουρός καὶ εἰς τὸ τμήμα τῶν Σκορτῶν ὁ περίφημος Λάκων Δοξαπατρῆς ὁ ἐπιλεγόμενος Βουτσαρᾶς, ὁ ἔχων ὀχυρώ-

(10) Νικήτας Χωνιάτης σελ. 841, Σπυρ. Λάμπρου Ἱστορ. Τόμος Γ' καὶ Δ' σ. 359.

τατον αὐτοῦ προπύργιον τὸ Γορτυνιακὸν Ἀράκλοβον. Ἄλλ' οὐδὲν ἀτυχῶς τὸ ἐκ τούτων ὠφέλημα. Κατὰ Νικήτην τὸν Χωνιάτην «εἰς τοσαύτας τυραννίδας διαιρεθείσης τῆς χώρας, τί μὲν τῶν καλῶν οὐκ ἀπείν, τί δὲ τῶν κακῶν οὐ παρῆν; Χρημάτων ἀφαιρέσεις, τῶν θρεψαμένων ἐκτοπίσεις, σφαγαὶ καὶ φυγαὶ καὶ μυρία πρὸς τούτοις ἄλλα δεινά», ἰδοὺ ἢ τῆς Πελοποννήσου ἀπαισία εἰκῶν.

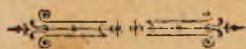
Λέων ὁ Σγουρὸς ἀποτυχὼν νὰ κυριεύσῃ τὰς Ἀθήνας καὶ τύραννος τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος καταστὰς διὰ βαιῶν ἐν Πελοποννήσῳ ἄλλὰ καταπληκτικῶν ἐπιδρομῶν καὶ κινήσεων, ἐξοργίζει τὸν σύγχρονον χρονογράφον Χωνιάτην, ὅστις ἐπικαλεῖται τὸν Ἀλφειὸν διὰ τῆς ἐξῆς ὥραιας προσλαλιάς: «Ἄλλ' ὦ Ἑλλην ποταμὲ Ἀλφειέ, ρεῦμα ρέον δι' ἄλμης πόσιμον, ξενίζον ἄκουσμα, ἐμπόρευμα ἔρωτος, μὴ δὴ τὰ Ἑλλήνια δυσπραγήματα, τεῖς ἐν Σικελίᾳ βαρβάρους διατρανώσεις, μὴδ' ἐκπτυστα θείης, ὅσα οἱ ἐκ σφῶν ἐπιστρατεύοντες Ἑλλήσι καθ' Ἑλλήνων ἐμεγαλουργήσας, ἵνα μὴ χοροὶ στῶσι καὶ παιᾶνες ἀσθῶσι καὶ πλείους κατάρωσιν οἱ διάφοροι. Βραχὺ τι ἐπίμεινον. Ἀλλοπρόσαλλος ἢ μάχη, πετευτὰ τὰ ἀνθρώπινα καὶ νίκη ἐπαμείβεται ἄνδρας. Καὶ πρὸς αὐτῆς τῆς Ἀρεθούσης, τῶν ἀνεπάφων ἄλμπης φιλοτήτων καὶ τοῦ ἐρωτόεντος νόηματος!» (II)

Καὶ ἄγνωστον μὲν ἂν ὁ Ἀλφειὸς ἐξεμυστηρεύθῃ ἐν Σικελίᾳ εἰς τὴν οἰκὴν τοῦ Ἀρέθουσαν τὰς ἀνωμαλίας τῆς πατρίδος του, τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶνε ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἐπὶ τῆς τετάρτης Σταυροφορίας ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων (12 Ἀπριλίου 1204), ὁ Σγουρὸς «ἐνεωτέρισεν ἀναφανδὸν καθ' ἑαυτὸν καὶ ἥρχε Κο-

ρίνθου καὶ τῶν περὶ ταύτην χωρῶν καὶ ἐτέρων εἰε-
ροι». (12)

Εἰς ἐκ τῶν ἐτέρων τούτων ἦτο πιθανῶς καὶ ὁ ἐν
Γορτυνίᾳ Λεοδωρος, μέγας γαιοκτήμων, νεωτερίσας καὶ
κτίσας ἐπὶ τῶν ἀρχαίων τειχῶν τοῦ Παληοκάστρου,
τῆς ἀκροπόλεως δηλ. τοῦ Βουφαγίου, νέον μεσαιωνικὸν
ὀχύρωμα, πρὸς ἄμυναν. Ὁ μικρὸς αὐτοῦ δυνάστης κα-
τῷκει, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως
γερόντων, εἰς τὴν Παναγίαν τῆς Ἡραίας, μεταξὺ τῶν χω-
ρίων Μπέτσι καὶ Καλύβια. Ἐκ τοῦ Λεοδώρου δ' ἐκείνου
μετωνομάσθη ἔκτοτε ἡ Ἡραία, μέχρι δὲ καὶ τοῦδε κα-
λεῖται *Λειοδώρα*, κυρίως δὲ τὰ πεδινὰ αὐτῆς χωρία.
Πλείονα περὶ τούτου δὲν ἠδυνήθημεν ἔνεκα τῆς παρελεύ-
σεως αἰώνων νὰ ἐξακριβώσωμεν. (13)

(12) Γεωργίου Ἀκροπολίτου ἱστ. σελ. 15. (13) Ἴδε καὶ Ἰερωνύ-
μου Βογιατζῆ περιοδείαν ἐν «Βύρωνι» 1874 φύλ. 1—3.



ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ
ΦΡΑΓΓΟΚΡΑΤΙΑ

1205 — 1320 Μ. Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'
ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΗΣ ΦΟΡΤΥΝΙΑΣ

Βιλαρδουίνος καὶ Καμπανίτης. -- Τὰ ἀρχοντέπουλα τῆς Μεσαρείας.
-- Διαιρέσεις Σκορτῶν εἰς βαρωνίας. -- Οἱ βαρῶνοι Δεροζιέρ καὶ
Δεβρυέρ. -- Πτῶσις Καρυταίνης καὶ Ἀρακλόδου. -- Ὁ Δρουγ-
γάριος Δοξαπατρῆς Βουτσαξᾶς. -- Ἡ Μαρία Δοξαπατρῆ.

Τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1205 ἐπανερχόμενος ἐκ Παλαιστίνης ἀπεβιβάσθη ἐν Κυλλήνῃ ὁ σταυροφόρος Γοδοφρέδος ὁ Βιλαρδουίνος, εἰς τῶν ἐπιφανεστέρων Γάλλων τυχοδιωκτῶν. Ταχὺς δ' ὥς ἀστραπὴ κυριεύει τὴν Ἀνδραβίδαν, ὑποτάσσει ἄνευ πολλοῦ κόπου ἅπασαν τὴν Ἥλιν καὶ Ἀχαΐαν καὶ σπεύδει παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Καμπανίτου, πολιορκοῦντος μετὰ τοῦ Βονιφατίου τὴν Κόρινθον. Ἄλλ' ἐκεῖ ἐρρωμένως ἀνθίσταται ὁ πρόμαχος τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας Λέων ὁ Σγουρὸς καὶ πρὸ τῶν βράχων τοῦ Ἀκροκορίνθου καταρρίπτεται ἡ ὄφρυς τῶν Σταυροφόρων.

Ὁ Βιλαρδουίνος ὅθεν συμβουλεύει τὸν Καμπανίτην νὰ λύσῃσι πρὸς καιρὸν τὴν ματαίαν πολιορκίαν, ὥπως κατακτήσῃσι πρῶτον τὴν ἀνοικτὴν Πελοπόννησον. Ἐπιστρέφουσι λοιπὸν εἰς Ἀνδραβίδαν καὶ συγκαλοῦσιν ἐκεῖ τοὺς ὑποταχθέντας ἄρχοντας τῆς Ἠλείας, οὓς ὁ Βιλαρδουίνος δι' ἀκαταγωνίστου εὐγλωττίας πείθει νὰ γράψωσι καὶ πρὸς τοὺς λοιποὺς ἄρχοντας τῆς Πελοποννήσου, ὑποσχόμενος εἰς πάντας ἀσφάλειαν τῆς ιδιοκτησίας καὶ ἀναγνώρι-

σιν τῶν τίτλων αὐτῶν, οὐχὶ ὡς κατακτητὴ· ἀλλ' ὡς σύμμαχος. Διὰ τιοῦτων σαγηνευμάτων συνεκέντρωσεν ἔλα τὰ *Ἀρχοντόπουλα* τοῦ Μωρητῆ καὶ ἰδίᾳ τῆς Μεσαρέας εἰς Ἀνδραβίδαν, ἔνθα δωδεκαμελὴς ἐπιτροπὴ ἐξ ἰσαριθμῶν Φράγγων καὶ Ἑλλήνων διένειμε τὴν χώραν.

Καίτοι δὲ ἀπενεμήθησαν εἰς τὰ ἀρχοντόπουλα ἕκτακτοι τιμαὶ καὶ κατεγράφησαν ὡς ἀπαράβιαστα ὅ,τι ἕκαστος ἐκ τῶν προσελθόντων κατεῖχεν ἤδη, ἐν τούτοις κατ' οὐσίαν ἦσαν ἕκτοτε ὑποτελεῖς περιληφθέντων τῶν τμημάτων, ἐφ' ὧν ἤρχον, εἰς τὰς δώδεκα μεγάλας βαρωνίας, τὰς ἐξ 94 ἵπποτικῶν φεούδων, εἰς ἃς διηρέθη ἡ Πελοπόννησος. Πλὴν ὅμως τῶν 12 μεγάλων βαρῶνων ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τοῦ Πρίγκηπος καὶ στρατιωτικοὶ καὶ ἐκκλησιαστικοὶ ἄρχοντες, ⁽¹⁾ κατέχοντες ἀνὰ ἓν ἡ δύο ἵπποτικά φεούδα. ⁽²⁾

Ἡ Γορτυνία διηρέθη εἰς δύο μεγάλα τμήματα, ἅτινα καὶ πρῶτα ἀνεγράφοντο εἰς τὸ βιβλίον τῆς διανομῆς. Καὶ τὸ μὲν βόρειον τὸ καὶ μεγαλειότερον τῆς Πελοποννήσου, ἀπαρτιζόμενον ἐξ 24 φεούδων ἐδόθη εἰς τὸν Γκιωτιᾷ Δεροζιέρ, ἀπόγονον τῶν κομήτων τοῦ Τουρίνου τῶν συμμετασχόντων εἰς ἔλας τὰς σταυροφορίας, ⁽³⁾ ὅστις

Κάστρον ἐποίησε φοδερόν ἐκεῖ εἰς τὴν Μεσαρέαν
Καὶ Ἀκῶδαν τ' ὠνόμασε κ' ἐκεῖνος ἦτον αὐθέντης. ⁽⁴⁾

Τὸ φρούριον ἐκτίσθη πλησίον τῆς Κώμης τοῦ Βυζι-

(1) Οἱ Ἕλληνες εἶχον ἰδίους ἐπισκόπους, ὡς ὁ τῆς Ὠλαίνας καὶ ὁ Ἀκῶδων.

(2) Buchon *Eclaircissements Historiques* τόμ. Α' σ. 82.

(3) Πρόλογος XXVIII. — Τὸν βαρῶνον τοῦτον τὸ μὲν περὶ τὸν χρονικὸν τοῦ Μωρέως ὀνομάζει Γιλτιάρην ντὲ Ροζιέργην, ὁ δὲ Buchon : de Roncheres. Δὲν δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ὅμως ποῦ ὁ συγγραφεὺς τῆς «Ναυπλίας» κ. Λαμπρυνίδης τὸν εὗρεν ἀναγραφόμενον Δερουσῶ καὶ λαβόντα βαρωνίαν ἐκ 42 ἵπποτικῶν φεούδων κειμένην ἐν Μεσσηνίᾳ !! (σελ. 71).

(4) Χρον. στίχος 1832. Ἀκῶδα ἴσως ἐκ τοῦ aqua (ὕδωρ), ἔνεκα τῶν αὐτόθι πολλῶν πηγῶν. (Παπανδρέου Ἀζανιάς, σ. 93).

κίου ἐπὶ ἀποτόμου καὶ βραχώδους βουνοῦ παρὰ τὴν Βυζαντινὴν Ἐκκλησίαν «Εὐαγγελίστρια», ἥς τὰ ἐρείπεια σώζονται ἀκόμῃ. Ὡνομάσθη δὲ Mate Griphon ταῦτόν εἶπεῖν Ἑλληνοφόνιον. Ὁ λαὸς σήμερον καλεῖ αὐτὸ Κάστρον τῆς Μονοβύζας ἢ τοῦ Γαλατᾶ, εἶνε ὅμως τοσοῦτον κατεστραμμένον, ὥστε μακρόθεν οὐδὲ ὁλῶς διακρίνεται.

Τὸ δὲ νότιον τμήμα τῆς Γορτυνίας παρεχωρήθη εἰς τὸν ἐξ ἀρχαίας οἰκογενείας Οὕγον Δεβρυγέρ,⁽⁵⁾ οὗτινος ἡ βαρωνία περιελάμβανεν εἴκοσι δύο ἱπποτικὰ φέουδα, οὕτως ὥστε αἱ δύο βαρωνίαι τῆς Γορτυνίας περιελάμβανον πλέον τοῦ ἡμίσεως τῶν φεούδων τῆς Πελοποννήσου, ἀνερχομένων εἰς 94.⁽⁶⁾ Ὑπὸ τοὺς δύο Γορτυνίους βαρῶνους ὑπήγοντο 46 ἄπλοῖ ἱππῶται, ἐξ ὧν καὶ τινες Ἕλληνες ἔχοντες ἕκαστος περιοχὴν ἰδίαν κτημάτων, ἣτις ἀπήρτιζεν ἀνὰ ἓν φέουδον. Ὁ βαρῶνος δὲ ὁ κεκτημένος ὑπὲρ τὰ τέσσαρα φέουδα ὤφειλε νὰ εὐρίσκηται ὀκτὼ μῆνας κατ' ἔτος ἐν στρατιωτικῇ ὑπηρεσίᾳ παρέχων δύο σημαιοφόρους εἰς τὸν πρίγκηπα καὶ ἀνὰ ἓνα ἱππότην καὶ δύο ἱππεῖς δι' ἕκαστον φέουδον. Εἶνε ἄγνωστον ὅμως πῶς ἡ Γορτυνία εἶχεν ἐδαφικῶς διαιρεθῇ εἰς 46 μικρὰ αὐτοτελῆ τμήματα.

Ὁ Δε-Βρυγέρ δὲν κατέσχευεν ἀμαχητὶ τὴν Καρύταιναν, διότι ἐπὶ τοῦ ἀπροσίτου καὶ δυσπορθήτου λόφου εἶχον ὀχυρωθῇ τινες Γορτύνιοι καὶ ἀντέσχον ἐπὶ τινα χρόνον ἀλλ' ἐπὶ τέλους παρεδόθησαν, ὁ δὲ βαρῶνος κατέσκηψε τὴν ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἐκκλησίαν τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου, σώζονται δ' εἰσέτι ἐπὶ τοῦ φρουρίου ὀγκώδεις οἱ συμπαγεῖς τοῖχοι τοῦ ἀνατραπέντος Βυζαντινοῦ ναοῦ, ἔνθα τὴν τελευταίαν στιγμὴν εἶχον κλεισθῇ οἱ πολιορκηθέντες Γορτύνιοι.

(5) Τὸ εἰς πεζὸν κείμενον τοῦ χρονικοῦ τοῦ Μωρέως τὸν ἀναγράφει Ρεγὸν ντὲ Τηριέρην, ἐν ὑποσημειώσει δὲ ὁ Buchon : Hugues de Brières. (Chroniques Etrangères XXI).

(6) Παπαρρηγ. Ἰστ. Ἑλλ. Ἔθνους τόμ. Ε' σ. 47,

Ὅταν δ' ἔπεσεν ἡ Καρύταινα, ἣν δὲν προήσπιζεν ἀκρόμη ὄχυρόν φρούριον, οἱ κάτοικοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ περὶ τὸν βράχον σπήλαια κατὰ τὴν παράδοσιν δὲ ἡ περικαλλῆς κόρη τοῦ ἄρχοντος τῆς Καρυταίνης, θεραπαινίδος περιβληθεῖσα ἀμφίεσιν, ἐκρύβη εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ Μάτζικα. Ὁ Φράγγος δυνάστης, μαθὼν τὸ κρησφύγετον ἔσπευσε μετὰ δυνάμεως καὶ ἀνεγνώρισε τὴν μετὰ πολλῶν θεραπαινίδων ἀναμιχθεῖσαν Κόρην ἐκ τοῦ πολυτίμου δακτυλίου, ὃν ἐκείνη ἔλησμονῆσε ν' ἀφαιρέσῃ. Ἀλλ' ἡ Κόρη βία ἀπαχθεῖσα εἰς τὸν ἐπὶ τῶν βράχων ὄχυρόν Πύργον τοῦ πατρός της, τὸν ὑπὸ τοῦ δυνάστου καταληφθέντα, καὶ μὴ ἐνδίδουσα εἰς τὸν ἔρωτα τοῦ ἀλλοθρήσκου Λατίνου ἐκρημνίσθη καὶ συνετρίβη ἐπὶ τῶν βράχων.

Ἀλλ' ἡρωϊκώτεραν ἀντίστασιν ἔδειξαν οἱ Γορτύνιοι εἰς τὸ Ἀράκλοδον. Ὅτε ὁ Καμπανίτης καὶ ὁ Βιλαρδουίνος μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς δυτικῆς παραλίας τῆς Πελοποννήσου μέχρι Καλαμῶν εἰσέβαλον εἰς τὰ ἐνδότερα, πλεῖστοι Πελοποννήσιοι, ἐν οἷς καὶ Μεγαλοπολίται καὶ Γορτύνιοι, ἐπεχείρισαν νὰ συγκεντρωθῶσιν, ἀλλὰ ταχέως διεσκορπίσθησαν ὑπὸ τοῦ Βιλαρδουίνου, ὅστις κατὰ τὸν ποιητὴν τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μωρέως πρὸς ὀριστικὴν κατάληψιν συνεβούλευσεν εἰς τὸν Καμπανίτην τὴν ἐξῆς ἐνέργειαν :

Νὰ στείλουν εἰς τὸ Ἀράκλοδον (7) ὅπου κρατεῖ τὸν δρόγγον Ὅπου τὸ λέγουν τὰ Σκορτά. Μικρὸν καστέλλιν ἐνι Ἀλλ' εἰς τραχόνιν κάθεται. Πολλὰ ἐνι ἀφιερωμένον Λέγουν ὁ κάποιος τὸ κρατεῖ ἀπὸ τοὺς Βουτσαράδες Δοξαπατρῆν τὸν λέγουσι. Μέγας στρατιώτης ἐνι Κι' ἀφὸν ἐπάρωμεν αὐτὸ καὶ νὰ πλατύνῃ ὁ τόπος Ἐνταῦθα ὡς ἀπερχώμεθα καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τόπους.

Ὁ ἥρως τοῦ Ἀρακλόβου εἶλκε τὸ γένος ἐκ τῆς ἐπισήμου Λακωνικῆς οἰκογενείας τῶν Βουτσαράδων, ἐπωνο-

(7) Τὸ Ἀράκλοδον δὲν ἡδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν ποῦ ἔκειτο. Πιθανῶς εἰς τι ὕψωμα παρὰ τὴν Βρωμεσεῖαν.

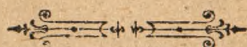
μασίθη δὲ Δοξαπατρῆς, διότι κατὰ τὸν Βερναρδάκην μαθη-
τευόμενός ποτε παρὰ τινι μοναχῷ ἐτόλμησε μόνος αὐτὸς
νὰ εἰσέλθῃ ἐν μεσονυκτίοις ὥραις εἰς τὸ χωνευτήριον τοῦ
νεκροταφείου, ἐπαναλαμβάνων πρὸς ἀπασχόλησιν τοῦ πνεύ-
ματος αὐτοῦ διαρκῶς τὸ «Δόξα πατρί». (3) Ἄρχων δὲ
τῶν Σκορτινῶν πρὸ πολλοῦ ἐκλείσθη εἰς τὸ Ἀράκλοδον,
ἀλλ' ἤναγκάσθη στενῶς πολιορκηθεὶς νὰ παραδώσῃ αὐτὸ
μετὰ ἡρωϊκὴν ἄμυναν, ἔκτοτε δ' ὅλη ἡ Γορτυνία κατέστη
ὑποχέριον τῶν Φράγγων.

Εὐθὺς ὁμως μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀρακλόδου ὁ Καμ-
πανίτης ἀπῆλθεν ἕνεκα τοῦ θανάτου τοῦ ἀδελφοῦ του εἰς
Γαλλίαν, κατέλιπε δὲ τοποτηρητὴν τοῦ Μωρέως τὸν Βι-
λαρδουῖνον, ὅστις συνεκάλεσεν εἰς Ἀνδραβίδα συνέδριον
Φράγγων καὶ ἐγχωρίων ἀρχόντων, πρὸς παγίωσιν τῆς βα-
ρωνίας καὶ τῶν τίτλων ἐκάστου, συμφώνως πρὸς τὸ ἐπὶ
Καμπανίτου συνταχθὲν βιβλίον τῆς Διανομῆς. Βεβαιωθέν-
των δὲ τούτων διέταξε γενικὴν στρατολογίαν ἰθαγενῶν καὶ
ξένων καὶ ἐξεστράτευσεν πρὸς συμπλήρωσιν τῆς κατακτή-
σεως τῆς Πελοποννήσου διὰ τῆς ἐκπορθήσεως τῶν ὑπο-
λειπομένων ἔτι φρουρίων τῆς Κορίνθου, τοῦ Ἄργους, τοῦ
Ναυπλίου καὶ Μονεμβασίας. Εὐρὼν ὁμως ἰσχυρὰν ἀντί-
στασιν, ἤρκεσθη εἰς τὴν ὑποταγὴν τῆς Μεγαλοπόλεως,
Τεγέας καὶ Λακωνικῆς, μεθ' ὃ ἀπέθανεν ἐν Ἀνδραβίδῃ
τῷ 1218.

Θανόντος δὲ κατὰ τὸ 1245 καὶ τοῦ ὁμωνύμου πρεσβυ-

(3) Μαρία Δοξαπατρή, δρᾶμα σελ. 97. Κατὰ τοῦτο δέ, ὅπως ἀντι-
στρόφως πρὸς τὴν παράδοσιν, ἣν περὶ τῆς Κόρης τῆς Καρυταίνης
ἐμνημονεύσαμεν, ἡ Μαρία Βουτσαρᾶ, τυχαίως συναντήσασα τὸν πο-
λιορκοῦντα τὸ Ἀράκλοδον Καμπανίτην, ἡγάπησεν αὐτὸν περιπαθῶς
καὶ ἀντηγαπήθη, πείθει δ' ἐπὶ τέλους τὸν ἥρωα πατέρα της νὰ
παραδώσῃ τὸ μικρὸν φρούριον, ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Καμπανίτης
μαθὼν τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ του ἐν Γαλλίᾳ τὴν ἐγκαταλείπει,
ἐκείνη δ' ἀπελπὶς παραφρονεῖ καὶ πνίγεται εἰς τὸν Ἀλφειόν.

τέρου υἱοῦ καὶ διαδόχου του ἀνέλαβε τὰς ἡνίας τοῦ πριγγηπάτου ὁ νεώτερος υἱὸς Γουλιέλμος, ὅστις τῇ συνδρομῇ τοῦ Δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Ἑνετικοῦ στόλου, ἐξεπόρθησε καὶ τὰ μνησθέντα φρούρια καὶ κατέλυσεν ὁλοσχερῶς τὴν ἐλληνικὴν κυριαρχίαν καθ' ἅπασαν τὴν Πελοπόννησον, ἀλλ' ὁ αὐτόθι Ἑλληνισμὸς οὐδέποτε ἔπαυσε σχεδὸν αὐτοδιοικούμενος διὰ τῶν κοινοτήτων αὐτοῦ καὶ τῶν ἐγχωρίων γερόντων. ⁽⁹⁾



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΒΑΡΩΝΙΑ ΚΑΡΥΤΑΙΝΗΣ

Οἱ πρῶτοι τῆς Καρυταίνης βαρῶνοι Οὐγος καὶ Γοδεφρεΐδος Δεδρυγέρ. -- Τὸ φρούριον Καρυταίνης. -- Ἀνάπλασις Γορτυνίας. -- Πόλεμοι καὶ ταπείνωσις Γοδεφρεΐδου. -- Νεὸς πόλεμος κατὰ Μιχ. Παλαιολόγου. -- Ἐκτακτὸς ἡρωϊσμὸς Γοδεφρεΐδου. -- Ἡ ἐν Πελαγονίᾳ αἰχμαλωσία. -- Ἀπολύτρωσις. -- Περιέργον συνέδριον βαρωνίδων.

Ὁ πρῶτος δυνάστης τῆς Καρυταίνης Οὐγος Δεδρυγέρ ἀπέθανεν ἄτεκνος. Εἶχεν ὅμως μίαν ἀδελφὴν σύζυγον τοῦ Σταυροφόρου τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ὁθωνος βαρῶνου Δὲ Σικῶν, ἣς θανούσης ἀτέκνου ὁ κληρονόμος πάντων τῶν ἐπὶ τῆς βαρωνίας δικαίων καὶ σύζυγος αὐτῆς Ὁθων ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ πρίγγηπος Γουλιέλμου Βίλαρδουΐνου καὶ ἐκ ταύτης ἀπέκτησε τέκνον Γοδεφρεΐδον, ὅστις ἐγκαταλείψας τὸ ἴδιον πατρικὸν ὄνομα Σικῶν, ἐκληρονόμησε τὴν βαρωνίαν τοῦ συμπενθέρου Οὐγου, καὶ ὅτε οἱ δυνάσταί ἤρξαντο διὰ φρουρίων νὰ ἀσφαλίζωνται :

(9) Ἴδε καὶ Λυκούδη Ἑκλογ. Κῶδιξ σ. 8 καὶ ἐξῆς.

Ἐν τούτῳ ἄρχισεν ἔμπρὸς ὁ κάποιος μέγας αὐθέντης Μισὺρ Τζεφρὲ τὸν ἔλεγαν, τὸ ἐπικλὴν του Ντὲ Μπριέρης Ὅπου ἦτον Αὐθέντης τῶν Σκορτῶν τοῦ δρόγγου καὶ τοῦ τόπου Κάστρον ἐποίησεν ἀφηρόν, ὡμορφον δυναμάρην Καρύταινα τὸ ὠνόμασε κ' ἐκεῖνος ὠνομάσθη Αὐθέντης τῆς Καρύταινας, ὁ ἐξάκουστος στρατιώτης.

Ὁ Γοδεφρείδος οὗτος ἐπεδόθη μετὰ μεγίστου ζήλου εἰς τὴν ἀνάπλασιν τῆς Γορτυνίας. Μετὰ τὴν κοινωνικὴν ἀποσύνθεσιν τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων καὶ τὴν Ἐθνικὴν κατάπτωσιν ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν βαρβάρων, ἐμφανίζεται πάλλων τὸ δόρυ καὶ συναγείρων τὰ τυφλὰ πλήθη νέος ἀνὴρ, ὁ ἀνδρεῖος Γοδεφρείδος. Ὅμιλεῖ πρὸς τοὺς Γορτυνίους τὴν ἐγχαωρίαν γλῶσσαν, ἐκθάπτει τὸ ὑπολανθάνον ἔμφυτον σφρίγος εἰς τὰ ὀρεσίβια σώματα, γυμνάζει αὐτοὺς διὰ τῶν ἵπποτῶν του διδάσκων τὸν τρόπον τοῦ πολεμεῖν καὶ τὸν πόθον τοῦ νικᾶν καὶ διαπλάσσει εὐκόλως ἐκ τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης ὕλης μαχητὰς σθεναροὺς, τὰς ἀπαρχὰς τῶν μετέπειτα παλληκαρίων τῆς ἀναγεννήσεως.

Ἀπὸ τοῦ Γοδεφρείδου τὸ Ἀρκαδικὸν κέντρον μετετοπίσθη ἐκ τῆς Μεγαλοπόλεως καὶ τῆς Τεγέας καὶ τῆς Μαντινείας εἰς τὴν Καρύταιναν, ἣτις διετήρησεν ἀμετάπτωτον τὴν ἀκμὴν αὐτῆς ἐπὶ ἕξ ὀλοκλήρους αἰῶνας μέχρι τῆς μεγάλης ἐπαναστάσεως. Οὕσα πρωτεύουσα ἐπαρχίας μεγίστης, ἐκτεινομένης μέχρι τῆς Λακωνικῆς καὶ τῆς Τεγέας (Νικλίου) καὶ περιλαμβανούσης μέρος τῆς Ὀλυμπίας καὶ τῆς Ἡλείας, ἐδόξασεν ἀείποτε τὰ ἑλληνικὰ ὄπλα, δυναμένη νὰ ἀντιστῇ διὰ τῶν ὀχυρῶν φρουρίων της εἰς πᾶσαν ἐπιδρομὴν κατὰ τῆς Πελοποννήσου.

Ἀπόδειξις τῆς ἀκμῆς τῆς Βαρωνίας εἰσὶν αὐτοὶ οἱ συγγενικοὶ δεσμοὶ τοῦ Γοδεφρείδου, ὄντος ἀνεψιοῦ ἕξ ἀδελφῆς τοῦ πρίγγηπος καὶ συζύγου τῆς ἀδελφῆς τοῦ Μεγάλου Δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν Γουλιέλμου Λαρόσση Ἰσαβέλλας. Ἄλλ' ὁ γάμοσ οὗτος περιέπλεξε τὸν Γοδεφρεῖδον εἰς πόλεμον πρὸς τὸν

Πρίγγηπα. Διότι ὁ Λαρόσσης συνεργήσας, ὡς εἶπομεν, πρὸς ἐκπόρθησιν τῶν φρουρίων τῆς Πελοποννήσου, ἔλαβεν ἀντιστάθμισμα τὰς βαρωνίας Ἀργούς καὶ Ναυπλίου, ἀλλ' ὑπεχρεώθη νὰ καταβάλῃ ἐτησίως εἰς τὸν πρίγκηπα φόρον 500 ὑπερπύρων. Βαρέως ὁμως φέρων τὴν ὑποτέλειαν ταύτην ἡρνήθη νὰ καταβάλῃ τὸν φόρον καὶ μαθὼν ὅτι ὁ Πρίγκηψ ἐπήρχετο κατ' αὐτοῦ, ἔγραψεν ἔντρομος πρὸς τοὺς φίλους του καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸν γαμβρόν του Γοδεφρείδον,

Ὅπου γὰρ τὸν ἐτρόμασιν σ' ἔλῃν τὴν Ρωμανίαν,
ἐπὴν σ' ἐκεῖνον ἤλπιζε κ' εἶχε τὸ θάρρος τ' ἔλῃν.

Ὁ Δεδρυγὲρ εὐρέθη εἰς φοβερόν διλήμμα πρὸς ποῖον ἐκ τῶν δύο οἰκείων νὰ σπεύσῃ.

Ἐν τούτῳ ἐδιάσθη δυνατὰ φουσάτα νὰ σωρεύσῃ
Κι' ἀκούσθηκε καταπαντοῦ κι' ἔλοι τὸ ἐθαυμάσαν
Κι' ὁ Πρίγγηπας ὡς τ' ἀκουσε μεγάλως τὸ ἐχάρη.

Ἄλλ' ὁ Γοδεφρείδος δὲν ἔσπευτε πρὸς τὸν θεῖον. Διαβάς μετὰ τῶν Γορτυνίων του τὸν Ἰσθμόν, συνήντησε τὸν Λαρόσσην εἰς Θήδας, ὅστις ὡς τρελλὸς ἐδέχθη τὸν γαμβρόν.

Ἐφάνη του ὅτι κέρδισε τὸ ἥμισυ τοῦ κόσμου...
... Τὸ πρῶτον διὰ τὴν ἀκοήν ὅπου εἶχεν εἰς τὸν κόσμον
Ὅτ' ἦτον ὁ καλλιώτερος σ' ἔλους τοὺς στρατιώτας
Ὅπου ὅσων εἰς τὴν Ρωμανίαν τοὺς χρόνους γὰρ ἐκείνους.

Ὁ δὲ Πρίγγηψ μένεα πνέων διὰ τὴν ἀπιστίαν τοῦ ὑποτελοῦς ἀνεψιοῦ εἰσδύλλει τὸν Μάϊον τοῦ 1258 εἰς τὴν Στερεάν, τρέπει εἰς φυγὴν τὰς προφυλακὰς τῶν πολεμίων, διέρχεται πολεμῶν τὴν Κακὴν Σκάλαν καὶ συνάπτει παρὰ τὸ ὄρος Καρύδι μάχην κρατεράν, μεθ' ἣν ὁ Μέγας Κύρης κατατροπωθεὶς ἐκλείσθη εἰς Θήδας καὶ παρεδόθη μετὰ πάντων τῶν συμμάχων αὐτοῦ. Ἐλθόντων δὲ πάντων εἰς Τεγέα νυπεγράφησαν ὀριστικαὶ συνθήκαι· τότε δὲ

Ἀρχιερεῖς καὶ ἄρχοντες, ὁμοίως ὁ Μέγας Κύρης
ἐπῆραν τὸν μισὲρ Τζεφρέν, τὸν Αὐθέντην τῆς Καρυταίνου
μὲ τὸ καπίτρι εἰς τὸν λαιμόν, στὸν πρίγγηπα ἀπῆλθον
Γονατιστοὶ δεόμενοι ἔλοι παρακαλοῦν τον
Ἐλεημοσύνη νὰ γενῇ νὰ τὸν ἔχῃ συμπαθήσει...

Καὶ ὁ δικαίως ἐξωργισμένος Βιλαρδουῖνος ἔστερξεν ἐπὶ τέλους καὶ συνεχώρησε τὸν ἀπιστήσαντα ἀνεψιόν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν σπουδαῖον ὄρον τοῦ νὰ μὴ περιέρχεται ἐφεξῆς εἰς τὴν οἰκογένειαν τοῦ Γοδεφρείδου ἡ βαρωνία τῆς Καρυταίνης, ἂν μὴ ἀποκτήσῃ ἴδια νόμιμα τέκνα.

Νέος ὁμως καὶ δεινότερος ἐπηκολούθησε πόλεμος κατὰ τὸ 1259. Ὁ δεσπότης τῆς Ἡπείρου Μιχαὴλ Κομνηνὸς ἐπερειδόμενος ἐπὶ τῶν γαμβρῶν αὐτοῦ Μαμφρέδου τῆς Σικελίας καὶ Γουλιέλμου τοῦ πρίγκηπος τῆς Ἀχαΐας, ἐπωφθαλμία τὴν αὐτοκρατορίαν τοῦ Βυζαντίου καὶ ἐκάλεσεν αὐτοὺς εἰς βοήθειαν κατὰ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου. Τὰ κατὰ τὸν σπουδαῖον τοῦτον πόλεμον ἐκτενῶς περιγράφει τὸ χρονικὸν τοῦ Μωρέως, διαφόρως ὁμως καὶ πιθανώτερον οἱ Βυζαντινοὶ χρονογράφοι Νικηφόρος Γρηγορᾶς, Γ. Παχυμέρης καὶ Γ. Ἀκροπολίτης. Καὶ ὁ μὲν Μαμφρέδος ἀπέστειλε τῷ Δεσπότη τετρακοσίους ἐπιλέκτους ἵπποτας, ὁ δὲ Βιλαρδουῖνος ἔσπευσεν αὐτοπροσώπως, «τὴν πᾶσαν αὐτοῦ στρατιὰν συλλεξάμενος καὶ ἄγων πλῆθος ἵππέων καὶ πεζῶν ἐκ τε τοῦ Φραγγικοῦ γένους τοὺς πλείους καὶ ἐκ τῶν οἰκητόρων Ρωμαίων Ἀχαΐας τε καὶ Πελοποννήσου, ὧν οὐτος ἦρχεν». (1)

Κατὰ τοῦ δεσπότη καὶ τῶν συμμάχων ἔστειλεν ὁ Παλαιολόγος ἐνδόξους στρατηγούς μετὰ σμήνους Σκυθῶν, Οὐγγρων, Τούρκων, Ἀλαμανῶν καὶ Ἑλλήνων τοξιτῶν, οἵτινες ἐπιπίπτοντες κατὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Δεσπότη ἀπὸ τὴν θέσιν Λόγγος Βορίλα κατεπτόησαν αὐτὰ καὶ ἐσκόλλευσεν τοὺς προστυχόντας. Συγχρόνως δ' ἡ Ἑρις ρίπτει κατὰ τὸν Παχυμέρην τὸ μῆλον εἰς τὸ συμμαχικὸν στρατόπεδον, διότι τινὲς τῶν ἵπποτῶν τοῦ πρίγκηπος, ἴσως δὲ καὶ ὁ τῆς Καρυταίνης, ἐπωφθαλμίῳ τὴν νύμφην τοῦ

(1) Γεωργ. Ἀκροπολίτου Annales σ. 179.

Δεσπότης καὶ κόρην τοῦ Ταρωνᾶ, ἐξ οὗ ἐπηκολούθησαν καὶ διαπληκτισμοί. (2) Προσελθὼν δὲ καὶ τις αὐτόμολος ἐκ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, (3) τοσοῦτον διεβουκόλησε καὶ ἐτρόμαξε τὸν Δεσπότην, ὥστε συνεκάλεσεν ἐκείνος συμβούλιον τῶν ἐπισήμων Ἑλλήνων καὶ Φράγγων καὶ προὔτεινε σχέδιον κρυφίας ὑποχωρήσεως ἐπὶ τῇ προφάσει, ὅτι ὁ ἐχθρικός στρατὸς ἤκολουθεῖτο ὑπὸ σμήνους ἐπιφύθων ἀγρίων φυλῶν. Τότε μόνος ὁ Γοδεφρείδος, ὁ Αὐθέντης τῆς Καρυταίνης, ἐτόλμησε νὰ δημηγορήσῃ πρὸς τοὺς λιποφύχους καὶ ριψάσπιδας διὰ τῶν ἐξῆς ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν σπουδαίων ἰσχυρισμῶν :

Κι' ἂν ρθοῦν νὰ πολεμήσωμεν ἡμεῖς ἄς τοὺς δεχθῶμεν
Μηδὲ σκίαχθῇτε τίποτε ἂν εἶνε πλείότεροί μας,
Ὅτι λαὸς πολὺπλοκος ἀπὸ διάφορες γλῶσσες
Ποτὲ καλὴν συμβίβασιν οὐκ' ἔχουσιν ἀλλήλως.
Ἡμεῖς γὰρ καὶ ἂν εἴμεσταν ὀλίγοι πρὸς ἐκείνους
Ὅλοι εἴμεσθαι ὡς ἀδελφοὶ καὶ γλῶσσαν μίαν λαλοῦμεν
Κ' ἐδάριτε θέλομεν φανῇ ἂν εἴμεσθε στρατιῶτες.

Ἡμῖς μάλιστα παρῆλθεν αἰῶνος ἀπὸ τῆς κατακτήσεως τῶν Φράγγων καὶ ὅμως Φράγγος θυνάστης διὰ στόματος Φράγγου ποιητοῦ ὁμιλεῖ ἐνώπιον συνεδρίου Ἑλλήνων καὶ Φράγγων στρατηγῶν εἰς Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ὁμολογεῖ παραδόξως, ὅτι ἐπῆλθε πλήρης ἀδελφοποίησις μεταξὺ τῶν ὀλίγων κατακτητῶν καὶ τῶν κατακτηθέντων, οἵτινες μάλιστα ἐπέβαλον εἰς τοὺς πρώτους καὶ τὴν γλῶσσαν αὐτῶν τὴν δημῳδὴν Ἑλληνικὴν.

Ἄλλ' αἱ προτάσεις τοῦ γενναίου Καρυτινοῦ δὲν εἰσηκούσθησαν. Ἀπεφασίσθη δὲ μυστικῶς καὶ ἐνόρκως νὰ ἐγκαταλείψωσι τὴν νύκτα κοιμώμενον τὸν στρατὸν καὶ νὰ σωθῶσι. Ἀλλὰ τὴν προδοσίαν ταύτην δὲν ἔστεργεν ὁ λατρεύων τοὺς στρατιώτας του Δεβρυγέρ. Καὶ δεσμευόμενος

(2) Γ. Παχυμέρης σ. 82—86. —(3) Νικ. Γρηγορά σ. 71—80.

ὑπὸ τοῦ ὄρκου ὑπεκρίθη τὸν παραληροῦντα καὶ ἀπεκάλυψε τὸ μελετηθὲν μυστικὸν εἰς τὰ ξύλα τῆς σκηνῆς του, μονολογῶν καὶ τύπτων αὐτὴν διὰ ράβδου.

Ταῦτα εἶδον καὶ ἦκουσάν τινες στρατιῶταί του καὶ ἔντρομοι ἀνεκοίνωσαν τὴν ἀπίστευτον προδοσίαν εἰς τοὺς συναδέλφους καὶ ἐπειδὴ «ἀπ' ἄνθρωπον εἰς ἄνθρωπον ἐπλάτυνεν ὁ λόγος», μέγας ἠγέρθη ἐρεθισμὸς καὶ ὁ πρίγκηψ ἐκάλεσε τὸν ἀνεψιὸν εἰς ἀπολογίαὶν διὰ τὴν ἐπίορκον ἀκριτομυθίαν. Ὁ Γοδεφρείδος δὲν κατεδέχθη νὰ ἀρνηθῇ τὸ γεγονός, ἀλλὰ μετὰ παρρησίας καὶ φρονήματος ἀληθῶς ἱπποτικοῦ ἀπαντᾷ:

Ἐγὼ σφάλμα οὐκ ἔπηκα. Καὶ τις ἂν μ' ἔχη μέμψει
Ἕτοιμος νὰ διαφεντευθῶ καὶ νὰ τὸν πολεμήσω,
Ὅποιος νὰ εἴπῃ ὅτι ἔσφαλα ἄνευ τῆς αὐθεντίας σου,
Ὅπου εἰς αὐθέντης λίξιός μου κί' οὐδὲν σὲ ἀντιτείνω.
Οἱ δ' ὅσοι εἶπασιν νὰ φύγωμεν ν' ἀφήσωμε τὸν λαόν μας
Λουλοὺς τοὺς ἔχω κί' ἄτυχους. Οὐ πρέπει νὰ εἶν' αὐθέντες
Καὶ νὰ βαστάζουν ἄρματα...

Ὁ κόλαφος ἦτο δεινός. Ὁ Γοδεφρείδος προασπίζων τὸν προδιδόμενον στρατὸν ἐκάλει εἰς μονομαχίαν εὐτόλμως πάντας τοὺς προδότας, καίτοι δ' ἐξήρει εὐγενῶς καὶ ἐκ καθήκοντος τὸν Πρίγκηπα ὡς ἡγεμόνα του, ἐν τούτοις ἐκείνον κυρίως ἐκαυτηρίαζεν ἢ πρόκλησις. Συναισθανόμενος δὲ τοῦτο ὁ Βιλαρδουῖνος καὶ δάκνων ἐξ αἰσχύνης τὰ χεῖλη ἀνήγγειλεν εἰς τὸν λαόν του διὰ κήρυκος, ὅτι οὐδὲν προδοτικὸν μελετᾶται καὶ ὅτι τὴν ἐπομένην θὰ μείνωσι πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἀλλ' ὁ Κομνηνὸς μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ καὶ τινων ἄλλων μετρίων ἀνδρῶν «οἷς καὶ εἰωθεν ἐμπιστεύειν τὰς αὐτοῦ πράξεις, νυκτὸς τοῖς ἵπποις ἐποχθέντες ἀπέδρασαν, καλῶς τὰ τῶν ὁδῶν ἐπιστάμενοι». Μόλις δὲ τὴν πρωτὴν ὁ στρατὸς αὐτοῦ ἀντιληφθεὶς τὴν ἀπόδρασιν διεσκορπίσθη. Μόνοι οἱ Πελοποννήσιοι παρέμειναν ἐπὶ τοῦ πεδίου καὶ ἐδέχθησαν τὴν ἐπιδρομὴν τῆς

ἔξ Ἀλαμανῶν πρωτοπορείας τῶν ἐχθρῶν. Ὁ Δεδρυγέρ, ἀρχηγὸς τῆς ἐφίππου μοίρας, ὁρμᾷ ἐπὶ κεφαλῆς Γορτυνίων καὶ φονεύει ἰδίαις χερσὶ τὸν ἀρχηγὸν τῶν Ἀλαμάνων καὶ θραυσθέντος εἰς τρία τοῦ ἀκοντίου αὐτοῦ ξιφουλκεῖ καὶ τρέπει τοὺς βαρβάρους εἰς φυγὴν.

Ἄλλ' εὐθὺς ὁ Σεβαστοκράτωρ στέλλει τοὺς Οὐγγρους καὶ λοιποὺς τοξότας, ὑπὸ τὰ βέλη τῶν ὁποίων πίπτουν οὐ μόνον οἱ Πελοποννήσιοι ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ σύμμαχοί των Ἀλαμανοί, ἐξ οὗ ταχύτατα ἐκρίθη ἡ μάχη. «Ὁ Πρίγκηψ τῆς Ἀχαΐας καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ἄλλος ἄλλαχού διεσπάρησαν, καὶ ἐκεῖνος μὲν ἐάλω κατὰ Καστορίαν, γνωρισθεὶς ἐκ τῶν προβεδλημένων ἐμπροσθίων ὁδόντων καὶ ἀπήχθη δέσμιος τῇ βασιλεῖ, οἱ δὲ κρείττους τῶν ταγμάτων αὐτοῦ καὶ προσγενεῖς ὅτε Ἀσέλμος Δετουσί(;) καὶ ὁ Καρυταίνης Ἰοργρέ καὶ ἄλλοι τῶν ὀνομαστῶν πλείους, οἱ μὲν κατὰ τὸν Πλαταμῶνα οἱ δὲ ἄλλοι συνελήφθησαν καὶ τῇ βασιλεῖ συναπήχθησαν». (4) Μετὰ τινα δὲ χρόνον ἀνακτηθείσης ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος Μιχ. Παλαιολόγου τῆς Κων)πόλεως καὶ διωχθέντων τῶν Λατίνων καθεύχθη αὐτόθι ὁ πρίγκηψ, καθόσον δὲν ἔσπεργε νὰ κενώσῃ τὴν Πελοπόννησον.

Ἐπὶ τέλους ὁμως, μετὰ μακρὰν αἰχμαλωσίαν, ἀποφασίζει τῇ ὑποδείξει τοῦ Δεδρυγέρ καὶ ὁμνύει ἀντὶ λύτρων νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν Μιχαήλ τὰ τρία ἐν Πελοποννήσῳ ὀχυρώτατα κάστρα τῆς Μονεμβασίας τῆς Μαΐνης καὶ τοῦ Μιστρά, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον ἐγκρίσεως τούτου ὑπὸ τῶν ἐν Πελοποννήσῳ. Στέλλεται λοιπὸν ἐκεῖ ὁ Γοδεφρείδος μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τοῦ καθ' ὁδὸν παρακολουθήσαντος Δουκὸς τῶν Ἀθηνῶν καὶ παρίσταται εἰς τὸ Νίκλι (Τεγέαν) ἐνώπιον παραδόξου καὶ πρωτοφα-

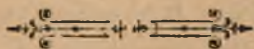
(4) Ἀκροπόλεως σ. 181 Γ. Φρατζῆ σ. 17.

νοῦς συνεδρίου. Πᾶσαι αἱ βαρωνίδες καὶ αἱ ἀρχόντισσαι τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τὴν προεδρείαν τῆς Πρίγκηπίσσης, σύζυγοι τῶν αἰχμαλωτισθέντων πολεμιστῶν, οὐδενὸς κατὰ τὸ Χρονικὸν συμπαρισταμένου ἀνδρὸς πλὴν δύο γραμματέων, ἐδέχθησαν τοὺς προταينوμένους ὅρους καὶ ἀπεφάσισαν τὴν παράδοσιν τῶν τριῶν φρουρίων, ὅπως λυτρώσῃσι τοὺς τοσοῦτον ποθητοὺς καταστάντας αἰχμαλώτους συζύγους.

Ὁ δὲ Γοδεφρείδος ἐγκαταστήσας τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς τὰ φρούρια παρέλαβε κατὰ τὰ συμφωνηθέντα καὶ δύο εὐγενεῖς νεάνιδας, ἧτοι τὴν θυγατέρα τοῦ αὐθέντου τοῦ Πασαβᾶ Μαργαρίταν καὶ τὴν κόρην τοῦ μεγάλου Κοντοσταύλου, ἃς ὠδήγησε καὶ παρέδωκεν εἰς Κων. πολιν ὡς ὁμήρους, μεθ' ὃ ἀφέθησαν ἐλεύθεροι καὶ ἐπανῆλθον εἰς Πελοπόννησον ὅτε πρίγκηψ καὶ οἱ λοιποὶ Βαρῶναι ἀρχομένου τοῦ 1262, ἧτοι μετὰ δύο καὶ ἡμίσεως ἐτῶν αἰχμαλωσίαν, «καὶ ὥσπερ ἐξ Ἄδου κευθμώνων ἀπροσδοκῆτως ἐχαρίζοντο τοῖς ἰδίαις». ⁽⁵⁾ Ἀλλ' ἡ συνθήκη αὕτη οὐδαμῶς ἤρесе τῷ Πάπα, καθ' ὃ μειωθείσης τῆς δυνάμεως τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Φραγγοκρατίας, ὑποκινούντος δὲ τοῦ Σικελίας Μαμφρέδου, λύει τὸν πρίγκηπα τῶν ὅρκων καὶ τῶν συνθηκῶν, ὡς μὴ ἐκουσίως ἐν τῇ εἰρικτῇ γενομένων. ⁽⁶⁾

(5) Γρηγορᾶ σ. 80. Ἰδε καὶ Παχυμέρη σ. 87. Φρατζῆ σ. 17.

(6) Παχυμέρη σ. 88.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄. ΑΠΟΣΤΑΣΙΑΙ ΤΩΝ ΓΟΡΤΥΝΙΩΝ

Τρίτη ἐξέγερσις. — Ὁχύρωσις τῶν φρουρίων Ἰρακλόδου καὶ Καρυταίνης. -- Πρώτη ἐπιδρομὴ Τούρκων ἐν Γορτυνίᾳ. -- Φρικταὶ λεηλασίαι τοῦ 1267. -- Ἐχθροπραξίαι Βυζαντινῶν καὶ Φράγγων. -- Πρώτη ἀποστασία τῶν Σκορτινῶν. -- Ὁ ἥρως τῆς Προινίτσας Καραβάς. -- Δευτέρα ἀποστασία. -- Ὑποταγὴ τῆς Γορτυνίας.

Οὕτω λοιπὸν τάχιστα ἤρξαντο αἱ ἐχθροπραξίαι, τοῦ πρίγκηπος βαρέως φέροντος τὴν στέρησιν τῶν φρουρίων, ἅτινα δι' αἱμάτων ἐκυρίευσεν. Ὁ δὲ φρούραρχος τῆς Μονεμβασίας Κατακουζηνὸς εὐλόγως παρεξήγησε τὴν ὑποπτον εἰς Λακωνίαν περιοδεῖαν ἐκείνου καὶ ἐζήτησεν ἐπικουρίας ἐκ Βυζαντίου, σταλὲς δὲ ὁ στρατηγὸς Μακρυνὸς ἐκυρίευσεν τὴν ἀνατολικὴν Πελοπόννησον. Οἱ Γορτύνιοι ἐσκίρτησαν ἐκ χαρᾶς ἐπὶ τῇ νίκῃ καὶ ἄσμενοι ἤκουσαν ὅτι ἀπεδιβάσθη εἰς Μονεμβασίαν μετὰ πέντε χιλιάδων μισθοφόρων Τούρκων ὁ μέγας Δομέστικος καὶ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντῖνος, ὅπως πολεμήσῃ τὸν ἐν Κορίνθῳ ὀχυρωθέντα Πρίγκηπα. Τὰ αὐτοκρατορικὰ στρατεύματα εἰσέβαλον ἀμαχητὶ εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ εὐθύς: (1)

Οἱ Σκορτινοὶ ροδόλευσαν
Καὶ ἦσαν μετ' ἐκείνους.

Πρώτην ἤδη φορὰν φαίνονται αὐτοτελῶς δρῶντες ἐν τῇ ἱστορίᾳ οἱ Γορτύνιοι καὶ δρῶσιν ἐθνικώτατα, ὑψοῦντες, ὥς ὁ θερμανθεὶς ὄφις, ὑπερήφανον τὸν αὐχένα κατὰ τῶν Φράγγων, τῶν διδασκάντων μὲν αὐτοῖς τὴν πολεμικὴν τέχνην, ἀλλὰ καὶ δυναστῶν τοῦ Μωρέως καὶ ἐχθρῶν τοῦ αὐτοκράτορος τοῦ Πανελληνίου. Καὶ μέμφεται μὲν αὐτῶν ὡς ἀποστατῶν καὶ ἀπίστων ὁ Φράγγος ποιητῆς τῶν χρονικῶν τοῦ Μωρέως, ἀλλ' αὕτη αὕτη ἡ μομφὴ εἶνε διὰ τὸ ἐλλη-

(1) Παχυμέρη χρονογραφία σ. 205.

νοπρεπὲς διάδημά των ὁ λαμπρότατος τῶν ἐπαίνων. Ἄτυχῶς ὅμως δὲν ἔστεφε τὴν ἀποστασίαν ταύτην ἐπιτυχία ἀνάλογος πρὸς τὸ φρόνημα.

Διότι ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατὸς πυρπολεῖ μὲν τὴν ἀντιστασάν Μεγαλόπολιν, καὶ ὀδηγούντων τῶν Γορτυνίων κατασκηνοῖ τὴν ἐπομένην παρὰ τὸν Ἀλφειὸν εἰς τὸ πεδίον τῆς Καρυταίνης, καὶ ἐκεῖθεν προχωρεῖ παροχθίως δι' Ἡραίας εἰς Ἡλείαν ἄνευ ἀντιστάσεως. Ἄλλ' αἰφνης ὁ Γορτύνιος ἱππότης Ἰωάννης δὲ Καραβᾶς ἀνέρχεται ἐκ Κρεσταίνης, διαβαίνει τὸν Ἀλφειὸν καὶ ἐπιπίπτει μετὰ τριακοσίων μόλις Φράγγων ἱππέων παρὰ τὴν Προινίτσαν κατὰ τῶν Αὐτοκρατορικῶν, ὧν παραδόξως τοσαύτη ὑπῆρξεν ἡ κατάπληξις, ὥστε συντετριμμένοι διεσκορπίσθησαν καὶ διὰ τῶν ὁρέων καὶ δασῶν ἐπέστρεψαν εἰς Τεγέαν.

Μετὰ τὸν θρίαμβον τοῦτον τοῦ Καραβᾶ ὁ Πρίγκηψ θαρρήσας ἐξῆλθε τῆς Κορίνθου, ὁ δὲ μέγας Δομέστικος βαρέως φέρων τὴν ἥτταν στρατολογεῖ αὐθις ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας Μονεμβασίας, Μελιγγῶν καὶ Σκορτῶν, καὶ τὴν ἐπομένην ἄνοιξιν ἐξεστράτευσεν διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ παροχθίως τοῦ Ἀλφειοῦ κατὰ τοῦ ἐν Ἀνδραβίδᾳ Πρίγκηπος. Φονευθέντος ὅμως κατὰ τινα ἀψιμαχίαν τοῦ στρατηγοῦ Κατακουζηνοῦ ἐπέστρεψεν ἀποτεθαρρυσμένος εἰς Τεγέαν, ἐκεῖθεν δὲ ἀποστατήσαντες οἱ πεντακισχίλιοι Τοῦρκοι ἀποσύρονται εἰς Καρύταιναν καὶ ζητοῦσι τοὺς μισθοὺς αὐτῶν. Μὴ μεταπεισθέντες δὲ ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ σπεύσαντος Μεγάλου Δομεστίκου ἠῤτομόλησαν πρὸς τὸν Πρίγκηπα, ὃν παρώρμησαν εἰς ἐκστρατείαν.

Εὐθὺς δ' ἐκεῖνος διορίσας πρωτοστάτορα τὸν ἥρωα τῆς Προινίτσας ἐφορμᾷ κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ συναφθείσης κρισίμου μάχης εἰς τὴν θέσιν Μακρυπλάγι (πρὸς νότον τοῦ Λεονταρίου), ἡττῶνται κατὰ κράτος οἱ Ἕλληνες καὶ συλλαμβάνονται αἰχμάλωτοι οὐ μόνον ὁ Δομέστικος καὶ ὁ Μα-

κρυνός, ἀλλὰ καὶ ἔλα τὰ παρχολουθοῦντα αὐτοὺς ἀρχοντόπουλα τῆς Πελοποννήσου. Ὁ δὲ πρίγκηψ ἐπιστρέψας ἐν θριάμβῳ εἰς Μεγαλόπολιν παρασκευάζεται ὅπως ἐξορμήσῃ καὶ καταστρέψῃ τὴν ἀποστάτιδα Γορτυνίαν, ἀλλὰ:

Ἐπὶ τὴν αὔριον ἦλθαςι ἔλον τ' ἀρχοντολόγι
 Ὅπου ἦσαν ἀπὸ τὰ Σκορτὰ ὅλοι ροβολεμένοι,
 Ἐλεημοσύνην τοῦ ζητοῦν συμπάθειαν νὰ τοὺς ποιήσῃ
 Κι' ὁ πρίγκηψ ὥς φρόνιμος, καλὸς αὐθέντης ἦτον
 Εὐθὺς τοὺς ἐσυμπάθησεν, ὥρισε νὰ τοῦ δώσωσιν
 Ν' ἀπέχουν ἀπ' τῆς πονηριᾶς, νᾶνε πιστοὶ πρὸς αὐτον.

Ὁ πρίγκηψ Γουλιέλμος Βιλαρδουῖνος ποθῶν τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν παγίωσιν τῆς ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου Φραγγοκρατίας συνῆψε μὲν συνθήκην πρὸς τοὺς Γορτυνίους καὶ ἡλευθέρωσε τὸν Μέγαν Δομέστικον, ἀλλὰ συγχρόνως εἰσήλασε μετὰ τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν Λακεδαίμονα, ὅπως διαχειμάρσῃ καὶ τιμωρήσῃ τὰς ἀποστάτιδας πόλεις, ἀλλὰ δὲν παρῆλθεν εἰς ὁλόκληρος μὴν καὶ κατάπληκτος μανθάνει, ὅτι πάλιν διὰ τρίτην φοράν:

Οἱ Σκορτινοὶ ἐρροδόλευσαν καὶ ὑπᾶν μὲ τοὺς Ρωμαίους,
 Ἐβαλαν παρακαθισμοὺς στὸ κάστρο τ' Ἀρακλόδου
 Ὅμοιος στήν Καρύταιναν ἐβάλασι φουσατά
 Εἰς λογισμόν νᾶ τὰ κρατοῦν διὰ τὸν Βασιλέα.

ὁ Βιλαρδουῖνος ἐπιστρέφει σπεύδων εἰς Μεγαλόπολιν καὶ συγκροτεῖ πολεμικὸν τῶν ἀρχηγῶν συμβούλιον, καθ' ὃ:

Βουλὴν ἐπήρασιν ὁμοῦ τὸ πόθεν νὰ εἰσεβοῦσι
 Στὸν δρόγγον κείνον τῶν Σκορτῶν γιὰ τ' εἶν' σκληροὶ οἱ τόποι
 Ἀπὸ βουνιά καὶ ἔμπατα κι' ἀπὸ σκληρὰς κλεισοῦρες.

Μετὰ πολλὴν δὲ καὶ πείσμονα σύσκεψιν, ὁ πρίγκηψ ἐν ἄκρα ἀγανακτῆσει διατάσσει τὸν πρωτοστράτορα:

«Ὡσαύτως διὰ τὴν κάκωσιν καὶ τὴν δημεγερίαν
 Τῶν Σκορτινῶν τῶν ἀπιστῶν αὐτῶν τῶν δημεγέρτων,
 Ὅπου ἀπιστήσαν εἰς ἐμὲν ὑπὲρ φορῶν γὰρ δύο
 Τοὺς Τούρκους ὅπου ἔχομεν ἀρτίως ἐδῶ μετ' ἡμᾶς
 Νὰ τοὺς διορθώσῃς νὰ 'σεβοῦν εἰς τῶν Σκορτῶν τὸν δρόγγον
 Νὰ κάψουν, νὰ ἐξαλείψωσι τὰ σπήτλια καὶ χωρία,
 Κι' ὅσους ἀνθρώπους πιάσωσι εὐθέως ν' ἀπεθάνουν.
 Κι' ὅσον κερδήσουν ἀπ' αὐτοὺς ἅς εἶνε ἐδικόν τους».

Καὶ ὁ Μελέης ὡς τ' ἄκουσε μεγάλως τ' ἀνεχάρη
 Ἀπόκρισιν τοῦ ἔδωκε πρόθυμα νὰ τὸ ποιήσῃ,
 Χαιράμενοι ἐγείνηκαν μικροὶ τε καὶ μεγάλοι,
 Εἰς τρία ἀλάγια τοὺς ἔπηκε νὰ εἶνε χωρισμένοι
 Κ' εἰσέβησαν εἰς τὰ Σκορτὰ οἱ Τοῦκοι κ' ἐσχεπάσαν,
 Ἐκαψαν κ' ἐξαλείψασιν τὸν τόπον καὶ ταῖς χώραις
 Κι' ὅσους ἔπλησαν μ' ἄρματα ὅλους τοὺς κατακόψαν.
 Κι' ὅταν εἶδαν οἱ ἄρχοντες οἱ Σκορτινοὶ ἐτοῦτο
 Στὰ ὄρη ἐπροσφεύγασιν κ' εἰς τὰ ψηλὰ βουνία.

Μετὰ τοσαύτης περισσῆς χαιρεκακίας περιγράφει ὁ σύγ-
 χρονος Φράγγος ποιητῆς τὴν τρομερὰν καταστροφὴν, ἣν
 ἐπήνεγκεν ἡ Τουρκικὴ λαίλαψ ἡ ἐνσκήψασα τὸ πρῶτον τῷ
 1267 εἰς τὴν ἀτυχῇ Γορτυνίαν, ἣτις διέπραξε τὸ μέγα ἐγ-
 κλημα νὰ ἐπαναστατήσῃ μόνῃ αὕτῃ καὶ τρίτῃ φορὰν κατὰ
 τῶν δυναστῶν τῆς, ἐπιθυμοῦσα νὰ κρατῇ τὰ ὄχυρά κάστρα
 τῆς διὰ τὸν Βασιλέα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Αἱ ἀπρόσιτοι δει-
 ράδες ἐπληρώθησαν πτωμάτων, τὸ ποταμὸν ρεῦσαν αἷμα
 ἔβαψεν ἐρυθρὰ τὰ ρεῖθρα τοῦ Ἀλφειοῦ, αἱ κῶμαι ἐπυρπολή-
 θησαν, αἱ οἰκίαι διηρπάγησαν καὶ οἱ σωθέντες ἀνδρεῖοι, ἀλλ'
 ἀνίσχυροὶ διὰ τὴν ὀλιγανθρωπίαν Γορτύνιοι ἄρχοντες, ἔλα-
 βον τὴν εἰς τὰ ὄρη ἄγουσαν, ἀφοῦ δὲν ἠδύναντο νὰ τοὺς
 προστατεύσωσιν οἱ στρατοὶ τοῦ Αὐτοκράτορος.

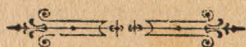
Καὶ ἴσως οὗτοί εἰσιν οἱ εὐέλπιδες πρόδρομοι τῶν ἀτρο-
 μήτων ἐκείνων κλεφτῶν τῆς Τουρκοκρατίας, τῶν ἀνυπο-
 τάκτων Γορτυνίων σταυραστῶν, οἵτινες διετήρησαν ἐπὶ τῶν
 ἀγρίων ὄρέων ἀκοίμητον τὸ θεῖον τῆς ἐλευθερίας πῦρ. Καὶ
 ὅμως ὁ Φαλμεράυγερ ἀξιοῖ ὅτι μόλις πρὸ τριῶν αἰώνων εἴ-
 χεν ἐκσλαδισθῇ ὅλη ἡ Πελοπόννησος καὶ ἰδίᾳ ἡ Γορτυνία.
 Ἀλλὰ τότε πῶς δύναται νὰ δικαιολογηθῇ τὸ τοσοῦτον
 ἀκμαῖον ἑλληνικὸν φρόνημα, ὅπερ ἐπεδείξαντο πολεμοῦν-
 τες τοὺς ἡπίους ἄλλως τε Φράγγους οἱ Γορτύνιοι, ἀφοῦ εἶνε
 ἱστορικῶς ἀναμφισβήτητον, ὅτι οἱ Σλάβοι οὐδ' ὑπετάγησαν
 κἂν ποτε ἐκουσίως εἰς τοὺς Αὐτοκράτορας τοῦ Βυζαντίου,
 μέχρις οὗ, ἀλλεπαλλήλως ἐπαναστατήσαντες, ὁλοσχερῶς

ἐξωλοθρεύθησαν κατὰ τὸν ἔννατον μ.Χ. αἰῶνα. Ὁ δ' ἀπομείνας πληθυσμὸς τῆς Γορτυνίας ἐξαγνισθεὶς καὶ ἀποκαθαρθεὶς ἐντελῶς ἐκ τῶν ξενικῶν στοιχείων διὰ τῆς πλήρους συγχωνεύσεως καὶ ἀφομοιώσεως κατέστη ἱκανὸς νὰ δεῖξη τὰ ἐλληνικώτατα αὐτοῦ αἰσθήματα, μισῶν ἀσπόνδως καὶ αὐτοὺς τοὺς πεπολιτισμένους Φράγγους, ὡς αἰρετικούς.

Τὸ πρὸς τοὺς Φράγγους ἄλλως τε μῖσος τῶν ὑποταχθέντων γνησίων Ἑλλήνων κατάδηλον καθίσταται ἐκ τῆς μόνης ἀξιώσεως, ἣν διετύπωσαν πρὸς αὐτοὺς ἐξ ἀρχῆς.

Ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἔμπροσθεν Φράγγος νὰ μὴ μᾶς βιάσῃ
Ν' ἀλλάξωμε τὴν πίστιν μας γιὰ τῶν Φραγγῶν τὴν πίστιν
Μήτ' ἀπὸ τὰ συνήθεια μας τὸν νόμον τῶν Ρωμαίων.

Πρὸς δὲ κατὰ τὴν παράδοσιν οἱ ἐν τῇ Καρυταίνῃ μόνη ἐγκαταστάντες Φράγγοι ἔκτισαν ὀλιγάνθρωπον χωριστὴν συνοικίαν εἰς τὸν ἀπέναντι αὐτῆς λόφον, ὅστις ἦτο σύσκιος τότε ἐξ ὑψηκορύφων πρίνων καὶ σπάρτων καὶ ὀρμητήριον κατόπιν ἐξωλοθρευθέντων ληστῶν. Τὸν λόφον τοῦτον ἴσως ὁ λαὸς ἀπεκάλεσεν ἔκτοτε «Ἀχρειοδοῦνι» πρὸς ὕδριν τῶν Καθολικῶν.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΕΡΩΤΕΣ ΚΑΙ ΤΕΛΟΣ ΔΕΒΡΥΓΕΡ

Ἦ Σικελία φωλεὰ τῶν ἐραστῶν.-- Ὁ ἡμίπληκτος σύζυγος Καρυδαῖς.--
Ἦ Πρωῖσμός προδοθέντος.-- Οἱ ἐρασταὶ διωκόμενοι.-- Συγγνώμη.-- Πό-
λεμοι Δεβρυγέρ καὶ Δεροζιέρ.-- Λοιμὸς ἐν Ἀραχώδῃ. - Θρῆνος ποιη-
τοῦ ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Δεβρυγέρ.-- Ἦ Γέφυρα τῆς Καρυταίνης.

Ἄλλ' εὐλόγως ἡδύνατό τις νὰ ἐρωτήσῃ τί ἐγένετο ὁ λαμπρὸς τῆς Καρυταίνης Αὐθέντης, καθ' ὃν χρόνον ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐπανεστάει ; Ἄς ἀκούσωμεν τὸν θεῖον αὐτοῦ Γου-

λιέλμον ἐκφράζοντα πικρὸν παράπονον ἐνώπιον πάντων τῶν
στρατηγῶν του, καθ' ἣν ἐποχὴν ἐστράτευσεν κατὰ τοῦ Με-
γάλου Δομεστίκου καὶ ἀνησύχει σπουδαίως.

Ὁ Αὐθέντης τῆς Καρύταινας ὁ μέγας δημεγέρτης
Ὅπου ἄφηκε τὸν τόπον του κ' ἐμένα ποῦμαι θεὸς του
Καὶ διέδωκε νὰ πομπεύηται εἰς τὸ ρηγᾶτον Πούλιας,
Ὁ Αὐθέντης τῆς Καρύταινας, ὅπου τὸν ἐκρατοῦσαν
γιά ἕναν ἐκ τούτων καθαλαριοῦς τοὺς πρώτους γὰρ τοῦ κόσμου
Ἀπὸ ἁμαρτίας δαιμονικῆς γιὰ γυναικὸς ἀγάπην
(Τὸ πάθασιν κ' ἄλλοι πολλοὶ φρόνιμοι καὶ στρατιῶτες)
Ὁκάποιου τοῦ καθαλαριοῦ γυναῖκα ἐρωτεύθη
Τοῦ Μισὺρ Τζάν ντὲ Καταβά (οὕτως τὸν ὠνομάζαν)
Ἐπῆρέ την ἐκ τοῦ Μωρητῶν καὶ διέδωκε εἰς τὴν Πούλιαν
Λέγαν νὰ προσκυνήσωσιν ἐκεῖ στὰ μοναστήρια
Γιὰ νὰ χη την ἐρωτικὴν νὰ χαίρεται μετ' αὐτὴν.

Ὁ δὲ Τζάν δὲ Καταβάς ἢ Καραβάς οὗτος, ὁ ὑποτελὴς
τοῦ Γοδεφρείδου ἱππότης κατὰ τὸν πεινητὴν τοῦ χρονικοῦ :

Ἄνθρωπος ἦτον φρόνιμος παιδευτικὸς εἰς σφέδρα,
Στρατιώτης γὰρ ἀπόκοτος κ' εἰς ἄρματα τεχνίτης,
Ἀσθενεῖαν εἶχε φοβερὴν, ὅτ' ἦτο ρεματῖάρης
κ' οὐδὲν εἰσπόρει νὰ κρατῇ σπαθὶ οὔτε κοντάρι.

Ἐνεκα τῆς ἀσθενείας δὲ ταύτης ἴσως ἡ ὡραία σύζυγός του
ἠκολούθησε τὸν ἄτεκνον βαρῶνον εἰς τὸν γλυκύτατον τῆς
Σικελίας οὐρανόν, ὁ δὲ ἐγκαταλειφθεὶς Καραβάς, ὁ ἡμί-
πληκτος καὶ ποδαγρὸς στρατιώτης, ἐξ ὑψίστης ἀπελπισίας
διὰ τὴν ἀπιστίαν ὥρμησε μετ' ἀπαραμίλλου ἡρωϊσμοῦ, ὡς
εἴπομεν, κατὰ τοῦ Μεγάλου Δομεστίκου παρὰ τὴν Προϊνί-
τσαν καὶ τὸν κατετρόπωσε. Εὗρε δ' ἐν τῇ μάχῃ ἐκείνῃ ἀντὶ
τοῦ θανάτου, ὃν ἴσως ἐπόθει, τὴν δόξαν καὶ τὴν ἀθανασίαν
καὶ ὅτε κατόπιν ἀνεδείχθη πρωτοστράτωρ ἐξεδικήθη τὸν
ἀπαγωγέα καταλαβὼν ἐκείνου τὸ ἀξίωμα, τότε δὲ θὰ συ-
νεχώρησεν ἴσως καὶ τὴν δραπετίδα σύζυγον.

Ἀλλὰ τὸ σκάνδαλον διεκοινώθη ἐν Σικελίᾳ καὶ ἔφθα-
σεν εἰς τὰς ἀκοὰς τοῦ βασιλέως Μαμφρέδου, ὅστις τὸν ἐκά-
λεσεν εὐθὺς εἰς ἀπολογία. Ὅτε δ' ἐτοίμως ὁ Γοδεφρείδος
ἀπελογήθη ὅτι διαμένει ἐκεῖ, ἐπειδὴ ἐν τῇ εἰρκτῇ τῆς

Κωνσταντινουπόλεως εἶχε τάξει νὰ προσκυνήσῃ, ἂν ἔλυτροῦτο, εἰς τὰς μονὰς τῆς Σικελίας, ὁ Μαμφρέδος γνωρίζων τὰ πάντα τὸν ἤλεγξε πικρῶς διότι ἐγκατέλιπε τὸν Πρίγκηπα ἐν ὥρᾳ κρισιμωτάτου πολέμου πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα, πρὸς δὲ διότι διέπραξε

Καὶ πάλιν ἄλλην ἄσχημον δημεργεσίαν μεγάλην·
Ἐπῆρες τοῦ καθάλλαρι τοῦ ἀνθρώπου τοῦ λίξιου
Τὴν ἐμόξυγον γυνὴν αὐτοῦ καὶ περπατεῖς μετὰ ταύτην,
Ἄν κ' ἔχῃς ὄρκον μετὰ αὐτὸν κ' ἐκείνος μετ' ἐσένα.

Ὁ Γοδεφρείδος ἔμεινεν ἀναυδος καὶ ἀναπολόγητος, ἐντὸς δὲ τῆς αὐστηρῶς ταχθείσης προθεσμίας τῶν δύο ἐβδομάδων ἀπέπλευσε μετὰ τῆς ἐρωμένης εἰς Κυλλήνην. Μαθὼν δ' ἐκεῖ ὅτι ὁ Πρίγκηψ εἶχεν ἐν Ἀνδραβίδᾳ συγκροτήσῃ νέον πολεμικὸν συμβούλιον ἐπὶ τῇ εἰδήσει, ὅτι νέος Αὐτοκρατορικὸς στρατὸς εἶχεν ἀποθιδιασθῇ τὸ τέταρτον ἤδη εἰς Μονεμβασίαν, ἔσπευσεν ὥπως ζητήσῃ συγγνώμην παρὰ τοῦ Καραβᾶ, εἰς ὃν καὶ παρέδωκε τὴν ἀποκομίσασαν ἐκ Σικελίας λαμπρᾶς ἐντυπώσεις σύζυγον, ὡς καὶ παρὰ τοῦ ἀνευδότου θεοῦ τοῦ ἐνώπιον τοῦ ὁποίου προσήλθε ταπεινῶς κύπτων, μεσιτεία τῶν ἀρχιερέων καὶ τῶν ἀρχόντων.

Καὶ τὸ ζωνάριν του ἔβγαλε στὸν σφότζηλά του τὸ βάνει
Εὐθὺς χαμαὶ ἐπέσατο ἐλεημοσύνην κράζει
Καὶ λέγει πρὸς τὸν πρίγκηπα ἐνώπιον τῶν πάντων :
« Ἐγὼ αὐθέντη ἔπταισα καὶ ἦλθα νὰ μὲ κρίνῃς »
Γονατιστὰ τὸν ἔλεγεν ἐτοῦτα τὰ σὲ λέγω
Οἱ Ἀρχιερεῖς κ' οἱ ἕτεροι ὄλοι οἱ κεφαλάδες
Κ' οἱ καθάλλαραι σὺν αὐτῷ εὐθὺς ἐγονάτισαν. (1)

Ὁ δὲ πρίγκηψ πιεζόμενος ἐκ τῆς ἀνάγκης διὰ τὸν ἐπικείμενον πόλεμον, συνεχώρησεν αὐτὸν ἅφ' οὗ ὑπέμνησεν εἰς πάντας τὴν προτέραν ποιήν, καθ' ἣν ἀφήρρεσεν ἐκ τῆς οἰκογενείας τῶν Δεβρυγερ τὴν βαρωνίαν τῆς Καρυταίνης, διέταξε δὲ τὸν Γοδεφρείδον νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Τεγέαν ἀμέσως, ὥπως προστατεύσῃ τὴν κεντρικὴν Πελοπόννησον κατὰ

(1) Χρονικὸν σιτχ. 2268 καὶ ἐξῆς.

τῶν ἐφόδων τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Πράγματι δ' ἕνεκα τῆς προσωπικῆς τοῦ βαρῶνου ἀνδρείας ἔμειναν ἀμφίρροποι αἱ μάχαι καὶ ἕκαστοι κατεῖχον τὰ κερτημένα.

Μετά τινα χρόνον ὁ Πρίγκηψ ἐξεστράτευσεν αὐθις κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ὅτε δὲ προσήγγιζεν εἰς Γορτυνίαν ἐξῆλθον εἰς ὑπάντησιν αὐτοῦ ὁ Γοδεφρείδος καὶ ὁ βαρῶνος τῆς Ἀκοβας Γκωτιέρος, μεθ' ἀπάντων τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἵπποτῶν. Μετὰ δὲ τὴν λαμπρὰν ὑποδοχὴν «εἰς τὴν Καρύταιναν εἰς τὸ λαμπρὸν τὸ κάστρον» ὁ Πρίγκηψ ἐπεθεώρησε τὰς ἀσθενεῖς δυνάμεις τῶν Γορτυνίων Βαρῶνων, συμποσούμενας εἰς 150 ἡσκημένους ἵππεῖς καὶ 200 πανόπλους πεζοὺς. Οὗτοι δὲ προδήλως πάντες ἦσαν Φράγγοι, διότι οἱ Γορτύνιοι μετὰ τὰς φρικαλέας δηώσεις καὶ σφαγὰς τῶν Τούρκων δὲν φαίνονται πλέον στρατευόμενοι. Εἰς τὸ συγκροτηθὲν πολεμικὸν συμβούλιον, εἰς ὃ βουλευφόροι ἦσαν μόνον οἱ δύο Γορτύνιοι, ἀπεφασίσθη μετὰ τινας ἐφόδους καὶ δηώσεις ἐπιχειρηθείσας ἐν Κυνουρίᾳ ἢ ὀχύρωσις τῆς Τεγέας καὶ ἡ μόνιμος ἐγκαθίδρυσις αὐτόθι φρουρᾶς, ἵνα ὁ στρατηγὸς τοῦ Αὐτοκράτορος ἐμποδισθῇ

Νὰ ποιῇσι τίποτε ζημίαν εἰς τῶν Σκορτῶν τὰ μέρη
Οὔτε στὸ Ἄργος ἀλλαδὴ οὔτε στὴν Μεσσαρέαν.

Μεθ' ὃ ὁ μὲν Πρίγκηψ διαλύσας τὸν στρατὸν ἐν Καρυταίνῃ ἀπῆλθε μετὰ τοῦ Γοδεφρείδου εἰς Γλαρέτζαν, ὃ δὲ τῆς Ἀκοβας εἰς τὰ ἴδια. Δὲν παρῆλθεν ὅμως πολὺς χρόνος καὶ ὁ Πρίγκηψ ἔδραμεν εἰς βοήθειαν τοῦ συμπενθέρου του Καρόλου, Βασιλέως τῆς Σικελίας, (οὗ ὁ υἱὸς εἶχε νυμφευθῇ τὴν θυγατέρα του Ἰσαβέλλαν), παρέλαβε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ

Τοὺς πρώτους καὶ καλῆτερους, τὸ ἄνθος τοῦ Μωρέως·

Ἐν πρώτοις πῆρε μετ' αὐτοῦ τὸν Αὐθέντην τῆς Καρυταίνου,

Ὅμοίως πῆρε μετ' αὐτὸν τὸν Αὐθέντην τῆς Ἀκόδου.

Ἀλλ' αἴφνης μαυθάνει ἐν Σικελίᾳ ὅτι νέας ἐχθροπραξίας ἤρξαντο οἱ Ἕλληνες ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐπιστρέψας ἔ-

στείλε τὸν Γοδεφρείδον, ὅστις μετὰ τῶν ἐκ Σικελίας δωρη-
θέντων Φράγγων μαχητῶν ἐτοποθετήθη

Εἰς τὸ χωριὸν τὸ λέγουσιν Ἀράχωδαν μεγάλην,
ὅπου ἡνίκα ἄκρη τῶν Σκορτῶν ἐκεῖ πρὸς τοὺς Ῥωμαίους

καὶ ἡμύνετο κρατερῶς. Εὐτυχῶς ὁμως διὰ τοὺς Ἑλληνας
πρὶν ἢ παρέλθῃ μὴν ἐνέσκηψεν εἰς τοὺς Φράγγους «ἀπὸ
τὰ κρύα νερά» τοῦ τόπου δεινὴ κοιλιακὴ νόσος καὶ ἔδεκα-
τίσθησαν. Συγχρόνως ὁμως καὶ αὐτοὶς

Ὁ Αὐθέντης τῆς Καρυταίνης ὁ ἐξάκουστος ἐκαῖνος
Ἔπεσ' εἰς ζάλην φοβερὴν σ' ἀσθένειαν βαρυῖάτην
Κ' ἐπῆρέ τον ὁ Θάνατος. Ἴδε ζημιὰν μεγάλην
Ποῦ ἤλθε τότε στὸν Μωρηάν. Θλίψι μεγάλη ἐγίνη
Αὐτὰ τὰ ὄρνια τ' ἄλλα κι' αὐτὰ ἐκλαύσανέ τον.
Πατέρα εἶχαν τὰ ὄρφανά, ἄνδραν εἶχαν ἡ χῆρες
Αὐθέντην καὶ διαφέστορα ὄλ' ἡ πτωχολογία.
Τοὺς ἅπαντας ἐφύλαγεν ἀπὸ τὴν ἀδικίαν,
Ποτὲ πτωχὸν δὲν ἄφινε νὰ δυστυχαυχῆσῃ
Ἀνθρωπον ποῦ χρημάτιζε νὰ πέσῃ εἰς πενιτείαν.
Ἴδε ἁμαρτίαν ὅπου ἐπηκεν ὁ θάνατος ἐτότε
Νὰ πάρῃ τέτοιον ἄνθρωπον ἐξάκουστον στρατιώτην
Νὰ μένουσι πεντάρφανοι ὅσοι τὸν ἀγαπεῦσαν.

Διὰ τοιούτων ὥραιων στίχων θρηνεῖ ὁ Γορτύνιος ἱσως ποιη-
τῆς τῶν Χρονικῶν τὸν ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας καὶ τῆς δρά-
σεως ἐκλείψαντα Φρειδερίκον. Ὁ δ' ἀνέκαθεν ἐποφθαλ-
μιῶν τὴν ἰσχυρὰν βαρωνίαν πρίγκηψ κατέσχε δι' ἑαυτὸν αὐ-
τὴν ἀλλ' ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὴν χήραν τοῦ περιδόξου ἀνεψιοῦ

Τὸν τόπον του ἐμοιράσασι κ' ἐπῆκαν δύο μερίδια
Τὸ ἓνα ἐπῆρεν ὁ Πρίγκιπας διὰ τὸ εἶχεν τὴν αὐθεντείαν
Καὶ τ' ἄλλο ἡ γυναῖκα του διὰ ντουάριν (3) ὅπου εἶχε.

Ἐννοεῖται δ' ὅτι ὁ πρίγκηψ περιέλαβεν εἰς τὸ μερίδιόν του
καὶ τὸ μέγα φρούριον τῆς Καρυταίνης. Ἡ δὲ βαρωνίς, μὴ
ἔχουσα βεβαίως λόγους νὰ τηρήσῃ πίστιν εἰς τὴν μνήμην
τοῦ ἀπίστου μακαρίτου ἐνυμφεύθη μετὰ τινος μῆνας τὸν
Σικελὸν κόμητα Οὐγὸν Βρυέννιον.

(3) Πρόγαμος δωρεά, στίχος 5898 καὶ ἐξῆς.

Τὰ τοῦ γάμου τούτου διηγεῖται ὡς ἑξῆς ὁ ποιητὴς τοῦ Χρονικοῦ:

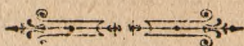
Ὁ Μέγας Κύρης ἔστειλεν εἰς τὸ Ρηγάτον Πούλιας
Μαντατοφόρους φρόνιμους ἐκεῖ στὸν κόντον ντὲ Μπριόννε
Μισὺρ Οὐγγω τὸ ὄνομά του, κόντος ἦτο τοῦ Λέτζη,
Συμβίδασιν ἐπήκασιν νὰ ἐπάρῃ τὴν ἀδελφὴν του
Εἰς ὁμόζυγον γυνὴν αὐτοῦ τὴν Κυράν τῆς Καρυταίνου
Καὶ ἀφότου ἐσυμβιδάσθησαν ἐπέρασαν ὁ Κόντος
Καὶ ἦλθεν ἐκεῖσε εἰς τὸν Μωραῖαν εἰς τὴν χώραν Ἀνδραβίδας
Κι' ὁ Μέγας Κύρης ἦλθεν ὁμοίως ἀπὸ τὴν χώραν Θήβας
Κι' ὅταν ἐνώθησαν ὁμοῦ, ἰσιάσθησαν ἀλλήλως
Ἀπέστειλαν καὶ ἦλθεν ἐκεῖ ἡ κυρά τῆς Καρυταίνου
Κ' ἐκεῖ τὴν εὐλογήθηκεν ὁ Κόντος Οὐγγὸς ντὲ Πριόννε
Κι' ἀφ' ὅτου γὰρ ἐδιώρθωσε τὰ κάστρη καὶ ταῖς χώραις
Ὅπου εἶχε τῆς ἀρχόντισσας ἐκεῖσε εἰς τὸν Μωρέαν
Ἐπῆρέ την, ἀπέρασαν κἂν ἐδιάβησαν εἰς τὴν Πούλιαν.

Ἐξοῦ φαίνεται, ὅτι εἰς τὸ μερίδιον τῆς Κυράς περιελαμβάνοντο καὶ τινὰ ἐκ τῶν μικρῶν κάστρων τῆς βαρωνίας, ἅτινα ἐπεδιώρθωσεν ὁ νέος κυρίαρχος. Ἡ δὲ μεσηλιξ βαρωνίς, παραδόξως τεκουσα καὶ υἱὸν τῷ Βρυεννίῳ, ἀπεδίωσεν ἐν Σικελίᾳ τῷ 1290. Ὁ υἱὸς αὐτῆς Γκωτιέ ἐγένετο κατόπιν λαμπρὸς στρατιωτικὸς, κληρονομήσας δὲ καὶ τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν παρὰ τοῦ ἀτέκνου θανόντος Μεγάλου δουκὸς καὶ ἀδελφοῦ τῆς μητρὸς του, ἐφονεύθη νεώτατος παρὰ τὸν Δομοκὸν πολεμῶν κατὰ τῶν Καταλάνων τῷ 1309. (4)

Λείψανον τῆς ἐν τῇ βαρωνίᾳ ταύτῃ Φραγγοκρατίας εἶνε καὶ ἡ μέχρι τῆς σήμερον σωζομένη μεγάλη καὶ στερεωτάτη ἐπὶ τοῦ Ἀλφειοῦ γέφυρα, ὀλίγα λεπτὰ κάτωθεν τῆς Καρυταίνης, εἰς ἣν ὑπάρχει ἡ ἑξῆς ἀνάγλυφος ἐπιγραφὴ ἐπὶ μαρμαρίνης πλακὸς: « Νέον δομήτορα, ὦ ξένε, Ραοὺλ γίνωσκε Μανουὴλ τὸν Μελικῆν, ὃς ἦν εὐσεβής. Πᾶς τις περᾶν ταύτην θέλων ἄνωθεν αἰτήτω χάριν, μὴ πάλιν ὡς πρὶν εἰς ὄλισθον ἀπίλοι. Ἔτους . . . μηνὸς Ἰουλίου γ' . » Ὁ δὲ κτίσας τὴν γέφυραν, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ ὁποίου παρα-

(4) Buchon, Nouvelles Recherches A' σ. 94.

δόξως συναδελφοῦνται τρία ἔλως ξένα ὀνόματα, τὸ μὲν Φραγγικόν, τὸ δ' Ἑβραϊκόν, τὸ δὲ Τουρκικόν, ἥτις πιθανῶς πλουσίος τις Γορτύκιος, περὶ οὗ οὐδέν τι πλέον διεσώθη.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Η ΜΑΡΓΑΡΙΤΑ ΤΗΣ ΑΚΟΒΑΣ

Ἡ κληρονόμος τοῦ Δεροζιέρ. -- Ὁ πρίγκηψ ληστεύων τὸ μερίδιόν της. -- Τὸ βιβλίον τῶν Ἑθίμων. -- Περιεργότατον Μεσαιωνικόν δικαστήριον. -- Δικολαδικὰ ἐπιχειρήματα. -- Ἡ Μαργαρίτα λαμβάνουσα μόλις τὸ τρίτον τῆς βαρωνίας.

Τὸν Βαρῶνον τῆς Ἀκοβας Γκωτιέ Δεροζιέρ θανόντα ἄτεκνον τῷ 1263 ἐκκληρονόμει ἡ ἐξ ἀδελφῆς ἀνεψιὰ αὐτοῦ Μαργαρίτα, κόρη τοῦ βαρῶνος τοῦ Γυθείου (Πασαβᾶ) Ἰωάν. Ντουίγγη καὶ χήρα ἱππότης τινὸς Γιλβέρτου Δεκόρ πεσόντος κατὰ τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους Καρύδι μάχην. Ἀλλ' αὕτη κατὰ τὸν θάνατον τοῦ θείου της εὐρέθη ἐν Κων]πόλει ὀμηρος διὰ τὴν λύτρωσιν τοῦ Πρίγκηπος, ἐλευθερωθεῖσα δὲ μετὰ καιρὸν ἔσπευσεν εἰς Ἀνδραβίδαν ἔνθα κατὰπληκτος μανθάνει παρὰ τοῦ Βιλαρδουίνου ὅτι :

Ἄν εἶχε τίποτε, ἔχασέ το. Τίποτε δὲν τῆς εἶδει.

Διότι μὴ προσελθοῦσα ἐνώπιόν του ἐντὸς 40 ἡμερῶν ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ βαρῶνου τῆς Ἀκοβας, ὥπως ὑποβάλλῃ τοὺς τίτλους της καὶ ἀναγνωρισθῇ κληρονόμος, κατέστη κατὰ τὰ «Συνήθεια τοῦ Μωρέως» ἐκπρόθεσμος. Ἰκετεύει ἡ δυστυχής, ἐπικαλεῖται τὴν στοιχειώδη εὐγνωμοσύνην τοῦ Πρίγκηπος, δι' ὃν εἶχε δοθῇ ὀμηρος, ἐπανέρχεται μετὰ ἓνα μῆνα καὶ προσπίπτει ἐν λυγμοῖς, ἀλλ' ἐκεῖνος ἀκαμπτος, ἀγέρωχος,

Ὡσὰν τὴν πρώτην τὴν φορὰν ἐκράτει ἓνα στίχον.

Τότε λοιπὸν ἡ Μαργαρίτα ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν καὶ συγκαλεῖ συμβούλιον συγγενῶν καὶ φίλων, κατ' αὐτὸ δὲ

“Οἱ τοὶ τὴν συνεβούλευσαν τοῦ νὰ ἐπάρῃ ἄνδραν
“Ἀνθρώπον μέγαν, φρόνιμον καὶ ἀπὸ ψηλὴν γενεάν.

Μετέβη λοιπὸν εἰς Θήβας καὶ τελεῖ τοὺς γάμους αὐτῆς μετὰ τοῦ νεωτέρου ἀδελφοῦ τοῦ αὐτόθι δυνάστου Ἰωάννου Σαιντομὲρ καὶ ἐπέστρεψε μετὰ τοῦ συζύγου καὶ τῶν δύο ἀνδραδέλφων εἰς Ἀνδραβίδαν ἔνθα τοὺς παρουσίασεν εἰς τὸν Πρίγκηπα, ὅστις ἐνώπιον ὀμηγύρεως τῶν παρόντων ἵπποτῶν ἠρώτησεν ἐντὸς τῆς Ἀγίας Σοφίας τῆς Ἀνδραβίδος τὸν γέροντα Βαρῶνον τῶν Θηβῶν ἂν ζητῇ διὰ τὴν νύμφην του τὴν βαρωνίαν ὡς χάριν ἢ ὡς δίκαιον. Ὅτε δὲ ὁ γέρον ἀπήντησεν ὅτι δὲν ὑπάρχει περίστασις νὰ ζητήσῃ χάριν, ἀφοῦ ὁ νόμος βοᾷ ὑπὲρ τῆς Μαργαρίτας, ὁ Πρίγκηψ ἐκηρύχθη ἀναρμόδιος ν' ἀποφασίσῃ καὶ ἀνέβαλε τὴν λύσιν μέχρι τῆς συγκλήσεως τοῦ μεγάλου Πελοποννησιακοῦ δικαστηρίου.

Ἀπεσταλμένοι ἔκτακτοι τοῦ Γουλιέλμου συνεκέντρωσαν ἐντὸς ἐνὸς μηνὸς ἐν Κυλλήνῃ ἅπαντας τοὺς Ἀρχιερεῖς, τοὺς ἀξιοματικούς καὶ ἱππότες τοῦ Πριγκηπάτου καὶ ἕκαστος αὐτῶν κατέλαβεν ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς μονῆς τοῦ Ἀγίου Φραγκίσκου τὴν οἰκίαν τοῦ ἐκτάκτου δικαστοῦ θέσιν. Ὁ Πρίγκηψ ἀπὸ τῆς προεδρικῆς ἑδρας ἠρώτησεν, ἀπάντων σιγῶντων, τὴν Μαργαρίταν περὶ τοῦ συνηγόρου τῶν δικαίων αὐτῆς, ἐπειδὴ δ' ὡς τοιοῦτος αὐθόρμητος παρέστη ὁ γηραιὸς Αὐθέντης τῶν Θηβῶν, κατῆλθε πρὸς τιμὴν αὐτοῦ ὁ Πρίγκηψ καὶ ἀνέλαβεν αὐτοπροσώπως τὴν ὑπεράσπισιν τῶν δικαίων τοῦ Πριγκηπάτου. Διέταξε δὲ τὸν συνετὸν καὶ εὐπαιδευτὸν σύμβουλόν του Λινάρδον τὸν Σικελὸν νὰ καταλάβῃ τὴν προεδρικὴν ἑδραν, εἰπὼν εἰς αὐτόν τε καὶ τοὺς λοιποὺς δικαστὰς :

Μὴ σαλευθῆτε τίποτε διὰ φθόνον ἢ διὰ φιλίαν,
Προσέχετε μὴ σφάλητε ἐπάνω στήν ψυχὴν σας.

Τὸν Νικολ. Σαιντομέρ, ἀναπτύξαντα πειστικῶς τὴν ἀπαιτήσιν τῆς νύμφης του, ἀντέκρουσεν ἐπιτηδειότατα ὁ Πρίγκηψ καὶ ἐπειδὴ ἤκμαζε καὶ τότε ἡ στρεψοδικία ἤρξατο

Νὰ βάνη τρόπους κι' ἀφορμὰς καὶ λόγους ἐναντίον,
Ὡς τῶχουσιν ἡ διάταξες κι' ὅλα τὰ δικαστήρια
Καὶ λέγουσιν ὁ κάθε εἰς τὸ ξεύρει δι' ὄφελόν του.

Μετὰ τὸ πέρας δὲ τῷ ἐκατέρωθεν ἀγορεύσεων καὶ τὴν δευτερολογίαν ἀμφοτέρων τῶν συνηγόρων προσήχθη ἐνώπιον τῆς Κούρτης ὁ θεμελιώδης νόμος, τὸ Βιβλίον δηλ. τῶν ἐθίμων, καὶ εὐρεθέντων τῶν σχετικῶν κεφαλαίων ἀπεσύρθησαν διάδικοι καὶ συνήγοροι. Τὸ δικαστήριον διεσκέπτετο. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν, πρὶν ἢ προβάλωσιν οἱ τύποι, πάντες βοῇ ἐδικαίωσαν τὴν Μαργαρίταν. Ἀλλ' ὁ Πρόεδρος ἐπρόβαλε δύο ζητήματα: Ἦτο ἡ ἐνάγουσα ἐκπρόθεσμος; Καὶ ἑπταιεὶς τοῦτο ὁ Πρίγκηψ; Τὸ σχετικὸν κεφάλαιον τοῦ Βιβλίου τῶν Ἐθίμων ἔγραφε σαφῶς, ὅτι ἂν ὁ Αὐθέντης αἰχμαλωτισθῇ ὀφείλει πᾶς ὑποτελὴς τυφλῶς καὶ ἄνευ ἀναβολῆς:

Νὰ 'σέβῃ εἰς τὴν φυλακὴν δι' ὄψιδα δι' ἐκεῖνον,
Νὰ βγάλῃ τὸν Αὐθέντην του ἀπὸ τὸ δεσμοτήριον.

Ἡ Μαργαρίτα λοιπὸν κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ σοφοῦ δικαστηρίου οὐ μόνον ὤφειλε νὰ λυτρώσῃ διὰ τῆς ἰδίας προσωπικῆς αὐτῆς ἐλευθερίας τὸν Πρίγκηπα, ἀλλὰ καὶ νὰ δωρήσῃ εἰς αὐτὸν τὴν Βαρωνίαν τῆς, ἵνα φανῇ πιστὴ ὑπὸν κος!! Ἡ ἀδικία ἐστεφανοῦτο καὶ ὅτε ἤνοιξαν αὐθις τὰς πύλας καὶ προσῆλθον οἱ συνήγοροι καὶ ἡ Μαργαρίτα, ὁ Πρίγκηψ μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἀποφάσεως ηὐχαρίστησε θερμῶς τὸ εὐσυνεῖδητον δικαστήριον. Ἐπειδὴ δ' εὐλόγως δὲν ἔπραξε τὸ αὐτὸ καὶ ὁ σύζυγος τῆς Μαργαρίτας, προκαλεῖ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ ποιητοῦ τῶν Χρονικῶν, ἵσως εἰότι κατὰ τὰς ἱπποτικὰς ἐκείνας ἐποχὰς ὤφειλέ τις νὰ

ζητῇ συγγνώμην καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ δημίου του, ὅστις θὰ ἐνωχλεῖτο ἀπαγχονίζων αὐτόν. Οἱ δικασταὶ ἤσυχοι ἐπανεκαμψαν εἰς τὰ ἴδια, γευθέντες καὶ πιόντες βασιλικῶς, ἡ δὲ Μαργαρίτα ἐκλείσθη ἀπαρηγόρητος μετὰ τοῦ συζύγου. Ἄλλ' αἶφνης ἐνῷ ἐσκέπτετο νὰ ἀναχωρήσῃ, ὁ Πρίγκηψ ἐκάλεσε μετὰ βαθεῖαν σκέψιν τὸν Λογοθέτην αὐτοῦ καὶ εἶπε:

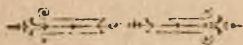
Τῆς Ἀκοβας ἡ Μπαρονιά μὲ τὰ ὁμάτζια ποῦ ἔχει
 Εἶνε εἰκοσιτέσσαρα φῖε καβαλλαρίων,
 Διὰ τοῦτο θέλω ἂν μ' ἀγαπᾷς, πάρε τὸν Κοληνέτον
 Ὅπου ἐνὶ πρωτοβεστιάρης ὁλου τοῦ πριγκηπάτου
 Κι' ἄς ἔλθωσιν οἱ γέροντες τῆς βαρωνιάς Ἀκόβου,
 Κι' ἄς φέρωσι τὰ πρακτικὰ ποῦ ἔχουσι μετ' αὐτοὺς,
 Καὶ ποιήσετε τὴν μοιραδιὰν ὅλης τῆς βαρωνίας.
 Τὸ τρίτον γὰρ χωρίσετε κι' ἀνθολογιστέ το
 Ἐν ᾧ ἔρχονται τὰ φῖε ὀκτώ. Θέλω τὰ πέντε νὰ ᾔηνε
 Ὅλ' ἀπὸ τὰ καλλιώτερα δημόσια τοῦ τόπου
 Κι' ἀπ' τὰ ὁμάτζια χωρισὸν τὰ πρῶτα γὰρ τὰ τρία

Τὸ δ' οὕτως ἀνθολογηθὲν τρίτον τῆς Ἀκοβας προσέφερεν εἰς τὴν Μαργαρίταν, ἣτις ἀδυνατοῦσα νὰ ἐκκαλέσῃ πού τὴν σκληρὰν ἀπόφασιν ἐδέχθη μετὰ πάσης χαρᾶς τὴν δωρεὰν τοῦ Πρίγκηπος, ὅστις τὰ ἕτερα δύο τρίτα ἐν οἷς βεβαίως καὶ τὸ φρούριον παρεχώρησεν εἰς τὴν δευτερότοκον θυγατέρα του Μαργαρίταν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω στίχων τοῦ Χρονικοῦ καταδεικνύεται καὶ ὁ διοικητικὸς ὀργανισμὸς τῆς Πελοποννήσου. Ὡς βλέπει τις ἐκάστη τῶν μεγάλων βαρωνιῶν διηρεῖτο εἰς φέουδα, ἐκεῖνα δ' εἰς δημόσια καὶ ἰδιωτικά. Καὶ δημόσια μὲν ἦσαν τὰ ὑπὸ τῶν Φράγγων κατακτητῶν ἀνέκαθεν διὰ τῶν ὅπλων προσκτηθέντα, ἰδιωτικά δὲ τὰ ἀφεθέντα εἰς τοὺς μικροὺς τοπάρχας, εἰς τὰ ἀρχοντέπουλα τοῦ Μωρέως, τὰ ἐκουσίως ὑποταχθέντα εἰς τοὺς δορυκτῆτορας καὶ διατηρήσαντα τὰς περιοχὰς των. Τὸ ἄθροισμα δὲ τῶν φεούδων τούτων, ἀνηκόντων κατὰ κυριότητα εἰς τιμαριώτας ἐγχωρίους καὶ ἱππότητας, ἀπετέλει τὴν βαρωνίαν, διοικουμένην ὑπὸ τοῦ ἀνωτάτου πάντων κυριάρχου Βαρώνου ἀσκοῦντος ἐν σμικρῷ

μοναρχικὴν ἐξουσίαν, ὑπὸ τὴν ἀπλὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Πρίγκηπος.

Ἐν τῇ προκειμένη δὲ περιστάσει ἐκλήθησαν οἱ γέροντες (ἦτοι οἱ καὶ κατόπιν περίφημοι δημογέροντες ἢ προεστοὶ) τῆς βαρωνίας, οἵτινες κρατοῦντες τὰ πρακτικὰ τῶν ἰδιοκτησιῶν, τρόπον τινα εὐρὺ κτηματολόγιον, καὶ κανονίζοντες τὰ τῶν ἰδιωτικῶν διαφορῶν ἦσαν οἱ μόνοι ἀρμόδιοι νὰ διανείμωσι τὴν βαρωνίαν, τοῦ ξένου βαρῶνου καὶ τῶν ἱπποτῶν ἀσχολουμένων κυρίως εἰς τὰ στρατιωτικὰ καὶ τοὺς πολέμους.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Ἡ ΑΡΧΟΝΤΟΠΟΥΛΑ ΤΗΣ ΑΚΟΒΑΣ

Ἡ Βαρωνίς Μαργαρίτα Βιλαρδουίνου. -- Σύζυγοι αὐτῆς. -- Συνοικέσιον τῆς θυγατρὸς τῆς Ἰσαβέλλας μετὰ τοῦ Φερράνδου τῆς Μαγιόρκας. -- Λαμπραὶ προτοιμασίαι καὶ λαμπρότατοι γάμοι. -- Τὸ προικοσύμφωνον τῆς Ἰσαβέλλας. -- Ἡ ἀμύθυτος τῆς ἀρχοντοπούλας προίξ. -- Ἀπόκτησις τέκνου καὶ θάνατος αὐτῆς. -- Θάνατος τῆς βαρωνίδος τῆς Ἀκοβας.

Ὁ Βιλαρδουίνος, ἀποθανὼν ἄνευ ἀρρένων τῇ 1277, ἐκκληροδότησε διὰ διαθήκης τὸ Πριγκηπάτον εἰς τὴν πρεσβυτέραν θυγατέρα του Ἰσαβέλλαν, ἣτις ἤγε τότε τὸ δέκατον τέταρτον ἔτος κατὰ τὸν Ραμὼν Μουντάνερ, ὑποκατάστατον δ' ἔταξεν αὐτῇ, ἂν μὴ κατέλειπεν ἄρρενα, τὴν νεωτέραν δωδεκαέτιδα κόρην του Μαργαρίταν, εἰς ἣν ζῶν εἶχε παραχωρήσῃ τὰ δύο τρίτα τῆς βαρωνίας τῆς Ἀκοβας. Ἐκ τῶν νεωτέρων τοῦ διασήμου μεσαιωνοδίφου Buchon ἐρευνῶν ἀπεκαλύφθη ὅτι ἡ Μαργαρίτα αὕτη εἰς πρῶτον γάμον εἶχε συζευχθῇ τὸν κόμητα τῆς Κεφαλληνίας Ριχάρδον, γυνόμενον τῷ 1298 τοποτηρητὴν τῆς Πελοποννήσου καὶ φο-

νευθέντα κατόπιν ἐν Κυλλήνῃ ὑπὸ κακούργου τινὸς Λυών. Ἐκ τοῦ γάμου τούτου ἐγεννήθησαν, ὡς γράφει, δύο θυγατέρες καὶ δύο ἄρρενα. Αἱ νεώτεραι ὁμῶς αὗται τοῦ Buchon ἔρευναι ἔτι μᾶλλον ἐπισκοτίζουσι τὰ περὶ τῶν θυγατέρων τοῦ πρίγκηπος, ἀντιτιθέμεναι· καὶ πρὸς τὸ Χρονικὸν τοῦ Μωρέως καὶ πρὸς τὰς διηγήσεις τοῦ συγχρόνου Ἰσπανοῦ χρονογράφου Ραμὼν Μουντάνερ, αἵτινες ἄλλως τε ἀντιτίθενται καὶ πρὸς τὸ μνησθὲν χρονικόν, καθόσον καὶ ἡ Μαργαρίτα οὐδέποτε ἀπέκτησεν ἄρρενα τέκνα.

Ἄλλ' ὅπωςδὴποτε φαίνεται ἀκριβές, ὅτι ἡ Μαργαρίτα ἔλαβε καὶ ἕτερον σύζυγον, τὸν Γουλιέλμον Δεδώ, υἱὸν τοῦ κόμητος τοῦ Ἀδρία Βερτράνδου, ὅστις κατὰ τὸν Μουντάνερ διώκησεν ἄριστα τὴν βαρωνίαν τῆς Ἀκόθης, καθόσον ὑπῆρξε « πλήρης σωφροσύνης καὶ τέλειος ἐν γένει τύπος εὐγενοῦς τιμαριώτου », ⁽¹⁾ ἀλλ' ἀπεβίωσε προώρως καταλιπὼν ἐν μόνον θυγάτριον γεννηθὲν τῷ 1300 καὶ ὀνομασθὲν Ἰσαβέλλα, ⁽²⁾ εἰς τὴν ἀνατροφὴν τοῦ ὁποίου μετὰ πολλοῦ ζήλου καὶ σιτηγῆς ἐπεδόθη ἡ χήρα Βαρωνίς.

Ὅτε δὲ ἡ κόρη τῆς Γορτυνίας ἔφθασεν εἰς ὠριμον ἡλικίαν, ἡ Μαργαρίτα βλέπουσα τὰ ἐπὶ τοῦ πριγκηπάτου δίκαια αὐτῆς ἐν κινδύνῳ ἔστρεψε τὴν προσοχὴν εἰς ἀναζήτησιν ἰσχυροῦ γαμβροῦ καὶ ὡς τοιοῦτον ἔκρινεν ἄξιον τὸν ἐκ τοῦ Ἀραγωνικοῦ οἴκου Φερδινάνδον τῆς Μαγιόρκας, ὅστις ἀπὸ τοῦ 1308 εὐρίσκετο μετὰ τῶν Καταλανῶν ἐν Σικελίᾳ. ⁽³⁾ Ἐκτακτος λοιπὸν ἀπεσταλμένος δραμῶν ἐκεῖ ἐξύμνησε μετὰ πολλοῦ ἐνθουσιασμοῦ τὰς ἀρετὰς τῆς κόρης εἰς τὸν Φερδινάνδον, ὅστις εὐθὺς ἀπήτησε νὰ ὀδηγήσῃ ἡ Μαργαρίτα τὴν θυγατέρα τῆς εἰς τὴν Μεσσήνην τῆς Σικελίας καί, ἂν ἡ Ἰσαβέλλα ἦτο οἷα τῷ παρεστάθῃ, οὐδεμίαν εἶχεν ἀντίρρησην.

(1) Σελ. 507 παρὰ Buchon (2) Buchon Nouvelles Rech. A' σ. 370
3) Ἀντίθ. σ. 300.

Ἦρξαντο λοιπὸν ἐν Ἀκόβῃ λαμπραὶ παρασκευαὶ διὰ τοὺς γάμους τῆς προσφιλοῦς ἀρχοντοπούλας καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας συνοδεία δέκα δεσποινίδων καὶ ἰσαριθμῶν δεσποινῶν, εἴκοσιν ἵπποτῶν καὶ ἰσαριθμῶν εὐγενῶν νεανιῶν καὶ μεγίστης ἄλλης θεραπείας, ἠκολούθει τὴν νύμφην εἰς Σικελίαν, ἔνθα ἐγένετο αὐταῖς μεγαλοπρεπεστάτη ὑποδοχὴ καὶ ἀπεδόθησαν ἔκτακτοι τιμαὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως. Ὁ δὲ Φερδινάνδος ἔκθαμβος, κατὰ τὸν Μουντάνερ, ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς τρυφερᾶς κόρης ἐνόμισεν, ὅτι τῷ ἐξωρεῖτο ὁλόκληρος ὁ κόσμος καὶ τοσοῦτον κατεγοητεύθη, ὥστε ἐκήρυττεν ὅτι ἐκάστη παρερχομένη ἡμέρα μέχρι τοῦ γάμου ἐφαίνετο αὐτῷ αἰὼν ἀτελεύτητος καὶ διετράνωσεν εὐθὺς πρὸς τὸν Βασιλέα ὅτι οὐδεμίαν ἄλλην ἐν τῷ κόσμῳ εἶνε δυνατόν νὰ νυμφευθῇ».

Καὶ δὲν εἶνε ἐκπληκτικόν, γράφει ὁ γνωρίζας τὴν κόρην Ἰσπανός, ἂν τοσοῦτον ἐγοητεύθη ὁ πρίγκηψ καθόσον ἐκείνη ἦτο ἡ περικαλλεστέρα, ἡ λευκοτέρα, ἡ ροδινωτέρα καὶ ἡ κομψοτέρα δεκατετραέτις ὑπαρξίς, ἣν ἠδύνατό τις νὰ ἴδῃ, καὶ ἐπὶ πλεόν ἡ μᾶλλον πολύφερνος κόρη, ἣτις ὑπῆρξεν εἰς τὸν κόσμον. ⁽⁴⁾

Ἐτελέσθησαν λοιπὸν μεγαλοπρεπέστατα οἱ γάμοι καὶ ἐπὶ δεκαπέντε ἡμέρας ἡ Σικελία εἶδε τοσοῦτον θαυμαστάς ἐορτάς, οἷας οὐδὲ εἶχέ ποτε φαντασθῇ. Συγχρόνως δὲ συνετάχθη λατινιστὶ τὴν 12 Φεβρουαρίου τοῦ 1314 καὶ τὸ διασωθὲν προικοσύμφωνον, ἔχον ἐν συντόμῳ ὡς ἐξῆς:

«Ἐπειδὴ ἀρτίως συνήφθη γάμος μεταξὺ τοῦ Φερδινάνδου... καὶ τῆς Ἰσαβέλλας..., ἡ μήτηρ Μαργαρίτα λόγῳ προικὸς ὑπεσχέθη νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν ἀπὸ τοῦδε μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου τοῦ ἐπομένου ἔτους, ἂν μὴ ᾔθελον ἐπιπροσθήσῃ νόμιμα κωλύματα:

(4) Παρὰ Buchon σελ. 507 καὶ ἐξῆς.

Α' Τὸ φρούριον καὶ τὴν γῆν τῆς Ἀκοβας μεθ' ἀπάντων τῶν παρακολουθημάτων καὶ δικαίων, πύργων καὶ φεούδων καὶ λοιπῶν, ἅτινα κατέχει ἐκεῖ ἡ Μαργαρίτα.

Β' Ὡσαύτως ὅλας τὰς γαίας κλπ. τὰς ὑπαρχούσας ἐκτὸς τῆς περιοχῆς τοῦ κάστρου καὶ ὅσα ἔχει καὶ ὅσα ἐλπίζει καὶ ὅσα δύναται νὰ ἔχῃ εἰς τὸ μέλλον, ἐκτὸς ἐνὸς casali κειμένου ἐκτὸς τῆς φρουριακῆς περιοχῆς, ὃν ἐπιφυλάσσεται νὰ κατέχῃ πλήρῃ δικαίῳ καὶ νὰ διαθέσῃ κατὰ τὸ δοκοῦν.

Γ' Ὡσαύτως τὰς ἀξιώσεις αὐτῆς ἐπὶ τοῦ Πριγκηπάτου τῆς Ἀχαΐας, ἃς ἐκχωρεῖ εἰς τὸν Φεράνδον ὑποσχομένη νὰ μὴ παραχωρήσῃ ταύτας εἰς οὐδένα ἄλλον ἐπὶ τῇ κάτωθι ποινικῇ ρήτρᾳ.

Δ' Ἐπίσης 28 χιλ. ὑπέρπυρα, ἃ δικαιούται νομίμως νὰ λάβῃ παρὰ τῶν κληρονόμων τῆς ἀδελφῆς τῆς Ἰσαβέλλας πριγκηπίσσης τῆς Ἀχαΐας ἐπὶ τῷ προμνησθέντι ὄρω (ἥτοι 313,600 φράγγα, ὑπολογιζομένου ἐκάστου ὑπερπύρου πρὸς 11 φρ. καὶ 20 λεπτά).⁽⁵⁾

Ε' Ἐπίσης τὰς ἐπὶ τῆς χώρας τῆς Καλαμάτας καὶ ἐν μέρει τῆς ἐπαρχίας Γλαρέτζας ἀξιώσεις αὐτῆς.

ΣΤ' Ἐπίσης συνεφώνησε καὶ ὑπεσχέθη νὰ δώσῃ καὶ νὰ παραχωρήσῃ καὶ νὰ παραδώσῃ λόγῳ τῆς ρηθείσης προικὸς τεσσαράκοντα χιλ. ὑπέρπυρα, ὧν δεκαεπτὰ μὲν χιλ. ἐμετρήθησαν ἰδιαιτέρως ἤδη, τὰ δὲ λοιπὰ ὑπόσχεται μέχρι τέλους Σεπτεμβρίου τοῦ ἐπομένου ἔτους (ἥτοι ἐν ὄλῳ 448 χιλ. φράγγα), καὶ

Ζ' Προσέτι 160 χιλ. ὑπέρπυρα ἐκ νομίμων ἀξιώσεων αὐτῆς ἐπὶ τῆς κομητείας Κεφαλληνίας (ἥτοι 1,120,000 φράγγα).

« Ταῦτα δ' ἐπὶ τῷ ὄρω, ὅπως ἂν ἐκ τοῦ γάμου τεχθῶσι

(5) Παπαρηγοπούλου Ἰστ. Ε' σ. 50.

τέκνα καὶ ἀποθάνῃ ὁ ἕτερος τῶν συζύγων, τὰ δικαιώματα νὰ περιέρχωνται εἰς τὸ τέκνον. Τὴν προῖκα ὁ Φερδινάνδος ἐδέχθη ἐπὶ ὑποθήκῃ πάσης τῆς περιουσίας του κινητῆς, ἀκινήτου, παρούσης καὶ μελλούσης.

Ἡ δὲ Μαργαρίτα ὑπεχρεώθη ἐκουσίως εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐπὶ ποινικῇ ρήτρᾳ τριάκοντα χιλ. φλωρίων δυναμένου τοῦ Φερδινάνδου νὰ ἐκποιήσῃ, ὅ,τι θέλει ἐκ τῶν προικῶν».⁽⁶⁾

Μετὰ τὸν γάμον μετέβησαν πάντες εἰς τὴν Κατάνην, ἔνθα πάλιν νέαι πανηγύρεις καὶ ἑορταί, μετὰ τέσσαρας δὲ μῆνας εὐτυχοῦς διαμονῆς ἐπέστρεψεν ἡ Μαργαρίτα εἰς Ἀκοβαν. Τὸ πρῶτον Σάββατον τοῦ Ἀπριλίου τοῦ 1315 ἔτεκεν ἡ Ἰσαβέλλα ἄρρεν, ὅπερ βαπτισθὲν ἐν πάσῃ ἐπισημότητι ὠνομάσθη Ἰάκωβος. Ἀλλὰ καθ' ἣν ἐποχὴν ὁ πατήρ του μετὰ τινας ἡμέρας προῦκειτο ν' ἀπέλθῃ εἰς Πελοπόννησον, ἡ Ἰσαβέλλα ἀπέθονεν ἐξ ἐπιλοχίου πυρετοῦ, καταλιποῦσα θλίψιν ἀπαρηγόρητον εἰς τὸν σύζυγον αὐτῆς, ὅστις ἐκῆδευσεν τὸ τρυφερὸν τῆς Γορτυνίας ἄνθος, τὸ ἀναπτυχθὲν εἰς τὸν μυροδόλον ἀέρα τῶν δροσερῶν βουνῶν τῆς, εἰς τὸν ναὸν τῆς ἁγίας Ἀγάθης παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς παρθένου ἐκείνης Ἀγίας. Τὴν δ' ἀνατροφὴν τοῦ τέκνου ἐνεπιστεύθη εἰς τὸν ἐν Σικελίᾳ διαμένοντα χρονογράφον Μουντάνερ.

Δύο μῆνας πρὸ τοῦ θανάτου τῆς θυγατρὸς τῆς εἶχεν ἀποθάνει ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἡ Μαργαρίτα, δυστυχῆς καὶ παρηγκωνισμένη, καθόσον οἱ Μεγάλοι τοῦ πριγκηπάτου βαρῶνοι κατέσχον τὰ ὑπάρχοντά της καὶ ἀφήρσαν τὰ ἐπὶ τῆς Ἀκόβης δίκαια αὐτῆς, διότι ἐνύμφευσεν τὴν Ἰσαβέλλαν μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Καταλανῶν, ὃν ἐφοβοῦντο καὶ ἀπεδοκίμαζον. ⁽⁷⁾

(6) Ὀλόκληρον τὸ προικοσύμφωνον παρὰ Buchon Nouv. Recherches τομ. II σ. 453 καὶ 479.

(7) Buchon, Eclaircissements historiques. σ. 267.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

Α Ν Ω Μ Α Λ Ι Α Ι

Ἰσαβέλλα Βιλαρδουίνου. -- Τὸ κάστρο τῆς Δημάτρας. -- Ἡ τρίτη Μαργαρίτα τῆς Καρυταίνης. -- Καλογιάννης Κοζαρίδης. -- Ὁ Σαιντομέρ τῆς Ἀκώδης. -- Θί Μικρονάδες. -- Πολιορκία τοῦ Μπῶ-φόρ.

Ἡ πρεσβυτέρα θυγάτηρ καὶ διάδοχος τοῦ Γ. Βιλαρδουίνου Ἰσαβέλλα, εἰς ἣν περιῆλθε καὶ ἡ βαρωνία τῆς Καρυταίνης, εἶχε νυμφευθῇ, ζῶντος τοῦ πατρὸς αὐτῆς, τὸν βασιλόπαιδα τῆς Σικελίας Φίλιππον, θανόντα πρὸ τοῦ 1277 ἄτεκνον. Ἐπομένως ἔκτοτε διώκει τὴν Πελοπόννησον ὡς ἐπικυρίαρχος ὁ πατήρ του Κάρολος, στέλλων ἐκάστοτε ἀντιπρόσωπον, ἐπ' ὀνόματι τῆς νύμφης Ἰσαβέλλας. Ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐκεῖνος ἀπέθανε τῷ 1285, ὁ δὲ διάδοχος αὐτοῦ Ροβέρτος διώρισε τοποτηρητήν του τὸν Δοῦκα τῶν Ἀθηνῶν Γουλιέλμον Λαρόσσην, ὅστις προσεπάθησε νὰ ζωογονήσῃ τὴν λιποψυχοῦσαν Φραγγοκρατίαν καὶ πρὸς ἀντιπερισπασμὸν τῶν ἀτελευτήτων ἐπιδρομῶν τῶν Ἑλλήνων ἐκ Λακωνίας

Καὶ τότε εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἔκτισε τὴν Δημάτραν
Τὸ κάστρον ὅπου ἦτο στὰ Σκορτά. Τὸ ἐχάλασαν οἱ Ρωμαῖοι
Ἀτὸς τοῦ ἐστάθηκεν ἐκεῖ ἐτότ' ὁ Μέγας Κύρης,
Ἐως οὗ κ' ἐπληρώθηκε τὸ κάστρο τῆς Δημάτρας.

Μετὰ τοῦτον διωρίσθη ὁ γηραιὸς τῶν Θεδῶν Ἀυθέντης Νικ. Σαιντομέρ, καὶ τούτου διάδοχος τῷ 1289 ὁ νέος σύζυγος τῆς Ἰσαβέλλας Φλωρέντιος Δ' Ἐηνῶ, οὐχὶ ὅμως ὡς τοποτηρητῆς ἀλλ' ὡς Πρίγκηψ πλέον τοῦ Μωρέως, μετὰ τούτου δ' ἐγεννήθη τὴν 29 Νοεμβρίου 1293 θυγάτριον ὀνομασθὲν Ματθίλδη. Ὁ Φλωρέντιος ἐπολέμησε κατὰ τοῦ ἐποφθαλμιῶντος τὸ πριγκηπάτον Οὐγου Βρυεννίου, τοῦ δευτέρου συζύγου καὶ κληρονόμου, ὡς εἵπομεν, τῆς βαρωνίδος τῆς Καρυταίνης, εἰς ἣν εἶχε δωρήσῃ ὁ Βιλαρδουίνος

τὸ ἥμισυ τῆς βαρωνίας, ὃ δ' ἀνταγωνισμὸς ἐξηκολούθησε καὶ μετὰ τὸν Βρυέννιον θανόντα ὀλίγον πρὸ τοῦ Φλωρεντίου τῷ 1297.

Ἄλλ' ἡ Ἰσαβέλλα συνῆψε καὶ τρίτον γάμον μετὰ τοῦ Φιλίππου τοῦ Σαβαδικοῦ, ἐξ οὗ ἀπέκτησε θυγάτριον τῷ 1302 γεννηθὲν ἐντὸς τοῦ παλατίου Belveder καὶ ἐπικληθὲν Μαργαρίτα. Πρὸς ταύτην δέ, νήπιον οὖσαν ἔτι, καὶ τοὺς σαρκικοὺς κληρονόμους τῆς, ὃ Φίλιππος ὡς πρίγκηψ τῆς Ἀχαΐας καὶ ἡ Ἰσαβέλλα παρεχώρησαν τὴν 24 Δεκεμβρίου 1303 τὰ φρούρια καὶ τὴν περιοχὴν τοῦ Ἀρακλόδου καὶ τῆς Καρυταίνης μεθ' ὅλων τῶν νομίμων αὐτῶν παρακολουθημάτων. Καὶ τὴν δωρεὰν ταύτην ἐπεκύρωσαν διὰ νέου ἐσφραγισμένου διπλώματος ἐκδοθέντος ἐν Πάτραις τὴν 21 Φεβρουαρίου 1304, ἀποξενούμενοι ἐσαεὶ δι' ἑαυτοὺς καὶ τοὺς κληρονόμους των παντὸς ἐπὶ τῆς βαρωνίας δικαιώματος. ⁽¹⁾ Ἄλλ' ἡ Μαργαρίτα αὕτη οὐδαμοῦ φαίνεται πλέον.

Ὁ Φίλιππος διὰ τῆς παραχωρήσεως ταύτης καὶ τοι ἐνήσκει δικαιώματα τοῦ πριγκηπάτου ἐν τούτοις κατεπάτει τὴν εἰς τὸ ἥμισυ τῆς βαρωνίας ἰδιοκτησίαν τοῦ υἱοῦ τοῦ Βρυεννίου καὶ τοῦτο ἐπέσυρε τὴν ἀγανάκτησιν τῶν Πορτινίων, εἰθισμένων πρὸ πολλοῦ εἰς ἀσυδοσίαν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ εἰς τὸν προκάτοχον αὐτοῦ Φλωρέντιον εἶχον ἀρνηθῆναι νὰ ὑποταχθῶσι καὶ νὰ πληρώσωσι τὰ τιμαριωτικὰ δικαιώματα, ὃ Φίλιππος ἀπέστειλε στρατιωτικὴν δύναμιν καὶ κατέπιεσε δεινῶς τὴν βαρωνίαν, ἠνάγκασε δὲ τοὺς ὅπωςδήποτε ἀναλαβόντας καὶ εὐπορήσαντας κατοίκους πλὴν τῶν φόρων νὰ καταβάλωσι διὰ τοῦ ἐπιφανοῦς ἀρχοντος αὐτῶν Καλογιάννη Κοζαρίδη τοῦ ἐκ Καρυταίνης καὶ τοῦ ἱππότου Μικελίνου De Brus 4 χιλ. ὑπέρπυρα ⁽²⁾ ἥτοι 45,000

(1) Buchon *Nouvelles Recherches* τομ. Α' σ. 383.

(2) Ἴδε περισωθέντα κατάστιχα τοῦ Πραλὸρμου, ταμίου τοῦ Φιλίππου καὶ Ἱστορ. Παπαρρηγ. σ. 157.

φράγγων, ὡς δωρεὰν ἀπλῆν εἰς τὴν ἀπληστίαν τοῦ δορυκλήτορος.

Ἐκραγέντος δὲ τῷ 1304 πολέμου ἐν Θεσσαλίᾳ ὁ Δοῦξ τῶν Ἀθηνῶν ἐκάλεσεν εἰς βοήθειαν τὸν υἱὸν τῆς πρώτης Μαργαρίτας Νικ. Σαιντομὲρ πρωτοστράτορα τοῦ Μωρέως καὶ κύριον τοῦ τρίτου τῆς Ἀκόβης. Ἐπειδὴ δ' ἐκεῖνος ἐστράτευσεν παρὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ δυσμενοῦς τῷ Δουκὶ Φιλίππου, νέος ἀναγκαστικὸς φόρος ἐπεβλήθη κατὰ τὴν ἀπουσίαν του εἰς τοὺς Γορτυνίους καὶ τοσοῦτον καταθληπτικός, ὥστε ἐκεῖνοι συνενοηθέντες καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν Ἀρκάδων ἐпанεστάτησαν. Συναθροισθέντες δὲ εἰς τὸ χωρίον Λινίσταινα (Ἀλωνίσταινα;) ἐξέλεξαν ἀρχηγοὺς τοὺς ἀδελφοὺς Γεώργιον καὶ Ἰωάννην Μικρονάδες καὶ ἐκάλεσαν εἰς βοήθειαν τὸν ἐν Σπάρτῃ στρατηγὸν τοῦ Αὐτοκράτορος, διότι ἤλπιζον ὅτι ὀλόκληρος ἡ Πελοπόννησος ἤθελεν ἐξεγερθῆ κατὰ τῶν Φράγγων.

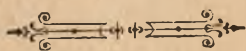
Ἀλλ' ἀτυχῶς μικρὰ μόνον ἐστάλη αὐτοῖς ἐπικουρία μετὰ δὲ τὴν ἐκπόρθησιν καὶ καταστροφὴν δύο μικρῶν Γορτυνιακῶν φρουρίων ἐπολιόρκησαν καὶ τρίτον τὸ Beau-fort ἀλλὰ πρὸ τῶν πύργων τούτου εὗρον ἰσχυρὰν ἀντίστασιν καὶ ἀκούσαντες ἐπερχόμενον μετ' ἰσχυρᾶς δυνάμεως τὸν Φίλιππον, διέλυσαν τὴν πολιορκίαν καὶ διεσκορπίσθησαν. Ὁ δὲ Φίλιππος μετὰ φοβεράς καταστροφάς ἐν Γορτυνίᾳ ἐδήμευσεν τὴν περιουσίαν τῶν Μικρονάδων καὶ ἀπῆλθεν ὑποτάξας πρὸς καιρὸν τοὺς ἀποστάτας. ⁽³⁾

Ἀλλὰ τὰ θεμέλια τῆς Φραγγοκρατίας εἶχον ὑποσκαφῇ πλεόν καὶ μετὰ δεινοὺς ἀγῶνας μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀντιταχθῇ ὁ Φίλιππος ἠναγκάσθη νὰ ἀποχωρήσῃ εἰς Γένουαν μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ Ἰσαβέλλας, ἣτις ἀπεβίωσεν ἐν Πεδεμοντίῳ κατὰ τὸ 1311.

(3) Παπαρρηγ. Ἑλλ. Ἱστορ. Ε' σ. 161.

Κατὰ τὸ ἔτος δὲ τοῦτο ἀκριβῶς συναφθείσης μεταξὺ Φράγγων καὶ Καταλανῶν δεινῆς μάχης παρὰ τὰς καταβόθρας τῆς Κωπαΐδος ἐφονεύθησαν πολλοὶ ἐκ τῶν ἵππο- τῶν καὶ ἔκτοτε ἡ Πελοπόννησος περιήλθεν εἰς τοὺς Νεα- πολίτας καὶ τὸν Ἀνδεγαυικὸν οἶκον.

Ἀλλ' ἀνατρέξωμεν ἤδη εἰς ἐπεισδιδόν τι τῆς βαρωνίας Καρυταίνης λεπτομερέστατα ἱστορούμενον ὑπὸ τοῦ ποιη- τοῦ τῆς Κουγκέστας.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

Ο ΝΕΟΣ ΔΕΒΡΥΓΕΡ

Ὁ Μνηστὴρ τῆς Βαρωνίας Καρυταίνης. -- Παραστατικὰ ἐγγράφα καὶ ἀπόρριφς ἀξιώσεων -- Ὑποποιήσεις νόσου καὶ ἀρπαγὴ Ἀρακλό- βου. -- Ὁ Φρουράρχος Φιλόκαλος. -- Ἀνταλλαγὴ τοῦ φρουρίου διὰ τῆς νύμφης Μαργαρίτας.

Καθ' ὃν χρόνον εἶχε διορισθῇ τοποτηρητῆς τοῦ πριγκηπάτου ὁ γηραιὸς Αὐθέντης τῶν Θηβῶν Νικ. Σαιντομέρ, εἰς Φράγγος ἱππότης Γοδεφρείδος Δεβρυγέρ, μαθὼν ὅτι ὁ ἐξάδελφος καὶ συνώνυμος αὐτῷ βαρῶνος τῆς Καρυταίνης ἀπέθανεν ἄτεκνος, δανείζεται χρήματα ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν κτημάτων του καὶ κατέρχεται ἐκ τῆς Ἑσπερίας μετὰ 8 ἐμμίσθων λογχοφόρων πρὸς διεκδίκησιν τῆς κληρονομίας. Προσῆλθε λοιπὸν τὸ πρῶτον εἰς τὸν ἐπικυρίαρχον βασιλέα τῆς Σικελίας καὶ ἐπέδειξε τὰ πιστοῦντα τὴν συγγένειαν πρὸς τὸν Δεβρυγέρ ἐγγράφα, ἀλλ' ἐκεῖνος τὸν παρέπεμψεν εἰς τὸν τοποτηρητὴν του ἐντελλόμενος νὰ συστηθῇ μέγα Πελοποννησιακὸν δικαστήριον πρὸς ἐξέτασιν καὶ βεβαίωσιν τῶν ἀξιώσεων τοῦ μνηστῆρος τῆς βαρωνίας.

Ὁ ἐπίσκοπος Ὠλένης προήδρευε τοῦ συγκληθέντος.

μεγάλου δικαστηρίου καὶ ἀπήγγειλε τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ, καθ' ἣν οὐδὲν ὁ μνηστήρ εἶχε δικαίωμα, διότι ὁ Βιλαρδουϊνὸς εἶχεν ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τοῦ πολλάκις ἀπιστήσαντος βαρώνου τὰ κληρονομικὰ δικαιώματα, ἀφοῦ ἐκεῖνος δὲν κατέλιπεν ἄρρενα τέκνα. Ὁ νέος Γοδεφρείδος οὐδαμῶς ἴσως ἐλπίζων τοιαύτην ἔκβασιν καὶ βλέπων διαλυόμενα ὡς νέφος τὰ τοσοῦτον βαυκαλίσαντα αὐτὸν ὄνειρα

Ἐκλαυσε καὶ ἐθρήνησε, ὥσπερ νὰ εἶχε χάσει

Τὸ ρηγάτον τῆς Φραγγιᾶς ἂν ἦτον ἰδικόν του.

Βαρέως δὲ φέρων οὐ μόνον τὴν ἀπώλειαν τῶν δανείων ἐξόδων, εἰς ἃ εἶχεν ὑποβληθῇ διὰ ταξείδιον τοσοῦτον μακρὸν καὶ πολυκύμαντον, ἀλλὰ καὶ τὴν ταπείνωσιν, ἣτις ἐπεφυλάσσετο εἰς αὐτὸν ἐπανερχόμενον καταγέλαστον εἰς Ἑσπερίαν, ἀπεφάσισε ν' ἀρπάσῃ ὅ,τι τῷ ἡρνήθησαν τὰ δύσκαμπτα ἔθιμα. Ἐρευνήσας λοιπὸν καὶ λαβὼν ποικίλας πληροφορίας περὶ τῆς καθ' ἑκάστον ἰσχύος τῶν Γορτυνιακῶν φρουρίων καὶ τῶν ἀρκούντων πρὸς κατάληψίν τινος ἐξ αὐτῶν ἀνθρώπων, τῆς μὲν ὀχυρωτάτης Καρυταίνης ἀσυζητητεῖ παρητήθη, ἔστρεφεν ὅμως τ' ἄπληστον ὄμμα εἰς τὸ Ἀράκλοδον καὶ ἔσπευσεν ὡς περιηγητῆς πλανόδιος εἰς τὴν παρακειμένην κώμην Ξενοχώρι.

Κι' ὅσον ἀπέσωσεν ἐκεῖ εἶπεν ὅτι ἐξαλίσθη

Τὸ κοιλιακὸν τὸν ἔπιασε· ἔλεγε τῶν ἀνθρώπων

Κ' ἐρώτησε ποῦ νὰ εἶρῃ νερόν ἀπὸ γηστέρνες

Γιατὶ ἐνὶ στηθικόν νερόν καὶ στήγει τὴν κοιλίαν

Κι' ὁ κάποιος ὅπου ἦτον ἐκεῖ, ποῦ ἦτον ἐκ τοῦ τόπου,

Τὸν εἶπεν εἰς τ' Ἀράκλοδον εἶνε καλὲς γηστέρνες

Κι' ἄς στείλῃ νὰ τοῦ δώσωσιν ἐκ τὸ νερόν ἐκεῖνο.

Ἡ συμβουλὴ ἐπλήρου τὸ ποθοῦμενον καὶ πάραυτα πιστὸς τις θεράπων ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἑλληνος Φρουράρχου Φιλοκάλου ὀλίγον ὄμβριον ὕδωρ. Ἡ αἵτησις εὐμενῶς ἐκτελεσθεῖσα ἐпанελήφθη πολλάκις χωρὶς ὁ Φιλόκαλος νὰ ὑποπτεύσῃ τοῦ κατασκόπου τὰ περίεργα ὄμματα, τὴν δε-

κάτην δὲ ἡμέραν κληθεὶς ἔσπευσε παρὰ τὴν κλίνην τοῦ ἀσθενοῦς Γοδεφρείδου καὶ προθύμως ἐδέχθη νὰ μεταφερθῇ οὗτος μεθ' ἑνὸς μόνον ἀκολούθου ἐπὶ τοῦ κάστρου, ἵνα ταχύτερον δῆθεν θεραπευθῇ πίνων εὐθὺς ἀπὸ τῆς δεξαμενῆς τὸ θαυματουργὸν ὕδωρ. Ἐκεῖ δὲ δὲν ἐβράδυναν νὰ καταστῶσι φίλοι καὶ πολλάκις ὁ Φρούραρχος παρακαλούμενος συνεμερίζετο τὸ γεῦμα τοῦ ἀναρρωνύοντος καὶ συνέπιπε μετ' αὐτοῦ.

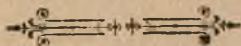
Ἄλλ' ἡμέραν τινὰ ὁ Γοδεφρείδος ἠσθένησε βαρύτερα· ὁ Φιλόκαλος σπεύδει περίφοδος διὰ τὴν τροπὴν τῆς νόσου καὶ τεθλιμμένος βλέπει, ὅτι ὁ ξενιζόμενος ἱππότης πνέει τὰ λείσθια. Οὐδ' ἠδύνατο νὰ ἀρνηθῇ τὴν ὑστάτην παράκλησίν του καὶ ἀνυπόπτως εἰσάγει εἰς τὸ Φρούριον ἀνθρώπους καὶ δορυφόρους ἐνώπιον τῶν ὁποίων ὁ ἐκπνέων θὰ συνέτασσε τὴν διαθήκην του. Ἡ στιγμὴ ἦτο ἱερά. Ὁ Φρούραρχος ἀπεσύρθη, ἀλλ' ὁ Δεδρυγὲρ ἐγείρεται αἴφνης πρὸ τῶν ἐκπλήκτων ἀνθρώπων του καὶ ἀντὶ διαθήκης καταστρώννυσιν αὐτοῖς σχέδιον ἀρπαγῆς τοῦ φρουρίου πρὸς ἐκδίκησιν τῶν ἀδικησάντων αὐτὸν Μωραϊτῶν. Συγχρόνως δὲ δύο Ἑλληνες πτερωτοὶ σπεύδουσι πρὸς τὸν ἐν Μονεμβασίᾳ στρατηγὸν τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ διαπραγματεύονται τὴν πώλησιν τοῦ Κάστρου, ὅπερ:

Μέσα στὸν τόπον τῶν Σκορτῶν κεῖται καὶ αὐθεντεῦει.

Ὁ ἀτυχὴς Φρούραρχος ἀψυπνισθεὶς καὶ ἀνανήψας εὐθὺς ἐκ τῆς σφοδρᾶς συγκινήσεως, ἀντὶ νὰ ἐκφράσῃ εὐγνωμοσύνην πρὸς τὸν ἤδη ἀγρυπνότερον αὐτοῦ φυλάσσοντα τὸ φρούριον, ἐπεχείρησεν ἔφοδον σφοδρὰν κατ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἀποκρουσθεὶς κατῆσχυμένος καλεῖ κατεπειγόντως τὸν κηβητάνον τῶν Σκορτῶν Μισὺρ Σιμεὼν Βιδώνην. Ἐκείνος δὲ σπεύσας κατάπληκτος περιεκύκλωσε τὸ Ἀράκλοδον, κατέλαβεν ἔλας τὰς πέριξ διόδους καὶ κλεισωρεῖας καὶ ἔστειλεν ἀγγελιαφόρους πρὸς τὸν ἐν Κυλλήνῃ Τοποτηρητὴν

Σαιντομέρ, ὅστις διατάξας παρευθὺς γενικὴν στρατολογίαν καὶ παραλαβὼν τὰ φράγγικα φουσάτα ἔσπευσεν εἰς τὸ Ἀράκλοβον. Ὀλίγον ὥμως πρὸ αὐτοῦ εἶχε φθάσει μετὰ μεγάλης δυνάμεως καὶ ὁ στρατηγὸς τοῦ Αὐτοκράτορος, ἀλλ' εὐρὼν κατειλημμένας τὰς διόδους, ἐτοποθετήθη εἰς τὸ παρὰ τὸν Ἀλφειὸν Ὀμπλὸν ἔναντι τοῦ Ἀρακλόβου.

Ἡ πολιορκία μετὰ φυλετικοῦ διεξαγομένη πείσματος ἐγένετο σνενοτάτη. Ὁ Βιδώνης μετ' ἐπανειλημμένας ἐφόδους προσήγγισεν εἰς τὰ τείχη καὶ ἠπεῖλει τὴν καταστροφὴν αὐτῶν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὴν ζωὴν τοῦ Γοδεφρέδου. Ὁ δὲ δειλὸς καὶ εὐτελής ἱππότης δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπιδείξῃ ὅλα τὰ ἀνδρικά αὐτοῦ αἰσθήματα, διότι εὐθὺς διεπραγματεύθη πρὸς τοὺς ἀγγελιαφόρους τὸ φρούριον καὶ λαβὼν ὑποσχέσεις ἀνταμοιβῆς, παρέδωκεν εἰς τοὺς Φράγγους τὸ Ἀράκλοβον. Ἀντὶ δὲ τούτου ἀνεγνωρίσθη φεουδάρχης ἀπλοῦς τῆς Μόραιναις καὶ ἔλαβε σύζυγον τετάρτην τινὰ Μαργαρίταν, ἐξαδέλφην τοῦ βασιλέως τῆς Ἀκοβας Δεροζιέρ καὶ κληρονόμον ἐνὸς τμήματος αὐτῆς καλουμένου Λησαρέα. Περὶ τούτων δὲ οὐδὲν ἄλλο πλέον γνωρίζομεν, ἢ ὅτι ἀπέκτιψαν μίαν μόνην θυγατέρα, ἣν βραδύτερον ἐνύμφευσαν μετὰ τοῦ βασιλέως τῆς Κυπαρισσίας.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΚΑΤΑΛΥΣΙΣ ΦΡΑΓΓΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἀλληλοκτονίαι τῶν κληρονόμων τοῦ Πρίγκηπος-- Ἐπανάστασις καὶ ἐλευθερία Ἀρχαδίας. -- Συγχώνευσις Φράγγων. -- Δεῖψανα Φραγγοκρατίας. -- Τὸ κάστρο τῆς Μονοβύζας. -- Τὰ παραμύθια τοῦ λαοῦ. -- Βασιλεῖς καὶ βασιλοπούλες.

Ὁ γαμβρὸς τῆς Μαργαρίτας τῆς Ἀκοβας Φερδινάνδος κατάρτισας ἰσχυρὰν πεζικὴν καὶ ναυτικὴν δύναμιν ἀπεβίβάσθη εἰς Κυλλήνην καὶ κατατροπώσας τοὺς ἀντιστάντας Βαρώνους, ἀνεγνωρίσθη ὑπ' αὐτῶν ἐπίτροπος τῆς ἀρχῆς τοῦ Πριγγηπάτου καὶ διώκησεν αὐτὸ ἐπὶ τινα χρόνον ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἀνηλίκου τέκνου τοῦ Ἰακώβου, τοῦ ἄρρενος δηλ. δισεγγόνου τοῦ Βιλαρδουίνου. Ἀλλὰ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1316 ἐπέρχεται μετ' ἰσχυροτέρας δυνάμεως ἕτερος μνηστήρ τοῦ Πριγγηπάτου, Λουδοβίκος ὁ Βουργουνδικὸς ὡς σύζυγος τῆς ἐγγονῆς τοῦ Πρίγκηπος Μαθίλδης, κόρης τῆς Ἰσαβέλλας Βιλαρδουίνου, πρὸς τοῦτον δὲ καὶ τοι ἔχοντα ἀσθενέστερα κληρονομικὰ δικαιώματα τάσσονται καὶ πάντες οἱ βαρῶνοι, ἵνα ἔχωσι πλήρη ἐλευθερίαν καταδυναστεύσεως τῆς Πελοποννήσου, ὡς μὴ διαμένοντος ἐν αὐτῇ τοῦ Λουδοβίκου. Γενομένης δὲ μάχης τὴν 5 Ἰουλίου συλλαμβάνεται ὁ Φερδινάνδος καὶ ἀποκεφαλίζεται ὑπὸ τοῦ Κόμητος τῆς Κεφαλληνίας Ἰωάννου, ὅστις ὅμως ἐντὸς μηνὸς ἐδηλητηρίασε καὶ αὐτὸν τὸν νικητὴν Λουδοβίκον. (1)

Καὶ συνεζεύχθη μὲν ἡ Μαθίλδη τὸν ἀδελφὸν Φιλίππου τοῦ Ταραντίνου Ἰωάννην Γραυτῖαν, ὅστις ἀνεκηρύχθη εὐθὺς πρίγκηψ τῆς Ἀχαΐας, ἀλλ' ὁ διάδοχος τοῦ Κατακουζηνοῦ Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος Ἀσάν, μόνιμος στρατηγὸς τοῦ Αὐτοκράτορος τοῦ Βυζαντίου Ἀνδρονίκου τοῦ

(1) Παπαρ. Ε' σ. 215. Ἄλλως διηγεῖται τὰ κατὰ τὸν θάνατον αὐτῶν ὁ Ἰσπανὸς Muntaner παρὰ Buchon σ. 518.

Β' ὑπεκίνητε τοὺς Ἀρκάδας εἰς ἐπανάστασιν καὶ τῷ 1320 κατέλυσεν ὀριστικῶς τὴν Φραγγοκρατίαν ἐπεκτείνας τὴν ἑλληνικὴν ἀρχὴν ἐπὶ πᾶσαν τὴν ὀχυρωτάτην ἐκείνην μεσόγειον χώραν. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ἐκ τῶν Φράγων δυναστῶν παρέμειναν ἔτι ὀλίγοι εἰς τινα τμήματα τῆς Γορτυνίας ἰδίᾳ δ' ἐκ τοῦ οἴκου τῶν Ἀκαϊουόλων καὶ κατόπιν τῶν Ναυαραίων κατὰ τὸ 1382, ἀλλὰ βαθμηδὸν καὶ οὗτοι ὡς καὶ πάντες οἱ ἐν Ἀρκαδίᾳ ὑπολειφθέντες Λατῖνοι ἠσπάσθησαν τὸ ὀρθόδοξον δόγμα καὶ συνεταύτισαν τὰ συμφέροντα αὐτῶν μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Περιελθόντες δὲ καὶ εἰς ἐπιγαμίας μετὰ τῶν ἐγγχωρίων, καθολοκληρίαν ἐξελληνίσθησαν συγχωνευθέντες μὲ τὸν αὐτόχθονα πληθυσμόν. ⁽²⁾

Ἐκ τῶν γόνων τῶν Βιλαρδουίνων ἡ μὲν Ματθίλδη ἀπέθανε δεσμῶτις τῷ 1331, ὁ δὲ ἔγγονος τῆς Μαργαρίτας τῆς Ἀκοῦας Ἰάκωβος, γενόμενος κατόπιν βασιλεὺς τῆς Μαγιόρκας, οὐδέποτε διεξεδίκησε τὰ ἐπὶ τοῦ πριγκηπάτου καὶ τῆς βαρωνίας δικαιώματα αὐτοῦ, ⁽³⁾ καίτοι οἱ ὑπολειπόμενοι ἐν τῇ βορειοδυτικῇ Πελοποννήσῃ βαρῶνοι προσέφερον αὐτῷ δι' ὑπομνήματος τὸ φαντασιῶδες πλεόν πριγκηπάτων τοῦ Μωρέως.

Περὶ τῶν βαρωνιῶν τῆς Γορτυνίας ἡ παράδοσις διασώζει ἐλάχιστα, ταῦτα δὲ ἀσαφῆ καὶ συγκεχυμένα. Καὶ περὶ μὲν τοῦ Δοξαπατρῆ καὶ τοῦ Δεδρυγερῆ ἐξέστημεν τὰ μυθεύματα, ἀλλὰ περιεργότατα εἰσὶ τὰ περὶ Μονοβύζας θρυλούμενα. Κατὰ τοὺς Γέροντας τοῦ Βυζικίου τὸ κάστρον τοῦτο ἐφυλάσσετο ἀγρυπνότατα ὑπὸ τῆς παραδόξου καὶ μυθικῆς ἀμαζόνος, ἣτις ἐξήρχετο διὰ μυστικῆς ὑπονόμου κλειομένης διὰ μεγάλης πλακός, ἐφ' ἧς σωζομένης μέχρι τῆς σήμερον φαίνονται ἀποτυπωμένα δῆθεν τὸ πέλημα τοῦ

(2) Παπαρ. Ε' 217 καὶ 474. (3) Buchon. Eclaircissements historiques. 298.

ἵππου καὶ τὸ ἴδιόν αὐτῆς, ἐπίσης δὲ ὁ μόνος καὶ μακρὸς αὐτῆς μαστός, ὃν βαρύτετον ὄντα ἔρριπτεν ὑπεράνω τοῦ ὤμου πρὸς ἀνακούφισιν. Ἡ Ἀμαζών δ' αὕτη παρίσταται ἔτι εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ λαοῦ ὡς ἀνδρειοτάτη ἱππεύτρια, μόνῃ προμαχοῦσα τοῦ φρουρίου καὶ ὁδηγοῦσα τοὺς ὑπ' αὐτὴν ἄνδρας κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

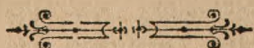
Λείψανον ἐπίσης τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Φραγγοκρατίας, ὅπερ μεταδίδεται ἀπὸ γεννεᾶς εἰς γεννεάν εἶνε καὶ τὰ παραιμύθια τοῦ λαοῦ, τὰ ἔχοντα ἥρωας βασιλεῖς καὶ ἡρωϊδας βασιλοποῦλες καὶ ὁμιλοῦντα περὶ κάστρων καὶ πολέμων καὶ ἡρωϊσμῶν καὶ θριάμβων καὶ ἐκτάκτου πολυτελείας καὶ εὐμαρείας. Οὐδεὶς βεβαίως δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ, ὅτι τὰ παραιμύθια ταῦτα ἐπλάσθησαν ἐντελῶς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος, ὡς δὲν δύναται νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι καὶ ἡ Ὀδύσεια δὲν ἔχει ἀληθῆ βᾶσιν, τὴν ὑπαρξίν πλείστων μικρῶν βασιλέων ἢ τοπαρχῶν κατὰ τοὺς πρὸ τοῦ Ὀμήρου χρόνους.

Τοὺς τοπάρχας ἐκείνους, μετὰ μακροτάτην ἀπόστασιν χρόνου, καθ' ὃν τόσοι Βυζαντινοὶ Αὐτοκράτορες διώκουν δι' ἀντιπροσώπων, ἀντεκατέστησαν οἱ Φράγγοι βαρῶνοι κατὰ τὸν ΙΓ' μ. Χ. αἰῶνα, ἥτοι πρὸ ἑξακοσίων περὶ τοῦ ἐτῶν. Καὶ οἱ βαρῶνοι οὗτοι οἱ ὑποκείμενοι μὲν εἰς τὸν πρίγκηπα τοῦ Μωρέως καὶ ὀφείλοντες ἐκάστοτε εἰσφορὰν στρατιωτικῆς δυνάμεως, ἀλλὰ πράγματι μοναρχικῶς καὶ ἀνεξελέγκτως διοικοῦντες τὰς βαρωνίας, παρίσταντο εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ ἀφελοῦς ὄχλου ὡς βασιλεῖς καὶ ἐνέπνεον εἰς τὴν δημοτικὴν μοῦσαν ᾄσματα καὶ διηγήματα (παραιμύθια) πλήρη θαυμασμοῦ καὶ ἐκπλήξεως διὰ τε τὸν πλοῦτον καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν.

Διότι βεβαίως δὲν πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι «ὁ βασιληᾶς ποῦ εἶχε πέντε ξανθὲς βασιλοποῦλες» καὶ «τὸ βασιλόπουλο μὲ τὸ φτερωτό του ἄτι» καὶ τὸ «μαρμαρένιο κᾶστρο» καὶ «τὰ γυάλινα καὶ χρυσᾶ παλάτια» ὅτι ἦσαν ἀπηχήσεις τοῦ βίου.

τῶν Αὐτοκρατόρων τῆς Δύσεως ἢ τοῦ Βυζαντίου, καθόσον μεθ' ὅλην τὴν πομπώδη ἔκφρασιν γυμνούμενα τὰ μυθεύματα ταῦτα τῆς προδήλου ὑπερβολῆς, δὲν καταδεικνύουσιν ἢ ἀσθενεῖς δυνάστας, εὐπόρους ἐκ τῶν ἀρπαγῶν καὶ τῶν δηλώσεων, μὴ σεβομένους τὴν οἰκογενειακὴν τῶν ὑποτελῶν τιμὴν καὶ ἀλληλοσπαρασσομένους ἐκ φιλοπρωτείας ἢ διὰ ψύλλου πῆδημα.

Καὶ δὲν ἀξιούμεν ὅτι δύναται τις νὰ ἐξαγάγῃ ἱστορίαν ἐκ τῶν παραμυθίων, νομίζομεν ὅμως ὅτι ἐπιμελὴς συλλογὴ καὶ ἐξέτασις αὐτῶν δύναται νὰ δώσῃ ἀμυδράν τινα εἰκόνα τῶν ἐπὶ φραγγοκρατίας πολυταράχων ἱπποτικῶν χρόνων καὶ νὰ διευκρινίσῃ ὅπωςδὴποτε ἓν τινι μέτρῳ τὴν κατὰ τὴν δυσειδαίμονα ἐκείνην ἐποχὴν κοινωνικὴν ἢ ἐθνικὴν κατὰστασιν. Εἶνε δὲ πρόδηλον, ὅτι εὐκόλως ἀποχωρίζονται τούτων τὰ παραμύθια τὰ ἔχοντα ὑπόθεσιν τοὺς αἰῶνας τῆς ὑπὸ τοὺς Τούρκους δουλείας, καθ' οὓς προεξάρχουν αἱ σκλάβαι, αἱ σφαγαὶ πληθυσμῶν, οἱ ἀράπιδες, οἱ ἀνδρεῖοι κλέφτες, καὶ ἡ ἔντρομος ἔκφρασις: «Τοῦρκοι!!». Εἰς τὴν μελέτην τῶν παραμυθίων τούτων πιθανῶς θ' ἀσχοληθῶμεν ἄλλοτε.



ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΕΤΑΡΤΗ
ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

1320 — 1460 Μ. Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.
ΒΑΡΒΑΡΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ

Τούρκοι καὶ Καταλανοί. -- Ὁ Δεσπότης Μανουήλ. -- Ἐποικίσεις Ἀλ-
βανῶν. -- Στάσις Λαμπουδίου καὶ Λατίνων. -- Νέοι Δεσπότες. --
Οἱ Τούρκοι ἐν Ἀκόβῃ. -- Νέα ἐποικίσεις Ἀλβανῶν. -- Ἀ Μοναὶ τῆς
Γορτυνίας. -- Διανομὴ τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν δεσποτῶν. --
Ὁ Τουραχάν δητὼν αὐτήν.

Ἀνακτηθέντος τοῦ πλείστου τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ τῶν
Βυζαντινῶν δὲν κατεβλήθη ἀτυχῶς ἡ ἀρμόζουσα εἰς τὰς
περιστάσεις μέριμνα, ὅπως διοργανιζομένης ἄρδην τῆς χερ-
σονήσου παγιωθῇ ἡ ἐπ' αὐτῆς ἑλληνικὴ κυριαρχία. Εὐθύς
ἀπὸ τῆς πρώτης δεκαετηρίδος μοίρα Ὀγουζίων Τούρκων,
φυλῆς φονικωτάτης, ἐπέδραμεν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ
Στερεὰν καὶ μετὰ φρικτὰς δηλώσεις ἐξηνδραπόδισε περὶ τὰς
25 χιλ. κατοίκων ἐντοπίων καὶ Φράγγων καὶ ἀπεχώρη-
σεν, ἀφοῦ ὑπερεπλήσθη λαφύρων καὶ χρημάτων. Αἱ δ' ἐπι-
δρομαὶ αὗται τῶν Τούρκων καὶ ἐκ τῆς Δύσεως αἱ τῶν
Ἰσπανῶν Καταλάνων προὐκάλεσαν δεινὴν ἀναρχίαν εἰς
τὴν ἀτυχῇ νήσον, μέχρις οὗ ὁ Ἰωάννης Κατακουζηνὸς
(1341—1355) ἀπέστειλε περὶ τὰ τέλη τοῦ 1348 τὸν υἱὸν
αὐτοῦ Μανουήλ, «ἐπειδὴ ἡ Πελοπόννησος διέφθορτο παν-
τάπασιν, οὐ μόνον ὑπὸ τῶν Περσῶν καὶ Λατίνων ἀλλὰ καὶ

μᾶλλον ὑπὸ σφῶν αὐτῶν, διηνεκῶς ἀλλήλους ἀντικαθισταμένων καὶ διαρπαζόντων τὰ ἀλλήλων καὶ ἀποκτεινόντων». ⁽¹⁾ Ἀφικόμενος δ' ὁ νέος δεσπότης ὡς «διοικητῆς τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἐκεῖ Ρωμαϊκῶν χωρίων καὶ πόλεων» ⁽²⁾ μετὰ τριήρεων καὶ στρατοῦ, ἔπαυσε τὰς ἐμφυλίου στάσεις, καὶ πρὸς τοὺς Καταλανοὺς ἐσυνθηκολόγησε καὶ τοὺς βαρβάρους νικήσας «ἔπεισε μὴ πάνυ τῶν Πελοποννησίων καταφρονεῖν. Μετὰ μικρὸν δὲ καὶ ἡ χώρα συνφικίζετο, συνερχομένων τῶν κατοίκων ἐκ τῶν ἀγρῶν, καὶ ἡ Σκυθῶν ἐρημοτέρα Πελοπόννησος ἐφαίνετο γεωργουμένη καὶ τῆς μελλούσης εὐεξίας οὐκ ἀγενεῖς παρείχετο ἐλπίδας».

Ἀτυχῶς ἔμως ὁ Μανουὴλ πρὸς ἀναπλήρωσιν τῆς ἐρημίας ἐκάλεσε σμῆνος Ἀλβανικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες ἐγκατασταθεῖσαι ὀριστικῶς εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ καὶ τὴν Ἀρκαδίαν ἀπήρτισαν ἔκτοτε ἰδίους ἀλλογλώσσους συνοικισμούς, μέχρις ἐσχάτων περισωθέντας, καὶ ἐκαλλιέργουν τὴν χώραν αὐξανόμενοι καταπληκτικῶς. Ἐπὶ τοῦ Μανουὴλ ἱκαναὶ ἠγέρθησαν στάσεις. Οὕτω Λαμπούδιός τις τριηραρχήσας δι' ἀπάτης ἐξήγειρε τὴν χώραν, ἀλλ' ἡ στάσις κατεβλήθη ἀμέσως. Ἀποκατασταθείσης δὲ τῆς δυναστείας τῶν Παλαιολόγων τῷ 1355 εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βυζαντίου νέα καθολικὴ στάσις ἠγέρθη ὑπὸ τῶν ἐπιτρόπων τοῦ Αὐτοκράτορος, υἱῶν τοῦ Ἰσαακίου Ἀσάν, καθ' ἣν ἐξηγέρθησαν καὶ οἱ Λατῖνοι, ἀλλ' ὁ Μανουὴλ καὶ ταύτην διὰ τῶν τριακοσίων του καὶ τῶν μισθοφόρων Ἀκαρνάνων κατέστειλε καὶ ἀήττητος διετέλεσε μέχρι τοῦ 1380, ὅτε καὶ ἀπέθανε. ⁽³⁾

Τὸν προσηγῆ καὶ κηδεμονικὸν τοῖς ὑπηκόοις δεσπότην τοῦτον, ὅστις προσηνέχθη μετριοφρόνως εἰς τὰς ἐλληνικὰς ἀρχοντικὰς οἰκογενείας καὶ ἐνέπνεεν εἰς πάντας ἀγάπην καὶ σεβασμὸν, διεδέξατο ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ματθαῖος Κατα-

(1) I. Κατακουζηνοῦ τόμ. Γ' σ. 85. (2) Γρηγορά τομ. Γ' σ. 248.

(3) Κατακουζηνοῦ τομ. Γ' σ. 90.

κουζηνός, ὅστις μόνον τρία ἔτη ἐπέζησεν. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ υἱός του Δημήτριος ἀπεσικίρτησε πάσης ἐκ τοῦ Βυζαντίου ἐξαρτήσεως ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Παλαιολόγος καθήρεσε μὲν αὐτὸν διώρισε δὲ δεσπότην τῆς Πελοποννήσου τὸν υἱὸν αὐτοῦ Θεόδωρον τὸν Α΄, ὅστις κατατροπώσας τὸν μετὰ Λατίνων καὶ Τούρκων συμμαχήσαντα ἀποστάτην Δημήτριον, ἐκυριάρχησε τῆς Πελοποννήσου, καθ' ὃν χρόνον ἡ-πλου ἐπ' αὐτῆς τὸ κράτος ἡ Ναυαρικὴ ἐταιρεία. Καὶ τότε νέα πάλιν ἀναρχία εἰς τὴν Πελοπόννησον. Οἱ πολυποίκιλοι αὐτῆς κάτοικοι διαμαχόμενοι σφοδρῶς πρὸς ἀλλήλους ἐκάλουν ἐλαφρᾶ τῇ καρδίᾳ εἰς βοήθειαν τοὺς Τούρκους καὶ ὁ Βαγιαζήτ δὲν εἰσέβαλε μὲν αὐτοπροσώπως ἕνεκα τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Τατάρων, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἀπέστειλε τὸν Ἐβρενδὸς-βέην (ἢ Βρανέζην) μετὰ τοῦ Γιακουβ-πασᾶ, οὔτινες κατετρόπωσαν καὶ τὸν δεσπότην καὶ τοὺς Ναυαραίους, ἐξανδραποδίσαντες χιλιάδας κατοίκους, ⁽⁴⁾ εἶτα δ' ἀπεχώρησαν εἰς τὴν Στερεάν.

Κατὰ δὲ τὸ σύντομον χρονικὸν τῷ 1391 (ϚωϚθ') «ἦλθεν ὁ Βρανέζης εἰς τὴν Λακεδαιμονίαν καὶ εἰς τὸ Λέοντος (Λεοντάριον) καὶ ἠνώθη μετὰ τοῦ Πρίγκηπος καὶ ἀπήγασι καὶ ἐπῆραν τὴν Ἀκωβαν τῇ Κυριακῇ τῆς Τυρινῆς. Τῷ αὐτῷ δὲ ἔτει ἐκατέβηκεν κύριος Δημήτριος ὁ Ρᾶλ μὲ τὸ φουσάτον τοῦ Λέοντος καὶ τῶν Ἀλβανιτῶν καὶ ἐπίασεν τὸν Πρίγκηπα, ὃς τῷ Δεκεμβρίῳ μηνὶ ἡγοράσθη». ⁽⁵⁾ Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην εἰσέβαλον τὸ πρῶτον Τοῦρκοι μετὰ τοῦ Ἐβρενδὸς-βέη εἰς Ἀκωβαν, ἴσως τὴν ἐκπόρθησιν ταύτην ἀναφέρει ἡ περὶ τοῦ κάστρου τῆς Μονοβύζας παράδοσις, καθ' ἣν ὑποχωρησάντων ὑπούλως τῶν Τούρκων, ἐκλήθη ἡ Βαρωνίς εἰς Βερβίτσαν,

(4) Γ. Φραντζῆ σ. 62 καὶ 83 Παπαρρηγ. Ε' 291.— (5) Ἐν ἱστορίᾳ Δούκα σ. 516 ὁ σχολιαστὴς αὐτοῦ Bulliard σημειοῖ ἐν σ. 630 εἶτι ἡ Ἀκωβαν ἐκαλεῖτο (:) πρότερον Hypania.

ἓνα βαπτίσῃ δῆθεν βρέφος καὶ τότε κρύφα οἱ Τοῦρκοι ἐπα-
νῆλθον καὶ κατέλαβον αὐτό. Ἄλλ' ἡ Βαρωνὶς αὕτη, ἃν
ἔχῃ ἱστορικὴν τινα βάσιν ἢ παράδοσιν, δὲν ἦτο βεβαίως οὐ-
δεμία ἐκ τῶν γνωστῶν Μαργαριτῶν, ἀλλ' ἄλλῃ τις ἐκ τῶν
ὑπολειφθέντων ἐν Ἀρκαδίᾳ Φράγγων, πιθανῶς δ' ἡ κτί-
σασα καὶ τὴν ἐπὶ τοῦ βορείου Λάδωνος γέφυραν τῆς
« Κυρᾶς », σωζομένην μέχρι τῆς σήμερον. (6)

Ἐπὶ τοῦ δεσπότη Θεοδώρου τοῦ Α' ἤρξατο ἡ Βυζαν-
τινὴ παραλυσία ὑποσνάπτουσα τὰ θεμέλια τῆς ἑλληνικῆς
ἀρχῆς, διότι οὗτος τὸ δεύτερον ἐκάλεσε δέκα χιλιάδας νέων
Ἀλβανικῶν οἰκογενειῶν, αἵτινες διασπαρεῖσαι ἀνὰ τὴν χερ-
σόνησον προὐκάλουν διηνεκῶς ταραχάς, πρὸς τοῦτοις δὲ
τότε ἀπετολμήθη καὶ τὸ στυγερώτερον, πωλήσαντος τοῦ
δεσπότη ἐκείνου τὴν Πελοπόννησον ἀντὶ ἀδρῶν χρημάτων
εἰς τοὺς Ἰωαννίτας τῆς Ρόδου. Καὶ ἐσώθη μὲν ὁ τόπος
ἀρνηθέντων τῶν κατοίκων τοῦ Μιστρᾶ νὰ δεχθῶσιν εἰς τὴν
πόλιν των τοὺς ξένους ἀγοραστάς, ἀλλὰ τὸ φρόνημα ἐντε-
λὼς κατέπεσε καὶ πενία δεινὴ ἐμάστιξε τὴν χώραν.

Ἐπὶ τοῦ δεσπότη τούτου ἐν ἔτει 1386 ἐκτίσθη νοτιώ-
τερον τῆς Μονῆς τοῦ Προδρόμου καὶ ἐπὶ τῆς αὐτῆς ὁχθῆς
τοῦ Λουσίου, ὀλίγον κάτωθεν τοῦ ἀρχαίου μοναστηρίου τοῦ
Σωτήρος, μικρὰ Βυζαντινὴ ἐκκλησία. Σήμερον δ' ἔμπρο-
σθεν ἀγιογραφημένου σπηλαίου σώζεται βράχος λαξευτὸς
ἐν εἴδει ἀγίας Τραπεζίης καὶ ἄνωθεν αὐτῆς, ἐντὸς ὁπῆς ὑπὲρ
τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου, ὑπάρχει ἐξίτηλος καὶ δυσανά-
γνωστος ἐπιγραφὴ ἔχουσα οὕτω: (7) « Ἀνηγέρθη καὶ ἀνιστο-
ρήθη ἐκ βάθρων ὁ θεὸς καὶ πάνσεπτος ναὸς τοῦ τιμίου ἐν-
δόξου Ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ ἐν τοποθεσίᾳ πλησίον τοῦ
Ἀτσιχόλου καὶ διὰ συνεργείας καὶ μόχθου Γερμανοῦ Ἀρ-
χιερέως... καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ... Ἰωάννου καὶ Μαρίας.

(6) Ἴδε καὶ Κορύλλου Πεζοπορίαν 1890 σ. 42. (7) Κῶδις Προδρόμου.

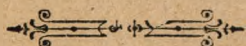
Βασιλευόντων τῶν εὐσεβεστάτων βασιλέων Ἰωάννου καὶ Μ... καὶ τῶν εὐσεβῶν δεσποτῶν ἡμῶν... καὶ ἀρχιερέως Ματθαίου Αἰμυαλῶν. Ἔτει ΑΤΠΣΤ'». Εἰς τὴν ἀπέναντι δ' ὄχθην εἰς ἀπόστασιν βολῆς λίθου ἐπὶ τῶν ἀπροσίτων βράχων σώζεται ἐρείπιον ναοῦ τοῦ Ἀγ. Γεωργίου, οὗτινος μόλις διακρίνεται σήμερον ἡ ἔφιππος εἰκὼν. Συγχρόνως ἀνηγγέρθη καὶ ἡ μονὴ τῆς Κερνίτσης μίαν ὥραν βορειότερον τῆς Βυτίνης ἐπὶ τῆς ὀφρύος τεραστίου βράχου εἰς γραφικωτάτην καὶ ὀχυράν θέσιν.

Θανόντος κατὰ τὸ 1407 τοῦ δεσπότη Θεοδώρου τοῦ Α' ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ καὶ Αὐτοκράτωρ Μανουὴλ διώρισεν ἀντ' αὐτοῦ τὸν ἀνήλικον υἱόν του Θεόδωρον τὸν Πορφυρογέννητον ὑπὸ τὴν ἐπιτροπείαν τοῦ Φραγκοπούλου μέχρι τοῦ 1415, ὅτε κατῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον αὐτὸς ὁ Μανουὴλ καὶ διαμείνας ἐπὶ ἓν ἔτος ὠχύρωσε τὸν Ἰσθμόν. Τότε ὁ Πλήθων ὑπέβαλεν αὐτῷ τοὺς δύο περιφήμους λόγους περὶ τῆς καταστάσεως καὶ τῆς ἀναγκαίας ριζικωτάτης ἀναδιοργανώσεως τῆς ἀγνῶς κατ' αὐτὸν Ἑλληνικῆς Πελοποννήσου. Ἀλλ' ὅτε ἐπανῆλθεν ὁ Μανουὴλ εἰς τὴν βασιλεύουσαν διέπραξε μέγα σφάλμα, διαιρέσας τῷ 1421 τὸ κράτος μεταξὺ τῶν ἀναξίων κατὰ τὸ πλεῖστον υἱῶν του. Διότι τὸν μὲν πρεσβύτερον Ἰωάννην προσέλαβε συγκοινωνὸν τῆς βασιλείας, εἰς τὸν Ἀνδρόνικον ἔδωκε τὴν Θεσσαλονίκην, εἰς τὸν Κωνσταντῖνον, (τὸν μετέπειτα τελευταῖον Αὐτοκράτορα), τὰ ἐν τῷ Εὐξείνῳ πόντῳ, εἰς τὸν δεσπότην Θεόδωρον τὴν Λακεδαιμόνα καὶ τὰ ἑαυτῆς καὶ τέλος εἰς τὸν Θωμᾶν τὰ ἐναπομείναντα ἐν τῇ Πελοποννήσῳ.⁽⁷⁾

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Αὐτοκράτορος, ὅστις καὶ τὸν Φράγκον δυνάστην Κάρολον Α' τὸν Τόκκον ὑπέταξε καὶ τοὺς Ναναραίους ἐχειρέυσατο,⁽⁸⁾ ἀπέμεινε δεσπότης ὁ ἐνη-

(7) Γ. Φρατζῆ σ. 122. — Χαλκοκονδύλη σ. 205. — (8) Μιχ. Δούκας σ. 98 καὶ 102.

λικιωθεὶς Θεόδωρος ὁ Β'. Ἐπ' αὐτοῦ τῷ 1423 ἐπέδρα-
 μεν εἰς Πελοπόννησον ὁ στρατηγὸς τοῦ Σουλτάνου Μου-
 ράτ τοῦ Β' Τουραχάν, ὅστις «καὶ τὸν Ἴσθμὸν κατὰ τὰ
 συντεθειμένα καθεῖλε καὶ τὰ κυριευθέντα τῶν ναῶν πολί-
 σματα ἡνδραποδίσατο. Ἄλλ' ἐξερχομένου τούτου εἰς Στε-
 ρεὰν οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Πελοποννήσου συνελέγοντο εἰς τὴν
 μεσόγειον Δαδίην καλουμένην χώραν (περὶ τὴν Δαβιάν)
 καὶ ἀνακηρύξαντες στρατηγὸν ἀπεστάτησαν ἀπὸ τῶν Ἑλ-
 λήνων κατὰ τοῦ Τουραχάν. Ἐπιστρέψας ὁμοῦς ἐκεῖνος διε-
 σκόρπισεν ἀμαχητεὶ αὐτοὺς καὶ διώξας ἐξώγρησε περὶ τοὺς
 800, στήσας διὰ τῶν κεφαλῶν αὐτῶν πυραμίδα» καὶ
 μετὰ τοῦτο ἀπῆλθεν εἰς Θεσσαλίαν, ἀπάγων 6 χιλ. δούλους
 τὸ πλεῖστον Ἑνετοῦς. Ἐκτοτε κατελύθη σχεδὸν ὀριστικῶς
 ἡ ἐν Πελοποννήσῳ Φραγγοκρατία, πλήν τινων ἑνετικῶν
 φρουρίων, τὸ αὐτὸ δ' ἔτος 1423 ἀπέθανε καὶ ὁ γέρων Αὐ-
 τοκράτωρ Μανουήλ, ἐπὶ τῶν τέκνων τοῦ ὁποίου κατελύθη
 ὑπὸ τῶν Τούρκων ὁλοσχερῶς ὁ κολοσσὸς τῆς Βυζαντινῆς
 Αὐτοκρατορίας.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΣΠΑΡΑΓΜΟΙ ΚΑΙ ΥΠΟΔΟΥΛΩΣΙΣ

Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος. -- Ἡ χώρα τῶν Σκορτῶν μῆλον τῆς ἑρι-
 δος. -- Ὁ Μωάμεθ στέλλει στρατοὺς. -- Πτώσις Κωνσταντινουπό-
 λεως. -- Στάσεις καὶ Μεταναστεύσεις. -- Ὁ Σγουρομάλλης τῆς Κα-
 ρυταίνης. -- Καταστροφή Ἀκρόθης. -- Δεσπότης καὶ Μωάμεθ. -- Πτώ-
 σις τῆς Καρυταίνης. -- Παντοῦ σκλαβιά.

Θανόντος τοῦ Μανουήλ Αὐτοκράτωρ μὲν παρέμεινεν ὁ
 πρεσβύτερος Ἰωάννης, ὁ δὲ δεσπότης Θεόδωρος ἐπιτρέψας
 τῷ ὑστεροτόκῳ ἀδελφῷ Θωμᾷ τὰ Καλάβρυτα ἐξέφρασε
 τὴν ἐπιθυμίαν νὰ γείνη μοναχός. Τότε ἔσπευσεν εἰς Πελο-

πόννησον ὁ Κωνσταντῖνος, ἀλλ' εὗρε τὸν Δεσπότην μετα-
 μεληθέντα καὶ συζευχθεὶς τὴν ἀνεψίαν τοῦ Καρόλου τοῦ
 Γόγκου, ἔλαβε προίκα τὴν Γλαρέντζαν καὶ κατόπιν τῷ
 1430 ἐκυρίευσεν τὰς Πάτρας.⁽¹⁾ Κατόπιν ἀποδημήσαντος
 ἐπὶ μακρὸν τοῦ Αὐτοκράτορος εἰς Φλωρεντίαν καὶ ματαιο-
 πονοῦντος ἐκεῖ πρὸς ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν, ἀνεπλήρου αὐ-
 τὸν ἐν Βυζαντίῳ ὁ Κωνσταντῖνος, ὥστις μετὰ τὴν ἐπιστρο-
 φὴν τοῦ ἀδελφοῦ κατήλθεν εἰς Πελοπόννησον καὶ συναι-
 σθανόμενος τὴν ἀνάγκην συμπήξεως αὐτόθι μεγίστης δυ-
 νάμεως πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν κατακλυσάντων τὸν Ἑλλη-
 νισμὸν Ὀθωμανῶν, μόλις καὶ μετὰ βίας κατῴρθωσε νὰ ἐ-
 ξουδετερώσῃ τὰς ἀντιζηλίας τῶν ἀναξίων ἀδελφῶν του.

Καὶ ὁ μὲν Δεσπότης Θεόδωρος ἐπείσθη καὶ παρητήθη
 ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου τμήματος αὐτοῦ
 λαβὼν ὡς ἀντάλλαγμα τὴν Συληβρίαν, ὁ δὲ Δημήτριος ὁ
 μετὰ τοῦ Μουράτ συμμαχήσας⁽²⁾ παρητήθη τῆς καθόδου
 εἰς Πελοπόννησον, ὁ δὲ Θωμᾶς περιορισθεὶς ἐν Ἡλίδι συν-
 εμάχησεν εἰλικρινῶς μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ. Οὕτως ὁ Κων-
 σταντῖνος πρὸ δεκαετίας μόλις ἀπὸ τῆς ἀλώσεως ἤρξατο
 ὀχυρώνων τὸν Ἰσθμὸν καὶ ἀναδιοργανῶν τὰς δυνάμεις τοῦ
 δεσποτάτου⁽³⁾ καὶ ἐκγυμνάζων τοὺς κατοίκους τῆς Ἀρκα-
 δίας, Λακωνίας, Κορινθίας, Ἀχαΐας καὶ τοῦ πλείστου τῆς
 Μεσσηνίας. Ἄλλ' ἦτο πλέον ἀργά. Ὁ Οὐνιάδης εἶχε κα-
 τασυντριβῆ πρὸς βορρᾶν, ὁ δὲ Σουλτάνος Μουράτ ἐπιδρα-
 μῶν ἐκρήμνισε τὰ τεῖχη τοῦ Ἰσθμοῦ καὶ ὑποχωρησάντων
 ἡρωϊκῶς τῶν προδοθέντων ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν δεσποτῶν,
 εἰσῆλθε μέχρι Πατρῶν καὶ Γλαρέντζας καὶ παραδοὺς
 πάντα τὰ ἐκεῖ ἀφανισμῷ ἀπήγαγεν 60 χιλ. αἰχμαλώτους,
 ἀλλ' ἤναγκάσθη ταχέως νὰ ἐκκενώσῃ τὴν Πελοπόννησον.⁽⁴⁾

Δύο ἔτη μετὰ ταῦτα τῷ 1448 ἀπέθανεν ὁ Αὐτοκράτωρ,

(1) Φρατζῆ σ. 156. — (2) Χαλκοκονδ. σ. 303. — (3) Φρατζῆ σ. 196.
 — (4) Μιχ. Δούκα σ. 223. — Φρατζῆ σ. 203.

παρέτυχε δ' ἐν Κωνσταντινουπόλει τότε ὁ Θωμᾶς, ὅστις μετὰ τῶν αὐτόθι εὐγενῶν ἀπέκλεισε τοῦ θρόνου τὸν ἐπιδραμόντα ἀδελφὸν Δημήτριον μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ Κωνσταντίνου. Καὶ ὁ μὲν Κωνσταντῖνος περιεβλήθη τὸ ἀκάνθινον τοῦ Βυζαντίου στέμμα, οἱ δὲ Θωμᾶς καὶ Δημήτριος διένειμον ἐνόρκως ἑαυτοῖς τὴν Πελοπόννησον. Ἄλλ' ὁ Θωμᾶς πρότερος ἀφικόμενος «ἀφίστα τε τὰς ἐν Πελοποννήσῳ πόλεις πρὸς ἑαυτὸν καὶ προσλαβόμενος τοὺς συναφεστῶτας ἐπολέμει τὸν μετὰ βασιλικοῦ στρατοῦ ἀφικόμενον δεσπότην Δημήτριον. Μεσολαβήσει ὅμως τοῦ ἀτυχοῦς Αὐτοκράτορος ὁ Θωμᾶς, κρατήσας τὴν μερίδα τοῦ λέοντος, συνεβιβάσθη μετὰ τοῦ Δημητρίου, «Καλαμάταν πόλιν παρεχόμενος αὐτῷ ἀντὶ τῆς τῶν Σκορτῶν χώρας, ἣν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀφελόμενος εἶχε» (5). Ἐκτοτε δ' ἡ Γορτυνία, ἡ πρότερον τῷ Κωνσταντίνῳ πιστῶς πολιτευθεῖσα, ἀνῆκεν εἰς τὸ δεσποτάτον τοῦ Θωμᾶ.

Θανόντος δὲ τοῦ Σουλτάνου Μουράτ ἀνηγγορεύθη διάδοχος αὐτοῦ Μωάμεθ ὁ Β', ὅστις ἀμέσως ἤρξατο ἐφαρμοζων μετὰ θαυμαστῆς δραστηριότητος τὸ σχέδιον τῆς ὁλοσχεροῦς καταλύσεως τοῦ ἐλληνικοῦ κράτους. Ἵνα δὲ ματαιώσῃ τὴν ἐκ Πελοποννήσου βοήθειαν ἀπέστειλεν ἐκεῖ τὸν στρατηγὸν Τουραχάν, ὅστις ἄγων μέγαν στρατὸν ἔφθασε μετὰ τῶν δύο υἱῶν του Ἀχμέτ καὶ Ὁμέρ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1452 πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Κορίνθου καὶ πεσόντων τῶν τειχῶν αὐτῆς «ἐπυρεύετο κατὰ Χαλκοκονδύλην εἰς τὴν Μεσόγαιον, Ἀρκαδίαν τὸ παλαιὸν καλουμένην, καὶ διὰ τῆς Τεγέας καὶ Μχυντινείας ἐλαύνων κατήλθεν Μεθώνην καὶ Μεσσηνίαν». Μὴ δυνήθεις δὲ νὰ πορθήσῃ τὴν Σιδηροπολίχνην ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ διήρσεε τὸν στρατὸν αὐτοῦ. Ἄλλ' οἱ δεσπότες Θωμᾶς καὶ Δημήτριος ἀποστείλαντες

(5) Χαλκοκονδύλη σ. 374—378.

τὸν Ματθαῖον Ἀσὼν εἰς τὰ Δερβένια τοῦ Λεονταρίου κατετρόπωσαν τὸν υἱὸν τοῦ Ἀχμέτ καὶ ὠδήγησαν αὐτὸν αἰχμάλωτον εἰς Σπάρτην. ⁽⁶⁾ Καὶ οὕτως ἐσώθη μὲν τότε ἡ Πελοπόννησος, ἀλλὰ τὸ ἐπόμενον ἀπαίσιον ἔτος ἔπescen ἀβοήθητος ἡ Ἀκρόπολις τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὴν 29 Μαΐου 1453 ἡμέραν Τρίτην, πεσόντος ἡρωϊκώτατα τοῦ ἐνδόξου αὐτῆς προμάχου καὶ τελευταίου τῶν Ἑλλήνων Αὐτοκράτορος, Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου.

Μετὰ ταῦτα τὸ μόνον σπουδαῖον τμήμα τῆς μεγάλης Αὐτοκρατορίας, ὅπερ ἀπέμενεν ἐλεύθερον, ἦτο ἡ Πελοπόννησος. Καὶ ἦτο βεβαίως δύσκολον νὰ ἀντιστῇ τελεσφόρως εἰς τὴν ἐπερχομένην βαρβαρικὴν λαίλαπα, ἀλλ' ὥφειλεν ὁπωσδήποτε νὰ πέσῃ ἐνδόξως ὡς καὶ ἡ πρωτεύουσα. Μετὰ τὴν ἄλωσιν ὅμως ἐκείνης οἱ μικρόψυχοι δεσπότες ἔδесαν τὰς ἀποσκευὰς αὐτῶν, ὥπως ἀπέλθωσιν εἰς Ἰταλίαν, καὶ τοῦτο κατανοήσαντες οἱ Ἀλβανοὶ ἐμελέτησαν νὰ καταλάβωσι τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰσηγγυμένου Πέτρου τοῦ Χωλοῦ (Μπούα), « ἀνδρὸς μὲν τὸν τρόπον οὐκ ἀγαθοῦ, δεξιοῦ δ' ἄλλως ἀποστάτου » ⁽⁷⁾ ἀνεκήρυξαν βασιλέα Μανουὴλ τινὰ Κατακουζηνόν, ἵνα παρασύρῃσι κατὰ τῶν δεσποτῶν καὶ τοὺς Ἑλληνας. Ἐκτραπέντες δ' εἰς φοβεράς λεηλασίας ἐκάλесαν ἐπὶ τέλους τοὺς Τούρκους ἵνα παραδῶσιν αὐτοῖς τὴν χώραν, συμφωνούντων καὶ πολλῶν ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἀρχόντων, ἀλλὰ προὔλαβεν ὁ Δεσπότης Δημήτριος διὰ τοῦ Ματθαίου Ἀσὼν καὶ ἐκάλесε τὸν Ὁμέρ, υἱὸν τοῦ Τουραχάν, ὅστις εἰσβαλὼν κατέστειλε τὴν στάσιν καὶ παραλαβὼν τὸν ἐν Σπάρτῃ αἰχμάλωτον ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἀχμέτ ἀπήλθεν, ἀφοῦ διὰ συνθήκης ἐπέβαλεν εἰς Ἑλληνὰς τε

(6) Γ. Φρατζῆ σ. 236. — (7) Χαλκοκονδύλης σ. 412. Ἀρβανίτας δὲ λαὸς ἐκάλει συλλήβδην μιγάδας ὁρδὰς Ἰταλῶν, Νορμανδῶν, Καταλανῶν καὶ Ἀλβανῶν, ὁρμωμένας συνήθως ἐξ Ἀλβανίας καὶ μαστιζούσας τὸν τόπον. Ἴδε καὶ Ραφενέλ. σ. 38.

καὶ Ἀλβανούς τῆς Πελοποννήσου βαρύτατον φόρον 12 χιλ. στατήρων χρυσοῦ.⁽⁸⁾

Ἄλλ' αἱ μεταναστεύσεις εἰς τὰς νήσους καὶ τὴν Ἰταλίαν ἠϋξάνον ἐκ τοῦ πανικοῦ καταπληκτικῶς καὶ ἐκ τούτου ὁ Μωάμεθ ἐξέδoto διακήρυξιν πρὸς τοὺς ἄρχοντας τῆς Πελοποννήσου ὑποσχόμενος «ὅτι ἀπὸ τὰ πράγματά σας καὶ ἀπὸ τὰ κεφάλια σας καὶ ἀπὸ πᾶσά σας πρᾶγμα τίποτας νὰ μὴνε σᾶς ἐγγίσω, ἀμὴ νὰ σᾶς ἀναπαύσω νὰ ἦσθε κάλλιον παροῦ πρώην». Ἡ διακήρυξις δ' ἀπηυθύνετο καὶ πρὸς τὸν ἄρχοντα τῆς Καρυταίνης Σγυρομάλλην Παλαιολόγον, γαμβρὸν τοῦ Δουκάνη. Ἄλλὰ μὴ καταβαλλομένου ἐπὶ τριετίαν τοῦ φόρου,⁽⁹⁾ ἐξεστράτευσεν ὁ Μωάμεθ τὸν Μάϊον τοῦ 1458, καὶ τὴν μὲν Κόρινθον ἐκυρίευσεν, τάξας δὲ πολιορκητὰς περὶ τὸ φρούριον, «εἰς τὰ ἔνδον τῆς Πελοποννήσου προυχώρει, καταστρεφόμενος καὶ ληϊζόμενος πάντα τὰ ἐν ποσί, τὰ τε ἀνάντη καὶ δύσδατα καὶ σκληρὰ τῶν χωρίων καὶ τῶν παρόδων ἐξομαλίζων καὶ ἡμερῶν, καὶ τὰ ἐρυμνότατα τῶν φρουρίων ἐξαίρων τε καὶ κατασκάπτων καὶ πάντα χειρούμενος».⁽¹⁰⁾ Κατὰ δὲ τὸν Φρατζῆν «ἐξαιρέτως ἡχμαλώτευσεν καὶ ἠφάνισε καὶ ἐνέπρησεν τὴν Ἀκωθαν, τὸν Ἀετὸν καὶ τὰ Πενταχυρία». Καταλιπὼν δὲ τὴν Γορτυνίαν καθημαγμένην, ἐτράπη εἰς Μαντινείαν καὶ μὴ δυνηθεὶς νὰ κυριεύσῃ τὸ Παζενίκον ἐπολιόρκησεν τὸ Μοῦχλι (Τεγέαν) καὶ παραλαβὼν αὐτὴν παρὰ τοῦ ἄρχοντος Δημητρίου Ἀσάν ἀπῆλθεν εἰς Κόρινθον, ἣν ἐπόρθησεν καὶ κατέλιπε τὴν Πελοπόννησον⁽¹¹⁾ ὑπόσπονδον, κρατήσας ἐξ αὐτῆς ὅσα κατέλαβε.

Ἄλλ' εἰσηγήσει τῶν ἐντοπίων ἀρχόντων δεινὴ ἔρις παρενέπεσε μεταξὺ τῶν δεσποτῶν Δημητρίου καὶ Θωμᾶ, ἣτις καὶ ἐπέσπευσεν τὴν ὑποδούλωσιν. Εἰς τῶν τοῦ Θωμᾶ συνερ-

(8) Χαλκοκονδύλη σ. 413. καὶ Φρατζῆ σ. 383.— (9) Δούκα σ. 339.

(10) Κριτ. σ. 122. (11) Φρατζῆ σ. 387, Χαλκοκ. σ. 447 καὶ Κριτ. 123.

γῶν ἦτο καὶ ὁ Σγουρομάλλης Παλαιολόγος τῆς Καρυταίνης, ὅστις μετ' ἄλλων τινῶν ἀρχόντων κατέλυσαν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Δημητρίου, χωρὶς ὅμως νὰ παραδώσωσι καὶ τὰς πόλεις των τῷ Θωμᾷ, καθόσον σκοπὸς αὐτῶν ἦτο νὰ: « ἔχωσιν αὐτὰς οὐχ ὡς πρώην ἐκυβέρνων, ἀλλ' ὡς αὐθένται ἴδιοι ». (12) Καὶ ὁ μὲν Θωμᾶς ἐπολιόρκει καὶ ἐκυρίευε τὰς κτήσεις τοῦ Δημητρίου, ἐκεῖνος δ' ἐπολιόρκει τὸ Λεοντάριον καὶ τὴν Ἀκωβαν τοῦ Θωμᾶ, ὑποκινούμενος ὑπὸ τοῦ Λεονταρίτου Μποχάλη καὶ τοῦ Γεωργίου Παλαιολόγου. Ἐπελθόντος ὅμως τοῦ Θωμᾶ ἐκ Κυπαρισσίας ἐσώθη μὲν τὸ Λεοντάριον καὶ ἡ Ἀκωβα, ἀλλ' εὐρόντες καιρὸν πάλιν οἱ Ἀλβανοὶ τῆς Ἀρκαδίας, οἱ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς δεσπότητος πρὸς τὸν ἄλλον ἀφιστάμενοι, « διήρπαζον καὶ ἠφάνιζον τὰ πάντα ». (13)

Ἄλλ' ἐπειδὴ κατὰ τοὺς ἐμφυλίους ἐκείνους σπαραγμοὺς προσεδλήθησαν ὑπὸ τοῦ Θωμᾶ καὶ αἱ τουρκικαὶ ἐν Πελοποννήσῳ κτήσεις, ὁ Μωάμεθ ἀπέστειλε τὸν ὑπαρχον τοῦ Μωρέως Ἀχμέτ καὶ τὸν Ὁμέρ, υἱὸν τοῦ Τουραχάν, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐκπορθήσωσι τὸ Λεοντάριον καὶ ἀπεσύρθησαν εἰς Τεγέαν. Τότε πάλιν ὁ Θωμᾶς ἐπολιόρκησε τὰς Πάτρας, ἐπελθόντος δὲ τοῦ Ἀσάν διέλυσε τὴν πολιορκίαν καὶ ἡττηθεὶς εἰς τὸ πεδῖον τῆς Καρυταίνης ἐκλείσθη εἰς τὸ Λεοντάριον καὶ ἠνάγκασε τὸν Ἀσάν νὰ ὑποχωρήσῃ. Καὶ ἠθέλησε μὲν τότε νὰ συνθηκολογήσῃ μετὰ τοῦ Μωάμεθ, ἀλλ' ἐκεῖνος μὴ λαβὼν τοὺς φόρους, εἰσέβαλεν ὡς μαινόμενος εἰς Πελοπόννησον καὶ καταλαβὼν τὴν Σπάρτην ἐδούλωσε τὸν Δημήτριον καὶ ἔλαβε σύζυγον τὴν θυγατέρα αὐτοῦ. Ἐκεῖθεν δ' ἐκπορθήσας τὸ Καστρί ἔφθασεν εἰς Λεοντάριον καί, φυγόντος τοῦ Θωμᾶ, παρέλαβεν αὐτὸ παρὰ τοῦ ἀρχοντος Μποχάλη, ἀλλὰ παραβὰς τὰς συνθή-

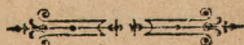
(12) Φρατζῆ σελίς 389.

(13) Δυτόθι σελ. 391.

κας συνήγαγεν ἔξω τῆς πόλεως ἑξακισχιλίας ψυχὰς καὶ κατέσφαξεν αὐτὰς ἀνγλεῶς. ⁽¹⁴⁾

Περίτρομοι ἐκ τούτων οἱ λοιποὶ Γορτύνιοι ἐκλείσθησαν εἰς τὰ φρούρια καὶ ὁ Σγουρομάλλης πολιορκηθεὶς παρέδωκε « μίαν τῶν ὀχυρωτάτων θέσεων τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ⁽¹⁵⁾ τὴν Καρύταιναν μετὰ γενναίαν ἄμυναν, ἣτις ἴσως ἦτο καὶ ἡ τελευταία ἐν Πελοποννήσῳ, διότι ἔκτοτε προσεχώρησαν ὑπὸ δέους καὶ ὡς ἐξ ἔθους ⁽¹⁶⁾ ἅπαντες οἱ Πελοποννήσιοι διαπρεσβεύόμενοι τῷ Σουλτάνῳ. Ἄλλ' οἱ Τοῦρκοι « ὡς λύκοι ἐπὶ πρόβατα ἔρημα νομέων εἰσβαλόντες, οὐδέποτε κορέννυνται τοῦ φόνου». ⁽¹⁷⁾ Ὑποτάξας δὲ καὶ καταστρέψας πᾶσαν τὴν Πελοπόννησον ὁ Μωάμεθ, ἐγκατέστησεν ἅπανταχοῦ ἀρχὰς ὑπὸ τὸν ὕπαρχον Ἰησοῦν τὸν υἱὸν τοῦ Ἀλβάνεω, τὸν πρῶτον Βεζύρην τοῦ Μωρέως καὶ ἀπῆλθεν ἀπάγων αἰχμαλώτους τὸν δεσπότην Δημήτριον «καὶ τοὺς Λογάδας καὶ εὐτυχεῖς πάσης Ἀχαΐας, Λακεδαιμονίας καὶ λοιπῶν ἐπαρχιῶν, ὡς καὶ πανοικεῖ διςχιλίας οἰκογενείας καὶ πλῆθος παίδων, ἑξισλαμισθέντων καὶ γενομένων Γενιτσάρων». ⁽¹⁸⁾ Ἐν τῷ μεταξὺ ὅμως ὁ Δεσπότης Θωμᾶς ἀπῆρεν ἐκ Πύλου οἰκογενειακῶς καὶ ἐσώθη εἰς Ἰταλίαν.

(14) Χαλκοκονδύλη σ. 455—475. — (15) Pouqueville, *Voyage dans la Grèce* Vol. V. σ. 516. — (16) Ραφενέλ. σ. 38. — Arm. Carrel, *la Grèce Moderne*. σ. 68.—(17) Χαλκοκονδύλη σ. 480.—(18) Μιχ. Δούκα σ. 340. — Κριτόβουλος σ. 122.



ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ
ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

1469 — 1821 Μ. Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.
ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΙΣ

Οἱ Ἀρκάδες καὶ ὁ Μπούας ὑπὸ τοὺς Ἑνετοὺς. -- Λεηλασία τῆς Ἀρκαδίας τῷ 1465.-- Στρατολογία ἰθαγενῶν Ἑλλήνων. -- Ἐξισλαμισμός Ἀλβανῶν. -- Καταστροφαί. -- Ὁ Γενάρχης τῶν Κολοκοτρωναίων. -- Αἰματηροὶ γάμοι υἱοῦ τοῦ Δημητράκη. -- Ἀγριότης Μωραϊτῶν. -- Κτίσις Μαγουλιᾶνων. -- Ὁ πρῶτος ὀνομασθεὶς Κολοκοτρώνης. -- Οἱ ἔγγονοι αὐτοῦ Δῆμος, Χρόνης, Λάμπρος.

Ἡ πτώσις τῆς Πελοποννήσου ἦν ὁ τελευταῖος στεναγμός τοῦ ἀπεγνωσμένου Ἑλληνισμοῦ. Ὡχρίασε πλέον ἐντελῶς τοῦ σταυροῦ τὸ κράτος, ἵνα σελαγίσῃ καθ' ἅπασαν τὴν ἑλληνικὴν χερσονήσον ἐπὶ ἀτάφων σκελέρθρων τῷ ἀπαίσιον ἡμίφως τῆς ἡμισελήνου, τὸ ρίψαν εἰς σκοτίαν αἰώνων τὴν χώραν τοῦ φωτός. Οἱ ἐπιφανεῖς καὶ λόγιοι τοῦ ἔθνους ἀπεδημήσαν εἰς Εὐρώπην καὶ ἐγένοντο οἱ στύλοι τῆς ἀναγεννήσεως, ἀλλὰ κατέλιπον καὶ ἐν τῇ πατρίδι ὡς ἀέανσον διαμαρτυρίαν τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ τῆς τυραννίας τοῦς δυστήνους Πελοποννησίους, οἵτινες διὰ σειρᾶς ἀτελευτήτων πλὴν ματαίων ἐπαναστάσεων ἐπεζήτουν τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ Γένους συμμαχοῦντες προθύμως μετὰ πάσης ἀπευθυνομένης αὐτοῖς συμπαθοῦς φωνῆς.

Πρῶτοι οἱ Ἑνετοὶ διατηρήσαντες ἐπὶ τῆς χερσονήσου τέσσαρα φρούρια καὶ φοβούμενοι τὴν κατ' αὐτῶν ἐπίθεσιν

τῶν Τούρκων, ἀπέστειλαν ἐκ Κρήτης τὸν ναύαρχον Λορεδάνην καὶ ἐξήγειραν σύμπασαν τὴν χερσόνησον τρία μίλια ἔτη ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς αὐτῆς. Οἱ Ἀρκάδες ἐν τοῖς πρώτοις καὶ προθύμως ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ καὶ σπεύσαντες εἰς Ναύπλιον ὑπὸ ἴδιον ἀρχηγόν, τὸν ἐπιφανῆ Ἀλδανὲν Πέτρον Μπούαν ⁽¹⁾ ἐπολέμησαν μὲν γενναιότατα παρὰ τὰς Πάτρας μετὰ τοῦ Λάκωνος Μ. Πάλλη, ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἀφροσύνης τοῦ Βενετοῦ ναυάρχου Βερτόλδου, μὴ εἰσακούοντος τὰς προτροπὰς τῶν ἐγχωρίων ἀρματολῶν, ἐπῆλθε παρὰ τὴν Κόρινθον τὴν 20 Ὀκτωβρίου δεινὴ συμπλοκὴ μετὰ τῶν διωκομένων Τούρκων, καθ' ἣν ὁ μὲν Βερτόλδος ἐφονεύθη, ὁ δὲ Μιχ. Πάλλης συλληφθεὶς ἀνεσκολοπίσθη, ἡ δὲ ἐπανάστασις ἔληξε καὶ κατεστάλη ἀγρίως ὑπὸ τῶν Τούρκων, φυγόντων τῶν Ἑνετῶν καὶ τοὶ πλὴν τινων πύργων καὶ τῆς Κορίνθου εἶχε καταληφθῇ ὁλόκληρος ἡ Πελοπόννησος. ⁽²⁾

Αἱ ἀποστατήσασαι πόλεις ἐθεωρήθησαν ὥς ἐξ ἐφόδου ἁλωθεῖσαι καὶ συνεπῶς αἱ λεηλασίαι, οἱ διωγμοὶ καὶ αἱ ἐπακολουθήσασαι σφαγαὶ τῶν ἀτυχῶν Πελοποννησίων εἰσὶν ἀπερίγραπτοι. Ὁ Τόπος ἡρημώθη ἐξ ὁλοκλήρου, ὁ δὲ διασωθεὶς λαὸς ἐτράπη εἰς τὰ ὄρη, ἅτινα ἐν Ἀρκαδίᾳ ἔκτοτε ἐπληρώθησαν κλεπτῶν. Δὲν ὑφίστατο δὲ τὰς καταστροφὰς ταύτας παρὰ μόνων τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ὁμοθρήσκων Ἑνετῶν. Διότι ὁ νεωστὶ διορισθεὶς ἀντὶ τοῦ Βερτόλδου στρατηγὸς τῆς δημοκρατίας Σιγισμούνδος Μαλατέσκος εἰσέβαλεν αἶφνης εἰς Πελοπόννησον καὶ κατετυράννει τοὺς Ἕλληνας ἐκδικούμενος μὲν δῆθεν αὐτοὺς, διότι ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Τούρκους, πράγματι ὁμῶς σκοπῶν νὰ δηώσῃ καὶ ν' ἀρπάσῃ.

(1) Σάθα Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς σ. 14. — Χαλκοκονδύλη Ἱστορία ἐν ἐκτάσει σ. 542—561, Φρατζῆ σ. 447. — (2) Ραφενέλ Ἱστορία Μετάφρασις Κοκκίδου σ. 60.—Παπαρηγ. Τομ. Ε' σ. 662.

Ἄλλ' ἐκ συμπτώσεως τῷ 1465, ὅτε μέγα σῶμα Ἑνετικοῦ στρατοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὴν Ἀρκαδίαν καὶ ἐκάλυψεν αὐτὴν «ἐκ τέφρας καὶ πένθους» ἐνέπεσεν εἰς Τουρκικὴν ἐνέδραν. Καὶ ἡ θεία Πρόνοια ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Ἀρκάδας νὰ ἐκδικηθῶσιν ἐπαρκῶς δι' αὐτῆς τῆς Τουρκικῆς ρομφαίας, διότι δισχίλιοι Ἑνετοὶ ἔβαψαν διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν τὰς φάραγγας καὶ τὰς κοιλάδας τῆς Γορτυνίας καὶ μόλις λείψανά τινα ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς παρὰ τῷ στρατηγῷ Σιγισμόνδῳ. Ἀλλὰ καὶ τοῦτον νέα ἀνέμενεν ἀπογοήτευσις εἰς μάτην ἀποπειραθέντα νὰ ἐκπορθήσῃ τὴν Σπάρτην. Τὸ ὄνειδος τῆς ἡττας ὅμως οἰουδήποτε ἐκ τῶν διαμαχομένων, Ἑνετῶν τε καὶ Τούρκων, ἐξεπλύνετο πάντοτε δι' ἑλληνικοῦ αἵματος, ἐκπληκτος δ' ἐπὶ τούτῳ ὁ Ραφενέλ ἀνακράζει: « Δύο διαμαχόμενα ἔθνη ἡμιλλῶντο περὶ τῆς μανιώδους παραφορᾶς καὶ ἐφαίνοντο συνομύσαντα τὴν ἐξόντωνσιν τῶν Ἑλλήνων ».

Μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ τοῦ Β' ἄλωσης τῆς Εὐβοίας ὁ νέος τῆς Ἑνετίας στόλαρχος Μοκενίγος τρομάξας ἠναγκάσθη νὰ στρατολογῇ καὶ Πελοποννησίους ἔν' αὐξήσῃ τὴν δύναμίν του δι' αὐτῶν ἐκείνων, οὓς οἱ Ἱταλοὶ ἐθεώρουν μέχρις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἄγους. Ἐκτοτε λοιπὸν κατηρτίσθησαν ἰδιαίτερα ἐξ ἰθαγενῶν σώματα πρὸς δὲ καὶ μικρὸν ἱππικόν, δι' ὧν ὁ Μοκενίγος κατήγαγε πολεμῶν πρὸς τοὺς Τούρκους νίκας τινάς, ἔκτοτε δ' οἱ ραγιάδες ἐπὶ μᾶλλον συναισθανόμενοι τὴν ἰδίαν δύναμιν καὶ βαπτισθέντες ἐν τῷ αἵματι, ἐμίσουν ἀσπόνδως τοὺς Τούρκους. Ἄλλ' οἱ μὴ ὀπλοφοροῦντες κάτοικοι εὗρισκοντο πάντοτε ἀνυπεράσπιστοι ὑπὸ τὴν μάχαιραν ἀμφοτέρων τῶν κατακτητῶν καὶ ὑφίσταντο τὰς δεινότερας τῶν συμφορῶν, ἃς ὑπέστη ποτὲ λαός. Θνήσκοντος Μωάμεθ τοῦ κατακτητοῦ ἡ Πελοπόννησος ἦτο ἐντελῶς σχεδὸν ἔρημος. ⁽²⁾

(3) Ραφενέλ σ. 71.

Οἱ δὲ Χριστιανοὶ Ἀλβανοί, οἱ ἀποτελεῦντες τὰς ἀγρίας Ἀρκαδικὰς ὁμάδας οἱ μὲν εὐθὺς ἐξισλαμίσθησαν, οἱ δὲ κατέφυγον εἰς Μάνην, ἀλλὰ κ' ἐκεῖ ταχέως ὑπετάγησαν εἰς τοὺς Τούρκους Βεζύρας ἀλλαξοπιστήσαντες. Ἐκ τοιούτων Ἀλβανοτούρκων συνωκίσθη τὸ Λάλα καὶ τὸ Μπαρδουνί, ὁπόθεν διηνεκῶς ἐξέδραμον οἱ φοδερῶτατοι τῶν ραγιαδῶν σφαγεῖς. ⁽⁴⁾

Τὸ παράδοξον ὅμως εἶνε ὅτι καίτοι ἐκ τῶν προτέρων οἱ Ἕλληνες ἐγνώριζον οἷα τύχῃ ἀνέμενεν αὐτοὺς, ἐν τούτοις πάντοτε πρόθυμον εἶχον τὸ οὖς εἰς τὴν ἐξ Ἑνετίας φωνήν καὶ ἀείποτε ὑπ' αὐτῆς ἐξηγείροντο. Ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ τὸ 1499 κατὰ τοῦ Βαγιαζήτ καὶ ἡ κατὰ τὸ 1532 ὑπὸ τοῦ Ἑνετοῦ Δόρια ⁽⁵⁾ ἐπαναστάσεις ὡς καὶ ἡ κατὰ τὸ 1571, καθ' ἣν κατετροπώθη ἐν Ναυπάκτῳ ὁ τουρκικὸς στόλος, ὡς μόνον ἀποτέλεσμα ἔσχον τὴν ἀνηλεῆ σφαγὴν τῶν Ἑλλήνων, ἀνάνδρως ἐγκαταλειπομένων ὑπὸ τῶν ἐξεγείρόντων αὐτοὺς Ἑνετῶν, οἵτινες κατὰ τὴν στιγμὴν τοῦ κινδύνου ἐπεβιβάζοντο τοῦ στόλου αὐτῶν καὶ ἐθεῶντο ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς τὰς καταστροφάς. ⁽⁶⁾

Ἀλλὰ προσέκυψε καί τι ἀγαθὸν ἐκ τῶν ἀτελευτήτων πλὴν μυριονέκρων ἐκείνων ἐξεγέρσεων, διότι διεπλάσθη ἀπτόγητος καὶ ἀνένδοτος ἐν Πελοποννήσῳ ἡ μεγάλη ἐκείνη γεννεὰ τῶν Τουρκομάχων, ἥτις ἀποβαλοῦσα ἐντελῶς τὸν Βυζαντινὸν ἄνθρωπον καὶ ἀναθαπτισθεῖσα ἐντὸς τοῦ ἄγνρῳ τῶν ὁρέων ἄερος, ἔμελλε νὰ ἐμφυσήσῃ βαθμηδὸν εἰς ἅπαντα

(4) Ραφενέλ σ. 38. Καὶ ἡ ἐπὶ τόπου παράδοσις τῶν γερόντων.

(5) Κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ὁ ἐκ Κορώνης Ἀγιοποστολῆς Θεόδωρος, ἀποτυχούσης τῆς ἐπαναστάσεως, κατέφυγεν εἰς Ζάκυνθον, ἐκεῖ δὲ καταγραφεῖς εἰς τὸ βιβλίον τῶν εὐπατριδῶν ἔλαβε παρὰ τοῦ ἀυτοκράτορος Καρόλου τοῦ Ε' τῇ 1533 δίπλωμα, δι' οὗ ἐδίδοτο αὐτῷ ὡς φέουδον τὸ Λεοντάριον καὶ ὁ Ἀγ. Γεώργιος τῶν Σκορτῶν, ὅπως κατέχῃ καὶ νέμῃται αὐτά, ὅταν ἀποκρουσθῶσιν ἐκεῖθεν οἱ Τούρκοι. Ἀλλὰ δὲν ἀπεκρούσθησαν (Ἐγκυκλ. Λεξικὸν Α' σελ. 81.)

(6) Σάθα Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς.—Παπαρ. Ε' σ. 625.

τὸν Ἑλληνισμὸν τὸ νέον αὐτοῦ πνεῦμα, δι' οὗ ἐδημιουργήθη ἐπὶ τέλους αὐτῇ ἡ ἑλληνικὴ ἐλευθερία.

Ἡ ἀρχαιότερα καὶ πρώτη γνωστὴ οἰκογένεια ἀρματωλῶν ἐν Γορτυνίᾳ ἦν ἡ τοῦ ἐνδοξωτέρου ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλληνικῆς ἀναγεννήσεως, τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη. Ὑπῆρξε γεννεὰ ἡρώων, ἥς ἐλάχιστα μέλη ἀπέθανον ἐπὶ τῆς κλίνης, ἐξ οὗ καὶ ἡ παροιμία «Ἀμαρτίες Κολοκοτρωνεῖκες» ἐπὶ συμφορῶν ἀτελευτήτων. Ὁ ἀρχηγέτης τῆς οἰκογενείας Τριανταφυλλάκος Τσεργίνης⁽⁷⁾ κατ'ἴκει περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ δεκάτου ἔκτου αἰῶνος εἰς τὸ χωρίον Ρουπάκι τῆς ἐπαρχίας Λεονταρίου. Κατά τινα δὲ τῶν Ἑνετικῶν ἐπαναστάσεων, ἴσως τοῦ 1532, εἰσέβαλον εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Μεγαλοπόλεως οἱ Τούρκοι καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων κατέσκαψαν ὁλοσχερῶς τὸ χωρίον Ρουπάκι, οὗτινος οἱ σωθέντες κάτοικοι διεσκορπίσθησαν εἰς τὰ ὄρη. Καὶ μέλη μὲν τινα τῆς οἰκογενείας Τσεργίνη ἐσώθησαν εἰς Μεσσηνίαν, ἔπου μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἐπληθύνθησαν. Ὁ δὲ Τριανταφυλλάκος καταφυγὼν εἰς τὸ ἐπὶ τῶν σημερινῶν μεθορίων τῆς Γορτυνίας χωρίον Λιμποβίσι, οὗ κατὰ τὸν Φιλήμονα τὸ ὄνομα Σλαυϊκόν, σημαῖνον ὄρος δόξης, «ἐμισθώθη παρά τινι Πρωτοοικονόμῳ καὶ Δημογέροντι καὶ αὐτὸς ἀφοῦ τὸν εἶδε πολὺ ἔξυπνον τὸν ἔκαμε γαμβρὸν καὶ κληρονόμον τῆς καταστάσεώς του ὅλης». ⁽⁸⁾

Ὁ Μάρκος Κωλοκοτρώνης γέρων διηγεῖτο ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, κατὰ τὴν παράδοσιν γερόντων ἡλικίας 115 ἐτῶν ἐπὶ τῶν παιδικῶν του χρόνων, ὅτι «ὁ υἱὸς τοῦ Τριανταφύλλου Δημητράκης ἐπῆρε μὲ ἔρωτα μίαν κόρην ἀπὸ τὸ Ἀρκουδόρεμα, καὶ ἡ οἰκογένεια τῆς κόρης ἐκήρυξε

(7) Διάλογος Θ. Κολοκοτρώνη μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Κολλίνου ἐν Ἱστορίᾳ Φιλήμονος Γ' σ. 412—415.

(8) Θεοδ. Κολοκοτρώνη Διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς σ. 3.— «Αἰῶν» τοῦ 1843 ἐν βιογραφίᾳ Κολοκοτρώνη ὑπὸ Φιλήμ.

πόλεμον μὲ τοὺς προπάτοράς των καὶ ἐπολέμησαν δέκα χρόνους μὲ τῆς σαΐτες καὶ τέλος πάντων ἐνίκησαν τὴν ἀντίζηλον οἰκογένειαν», ἰσχυριζόμενος ὅτι κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον δὲν εἶχεν ἀκόμη γενικευθῇ ἡ χρῆσις τῶν ὅπλων εἰς τὰ ὄρεινά τῆς Πελοποννήσου. Ὁ δὲ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἐπεβεβαίον, ὅτι «ἡ πρώτη φαμίλια ὁποῦ ἑκατοικοῦσεν εἰς τὸ Ἀρκουδόρεμα ἔκκαμε τρεῖς χρόνους νὰ γνωρισθῇ μὲ τὰς ὀλίγας οἰκογενεῖας, ὅπου ὑπάρχουν εἰς τὸ Λιμποβίσι, ἐνῶ εἶνε ἐν τέταρτον μακρὰν τὸ ἐν χωρίον ἀπὸ τὸ ἄλλο. Ἄς ᾔσαν κοντά. Εἰς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ὁ κόσμος ἦτον ἀνεύγαλτος, δὲν ἦτο συγκαινωνία. Καὶ ἐκτός τῶν κατοίκων τινῶν ὀρεινῶν μερῶν ὅπου ἦτον ὑποχρεωμένοι νὰ ξεχειμάζουν τὰ ποίμνιά των ἄλλοῦ ἢ νὰ παραδέρνουν διὰ νὰ ζήσουν, οἱ ἄλλοι δὲν ἐπεριφέροντο καὶ σπανίως ἐπήγαιναν ὁ ἓνας εἰς ἄλλο χωρὶ καὶ ἄς ἦτον δύο ὥρας μακρὰν. Εἰς τὴν Γορτυνίαν τότε ὅλα τὰ βουνὰ ὅπου εἶνε τῶρα εἰς τὰ 1840 μισόγυμνα, ἦσαν σκεπασμένα ἀπὸ δένδρα, πλὴν ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τὰς ἀνάγκας των οἱ ἄνθρωποι καὶ ἀπὸ φωτιᾶς ὠλιγόστευσαν τὰ δάση αὐτά. Ὁ κόσμος εἰς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἦτον ὅλο ἀκαταστασία καὶ ἀσφάλεια δὲν ὑπῆρχε, ἔφευγε καὶ κατοικοῦσεν εἰς τὰ βουνὰ καὶ δύσβατα μέρη διὰ νὰ εὕρῃ ὀλίγην ἀνάπαυσιν».⁽⁹⁾ Ἀκόμη δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως οἱ Πελοποννήσιοι θαυμάζοντες τοὺς μέχρι Ζακύνθου ταξειδεύοντας ἔλεγον «ἐπῆγε στὴ Φραγγιά!»

Εἰς τοὺς ζοφεροὺς τούτους χρόνους ἀνάγεται καὶ ἡ κτίσις τῶν Λαγκαδίων καὶ Μαγουλιάνων καὶ πολλῶν ἄλλων χωρίων τῆς Γορτυνίας, περὶ ὧν θὰ γράψωμεν ἔκτενῶς εἰς ἕτερον τόμον. Ἐνεκα τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Λαλαίων ἰδίᾳ Τούρκων πέντε χωρία συνώκησαν τὰ Μαγου-

(9) Διάλογος Θ. Κολοκοτρώνη μετὰ τοῦ υἱοῦ του.

λιανα εἰς τὴν σημερινὴν ὑψηλοτάτην αὐτῶν θέσιν, ἔνθα τότε κατῴκει μόνος ὁ ποιμὴν Ἀνδρώνης. Τῶν πέντε τούτων χωρίων ἦτοι Ἀγ. Ἀθανασίου, Ἀγ. Κωνσταντίνου (λειβάδι), Ἀγ. Ἰωάννου (Καμπέα), Πετροβουνίου καὶ τοῦ μεγίστου Κατσιπόδας σώζονται μόλις σήμερον ἄμορφα ἐρείπια. Τότε δὲ ἡ πρώτη οἰκογένεια τῶν πολυανθρώπων Μαγουλιάνων ἦτο ἡ τοῦ Ντάνισκα. διηγοῦνται δ' ὅτι μία νεᾶνις ἐκ τῶν εὐπορωτέρων, ἀψηφοῦσα τὸν κίνδυνον τῶν ἐπιδρομῶν, μετέβη εἰς τὴν κρήνην τῆς Ἀγ. Δεούσας, ἀλλ' ἐκεῖ ἤρπασαν αὐτὴν οἱ Ἀρβανῖται καὶ τὴν ἔθεσαν ἐπὶ τοῦ ἵππου. Ἡ Σκλάβα ὅμως ἐκέντησε τὸ ἄντρο καὶ ἐξηφανίσθη, δεικνύεται δ' ἔτι καὶ τὸ «ἀχνάρι» αὐτῆς ἀποτυπωθέν καθ' ὃν χρόνον ἵππευσε, ὡς καὶ τὸ σῆμα τοῦ πετάλλου τοῦ ἵππου της.

Ἴσως δὲ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ὁ τοῦ Τριανταφυλλάκου υἱὸς Δημητράκης, εἰς διηνεκεῖς εὕρισκόμενος πρὸς τοὺς Τούρκους διαμάχας, συνελήφθη ὑπὸ τινος Ἀλβανοῦ Μπουλούμπαση παρὰ τὸ Ἀρκουδόρεμα καὶ ἐδέθη ἐκ τῶν πρῶτων δι' ἀλύσσεων. Ὅτε δὲ κατὰ τὴν παράδοσιν οἱ φυλάσσοντες αὐτὸν Ἀλβανοὶ ἤσκούντο ἐν τῇ θέσει Χοροστάσι εἰς τὸ τριπλοῦν πῆδημα, ὁ ἀξιωματικὸς βλέπων τὸ ἀγέρωχον τοῦ εὐσταλοῦς νέου τὸν ἠρώτησε πρὸς μυκτηρισμὸν ἂν πηδᾷ, ἵνα λύσῃ πρὸς τοῦτο τὰς ἀλύσεις. Ἀλλ' ὁ Δημητράκης ἀπήντησεν, ὅτι καὶ φέρων τὰς ἀλύσεις πηδᾷ, ἐζήτησεν ὅμως ὑπόσχεσιν ρητὴν παρὰ τοῦ Μπουλούμπαση, ὅτι θὰ τύχῃ ἐλευθεαίᾳς ἂν ὑπερβάλῃ τοὺς Ἀλβανούς. Ὑποσχεθέντος δ' ἐκείνου ἐν μυκτηρισμοῖς διὰ τὸ ἀνέλπιστον, ὁ Δημητράκης ἐπῆδησε καὶ ὑπερπηδήσας τοὺς συναθλητὰς ἠλευθερώθη.⁽¹⁰⁾

Οἱ τρεῖς ἑγγονοὶ τοῦ Δημητράκη ἐξ ἀγνώστου υἱοῦ

(10) Διήγησις Κολοκ. σ. 4. Διάλογος μετὰ τοῦ υἱοῦ ἐν Φιλημ. σ. 414.

Χρόνης, Λάμπρος καὶ Δῆμος ἔζων ἡσύχως εἰς τὸ χωρίον καὶ ἀπέκτησαν πολλὰ κτήματα, ποίμνια, βουστάσια καὶ ἵππους. Ἐρίσαντες ὁμως πρὸς τοὺς ἀντιζήλους καὶ φονεύσαντές τινας ἐξ αὐτῶν ἠναγκάσθησαν νὰ ἐκπατρισθῶσι καὶ περάσαντες εἰς τὴν Στερεὰν διὰ τοῦ Ἰσθμοῦ ἠνώθησαν μετὰ τῶν Ἀρματωλῶν τῆς Ρούμελης καὶ τοῦ Ὀλύμπου καὶ ἐπολέμουν παρ' αὐτοῖς ἐπὶ ὠδωκαετίαν τοὺς Τούρκους, ⁽¹¹⁾ τιθέμενοι ἐπὶ κεφαλῆς ἰδίου σώματος ἐκ Στερεοελλαδιτῶν.

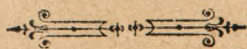
Μετὰ δὲ τὴν εἰς τὴν πατρίδα ἐπιστροφὴν, καθ' ἣν παρηκολούθησαν αὐτοὺς καὶ 15 Ρουμελιῶται, οἱ Τοῦρκοι ἐννοήσαντες τὴν ἐπιδρομὴν ἔστειλαν πρὸς καταδίωξίν των ἰσχυρὸν ἀπόσπασμα. Κατὰ τὴν πεισματώδη δὲ τούτων ἐπιθεσὶν ὅτε ἐφονεύθη εἰς Ρουμελιώτης, ἐπληρώθη ἀπὸ τινος πέτρας πολεμῶν εἰς τῶν ἀδελφῶν, ὁ Λάμπρος μὴ δυνάμενος δὲ νὰ ἐγερθῇ ἐκινδύνευε νὰ συλληφθῇ αἰχμάλωτος. Γόττε εἰς τῶν ὁπαδῶν καθορῶν μὲν τὸν κίνδυνον, μὴ ἀντιληφθεὶς ὁμως τὴν πληγὴν, ἐκραύγαζεν ἀπὸ τινος ἀποστάσεως εἰς τὸν Λάμπρον νὰ φύγῃ ἵνα σωθῇ. Μὴ ἐγειρομένου δὲ ἐκ τῆς πέτρας ἐκείνου, ἐφώναξε « Σήκω Κολοκοτρώνη », καὶ ἔκτοτε τὸ ὄνομα τοῦτο βαθμηδὸν ἐπεκράτησε καὶ ἐξήλειψε τὸ οἰκογενειακὸν Τσεργίνης, ὅπως καὶ ἡ μόμιμος πλέον ἐν Γορτυνίᾳ ἐγκατάστασις ἐξήλειψε τὴν ἔξωθεν καταγωγὴν αὐτῶν.

Αὐτὴν τὴν ἐξήγησιν δίδει εἰς τὸ νέον οἰκογενειακὸν ὄνομα ὁ υἱὸς τοῦ Γενναίου Θεόδωρος ⁽¹²⁾ (Φαλῆς) φαίνεται ὅτι αὕτη πιθανωτέρα ἐκείνης, ἣν γράφουσιν ὁ Τερτσέτης καὶ ὁ Κολλῖνος καθ' ὑπαγόρευσιν τοῦ Γέροντος Κολοκοτρώνη, καὶ καθ' ἣν Ἀλβανός τις ἰδὼν τὸν μεγαλόσωμον γγονον τοῦ Δήμου καὶ πάππον τοῦ Γέροντος ἀνέκραξεν

(11) « Αἰῶν » Βιογρ. Κολοκ. Διήγησις Κολ. αὐτ. (12) Εἰς συνεχῇ φύλλα τοῦ « Ραμπγαῖ » κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1882.

ἀλβανιστὶ «Μωρὲ τί Μπίθε-κούαγι εἶναι αὐτὸς» δηλ. πόσον εὐρεῖς γλουτοὺς ἔχει. Ἄλλως τε ἡ παράδοσις διὰ τῶν δημοτικῶν ἁσμάτων κρατυνομένη ἀποδεικνύει ὡς ἀποδοθὲν τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς τοὺς Κολοκοτρωναίους πολὺ προγενέστερον τῆς ἐποχῆς τοῦ πάππου τοῦ Κολοκοτρώνη, φανευθέντος κατὰ τὴν ἐπανάστασιν μόλις τοῦ Ὁρλώφ.

Ὅπωςδὲποτε ὁ Λάμπρος κατόπιν ἐπνίγη εἰς τὴν λίμνην τοῦ Φενεοῦ⁽¹³⁾ ἄγαμος, ληξάσης δὲ τῆς καταδιώξεως ὁ μὲν Δῆμος ἐγκατεστάθη εἰς τὸ χωρίον του καὶ τοσοῦτον ἐξετιμήθη, ὥστε ἐγένετο γαμβρὸς ἐνὸς ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Γορτυνίων, τοῦ δημογέροντος Χρονᾶ τοῦ Χρυσοβιτοῦ, ὅστις κατήγετο ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς καὶ ἀρχαίας οἰκογενείας τῶν Μπαρκακαραίων, ἐξαφανισθείσης ἐν τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὡς μὴ καταλιπόντος ἄρρενα. Ὁ δὲ τρίτος ἀδελφὸς Χρόνης ἐνυμφεύθη καὶ ἀπέκτησε τέκνα, ἅτινα ὠνομάσθησαν Χροναῖοι.⁽¹⁴⁾



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΕΝΕΤΙΚΗ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑ

Ὁ Μοροζίνης.-- Ἐπανάστασις Γορτυνίας.-- Οἱ τρεῖς Γορτύνοι -- Ἄλωςις φρουρίου Καρυταίνης.-- Γεμαὶ εἰς τοὺς ἄρχοντας.-- Ὁ Σύντυχος.-- Ὁ Γερακάρης.-- Κατάστασις Γορτυνίας τῷ 1688. Ἡ πυρρὶς τῆς Δημητσάνης.-- Παλαιοτάτη ἐνασχόλησις.

Ὁ Ἐνετὸς Μοροζίνης, ὁ ἀπὸ τοῦ 1660 διαβουκολῶν τοὺς Μανιάτας, καὶ αὐτίς κατὰ τὸ 1684 ἐπεφάνη ἐν Πελοποννήσῳ κῆρυξ σωτηρίας, εὐαγγελιζόμενος εἰς τὴν πολυπαθῇ νῆσον ἡμέρας ἀπολυτρώσεως. Καὶ ἡ Ἑλλὰς οὕτως

(13) Διάλογος σελ. 414 (14) Διάλογος αὐτ.

σωμος, λησμονήσασα τὴν κατὰ τὸ 1612 ἀποτυχίαν τοῦ Γάλλου δούκῃς τοῦ Νεβέρ Καρόλου, ἤκουσε μετὰ μυχιῶν παλμῶν χαρᾶς τὴν ἐνθουσιώδη εἰς τὰ ὅπλα πρόσκλησιν, παρασυρόμενοι δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ἐνθέου εὐγλωττίας τῶν πρὸς τὴν Παρθένον δεήσεων τοῦ ἱεροκήρυκος Μανιάκη, πρῶτοι οἱ Μανιάται λαμβάνουσι τὰ ὅπλα καὶ τούτους ἀκολουθοῦσι βραδύτερον οἱ Πατρεῖς καὶ οἱ Καρυτινοὶ(1) καὶ πλείστοι ἄλλοι.

Ὁ Μοροζίνης μετὰ διετίαν ἐκυρίευσε τὸ Ναύπλιον καὶ εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸ θριαμβευτικῶς, ὁ δὲ Σερασκέρης ἀποσυρθεὶς εἰς Αἶγιον διέταξε συντόνους κινήσεις τῶν στρατευμάτων του. Ἄλλ' ἐν τουρκικὸν τάγμα ἐκ 1600 ἀνδρῶν διαταχθὲν νὰ διαχειμάσῃ εἰς τὴν ἐπαναστατήσασαν ἐπαρχίαν Καρυταίνης, καὶ δεινῶς πιεζόμενον ὑπὸ τῶν ἐγχωρίων ἀνταρτῶν, στερούμενον δὲ καὶ τροφῶν ἔνεκα τοῦ πανταχόθεν ἀποκλεισμοῦ, ἐστασίασε καὶ σφάζαν τὸν διοικητὴν αὐτοῦ ἔφυγεν ἐκ τῆς Πελοποννήσου. Τότε δὲ οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας Καρυταίνης δι' ἐκτάκτων ἀπεσταλμένων ὤμωσαν πίστιν εἰς τὴν Ἑνετικὴν Δημοκρατίαν καὶ ἐζήτησαν ἐπικουρίαν παρὰ τοῦ Μοροζίνη πρὸς ὀριστικὴν ἀποτίναξιν τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ,(2) λησμονήσαντες τὰς πρὸς τοὺς Ἑνετοὺς ἀράς, ὥς ἄλλοτε δεινῶς ὑπ' αὐτῶν τάλαιπωρηθέντες ἐξέφερον, καὶ ἀψηφούντες τὸν ἐκ τῆς ἐπανάδου τῶν Τούρκων τρομερὸν κίνδυνον.

Ἡ μεγίστη δ' αὕτη ὑπὲρ τῆς Ἑλευθερίας αὐταπάρνησις ἔστω καὶ διὰ τῆς ἐνετικῆς ρομφαίας, ἐνεπνέετο εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τῆς ἐνθουσιώδους καὶ μεγάλῃς καρδίας τῶν ἐγχωρίων ἀρχόντων καὶ τοιοῦτοι κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦσαν τρεῖς ὁ μνησθεὶς Χρονᾶς τοῦ Χρυσοβοτσίου, ὁ προεστὼς τῆς Καρυταίνης Θανάσης Κουλάς καὶ ὁ Δημογέρων τῆς Ἀκο-

(1) Παπαρρηγοπούλου Ε' σελ. 636.

(2) Σάθα Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς σελ 352.

θας, γόνος ὁμογενοῦς ἐπισήμου, πολυπείρου καὶ πολυῖδμο-
νος κατὰ τὴν παράδοσιν, ὅστις ταξειδεύων καὶ μέχρι τῶν
Ἰνδιῶν διέμενεν ἐν Κωνσταντινουπόλει ὡς μεγαλέμπορος,
ἀλλὰ κατὰ τοὺς πρώτους τῶν κατακτησάντων αὐτὴν Τούρ-
κων διωγμοὺς κατέφυγε πτωχὸς εἰς Πελοπόννησον καὶ
ἀποβιθασθεὶς εἰς Πύλον κατέφυγε πρὸς ἀπόκρυψιν εἰς τὰ
ἐνδότερα καὶ διέμεινεν ἐν Βυζικίῳ, ἔνθα ἀπέκτησεν ἱκανὴν
ἐπιρροήν. Ἀναφέρεται δὲ ὅτι ἐλέγετο Παλαιολόγος, ἴσως
κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τότε συνήθειαν τοῦ λαμβάνειν ἄνευ
βεβαίως τινὸς συγγενείας ἐπίσημα ὀνόματα.

Οἱ τρεῖς λοιπὸν οὗτοι τῆς Γορτυνίας ἄρχοντες ἐτάχθησαν
ἐπὶ κεφαλῇς τῶν Γορτυνίων καὶ ἐζήτησαν βοήθειαν πρὸς
ἐκπόρθησιν τοῦ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατεχομένου φρουρίου τῆς
Καρυταίνης, τὸν Ἰούνιον δὲ τοῦ 1687 τρισχίλιοι Μανιάται,
Κορωναῖοι καὶ ἄλλοι Πελοποννήσιοι ἐπῆλθον καὶ ἐκυρίε-
υσαν μετὰ τῶν Γορτυνίων τὸ φρούριον καὶ αἰχμαλωτίσαντες
1300 Τούρκους ἐλεηλάτησαν τὰ περίξ. (3)

Συγχρόνως δέ, κατὰ τὴν παράδοσιν, Γορτύνιοι καὶ Καλα-
βρυτινοὶ ἐπολιόρκησαν τὰς εἰς τὸ ἐκλείψαν ἤδη χωρίον
Τράϊναν κατοικοῦσας 150 τουρκικὰς οἰκογενεάς, καὶ αἰχμα-
λωτίσαντες μετὰ τινα ἀντίστασιν πάντας, τοὺς ἐξηνδραπό-
δισαν ἀφοῦ πρῶτον τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ἀλωνίσουν ἀκάνθας.
Τὸ χωρίον τοῦτο ἔκειτο παρὰ τὰ σημερινὰ Λαγκάδια εἰς
τὸν συνοικισμὸν τῶν ὁποίων μετ' ἄλλων συνετέλεσε.

Διαρκούντος τοῦ πολέμου τούτου αὐθις ἡρημώθη ἡ Πελο-
πόννησος ὑπολειφθέντων ἐκ τῶν κατοίκων αὐτῆς μόνον
86,468 πλὴν Κορινθίας καὶ Μάνης, κατὰ τὰς συγχρόνους
ἐκθέσεις, (4) ἔνεκ' αὐτοῦ δὲ ὁ Μοροζίνης ἐπεδόθη μετὰ
δραστηριότητος εἰς τὴν διοργάνωσιν τῆς νήσου καὶ διώκησε

(3) Σάθα Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς σελ 359.

(4) Σ. Δάμπρου ἱστορικά Μελετήματα. σελ. 182. Παπαρ. Ε' 640.

συνετῶς, ἀνταμείψας καὶ τοὺς ἐπιφανεστέρους ἐκ τῶν συν-
 τρεξάντων αὐτὸν Ἑλλήνων. Οὕτως ἐν Γορτυνίᾳ τοὺς μὲν
 Χρονᾶν καὶ Κουλαῖν ἀνέδειξε Καπετάνους, (5) ἤτοι ἀρχηγοὺς
 Ἀρματωλικίων, εἰς δὲ τὸν δημογέροντα τῆς Ἀκοῆας ἀπέ-
 νειμε τὸν ὑπέροχον τίτλον τοῦ Συνδίκου. Ἐπὶ τῶν Ἑνετῶν
 δὲ οἱ Sindici catasticatori διένειμον τοὺς φόρους εἰς
 τὰς διαφόρους ἐπαρχίας τῆς Πελοποννήσου, διένειμον τὰς
 ἐθνικὰς γαίας, ἐπέβλεπον τὰς ἀποθήκας, ἐπετήρουν τὰ
 νοσοκομεῖα καὶ ἐν γένει κατεῖχον ὑψίστην οἰκονομικὴν καὶ
 διοικητικὴν θέσιν (6). Τὸ δὲ ἀξίωμα τοῦ συνδίκου παρα-
 φθαρὲν ὑπὸ τοῦ λαοῦ εἰς «Σύντυχος» ἐπεκράτησε τοῦ ἀλη-
 θοῦς τοῦ δημογέροντος ὀνόματος καὶ ἐξηφάνισεν ἐντε-
 λῶς ἐκεῖνο(7), καθόσον μόνον ὑπὸ τὸ νέον τοῦτο ὄνομα εἶνε
 ἔκτοτε γνωστός, ὡς ἀρχηγὸς μιᾶς τῶν πρωτίστων οἰκογε-
 νειῶν τῆς Πελοποννήσου.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐπιστρέψαντος τοῦ Μοροζίνη εἰς
 Βενετιάν καὶ ἀναδειχθέντος ἕνεκα τοῦ θριάμβου αὐτοῦ κατὰ
 τῶν Τούρκων Δόγη, ὁ Σουλτάνος Μεχμέτ ἐξήγειρε κατὰ
 τῶν Ἑνετῶν τὸν Μανιάτην πειρατὴν Λιμπεράκην Γερα-
 κάρην, διορίσας αὐτὸν τῷ 1689 ἡγεμόνα τῆς Μάνης.
 Οὗτος δὲ μὴ δυνηθεὶς κατ' ἀρχὰς νὰ προσεγγίσῃ εἰς Πε-
 λοπόννησον, εἰσέβαλε μετ' ἰσχυρᾶς τουρκικῆς δυνάμεως
 ὑπὸ τὸν Μισίρογλου, καὶ μετὰ πολλὰς ἀποπείρας διήλθε τὸν
 ἰσθμὸν καὶ ἔφθασε μέχρι Ναυπλίου, ἐκεῖθεν δὲ στραφεὶς πρὸς
 τὴν Τρίπολιν ἀπεκρούσθη ἕνεκα τοῦ ὀχυροῦ τῶν προτειχι-
 σμάτων αὐτῆς, καὶ δηῶν τὰ πέριξ καὶ τὴν κεντρικὴν Ἀρ-
 καδίαν μέχρι τοῦ Λεονταρίου ἐπέστρεψεν ἄπρακτος εἰς τὴν
 Στερεάν. (8)

Ἐνεκα τῆς καταστάσεως ὅμως ταύτης καὶ τοῦ ἐπικει-

(5) Κολοκοτρῶνῃ διήγησις σ. 4.—Παπαρ. Ε' 570.—Διάλογος σ. 414.

(6) Σ. Λάμπρου αὐτόθι.

(7) Μ. Οἰκονόμου Ἱστορία Ἑλλήν. Ἐπαναστάσεως σελ. 22

(8) Σάθα, ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 17ου αἰῶνος σελ. 31.

μένου κινδύνου ἀπωλείας τῆς σπουδαιοτάτης χερσονήσου ἡ Ἐνετία ἀπέστειλεν αὐθις τὸν Δόγην Μοροζίνην, ὅστις ὅμως περὶ τὰ τέλη τοῦ 1693 ἀπέθανεν ἐν Ναυπλίῳ. Θανόντος δὲ τούτου ὁ Γερακάρης εἰσέβαλε πάλιν εἰς Πελοπόννησον μετὰ τρισχιλίων ἀνδρῶν, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ νεωστὶ διορισθέντος Σερασκέρη Ἰμβραήμ-πασᾶ. Νικήσας δὲ τὸν Λάσκαριν ἔτρεφεν εἰς ἄτακτον φυγὴν τοὺς Ἑλληνας καὶ ἔφθασεν ἀκωλύτως λεηλατῶν εἰς τὰ ἐνδότερα, εὐρῶν δὲ ἰσχυρὰν ἀντίστασιν ἐν Καρυταίνῃ ἐπολιόρκησεν αὐτὴν τῷ 1695 καὶ ἐκπορθήσας κατέκαυσε. (9) Μετὰ δὲ τοῦτο τραπείς εἰς Ἄργος πρὸς συνάντησιν τοῦ Σερασκέρη ἐπολιόρκησε μετ' ἐκείνου τὸ Ναύπλιον καὶ ἡττηθεὶς εἰς τὸ Ἐξαμίλι ἀπεχώρησε τῆς Πελοποννήσου, φοβούμενος δὲ τὸν θυμωθέντα Πασᾶν ἐκάλεσεν ἐκ Ναυπλίου ἐνετικά πλοῖα καὶ ἐσώθη κρυφίως. (10)

Ἐπειδὴ ὅμως κατόπιν συνεμάχησε μετὰ τῶν Ἐνετῶν, μεθ' ὧν ἐλεηλάτησε τὴν Ἄρταν, συνελήφθη καὶ καθεῖρχθη ἐν Βρεσκίᾳ ὑπὸ τῶν Τούρκων ὅπου καὶ ἀπέθανεν, ὁ δὲ Σουλτάνος διὰ τῆς ἐν Κάρλοετις συνθήκης τοῦ 1699 παρεχώρησεν ἐπισήμως τὴν Πελοπόννησον εἰς τοὺς Ἐνετούς.

Ἐπὶ τῶν Ἐνετῶν ἡ Πελοπόννησος διηρέθη εἰς τέσσαρα μεγάλα θέματα Ρωμανίας, Ἀχαΐας, Λακωνίας καὶ Μεσσηνίας. (11) Ἡ δὲ Γορτυνία ἀπήρτιζε τὴν μεγαλειτέραν ἐπαρχίαν τοῦ τελευταίου θέματος, ἔχουσα ἐπὶ Μοροζίνη τῷ 1691 κατ' ἀρχαίαν μὲν κώμας 124, κατερειπωμένας 15, Μονὰς πέντε, οἰκογενεῖας 3,080 πληθυσμὸν 12,207 κατοίκων καὶ ἑκτασιν καλλιεργουμένην 2,125,584 στρεμμάτων. (12) Ἐν γένει δὲ μετὰ τὰς ἐπαρχίας Κορίνθου, Γα-

(9) Σάθα Τουρκοκρατουμένη Ἑλλάς σ. 417. — (10) Καϊσάριος Δαπόντες Χρονογράφος παρὰ Σάθα Μεσ. Β:βλ. ιθ. Τόμος Β' σελ. 57. —

(11) Σάθα Ἐπανάστασις 12' αἰῶνος σ. 33. — (12) Buchon Eclaircissements Historiques πίναξ ἐν σελ. 311.

στούνης καὶ Μιστρά ἦτο ἡ μεγαλειτέρα τῆς Πελοποννήσου, ἐχούσης τότε 190653 ψυχῶν πληθυσμόν, ὅστις ὁμῶς κατόπιν κατὰ τῷ 1701 ἡϋξήθη καταπληκτικῶς εἰς 260 χιλ. ἕνεκα τῶν ἐκ τῆς Στερεᾶς καὶ ἀλλαχόθεν μεταναστεύσεων. (13)

Ἄλλ' ἕνεκα τῶν ἀδιαλείπτων πολέμων ἡ γεωργία δὲν ἤκμαζεν ἐν Γορτυνίᾳ, ὃ δὲ κατὰ τὸ 1688 περιοδεύσας Ἐνετὸς προνοητῆς Κορνέρ ἀλγεῖ βλέπων ἡμελημένως καλλιεργούμενας τὰς εὐφόρους τῆς Ἀρκαδίας χώρας, ὥς γράφει ἐν ἐπιστολῇ τῆς 8 Νοεμβρίου. Ἐν δὲ τῇ δημοσιευθείσῃ αὐτοῦ ἐκθέσει πρὸς τὴν διοίκησιν γράφει Ἰταλιστὶ πρὸς τοῖς ἄλλοις. « Ἡ ἐπαρχία τῆς Καρυταίνης περιλαμβάνει καὶ τὰ χωρία τῆς Δημητσάνης (Dimitiana) καὶ Στεμνίτσης (Stiminizza) πλούσια εἰς γῆν μεταλλικὴν, τὴν δόποίαν ἐξεμεταλλεύοντο οἱ Τοῦρκοι διὰ τὴν παραγωγὴν τῆς πυρίτιδος, ἐπιτυχχανούσης ἀρκούντως καλῶς καθόσον ἡδυνήθηεν ν' ἀντιληφθῶ ». (14)

Οὕτω λοιπὸν κατὰ τὴν ἔκθεσιν τοῦ προνοητοῦ πρὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΖ' αἰῶνος παρῆγεν ἡ Δημητσάνα τὰς πρώτας ὕλας, ἣτοι προδήλως τὸ νίτρον πρὸς κατασκευὴν τῆς πυρίτιδος, εἰς τὴν κατεργασίαν τῆς ὁποίας ἔκτοτε ἡσχολοῦντο αὐτόθι οἱ Τοῦρκοι, πολὺ πρὸ τῆς κατακτήσεως τοῦ Μοροζίνη. Εἶνε δ' εὐνόητον ὅτι πρὸ πολλοῦ καὶ οἱ Δημητσανῖται ἡσκήθησαν εἰς τὴν δι' ἰγδύων κατ' οἶκον παρασκευὴν τῆς πυρίτιδος, καθ' ὅσον, πλὴν τῆς ἀνωτέρω σχετικῆς καὶ ρητῆς μαρτυρίας, καὶ ἡ παράδοσις διασώζει, ὅτι πολὺ πρὸ τοῦ Ἀνανίου, τοῦ πρώτου κτίσαντος διὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὁρλώφ μετὰ ἓνα αἰῶνα δύο πυριτιδομύλους, ὅτι πολὺ πρὸ αὐτοῦ ἡ μικρὰ ἐκείνη ἐστία τῶν γραμμάτων εἶχε καὶ τὴν φήμην τῆς πρὸς θήραν πυριτιδοποιᾶς, μεταδιδαζομένης τῆς τέχνης ἀπὸ πατρὸς εἰς τέκνα.

(13) Παπκρ. Ε' σ. 640.—(14) Δελτίον Ἐθνολογικῆς Ἑταιρίας τόμ. Α' σελ. 307.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΟΡΙΣΤΙΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΙΣ ΤΟΥΡΚΩΝ

Περιφρονήσεις και πιέσεις 'Ενετών. -- Οί στίχοι τοῦ Μάνθου. -- 'Επισκευή τῶν Γορτυνιακῶν φρουρίων. -- 'Εκστρατεία τοῦ Βεζύρου. -- Ἀλῆ. -- 'Εγκατάλειψις 'Ελλήνων καὶ ὑποταγή. -- Οἱ τρεῖς Γορτύνιοι ἄρχοντες. -- Ὁ ἐν Δάρᾳ ἡρωῆσμός τῶν Γορτυνίων ὑπὸ τὸν Μπόταϊκαν. -- Οἱ Βυτιναῖοι καὶ ὁ Κανέλλος. -- Συνθήκη Ἰασσάροβιτς.

Ταχέως ὅμως ἤρξατο ἡ κατὰ τῶν Χριστιανῶν δορυκνητόρων ὀργή καὶ ἀπογοήτευσις, καί τοι οἱ ἀτυχεῖς Πελοποννήσιοι ἐν γνώσει καὶ πικρὰν ἔχοντες πείραν τῆς ἀπληστίας αὐτῶν, προθύμως εἶχον ταχθῆ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Μοροζίνη. Μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἰδίᾳ δεινὰ ἐπεβλήθησαν φορολογίαι, ἡ καταναγκαστικὴ προσωπικὴ ἐργασία, ἡ εἰς ἐκτάκτους μόνον περιστάσεις ἐπιβαλλομένη ὑπὸ τῶν πολιτειῶν, ἀφῆρει ἐκ τῶν βιωτικῶν ἀναγκῶν ἀπείρους χεῖρας, καὶ ἡ στρατολογία, ἀδίκως καὶ μεροληπτικῶς ἀσकुμένη, ἐμάραινε τὸν ζῆλον τῶν ἐξησθενημένων Πελοποννησίων. Ἀντὶ τῶν νόμων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, ὃν ὠνειρεύοντο, εὗρον ἀγέρωχον καὶ σκληρὸν δυνάστην, σκώπτοντα μὲν αὐτοὺς ὅτε ἐκολακεύοντο αὐτοκαλούμενοι ἐλεύθεροι, ἀποπέμποντα δὲ ἐκ τῶν τάξεων τοῦ τὰ προθύμως προσερχόμενα παλληκάρια, (1) ὡς ἀνάξια δῆθεν προσοχῆς ὑπὸ τῶν εὐγενῶν ἐκείνων.

Καὶ ἐνῷ πρότερον οἱ Τοῦρκοι ἐπέτρεπον ἐξ ἀγροικίης τελείαν καὶ ἀπόλυτον ἐλευθερίαν εἰς τὰς κοινότητας, ἀρκεούμενοι μόνον εἰς τὴν συλλογὴν τῶν κατανεμομένων ἐκάστη φόρων, οἱ 'Ενετοὶ ἐκανόνιζον διὰ τῆς Γερουσίας αὐτῶν τὰ προνόμια καὶ θέσμια τῶν πόλεων καὶ τὴν διοικητικὴν ὀργάνωσιν αὐτῶν καὶ ἀπερράφω διὰ τῶν ἀπεσταλ-

(1) Ραφενέλ. Μετάφρασις Κοκκίδου σελ. 143.

μένων πᾶσαν ἱκμάδα ζωῆς ἐκ τῶν Πελοποννησιακῶν κοινοτήτων, (2) εἰς τρόπον ὥστε ὁ Μάνθος ἐν τῇ « Αἰχμαλωσία τοῦ Μωρέως » ἀνακράζει θρηνῶν καὶ μυκτηρίζων :

Ποῦνε Μωρηὰ οἱ Ἄρχοντες καὶ ποῦν' ἡ παρησία
Καὶ ποῦνε τὰ ζευγολατιὰ ὁποῦ' χαν τὰ χωρία;
Ποῦν' Ἄρχοντες ἡ δόξα σας καὶ ποῦνε καὶ οἱ Μπράβοι
ποῦ ἄνθρωπος ἐτρόμαξε νὰ περπατῇ τὸ βράδυ;
Στὰ ντάτζια καὶ στῆς δεκατιῆς πολλοὶ εἶχαν συντροφίαν,
Στὸ διάφορο ἐμοίραζαν, μὰ ἔχι στὴν ζημίαν.

Ἡ δὲ μεγαλειτέρα τῶν καταπιέσεων ἦν ἡ διὰ καταθλιπτικῆς προσωπικῆς ἐργασίας καὶ καταναγκαστικῶν εἰσφορῶν ἐπιδιόρθωσις ἀπάντων τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Φραγγικῶν φρουρίων κατὰ δὲ τὴν ἐπίβλεψιν τῆς ἐργασίας ταύτης οἱ μηχανικοί, καταχρώμενοι τῶν ἐμπιστευομένων αὐτοῖς πρὸς τοῦτο χρημάτων, ἐνήσκουν νέας πιέσεις εἰς τοὺς ραγιαδες πρὸς συμπλήρωσιν τῶν παρουσιαζομένων ἐλλειμμάτων. (3) Ἐπειδὴ δὲ ἐν Γορτυνίᾳ ὑπῆρχον πολλὰ τοιαῦτα φρούρια, ἡ ἐνασκηθεῖσα εἰς τοὺς κατοίκους αὐτῆς πίσις ἦτο μείζων καὶ δυσφόρητος.

Ἐρείπια δὲ τῶν τότε ἐπισκευασθέντων φρουρίων σώζονται πολλὰ ἔτι περὶ τὰ δέκα τρία, περιλαμβανόμενα εἰς τὰ ὅρια τῆς ἐπαρχίας Καρυταίνης κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν, ἧτοι : Τὸ γνωστὸν τῆς Ἀκοῖας, τὸ πρὸς Α. τῆς Λάστας ἄνω τοῦ ποταμίου Βυτίνης, τὸ Ἀργυρόκαστρον τῶν Μαγουλιάνων, τὸ Ἀγγελόκαστρον πρὸς Β. τῆς Γρανίτσας, τὸ κάστρο τῆς Δημητσάνης, τὸ παρὰ τὸ Βλαχόραυτι καὶ τὸν Ἀλφειὸν Παληόκαστρο, τὸ Κάστρο τῆς Καρύταινας, τὸ πρὸς Δ. τοῦ Κουруνιοῦ καὶ ἄνω τοῦ Ἰσιώματος Καρυῶν, τὸ πρὸς Δ. τῆς Βρωμοσέλας, τὸ παρὰ τὰ ἐρείπια τῆς Λυκοσούρας, τὸ παρὰ τὴν Πιάναν, τὸ παρὰ τὸν Ἀγ. Παντελεή-

(2) Ἴδε καὶ προλεγόμενα Ἐκλογικοῦ Κώδικος ὑπὸ Ἑμ. Λυκούδη.

(3) Σάθα ἡ Ἐπανάστασις τοῦ 12 αἰῶνος σ. 31.

μονα ἄνω τῆς Φραγγόβερους, τὸ παρὰ τὸ Βαλτεσινίκον πρὸς Δ κτλ. μικρότερα. Πρὸς ἐπισκευὴν λοιπὸν τούτων ἀπηγοῦντο μέγιστα θυσίαι τῶν ὑποδούλων, τῶν ὁποίων χαρακτηριστικώτατα περιγράφει τὴν ψυχολογικὴν κατάστασιν ὁ Κρῆς ποιητῆς Μαρῖνος Μπουνιαλῆς, λέγων περὶ τῶν πιέσεων:

“Αν στέκουν μὲ το’ Ἀγαρχνοὺς ἢ μὲ τοὺς Φράγγους λάχουν
Εἰς ὅποια χέρια τύχωσι ταῦτα οἱ Ρωμαῖοι τᾶχουν.

Καὶ ὅμως κατὰ τὸν Χάμερ ἡ προτίμησις ἔκλινε πλέον ὑπὲρ τῶν Τούρκων.

Τὴν καθολικὴν δὲ ταύτην ἀπογοήτευσιν τῶν Πελοποννησίων κατανοήσας ὁ τότε Σουλτάνος Ἀχμέτ ὁ Γ' καὶ ἐπωφεληθεὶς τῶν ἐν Εὐρώπῃ ταραχῶν ἀπέστειλε τὸν ἐκ Νικαίας μέγαν αὐτοῦ Βεζύρην Ἀλῆ Κουμουρτζήν πρὸς κατάκτησιν τῆς Πελοποννήσου, ἐνῷ συγχρόνως ὁ στόλος αὐτοῦ ὕψωνεν ὑπερήφανον τὴν ἡμισέληνον εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. (4) Ὁ Βεζύρης ἐκστρατεύσας τὴν 22 Μαΐου 1715 ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ παραλαβὼν καθ' ὁδὸν τοὺς ἀρματωλοὺς τῆς Στερεᾶς, τοὺς στρατολογηθέντας ὑπὸ τοῦ Λαρισσαίου Τοπάλ Ὁσμάν, ἐνεφανίσθη εἰς τὸν Ἰσθμόν. (5)

Συγκίνησις μεγίστη κατέλαβεν ὁλόκληρον τὴν Πελοπόννησον. Τὸ φάσμα τῆς Τουρκοκρατίας, ἱπτάμενον ἤδη ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τῶν κατοίκων, διήγειρε τὴν ὀργὴν τοῦ ἐντρόμου πληθυσμοῦ καὶ ἴσως τότε θὰ διεπράττετο γενναῖόν τι κατὰ τοῦ προαιωνίου ἐχθροῦ, ἀνμῆ οἱ Ἑνετοὶ ἐκλείοντο εἰς τὰ παραλιακὰ φρούριά των, ἐγκαταλείποντες τὴν ἀνοικτὴν χώραν ἔρμαιον εἰς τὴν λύσσαν τοῦ ἐπερχομένου κατακτητοῦ. Ὁ Μάνθος μένεα πνέων κατὰ τῆς ἀπιστίας τῶν Ἑνετῶν παρατηρεῖ εὐλόγως:

(4) Ραφενέλ Ἱστορ. μετάφρασις σ. 145. — (5) Τὰ κατὰ τὴν ἐκστρατείαν ταύτην περιγράφει ἐν λεπτομερεῖ ἡμερολογίῳ ὁ Βενιαμὴν Βρυε, ἐπιτετραμμένος τῆς Γαλλικῆς παρὰ τῇ Ἰψηλῇ Πύλῃ.

Μὰ οἱ ραγιαῖδες δὲν εἶχαν ποῦ νὰ ἀποκουμπήσουν·
 Κανεῖς δὲν τοὺς ἐπρόσταξε διὰ νὰ πολεμήσουν.
 Κοπάδι χίλια πρόβατα δίχως νάχουν ποιμένα
 οἱ Λύκοι τὰ μοιράζονται, δὲν ἄφιναν κανένα.
 Οἱ Φράγγοι δλοὶ ἐμπηκαν τὰ κάστρα νὰ φυλάξουν
 Καὶ τὸν Μωρέαν ἄφηκαν νὰ τὸν ἐκατακόψουν (6)

Ἄλλ' ἡ Κόρινθος, παρὰ τὴν ἀγέρωχον ἀντίστασιν τοῦ
 φρουράρχου Ἰακώβου Μινέτου, ἔπεσεν ἐξ ἐφόδου τὴν 4
 Ἰουλίου, φοβερὰ δὲ σφαγὴ τῶν κατοίκων ἐπηκολούθησεν.
 Οἱ κάτοικοι δὲ τότε τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν ἐγκαταλειμμέ-
 νοι ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, εὔρον ὡς μόνον καταφύγιον τὴν ὑπο-
 ταγὴν. (7)

Μὰ οἱ Ραγιαῖδες τοῦ Μωρηῶς πῶς εἶχαν νὰ γλυτώσουν;
 Νὰ προσκυνήσουν ἔπρεπε τὰ μὴ τοὺς ἐσκληρώσουν.

Εὐθὺς λοιπὸν ἔσπευσαν πρὸς τὸν Βεζύρην πλείστοι ἀντι-
 πρόσωποι τῶν ἐπαρχιῶν, ἐν οἷς καὶ ἡγούμενοι τῶν μονῶν
 δεινῶς φορολογηθεῖσων ὑπὸ τῶν Ἑνετῶν, ὅπως ὁμολογή-
 σωσι πίστιν εἰς τὸν Σουλτάνον, τοιοῦτοι δ' ἐστάλησαν ἐκ
 Γορτυνίας οἱ τρεῖς μέγα δυνάμεινοι ἄρχοντες, ὁ Καπετὰν
 Χρονᾶς, ὁ Καπετὰν Θανάσης Κουλαῖς καὶ ὁ Σύντυχος, κο-
 μίζοντες καὶ πλείστα πολὺτιμα δῶρα. Ἐκεῖ δὲ ἰδιαίτατα
 ἐτίμησεν ὁ Βεζύρης τὸν Σύντυχον, ἐπιτρέψας εἰς μόνον αὐ-
 τόν, κατὰ τὴν παράδοσιν, νὰ ἀκολουθῇ ἑριππος καὶ τὸ
 σπουδαιότερον νὰ ἱππεύῃ ἅμα τῇ ἐκκινήσει ἀπὸ τινος μέρους
 δεύτερος μετὰ τὸν Βεζύρην καὶ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀναβάθρας.
 Ἡ δ' ἐν Τριπόλει τοιαύτη ἀναβάθρα ἐδεικνύετο ὑπὸ τῶν
 γερόντων καὶ μέχρι τῆς Ἐπαναστάσεως.

Ὁ Βεζύρης μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κορίνθου ἀπῆλθεν εἰς
 Ναύπλιον, ὅπερ μετὰ μικρὰν πολιορκίαν παρεδόθη αὐτῷ διὰ
 τῆς προδοσίας τοῦ Σάλα καὶ ὤρίσθη ἔκτοτε ὡς πρωτεύουσα τοῦ
 βιλαετίου. (8) Κατόπιν δὲ ὁ Τοῦρκος στρατάρχης, ἀντιστά-

(6) Μάνθου «Συμφορὰ καὶ αἰχμαλωσία τοῦ Μωρέως σ. 34. — (7)
 Β. Βρούε σελ. 20. — 8) Δαμπρινίδου «Ναυπλία».

σεως μὴ οὔσης, διήλθε τὴν 4 Αὐγούστου ἐξ Ἀχλαδοκάμ-
που καὶ οὐδαμῶς παραμείνας ἐν Τριπόλει αὐτὸς μὲν ἐτράπη
πρὸς ὑποταγὴν τῶν νοτίων ἐπαρχιῶν τῆς χερσονήσου, (9)
τὸν δὲ Ἀσουμὰν Πασᾶν ἀπέστειλε μετὰ 7 χιλ. ἀνδρῶν πρὸς
χείρῳσιν τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς πρὸς Βορρᾶν καὶ Δυσμᾶς
παραλιακῆς χώρας. Ἐκεῖνος δὲ κυριεύσας τὰς Πάτρας καὶ
οὐδαμοῦ εὗρισκων ἀντίστασιν,

Στοῦ Ντάρα πῆγε κ' ἐκόνεψε, στὸν πύργον ποῦν ἡ θρύσι,
Καὶ τοὺς ραγιαδες ἐκραξε νὰ τοὺς εὐχαριστήσῃ.

Ἄλλ' εἰς τὰ βάθη τοῦ πυκνοῦ ζόφου, εἰς ὃν κατ' ἐκείνους
τοὺς δυστυχεῖς χρόνους εἶχε ταφῇ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα, εὗ-
ρίσκομεν μίαν μόνην ἀκτίνα παρήγορον, μίαν μόνην ἐκδήλω-
σιν τηλαυγῇ τοῦ ἀσπόνδου μίσους, ὅπερ ἀπὸ ταύτης ἀρξάμενον
ἔμελλε νὰ τραφῇ καὶ κρατυνόμενον νὰ γαλουχήσῃ τοὺς ἀτρο-
μήτους κλέπτας τῶν ὁρέων τῆς Πελοποννήσου. Ὁ ἐγγονος
τοῦ προθύμως ὑποταχθέντος Καπετὰν Χρονᾶ καὶ υἱὸς τοῦ Δή-
μου Κολοκοτρώνη, ὁ μικρὸς καὶ μαρουδερὸς ἀλλὰ λεοντόκαρ-
δος Μπότσικας, συνήθροισε διακοσίους ἐκ τῶν πέριξ τοῦ χωρίου
του Λιμποδισίου κωμῶν, καὶ καθ' ὃν χρόνον πλείστοι ραγιαδες
ἔσπευδον ἐκ πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν, ἵνα δεχθῶσιν εὐχαρι-
στήρια παρὰ τοῦ πασᾶ διὰ τὴν ἀνανδρον ὑποταγὴν των.
αὐτός, πνιγόμενος ὑπὸ φιλοπάτριδος πόνου ἀποφασίζει τὸ
μέγα, τὸ παρατολμώτερον τῶν βουλευμάτων, νὰ προσβάλῃ
ἐπιτιθέμενος ἐξ χιλιάδας Μουσουλμάνων, ἡγούμενου καὶ
τοῦ γηραιοῦ πατρός του Δήμου. (10)

Ὁ Μάνθος αἰχμάλωτος ἤδη τῶν Τούρκων καὶ συρόμε-
νος ὑπ' αὐτῶν ὡς κτήνος ἀλυσσίδετον ἀπὸ στρατοπέδου εἰς
στρατόπεδον, ἐθαύμασεν ἰδίῳις ὄμμασι τὴν τρομερὰν ἔφοδον
καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν τρομερωτέραν σφαγὴν τῶν ἀτρο-
μήτων διακοσίων καὶ τοσοῦτον κατεπλάγῃ, ὥστε αἰσθανό-

(9) V. Brue σ. 36 καὶ ἐξῆς. — (10) Διάλογος Κολοκοτρώνη καὶ υἱοῦ
του ἐν ἱστορίᾳ Φιλίμ. Γ' σ. 414.

μενος καὶ αὐτὸς ἐν μέσῳ τοῦ καθολικοῦ ἐκφραλισμοῦ θάμ-
 ξος πρὸ τοῦ ὕψους τῆς ἀφιλοζώου φιλοπατρίας, οἰκτεῖρει
 διὰ τῶν ἀκολουθῶν στίχων τοὺς ἐν ὀνόματι τοῦ Ἑθνους
 διαμαρτυρηθέντας κατὰ τῆς τυραννίας Γορτυνίους :

Χρυσόβιττος, Ἀρκουδόρεμα καὶ οἱ Ἀλωνιστιάνοι,
 Ποῦ ἦσαν ὅλοι τοὺς τρελλοὶ καὶ γνῶσι δὲν τοὺς φθάνει,
 Διακόσιοι συμμαζέχθησαν τὸν Τούρκον νὰ πατήσουν,
 Μὰ δὲν τοὺς ἀπαράτηκαν ὀπίσω νὰ γυρίσουν.

Ἄλλ' ὁ Δῆμος μετὰ τοῦ υἱοῦ Μπέτσικα ἐσώθησαν ὡς ἐκ
 θαύματος ἐκ τῆς σπάθης τῶν Τούρκων. Τὸ αἷμα δὲ τῶν
 διακοσίων Γορτυνίων ἡρώων, τὸ χυθὲν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς
 ἐπαρχίας των, ἐξήγγινε τὴν Γορτυνίαν, τὴν ἐπαιτήσασαν
 διὰ τῶν ἀρχόντων αὐτῆς τὸ ἔλεος τοῦ Βεζύρου, ἐνῷ ἡδύ-
 νατο κάλλιστα, ἀντλοῦσα ἐκ τῶν ὁρέων τῆς ἀδάμαστον δύ-
 ναμιν, νὰ παραλύσῃ ἐπὶ τινα χρόνον τοῦλάχιστον τὴν δύ-
 ναμιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἄλλ' ὅ,τι δὲν ἔπραξαν οἱ πολλοί, συν-
 ἐτέλεσαν οἱ ὀλίγοι, ἵνα μὴ καυχηθῶσιν οἱ τύραννοι, ὅτι οὐ-
 δαμοῦ εὗρον τοὺς γνωστοὺς αὐτοῖς Ἑλληνας, τοὺς ἀτρομή-
 τους ὑπερασπιστὰς τοῦ πατρικοῦ ἐδάφους.

Ἀλλὰ καὶ αὕτῃ ἡ φρικτὴ σφαγὴ τοῦ Δάρα δὲν ἐνέ-
 κρωσε τὸ Γορτυνιακὸν μένος. Καθ' ὃν χρόνον ὁ Ἀσουμὰν
 ἐσκόπει νὰ εἰσβάλῃ εἰς Γορτυνίαν διὰ τῶν πρὸς νότον τοῦ
 Δάρα στενῶν,

Οἱ Βυτιναῖοι ἔκαμαν τὴν σπίγα νὰ τοὺς πιάσουν
 Τοὺς Τούρκους πῆγαν ἀπὸ βρυδὺς γιὰ νὰ τοὺς κατακλύσουν
 Καὶ τὴν αὐγὴν ἀπὸ ταχὺ ἔλους τοὺς ἐπρεδῶσαν,
 Ἄλλους ἐπιάσαν ζωντανούς καὶ ἄλλους ἐσκοτώσαν.

Μετὰ τῆς δευτέρας δὲ ταύτης ἐνόπλου διαμαρτυρίας,
 καθ' ἣν διὰ στυγεραῆς προδοσίας ἐσφαγιάσθησαν οἱ ἐνε-
 θερεύοντες τῆς Γορτυνίας πρόμαχοι, πίπτει καὶ ἡ Πελοπόν-
 νησος νωθρὰ καὶ ναρκωμένη ὑπὸ τὸν βαρύτατον τῆς Τουρ-
 κοκρατίας ζυγόν. Ὁ Μάνθος συρθείς εἰς Βυτίαν παρα-
 πονεῖται κατὰ τοῦ ἐπισκόπου αὐτῆς Σωφρονίου « ὅτι δὲν

ἐνθυμήθηκε τὸν θρῆνον τοῦ Μωρέως » μὴ δεχθεὶς αὐτὸν καλῶς, ὅτε γυμνὸς καὶ πεινῶν περιεφέρετο ὑπὸ τῶν ἀγρίων φυλάκων του. Ἄλλ' ἐνῶ, λέγει, εὐρίσκετο εἰς ἄκραν ἀπελπισίαν,

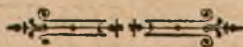
Ἐκεῖνη τὴν ὥραν ἑφτασαν ἄνθρωποι ὃχ τὸ λειβάδι
Κ' ἓνας καλὸς χριστιανὸς Κανέλλος τ' ὄνομά του
Εὐχαλε καὶ μᾶς ἔδωσε τὸ ἐπανωφορεμά του.

Καὶ ἐπαινεῖ καὶ θαυμάζει τὴν εὐαγγελικὴν φιλανθρωπίαν τοῦ ἀγαθοῦ Βυτιναίου Κανέλλου.

Συντελεσθείσης δὲ τῆς ὑποταγῆς τῆς Πελοποννήσου, εἰς ἣν ἀτυχῶς ὡς πλεῖστον συνέβαλον καὶ οἱ ἐκ τῆς Στερεᾶς Ἑλλήνες, ὁ μὲν μέγας Βεζύρης ἐπέστρεψε τὸν Ὀκτώβριον εἰς τὴν βασιλεύουσαν διὰ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, οἱ δὲ Ρουμελιῶται ἐπανάκαμψαν εἰς τὰ ἴδια πλήρεις πικτοίων λαφύρων, ληστευθέντων ἐκ τῶν οἰκιῶν τῶν ἀμαχητεὶ ὑποταχθέντων ὁμογενῶν. Ἡ ἐποχὴ δὲ αὕτη τῆς «alla banda» κατέστη κατὰ Σάθαν παροιμιώδης. (11) Βραδύτερον δὲ τὴν 10 Ἰουνίου 1718 ὑπεγράφη ἡ συνθήκη τοῦ Παζαρόβιτς, καθ' ἣν ἐπεσφραγίσθη ἐπισήμως ἡ ἐγκαθίδρυσις τῆς ἡμισηλήνου ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῶν δημιουργηθέντων ἐκ τῆς ἀκηδίας τοῦ Σταυροῦ. Ὁ Δῆμος Κολοκοτρώνης ἀπέθανε μετ' ὀλίγον χρόνον ἐκ φυσικοῦ θανάτου, κατέλειπεν ὅμως υἱὸν ἄξιον τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, τὸν ἀτρόμητον ἥρωα Μπότσιακ. (12)

(11) Ἐπανάστασις τοῦ 12' αἰῶνος σ. 34.

(12) Διήγησις Κολοκ. σ. 4. — «Διάλογος» σ. 414



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΜΩΡΕΩΣ

Μώρα Βαλεσῆς. -- Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες, ὑπάλληλοι. -- Δημογέροντες. -- Προεστοί. -- Ἀγιάνηδες. -- Μωραγιάνηδες. -- Διανομὴ φόρων κατ' ἐπαρχίας, κώμας καὶ ἄτομα. -- Κάποι καὶ Καπομπασίδες. -- Ἀστυνομία -- Ἀρματωλοὶ καὶ κλέφτες. -- Καταχρήσεις τῆς ἐξουσίας. -- Βεκίλιδες. -- Ἐπιφανεῖς Γορτύνιοι.

Τῆς Σατραπείας τῆς Πελοποννήσου, διαιρεθείσης εἰς 24 ἐπαρχίας πρωτεύουσα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶχεν ὀρισθῆ τὸ Ναύπλιον, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1786 μετετέθη αὕτη εἰς Τρίπολιν, ἣτις κατὰ τὸν Rhuilières ἦτο μέχρις ἐκείνης τῆς ἐποχῆς κώμη σχεδὸν ἀσήμαντος.

Εἰς Πασᾶς τριῶν οὐρῶν, διοριζόμενος ἐπ' ἀόριστον ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ὑπὸ τὸ ὄνομα Μώρα Βαλεσῆς, διώκει τὴν χερσονήσον ἐπὶ τῇ βάσει τῶν καθιερωμένων ἐθίμων καὶ τῶν ἐπικρατεστέρων αὐτῶν Σουλτανικῶν διαταγμάτων, δύο δὲ κατώτεροι πασάδες, μιᾶς ἢ δύο οὐρῶν, ἐστέλλοντο ὡς φρούραρχοι Μεθώνης καὶ Ναυπλίου, ἀλλ' ἄνευ τινὸς αὐτοβουλίας. Τὸ σύνολον τῶν ἀρχῶν ἐκάστης ἐπαρχίας ἀπηρτιζέτο ἐξ ἐνὸς Βοεβόδα (ἐπάρχου), ἐξ οὗ καὶ βοεβοδιλίκι ἢ ὑπ' αὐτὸν περιφέρεια, ἐξ ἐνὸς Καδῆ ἢ Κατῆ (δικαστοῦ), ἐξ ἐνὸς Μπελούκμπαση (στρατιωτικοῦ ἀνακριτοῦ), καὶ ἐκ δύο Κοτσαμπάσηδων (Ἑλλήνων προεστώτων).

Εἰς ἐκάστην κώμην ἐξελέγοντο ἑφ' ἅπαξ δύο ἰσόβιοι δημογέροντες, οἱ ἐπίλεκτοι βεβαίως καὶ εὐπορώτεροι τῶν συμπολιτῶν, πάντες δὲ οἱ δημογέροντες τῶν κωμῶν συνέρχόμενοι κατ' ἔτος εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐξέλεγον, διὰ πλειοψηφίας καὶ ἐλευθέρως, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐπεμβάσεως τῆς Τουρκικῆς διοικήσεως, δύο ἄνδρας πρὸς ἀντιπροσω-

πείαν τῆς ἐπαρχίας παρὰ ταῖς ἀρχαῖς. Οἱ δύο οὗτοι ἐκλεκτοί, μετὰ τὴν τυπικὴν ἐπικύρωσιν τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Καδῆ καὶ κατόπιν ὑπὸ τοῦ Βεζύρου, ἐγκαθίσταντο εἰς τὴν πρωτεύουσαν καὶ ἐλέγοντο προεστῶτες (δηλ. τῶν δημογερόντων), τουρκιστὶ δὲ Κοτσαμπασίδες. Συνήθως ἕνεκα τοῦ πλούτου, τῆς ἀτομικῆς ἀξίας καὶ ἰδίᾳ ἕνεκα τῆς ἀποκτωμένης παρὰ τῇ ἐξουσίᾳ εὐνοίας καὶ δυνάμεως, ἐξελέγοντο ἀνὰ πᾶν ἔτος οἱ αὐτοὶ προεστῶτες καὶ οὐ μόνον ἰσόβιοι καθίσταντο, ἀλλὰ καὶ προνομιακῶς μετέδιδον τὸ ἀξίωμα αὐτῶν εἰς τὰ ἴδια τέκνα. Ἐν ταῖς ἐπαρχίαις δ' ἔνθα κατῴκουν Τούρκοι εἰς προύχων, ὁ ἐπισημότετος διωρίζετο ὑπὸ τοῦ Βεζύρου Ἀγιάνης, πολλοὶ δ' ἐκ τούτων τοσοῦτον ἴσχυσαν, ὥστε ἐνέπνεον σεβασμὸν καὶ φόβον καὶ αὐτοῖς τοῖς Τούρκοις.

Δύο ἐκ τῶν Ἀγιάνηδων τῆς Πελοποννήσου προσεκαλοῦντο εἰς Τρίπολιν παρὰ τῷ Βεζύρῃ καὶ ἐτιτλοφοροῦντο Μωραγιάνηδες, ἦτοι πρόεδροι τῶν προεστῶτων ὅλου τοῦ Μωρέως, ὁ τίτλος δ' οὗτος ἀντιστοιχῶν εἰς τὸν τίτλον τοῦ Εἰκί-Τουγιοῦ-Πασᾶ (δύο οὐρῶν), ἦν ὁ ὕπατος ἐκ τῶν ἀπονεμομένων εἰς τοὺς ὑπηκόους, καὶ εἶνε ἀναμφίβολον ὅτι παρὰ τῷ Βεζύρῃ οἱ δύο οὗτοι ἄρχοντες ἐπεῖχον θέσιν οὐχὶ πρέσβειων, ἀλλ' αὐτόχρημα ὑπουργῶν, ἐν πλήρει δράσει καὶ τιμῇ. Διότι ἀμφοτέροι μετὰ δύο Τούρκων πασάδων καὶ τοῦ Ἑλλήνος διερμηνέως ἀπετέλουν τὸ συμβούλιον τοῦ Βεζύρου, ὅστις ὤφειλε νὰ προκαλῇ τὴν γνώμην αὐτοῦ ἐπὶ πασῶν τῶν πράξεών του καὶ τῶν νεωτερισμῶν ἐν τῇ διοικήσει. Ἀπαξ ὁμως τοῦ ἔτους καὶ δσάκις ἕκτακτος παρίστατο ἀνάγκη, συνεκαλοῦντο ἐν Τριπόλει καὶ πάντες οἱ Κοτσαμπασίδες, ὅπως συσκεφθῶσιν ἐπὶ τῶν διοικητικῶν καὶ φορολογικῶν μέτρων, ἐν ἐποχῇ δὲ ἐξωτερικοῦ πολέμου ἢ κατὰ τὴν ἀφίξιν νέου Μώρα Βαλεσῆ συνεκαλοῦντο πάντες οἱ δημογέροντες τῶν κωμῶν καὶ οἱ

Ἀρχιερεῖς πρὸς βεβαίωσιν τῆς πίστεως τῶν ραγιαδῶν.

Ἄλλ' ἐν τακτικῇ συνελεύσει τῶν προεστώτων διενέμεντο ἐνώπιον τοῦ Βεζύρου μεταξὺ τῶν ἐπαρχιῶν οἱ ὀλικοὶ τῆς Πελοποννήσου φόροι ἀναλόγως τῆς εὐφορίας, τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς ἐκτάσεως ἐκάστης, ἐπανερχόμενοι δὲ ἀνὰ δύο οἱ προεστώτες εἰς τὰς ἐπαρχίας των συνεκάλουν εἰς τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς τοὺς δημογέροντας τῶν κωμῶν καὶ κατένεμον κατὰ τὰς αὐτὰς ἀναλογίας εἰς ἐκάστην τὸ ἐπιδόλλον. Μετὰ δὲ ταῦτα οἱ δημογέροντες ἐπέστρεφον ἕκαστοι εἰς τὰς ἰδίας κώμας, ἐνθα μετὰ τῶν λοιπῶν ἱερέων καὶ προϋχόντων διένεμον ἀνεκκλητῶς τὸν φόρον κατ' ἄτομα καὶ ἐπεμελοῦντο ἀτομικῶς καὶ ἄνευ τῆς ἐπεμβάσεως τῆς ἐξουσίας τὴν εἴσπραξιν αὐτῶν, παρέδιδον δὲ τὸ κεκανονισμένον ποσὸν διὰ τοῦ Ἑλληνος ταμία (Καψιμάλη) καὶ τῶν Τούρκων ἢ Ἑλλήνων εἰσπρακτόρων (σπαχήδων) ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ Βοεβόδα εἰς τὸν Τούρκον Σεντοῦκ Ἐμίνην.

Κατὰ τὰ κρατοῦντα ἔθιμα καὶ ἐκ τῆς ὀλιγαριθμίας τῶν Τούρκων αἱ ἐπαρχίαι εἶχον πλήρη κοινοτικὴν αὐτοδιοίκησιν, διωρίζοντο δὲ ὑπὸ τῶν προεστώτων τῇ ἐγκρίσει τοῦ Μώρα Βαλεσῆ οἱ ἄρματωλοὶ καὶ οἱ κάποι. Καὶ ἄρματωλοί μὲν ἦσαν ἔνοπλοι ὀμάδες ὑπὸ ἓνα καπετάνιον ἔχοντα ἐν πρωτοπαλλήκαρον, εἰς ἃς ἀνετίθετο ἡ τήρησις τῆς δημοσίας τάξεως καὶ ἡ περιστολὴ τῆς ληστείας. Τοιούτους ὅμως μόνον οἱ Ἐνετοὶ διώριζον τακτικῶς ἐν Πελοποννήσῳ, οἱ δὲ Τούρκοι ἐκτάκτως, ὅσakis οἱ ἔνοπλοι κλέπται καθίσταντο αὐτοῖς ἀφόρητοι, ὡς πολλάκις προτάσει τοῦ Δεληγιάννη ἐν Γορτυνίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ διωρίσθη πρὸ τοῦ ἀγῶνος ὁ Θ. Κολοκοτρώνης. Οἱ δὲ κάποι ἦσαν οἱ διώκται καὶ τιμωροὶ τῶν ζωοκλεπτῶν, συντηροῦντες ἴδιον σῶμα καταδιώξεως, διωρίζοντο δὲ εἰς πολλὰς κώμας τοιοῦτοι, ἀλλ' ὁ ἐπὶ κεφαλῇς πάντων ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἐκαλεῖτο καπόμεπασης.

᾽Ωφειλον δὲ νὰ ἀνακαλύπτωσι καὶ παραδίδωσιν εἰς τὸν ἀπολέσαντα πᾶν κλαπὲν μικρὸν ἢ μέγα ζῶον, ἄλλως ἐπλήρωνον αὐτῷ τὴν ἀξίαν του. Ἄν ἔμως ἀνεκαλύπτετο ὁ κλέπτης, πρὸς τῇ ἀποδόσει τοῦ ζώου, ὑπεχρεοῦτο εἰς τὴν πληρωμὴν τοῦ ἐπταπλοῦ τῆς ἀξίας αὐτοῦ, τὸ πρόστιμον δὲ τοῦτο ἦτο καὶ ἡ νόμιμος ἀμοιβὴ τῶν κάπων.

Ὑπὸ τοιαύτας προϋποθέσεις ἡ ἐπέμβασις καὶ ἀνάμιξις τῆς τουρκικῆς ἐξουσίας ἐπετρέπετο μόνον, ὡς ἂν οἱ προεστώτες ἐπεκαλοῦντο τὴν συνδρομὴν τοῦ Βοεβόδα, ὅστις παρεχώρει αὐτοῖς στρατιωτικὴν δύναμιν ὑπὸ τὸν Μπελούκμπασην ἐκλεγόμενον ἐνίοτε καὶ παρ' αὐτῶν τῶν προεστώτων. Τοῦτον εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις ἠκολούθουν καὶ οἱ Κοτσαμπάσιδες, μετὰ τοῦ ἐκ 15—20 ἐνόπλων Ἑλλήνων ἰδίου σώματος, καὶ τῇ συνδρομῇ τῆς τουρκικῆς δυνάμεως ἐξεδίαζον τὴν εἰσπραξίν τοῦ χαρατσίου καὶ τῶν λοιπῶν φόρων καὶ ἐπαγίωναν τὴν διασαλευομένην τάξιν. Πάσας δὲ τὰς μεταξὺ Ἑλλήνων πολιτικὰς διαφορὰς ἐδίκαζον οἱ προεστοί, πλὴν τῶν γαμικῶν, ἃς ἔλυον οἱ ἐπίσκοποι, ὑπέρτατος ἔμως δικαστής, παρ' ᾧ ἐξεκαλοῦντο αἱ ἀποφάσεις αὐτῶν, ἣν ὁ ἐν τῇ πρωτευούσῃ τῆς ἐπαρχίας Καδῆς, ὅστις πρὸς τούτοις ἐπέβλεπε τὴν διαγωγὴν καὶ πασῶν τῶν ἀρχῶν καὶ διεβίβαζε τὰς πρὸς τὸν Βεζύρην ἀναφορὰς καὶ ἔγγραφα. Ὡν δ' ἴσως ὁ μόνος Τοῦρκος ἐγγράμματος ἦσκει πολλὴν ἐπιρροὴν καὶ τοι ἀπηγορεύετο αὐστηρῶς αὐτῷ ἡ ἀνάμιξις εἰς τὰ πολιτικά.

Ἀλλὰ μὴ φαντασθῇ τίς ποτε τοσοῦτον ἡπίως καὶ ἀνεπηρεάστως διοικουμένην τὴν Πελοπόννησον. Ἡ ἐλαχίστη ταραχὴ ἢ ἀπλῶς ὑπένοια τοιαύτης, ἀλλὰ καὶ τυχαῖος παροξυσμὸς ἐξ ἀπληστίας τοῦ Βοεβόδα ἢ τοῦ Μπελούκμπαση ἦρκει, ἵνα ἀπολυθῶσι κατὰ τῶν δυστήνων ραγιάδων ἀμείλικτοι αἱ ὀρδαὶ τῆς ἐξουσίας. Καὶ ὅταν ὑπὸ τοιούτους οἰωνοὺς ἐπήρχοντο, οἱ μὲν προεστώτες εἰσέγων ἢ ἐκρύπτοντο.

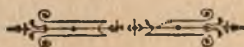
ἂν μὴ ἡδύναντο νὰ σωθῶσι διὰ γενναίας δωροδοκίας, οἱ δὲ ὑποτελεῖς ἐδέχοντο τοὺς κολάφους καὶ τὰς ἀφαιμάξεις, προσκυνοῦντες εὐλαβῶς τοὺς ληστάς. Πλειστάκις ἐδέροντο ἀνηλεῶς καὶ ἡτιμάζοντο αἱ οἰκογένειαι, ἐπλήρωνον δὲ καὶ ἄδρῶς τοὺς ἀγάδες διὰ τὸν κέπον τῶν ὀδόντων αὐτῶν, δι' ὧν κατεβρόχιζον πάντα τὰ προσφερόμενα κατοικίδια ἐδώ-
ξιμα τοῦ προθύμου καὶ εὐπειθοῦς γ κ ι α ο Ὑ ρ.

Ἄλλ' ὅταν αἱ πιέσεις ἀπηυθύνοντο κατὰ σημαινόντων ραγιαδῶν ἢ φίλων τῶν ἐπὶ τῶν ὁρέων κλεπτῶν ἐπενέβαινον ἐκείνοι καὶ ἐπερχόμενοι ἐδίωκον τοὺς Τούρκους κακὴν κα-
κῶς, ἀλλ' ἐνίοτε τοῦτο προυκάλει τὴν ἐπιδρομὴν ἰσχυρᾶς θυνάμεως Ἀλβανῶν, οἵτινες μὴ εὐρίσκοντες τοὺς ὀρεσιβίους πτερόποδας κλέπτας, ἐδήρουν τὰ χωρία καὶ ἐπυρπόλουν τὰς οἰκίας τῶν ὑποθαλπόντων αὐτοὺς ἐνόχων πλειστάκις δὲ καὶ ἀθώων. Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἰδιοκτησιῶν τῶν κατοίκων καὶ κατὰ τὸν κανονισμόν τῶν ὁρίων τῆς Ἐθνικῆς τῆς Τουρ-
κίας γῆς ἡγείροντο πάντοτε ἔριδες, λυόμεναι συνήθως διὰ τῆς σπάθης τῶν ἰσχυρῶν καὶ ἀπλήστων Τούρκων καὶ ἰδιᾶ τῶν Λαλαίων, οἵτινες ἦσαν οἱ ἀγριώτεροι πάντων.

Ὑπῆρχεν ὅμως ἐν μέτρον καὶ κατὰ τῆς τοιαύτης αὐ-
θαιρεσίας πολλάκις συντελεστικώτατον. Ἐξ ἀρχαίων χρό-
νων ἡ Πελοπόννησος ὤφειλε νὰ στέλλῃ εἰς Κωνσταντινού-
πολιν δύο ἢ τρεῖς ἐξόχους ἄνδρας ἐκ τῶν ἐπιφανεστέρων καὶ ἰσχυροτέρων οἰκογενειῶν, κρατουμένους ἐκεῖ ὡς ὁμή-
ρους πίστεως ἔνεκα τῶν διαρκῶν ἐπαναστάσεων. Ἀλλ' ἔ-
νεκα τῶν ἀναπτυχθεισῶν ἐκεῖ μετὰ τῶν Τούρκων σχέσεων οἱ ὁμηροὶ ἡρωτῶντο πολλάκις περὶ τῶν ἀναφυομένων ἐν
Πελοποννήσῳ ζητημάτων, βαθμηδὸν δ' ἐξετράπη ὁ σκοπὸς
τῆς ἀποστολῆς των εἰς πλήρη ἀντιπροσωπεῖαν τῶν ἐπαρ-
χιῶν καὶ ἔκτοτε τὰ μέγιστα ἰσχυσαν παρὰ τῇ Πύλῃ ὑπὸ τὸ
ὄνομα Βεκίλιδες τῆς Πελοποννήσου. Εὐπαίδευτοὶ ὄντες
καὶ μεγαλοπρεπεῖς καὶ δι' ἀφθόνου προικιζόμενοι ἐπιχορη-

γήσεως πρὸς εὐπρόσωπον καὶ ἐπιδεικτικὴν παράστασιν, προήσπιζον τὰ συμφέροντα Ἑλλήνων τε καὶ Τούρκων, ἐφοδιαζόμενοι παρ' ἑκατέρων διὰ παραστατικῶν ἐγγράφων. Καίτοι δὲ πολλοὶ ἔνεκα τῶν ἐν Πελοποννήσῳ ταραχῶν ἀπηγχονίσθησαν, ἐν τούτοις εἰς τοσοῦτον ἄλλοι ἐξίκοντο δυνάμεως, ὥστε καὶ Πασάδες καθήρρεσαν καὶ ἐξεδίωξαν ἐκ τῶν ἐδρῶν αὐτῶν.

Ἐκ τῶν Γορτυνίων προεστῶτες μὲν καὶ Κοτζαμπασίδες ὑπῆρξαν πλείστοι, Μωραγιάνηδες δὲ πρωτίστως ὁ Σύντυχος καὶ κατόπιν ὁ Ἀνανίας καὶ ὁ Ἰ. Δεληγιάννης, τῶν δύο τελευταίων ἀποκεφαλισθέντων ὑπὸ τῶν Τούρκων. Καπόμε-
 πασης ὁ διάσημος Κόλιας ὁ Πλαπούτας· Ἀρματωλοὶ ἡ πε-
 ρίφημος γεννεὰ τῶν Κολοκοτρωναίων, Κόλιας ὁ Βυτινιώ-
 τής, ὁ Μαντᾶς, καὶ πλείστοι ἄλλοι. Βεκίληδες δὲ ἐστάλη-
 σαν πολλοὶ καὶ τελευταῖος ὁ Ἀναγνώστης Δεληγιάννης,
 περὶ ὧν ἀπάντων ἐν τοῖς ἐξῆς.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΑΡΧΟΝΤΕΣ ΚΑΙ ΚΛΕΗΤΑΙ

Ἰσχύς καὶ πλοῦτος τοῦ Συντύχου.- Ὁ Βεκίλης Παλαιολόγος.- Ὁ ἔγ-
 γονος Ἀνανίας.- Ὁ ἐκ Βελιμαχίου Κουριάκος.- Ὁ Κουλάς τῆς Κα-
 ρυταίνης.- Ἐπιρροή καὶ φόνος αὐτοῦ.- Ὁ Καπετὰν Χρονᾶς.- Οὗ
 κλέπται καὶ ὁ λαός.- Δολοφονία καὶ ἐκδίκησις τοῦ Μαντᾶ.- Κόλιας
 ὁ Βυτινιώτης.- Ἡρώϊκός φόμος αὐτοῦ.- Ὁ Μπότσεικας.- Ἡ Γεννεὰ
 τοῦ Κολοκοτρώνη.

Ὁ ἕτερος τῶν πρώτων διορισθέντων Μωραγιάνηδων ἐν
 Πελοποννήσῳ ἦν ὁ μνησθεὶς Σύντυχος, ὅστις ἔτυχεν, ὡς
 εἵπομεν, ἐξαιρετικῶν τιμῶν καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ κατακτη-
 τοῦ Βεζύρου. Αἱ ἐπὶ ἐνετοκρατίας μεγάλαι ἰδιοκτησίαι του
 ἐκτεινόμεναι ἐπὶ τεσσαράκοντα περίπου χωρίων τῆς βο-

ρείου καὶ Δυτικῆς Γορτυνίας ἀνεγνωρίσθησαν δι' ἐπικυρω-
 τικῶν χατίων καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ κατέστη οἶκος Ἀβραάμ.
 Ἡ παράδοσις διασώζει πλείστα καὶ θαυμάσια περὶ αὐτοῦ.
 Ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν Βυζικίῳ σωζόμενα ἐρείπια τῶν εὐρυτάτων
 στοῶν καὶ ἵπποστασίων του καὶ τῶν μεγαλοπρεπῶν αὐλο-
 θυρῶν του δεικνύουσιν ἀριδῆλως τὸν πλοῦτον τοῦ Μωρα-
 γιάνη. Ὀλόκληρος συνοικία ἡ χαμηλοτέρα τοῦ Βυζικίου
 καλεῖται μέχρι τοῦδε Συντυχέα, παράκειται δὲ αὐτῇ πα-
 λαιὸς ναῖσκος τῆς Παναγίας, ἀποκλειστικὸν τῆς οἰκογε-
 νείας Συντύχου προσκύνημα, ὅπου μετέβαινε μετὰ τῆς
 συνοδείας του ἔφιππος, πατῶν ἐπὶ ἐγγχωρίων ταπήτων
 στρωννυμένων καθ' ἑλὴν τὴν ἔκτασιν τῆς ὁδοῦ. Λέγεται
 δ' ὅτι ὁ Σύντυχος κατὰ τὰς νηστείας μετελάμβανε τῶν
 ἀχράντων μυστηρίων καλῶν τὸν ἱερέα κατ' οἶκον καὶ τοῦτο
 ἐθεωρεῖτο ὡς μεγίστη ἐκδήλωσις δυνάμεως καὶ μεγαλο-
 πρεπείας.

Ἀτυχῶς ὁ Σύντυχος δὲν κατέλιπεν ἄρρενα τέκνα ἀλλὰ
 μόνον θυγατέρας, ἃς ἐξέδοτο εἰς τὰ ἐπισημότερα ἀρχοντό-
 πουλα τῆς ἐπαρχίας, διανείμας αὐταῖς τὰ μεγάλα τσιφλί-
 κιά του. Ἐκ τούτου δ' ἅμα θανόντος τοῦ γέροντος Συντύ-
 χου ἐσθέσθη ὁ ἐπιφανὴς οἶκος, καὶ τὸ Βυζίκιον τὸ ἰδὸν
 ἡμέρας λαμπρὰς ἐν τῷ προσώπῳ ἐκείνου, κατέστη ἔκτοτε
 μικρὰ κώμη. Διηγοῦνται μόνον ὅτι εἰς ἐκ τῶν ἐγγόνων του
 ὁ Παλαιολόγος Στασινόπουλος, ἔχων νεαρὰν καὶ ὡραίαν
 σύζυγον, διωρίσθη Βεκίλης τῆς Πελοποννήσου καὶ καθ' ἣν
 ἡμέραν ἀνεχώρει εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ ἵππος δὲν ἔστεργε
 νὰ προχωρήσῃ. Τοῦτο οἱ προπέμποντες γέροντες ἐθεώρη-
 σαν ἀπαίσιον αἰωνόν, ἀλλ' ὁ Παλαιολόγος παρὰ τὰς προ-
 τροπὰς αὐτῶν ἀνεχώρησε καὶ δὲν ἐπέπρωτο νὰ ἐπανίδῃ ὁ
 δειλαιοὺς τὴν σύζυγον, καθόσον ἐκραγείσης μετὰ ταῦτα τῆς
 ἐπαναστάσεως τοῦ Ὁρλώφ ἀπηγχονίσθη.

Μίαν τῶν θυγατέρων τοῦ Συντύχου εἶχε συζευχθῇ ὁ

ἐκ Δημητσάνης προεστὼς Θεοφίλης, ἐξ ἀρχαίας ἐπιφανοῦς οἰκογενείας, πιθανῶς δὲ προηγηθείσης καὶ τῆς τῶν Λαμπαρδαίων, μεθ' ὧν κατὰ τὴν παράδοσιν ἦσαν συγγενεῖς. Τούτου δὲ υἱὸς ὑπῆρξεν ὁ Μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Ἀνανίας, περὶ οὗ μακρὸς ἔσται ἡμῖν ἐν τοῖς ἐπομένοις ὁ λόγος. Εὐλόγως ὅθεν δύναται τις νὰ θεωρήσῃ τὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἐγγόνου ὡς συνέχειαν τῆς οἰκογενειακῆς εὐκλείας τοῦ Συντύχου, καίτοι μετατοπισθείσης ἐκ θηλυγονίας ἀπὸ Βυζικίου εἰς Δημητσάναν.

Σύγχρονος ἀλλ' ἴσως γεροντότερος τοῦ Συντύχου ἦν καὶ ὁ ἐκ Βελιμαχίου Δημήτριος Κουριάκος εὐπαισθητοῦς καὶ ἰσχυρὸς προεστὼς, ἔχων πολλὰς οἰκίας καὶ τοιφλίκια μέχρι τοῦ Λειδαρτζινοῦ. Εἶχε δέ, κατὰ τὴν παράδοσιν, σεράγι καὶ εἴκοσι δούλους, ἐξ ὧν εἰς ὁ Κ. Λέλης, ἐκ Λούβρου, συμπλακείς μεθ' ἐτέρου δούλου ἐφόνευσεν αὐτόν, τότε δ' ὁ Κουριάκος ἐξῆλθεν εἰς δίωξιν τοῦ φονέως καὶ πυροβολήσας συνέτριψεν αὐτοῦ τὴν χεῖρα. Ἐπειτα δ' ὁ Λέλης κατέφυγε παρὰ τοῖς Τούρκοις εἰς Λάλα καὶ ἐξιλαμισθεὶς ἐγένετο ἀρχηγέτης οἰκογενείας ἀνδρείων, ἐξ αὐτοῦ δ' ἐλέγετο ὅτι κατήγοντο ὁ Μουσταφάγας, ὁ Βεῖζουλάγας καὶ ὁ Σεῖδάγας. Τοῦ δὲ Κουριάκου, πολὺ ἰσχύσαντος ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ἀπόγονοι εἰσὶν καὶ οἱ ἐκ Βελιμαχίου Ἀπουσκίται, ὀνομασθέντες οὕτω ὀλίγον πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως.

Μετὰ τὸν Σύντυχον ὅμως ὁ ἐπιφανέστερος ἐκ τῶν συγχρόνων τοῦ Γορτυνίων ἦν ὁ Καπετὰν Θανάσης Κουλαῆς ἡ Ζαντὲς ἐκ Καρυταίνης, ὅστις κατὰ Φωτάκον ὑπῆρξεν «εὐεργέτης τοῦ τόπου καὶ ἀρχηγὸς ἐπισήμου γεννεᾶς», κατεῖχε δ' ἀπὸ τῆς Ἐνετοκρατίας μεγάλας ἐκτάσεις, ἦτοι 30 τοιφλίκια καθ' ἅπασαν τὴν Ἡραίαν καὶ τὴν Γόρτυνα, ἀπὸ τοῦ χωρίου Πυρὶ μέχρι τοῦ Ἰμβραήμι. Τὰς ἰδιοκτησίας του ταύτας ἀνεγνώρισαν καὶ αὐτοὶ οἱ Τούρκοι, μεγάλως

δ' ἐτίμα τὸν Κουλᾶν ὁ Πασᾶς ἐπιτρέπων αὐτῷ νὰ φέρῃ ἐνώπιόν του ἐν Τριπόλει καὶ ἰδιαίτερα πασουμάκια (πέδιλα). Διὰ τοιούτου πεδίλου ἔτυψε κατὰ πρόσωπον ἓνα Λαλαῖον Τοῦρκον Μουλᾶν, διεκδικοῦντα τὰ μεταξὺ Ἑρυμάνθου καὶ Λάδωνος κτήματά του, ἅτινα πλειστάκις ἐγένοντο ἀφορμὴ δεινῶν ἐρίδων πρὸς τοὺς ἐπιδρομεῖς Λαλαῖους.

Καὶ ὁ μὲν Μουλᾶς ἠνέχθη κατ' ἐπίφασιν τὴν ὕβριν, καθ' ὅσον ὁ παριστάμενος Πασᾶς ἐπεκρότησε μετὰ γελώτων καὶ ἀνεγνώρισε τὸ δίκαιον τοῦ Καπετὰν Θανάση. Ἐπαυελθὼν ὅμως κατησχυμένος ἐκ Τριπόλεως εἰς Λάλα ἀπέστειλεν εἰς Καρύταιναν δύο δολοφόνους, οἵτινες ἔσφαξαν κρύφα τὸν ἰσχυρὸν καὶ πλούσιον ἀντίζηλον ἐν αὐτῇ τῇ οἰκίᾳ του, ἥτις ἐκαλεῖτο ὑπὸ πάντων Πυργάκι καὶ σύζεται ἐρειπωμένη μέχρι τῆς σήμερον. Ἐτυχε τότε ἡ Μεγάλη Πέμπτη ἴσως δὲ καὶ ἐκ τῶν θλιβερῶν ἐντυπώσεων τῆς μαρτυρικῆς ἐκείνης ἡμέρας, ἡ σφαγὴ τοῦ θύματος παρήγαγε βαθυτάτην θλίψιν καὶ κατάπληξιν, μετὰ φρίκης δ' εἰσέτι μνημονεύεται ἡ μιὰρὰ δολοφονία, ἥτις ἐν τούτοις οὐδεμίαν προὐκάλεσε κατὰ τῶν ἐνόχων καὶ ἠθικῶν αὐτουργῶν καταδίωξιν.

Περὶ τοῦ τέλους ὅμως τοῦ καπετὰν Χρονᾶ οὐδὲν γνωρίζομεν. Δείψανα τῆς οἰκογενείας αὐτοῦ ὑπάρχουσιν ἔτι ἐν Χρυσοβοισίῳ, ἀλλ' εἰς τελείαν παρακμὴν.

Ἄλλ' ἐναντι τῆς ἡπίας, εὐπειθοῦς κ' ἐκ τούτου μέγα δυναμένης ἐνίοτε τάξεως τῶν προεστώτων, ἴστατο ἡ φιλελεύθερος καὶ γενναία ὀρεσίβιος ὁμὰς τῶν κλεπτῶν, ἥ διὰ τὰς δεινὰς περιστάσεις ἐνθερμότατα ὑποθαλπομένη ὑπὸ τῶν δημογερόντων, ἀλλὰ καὶ πολλάκις καταδιωκομένη ὑπὸ τὸ κράτος τῆς βίας καὶ τῆς τουρκικῆς μάστιγος. Οἱ κλέπται ἀληθῶς οὐδέποτε ἐμισήθησαν ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν κοινοτήτων καίτοι πολλάκις ἐπίεζον τοὺς ποιμένας καὶ τοὺς χωρικοὺς διὰ τὰ τῆς πρώτης ἀνάγκης. Ὁ δοῦ-

λος Ἑλλήν μετὰ θάμβους καὶ ζηλοτυπίας ἔδλεπεν εὐω-
χούμενον ἐν τῇ οἰκίᾳ του τὸν βασιλέα τῶν ἐλευθέρων ὀ-
ρέων, τὸν διηγούμενον μάχας καὶ τρόπαια κατὰ βαρβά-
ρων, τὸν ἀναπνέοντα ἀγνὴν καὶ ἀμίαντον τὴν δρόσον τῶν
ἀπροσίτων καὶ βαθυσκίων δασῶν καὶ ἔσπευδε διὰ βαπτι-
σμάτων καὶ στεφανωμάτων νὰ συνδέηται μετ' αὐτοῦ καὶ
ἠυφραίνετο εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς, συναισθανόμενος ὅτι
ἀντήλλασσε τὸν οἶονεϊ δακτύλιον ἀρραβῶνα μετὰ τῆς ἀ-
συλλήπτου Παρθένου, τῆς αἰωνίως ἀναμενομένης Ἑλευ-
θερίας.

Εὐλογος λοιπὸν ὁ φόβος τῶν Τούρκων ἐκ τῶν ἐπικιν-
δύνων ἐκείνων καρδιοκλεπτῶν καὶ συνετὴ ἢ ἀμελικτος
καταδίωξις, ἢ διὰ ταγμάτων ὀλοκλήρων στρατοῦ πλειστά-
κισ διενεργουμένη. Ὅταν δὲ δὲν κατίσχυεν ἢ σπάθη, ἤρ-
κει ὁ δόλος καὶ ἡ δωροδοκία, καὶ διὰ τοῦτο δύο διάσημοι
Γορτύνιοι κλέπται ἔπεσαν θύματα τῆς πρὸς τοὺς οἰκείους
ἐμπιστοσύνης. Κατὰ τὰ μέσα τοῦ δεκάτου ἐγδόου αἰῶνος
ἦρχμαζον τρεῖς ἐν Γορτυνίᾳ ἀρχηγοὶ ἐνόπλων ὁμάδων, οἱ-
τινες στηριζόμενοι εἰς τὴν κρυφίαν ὑποστήριξιν τῶν προε-
στώτων, περιεφέροντο ἀφόβως καὶ ἀσυστόλως με σημαίας
ἀνοικτάς, (1) ἦσαν δὲ οὗτοι ὁ Μπότσικας, ὁ Μαντᾶς καὶ ὁ
Κόλιας.

Καὶ ὁ μὲν ἐξ Ἀρκουδορεύματος γενναῖος Μαντᾶς, ὁ
αἰέποτε διαφεύγων τὴν δίωξιν τῶν Τούρκων, ἐδολοφονήθη
ὑπὸ ἀπίστου τινὸς οἰκείου δωροδοκηθέντος ὑπὸ τῆς ἐξου-
σίας καὶ καλουμένου Μπούμπουκα ἐκ Βλαχοκερασιᾶς.
Ἀλλὰ μαθὼν τὴν μιὰν δολοφονίαν ὁ ἀδελφοποιτὺς τοῦ
Μαντᾶ Ζαχαριᾶς, ὁ περιβέητος κατόπιν κλέπτῃς, παρίστα-
ται κράζων ἐν τῷ δημοτικῷ ᾄσματι:

Κοντοκαρτέρει Μπούμπουκα δυὸ λόγια νὰ σοῦ κρίνω
Ποῦ μοῦ παράγγειλ' ὁ Μαντᾶς ὁ πρῶτος σου κουμπάρος

(1) Φρατζῆ Α'. σ. 5.

Καὶ ἵπταται ὡς Νέμεσις ἀγρία καὶ φθάνει εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ δολοφόνου καὶ λέγει πρὸς αὐτὸν ἵππεύοντα ἵνα τραπῇ εἰς φυγὴν τὰς δύο παραγγελίας τοῦ Μαντᾶ διὰ διπλῶν κατὰ τῆς ἀνοσίας καρδίας πληγῶν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐκδικητὴς τοῦ ἀδελφοποιτοῦ δὲν διέφυγε τὴν ὑπὸ τοῦ Εὐαγγελίου ὀριζομένην μοιραίαν ποινήν, διότι μετὰ πολλὰ ἔτη ἔπεσε καὶ αὐτὸς νεκρὸς ὑπὸ τὸ ξίφος φίλης χειρὸς τοῦ Μανιάτου Κουκέα. (2) Καὶ ὁ ἄγνωστος ποιητὴς τοῦ λαοῦ ἀνακοινοῖ μετὰ συντριβῆς ὅτι:

Κουμπάροι ἐφάγαν τὸν Μαντᾶ κουμπάροι καὶ τὸν Ζαχαριά·

Ἡ αὐτὴ τύχη ἀνέμενε καὶ τὸν ἕτερον ἀδελφοποιτὸν τοῦ Μαντᾶ τὸν ἐκ Βυτίνης Κόλια ν. Πόσον ὑπερήφανος καὶ μεγαλοπρεπὴς εἶνε ὁ Μαντᾶς παριστῶν διὰ τοῦ στόματος τῆς δημοτικῆς ποιήσεως ἑαυτὸν μὲν ὡς ἐκπροσωποῦντα τὴν δόξαν, τὸν δὲ Κόλια ν ὡς ὑπερτάτην ἐκδήλωσιν τῆς ἀνδρείας, καὶ τοῦτο δι' ἐνὸς μόνου στίχου:

Δικὴ σου εἶν' ἡ παλληκαριά, δικό μου τὸ ἰνάμι (ἡ δόξα)

Ὁ Κόλιας κτυπηθεὶς ἐπὶ τοῦ τραχήλου ὑπὸ τινος ποιμένος δωροδοκηθέντος ἐσκοτίσθη καὶ δεθεὶς ἐδόθη εἰς τὸν διώκοντα αὐτὸν Βέην, πρὸς ὃν ἀνανήψας ὁ ὠκυποδέστατος ἥρως ἀνακράζει πικρῶς:

Σέλωσε Μπέη μου, τ' αἶτια σου, σέλωσε τ' ἀλογά σου
Καὶ λύστε μου τὰ χέρια μου καὶ ντῶστε τὰ σκοινιά μου
Κι' ἀπόλαμε κ' ἐμένανε, ἀπόλαμε στὸν κάμπο
καὶ ἂν μὲ πιάσης Μπέη μου κομμάτια νὰ μὲ κάμης (3)

Ἀλλ' ὁ Βέης ἀπήγαγε δεδεμένον τὸν κλέπτην πρὸς τὸν Ἀλῆ Πασᾶν τῆς Τριπόλεως καὶ τὸ γενναῖον αὐτοῦ τέλος ψάλλει τὸ ἐξῆς ἕτερον δημοτικὸν ᾠσμα.

(2) Μ. Οἰκονόμου σ. 45.

(3) Τὸ θαυμάσιον τοῦτο ποίημα, οὗτινος ἐλαχίστους στίχους διέσωσεν ὁ Μ. Οἰκονόμου, ἐψάλλετο μετὰ τῆς ἐπιδόου «Κόλια μου γλήγωρε» καταστάν δημοφιλέστατον.

Τοῦ Κόλια ἡ μάνα κάθεται σὲ μιὰ ψηλὴ ραχοῦλα
Καὶ μὲ τὸν ἥλιο μάλωνε καὶ μὲ τὸ νιὸ φεγγάρι:

- «Ἦλιε μου καὶ τρισηλίου μου, κοσμοτριγυριστὴ μου
Ἐφτοῦ ψηλά ποῦ περπατεῖς καὶ χαμπηλά ποῦ βλέπεις
Μ' εἶδες τὸν Κόλια πουθενά, τὸν Κόλια Βυτινιώτῃ; »
— «Ἐφές πρὸ ψῆς ποῦ πέραγα σὲ μιὰ ψηλὴ ραχοῦλα,
Ἄκουσ' ἀντρίκια κλάμματα, γυναίκεια μοιρολόγια....
Τὸν Κόλια τὸν ἐπιάσανε κάτω στὴ Βρωμοσέλλα
Σ' ἓνα σταυροπατέρα του σ' ἓνα σταυραδεلفό του.
Σφικτὰ σφικτὰ τὸν δέσανε τοῦ Μπέη οἱ ἀνθρώποι,
Χίλιοι Τούρκοι τὸν πᾶν ἐμπροστὰ καὶ πεντακόσιοι πίσω
καὶ στὴ δεξιὰ του τὴν μεριά παγαίνει ἓνας ἀράπης,
Κι' ὁ Κόλιας . . . ἐτραγοῦδαγε στὸν δρόμο ποῦ τὸν πᾶνε·
Κι' ἀράπης τοῦ κουθέντιαζε καὶ τὸν παρηγορεῖ.
» Αἶντε Κόλια μὴ σκιάζεσαι στὸ νοῦ σου μὴ τὸ βάνης
Κ' ἐγὼ σὲ παίρνω 'πάνω μου, τὸ κρῖμα στὸ λαιμό μου»,
Κ' ἓνα μικρὸ τουρκόπουλο τοῦ Μπέη πάει καὶ λέει·
«Μπέη τὸν Κόλια φέρνουνε κ' ἔρχεται τραγουδῶντας».
«Ἄν εἶν' ἀλήθεια βρὲ παιδί πῶς φέρνουνε τὸν Κόλια
Θά σου χαρίσω δυὸ χωριά καὶ θά σ' ἐλευθερώσω»·
Κι' ἀκόμα ὁ λόγος ἔστεκε καὶ συντυχία κρατεῖται
Κι' ὁ Κόλιας ἐξανάφανε στὴ σκάλα κι' ἀνεδαίνει·
— «Γειά σου χαρά σου Μπέη μου» — «Καλῶς τονε τὸν Κόλια»
Ψῆστε τοῦ Κόλια ἓνα καφὲ κι' ἀνάψτε του τὴ βέργα
καὶ φέρτε του τὸν ταμπουρά νὰ πῇ σ' ἓνα τραγοῦδι
πόσους Τούρκους ἐσκότῳσε πόσους Μπουλουμπασιῶδες».
— «Χίλιους Τούρκους ἐσκότῳσα τρακόσους Ταταραίους
Καὶ σὺ μουρτάτῃ ἐγλύτῳσες ἀπ' τὰ δικὰ μου χέρια»
Μὰ ὁ Βέης βγάνει τὸ σπαθί τοῦ κόδει τὸ κεφάλι. (4)

Ὁ δὲ Μπότσιακας, ὁ ἥρωας τοῦ Δάρα, ἐφονεύθη ἐν
τινὶ πρὸς τοὺς Τούρκους συμπλοκῇ καὶ διεδέξατο αὐτὸν ὁ
υἱὸς τοῦ Γιάννη ὅστις ὑπῆρξεν ἀδελφοποιτὸς τοῦ πάπ-
που τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη, ἐπισήμου Λαλαίου Τουρκαλβανοῦ
ἐκ τινος ἰσχυρᾶς οἰκογενείας τῶν Ἰσμαηλαίων. Τῷ 1840
δὲ ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης διηγεῖτο εἰς τὸν υἱόν του
περὶ τῆς ἰδίας αὐτῶν οἰκογενείας κατὰ τοὺς πρώτους χρό-
νους τῆς Τουρκοκρατίας τὰ ἑξῆς : « Πάντοτε ἦτον δυνατὴ
καὶ πλούσια. Τὰ πλούτη ὅμως τότε δὲν ἦτο εἰς χρήματα
ἀλλ' εἰς τὰ πολλὰ ἄλογα φοράδες πρόβατα καὶ τέτοια·
καὶ ἀπὸ αὐτὰ εἶχε πάντοτε πολλὰ καὶ γρόσια μετρητὰ ὁ-

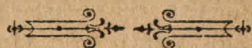
(4) Πασοδ. σ. 96. — Παπαζαφειροπούλου Συναγωγῇ. σ. 58.

λίγα. Ἦτον εἰς ὀλίγα λόγια ἡ πρώτη φαμελιά. Ὁ Γιάννης Κολοκοτρώνης εἶχε μεγάλες φιλίες μὲ τὸν πάππον τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη καὶ ἐπειδὴ ἐλέγετο ὅτι θὰ ἔλθῃ Φράγγικο, ἐκεῖνος εἶπε τοῦ πάππου μου ἂν ἔλθουν Φράγγοι καὶ πάρουν τὸν Μωρηὰ νὰ τὸν γλυτώνῃ ἐκεῖνος, εἰ δὲ καὶ κερδίσουν οἱ Τοῦρκοι νὰ γλυτώνῃ αὐτὸς τὸν Γιάννη. Καὶ καθὼς ἐκέρδισαν οἱ Τοῦρκοι ἐμεγάλωσε πολὺ. Ὅταν ἦλθαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τοῦ Σινάνου καὶ ἐπροσκύνησεν ὁ κόσμος ἐκεῖ τοῦ ἔστειλεν ὁ Γιάννης τέσσαρες φοράδες καὶ ὁ Τοῦρκος τοῦ ἔστειλεν 700 πρόβατα καὶ τοῦ παρήγγειλε νὰ μὴ τὸν μέλλῃ» (5) Ἐκτοτε ὁ Γιάννης ἔζησεν ἥσυχος μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὁρλώφ.

Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ πρῶτοι τῆς Γορτυνίας κλέπται. Πόσῃ δὲ ὠφέλειαν προσήνεγγον τῇ πατρίδι οἱ ἀντάρται οὗτοι μαρτυρεῖ καὶ ὁ Γερμανὸς ἱστορικὸς Πρόκες Ὅστεν λέγων ὅτι «παρὰ τὰ ἐπιτρεπόμενα τῶν Ἀμαρτωλῶν σῶματα ἐσχηματίσθησαν ὥς στίφη μὴ συγκεχωρημένα οἱ κλέπται, ἀμφοτέροι δὲ περιέλαβον μέγα μέρος τῆς δυναμένης νὰ ὀπλοφορῇ νεολαίας καὶ ἐκράτυναν τὴν πεποίθησιν τοῦ λαοῦ ἐπὶ τὰς ἰδίας δυνάμεις, δι' ὧν καὶ μόνων ἡ Ἑλλὰς ἐκρίθη ἁξία ἐλευθερίας». (6)

(5) Διάλογος Κολοκ. ἐν Φιλημ. Γ' σ. 415.

(6) Ὅρα καὶ Arm. Carrel σ. 80—100 περὶ κλεπτῶν.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'.

Η ΣΧΟΛΗ ΤΗΣ ΔΗΜΗΤΣΑΝΗΣ

ΙΕΡΑΡΧΑΙ ΓΟΥΤΥΝΙΟ

Φλοξ ἐν σκοτία.-Νέον Ἰδρυμα τῆς Σχολῆς.-Μεταφορὰ ἐκ τῆς Μονῆς εἰς τὴν πόλιν.-Οἱ τρεῖς περίφημοι διδάσκαλοι.-Γεράσιμος Γούνας.-Οἱ δύο Ἀγάπιοι.-Κλέος τῆς Σχολῆς.-Παραφυσάδες αὐτῆς ἐν Πελοποννήσῳ.-Μαθηταὶ τῆς Σχολῆς -Βιογραφία ἐξ Πατριαρχῶν.-Οἱ ἐβδόμηκοντα Ἐπίσκοποι.-Περὶ Γερμανοῦ, Βρεσθένης Ἀθανασίου. κλ.

Ὡς ἐν προηγουμένῳ κεφαλαίῳ ἐμνημονεύσαμεν, πέντε ὀλοκλήρους αἰῶνας πρὸ τῆς ἀλώσεως ὑπῆρχεν ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Φιλοσόφου σχολεῖον, ἔνθα ὀλίγοι νέοι ἐμάνθανον τὰ πρῶτα καὶ κυρίως τὰ ἱερὰ γράμματα. «Ἀλλὰ τοῦθ' ὅπερ, κατὰ τὸν κ. Λάμπρον, προσδίδει αὐτῇ αἴγλην εἶνε ἢ δωρεὰν παρεχομένη διδασκαλία, ἣτις ἀνέδειξεν αὐτὴν μετὰ τὴν ἄλωσιν ἐν τῶν κυριωτέρων κέντρων τῆς Ἑλλ. παιδείας... Ἐκ τῆς σχολῆς ἐκείνης ἐφ' ὅσον ὑφίστατο ἐν αὐτῇ τῇ Μονῇ καὶ μετὰ τὴν μετάθεσιν αὐτῆς εἰς τὸ κέντρον τῆς πόλεως, ἐφωτίζετο οὐ μόνον ἡ Πελοπόννησος, ἀλλὰ καὶ ὅλη σχεδὸν ἡ Ἑλλάς»⁽¹⁾.

Καὶ μέχρι μὲν τοῦ 1691 ἡ «μοναδικὴ καὶ κατὰ Φιλήμονα⁽²⁾ τῆς Πελοποννήσου Ἑλλ. Σχολή» ἐδέχετο τοὺς μαθητὰς εἰς τοὺς ἀπροσίτους τῆς Μονῆς βράχους, ἀλλὰ κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ὁ ἐπίσκοπος Καράκαλος, 500 μέτρα ἄνωθεν αὐτῆς καὶ ἐπὶ μικροῦ ὀροπεδίου καταλήγοντος ἀποτομώτατα εἰς κρημνὸν κατακόρυφον ὑπερχιλίων μέτρων, ἔκτισε περικαλλῇ ναὸν τῆς Παρθένου, ἡ δὲ Μονὴ καὶ ἡ πόλις μεγαλοπρεπῇ πύργον μετὰ πολλῶν δωματίων χάριν τῶν ξένων καὶ τῶν μαθητῶν, ἐκεῖ δὲ μετόκησαν

(1) Ἐν Νεολόγῳ Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1897.

(2) Δοκ. Φιλ. Ἑταιρ. 63 Προλεγ. Ὑπομν. Γερμανοῦ σ, γ'.

καὶ οἱ μοναχοὶ πάντες καὶ οἱ ἐκάστοτε διδάσκαλοι. Μεταξὺ δὲ τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ πύργου πολὺκρουνος κρήνη ἐσκόρπιζε δροσερώτατον ὕδωρ ὑπὸ μαγικὴν σκιὰν συσκιῶν δένδρων, ἐφ' ὧν περιεπλέκοντο πλόκαμοι ποικίλων κλημάτων, κλινόντων ἐπιχαρίτως ἐκ τοῦ φορτίου τῶν σταφυλῶν (3). Ἐν μέσῳ τοσοῦτον θαυμαστοῦ καὶ ψυχαγωγικωτάτου περιβάλλοντος ἐξεπαιδεύθησαν πλῆθος Γορτυνίων κληρικῶν καταγομένων τῶν πλείστων ἐκ Δημητσάνης καὶ καταλαβόντων ἀνὰ τὰ πέρατα τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐπισκοπικὰς ἑδρας, πρὸς δὲ καὶ ἕξ εὐκλεεστάτους τῶν Πατριαρχείων θρόνους, περὶ ὧν κατόπιν διὰ μακρῶν θὰ ὁμιλήσωμεν.

Εἰς ἐκ τῶν Δημητσανιτῶν μαθητῶν ὑπῆρξε καὶ ὁ Γεώργιος Γούνας, ὅστις πλουτίσας ἐν Σμύρνῃ καὶ καταλιπὼν ἐκ τυχαίας ἀσθενείας τὸ ἐμπόριον συνέλαβε τὸ μέγα σχέδιον τῆς ἰδρύσεως ἐντὸς τῆς ἰδίας πατρίδος Σχολῆς ἐφ' ἀμίλλου πρὸς τὰς ἐπιφανεστέρας τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀκούσας λοιπόν, ἀνὴρ ἡδὴ, παρὰ τῷ Ἱεροθέῳ ἀνώτερα μαθήματα καὶ παραλαβὼν τὸν λαμπρῶς ἐκπαιδευθέντα νεαρὸν συμπολίτην Ἀσημάκην Λεονάρδον ἐπέστρεψε τῷ 1764 εἰς τὴν πατρίδα, ἀφοῦ πρῶτον ἐκάρησαν ἀμφότεροι μοναχοὶ καὶ ἠλλάξαν ὀνόματα. Ἐκτοτε δ' ἀνηγέρθησαν ἐν Δημητσάνῃ τὰ πολύδομα καὶ περίφημα Σχολεῖα, ἐν οἷς οὐ μόνον παρεῖχετο δωρεὰν ἢ διδασκαλία εἰς τοὺς ὑπερτριακοσίους καὶ ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας ἔτι συρρέοντας μαθητάς, ἀλλὰ καὶ τῇ προθύμῳ ἀρωγῇ τῆς πόλεως ἀπηλλάγησαν διὰ ψηφίσματος τῆς 5 Μαρτίου 1768 παντὸς δυναστικοῦ καὶ τοπικοῦ φόρου οὐ μόνον οἱ διδάσκαλοι καὶ οἱ πνευματικοὶ τῆς Σχολῆς, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ μαθηταὶ εὐποροὶ καὶ ἄποροι, ἐντόπιοι καὶ ξένοι, πρὸς διεγερσιν ἀμίλλης καὶ διάλυσιν τοῦ ἐκ τῆς τυραννίας πνευματικοῦ τοῦ ἔθνους ζόφου. «Ἐκτοτε δ' ἄρχεται, κατὰ τὸν κ. Λάμπρον, νέον στά-

(3) Ἱερων. Βογιατζῆς ἐν Βύρωνι 1874 σ. 181,

διον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς Δημητσάνης, ὡς πνευματικῆς τροφῷ τοῦ δουλεύοντος γένους». (4)

Ἄλλ' ἐπελθούσης κατόπιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὁρλώφ καὶ τῶν τρομερῶν διωγμῶν, ἡ μὲν Σχολὴ ἐκλείσθη, οἱ δὲ μεμυημένοι εἰς τὰ τοῦ κινήματος διδάσκαλοι ἐξεπατρίσθησαν. Ἐν τῇ ἐξορίᾳ δὲ ταύτῃ, μόλις ἀναλαβὼν τὴν διεύθυνσιν τῆς Μεγάλης Σχολῆς τῆς Χίου, ἀπέθανεν ὁ Γεράσιμος Γούνας, ἀφοῦ πρῶτον εἰσήγαγεν ἐν αὐτῇ ὑπότροπον τὸν εὐφυέστερον τῶν ἐν Δημητσάνῃ μαθητῶν Ἀντωνίον Ἀντωνόπουλον. Ὁ δὲ Ἀγάπιος Λεονάρδος, ὁ ἐν τῷ μεταξὺ διδάξας ἐν Πάργᾳ, ἐπέστρεψε μετὰ τὴν ἐξόντωσιν τῶν Ἀλβανῶν εἰς τὴν φίλην πατρίδα καὶ ἀνεπέτασε τῷ 1780 πάλιν τὰς πύλας τῆς Σχολῆς, πτωχῆς ὁμως πλέον καὶ κατερρειπωμένης. Μετ' ὀλίγον θανόντος τοῦ Ἱεροθέου τῆς Σμύρνης οἱ αὐτόθι Ἐφρροὶ ἐκάλεσαν αὐτὸν ὡς διευθυντὴν τῆς μεγάλης ἐκείνης Σχολῆς, ὑποδεικνύοντες ὅτι διὰ τὴν Σχολὴν τῆς Δημητσάνης εἶχεν ἤδη καταρτισθῇ ὁ Ἀντωνόπουλος. Ἀπελθὼν δ' ἐκεῖνος εἰς Σμύρνην τὸν μὲν Ἀντωνόπουλον ἀνέδειξε μοναχὸν καὶ ἀπέστειλε μετὰ γενναιοτάτων εἰσφορῶν τῶν αὐτόθι ὁμογενῶν εἰς Δημητσάναν, αὐτὸς δὲ διευθύνας ἐπὶ ἓν ἔτος τὴν Σχολὴν τῆς Σμύρνης παρητήθη, καθ' ὅσον ἀπησχολεῖτο ἐκ τῶν μαθημάτων καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ φροντίξῃ ὡς ἤθελε περὶ τῆς ἐν τῇ πατρίδι Σχολῆς. (5)

Διορισθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Προκοπίου τῷ 1786 Οἰκουμενικὸς Ἱεροκῆρυξ περιήρχετο τὰς Μονὰς καὶ τὰς πόλεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ κηρύσσων εὐγλωττότατα τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ Φρατζῆς καλεῖ αὐτὸν περιβό-

(4) Λάμπρος αὐτ.

(5) Εἰκοσάδα περὶ τῆς Σχολῆς σπουδαίων ἐγγράφων κατέθηκα εἰς τὴν Βιβλιοθήκην αὐτῆς, ἅμα περατώσας τὴν ἐκδοθεῖσαν ἱστορίαν τῆς «Δημητσάνης».

ητον, (6) καὶ συνέλεγε χρήματα, βιβλία καὶ πολύτιμα χειρόγραφα διὰ τὴν Σχολήν. Καὶ μέρος μὲν τῶν χρημάτων κατέθηκεν ἐντόκως εἰς διάφορα τχμεῖα διὰ δὲ τῶν βιβλίων, συνεπλήρωσε τὴν Βιβλιοθήκην τῆς πατρίδος, ἧς οἱ τόμοι διὰ τῆς ἐπὶ πεντηκονταετίαν χαλκεντέρου μερίμνης του ὑπερέβησαν τοὺς πεντακισχιλίους. Ὁ δ' ἔξοχος τῆς Σχολῆς διευθυντῆς Ἀγάπιος ὁ νεώτερος, ὁ ἐπὶ τριάκοντα καὶ δύο ἔτη καρποφορώτατα διδάσκων μετὰ δύο ὑποδιδασκάλων, ἀνήγαγεν αὐτὴν εἰς ὑψίστην περιωπὴν, καθόσον οἱ ἀποφοιτῶντες πολυάριθμοι μαθηταὶ καθίσταντο ἐγκρατέστατοι τῶν τε Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων πεζῶν καὶ ποιητῶν, τῆς ἱστορίας, μυθολογίας, ἠθικῆς, λογικῆς, κατηχέσεως, μετρικῆς, μαθηματικῶν καὶ ρητορικῆς, κατόπιν δ' ἀμισθὶ εἰς τὰ δαπάνη τοῦ κατόπιν Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' κτισθέντα ἐν τῷ περιβόλῳ τῆς Σχολῆς δωμάτια. Ἀλλ' αἰφνης τῷ 1812 ἀπεβίωσεν ὁ Ἀντωνόπουλος ἔσπευσε δ' ἐξ Ἀργους ὁ γηραιὸς Λεονάρδος καὶ ἀνέλαβε τὴν διεύθυνσιν τῆς Σχολῆς, νοσήσας ὅμως ἐπανῆλθεν εἰς Ἀργος καὶ τῷ 1815 ἀπεβίωσε, καταλιπὼν σπουδαῖα συγγράμματα ἐν οἷς καὶ τὸ Πηδάλιον. (7)

Οὕτως ἐξέλιπον οἱ τρεῖς ἐκείνοι τηλαυγεῖς τῆς Πελοποννήσου φωστῆρες, οἵτινες οὐ μόνον οὐδένα ποτὲ μισθὸν ἔλαβον, διατρεφόμενοι παρὰ τῶν γονέων τῶν ἐντοπίων μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ πᾶσαν τὴν περιουσίαν των καὶ ἐλόκληρον τὸν βίον ὑπὲρ τῆς Σχολῆς διέθεντο, ἐξασφαλίσαντες αὐτὴν διὰ πατριαρχικῶν σιγιλλίων ἀνανεουμένων ἐκ περιτροπῆς, δι' ὧν τοῖς ἐδωρήθη καὶ ἐλόκληρος ἡ περιουσία τῆς Μονῆς τοῦ Φιλοσόφου πρὸς ἀνετωτέραν συντήρησιν τῶν βοηθῶν διδασκάλων. «Πολλοὶ δὲ τῶν ἐξ αὐτῆς ἀποφοιτῶντων μαθητῶν ἱδρυσον ἑτέρας ἀλλαχοῦ σχολάς,

(6) Ἰστ. Α'. σ. 84.

(7) Σάθα Νεοελλ. Φιλολογία σ. 626—629.—Βρεττὺ σ. 132 καὶ 172.

οἶονεὶ ἀποικίας καὶ ἀφιδρύματα τῆς γεραρᾶς Δημητσαναίας μητροπόλεως». (8)

Οὕτως ἐν Βυτίνῃ τὸ τοῦ Γεωργίου Λάσκαρι γραμματοδιδασκαλεῖον ἀνήγαγον εἰς περιωπὴν οἱ ἐκ Δημητσάνης ἀδελφοὶ Παρθένιος καὶ Δανιήλ Γαβραῖοι, γεννηθέντες περὶ τὸ 1740 καὶ συμπληρώσαντες ἐν Σμύρνῃ τὰς σπουδὰς αὐτῶν παρὰ τῷ μεγάλῳ Ἱεροθέῳ, οἵτινες οὐ μόνον ἐδίδασξαν πολλοὺς ἐπισήμους Πελοποννησίους ἀλλὰ καὶ διδασκάλους τοῖς χωρίοις μετὰ τὸν ἀγῶνα ἀπέστειλαν, ὥς τὸν ἱεροκήρυκα τοῦ Βρεσθένης Καζαντζῆν, τὸν Λακεδαιμονίας Δανιήλ, τὸν Ἡσαΐαν Μιχαλόπουλον ἐν Μαγουλιάνοις, τὸν Α. Λαμπρόπουλον ἐν Δέβρῃ κ.λ. Ἡ Σχολὴ τῆς Βυτίνης προστατευθεῖσα καὶ διὰ Πατριαρχικῶν σιγιλλίων ὑπεστηρίζετο ὕλικῳ παρὰ πολλῶν Βυτινσίων καὶ ἰδία τῶν Παπαρρηγοπούλων, ἐπελθόντος ὁμῶς τοῦ ἀγῶνος καὶ θανόντων τῶν δύο ἀδελφῶν ἐκλείσθη ἐπὶ τινα χρόνον. (9) Ὁ Παρθένιος κατέλιπε καὶ τὴν Πεντάτευχον, μακρὸν ἐκκλησιαστικὸν ποίημα δημοσιευθὲν ἐν τῇ «Μεθυδριάδι».

Πρὸς τούτοις ἐκ τῶν Δημητσανιτῶν μαθητῶν τῆς Σχ. Δημητσάνης ἐδίδαξαν ὁ Νεόφυτος (Νικολ.) Νικητόπουλος ἐν Αἰγίνῃ καὶ Ναυπλίῳ ἐπὶ Ἰμβραῆμ, πρῶτος εἰσαγαγὼν τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴν μέθοδον καὶ ἐκδοὺς περίληψιν Εὐαγγελίου. (10) Ὁ Δαμασκηνὸς Παναγιωτόπουλος μέχρι τοῦ 1814 ἐν Ζακύνθῳ συγγραφεὺς γνωστῶν ἔργων, ὁ Τριπόλεως Δανιήλ ἐν Λαγγαδίῳ, ὁ Ἰωαν. Καραβελῆς ἐν Ἀνδριτσαίνῃ, ὁ Καλλίνικος Καστόρχης ἐν Μεσσήνῃ, ὁ Χρυσανθακίδης ἐν Αἰγίῳ, ὁ Ἀθαν. Μπουσόπουλος μέχρι τοῦ 1780 ἐν Ἀθήναις, ὁ Κ. Φεγγαράς ἐν Σπάρτῃ, ὁ Γεράσιμος Παπαδόπουλος ἐν Καλάμαις, ὁ Μεσσήνης Ἰω-

(8) Σπ. Λάμπρος ἐν «Νεολόγῳ».

(9) Τὰ περὶ τῆς σχολῆς ἐν λεπτομερείᾳ, ἐν Μεθυδριάδι. σ. 17—54

(10) Βρετοῦ Νεσελ. Φιλολογ. Α'. σ. 166 καὶ 233.

τῇφ ἐν Δολιανοῖς καὶ πλείστοι ἄλλοι ἐν Ἀργεὶ Κυνουρία, ἐν ταῖς νήσοις κ.λ. Ἐν Στεμνίτῃ ὑπῆρχε μικρὰ Σχολὴ καὶ βιβλιοθήκη (11), ἀλλὰ μικρᾶς φήμης καὶ σπουδαιότητος. Μεταξὺ δὲ τῶν Δημητσανιτῶν μαθητῶν καὶ συγγραφέων ἦτο καὶ ὁ διάκονος Εὐγ. Διογενίδης, ὁ ἐκδούς ἐν Βενετία ἐπιτομὴν τῆς ὁθωμ. θρησκείας, βίον τοῦ Μωάμεθ καὶ παραλληλισμὸν τῶν θρησκευμάτων. (12)

Δὲν εἶνε δ' ἀπαραίτητον νὰ προσθέσωμεν, ὅτι οἱ κατὰ κανόνα ἀγράμματοι Τοῦρκοι μετὰ μεγίστης περιφρονήσεως ἔβλεπον τοὺς φαεινοὺς τούτους πυρσοὺς τοῦ γένους. Ὁ Blaquières (13) ἀναφέρει ὅτι «διερχόμενος ποτὲ ἔξωθεν ἐνὸς σχολείου ὁ διοικητὴς τοῦ Δάρα διέταξε καὶ ἐξύλησαν ἀνηλεῶς τὸν διδάσκοντα διδάσκαλον ἐνώπιον τῶν μαθητῶν, ἀλλ' ἐπέπρωτο κατόπιν νὰ τιμωρηθῇ πικρῶς ὁ μαρὸς ἐκεῖνος τύραννος, πεσὼν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Καλαβρυτινῶν ἐπαναστατῶν».

«Ἀλλὰ τὸ δυνάμενον νὰ καταδείξῃ, κατὰ τὸν κ. Λάμπρον, ὕπερ τι καὶ ἄλλο τὴν ἐκπαιδευτικὴν σημασίαν καὶ τὸν πανελλήνιον χαρακτῆρα τοῦ ἐν τῇ σκότει τῆς δουλείας ῥάρου ἐκεῖνου τῆς μεσοχρονίου ἐλληνικῆς παιδείας εἶνε τὸ μέγα πλῆθος τῶν εἰς τ' ἀνώτατα τῆς Ἐκκλησίας ἀξιωματα ἀνελθόντων τροφίμων τῆς Σχολῆς ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Φιλοσόφου καὶ τῆς διαδεχθείσης αὐτήν. Τούτων οἱ πλείστοι εἶνε γεννήματά τε καὶ θρέμματα αὐτῆς τῆς Δημητσάνης, ἣτις δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἢ κατ' ἐξοχὴν πατρίς τῶν Ἱεραρχῶν». (14) Καταστραφέντων ὅμως κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῶν κωδίκων πασῶν σχεδὸν τῶν ἐπισκοπῶν ἐν δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τὰ ὀνόματα πάντων τῶν ἐκ

(11) Τρικολωνικά Ἀθ. Παπαχρηστοπούλου σ. 55.

(12) Βρετοῦ Νεοελ. Φιλολ. σ. 167.

(13) Edward Blaquières σ. 22.

(14) Ἐν «Νεολόγῳ» αὐτόθι. Ὁ Εὐθ. Καστόρχης ἀνέγραψε μόνον πρεῖς Πατριάρχας καὶ 49 ἀρχιερεῖς τροφίμους τῆς Σχολῆς.

τῆς Σχολῆς Δημητσάνης ἀποφοιτησάντων Γορτυνίων Ἱεραρχῶν. Μετὰ πολλὰς ὅμως ἐρεῦνας συμπληρωματικὰς ἠδυνήθημεν ν' ἀναβιδάσωμεν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἱεραρχῶν εἰς ἕξ μὲν Πατριάρχας, ἐβδομήκοντα δὲ Ἀρχιερεῖς, οὓς ἡ Δημητσάνα κατέσπειρεν εἰς τὰ πέρατα τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου, καὶ οὓς δύναται τις νὰ ὀνομάσῃ ἀληθεῖς 70 Ἀποστόλους τῆς Μεγάλης Ἰδέας.

Κατὰ τὸν συντάκτην τῆς Ἱεροσολυμιᾶδος ἐπὶ μακρὰν σειρὰν αἰώνων ἀνήρχοντο τὸν θρόνον τῆς Ἱερᾶς πόλεως Πατριάρχαι Ἀραβικῆς καταγωγῆς, ἐλάχιστοι δὲ καὶ μεμονωμένοι ἐκ τῶν Ἑλλήνων, τοῦτο δὲ συνέβαινε καὶ ἐπὶ τοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας, μόλις δ' ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνος κατέλαβον αὐτοὺς δύο Γορτύνιοι καὶ «κατήρξαντο τῆς λαμπρᾶς καὶ ἐς δεῦρο ἀδιαρρήκτου διαδοχῆς τῶν Ἑλλήνων Πατριαρχῶν». (15) Πρῶτοι δὲ ἦσαν δύο μοναχοὶ ὁ ἕξ Ἀραχώθης τῆς Γορτυνίας Γερμανὸς καὶ ὁ Ἰωακεῖμ, ἐλθόντες ὡς προσκυνηταὶ τοῦ Παναγίου Τάφου καὶ παραμείναντες ὡς μοναχοὶ εἰς τὴν μονὴν τοῦ Σάββα Λαύραν, ἐν ἣ ὁ Γερμανὸς μετ' ὀλίγον ἐγένετο ἡγούμενος. Ἐκείθεν δὲ ὁ Ἰωακεῖμ ἐξελέγη καὶ ἐγένετο Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ὁ δὲ Γερμανὸς Ἱεροσολύμων.

ΓΕΡΜΑΝΟΣ. Ἀνελθὼν εἰς τὸν θρόνον τῶν Ἱεροσολύμων τῷ 1534 ἐπὶ 45 ἔτη ἐκλείσεν αὐτόν, διότι εὐθὺς ἕξ ἀρχῆς κατήρξατο δεινοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν ἀπὸ τινος χρόνου ἐπανελθόντων Λατίνων ἐπιδρομέων, κατὰ τοὺς χρόνους τῶν θρησκευτικῶν μεταρρυθμίσεων. Οἱ Φράγγοι τυχόντες ποτὲ εὐκαιρίας εἰσέγαγον ἐπὶ τῆς Ἀγίας Ἀποκαθηλώσεως ἀλτάριον καὶ ἐλειτούργουν, ἀλλ' ἐπανελθὼν ὁ περιοδεύων δι' ἐράνους Πατριάρχης ἰδίαις χερσὶν ἀπέριψε τὸν βέβηλον βωμὸν καὶ μετ' ὀλίγον τῷ 1537 ἀπῆλθεν αὐτοπροσώπως παρὰ τῷ Σουλτάνῳ Σουλεϊμάν, ὅστις

(15) Ἱεροσολυμιὰς σελ. υπ'.

ἐτίμησεν αὐτὸν μέγας καὶ ἐπεκύρωσεν ἐπισήμως τὰ
 pronómia τῶν ὀρθοδόξων. Μετὰ τοῦτο δ' ὁ Γερμανὸς περι-
 ῆλθε πλείστας πόλεις τῆς Ἑλλάδος πρὸς συλλογὴν ἐρά-
 νων ὑπὲρ τῆς συντηρήσεως τῶν Ἀγίων τόπων καὶ ἔλαβε
 μέρος εἰς δύο συνόδους γενομένας ἐν Κων)πόλει, ἐν αἷς
 διέλαμψεν ἡ βαθεῖα αὐτοῦ κρίσις. Εἶτα ἐπέστρεφεν εἰς Ἱε-
 ροσόλυμα καὶ ἀνεκαίνισε τὸ Κουβούκλιον τοῦ Ἀγ. Τά-
 φου, θαυμαζόμενον μέχρι τῆς πυρκαϊᾶς τοῦ 1808. Ἀνα-
 καινίσας δὲ καὶ τὸν ναὸν τῆς Ἀναστάσεως καὶ πλουτίσας
 διὰ πολυτίμων κοσμημάτων καὶ ἀμφίων τοὺς ναοὺς τῆς
 Ἀγίας πόλεως καὶ ἄλλας μονάς, παρητήθη τῷ 1579 ἑ-
 νεκα βαθέως γήρατος, καταλιπὼν τὸν ὑπ' αὐτὸν κληρὸν
 ἡθικώτερον καὶ εὐπαιδευτότερον. (16)

ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ὁ Δ'. Τὸν Γερμανὸν διεδέξατο ὁ μετ'
 αὐτοῦ ἐσχάτως ἐκ Κων)πόλεως ἀφικόμενος ἱερεὺς Σω-
 φρόνιος. Οὗτος ἐγεννήθη ἐν Δημητσάνῃ ἐξ ἀδελφῆς τοῦ
 προκατόχου Γερμανοῦ καὶ ὑπῆρξεν ἀνὴρ εὐλαβέστατος
 καὶ ἱλαρὸς, (17) ἀλλὰ μικρᾶς παιδείας ὥς ἀποδεικνύει σι-
 γιλλιωδὲς αὐτοῦ γράμμα σωζόμενον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ
 τῆς Δημητσάνης, δι' οὗ δωρεῖ αὐτῇ καὶ τὰ ἱερά του
 ἁμφια. (18) Ἀλλ' ὥς Πατριάρχης ἡυδοκίμησεν ὥς ἄρι-
 στα, συνεχίζων κυρίως τὸν κατὰ Λατίνων νικηφόρον ἀγῶνα
 τοῦ προκατόχου. Καθόσον ἐκεῖνοι ἀπόντος τοῦ Σωφρονίου
 κατέσχον τὰς κλεῖδας τοῦ Θεοδόχου Σπηλαίου καὶ διὰ
 δωροδοκίας κατέλαβον αὐτό, μετὰ τινα δὲ χρόνον Γάλλος
 ἀπεσταλμένος ἠγόρασεν ἀντὶ ἑξ χιλ. χρυσῶν φλωρίων
 καὶ τὸν Γολγοθᾶν, ὁ δὲ Σωφρόνιος ἐπανελθὼν καὶ μεγá-
 λως θλιβείς ἠναγκάσθη νὰ δανεισθῇ παρ' Ὀθωμανῶν δι-

(16) Ἱεροσολυμιάς. σ. υπ'—υπὸ.—Δοσιθέου Δωδεκάβιβλος σ. 1174.

(17) Κομνηνοῦ Γρηγόριου, τὰ μετὰ τὴν Ἀλωσιν. (18) Ὁ Ἱερώνυ-
 μος Βογιατζῆς ἐδημοσίευσεν αὐτὸ ἐλόκληρον ἐν «Ἀκροπόλει»
 τοῦ 1893.

πλάσια πρὸς ἐξαγοράν, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐξηγόρασε μόνον τὸ ἥμισυ, ἐν ᾧ καὶ ὁ Κρανίου τόπος. Μετὰ τοῦτο ἀπῆλθεν εἰς Μολδαυίαν καὶ συλλέξας τινὰ βοηθήματα ἐπέστρεψε καὶ ἀνακτήσας τὸ Σπήλαιον, ἔκτισεν ἐν αὐτῷ τέσσαρας στοὰς καὶ κατεσκευάσε τὸ λαμπρὸν τέμπλεον τοῦ Ἀγίου Ἰάφου. Τότε ἀπέστειλεν εἰς Ρωσίαν τὸν παρ' αὐτῷ Ἀρχιμανδρίτην καὶ συγγενῇ Θεοφάνην Καρακάλον, ὅστις τυχὼν ἐν τῷ σχολείῳ τῆς Μονῆς τοῦ Φιλοσόφου προκαταρκτικῆς παιδείας, συνεπλήρωσε τὰς λαμπράς αὐτοῦ σπουδὰς ἐν τῇ ξένῃ. Δεῖγμα δ' ἀρίδην τῆς μεγάλης αὐτοῦ μορφώσεως εἶνε καὶ τὸ ἐξῆς. Ὁ Τσάρος Θεόδωρος (Κάλοῖς) ἐδώρησε διὰ τοῦ Θεοφάνους τῷ 1606 (ἐνιαυτῷ) λαμπρὸν καὶ χρυσότευκτον Εὐαγγέλιον, πολυτίμοις λίθοις κεκοσμημένον, ἔργον τοῦ μεγίστου ἐν Ρωσίᾳ τεχνίτου Μέδοντος εἰς τὸ Σεπτὸν Ἡρίον (Ἀγ. Ἰάφον) τῆς Αἰλίας (ὄνομα τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐκ τοῦ Αἰλίου Ἀδριανοῦ). Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς προμετωπίδος ἐστὶν ἀναγεγραμμένη ἡ ἀφιέρωσις τοῦ Τσάρου ὑπογραφομένου «Μπαρούσιος Θεόδωρος» εἰς δὲ τὸ τέλος τοῦ εὐαγγελίου τὸ ἀκόλουθον ἱαμβικὸν ἐπιγράμμα τοῦ Θεοφάνους εἰς ἀρχαίκην γλῶσσαν, ἧς φαίνεται ἐγγρατέστατος:

Μέδων μέγιστος πάσης χθονὸς Ρωσσίας
 Τεῦχε τὸ παρὸν χρυσήλατον πυκτίον,
 Ὁπάσε δ' αὐτὸ ἐν τῷ Σεπτῷ Ἡρίῳ
 Χριστοῦ ἀνακτος καὶ γῆς ἀνάκτων πάσης
 Παρούσιος κέκληται, ὅτε Κάλοῖς.
 Ἦμιστος δ' αὐτὸς ἀπάντων ἀρητήρων
 Θεοφάνης εἴληφα κείνου χειρῶν τε·
 Οἶακας δὲ ἴθυνα Αἰλίας Τῆμος
 Θεοῦ Σωφρόνιος τῆς ἐκκλησίας·
 Πέμπτος δ' ἐνός ἐπλετο θεογονίας
 Χιλιοστός δὲ καὶ ἐξ ἑκατοντάδης
 Ἐν τῷδε ἡνίκα ἠνέχθη τῷ τόπῳ. (19)

ΘΕΟΦΑΝΗΣ ΚΑΡΑΚΑΛΟΣ. Παραιτηθέντος τῷ

(19) Ἱεροσολυμιὰς υπθ'.

1608 ἔνεκα γήρατος τοῦ Σωφρονίου ἀνυψώθη εἰς τὸν θρόνον ὑπὸ τῶν παρατυχόντων Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας καὶ Ἀντιοχείας ὁ εὐπαίδευτος Θεοφάνης, ὅστις συμπληρώσας τὰ ἡμιτελῆ τοῦ προκατόχου καὶ συμπολίτου ἔργα ἀπῆλθεν εἰς Κων)πολιν, ὁπέθεν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἀπέστειλεν αὐτὸν εἰς Μόσχαν, πρὸς τακτοποίησιν τῶν τῆς Ρωσικῆς ἐκκλησίας. Ἐκεῖ δ' ὁ Θεοφάνης μετὰ σπουδαίους κατὰ τῆς ἐπιρροῆς τῶν Λατίνων ἀγῶνας, ἀνέδειξε μεθ' ἱεσίων καὶ δακρύων Πατριάρχην τὸν μέγαν Φιλάρετον καὶ ἥσυχος πλέον ἐτράπη εἰς Κίεβον ἔνθα συνέστησε μεγάλην σχολὴν ἑλληνικῆς, σλαβικῆς, λατινικῆς καὶ πολωνικῆς γλώσσης, συνεπλήρωσε τὰς κενὰς θέσεις τοῦ Μητροπολίτου καὶ ἔξ ἄλλων ἀρχιερέων, συνέστησεν εὐγλωτότατα πίστιν ἀκράδαντον εἰς τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἀγίαν πόλιν. Ἀλλὰ πιεζόμενος ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν δανειστῶν ἀπεδήμησεν πάλιν εὐθύς καὶ διὰ τῆς μεγάλης αὐτοῦ ἐπιβολῆς συνέλεξεν ἀπανταχοῦ τοσαῦτα χρήματα, ὥστε ἐπανελθὼν ἀπέτισε μέχρι λεπτοῦ τὰ δωδεκακισχίλια φλωρία.

Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1629 ἀτελεύτητοι ἤρξαντο αἱ ἐπιδρομαὶ τῶν αἵρετικῶν ἐπὶ τῶν Ἀγίων τόπων. Καὶ πρῶτοι οἱ Λατῖνοι ἀφήρπασαν αὐθις τὸ Σπήλαιον καὶ τὸν Γολγοθᾶν, ἀλλ' ὁ Θεοφάνης διὰ τοῦ ἐντοπίου Κριτοῦ ἀπεδίωξεν αὐτούς, συκοφαντηθεὶς ὅμως πρὸς τὸν δωροδοκηθέντα τοπάρχην Ἀμπουφούλην ἐκινδύνευσε τὸν ἔσχατον καὶ μόλις διεσώθη εἰς Κων)πολιν, ἐξελθὼν διὰ Πτολεμαῖδος ἐν γυναικεῖα περιβολῇ. Ἀλλ' ἐκεῖ ἐθριάμβευσε, διότι ὑποσχεθεὶς χίλια γρόσια ἐτησίαν εἰσφορᾶν εἰς τὸ τουρκικὸν πτωχοκομεῖον ἐπέτυχε τὴν ἐκδοσιν ἐπικυρωτικῶν Φερμανίων Μουράτ τοῦ Δ' καὶ ἐξέβαλεν ὀριστικῶς τοὺς Λατίνους. Κατὰ δὲ τὸ 1632 νέαν κατήγαγε νίκην κατὰ τῶν Ἀρμενίων ἀποκλείσας αὐτοὺς τῆς ὑποκλαπίσης προτεραιότητος

κατὰ τὰς τελετάς. Ἀλλὰ καὶ τῶν Σέρβων ἐγκαταλιπόντων ἕνεκα χρεῶν τὴν μονὴν τοῦ Σάββα Λαύραν ἐδανείσθη 54 χιλ. γρόσια ὁ Θεοφάνης καὶ ἐξηγόρασεν αὐτήν, ἵνα προλάβῃ τοὺς Φράγγους καὶ Ἀρμενίους.

Πρὸς ἀπότισιν ὅμως τῶν βαρυτάτων χρεῶν ἠναγκάσθη νὰ πωλήσῃ εἰς τοὺς Ἑβραίους τὸ ἴδιον στέμμα καὶ τὰ σκεύη τοῦ Ἀγ. Τάφου, τὰ ἐξαγορασθέντα παραδόξως ὑπὸ τινος Χριστιανοῦ ἄρχοντος ἐν Αἰγύπτῳ. Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τοῦ ὀφειλομένου ποσοῦ μετέβη ὁ Θεοφάνης παρὰ τῷ Βοεβόδα τῆς Μολδοβλαχίας, ὅστις κατέβαλε τὰ ζητηθέντα. Ἐκτοτε ὡς ἄλλος Παῦλος ἐπεχείρησε μακρὰν ἀποστολικὴν ἀποδημίαν ἀνὰ Μακεδονίαν, Θεσσαλίαν καὶ Ἀλβανίαν, κηρύττων τὰ δόγματα τῆς Ὁρθοδοξίας, μαθὼν δ' ὅτι Ἰησουῖται ἐπνίζαν διὰ βασιάνων ἱερεξεταστικῶν ἐν Βλαχίᾳ 17 ὀρθοδόξους ἀρχιερεῖς, σπεύδει ὁ Θεοφάνης καὶ πληροῖ μὲν λάθρα δι' ἱερέων τὰς 12 ἐπισκοπικὰς ἑδρας, συγκαλεῖ δὲ τοὺς Ὁρθοδόξους καὶ δι' ἀπείρων κόπων συγκρατεῖ αὐτοὺς πιστοὺς εἰς τοὺς κόλπους τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας. Ἐνθουσιωδῶς δὲ γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τε τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ ἐν Κων)πόλει, ἀπέθανεν ἐκεῖ τὴν 15 Δεκεμβρίου 1645 καὶ ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἀγίας Τριάδος. (20)

ΠΑ·Γ·ΣΙΟΣ ΛΑΜΠΑΡΔΗΣ.—Συνεργεῦντος τοῦ Βοεβόδα τῆς Μολδοβλαχίας Βασιλεῖου διεδέξατο τὸν Θεοφάνην ὁ συμπολίτης καὶ συγγενὴς αὐτοῦ Παῖσιος ἡγούμενος τῆς ἐν Ἰασίῳ μονῆς καὶ ἀπόγονος τοῦ ἱδρυτοῦ τῆς Μονῆς τοῦ Φιλοσόφου ἐν' ἣ ἐξεπαιδεύθη, ὀνομαζόμενος παιδιόθεν Παναγιώτης. Κατὰ τὸν βιογράφον αὐτοῦ «γόνος ἦν ἐνδοξος καὶ οὗτος τῆς κωμοπόλεως Δημητσάνης, ἥτις μήτηρ πολλῶν ἐναρέτων ἀνδρῶν τῆς Ἐκκλησίας ὑπῆρξε, δι' ὧν

(20) Ἱεροσολ. υπη'—φῑ', Δωδεκαβ. σ. 1180.

εἰς τὰ μάλιστα ἐδόξατε τὴν τοῦ Πέλοπος Χερσόνησον». (21) Καὶ οὗτος παγιώσας τὸν θρόνον αὐτοῦ κατήρξατο δεινῶν πρὸς τοὺς Ἀρμενίους ἀγώνων, ἔχων βοηθοὺς τοὺς Δημη-
τσάνιτας παπᾶ-Διονύσιον καὶ τὸν μετὰ ταῦτα Λακεδαιμο-
νίας Θεοδώρητον. (22) Διαβληθεὶς ὁμοῦ πρὸς τὴν Πύλην
ὑπέστη μυρίους διωγμοὺς καὶ κακώσεις ὡς δῆθεν φιλόρωσ-
τος καὶ διήλθε τὸν βίον ἐν πικρίαις, εἰς ὃ συνέτειναν καὶ
τὰ νέα χρέη, ἃ συνωμολόγησε πρὸς ἐπιδιόρθωσιν τῶν κα-
τερρειπωθέντων Πατριαρχείων. Ἐπιστρέφων δ' ἐκ μακρᾶς
Ἀποστολικῆς ἀποδημίας προσεβλήθη ὑπὸ παλμοῦ καὶ ἀπέ-
θανε παρὰ τὸ Καστελλόρριζον τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1661,
(23) κλείων τὴν σειρὰν τῶν Γορτυνίων Πατριαρχῶν, οἵ-
τινες ἐπὶ ἓνα καὶ ἥμισυ αἰῶνα ἐκλείσαν τὸν θρόνον τῶν
Ἱεροσολύμων, καὶ ὧν τὸν βίον καὶ τὴν δρᾶσιν διὰ πλεί-
στων χρυσῶν σελίδων ἀνυμνοῦσιν οἱ γράψαντες περὶ τῆς
ἑρᾶς πόλεως.

ΚΥΡΙΑΛΟΣ ΚΑΡΑΚΑΛΟΣ γεννηθεὶς ἐν Δημη-
τσάνῃ συνεπλήρωσε τὰς σπουδὰς αὐτοῦ ἐν Πάτμῳ, (24)
ἐγένετο ἐπίσκοπος Μελενίκου καὶ εἶτα Μητροπολίτης Νι-
καμηδείας (25) κατὰ δὲ τῷ 1748 ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον
τοῦ Χρυσοστόμου, ἦτο δὲ κατὰ Σέργιον Μακραιὸν «φιλο-
μαθής, φιλάρετος, ἐπιεικής καὶ φιλάγαθος». (26) Μετὰ
δύο ἔτη καὶ ὀκτὼ μῆνας ἐξωρίσθη ἀλλ' αὖθις τῷ 1752
ἀνῆλθεν εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον, παραμείνας 4 ἔτη
καὶ 6 μῆνας ἐπροστάτευσε δ' ἐνθέρμως διὰ προνομίων τὴν
σχολὴν τῆς πατρίδος του.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ὁ Ε' ὁ πάντων ὀνομαστότατος καὶ μέ-

(21) Κυριλ. Ἀθανασιάδης ἐν Δελτίῳ Ἐθνολ. Ἑταιρ. Τομ. Δ' σ. 211—223. (22) Ἱεροσολυμιάς φτ'. (23) Δοσιθ. Δωδεκάβιβλος 1191—1210. —Ἱεροσολυμ. φστ'—φκδ' (24) Γαδεῶν σ. 642, Μαθᾶ κατάλογος Πα-
τριαρχῶν σ. 246. (25) Κομνηνοῦ Ὑψηλάντου τὰ μετὰ τὴν Ἀλωσιν. (26) Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία ἐν Μεσαιων. Βιβλ. Σάθα τομ. Β' σ. 206—208.

γας Πατριάρχης ὁ διὰ τοῦ ἁγίου αὐτοῦ αἵματος ἐγκανίσας τὸν ἱερὸν ἀγῶνα. Οὗτος γεννηθεὶς τῷ 1750 ἐν σωζομένη ἔτι πενιχρᾷ οἰκίᾳ παρὰ πατὴρ Ι. Ἀγγελοπούλου ἐξεπαιδεύθη ἐν Δημητσάνῃ παρὰ τῶν προγενεστέρων τοῦ Γούνα διδασκάλων Μελετίου μοναχοῦ καὶ Ἀθ. Γουσοπούλου, (27) τοῦ κατόπιν γνωστοῦ σχολάρχου τῶν Ἀθηνῶν (28), καὶ κατέστη ἐγκρατέστατος τῆς ἐλλ. γλώσσης. Τῷ 1783 ἐξέδωκεν ὡς ἱεροδιάκονος ἐν Σμύρνῃ τοὺς λόγους τοῦ Χρυσοστόμου, μετὰ ἓν δ' ἔτος ἐγένετο Μητροπολίτης Σμύρνης καὶ κατὰ τὸ 1797 Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. (29) Θεωρηθεὶς ὁμῶς αὐστηρὸς πρὸς τοὺς ἀργοῦντας ἐν Κων πόλει ἀρχιερεῖς καὶ ἀδέξιοις ὅπως καταστείλῃ τὸν ἀναθρασμὸν τῶν ὑποδούλων ἐπὶ τῇ ἀποβάσει τοῦ Ναπολέοντος εἰς Αἴγυπτον, ἐξωρίσθη εἰς τὸν Ἀθῶ, ἀφοῦ πρῶτον ἀνήγειρεν ἐκ βάρων τὰ σεσαθρωμένα Πατριαρχεῖα καὶ ἵδρυσε μέγα τυπογραφεῖον δι' ἐθνικοὺς σκοποὺς. Κληθεὶς ὁμῶς τὸ δεύτερον εἰς τὸν θρόνον τῷ 1807 συνέστησεν ἀπανταχοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ Ἐφορίας, πρὸς ἵδρυσιν σχολείων καὶ ἐξέδοτο σπουδαῖα συγγράμματα, (30) ἀλλ' ἐνθρονισθέντος αἰφνης Μαχμούτ τοῦ Β' ἐξέπεσεν αὐτὸς τοῦ Οἴκουμ. θρόνου. Καὶ ἀνεκλήθη μὲν ἐξ Ἀγίου Ὁρους τῷ 1819 καὶ κατέλαβε τὸ τρίτον τὸν θρόνον τοῦ Ἐθνάρχου ἀλλ' ἐκεῖ ἐμαρτύρησε κατόπιν ἐνδόξως ὑπὲρ Πίστεως καὶ Πατρίδος.

Οἱ δ' ἐβδομήκοντα Μητροπολίται καὶ ἐπίσκοποι εἰσιν οἱ ἐξῆς κατὰ τὰς νεωτέρας ἡμῶν ἐρεῦνας:

- 1) Ὁ Μητροπολίτης Λακεδαιμονίας Θεοδώρητος (1670),
- 2) ὁ Π. Πατρῶν Θεοφάνης, 3) ὁ πρῶτῃν Δημητσάνης Ἀθανάσιος, 4) ὁ Νικομηδείας Νεόφυτος Λαμπάρδης, 5) ὁ

(27) Σπηλ. Ἱστορ. Α'. σ. 100. (28) Ἀγγελ. βίος Πατριάρχου σ. 2.
 (29) Γεδεών σ. 675 Μαθᾶ σ. 262. (30) Σάβα Νεοελ. Φιλολ. σ. 620—624.—Βρετοῦ 190—193.

Ἀνδρούσης Παρθένιος ἐξ Αἰμυαλῶν, 6) ὁ Μελενίκου Χριστόφορος, 7) ὁ Μεθώνης Γρηγόριος, 8) Ἱερεμίας ὁ ἐκ Στεμνίτσης, 9) ὁ ἐκ Βερβίτσης Κάλλιστος, 10) ὁ ἐξ Αἰμυαλῶν Εὐγένιος, 11) ὁ Μεθώνης Καλλίνικος, 12) ὁ Π. Πατρῶν Παρθένιος, 13) Κύριλλος ὁ Καράκαλος, 14) ὁ Ἀνδρούσης Παρθένιος ἐξ Αἰμυαλῶν, 15) Γρηγόριος ἀπὸ Λιγούδισταν, 16) Ἀρσένιος, 17) Θεοφάνης Λαμπάρδης, 18) Ἰγνάτιος, 19) Παρθένιος Μπούσιος, 20) ὁ Καρυουπόλεως Ἀνθιμος Λαζαρόπουλος, 21) Παρθένιος Σεργόπουλος, 22) ὁ Χριστιανουπόλεως Γρηγόριος Κομμητᾶς ἐκ Καρυταίνης, 23) ὁ Μεθώνης Νεόφυτος ἐκ Ζυγοδιστίου, 24) ὁ Χριστιανουπ. Ἀθανάσιος Κορρηνὸς ἐκ Καρυταίνης, 25) ὁ Εἰάνθης Κύριλλος Ἀνδρόνικος, 26) Παγκράτιος ὁ Λαζαρόπουλος, 27) ὁ Μητροπολίτης Βηθλεὲμ Ἀθανάσιος, 28) ὁ Δημητσάνης Ἀμβρόσιος ἐκ Βαλτεσινίκου, 29) ὁ Καισαρείας Σωφρόνιος, 30) ὁ Κορώνης Μακάριος ἐκ Βαλτεσινίκου, 31) ὁ Δημητσάνης Ἀνανίας, 32) ὁ Μητροπολίτης Λαρίσης Ἀνθιμος Καρδαρᾶς ἐκ Ζυγοδιστίου, 33) ὁ ἐκ Ζυγοδ. Μελέτιος Ἀγγελόπουλος ὁ Μεθώνης, 34) ὁ ἐκ Ἀτσιχῶλου Σωφρόνιος, 35) ὁ Καρυουπ. Βησσαρίων Φωτεινόπουλος ἐκ Ζυγοδ., 36) ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης Ἀνανίας ἐκ Ραῦτι, 37) ὁ Δημητσάνης Ἀνθιμος, 38) ὁ Καρυουπ. Ἀνανίας, 39) ὁ ἐν Γαστούνη παραινέσας τὸν Κολοκοτρώνην Βογάσαρις, 40) ὁ ἑξάρχος τοῦ Ἀγ. Τάφου Γρηγ. Κρεντηρᾶς ἐκ Ζυγοδιστίου, 41) ὁ Μονεμβασίας Νεόφυτος Καράκαλος, 42) ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος ὁ Α' ἐκ Νεμνίτσης, 43) ὁ Σερρῶν Παρθένιος Λαμπάρδης, 44) ὁ Λακεδαιμονίας Δανιήλ, 45) ὁ Ναζαρετ Παῖσιος Καράκαλος, 46) ὁ Δημητσάνης Παγκράτιος Κουρῆς, 47) ὁ Λακεδαιμονίας μέγας ἐθνομάρτυς Ἀνανίας ὁ Θεοφίλης, 48) ὁ Ναυπλίας Ἰάκωβος, 49) ὁ Καρυουπ. Παῖσιος Πελεκάνος ἐκ Ζατούνης, 50) ὁ Καρυουπ. Κύριλ-

λος Γερμὸς, 51) ὁ Κορώνης Παῖσιος Καράκαλος, 52) ὁ Δημητσάνης Γεράσιμος Ἀνδρόνικος, 53) ὁ Ξάνθης Κύριλλος Βαμβύλης, 54) ὁ Δρίτσας Παφνούτιος Λαζαρόπουλος, 55) ὁ Αὐλοποτάμου Νεόφυτος Κριτῆς, 56) ὁ Πέτρας τῶν Ἱεροσ. Μακάριος Καζάκος, 57) ὁ Κορώνης Μακαρ. Καράκαλος, 58) ὁ Αὐλοποτάμου Παφνούτιος Σιαγκλῆς, 59) ὁ Μεθώνης Ἀνθιμος Καράκαλος, 60) ὁ Καρουουπ. Βενέδικτος Χειμωνόπουλος, 61) ὁ Θεσσαλονίκης Ἰωσήφ ὁ Δαλιβήρης, 62) ὁ Κορίνθου Κύρριλος ἐκ Βυτίνης, 63) ὁ Π. Πατρῶν Γερμανὸς Κόζιας, 64) ὁ Μαντινείας Δανιὴλ Παναγιωτόπουλος, 65) ὁ Ἰωαννίνων Ἰωαννίκιος Σιαγκλῆς, 66) ὁ Βρεσθένης καὶ Σελασίας Θεοδώρητος ὁ Β', 67) ὁ Ἀργολίδος Κύριλλος Βογάσαρις, 68) Ἀθηνῶν Διονύσιος ὁ Β', ἀνεψιὸς τοῦ Πατριάρχου, 69) ὁ Φθιώτιδος Καλλίνικος Καστόρχης καὶ 70) ὁ Ναυπλίας Καλλίνικος Τερζόπουλος.

Ἐκ τούτων ὁ μὲν Γερμανὸς Κόζιας ἐγεννήθη ἐν Δημητσάνῃ ἐξ ἐκλιπούσης ἤδη οἰκογενείας, τὴν 25 Μαρτίου 1771 ἐκ πατρὸς Ἰωάννου καὶ μητρὸς Κανέλλας ἐν οἰκίᾳ σωζομένῃ ἔτι παρὰ τὸ κάστρον. Ἐκπαιδευθεὶς δ' ἐν τῇ Σχολῇ προσελήφθη διάκονος παρὰ τῷ συμπολίτῃ Ἀργολίδος Ἰακώβῳ, ἀλλὰ ταχέως ἀπῆλθε πρὸς τὸν Μητροπολίτην Σμύρνης Γρηγόριον, ὅστις ἐσπούδασεν αὐτὸν εὐρύτατα τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Γαλλικὴν φιλολογίαν γενόμενος δὲ Πατριάρχης ἀπέστειλεν αὐτὸν Ἐξάρχον εἰς Πελοπόννησον, ἔνθα ὑπερβαλόντως ηὐδοκίμησε. Τὴν 25 Μαρτίου πάλιν 1806 ἐχειροτονήθη Μητροπολίτης Π. Πατρῶν, ἔνθα ἀποβιβάσθεις ἐνέπνευσεν ἀγάπην καὶ σεβασμὸν καὶ αὐτοῖς τοῖς Τούρκοις. Κληθεὶς ὁμως κατόπιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ὡς Συνοδικὸς, ἐπέστρεψε τὴν 2 Ἰανουαρ. 1819 εἰς Πάτρας, σκυθρωπὸς καὶ σύννους ὁ δαιμόνιος καὶ σοφὸς ἀνὴρ διὰ τὴν τύχην τῆς ἐγαιρομένης Πατρίδος.

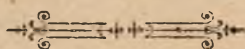
Ὁ δὲ Θεοδώρητος ὁ Βρεσθένης ἐγεννήθη κατὰ τὸ 1787 ἐν Νεμνίτση, ἐξ οἰκογενείας Κοτσακέων ἢ Δημητρακέων, κληθεὶς τὸ πρῶτον Θωμᾶς. Ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐλέγετο Αἰκατερίνη, ὁ δὲ πατήρ του Βασίλειος ὅστις ἦτο προεστὼς καὶ εἶχεν ἀδελφὸν ἐπίσης Θεοδώρητον καὶ ἐπίσκοπον Βρεσθένης, παρ' ᾧ δεκαοκταετῇ ἔστειλε τὸν Θωμᾶν. Ὅτε δ' ὁ θεὸς ἐκ γήρατος παρητήθη, ἐχειροτονήθη ὁ νέος Θεοδώρητος τὴν 5 Ἀπριλίου 1813, τὸ Σάββατον τοῦ Λαζάρου, ἰδρύσας ναυὺς καὶ σχολεῖα, ἃ κατὰ τὸ τρίτον συνετήρει ἐξ ἰδίων. (31) Ὁ τοσοῦτον δράσας κατόπιν Θεοδώρητος ἦτο μὲν εὐθυτάτου χαρακτήρος, ἀλλὰ καὶ τραχέος, καταλαμβανόμενος εὐκόλως ὑπὸ θυμοῦ, εἶχεν ὅμως προικισθῇ διὰ μεγίστης θελήσεως καὶ ἀκράτου φιλοπατρίας καὶ ἐκήρυττεν εὐγλώττως τὸ Εὐαγγέλιον, καί-τοι δὲν εἶχε τύχει εὐρείας παιδείας.

Ὁ δὲ Χριστιανουπόλεως Ἀθανάσιος ἐγεννήθη ἐν Κερκύρᾳ τῷ 1665, ἐπὶ Μοροζίνῃ δὲ τῷ 1684 ἠκολούθησε τὸν πατέρα αὐτοῦ εἰς Καρύταιναν ἐπίσημον λαβόντα διοικητικὸν ἀξίωμα. Ἐκεῖ δ' ἐκ τῶν τέκνων τοῦ ὁ μὲν ἐνυμφεύθη τὴν ἀδελφὴν τοῦ διασήμεου προὔχοντος Θανάση Κουλαῖ, ὁ δὲ Ἀθανάσιος μνηστευθεὶς καὶ μὴ στέργων τὴν μνηστὴν ἐδραπέτευσεν ἐκ Ναυπλίου, ἔνθα μετέδῃ δῆθεν πρὸς ἀγορὰν τῶν νυμφικῶν καὶ ἔφυγεν εἰς Κων-πολιν, ἐκεῖ δὲ καρεῖς μοναχὸς ἐχειροτονήθη τῷ 1711 ἐπίσκοπος Μεγαλουπόλεως. Τὸ λείψανον αὐτοῦ τιμωμένου ὡς ἁγίου φυλάσσεται εὐλαδῶς ἐν τῇ μονῇ τοῦ Πρωδρόμου. (32) Ὁ ἐπίσκοπος οὗτος ἐν τῷ ἀρχαίῳ Κώδικι τῆς μονῆς τοῦ Φιλοσόφου ἀνεγράφετο ὡς τελευταῖος μαθη-

(31) Γούδα, Βίοι Παράλληλοι. Λόγος Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων. «Μεθυδριάς» σ. 81. (32) Τρικλωνικά. σ. 23. Ἰωάννου Μαρτίνου «Ἀσματα εἰς τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον».

τεύσας ἐν αὐτῇ, ἐπονομάζεται δὲ Κορφηνός ἐκ παρεπώνυμου τοῦ Κερκυραίου πατρὸς του. (33)

Μαθητὴς τῆς σχολῆς ὑπῆρξε καὶ τις Εὐθύμιος Παῖσιος ἐκ Δημητσάνης, ὅστις ἐξισλαμισθεὶς καὶ μετανοήσας κατόπιν ἐκαρτομήθη ἐν Κων)πόλει τῷ 1814, τιμᾶται δὲ παρὰ τινων ὡς νεομάρτυς τῆς ἐκκλησίας, ἀναρτηθεῖσης τῆς εἰκόνης αὐτοῦ ἐν τῷ ναῷ τῶν Ταξιαρχῶν. Περὶ τοῦ νέου τούτου Ἀγίου ἔχει ἐκδοθῆ καὶ εἰδικὴ ἀκολουθία.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'

ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΟΥ ΟΡΛΩΦ

Ἀνανίας καὶ Παπάζωλης. - Γένος καὶ βίος Ἀνανίου. - Ὁ ἐκ Τσάρνης πρῶτος Δεληγιάννης. - Καταγωγὴ τοῦ ὀνόματος. - Πρεσβεία εἰς βλαπτεῖουσιν. - Ὁ Ἀνανίας κατηχῶν καὶ κτίζων πυριτιδομῶλους. - Ὑποψία καὶ μαρτυρικὸς φόνος Ἀνανίου. - Καταδίωξις τῶν συγγενῶν του. - Ἐν δημοτικόν ᾄσμα. - Ἀποτυχία τῆς ἐπανάστασεως. - Φρικταὶ σκηναί. - Φυγὴ τῶν ἐπισήμων.

Ἀκόμα τοῦτ' τὴν ἀνοιξὶ ραγιάδες, ραγιάδες
Τοῦτο τὸ καλοκαῖρι, ὅσο νάρθη ὁ Μόσκοβος
Νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι Μωρηὰ καὶ Ρούμελη!

Διὰ τοιούτων ἀσμάτων ἀντηχοῦντων ἐπὶ τῶν ἐλευθέρων ὁρέων ἐξέφραζεν ἡ δούλη Ἑλλάς τὴν μεγάλην ἐλπίδα πρὸς τὴν νέαν ὀρθόδοξον προστάτιδα, τὴν Ρωσσίαν, καὶ ἀνέμενεν ἀδημονοῦσα τὴν ἐμφάνισιν τῶν στρατῶν τοῦ Μόσκοβου, φερόντων τὰ δῶρα τῆς ἐλευθερίας. Ἀπὸ τοῦ 1765 δὲ ἡ Β' Αἰκατερίνη εἶχε στείλει εἰς Πελοπόννησον τὸν Παπάζωλην, προκληθεῖσα ὑπὸ τῶν Μωραϊτῶν ἀρχόντων, ἐν οἷς ὑπέροχον κατεῖχε θέσιν καὶ πρωτοβουλίαν ὁ διάσημος Μητροπολίτης Λακεδαιμόνος Ἀνανίας, οὗτινος ἡ λαμπρὰ καταγωγὴ εἶχεν ὡς ἐξῆς.

(33) Ἴδε Καστόρχη συμπληρωτικὸν φυλλάδιον σ. 7.

Ἡ γεννεὰ τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Μονῆς τοῦ Φιλοσόφου εἶχε διακλαδισθῇ εἰς τρεῖς οἰκογενείας Φιλοσοφοπούλων, Λαμπαρδοπούλων καὶ Θεοφιλέων. Ἐκ πατρὸς δ' εὐπόρου καὶ δημογέροντος ἐν Δημητσάνῃ, Θεοφίλη ὀνομαζομένου(1) καὶ οὐχὶ Λαμπάρδῃ, ὥς ἐκ τοῦ Καστόρχῃ παρασυρθεὶς ἔγραψε καὶ ὁ Παπαρηγόπουλος, ἐγεννήθησαν δύο τέκνα ὁ Ἀναστάσιος τῷ 1710 καὶ ἡ Εὐγενικούλα, ἣν κατόπιν ἐνύμφευσαν μετὰ τοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς ρίζης Γεωργάκη Φιλοσοφοπούλου. Μητέρα δὲ εἶχον τὴν νεωτάτην τῶν θυγατέρων τοῦ Συντύχου.

Ὁ Ἀναστάσιος λοιπὸν οὗτος τυχὼν ἰδιαίτερας διδαχῆς ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Φιλοσόφου ἡσπάσατο τὸν μοναχικὸν βίον καὶ μετωνομάσθη Ἀνανίας. Προχειρισθεὶς δὲ τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1750 ἐπίσκοπος Δημητσάνης προήχθη μετὰ ἑξ ἔτη εἰς τὴν Μητρόπολιν Λακεδαιμονίας καὶ συγχρόνως ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τοῦ Βαζύρου Μωραγιάννης, διαδεξάμενος οὕτω τὸν πάππον τοῦ Σύντυχον. Τότε συνέγραψε τὸν σωζόμενον Κώδικα Μιστρᾶ, ἥτοι κατάλογον τῶν Μητροπολιτῶν μετὰ ἱστορικῶν περὶ Σπάρτης εἰδήσεων. (2) «Διὰ τὸ διαπρεπὲς δὲ κατὰ Φραντζῆν τῆς καταγωγῆς, τὸν πλοῦτον, τὴν παιδείαν καὶ τὸ σταθερὸν τοῦ χαρακτῆρος, οὐ μόνον τοῖς Τούρκοις προυξένει φόβον καὶ ἔκπληξιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ὁμογενεῖς ἐνεδεικνύετο ὡς ὁ ἀνὴρ τῆς δράσεως». (3)

Ἐκ δὲ τῶν προκρίτων μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Συντύχου εἶχον ἀναδειχθῇ ἐν Γορτυνία οἱ ἐκ Τσάρνης τῶν Λαγγαδίων (ἅτινα ἦσαν τότε μικρὸς συνοικισμὸς) ἀδελφοὶ Δεληγιάννη. Ἡ παράδοσις φέρει ὡς γενάρχην τῆς οἰκογενείας ταύτης Πέτρον τινὰ Σμυρναῖον, ὅστις εὐπαίδευτος ὢν καὶ ἐλθὼν εἰς Πελοπόννησον προσελήφθη ὡς γραμματεὺς ἐν τῇ Βαρωνίᾳ τῆς Ἀκοθας. Εἷς δὲ τῶν ἀπογόνων τούτου,

(1) Οἶκον. σ. 30. (2) Buchon Recherches Hist. Α', LXXX. (3) Φραντζῆ Α', 6. Οἶκ. 31.

προεστὼς διατελέσας, ἔλαβε τὸ οἰκογενεϊακὸν ὄνομα, ὅπερ ἀπαντᾷ καὶ ἐντῇ Στερεᾷ, ὡς ἔξῃς. Ὁφείλων κατὰ τὴν συνήθειαν νὰ σπεύσῃ εἰς Ναύπλιον ὅπως προσκυνήσῃ τὸν νεωστὶ ἀφικόμενον νέον Βεζύρην καὶ ἔχων λόγους νὰ φοβῇται τὴν αὐτοπρόσωπον ἐμφάνισιν, ἀπέστειλε πρὸς τοῦτο ἐπιμελῶς ἐνδεδυμένον γιγαντόσωμόν τινα μυλωθρὸν τοῦ ἐκ Τσάρνης, ὃν ἰδὼν κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Βεζύρης ἀνέκραξε: «Μωρὲ Ντελή-Γιάννης εἶσαι!» καὶ ἔκτοτε ἴσως ὠνομάσθη ὁ Προεστὼς Δεληγιάννης.

Τοῦτου πιθανῶς ἔγγονοι ἦσαν οἱ μνησθέντες ἀδελφοὶ Πέτρος, Σταῦρος, Γεώργιος, Ἰωάννης καὶ Νεόφυτος. Ἐκ τούτων δ' ὁ μὲν τελευταῖος προὔχειρίσθη ἀρχιερεὺς Ζακυνθάτος διαδεξάμενος τὸν Σύλβεστρον, ὅστις εἶχεν ἐκδόσει καὶ ἱερὸν βιβλίον τῷ 1766. Οἱ δὲ λοιποὶ ἀδελφοὶ ἐφημέζοντο ἐπὶ ἀνδρείᾳ καὶ ἐξόχῳ καλλονῇ, προκχλούσῃ τὸν ἔρωτα καὶ αὐτῶν τῶν ἐν Λαγκαδίσι καὶ Τριπόλει Ὁθομανίδων.

Κατὰ τὸ 1762, ὅτε οἱ Εὐρωπαῖοι πρέσβεις ἐξηυτελίζοντο καὶ ἀπέθνησκον εἰς τὰς φυλακὰς τῆς Κων)πόλεως, οἱ Τούρκοι τῆς Πελοποννήσου ἐζήτουν τὴν ἔξωσιν ἀγαθοῦ τινος Βεζύρου προστάτου τῶν Χριστιανῶν, ἐφ' οὗ τὰ μέγιστα εἶχεν ἰσχύσῃ ὁ Ἀνανίας. Ἐσχηματίσθη λοιπὸν μυστικῶς ἐπιτροπὴ ἐξ αὐτοῦ, ἐξ ἑνὸς θεοῦ τοῦ Ἀσημ. Ζαΐμη, ἐτέρου τοῦ Πανούτσου Νοταρᾶ, ἐκ τοῦ πάππου τοῦ Π. Κρεβδατᾶ καὶ τοῦ πρεσβυτέρου τῶν Δεληγιάννηδων Πέτρου καὶ μεταβᾶσα εἰς Κων)πολιν ἐπέτυχε τὴν παραμονὴν τοῦ Βεζύρου. Ἀλλ' ἀντικτασταθέντος κατόπιν ἐκείνου ὑπὸ τοῦ ἐξ Εὐβοίας ὠμοτάτου καὶ αἰμοχαροῦς Χαμουζῇ Πασᾶ συνελήφθησαν καὶ ἀπεκεφαλίσθησαν οἱ τέσσαρες προεστῶτες πλὴν τοῦ Ἀνανίου, ὅστις ὁμῶς ἔκτοτε ὑπεβλέπετο ὡς ἐπικίνδυνος εἰς τὴν Πύλην. (4)

(4) Μιχ. Πετροπούλου «Κανέλ. Δεληγιάννης» ἀνέκδοτος μονογραφία.

Ὅτε λοιπὸν ὁ Παπάζωλης ἦλθεν εἰς Μιστρᾶν συνενοήθη μετὰ τοῦ Ἀνανίου καὶ κατόπιν μετέβη παρὰ τῷ Μπενάκη, ἔνθα κατεστρώθη τὸ σχέδιον τοῦ κινήματος, ἔν' ἀρχίσῃ ἅμα τῇ ἀφίξει τῶν Ρωσικῶν δανάμεων.(5) Ἐκτοτε ἕκαστος τῶν μεμυημένων ἐπεδόθη εἰς τὴν κατήχησιν ὀλίγων ἐκ τῶν προϋχόντων τῆς ἐπαρχίας του. Τότε δὲ καὶ ὁ Ἀνανίας, κατηχήσας πρῶτον τὸν μνησθέντα ἐπίσκοπον Ζαρνάτας Νεόφυτον καὶ τὸν συγγενῇ του ἐπίσκοπον Μεθώνης Ἀνθιμον Καράκαλον,(6) μετέβη εἰς Δημητσάναν καὶ συνενοήθη μετὰ τῶν αὐτόθι προϋχόντων, ἐν οἷς προείχεν ὁ ἐκ Τσάρνης Ἰωάν. Δεληγιάννης. Ἐκ δὲ τῶν κλεπτῶν τῆς Πελοποννήσου ἐπιφανέστερος τότε ἦτο ὁ μεσηλιξ πάππος τοῦ Θ. Κολοκοτρώνη Ἰωάννης μετὰ τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου, ὅστις συνέστησεν εἰς τὸν Ἀνανίαν καὶ τὸν ὑπ' αὐτὸν διατελέσαντα διάσημον Ζαχαρίαν τὸν ἐκ Βαρβίτσας.(7)

« Ἀλλ' ἡ σπουδαιότης τῶν ὑπηρεσιῶν, ἃς προσέφερε κατὰ τὸν κ. Λάμπρον (8) ὁ Ἀνανίας εἰς τὴν δουλεύουσαν πατρίδα, ἀνταξία τοῦ μαρτυρικοῦ αὐτοῦ θανάτου, εἶνε ἡ χάριν τῆς παρασκευαζομένης ἐπαναστάσεως ἐπιμέλεια τῆς ἰδρύσεως τῶν πυριτιδομύλων τῆς Δημητσάνης ». Διότι κατεσκευάζετο μὲν ὡς προείπομεν αὐτόθι κατὰ τὴν πατροπαράδοτον τέχνην πυρίτις, κοπανιζομένη ἐντὸς ἰγδίων κατὰ μικρὰ πρὸς διὰ τῶν χειρῶν,(9) ἀλλ' ὁ Ἀνανίας κατενόησε τὸ ἀνεπαρκὲς τῆς προμηθείας ταύτης καὶ ἔκτισεν ἐξ ἰδίων δύο πυριτιδομύλους παρὰ τὸ δροσερὸν κεφαλόβρυσον τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου δέκα λεπτά ἔξωθεν τῆς Δημητσάνης.

Καὶ μετὰ μὲν τοῦ Κολοκοτρώνη συνετάχθησαν καὶ

(5) Παπαρηγ. Ε' 647. (6) Καστόρχη Σχ. Δημ. 46. (7) Οἰκον. 32. (8) Ἐν Νεολόγῳ Κων(πόλεως 14 Δεκεμ. 1897. (9) Ἴδε τρόπον παρασκευῆς ἐν τῇ ἐκδοθείσῃ παρ' ἡμῶν «Δημητσάνῃ» σ. 56.

πλεῖστοι ἄλλοι κλέπται, ὅλος δὲ ὁ μεμυημένος λαὸς παρεσκευάζετο διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἱεράρχου εὐαγγελιζομένην περιπόθητον ἐλευθερίαν καὶ ἐδείκνυτο προθυμότατος εἰς θυσίας αἵματος καὶ χρήματος, καίτοι πρὸ δεκαετίας τρομερὰ πανώλης ἐνσκήψασα ἐξ Αἰγύπτου ἐπὶ μακρὸν χρόνον (1756—1761) ἐθέρισε τὸ ἥμισυ τῶν κατοίκων.(10) Ἄλλ' ἐκ τῶν ποικίλων παρασκευῶν καὶ τινων ἐπαναστατικῶν ἐπιδείξεων πρὸς δὲ καὶ διὰ τὴν ἀνέλπιστον βραδύτητα τῆς ἐκστρατείας τῶν Ρώσων, ὁ νεωστὶ ἀφικόμενος ἄγριος Βεζύρης ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ κατανοήσῃ ποῦ ἦτο ἡ κεφαλὴ τοῦ κινήματος περὶ τὰ τέλη τοῦ 1767. (11)

Παρανόμως λοιπὸν ἄνευ Σουλτανικῆς ἀδείας ἀπέστειλεν εἰς Μιστρᾶν στρατιωτικὴν δύναμιν πρὸς ἐκπλήρωσιν τοῦ μαιφόνου σχεδίου του. Ἄλλ' ἀφικόμενος ἐκεῖ ὁ ἐπὶ κεφαλῆς δὲν κατέλυσεν εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀνανίου κτισθεῖσαν μεγαλοπρεπῆ Μητρόπολιν, ἐκ τούτου δὲ ὑποπτεύσας ἐκεῖνος τὸν κίνδυνον, καὶ μὴ στέρξας νὰ προφυλαχθῇ, ἐλειτούργησεν εἰς τὸν ναὸν καὶ μεταλαβὼν τῶν ἀχράντων μυστηρίων ἠυλόγησε πάντας καὶ τὴν δούλην πατρίδα. Μετὰ δὲ τοῦτο προσεκάλεσεν ἀταράχως τοὺς Τούρκους, οὓς ὑπεδέξατο εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀναβάθρας, ἀλλ' ὁ ἐπίσημος δῆμιος ἐνέπηξε τὸ ξίφος εἰς τὰ στέρνα τοῦ Μωραγιάννη καὶ κατέλιπεν αὐτὸν ἄπνουν. Τὸ δ' ἀναπηδῆσαν ἐκ τῆς μεγάλης ἐκείνης καρδίας αἷμα δεικνύεται ἀκόμη εὐλαδῶς ἐν τῇ ἱερᾷ Μητροπόλει ἐπὶ τῆς μικρᾶς θύρας, τῆς πρὸς τὴν ὁδόν. Οἱ Τούρκοι ἀποκεφαλίσαντες τὸν μάρτυρα, κατὰ σημείωσιν αὐτόπτου Ζατουνίτου διακόνου εἰς τὸν Κώδικα τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ,(12) ἔσυραν διὰ σχοινίου τὸν νεκρὸν ἀτίμως εἰς τὴν ἀγοράν, ὅπου ἔμεινεν ἐπὶ τρεῖς ἡμέ-

(10) Ραγγαδῆ 'Ελλ. Β' 9. (11) Παπαρηγ. Ε' 648, Σάθα Τουρκοκρ. Ἑλλάς 465. (12) Οἰκονόμου Ἱστορ. Ἀγῶνος σ. 33.

ρας ἄσηπτος, τὴν δὲ τρίτην φυγόντων τῶν Τούρκων ἐκηδεύθη μεγαλοπρεπῶς.⁽¹³⁾

Ἄνανίας καὶ Γρηγόριος! Ὅποια καταπληκτικὴ ὁμοιότης. Τὸ μεγαλεπήβολον, ἡ αὐτοπεποιθήσεις, ἡ αὐτοθυσία, τὸ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ποιμνίου μαρτύριον καὶ ἡ πρὸς τὸ λείψανον βανδαλικὴ τῶν τυράννων ἀσέβεια, ὑπῆρξαν τὸ προανάκρουσμα τοῦ ἑτέρου μεγάλου καὶ τρισενδόξου μαρτυρίου, ὅπερ ὁμως εἶχε κέντρον αὐτὴν τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἀνερρίπισεν ἀκάθεκτον καὶ νικηφόρον τὴν ὁρμὴν τῆς Μεγάλης Ἐπαναστάσεως. Ἐν ᾧ ὁ φόνος τοῦ Ἀνανίου καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ βραδύτης τῆς ἐμφανίσεως τῶν Ρώσων, ἐνέβαλον τὴν δυσπιστίαν καὶ τὸν φόβον εἰς τὴν καρδίαν ἐκάστου Πελοποννησίου, καὶ ἡ ἐπανάστασις τοῦ 1770 δὲν ἔσχε τὰ προσδοκώμενα ἀποτελέσματα. Οὐ μικρὸν δὲ συνετέλεσεν εἰς τὴν κοινὴν ἀποθάρρυνσιν καὶ ἡ μετὰ τὸν φόνον ἐπακολουθήσασα κατασκαφὴ τῶν ἐπιμελείᾳ τοῦ Ἀνανίου ἰδρυθέντων ἐν Δημητσάνῃ πυριτιδομύλων, ἣτις ἐδέσμευσε τὰς χεῖρας τῶν μελετησάντων τὴν ἐπανάστασιν καὶ ἀφῆρσε τὴν καλλιστην τῶν ἐλπίδων. Διότι ἔκτοτε οὐδ' ἡ κατ' οἶκον δι' ἐγδύων κατασκευὴ κατελείπετο ἀνεπιτήρητος, οὐδ' ἡ προθυμία τῶν Δημητσανιτῶν, ἐκλιπόντος τοῦ ἱεράρχου παρέμεινεν ἡ αὐτή.

Ἄλλως τε ἐν Δημητσάνῃ ἐπηκολούθησαν φοβεροὶ κατὰ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ διωγμοί, ἡ ἐκ τριῶν ὀλοκλήρων χωρίων συνισταμένη περιουσία του ἐδημεύθη καὶ ἡ μονάκριβος αὐτοῦ ἀδελφὴ Εὐγενικούλα, ἡ σύζυγος ἐνὸς τῶν ἀπογόνων τοῦ Φιλοσόφου Λαμπάρδη, τοῦ Γεωργάκη Φιλοσοφοπούλου, ἠναγκάσθη νὰ ἐκπατρισθῇ. Ἐφάλλετο δὲ δι' αὐτὴν τότε καὶ ἐπίκαιρον δημῳδες ἄσμα, οὗ τοὺς πρῶ-

(13) Παρὰ Φρατζῇ αὐτ. καὶ ἐν Ἰστ. Οἰκονόμου ἔρα πλείονας λεπτομερείας περὶ τοῦ φόνου τοῦ Ἀνανίου.

τους μόνον στίχους ἠδυνήθημεν νὰ διασώσωμεν ἐκ τοῦ πυκνοῦ ζόφου τῆς λήθης.

Ἐκεῖ πέρα κι' ἀπόπερα κι' ἀπόξω ἀπὸ τῆ χώρα
Ἐκεῖ καθόταν μιὰ ξανθή, ξανθή καὶ μαυρομάτα,
Γύρους γυριάζει τὰ φλωριά, γύρους μαργαριτάρια,
Γιὰ βγάλτα Βγενικούλα μου, τὰ ἔρμα καὶ τρισέρμα
Τὶ ἔκοψαν τὸν κυρ-Ἀνανιά καὶ τὸν Μητροπολίτη.

Καὶ αὕτη μὲν κατέφυγε μετὰ τοῦ συζύγου εἰς Ἄργος κ' ἐκείθεν εἰς Σμύρνην, ὁπόθεν ἐπανερχομένη ἐπνίγη ἔνεκα τρικυμίας, τὰ δὲ κτήματα τοῦ Ἀνανίου πωληθέντα ἐπὶ δημοπρασίας εἰς Καρύταιναν ἡγόρασαν οἱ Δημητσανῖται, καὶ κατόπιν μετεπώλησαν τὴν οἰκίαν του εἰς τὸν ἐκ Σμύρνης ἐλθόντα καπνέμπορον Ἀντώνιον Δαλιβήρη, ὅστις ἔδωκε τὸ ἴδιον ὄνομα εἰς τὴν κατόπιν ἀκμάσασαν οἰκογένειαν τῶν Ἀντωνοπούλων, τὴν μέχρι τοῦδε διατηροῦσαν καὶ τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀνανίου καὶ τὴν πολιτικὴν ἐπιρροήν. Ὑπὸ ταιαύτας προϋποθέσεις δὲν ἡδύνατο βεβαίως νὰ εὐδοκιμήσῃ κατόπιν ἐκραγεῖσα ἢ ἐπανάστασις ἐκείνη, μὴ συντρεξάντων προθύμως καὶ πάντων τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν Ἀρματωλῶν τοῦ Μωρέως.

Ἀποβιβασθέντος τὸν Φεβρουάριον ἐν Οἰτύλῳ τοῦ Θ. Ὁρλώφ ἐστάλη ὁ ἐκ Μυκῶνου Ἀντ. Ψαρρὸς πρὸς πολιτορκίαν τῆς Τριπόλεως, ἔνθα εἶχον κλεισθῇ οἱ πλεῖστοι τῆς Πελοποννήσου Τούρκοι, (14) ἀφοῦ ὑπὸ τὸν Γιάννην Κολοκοτρώνην οἱ Γορτύνιοι εἶχον κυριεύσῃ προηγουμένως τὴν Καρύταιναν καὶ Λεοντάριον, ἄλλοι δὲ ἄλλας τινὰς πόλεις. (15) Ἀτυχῶς ὅμως ὁ Ψαρρὸς, ἐνισχυθέντων δι' Ἀλβανῶν τῶν ἐν Τριπόλει Τούρκων, κατετροπώθη, οἱ Ρῶσοι πυροβοληταὶ ἐσφάγησαν ἐπὶ τῶν τηλεβόλων αὐτῶν, ὁ στρατὸς ὁλόκληρος δισεκορπίσθη καὶ αὐθημερὸν

(14) Ραφενέλ· σ. 180. (15) Σάθα Τουρκοκρ. Ἑλλάς. σ. 504.

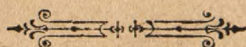
ἔσφαγῆσαν τρεῖς χιλιάδες γυναικόπαιδα. (16) Πανικὸς κατέλαβε τὴν Πελοπόννησον καὶ ἀραὶ ἀπηυθύνοντο πάντοθεν κατὰ τοῦ φυγόντος ἐκ Μεθώνης Ὀρλώφ. Μένεα πνέοντες οἱ Τοῦρκοι διὰ τὴν κατὰ τῶν ὁμοφύλων των ἀγριότητα τῶν Μανιατῶν, οἵτινες, κατὰ Σέργιον Μακραῖον, ἔσφαζον ἀνηλεῶς (17) καὶ γέροντας καὶ ἐγγύους καὶ παρθένους ἡτίμαζον, ἀπέδιδον τὰ ἴσα καὶ κατέστειλαν εὐχερῶς καὶ λυσσωδῶς τὴν ἐπανάστασιν, πολεμοῦντες φανατικώτατα. Συλλαβόντες δὲ μετὰ τινα χρόνον οἱ Μπαρδουνιώται καὶ τὸν Γιάννην Κολοκοτρώνην διὰ προδοσίας παρὰ τὴν Μεσσήνην, ἐξεδικήθησαν φρικωδῶς διὰ τὰς ἀνδραγαθίας του καὶ τὸν ἐκρέμασαν ἀφοῦ ἔκοφαν πρῶτον τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας αὐτοῦ, ἔκτοτε δὲ ἔφυγεν ἡ οἰκογένειά του ἀπὸ τὸ Πεταλίδι καὶ τὰ τέκνα του ἤρξαντο νὰ ἐκδικῶνται διὰ τὸν φόνον, γενόμενοι κλέπται. (18)

Πλείστοι Πελοποννήσιοι ἀπεδύμηναν ἔντρομοι εἴτ' ἐπὶ τοῦ Ρωσικοῦ στόλου εἴτ' ἐπὶ ἄλλων Εὐρωπαϊκῶν πλοίων ἐπιδιεασθέντες, τότε δὲ καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ζαρνάτας καταφυγὼν εἰς Αἰθόρνον καὶ ἐκείθεν εἰς Πετρούπολιν παρουσιάσθη εἰς τὴν Αὐτοκράτειραν τῆς Ρωσίας καὶ ἔτυχε παρ' αὐτῇ τιμῶν καὶ γενναίας συντάξεως καὶ ἔζησεν ἐπὶ μακρὸν ἐφησυχάζων ἐν Κισνοβίῳ, ἔνθα παρεχωρήθη αὐτῷ ἰσοβίως ὠραία ἔπαυλις. Ὁ δὲ Μεθώνης Ἀνθιμος καταφυγὼν τὸ πρῶτον διὰ τοῦ Ρωσικοῦ στόλου εἰς Πάρον καὶ συσκευθεὶς μετὰ τῶν αὐτέθι συρρευσάντων Ἀρχιερέων καὶ προὔχόντων τῆς Πελοποννήσου ἀπῆλθεν εἰς Ρωσίαν, ὅπου εὗρε λαμπρὰν δεξίωσιν καὶ τιμὰς. Τυχὼν δὲ καὶ συντάξεως Ρωσικῆς ἀπῆλθεν εἰς Τεργέστην, ἔνθα ἀπενεμήθη αὐτῷ καὶ δευτέρᾳ ἰσόβιος σύνταξις ὑπὸ τῆς Αὐστριακῆς

(16) Σάβα αὐτέθι. (17) Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορ. παρὰ Σάβα τομ. Β. σ. 282—286. (18) Διάλογος ἐν Φιλημ. Γ. 414.—Κολοκ. Διηγ. 1.

Κυβερνήσεως (19) καὶ ἔζησεν ἐκεῖ ἐνθυμούμενος διηνεκῶς τὴν πατρίδα, ὡς θὰ ἱστορήσωμεν βραδύτερον.

Οὕτως ἔληξεν ἡ ἐπανάστασις ἐκεῖνη, καίτοι πρὸ αὐτῆς κατὰ Μακραιὸν «περιπλεόντων εἰς Ναυαρίνον τῶν μεγάλων Ρωσσικῶν πλοίων, σύμπας ὁ λαὸς συνεκινεῖτο καὶ ἐθορύβει καὶ ἐκ τῶν ἐνόντων ὠπλίζετο καὶ δὲν ἤρξατο μὲν χειρῶν ἀδίκων, ἀλλὰ τῆς ἰδίας ἐλευθερίας ἐρῶν, ἡγεμόνος ἐδεῖτο καὶ στρατηγοῦ σώφρονος, τοιοῦτος δὲ ἀτυχῶς οὐδαμοῦ ἐφάνη» ! (20)



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'.

ΔΗΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΘΛΕΘΡΟΣ ΑΛΒΑΝΩΝ

Οἱ Ἄλβανοι τιμωροὶ τοῦ Μωρέως. - Αἱ ἐν Γορτυνίᾳ καταστροφαί. - Ἡ Σχολὴ ἐκλείσθη. - Ἐξολόθρευσις τῶν πρώτων Δεληγιανναίων. - Πανταχοῦ αἶμα καὶ φλόγες. - Οἱ κλέπται τῆς Γορτυνίας. - Ἡρωισμοὶ Κων. Κολοκοτρώνη. - Ὁ Μετς-Ἀράπης. - Δράμα Μονῆς Προδρόμου. - Θαῦμα. - Ἡ ἐν Τριπόλει καταστροφή τῶν Ἀλβανῶν. - Θρίαμβοι κλεπτῶν. - Ἀμνηστεία.

Ἡ ἀποτυχοῦσα ἐπανάστασις τοῦ Ὀρλῶφ καὶ ἔνεκα τῆς συστηματικωτέρας ὀργανώσεως αὐτῆς καὶ ἔνεκα τῆς βοήθειας μεγίστης Δυνάμεως, ἣτις συγχρόνως κατέστρεψεν ἐν Τσεσμέ ὀλόκληρον τὸν Τουρκικὸν στόλον, καὶ κυρίως ἔνεκα τῆς ἀπανθρώπου διαγωγῆς τῶν Μανιατῶν, ἐνέβαλεν εἰς σφοδρὰν ἀνησυχίαν τὸν Σουλτάνον καὶ σκέψις ἐγένετο νὰ σφαγῇ καὶ ἐξανδραποδισθῇ ὀλόκληρος ἡ ἐν Πελοποννήσῳ Ἑλληνικὴ φυλή. Καὶ τοῦ διαδήματος μὲν τούτου ἐγκατελείφθη ἡ ἐκτέλεσις μετὰ τὴν περίφημον παρατήρησιν τοῦ ἡττηθέντος Ναυάρχου Γαζῆ Χασάν, ὅτι

(19) Καστόρχης σ. 46. (20) Παρά Σάθα σ. 283.

«σφαζομένων τῶν ραγιαδῶν, τίς θὰ πληρῶνῃ τὸ χαράτσι», ἀλλ' ἀπεφασίσθη μέτρον οὐχ ἦττον σκληρὸν, ἢ ἀποστολὴ 10 χιλιάδων Τουρκαλβανῶν ὑπὸ τὸν Χατζῆ Ὅσμὰν πρὸς ῥιζικὴν καταστολὴν πάσης τάσεως ἐπαναστατικῆς. Ἐξηκοντακισχίλιοι λοιπὸν Ἀλβανοὶ καὶ Τοῦρκοι, ἐν οἷς καὶ οἱ τρομεροὶ Λαλιῶται καὶ Μπαρδουνιῶται, (1) κηρύξαντες πρωτοτύπως ἀνεξέλεγκτον στρατιωτικὸν νόμον, διέπραξαν τὰς φρικτοτέρας καὶ αἱματηροτέρας ἀνθρωποποιήσεως, ὥς εἶδε ποτε ὑποτελὴς λαὸς, περιγραφομένης συγκινητικώτατα ὑπὸ τοῦ Σεργίου Μακραιῦ ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ αὐτοῦ Ἱστορίᾳ.

Καὶ ἡ Γορτυνία δὲ ἐδέχθη γενναίαν μερίδα ἐκ τῶν βαλδαλικῶν τούτων ἐπιδρομῶν, ὧν πολλαχοῦ διασώζονται μέχρι καὶ τοῦ νῦν τὰ ἔχνη, ἢ τύφλωσις δηλαδὴ εἰκόνων τῶν ναῶν. Μία μοῖρα Δουλσινιωτῶν, λαοῦ μαχιμωτάτου καὶ θηριώδους τῆς Ἀλβανίας, ἐλεηλάτησε κατὰ τὸν Ραφενὲλ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀλφειοῦ καὶ τῆς Ἀρκαδίας τὰ δάση, καταστήσασα τὴν Γορτυνίαν φρικαλέαν ἔρημον πλήρη τέφρας καὶ νεκρῶν. (2) Βιαιοτέρα δ' ἡ ὀργὴ ἐξεδηλώθη κατὰ τῶν πρωταιτίων. Ἡ ἔνδοξος Σχολὴ τῆς Δημητσάνης ἐκλείσθη, τῶν διδασκάλων τραπέντων εἰς φυγὴν. Βέης τις φρικτὸς ἔσπευσεν εἰς Λαγγάδια καὶ ἀνέκρινε τὸν Κοτζάμπασην Δεληγιάννην, διότι κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχε κρατήσῃ ὅλους τοὺς φόρους τῆς Γορτυνίας καὶ διέθεσεν αὐτοὺς εἰς ἐφόδια τῆς ἐπαναστάσεως. Εἰς μάτην ὁ φιλόπατρις προεστώς διεκήρυττεν ἀψηφῶν τὰς βασάνους, ὅτι δῆθεν ἕνεκα τῆς ἐξωτερικῆς ἀφορίας οὐδὲν εἶχον εἰσπράξει. Τ' αὐτὰ κατέθετον πάντες οἱ προὔχοντες. Ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὁ Βέης ῥίπτει εἰς σκληρὰς βασάνους τὸν Παπαδημητράκην Λίτζον καὶ μαθὼν τὸ μυστικὸν μετέφερε δέσμιον τὸν Δεληγιάννην εἰς Ναύπλιον, ὅπου καὶ τὸν ἐκρέμασαν.

(1) Ραγκαβῆ. Ἑλλ. Β' σ. 9. (2) Μετάφρασις Κοκκίδου σ. 186.

Ἐν βραχεὶ δὲ ὅλη ἡ οἰκογένειά του ἐσφάγη, οἱ ὠραῖοι ἀδελφοί του ἐξηφανίσθησαν, ἡ περιουσία του ἐδημεύθη καὶ ὁ υἱός του Παναγιωτάκης ἐγένετο ἐξ ἐνδείας ἄσημός τις κλέφτης. Οἱ λοιποὶ προὔχοντες τῆς χώρας ἠναγκάζοντο νὰ διαμαρτύρωνται, ὅτι δὲν μετέσχον τοῦ κινήματος. Ἀλλ' ἐπλήρωνον ἀκριβὰ τὴν ἀνοχὴν τῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες ἀφοῦ ἔχυσαν ποταμοὺς αἱμάτων, ἀφοῦ ἠτίμασαν ἀπείρους παρθένους, ἀφοῦ ἀπεμύζησαν καὶ τὸν τελευταῖον τῶν ραγιαδῶν ὀβολὸν, ἀφοῦ κατέστησαν τὴν ὠραίαν νῆσον ἀχανὲς νεκροταφεῖον, ἐζήτουν παρὰ τῶν πλουσίων καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ χρεωστικὰς ὁμολογίας μεγίστων προσῶν, ἐπὶ ἐνεχύρῳ τέκνων· ἐν ὑπερημερίᾳ δὲ τὰ παιδία ἐξιλαμίζοντο ἢ ἐσφάζοντο, ἅπειροι δὲ πτωχοὶ ἐξηνδραποδίζοντο. (3) Πολυμελεστάτων οἰκογενειῶν ἅπαντα τὰ μέλη ριζικῶς ἐξηφανίσθησαν, πλείστοι ἐκουσίως ἐξεπατρίσθησαν πανοικεῖ, περὶ τὰς ἐξήκοντα χιλιάδας κατοίκων ἐσφάγησαν καὶ εἴκοσι χιλιάδες ἐπωλήθησαν (4) ὡς κτήνη.

Ὅτε δὲ οὐδὲν ἀπέμεινεν πρὸς ἀρπαγὴν ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐρρίφθησαν κατὰ τῶν Τούρκων, καὶ ὅτε ἐξ ἐπιμένων παραστάσεων ἐκείνων διετάχθησαν ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου νὰ κενώσωσι τὴν χερσόνησον, ἡρνήθησαν ἀπροκαλύπτως, ζηλοῦντες καὶ θαυμάζοντες τὴν τύχην τῶν συντρόφων ἀλλ' ἐντοπίων Λαλαίων καὶ Μπαρδουνιωτῶν (5) καὶ ἐζήτησαν τ' ἀδύνατα παρὰ τῆς Πύλης, δηλ. μισθοὺς δέκα ὀλοκλήρων ἐτῶν. Κηρυχθέντες δὲ φανερώς ἀντάρται, κατέστησαν ὁρμητήριον τὴν Τρίπολιν καὶ ἐξέδραμον εἰς πάσας τὰς διευθύνσεις δηρῶντες καὶ φονεύοντες. Οἱ κάτοικοι ἐτράπησαν εἰς τὰ ὄρη τὰ ἀπροσιτώτερα, πλείστοι δὲ ἀνεδείχθησαν κλέπται ἐνεκα τῆς διώξεως, οἵτινες συσσωματούμενοι ἐψό-

(3) Ἴδε καὶ Παπαρηγ. σ. 58. Οἶκον σ. 35. (4) Ραφενέλ. αὐτ.—Ραγκάδῃ Ἑλλ. Β. σ. 10. (5) Σεργίου Μακραιοῦ αὐτόθι, καὶ ἐν Ἰστορίᾳ Ἀ. Κωνσταντᾶ, σ. 138.

νευον εἰς ἐνέδρας πολλοὺς ἐσκορπισμένους Ἀλβανούς.

Οἱ σπουδαιότεροι τῶν Γορτυνίων κλεπτῶν ἦσαν τότε οἱ Κωνσταντῖνος, Ἀναγνώστης, Γεώργιος καὶ Ἀποστόλης ἀδελφοὶ Κολοκοτρωναῖοι, ὁ ἐκ Παλούμπα Κόλιας Πλαπούτας, ὁ ἐκ Βαλτεσινίκου γιγαντόσωμος Πανάγος Παναγούλιας καὶ ὁ ἐκ Καρνεσίου Ἀναγνώστης Βαρβάκης. Ἐνα δὲ Ἀλβανὸν Μπαλῆν περιφερόμενον μετὰ 40 ἢ 50 ληστῶν καὶ ἀρπάζοντα χρήματα, ζῶα καὶ ὠραίας γυναῖκας ἐκλείσαν ὁ Κόλιας μετὰ τοῦ Παναγούλια εἰς τὴν Καμινίτσαν τῆς Νυμφασίας καὶ τὸν ἐφόνευσαν μετὰ τῶν 43 ὁπαδῶν του, μὴ σωθέντος οὐδενός. (6) Ὁ δὲ Κ. Κολοκοτρῶνης ἔχων ἴδιον σῶμα ἐφόνευσε παρὰ μὲν τὴν γέφυραν τοῦ Μπίμπαγα ἐν Καζάνες τῶν Καλαδρύτων τὸν ἀνδρεῖον Ἀλβανὸν Μπεκιάρην μετὰ 36, εἰς δὲ τοῦ Μπουῖγα παρὰ τὴν Ἀνδροῦσαν τὸν Βεῖζον μετὰ 24.

Ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ἀνδραγάθημα ὅπερ κατέστησε πασίγνωστον τὸν Κωνστ. Κολοκοτρῶνην, διωρισμένον ἤδη ἀρχηγὸν τῶν ἀρματωλῶν ἐν Κορινθίᾳ, εἶνε ἡ καταστροφὴ τοῦ διαβολοῦ Μῆτς Ἀράπη, ζητοῦντος βία παρὰ τοῦ Χαλῆλ Βέη, τοῦ πάππου τοῦ Κιαμήλμπεη τῆς Κορίνθου, μισθοὺς 3 χιλ. Ἀλβανῶν. Ὁ Βέης ἔντρομος διὰ τὴν ἀπειλουμένην πυρπόλησιν τῆς ἀκινήτου περιουσίας του, γράφει πρὸς αὐτὸν ἐκ Ναυπλίου: « Παιδί μου καπετάν Κωσταντῆ Κολοκοτρῶνη! Ὁ Μῆτς Ἀράπης θέλει εὔγει με ἀπόφασιν ν' ἀφανίσῃ τὰ χωριά μου καὶ τοὺς ραγιαδες μου. Καὶ ἂν εἰσαι παιδί μου νὰ τὸν ἀφανίσῃς ». Ἐνεδρεύσας δὲ τότε ἐκεῖνος μετὰ 85 παλληκαρίων εἰς Φύκτια, προσέδαλε τὸν ἐκ Κορίνθου εἰσδαλόντα Μέτσον καὶ μετὰ κρατερὰν μάχην ἐφόνευσεν 62 Ἀλβανούς, ἐνὸς μόνου σωθέντος. Τὸ γεγονός διηγείρε πανταχοῦ χαρὰν καὶ ἐπὶ μακρὸν ἐφάλλετο κατὰ τὸ ἀκόλουθον δημοτικὸν ᾄσμα:

(6) Φρατζῆ Α' σ. 24

Καλὰ ἦσουν Μέτσο μ' στὰ βουνά, καλὰ καὶ στήν Ἀκράτα·
 Τὶ ἐχάλευες τὶ γύρευες στὸν κάτω τὸν Ἀγιώργη·
 Νὰ σὲ σκοτώσουν ἄξαφνα οἱ Κολοκοτρωναῖοι
 μαζὺ μὲ τοὺς συντρόφους σου καὶ μὲ τὰ παλληκάρια;
 — Ἐγὼ γιὰ κλέφτες περπατῶ γιὰ τὸν Κολοκοτρώνη·
 Ἐγὼ κλέφτες δὲν σκιάζομαι, τοὺς κλέφτες πάου νάδρω...
 Μιά παταριά τοῦ ρίξανε μ' ἐξηνταδυὸ κομμάτια
 Κ' ἐκεῖνος τὸ σπαθὶ ἔβγαλε κι' ἀπάνω τοὺς ἐχύθη κλ.

Ἐκτοτε ὅμως ὁ Κολοκοτρώνης κατέστη κάρφος εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν Ἀλβανῶν, ὡς καὶ τῶν Τούρκων, οὐδέποτε ἀνεχομένων μεγάλας ὑπεροχάς, καὶ ἐκ τούτου ἠναγκάσθη ν' ἀσφαλίσῃ τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὴν ἐν Γορτυνίᾳ μονὴν τῆς Κερνίτσης, ἐκεῖ δὲ καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος ἔμαθε παρά τινος μοναχοῦ Νεοφύτου νὰ συλλαβίσῃ ἐπὶ τῆς Ὀκτωήχου· (7) Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὁ Κωνσταντῆς περιεφέρετο εἰς τὰ ὄρη τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ Μάνης μέχρι Καλαβρυτῶν καὶ Κορίνθου, εὐρέθη δὲ μακρὰν τῆς Γορτυνίας ὅτε διὰ τελευταίαν φορὰν τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1779 εἰσέβαλον εἰς αὐτὴν οἱ Ἀλβανοὶ ἐνσπεύροντες τὸν φόνον καὶ τὸν ὄλεθρον.

Μετὰ φρίκης διηγοῦνται ἐν Βυτίνῃ τὰ τῆς εἰσβολῆς ταύτης, εἰς δὲ τὴν Βερβίτσαν δεικνύουν οἱ γέροντες καὶ τὴν θέσιν, ἐν ᾗ ἀνεσκολοπίζοντο οἱ κάτοικοι. Οἱ Ζυγοδιστινοὶ, Δημητσανῖται, Ζατούνιται, καὶ Στεμνιτσιῶται εἶχον καταφύγει εἰς τὰ σπήλαια τῶν βράχων τοῦ Λουσιίου καὶ πλείστοι μετὰ γυναικοπαίδων εἰς τὰς πέριξ Μονάς. Τὴν 16 Ἀπριλίου Ἀλβανικὸν ἀπόσπασμα ὑπὸ ἀξιωματικὸν Ἀραβὰ προσέβαλε μακρόθεν τοὺς ἐν τῷ Προδρόμῳ, ἀντικρούσαντας αὐτὸ ἐπὶ δύο ἡμέρας ἐπιτυχῶς. Ἀλλὰ τὴν τρίτην, ἐξαντληθέντων τῶν πολεμοφοδίων, οἱ Ἀλβανοὶ ἐπλησίασαν διὰ νυκτὸς καὶ ἀπέκλεισαν τὴν Μονήν, πυροβολοῦντες ἐκεῖ ὅπου ἤκουον φωνάς. Ἐκ τούτου μία μῆτηρ ἔρριψεν ἥρωικῶς ἔξω τῆς μονῆς πρὸς τοὺς βράχους τὸ κλαυθμηρίζον τέκνον της, ἵνα

(7) Π. Παπαζαφειροπούλου «Μεθυριάς». σ. 87

σώση τοὺς εἰς τὸ κελλίον συνωστισμένους, ἐπειδὴ ἀκούοντες τοὺς κλαυθμηρισμοὺς ἐπυροβόλουν καὶ ἐφόνευσαν τινὰς οἱ ἐχθροί.

Τὴν πρωίαν ἐπεχείρησαν νὰ ἐκπορθήσωσι τὴν ὀχυρωτάτην θέσιν δι' ἐφόδου καὶ ἔρριψαν ἑκατοντάδας σφαιρῶν κατὰ τῆς σιδηρᾶς θύρας διατρήτου οὔσης ἐκ τούτων μέχρι τῆς σήμερον. Ἡ θύρα ἤρchiσε νὰ ὑποχωρῇ καὶ θρῆνος καὶ κλαυθμὸς ἠκούσθη ἐν τῇ μονῇ. Ἀλλ' εἰς τῶν ἐγκλείστων ἐπιβαλὼν σιγὴν καὶ διατάξας προσευχὰς εἰς πάντας, τινάσσει τὰς πυριτοθήκας πάντων τῶν ἐν τῷ διαδρόμῳ, ἀποσπᾷ ἐν μέγα μετὰλλινον κομβίον ἐκ τοῦ φορέματος παρακειμένης γυκαϊκὸς, πληροὶ τὸ ὄπλον καὶ σταυροκοπηθεὶς πυροβολεῖ. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς ἄραψ ἔπεσε παρὰ τὴν θύραν εὐθὺς νεκρὸς. Οἱ δὲ λοιποὶ Τοῦρκοι, ὑποπτεύσαντες ἐνέδραν καὶ μὴ πειθόμενοι ὅτι εἶχον πράγματι ἐξαντλήσῃ τὰ πολεμόφοδια οἱ πολιορκούμενοι, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ἐξελεθόντες δὲ οἱ χριστιανοὶ καὶ εὐρόντες τὸ ἀπορριφθὲν παιδίον ἀνηρτημένον ἐκ τῆς νάκας ἀπὸ παρατυχόντος κλάδου καὶ ζῶν εἰσέτι εἰς τοὺς βράχους τῶν θεμελίων τῆς μονῆς, ἐδόξασαν ὀλοφύχως διὰ τὴν προστασίαν τὸν Ὑψιστον. (8)

Ἐπειδὴ ὁμως τὸ τελευταῖον τοῦτο ἔτος ἐντελῶς ἀπεθρασύνησαν οἱ Ἀλβανοί, ὁ Σουλτάνος ἐκήρυξεν αὐτοὺς ἀντάρτας καὶ ἀπέστειλε πρὸς ἐξόντωσίν των τὸν Ναύαρχον Γαζή-Χασάν-Τζεζαερλή μετὰ τοῦ μεγάλου διερμηνέως Ν. Μαυρογένη καὶ ἐπτὰ χιλ. στρατοῦ. Ὁ δὲ Ναύαρχος ἀρρικόμενος τὴν 28 Μαΐου 1779 εἰς Μύλους ἔγραψε τὴν ἐξῆς διαταγὴν:

Σ' ἐσένα Μοῦρτο Ἀμζα σ' ἐσᾶς Ἀρβανιτιά
Γλήγωρα νὰ σκωθῇτε αὐτοῦθ' ἀπ' τὸν Μωρηά.
—Στείλέ μας τοὺς λουφέδες μὴ στέλλῃς μπουγιουρντιά,
Γιατὶ χαρτιά ἔχω χίλια καημένα στὴ φωτιά
Καὶ σένανε σὲ γράφω στὴν κάτω τὴν μεριά...

(8) Ἴδε πλείονα ἐν σημειώσει τοῦ Κώδικος τῆς Μονῆς Προδρόμου καὶ εἰς Παπαχρηστοπούλου Τρικολωνικά. σ. 22 καὶ 61.

Κατελθὼν δὲ ἐκ Τριπόλεως ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀλβανῶν διεσκόρπισε τὸν στρατὸν τοῦ Χασάν εἰς τὰ Δερβένια⁽⁹⁾, ἐκείνος δὲ ἀδυνατῶν νὰ διεξαγάγῃ μόνος τὸν πόλεμον ἐζήτησε τὴν γνώμην καὶ τὴν συνδρομὴν τῶν ἐντοπίων Τούρκων καὶ τῶν προσελθόντων ἔπως προσκυνήσωσιν αὐτὸν προὔχόντων χριστιανῶν. Μετ' ἐκπλήξεως δὲ ἤκουσε παρ' ἀπάντων, ὅτι ὑπῆρχεν ἐν Πελοποννήσῳ στοιχεῖον μέγα δυνάμενον, οἱ Κλέπται, καὶ ἰδίᾳ ὁ ἐξοντώσας τὸν Μέτσον καὶ ἀμειλικτος διώκτης τῶν Ἀλβανῶν Κολοκοτρώνης, τὴν συνδρομὴν δὲ τούτων συνέστησαν αὐτῷ ὡς τὸ μόνον συντελεστικὸν μέτρον. Ὁ Χασάν μετὰ δυσφορίας κεκρυμμένης ἐζήτησε κατάλογον τῶν ἀρχηγῶν τῶν κλεπτῶν καὶ ἐκάλεσεν αὐτοὺς εἰς Ναύπλιον, ὑποσχόμενος μεθ' ὅρκου ἀσφάλειαν, πλοῦτη καὶ τιμάς. Εἰς δὲ τοὺς ἀδελφοὺς Κ. καὶ Ἀναγν. Κολοκοτρωνάους ἔγραψεν ἰδιαίτερον Μπουγιουρτί, λέγων αὐτολεξεῖ: «Σᾶς διορίζομεν νὰ σκοτώνετε χωρὶς φόβον τοὺς Ζορμπάδες. Εἶνε δικάσας ὅλα τὰ πράγματά των. Νὰ μᾶς φέрте μόνον τὰ κεφάλια των καὶ σᾶς συγχωροῦμεν ὅσα ἐκάματε καὶ δὲν ἐκάματε καπχέτια» κ.λ.

Καὶ πλεῖστοι μὲν Κλέπται προσῆλθον καὶ προσεκύνησαν κατὰ τὸν Ἰούλιον, λαβόντες ἐξ εὐνοίας τσόχινα Μπινίσια πλὴν τοῦ Κόλια Πλαπούτα, ὅστις ὡς ἀνώτερος πάντων τῶν ἄλλων ἐδέχθη καφὲν καὶ τσιμποῦκι καὶ πολυτελὲς καπὸτον. ⁽¹⁰⁾ Μόνος δὲ ὁ Κ. Κολοκοτρώνης καίτοι τυχὼν παρὰ τῶν ἐντοπίων Τούρκων πολλῶν τιμῶν, φιλύποπτος πάντοτε, δὲν προσῆλθεν αὐτοπροσώπως εἰς Μύλους, ⁽¹¹⁾ ἀλλ' ἔγραψε πρὸς τὸν Χασάν: «Ὑψηλότατε! Εἶμαι ἑτοιμος καὶ πρόθυμος εἰς τὰς διαταγὰς σου. Πρόσταξέ με ὅ,τι θέλεις». Ὁ δὲ Πασᾶς, μένεα πνέων ἐνδομύχως

(9) Δαμπρυνίδου Ναυπλία. σ. 305. Ραφενέλ σ. 192. (10) Φραντζή Α' σ. 29. Σημείωμα Γεωργιάδου ἐν ἀρχεῖφ ἐγγράφων Πλαπούτα.

(11) Φιλήμονος δοκίμιον Φιλ. Ἑταιρίας σ. 83.

διὰ τὴν ὑπερηφάνειαν, τὸν διέταξε νὰ στρατολογήσῃ, ἐκεῖνος δὲ συναθροίσας 850 Γορτυνίους καὶ πλείστους ἄλλους Ἀρκαδίους, Ἀνδρουσιανούς καὶ Λεονταρίτας (12) κατέλαβε τὰ Τρίκορφα καὶ ἔκλεισε τοὺς φοβουμένους αὐτὸν Ἀλθανοὺς εἰς τὴν Τρίπολιν.

Τότε αὖθις ὁ Καπετὰν Πασᾶς ἐκάλεσεν αὐτὸν εἰς Μύλους διὰ τὸ προσκύνημα, ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἀποφασίσας νὰ δράσῃ οὐχὶ πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῶν ὀρέξεων τοῦ Σουλτάνου, ἀλλ' ὅπως ἀπαλλάξῃ τοὺς ὁμοφύλους του ἐκ τῆς μάστιγος τῶν Ἀλθανῶν ἠρνήθη ἐκ δευτέρου νὰ προσκυνήσῃ καὶ δικαιολογῶν τὴν μὴ προσέλευσιν ἔγραψε πρὸς τὸν Πασᾶν: «Δὲν εἶνε καιρὸς τώρα νὰ ἔλθω νὰ προσκυνήσω. Οἱ Ἀρβανῖτες εἶνε εἰς τὴν Τριπολιτσά. Εἰμποροῦν νὰ πιάσουν τὰ βουνὰ καὶ θὰ σκορπίσουν τότε μέσα εἰς τὸν Μωρητὰ νὰ πάρουν τὸν τόπο.» (13) Τότε ὁ Χασάν, πολλὰ μερμηρίζων κατὰ φρένα, ἀπέστειλε τῇ εἰσηγήσει τῶν ἀγάδων εἴκοσι μπινίσια διὰ τοὺς ὑπ' αὐτὸν καπεταναίους καὶ ἐπὶ κεφαλῇς 6 χιλ. Τούρκων καὶ 3 χιλ. κλεπτῶν ἐξῆλθε τῶν Μύλων· στρατολογῶν δὲ καθ' ὁδὸν ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν Τρίπολιν εἰς Βολιμὴν καὶ ἀπέστειλε πρεσβείαν πρὸς τοὺς Ἀλθανοὺς ἵνα παραδοθῶσιν, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀντὶ ἀπικτησέως ἐφόνευσαν τοὺς ἀπεσταλμένους καὶ ὥρμησαν κατὰ τοῦ φυλάσσοντος τὰ στενὰ τῶν Τρικόρφων Κολοκοτρώνη, ἵνα ὑπερφαλαγγίζοντες τοῦτον καταφύγῃ διὰ Γορτυνίας εἰς τὴν Ἠλείαν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀλθανίαν. (15)

Ἀλλ' ἐκεῖνος γενναίως ἀντιστάς ἀπὸ τῶν προχωμάτων καὶ τρέψας παρὰ τὸν Ἅγιον Βλάσην, κατεδίωξεν αὐτοὺς ἐν τρομερᾷ φθορᾷ μέχρι τῆς πόλεως. Προσεγγίσαντος δὲ τότε τοῦ Πασᾶ καὶ ἀποκλείσαντος τοὺς Ἀλθανοὺς, πάντοθεν ἐξώρμησαν αὖθις ἐκεῖνοι πρὸς διάσχισιν τοῦ σώμα-

(12) Φρατζῆ σ. 31. (13) Διήγησις Θ. Κολοκοτρώνη σ. 6. (14) Οἰκον. σ. 39. (15) Ἀνέκδοτα Ἀναγνώστη Κονδάκη.

τος τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀποκρουσθέντες δὲ ἐξεστράτευσαν διὰ τρίτην φορὰν πανστρατεῖα κατὰ τῶν Τρικώρων, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν συντετριμμένοι νὰ τραπῶσιν εἰς ἄτακτον φυγὴν κραυγάζοντες: « Κολοκοτρώνη δὲν κάνεις νισάφι; » « Τὶ νισάφι (ἔλεος) νὰ σὰς κάνω, ἀπὴντα ἐκεῖνος, ὅπου ἤλθατε κ' ἐχαλάσατε τὴν πατρίδα μου, μᾶς ἐπήρατε σκλάβους καὶ μᾶς ἐκάματε τόσα κακά; » Ἐκεῖνοι δὲ προφητικῶς τῷ ἔλεγον: « Ἐφέτος δικό μας, τοῦ χρόνου δικό σου! Βρὲ Ρωμαῖοι ἐφέτος σκοτώνετε σεῖς ἐμᾶς, τοῦ χρόνου θὰ σκοτώνουν σὰς οἱ κακοῦργοι συντρόφοι σας ». (16)

Τῶν Ἀλβανῶν ἔκτοτε περιορισθέντων εἰς Τρίπολιν, ἐπῆλθον μετὰ τινας ἡμέρας περὶ τὰ τέλη Ἰουλίου ἔνθεν μὲν ὁ Κολοκοτρώνης ἐκείθεν δὲ τὸ Τουρκικὸν ἱππικὸν καὶ ἐπέφερον τρομερὰν σφαγὴν, θερίζοντες αὐτοὺς ἀνὰ τοὺς ἀγροὺς ὡς στάχεις. Ἀλλ' ἡ καταδίωξις τῶν ἐλαχίστων περιωθέντων ἐξηκολούθησε καὶ πέραν τῆς Τριπόλεως ἐντὸς τῶν κλεισωρειῶν τῶν Ἀροανείων καὶ τοῦ Ὠλένου. Κατὰ ὀρεινὸν δὲ ἄσμα, λέγει ὁ Ραφενέλ, οἱ σκυπετάροι πιεζόμενοι ἐγγύθεν ὑπὸ τοῦ ἀκαμάτου Κολοκοτρώνη καὶ βασανιζόμενοι ὑπὸ πυριφλεγούς δίψης, δὲν συνησθάνοντο πλέον ἐν ἑαυτοῖς οὔτε τὴν δύναμιν τοῦ μάχεσθαι οὔτε τὸ θάρρος τοῦ φεύγειν καὶ ἐκραύγαζον ἐπὶ τῶν βράχων τοῦ Κερυνείου ὄρους: « ὦ τρομεροὶ Χριστιανοί, ἀφῆτε τὰ παλληκάρια νὰ πῶσι πρῶτον καὶ ἔπειτα τὰ φονεύετε ». (17) Ἐπτακόσιοι δὲ μόλις διαπεραιωθέντες εἰς Δαδὶ καὶ λεηλατήσαντες τὴν Στερεάν, ἐταπεινώθησαν ὑπὸ τοῦ Μετσοβίτου ἀρματωλοῦ Τόλιου καὶ διελθόντες ἐκ τῶν κλεισωρειῶν τοῦ Πίνδου ἄοπλοι, ἔφθασαν εἰς Ἀλβανίαν. (18)

Σημαντικὸν καὶ μέγα ἠκούσθη ἔκτοτε καθ' ἅπαντα τὸν Ἑλληνισμὸν τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου Κο-

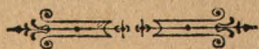
(16) Θ.Κολ. Διήγ. σ.6, Φραντζῆ 30.(17) Αὐτ. σ.193. (18) Κωνσταντᾶ 142.

λοκοτρώνη, ὅστις ἰδιοχείρως φονεύσας πλείστους κατὰ τὴν διώξιν εἰς τὸ κληθὲν στενὸν τῆς σφαγῆς ἢ Μακκελεῖον τῆς Ἀρβανιτιᾶς κατέστησε βεβαίαν τὴν νίκην (19), οἱ δὲ Ἀλβανοὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη ὡς φρικτότερον ὄρκον ὤμνουν: «Νὰ μὴ γλυτώσω ἀπὸ Κολοκοτρωνεῖο σπαθί» (20). Ὁ δὲ Καπετὰν Πασᾶς μετὰ τὴν νίκην συνήθροισε τὰς κεφαλὰς τῶν Ἀλβανῶν καὶ ἐπανελθὼν ἔκτισε δι' αὐτῶν ἀπαισίαν πυραμίδα πρὸς παραδειγματισμὸν καὶ καλέσας πάλιν τοὺς κλέπτας ἔδωκεν αὐτοῖς Ράϊ, ἥτοι πιστοποιητικὸν ἀμνηστείας καὶ τὴν τρίτην Ὀκτωβρίου ἀπῆλθεν εἰς Θεσσαλίαν, ὅπως καταστείλῃ ἐντελῶς καὶ τὰς αὐτόθι ἀταξίας τῶν Ἀλβανῶν. (21) Ὁ Κέλιας δ' ἔκτοτε διωρίσθη ὀριστικὸς τῆς Γορτυνίας Καπόμπασης, ἔχων ὑπ' αὐτὸν καὶ πολλοὺς κλέπτας ὡς κάπους.

Ἡ Τουρκία ἔλειχεν ἤδη τὴν χεῖρα, ἣν δὲν ἠδύνατο νὰ δαγκάσῃ καὶ ἐξέφραζεν εὐχαριστίας εἰς τοὺς ἐξοντώσαντας τοὺς Ἀλβανούς. Εἶχε δὲ ζητήσῃ πρὸς τοῦτοις καὶ τὴν συνδρομὴν τῶν Πατριαρχείων, ὃ δὲ Πατριάρχης Θεοδόσιος ἀντεκατέστησε διὰ δώδεκα Ἀρχιερέων τοὺς φονευθέντας καὶ ἐκπατρισθέντας ἐπαναστάτας τοῦ 1770, παραγγείλας εἰς τοὺς νέους Ἱεράρχας, ὅτι ὁ Σουλτάνος διὰ βασιλικῶν Φερμανίων παρέχει ἀμνηστείαν εἰς τοὺς πιστοὺς ὑπηκόους, παρορμῶν αὐτοὺς εἰς πόλεμον κατὰ τῶν Ἀλβανῶν (22). Ὑπῆρξεν ὅμως καὶ τις ἐξαιρεθεὶς τῆς ἀμνηστείας, ὃ ὑπερήφανος πρωτουργὸς τοῦ Θριάμβου, ὃ πάντοτε ἀνυπότακτος Κωνσταντῖνος ὁ Κολοκοτρώνης.

(19) Ραφενέλ. σ. 143. (20) Φιλῆμενος Δοκίμιον Φιλ. Ἑταιρ. σ. 83°.

(21) * στερία Κεῦμα. (22) Σέργιος Μακράτος παρὰ Σάθα σ. 286.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η'

ΦΟΝΟΣ ΚΩΝΣΤ. ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

Ο Γαζή Χασάν ἐν Γυθείῳ.- Οἱ ἡῤῥοι τοῦ Παναγιώταρου.- Προσι-
σθήματα Κολοκοτρώνη.- Φρικτὴ πολιορκία.- Ἡρωικὴ ἐξοδος.-
Φόνος τοῦ πτερός.- Διςκορπισμός καὶ πένια τέκνων.- Θαυμαστός
διάλογος χήρας καὶ ὀρφανῶν.- Ὁ Θεόδωρος νεαρός ἀρματωλός.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἰουνίου 1780
μέγας Τουρκικὸς στόλος μετὰ 14 χιλ. Τούρκων ἀπεδι-
βάζετο εἰς Γύθειον. Ὁ Γαζή Χασάν Πασᾶς ἐπανήρχετο
εἰς Πελοπόννησον ἵνα τιμωρήσῃ τὸν ἀνυπότακτον κλέ-
πτην Κολοκοτρώνην, ὅστις οὐδὲ μετὰ τὴν ἥτταν τῶν
Ἀλβανῶν ἔστερξε νὰ μεταβῇ εἰς προσκύνῃσιν αὐτοῦ. Οὐ
μόνον δὲ τοῦτο ἀλλὰ καὶ τοῦ διορισθέντος κατὰ τὸ πα-
ρελθὸν ἔτος Πασᾶ τῆς Πελοποννήσου αἰμοδόρου Ἀλή-
μπεη, περιφερομένου ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας καὶ δηρῶντος αὐ-
τὰς λόγῳ δῆθεν εὐταξίας, ὁ Κολοκοτρώνης περιερχόμε-
νος κατὰ Φιλήμονα ἀνὰ τὰ Φαλακρὰ τῆς Χερσονήσου
ὄρη καὶ ἐμψυχούμενος ἀπὸ τὴν ὑπερήφανον νίκην τῶν
Τρικόρφων δὲν κατέθεσε τὰ ὅπλα, ἀλλ' ὑπεχρέου τοὺς
Τούρκους νὰ περιορίζωσιν ἐν μέρει τὰς κατὰ τοῦ Λαοῦ
βιαιοπραγίας αὐτῶν. (1)

Ὅπως δ' ἀποδαίνῃ φοβερώτερος καὶ βαίνῃ ἐκ τοῦ
ἀσφαλοῦς εἶχεν ὀχυρωθῇ μετὰ τοῦ περιφήμου φίλου του
Παναγιώταρου εἰς τὴν μικρὰν Κατάνισσαν καὶ μαθὼν τὴν
ἐπιδρομὴν τοῦ Ναυάρχου μετὰ τοσοῦτου στρατοῦ, προη-
σθάνθη τὸν κίνδυνον καὶ ἐζήτησε βοήθειαν παρὰ τοῦ φί-
λου του Μιχ. Τρουπάκη. Ἀλλ' ὁ Μαυρογένης ἐματαίωσε
τὴν ἀποστολὴν βοηθείας, ἐνεργήσας ὅπως διορισθῇ ὁ Τρου-
πάκης Βέης τῆς Μάνης. Συγχρόνως δὲ ἔφθασεν ἐκ Ναυ-

(1) Δοκίμ. Φιλ. Ἑταιρ. σ. 84.

πλίου ἐπίκουρος τῶν Τούρκων καὶ ὁ Ἀλήμπεης, μεθ' ἱκανῶν χιλιάδων στρατοῦ. Ἡ θέσις τῶν κλεπτῶν προυμνήετο φρικτῇ. Ὁ πέπλος τῆς φρίκης ἐπεκάθητο ἐπὶ τῶν δύο ὅχυρῶν πύργων τῆς βραχῶδους Καστάνιτσας καὶ ὁ ποιητῆς τοῦ λαοῦ μελαγχολικώτατα ἄρχεται τοῦ ἠρωικοῦ του ἐγκωμίου :

Πολὺ σκοτίδιασε ὁ οὐρανὸς πάλι νὰ βρέξῃ θέλει,
Σκοτίδιασ' ἡ Μαυρομηλιά καὶ τῆς Μηλιάς ὁ κάμπος,
Ἐσύρανε τὰ ρέματα, ἐσύραν τὰ λαγγάδια
Κ' ἐκόπηκε τὸ πέρασμα, ἐκόπη τὸ γιοφύρι
Ποῦ κεῖ περνάει ἡ κλεφτουργιά, οἱ Κολοκοτρωναῖοι
Μὲ τὰ μπαϊράκια τὰ χρυσᾶ, τῆς ἀσημεπιστόλες. ...

Μυστηριώδης τις φρικίασις, πρόδρομος ἀνεξερευνήτος ἐπικειμένης αἱματηρᾶς καταιγίδος, περιῦπτατο περὶ τοὺς Πύργους καὶ οἱ δύο ἠρωικοὶ φίλοι, βλέποντες ἑαυτοὺς τὴν 7 Ἰουλίου πάντοθεν πολιορκημένους, δὲν ἐτόλμων νὰ ἐκφράσωσιν ἀλλήλοις τοὺς ἐνδομύχους τρόμους·

Κινᾶν καὶ πᾶν στὴν ἐκκλησιὰ γιὰ νὰ λειτουργηθοῦνε
Φορεῦν τὰ πόσια τὰ χρυσᾶ καὶ τὰ σπαθιά ζωσμένα
Σύντας ξελειτουργήσανε καὶ βγῆκαν στὴν κουθέντα
Πετάχθηκε ὁ Κωνσταντῆς καὶ λέει τοῦ Παναγιώτη:
«Τούτ' ἡ χαρὰ ποῦ 'χομ' ἐμεῖς θὲ νὰ μᾶς φέρῃ λύπη:
'Απόφ' εἶδα στὸν ὕπνο μου, στὸν ὕπνο ποῦ κοιμώμεν
Κ' ἐκάηκε τὸ πόσι μου κ' ἡ φοῦντα τοῦ σπαθιοῦ μου
Τὸ πόσ' εἶν' ἡ γυναῖκα μου κ' ἡ φοῦντα τὰ παιδιὰ μου
Τούτ' ἡ χαρὰ δὴ πᾶν, σὲ λύπη θὰ μᾶς φέρῃ».
Τ' ἀκούει ὁ Παναγιώταρος καὶ τὸν τσακᾶν τὰ γέλοια:
«Τί λὲς κουμπάρε Κωνσταντῇ τί λές; Τί κουδεντιάζεις;
Ποτὲ δὲν ἐπατήθηκε τῆς Καστανιάς ὁ κάμπος,
Οὐδὲ ὁ Τοῦρκος πάτησε ματῆς κ' ὁ Ἀλαμάνος,
Μόν' βγάλτε τὰ μπαϊράκια σας καὶ στήστέ τα στὸν Πύργο,
νὰ βλέπῃ ὁ Καπετάμπασας μὲ τοὺς Γιανιτσαράλους»,
Κ' ἀκόμα ὁ λόγος ἔσπεκε κι' οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἐζῶσαν.

Ὁ Ἀλήμπεης ἔγραψε πρὸς τοὺς πολιορκουμένους ζητῶν παρ' ἑκατέρου ἀνὰ ἓνα υἷον ὡς ὁμήρους, ἵνα λύσῃ τὴν πολιορκίαν. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀπήντησαν: «Δὲν προσκυνοῦμε· θέλομεν πόλεμο καὶ ὅποιος μείνει νικημένος, ἄς προσκυνή-

ση». (2) Μετὰ τὴν ἀγέρωχον ἄρνησιν παρὰδόσεως τὰ πυροβόλα διηύθυνον ἀτελευτήτους βόμβας κατὰ τῶν πύργων καὶ εἰκοσακισχιλίων μαινομένων πολιορκητῶν οἱ πυροβολισμοὶ συνεκλόνιζον ἐπὶ δώδεκα ἡμερονύκτια τὸ ἔδαφος. Οἱ δὲ πολιορκούμενοι ἀπτόητοι καὶ ψυχροὶ ἐσκορπιζον ἀπὸ τὰς πολεμίστρας τὸν τρόπον καὶ τὸν θάνατον, ἀλλὰ βλέποντες κρημνιζόμενον ἐκ τῶν βομβῶν τὸν περίβολον τῶν Πύργων, ἐξώρμησαν ξιφῆρεις τὴν νύκτα τῆς 19 Ἰουλίου μετὰ τὴν δύσιν τῆς σελήνης καὶ διελθόντες ξιφῆρεις ἐν μέσῳ τῶν ἀφυπνισθέντων ἐχθρῶν, ἀνῆλθον οἱ διαφυγόντες τὸν ὄλεθρον εἰς τὰ ὄρη.

Ἐν τούτοις ἐφρονεύθησαν μόνον τρεῖς ὡς καὶ τινες γυναῖκες. Τὸν Παναγιώταρον ὅμως συνέλαβον ζῶντα καὶ κατεκρεοῦργησαν οἱ Μπαρδουνιώται. Ἐκ τῶν ἀδελφῶν δὲ τοῦ Κολοκοτρώνη ὁ μὲν Γεώργιος ἠτύοκτόνησε πληγῶθεις, ὁ δὲ Ἀποστόλης ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνελήφθη εἰς τὸν λόγγον καὶ ἐφρονεύθη (3). Αὐτὸς ὁ Κολοκοτρώνης πληγῶθεις κατὰ τὴν ἔξοδον ἐκρύβη εἰς τὸ δάσος μόνος, τὴν δ' ἐπομένην μαστιζόμενος ὑπὸ τῆς δίψης, τῆς ἐπιτεινομένης ἕνεκα τοῦ πυρετοῦ, ὃς ἐκ τῆς πληγῆς κατεῖχεν αὐτὸν, ἐξῆλθε τῆς λόχμης, ἀλλ' αἶφνης εὗρέθη ἐνώπιον ἐπτὰ ἐκ Λακεδαιμόνους Ὀθωμανῶν ἰχνηλατούντων τοὺς φυγάδας καὶ ξιφουλκήσας ἀνέκραξε: « Βρὲ Τοῦρκοι! Κ' ἐγὼ θὰ χαθῶ μὰ κι' ἀπὸ σᾶς θὰ φάγω ὅσους μπορέσω! » Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἔντρομοι πρὸ τοῦ λέοντος ἐκείνου, τοῦ δεικνύοντος ὅτι ἐδίψα μάλλον αἷμα, ὥμνυον ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς του καὶ ὑποστήριξιν.

Πεισθεῖς δ' ὁ δεινῶς ταλαιπωρούμενος ἥρωας, ἔθεσε ἐν τῇ θήκῃ τὴν λόγχην καὶ καθήσας συνωμίλει καὶ ἐζήτησεν ὀλίγον ὕδωρ. Ἀλλ' οἱ πρὸς τοῦτο ἀφελῶς ἐ

(2) Θ. Κολοκοτρώνη διήγησις σ. 7. (3) Αὐτ. σ. 8.

γερθέντες τρεῖς Τοῦρκοι ἐπέπεσον αἰφνης ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ ἐπνίξαν τὸν ἀτρόμητον τοῦτον μάρτυρα τῆς πατρίδος, τὸν κλείσαντα τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα καὶ πληρώσαντα διὰ τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ σύμπαν τὸ γένος (4). Σκυλλεύσαντες δὲ τὸν νεκρὸν ἔρριψαν τὸ σῶμά του εἰς τινα τρύπαν τῆς Ἀρνης καὶ Κοζατίνας, ἵνα μὴ ζητηθῇ παρὰ τῆς ἐξουσίας καὶ περιουσίας του. Ὁ Κολοκοτρώνης τότε ἦτο μόλις 33 ἐτῶν, μετρίου ἀναστήματος, ἡλιοκαῆς, μελανόφθαλμος, ἰσχνός, εὐθυτενής, σπανίας ἀντοχῆς καὶ θαυμαστῆς ὠκυποδίας. «Μὲ ἵππον πρώτης τάξεως ἦτο ἀδύνατον νὰ τὸν φθάσῃ τις» (5).

Κατέλιπε δὲ τὴν χήραν αὐτοῦ Τσατζιᾶν νεαρωτάτην μετὰ τεσσάρων ἀρρένων καὶ ἐνὸς θήλεως, ὧν πρεσβύτερος ἦν ὁ Θεόδωρος μόλις δεκαετής. Κατὰ τὴν ἔξοδον ἐκ τοῦ Πύργου ἐσώθησαν μετὰ τῶν Γορτυνίων παληκαρίων τοῦ πατρός του ὁ Θεόδωρος, ὁ Νικόλαος θηλάζον ἔτι νήπιον, ἡ ἀδελφή των καὶ ἡ μήτηρ των. Τὰ δύο ἄλλα παιδιά ἡχμαλωτίσθησαν καὶ τὸν μὲν Χρῆστον ἐξηγόρασεν ὁ Θεόδωρος βραδύτερον παρὰ τινος Τοῦρκου τοῦ Λεονταρίου, τὸν δὲ μικρότερον Ἰωάννην κλέψας εἰς Ὑδραῖος ἐξ Ὀθωμανικοῦ πλοίου τὸν ἀπέστειλε λάθρα ἐξ Ὑδρας εἰς τοὺς συγγενεῖς του. (6) Ἡ δὲ χήρα ἐν Μηλιᾷ ἐγκαταστάσα, ἀνεῦρε μετὰ πολλὰς προσπάθειάς τὰ ὅσα τοῦ ἥρωος ἀνδρὸς αὐτῆς, ἀναγνωρισθέντα ἐκ τοῦ συνεστραμμένου ἐκ πληγῆς μικροῦ δακτύλου τῆς χειρὸς καὶ τὰ ἔθαψεν εἰς τὴν Μηλιάν, ἔμενε δ' ἐκεῖ πλησίον τοῦ μόνου διασωθέντος ἀνδραδέλφου τῆς Ἀναγνώστη.

Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐπένετο ἐν Μηλιᾷ, ἦλθον μετὰ τριετίαν ἐξ Ἀλωνισταίνης οἱ συγγενεῖς τῶν Δημητρακοπούλων ἀδελφοὶ αὐτῆς Κοτσακαῖοι καὶ τὴν μετέφερον κρυφίως εἰς Γορ-

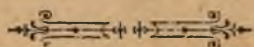
(4) Φρατζῆ Α' σ. 34 (5) Κολοκοτρώνη διήγησις σ. 8. (6) Φραντζῆ Α' σ. 33.

τυνίαν, γνωσθέντος ὅμως τούτου εἰς τοὺς Τούρκους ἤναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὰ ὄρη τῆς Πιάνης, ὁπόθεν μόλις προσεπορίζετο τὸν ἐπιούσιον ἄρτον ὑφαίνουσα ξένα καὶ στέλλουσα τὸν δωδεκαετη Θεόδωρον νὰ πωλῇ εἰς Τρίπολιν ξύλα. Κλαίουσα δὲ ἡ δύστηνος Ἑλληνὶς κατεφίλει τὰ τέκνα τῆς πολλάκις ἀναφωνοῦσα: «Πότε θὰ μεγαλώσετε, νὰ κόψετε μὲ τὸ σπαθὶ τοὺς Τούρκους ποὺ σκότωσαν τὸν Πατέρα σας;» -- «Ἐγὼ σὰν μεγαλώσω, τῇ λέγει ὁ ἐξαετής Χρῆστος, θὰ σοῦ φέρω ἐφτά κεφάλια Τούρκικα.» — «Μπράβο Χρῆστο. Καὶ σὺ Γιάννη τί θὰ μοῦ φέρῃς;» — «Ἐγὼ μάνα θὰ σοῦ φέρω ἓκατὸ καὶ θ' ἀνάψουμε φωτιά νὰ τὰ κάψουμε καὶ θὰ τὰ πηδήσουμε» (φοβερὰ πρόρρησις τῆς τύχης τῆς κεφαλῆς του εἰς τὴν μονὴν τῶν Αἱμυαλῶν). — «Ἄμ' ἐσὺ Θεοδωράκη, προσέθηκεν ἡ μήτηρ, ποῦ εἶσαι καὶ μεγαλείτερος;» — «Ἐγὼ δὲν βάνω κεφάλια Τούρκικα εἰς τὸ ταγάρι γιατί βρωμοῦν. Θὰ διώξω τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὸν Μωρηά, ὅπως ἔλεγεν ὁ πατέρας, γιὰ νὰ γλυτώσουμε.» Ἡ χήρα ταραχθεῖσα καὶ λαδοῦσα τὸ τέταρτον καὶ μόλις πενταετὲς τέκνον εἰς τὰ γονατὰ τῆς τὸ ἡσπάσθη καὶ στενάζουσα εἶπε: «Ἐσὺ Νικόλα εἶσαι κουταδάκι ἀκόμη, δὲν μπορεῖς οὔτε νὰ ρίξῃς τουφέκι.» — «Πῶς μάνα, ἐφέλισεν ὁ μικρὸς, δὲν μοῦ ἔδωκες τὴν Λαμπρὴ κι' ἔρριξα δύο;» (7)

Τοιοτοτρόπως ἀνέτρεφε τὰ τέκνα αὐτῆς ἡ χήρα τοῦ Κολοκοτρώνη, μετὰ τινα δὲ ἔτη μαθοῦσα ὅτι ὁ ἀνδραδελφός τῆς μετώκησεν ἐκ Μάνης εἰς Σαμπάζικα, ἐκδοὺς τὴν θυγατέρα του εἰς τὸν ἐκεῖ προεστῶτα Γ. Μεταξᾶν, ἔσπευσε παρ' αὐτῷ. Ἐκεῖ δὲ, μόλις δεκαπενταετῆς, διωρίσθη ὁ Θεόδωρος ἀρχηγὸς ὁμάδος ἀρματωλῶν, ὅπως προστατεύῃ τὴν ἐπαρχίαν Λεονταρίου. Τότε ἐφόνευσαν καὶ τὸν μεγαλείτερον θεῖόν του, μονόχειρα ἐκ νεότητος.

(7) Φαλὲξ ἐν «Ραμπαγῶ» Σεπτέμβριος τοῦ 1882.

ὅστις κατέλιπεν ἑπτὰ θυγατέρας καὶ τρία ἄρρενα, Γιαννάκην Δημητράκην καὶ Γεωργάκην. Ὁ Θεόδωρος ἐνυμφεύθη ἐν Λεονταρίῳ εἰκοσαετῆς καὶ καταδιωχθεὶς μετέφερεν ἔκτοτε τὴν οἰκογένειάν του εἰς Μάνην. Πολλάκις δ' ἐν τῇ μεταξὺ ἐπὶ κεφαλῇς ὄλων τῶν ἡρώων τῆς γενεᾶς τῶν Κολοκοτρωναίων, διωρίζετο ἀρματωλὸς τῆς Γορτυνίας καὶ καθηρεῖτο πάλιν διωκόμενος ὑπὸ τῶν Τούρκων διὰ σπείρας ἀργυρωνήτων δολοφόνων, οἵτινες ἔνεκα τῆς ἀνδρείας του πάντοτε ἀπετύγχανον.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι'.

ΘΡΙΑΜΒΟΙ ΚΛΕΗΤΩΝ

Ἡ Τρίπολις πρωτεύουσα. -- Πλησμονὴ κλεπτῶν. -- Οἱ Γορτύνιοι. -- Τραγοῦδι τῶν Κολοκοτρωναίων. -- Πιέσεις κλεπτῶν. -- Ἀγέρωχον Ζορμπᾶ. -- Ὁ ἐν Λάλα θυελώδης γάμος. -- Αἱ ἡρωίδες τῆς Γορτυνίας. -- Ἡ σύλληψις τοῦ Πρωτοσυγγέλου. -- Ἀφορμαὶ πρὸς καταδίωξιν. -- Ἀναφοραί, φερμάνι καὶ ἐπιτίμιον. -- Ὁ Κεχαγιᾶς εἰς Γορτυνίαν.

Μετὰ τὴν καταστροφὴν καὶ τῶν δύο μόνων ἀνυποτάκτων κλεπτῶν, τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τοῦ Παναγιώταρου, ὁ Καπετὰν Πασᾶς, ὁ Μουστάκας ἐπιλεγόμενος, διωρίσθη εἰς ἀνταμοιβὴν Μέγας Βεζύρης τῆς Πύλης. Φεύγων δ' ἐκ Πελοποννήσου ἐν διώρισεν ὡς συνήθως Μώρα-Βαλεσῆν, ἀλλ' ἀπλοῦν στρατιωτικὸν ἐπιστάτην (Μουχαζιλὴν) τὸν πατέρα τοῦ συνδραμόντος αὐτὸν Ἀλήμπεη Χατζῆ Ἰβραήμ, ὅστις ὑπῆρξεν ἐπὶ μακρὸν αἰμοβόρος ληστής. Ὁ δὲ νέος οὗτος σατράπης κατέλιπε μνήμην ἀπαισίαν, καθόσον ἐπέβαλεν εἰς τὴν Πελοπόννησον τὸν συνήθη μέγαν καὶ δυσβάστακτον φόρον, μὴ λαβὼν ὑπ' ὄψει τὴν τελευταίαν

ἀπογραφὴν τῶν κατοίκων ἐλαττωθέντων εἰς τὸ ἡμῖσι, ἦτοι εἰς 100 χιλ. μόνον ψυχάς.

Θανόντα ἐκεῖνον διεδέξατο τῷ 1781 ὁ υἱὸς Ἀλήμπεης, ἐφ' οὗ ἐνσκήψασα πανώλης συνεπλήρωσεν ἐπὶ πενταετίαν (1) τὴν Ἀλβανικὴν ἐρημίαν, καὶ ἐπαγίωσεν ἐπὶ τινα ἔτη τὴν ἡσυχίαν. Ἀλλ' ἔνεκα τῶν ἀγρίων ἀνὰ τὰς ἐπαρχίας ἐπιδρομῶν τοῦ Ἀλήμπεη ἤρξαντο πάλιν ν' ἀναφαίνωνται ἐπὶ τῶν ὁρέων κλέπται, ἐκεῖνος δὲ τρέμων τὸ μὲν τοὺς ἐν Ναυπλίῳ ἰσχυροὺς καὶ ἀντιπολιτευομένους αὐτῷ Ἀγάδες, τὸ δὲ τὰς ἐνδεχομένας ἐπιθετικὰς τῶν κλεπτῶν ἐπιδρομάς, μετέφερε τῷ 1786 τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Βιλαετίου εἰς Τρίπολιν, περὶ ἣν ἔκτισε τὸν σωζόμενον ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως ἀπλοῦν περίβολον καὶ οὐχὶ τείχη, (2) ἵνα κατὰ τὸν Πουκεβίλ εὐκολώτερον διαφεύγῃ τὸν ὀχυρὸν τοῦ φρουρίου κλωδὸν καὶ στρέφεται ἐν ἀνάγκῃ εἰς τ' ἀσφαλῆ τῆς Γορτυνίας ὄρη.

Ἀλλ' ἐν ἔτος μετὰ ταῦτα ἡ Πελοπόννησος ἐπλημμύρησεν αὐθις ἀπὸ κλέπτας. Εἰς τοῦτο δὲ συνέτεινε καὶ ἡ αὐξηθεῖσα ἀγριότης τῶν Τούρκων, μὴ δυναμένων νὰ εἰσπράξωσιν ὅλους τοὺς φόρους, ἔνεκα τῆς ἐλαττώσεως τῶν κατοίκων ἔκ τε τῆς πανώλους καὶ τῆς εἰς μικρὰν Ἀσίαν μεταναστεύσεως. Πλὴν τοῦ Θεοδωράκη Κολοκοτρώνη, ὅστις ἦτο ἀρχηγὸς μεγάλου σώματος Κολοκοτρωναίων ἀδελφῶν καὶ ἐξαδέλφων καὶ λοιπῶν ἀκολούθων, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀνεψιὸς του Νικηταρᾶς, εἶχον διαπρέψη ἐν Γορτυνίᾳ καὶ οἱ ἐξῆς. Πρωτίστως μὲν ὁ περίφημος Κόλιας, ὁ ἐκ Παλούμπα, περὶ οὗ μακρὸς ἔσται ἡμῖν ἐν τοῖς ἐπομένοις ὁ λόγος. Ὁ ἐκ Ραῦτῃ τῆς Ἡραίας συγγενῆς καὶ ἀμείλικτος ἐχθρὸς τοῦ Καπόμπαση Κόλια Θανασᾶς, ὁ παροιμιώδης διὰ τὴν δύναμιν τῶν βραχιόνων

(1) Ραφενέλ. σ. 193— Ραγκαβῆ Ἑλλ. Β' σ. 10. — (2) Δαμπруνίδου «Ναυπλία» σ. 291.

του. Τρίτος ὁ γιγαντόσωμος ἐκ Βαλτεσινίκου Παν. Πα-
ναγούλιας καὶ ὁ Γαῖτάνης Κολιόπουλος. (3) Πάντες οἱ
κλέπται οὗτοι, ὥς καὶ οἱ λοιποὶ τῆς Πελοποννήσου, δευτέ-
ρας τάξεως ὄντες, ὑπήκουον εἰς τὸν Ζαχαριᾶν καὶ τὸν Κο-
λοκοτρώνην, ἀκολουθοῦντες πάντοτε τὰς διαταγὰς των(4).

Οἱ κλέπται οὗτοι περιφερόμενοι μετ' ἀνοικτῶν σημαιῶν
ἄνευ τινος φόβου, προυκάλουν τρομερὰν ἀλλ' ἀνίσχυρον
τῆς ἐξουσίας τὴν καταδρομὴν. Τῆς καταδιώξεως δὲ ταύ-
της ἀποτέλεσμα ἦν ἡ καταπληκτικὴ αὐξησης τῶν ἀστῶν
τῶν ὁρέων, αἱ δμάδες τῶν ὁποίων κατὰ τὸν Πρόκες "Ο-
στεν, «περιέλαβον μέγα μέρος τῆς δυναμένης νὰ ὀπλο-
φορῇ νεολαίας καὶ ἐκράτουν τὴν πεποίθησιν τοῦ λαοῦ
ἐπὶ τὰς ἰδίας δυνάμεις, δι' ὧν καὶ μόνων κατόπιν ἐπέβσλεν
ἡ Ἑλλάς τὴν ἀνεξαρτησίαν της». Πόσῃν δὲ γοητείαν
ἀλλ' ἐν ταύτῃ καὶ θάμβος ἐνεποιοῦν τῷ ὑποτελεῖ λαῷ
τὸ ἀγέρωχον καὶ ἡ μεγαλοπρέπεια τῶν βασιλέων τῶν
βουνῶν, ἀποδεικνύει τὸ ἀκλόουθον περιλάλητον δημοτι-
κὸν ἄσμα.

Λάμπει ν' ὁ ἥλιος στὰ βουνὰ λάμπει καὶ στὰ λαγγάδια
Λάμπει καὶ στ' Ἄρκουδόρεμα, στὰ κλέφτικα λιμέρια
"Οποῦ ν' οἱ κλέφτες οἱ πολλοὶ οἱ Κολοκοτρωναῖοι.
Πῶχουν τ' ἀσήμια τὰ πολλὰ, τὲς ἀσημένιες πάλες,
Τῆς πέντε ἀράδες τὰ κουμπιὰ τῆς ἔξ τ' ἀπανοκούμπια
Πῶχουν τὰ δαμασκιὰ σπαθιά τ' ἀλάθευτα τουφέκια
"Οπου δὲν καταδέχονται τῇ γῆς γιὰ νὰ πατήσουν
Καθάλα πᾶν στήν Ἑκκλησιὰ καθάλα προσκυνᾶνε
Καθάλα περν' ἀντίδερο ἀπ' τοῦ Παπᾶ τὸ χέρι
Ρίχνουν φλωριά στήν Παναγιά, φλωριά ρίχνουν στοὺς ἁγίους
Καὶ στὸν ἀφέντη τὸ Χριστὸ τῆς ἀσημένιες πάλες :
«Χριστέ μου, βλόγα τὰ σπαθιά, βλόγα μας καὶ τὰ χέρια
Νὰ λευτερώσουμ τὸν ντουριά ἀπ' τῶν Τουρκῶν τὰ βρόχια»

"Απειρα διηγοῦνται ἐπεισόδια περὶ τοῦ ἡρωϊσμοῦ, τοῦ
ἀγρίου ἐνίστε, τῶν Κολοκοτρωναίων. Ὁ ἀείποτε συνετὸς

(3) Φρατζῆ Α' σ. 39. — (4) Φρ. αὐτόθι.

καὶ πολύμητις Θεόδωρος, πρεσβύτερος κατὰ τινὰ ἐτη-
τῶν ἀδελφῶν καὶ ἐξαδέλφων, ἐνήσκει μὲν μεγίστην ἐπ'
αὐτοὺς ἐπιρροὴν καὶ διὰ τὴν πρόδηλον ὑπεροχὴν τοῦ ἀ-
πήλαυε πατρικῆς στοργῆς παρ' ἀπάντων, ἀλλ' ἔνεκα
τῶν διώξεων καὶ τοῦ δυσχεροῦς πορισμοῦ τῶν τροφῶν δὲν
ἠδύνατο νὰ παρίσταται καὶ ὁδηγεῖ τούτους πάντοτε. Ἐκ
τούτου ὁ αἰείποτε ἀτίθασσος ἀδελφὸς αὐτοῦ Γιάννης καὶ ὁ
ἀνδρείος Κουντάνης ἐπέιζον ὀλίγον τὸν λαὸν καὶ ἰδίᾳ τοὺς
Τουρκολάτρας προὔχοντας. Ἀποδεικνύει δὲ τοῦτο πρὸς
τὴν παραδόσει τῶν γερόντων καὶ τὸ ἐξῆς δημοτικὸν ᾄσμα,
ἄφηγούμενον τὴν ἀπολογίαν ποιμένων πρὸς Τουρκικὸν
στρατιωτικὸν σῶμα.

Παιδιά μου μὴ μᾶς δέρνεται καὶ μὴ μᾶς τυραχνᾷτε
Κ' ἐμεῖς νὰ μαρτυρήσουμε τοὺς κλέφτες ποῦθε πάνε
Τοὺς κλέφτες τοὺς ἄρματωλοὺς τοὺς Κολοκοτρωναίους.
Ἐφῆς προφῆς περάσανε ἀπ' τὴ δική μας στάνη
Μᾶς πῆραν πέντε πρόβατα, πέντε μουνούχια κριάρια
Πῆραν τὴ στερφοκαλεσιά, τὴ στερφοπροβατίνα
Ποῦχε τὴν χάνδρα στὸ λαιμό. ποῦχε τὴν κρατητῆρα,
Μᾶς πῆραν καὶ μιὰ νιόνυφη τριῶν ἡμερῶν νυφούλα
Μπροστὰ τὴν πᾶν δὲν περπατεῖ καὶ πίσω δὲν πηγαίνει...

Αἱ πιέσεις αὗται σκοποῦσαι νὰ ἐμπνεύσουν φόβον ὥ-
πως μὴ προδοθῶσιν εἰς τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν ἦσαν
σπανιώταται καθ' Ἑλλάδων, καθόσον οἱ Κολοκοτρωναῖοι ὁ-
λοκλήρους κοινότητας εἶχον ὑπὸ τὴν ἄγρυπνον αὐτῶν
προστασίαν. Οὕτω διηγοῦνται, ὅτι κατὰ τινὰ χειμῶνα ὁ
Τριπολίτης Τσεκούρας καὶ ὁ Τουσοῦν Ἀγάς σπαῆδες ἔ-
φθασαν μεθ' ἐπτὰ στρατιωτῶν εἰς Μαγούλιαν κατὰ τὴν
ἡμέραν τῶν ἀπόκρεω καὶ ἠμπόδιζον τὸν κόσμον νὰ δια-
σκεδάσῃ ὡς συνήθως μετὰ τῶν γυναικῶν καὶ νεανίδων
ἔξω εἰς τὰς αὐλὰς καὶ τὴν πλατεῖαν τῆς ἐκκλησίας, κα-
θόσον τὸ κονάκι εἰς ὃ κατέλυον ἦτο ἐκεῖ πλησίον. Ἐ-
πειδὴ δὲ παρὰ τὰς συστάσεις τῶν προὔχόντων δὲν ἀπήρ-
χοντο ἐκεῖνοι, ἐκάλεσαν τὸν Θ. Κολοκοτρώνην διερχόμενον

μετὰ τοῦ σώματος αὐτοῦ παρὰ τὸ Πυργάκι εἰς τὸ Πλα-
 τανογέφυρον. Σπεύσας δ' ἐκεῖνος εἰς τὸ Κονάκι, ἄφησεν
 ἔξω τὸν ἀδελφόν του Γιάννην ὡς ἀπότομον καὶ προσε-
 πάθει νὰ πείσῃ τὸν Ἀγᾶ νὰ φύγῃ. Ἀδημονῶν ὅμως ὁ
 Γιάννης ἀνῆλθε πάνοπλος εἰς τὴν αἵθουσαν καὶ «γεια σας
 Τοῦρκοι!» εἰπὼν, ἔρριψεν ἓν βλέμμα ὅπως εὖρη κάθισμα.
 Ἰδὼν δ' ἐπὶ τινος διδανίου νωχελῶς καθήμενον τὸν σκύ-
 λον τοῦ Τούρκου ἔλαβεν αὐτὸν ἀπὸ τῶν ποδῶν καὶ τὸν
 διεμέλισε διὰ τῆς σπάθης του, ἀνακράξας ἀγρίως «Ἀγᾶ
 θὰ σὲ κάμω καὶ σένα;!» Οἱ Σπαῖδες περίτρομοι διὰ
 τὴν συμβολικὴν ἐκείνην καὶ προκαταρτικὴν σκηνὴν ἀ-
 πῆλθον αὐτοστιγμεί, μὴ τολμῶντες νὰ στρέψωσι τὴν κε-
 φαλὴν πρὸς τὰ ὀπίσω.

Πόσον δ' ἄτρομοι ἦσαν καὶ προκλητικοὶ πρὸς τοὺς
 Τούρκους καταδείκνυσι καὶ τὸ ἐξῆς ἐπεισόδιον λαβὼν χώ-
 ραν παρ' αὐτὸ τὸ Λάλα:

Σὲ γάμο τῆς ἀποκρηῆς ἐγλένταγε ὁ Κουντάνης
 Κι' ἀντίκρου του τραγοῦδαγαν ὁ Γιωργακλῆς καὶ ὁ Γιάννης,
 Τοὺς κρᾶζουν μιὰ τοὺς κρᾶζουν δυὸ κανένα δὲν ἀκοῦνε
 Κ' οἱ Τοῦρκοι ἐκοντεύανε μέσ' τὸ χωριὸ νὰ μποῦνε.
 Ὁ Θεωράκης τῷ δλεπε κι' ὄλο ἔπινε φαρμάκι
 Στάθη καὶ συλλογίστηκε καὶ λέει τ' Ἀντωνάκη:
 «Σύρε βρ' Ἀντώνη σκότωσ' τοὺς καὶ παρ' τοὺς τὸ κεφάλι
 Νὰ μὴν τοὺς πιάσουν ζωντανοὺς κ' εἶνε ντροπὴ μεγάλη».

Ἄλλ' ὁ Γεωργακλῆς μόλις εἶδε προσεγγίσαντας τοὺς
 Λαλαίους ἠγέρθη ἀπὸ τῆς τραπέζης καὶ εἶπε πρὸς μὲν
 τὸν ἀδελφὸν Κουντάνην καὶ τὸν ἐξάδελφον Γιάννην καὶ
 τὰ λοιπὰ παλληκάρια: «πάμετε!» πρὸς δὲ τὴν οἰκοδέ-
 σποιναν «κουμπάρα, νὰ μὴ σηκώσῃς τὸ σοφρᾶ. Τοὺς
 Μουρτάτες ἀλήθεια κι' ἀπ' ἀλήθεια!» Ἀμέσως δὲ πάν-
 τες ἐξορμήσαντες συνῆψαν πεισματωδεστάτην μάχην
 καὶ ἔτρεψαν μὲν ἐπὶ τέλους τοὺς Λαλαίους εἰς φυγὴν,
 ἀλλ' ἔσχον νεκροὺς μὲν δεκαεπτὰ καὶ πληγωμένους ἑννέα,

ἐν οἷς καὶ αὐτὸν τὸν ἀργηγὸν Θεόδωρον. Μετὰ ταῦτα ἡκολούθησεν ἄλλη συμπλοκή μετὰ πολιορκίαν τῶν Κολοκοτρωναίων ἐντὸς ἐξοχικοῦ ναῖσκου, καθ' ἣν διαρκούσης τῆς λειτουργίας ἔτρεψαν τοὺς Τούρκους καὶ συνθηκολογήσαντες πρὸς αὐτοὺς ἀνεκήρυξαν τὸν Θεόδωρον «Πατριάρχην βασιλέα τῶν ὀρέων» κατὰ τὸν ἔγγονόν του Φαλέξ (5).

Οὐ μόνον δὲ οἱ ἄνδρες ἀλλὰ καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες τῶν τριάκοντα ἐξ Κολοκοτρωναίων κλεπτῶν ἐποιοῦντο χρήσιν τῶν ὅπλων, ἀμυνόμεναι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς μητρὸς τοῦ Θεοδώρου κατὰ τῶν εἰσβαλλόντων εἰς τὰ χωρία τῶν Ἀρκουδόρεμα καὶ Λιμποθίσι Τούρκων. Διηγοῦνται δ' ὅτι ἡ ἀδελφή τοῦ Γεωργακλῆ Στεκούλα, ἡ μετὰ ταῦτα σύζυγος τοῦ στρατηγοῦ Πλαπούτα, ἀνεδείχθη ἡρώς ὡς ἀφοπλίσασα ἓνα Τοῦρκον, ὃν ἔπειτα ἐφόνευσε. Καὶ αὐτὴ ἡ ἐκ Λεονταρίου σύζυγος τοῦ Θεοδώρου Τσωτσή, ἡ θανούσα προῶρως, ἐπολέμει γενναϊότατα παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν νέων Σουλιωτῶν τῆς Γορτυνίας (6).

Ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον ὁ ἀριθμὸς τῶν κλεπτῶν ἔφθασε μέχρι τρισχιλίων, ἐξ ὧν τινες μὲν ἡ ἐξουσία διὰ δωροδοκιῶν ἐφόνευε, τινὰς συνελάμβανε καὶ πλείστους διώριζε Κάπους, πληρώνουσα καὶ ὑπέρογγα σιτηρέσια. Αἱ τιμητικαὶ δὲ αὐταὶ θέσεις ἐξῆπτον τὸ φρόνημα τῶν κλεπτῶν, οἵτινες ἐν βραχεὶ κατέστησαν μάστιγες εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ἀντιστραφέντων τῶν ὄρων ἐφέροντο πρὸς αὐτοὺς ὡς ἀγέρωχοι κυρίαρχοι. Συνέβη πρὸς τοῦτοις καὶ τὸ ἐξῆς σπουδαῖον γεγονός, ὅπερ ἐκορύφωσε τὴν ὀργὴν τῶν Τούρκων καὶ συνετάραξε τοὺς Ἕλληνας. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Θεοδώρου Γιάννης ἔχων ἀφορμὰς δυσαρσκειάς κατὰ τοῦ ἐκ Τριφυλλίας Πρωτοσυγγέλου καὶ Μω-

(5) Ἐν «Ραμπαγᾷ» 1882, φύλλον 419. (6) Φαλέξ, αὐτόθι.

ραγιάννη τῆς Πελοποννήσου καὶ μαθὼν ὅτι μετέβαινεν ἐκεῖνος εἰς Τρίπολιν, κομίζων τὰ συλλεχθέντα παρ' αὐτοῦ ἐξ ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν δικαιώματα τῶν Πατριαρχείων:

Πιάνει καὶ κάνει γράμματα στέλνει τοῦ Θεοδώρη:
 «Μάζω τὰ παλληκάρια σου κ' ἐγὼ τὰ ἰδικά μου
 Κ' ἔδγα στὸ Σαπολεῖδαδ στῆς Μαρμαριάς τὸν Κάμπο
 Πῶρχετ' ὁ Πρωτοσύγγελος ἀπὸ τοῦ Γαργαλιάνου
 Φέρνει τὰ γρόσια στὴν ντορβᾶ καὶ τ' ἄσπρα στὸ ντισάκι.»
 Ἐπῆγαν κ' ἐφυλάξανε στοῦ Γεφυριοῦ τὸ πόδι
 Κι' ὁ Σύγγελος ἀγνάντευε μὲ τ' ἄλογο καδάλλα
 Μιὰ παταριά τοὺς δῶκανε σκοτῶσαν πέντε δέκα
 Καὶ φεύγει ὁ Πρωτοσύγελλος μὲ τ' ἄτι σὴν ἀγέρας
 Μὰ ὁ Ζορμπᾶς πετάχτηκε μεσ' ἀπὸ τὸ ταμποῦρι
 Καὶ στὴ φυγὴ τὸν τσάκωσε μὲ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι. (?)

Καὶ ἔσπευσε μὲν ὁ Θεόδωρος καὶ ἐπιπλήξας τοὺς ἄφρονας συγγενεῖς ἀπέλυσεν εὐθὺς τὸν ἐπίσημον αἰχμάλωτον, ἀλλὰ καθ' ἕτερον δημοτικὸν ἄσμα συντεθὲν ἐν Τρίπολει :

Ἔρχεται ὁ Πρωτοσύγγελος
 Γιαρν' ἀπὸ τοῦ Γαργαλιάνου
 Κάλλιο νᾶχε τὸν πεθάνουν.
 Πᾶνε καὶ λένε τοῦ Πασᾶ
 Καὶ τοῦ κάνουν ἀρτζιχάλι
 Πρωτοσύγγελος κ' οἱ ἄλλοι. (8)

Μώρα-Βαλεσῆς δὲ τότε ἦτο ὁ Ὀσμὰν Πασᾶς, ὅστις πλειστάκις παρέστησεν εἰς τὴν Πύλην τὴν ἀνάγκην λήψεως ριζικῶν μέτρων κατὰ τῶν ὁσημέραι πληθυνομένων κλεπτῶν. Διότι ἔνεκα τοῦ πολέμου πρὸς τὴν Ρωσσίαν ὁ Ἀναγνωσταρᾶς εἶχε στρατολογήσῃ μετὰ τοῦ Νικηταρᾶ εἰς Πελοπόννησον χιλιάδας στρατιωτῶν, οὓς ἀπεβίβασεν εἰς Ἐπτάνησον καὶ ἐκείθεν, ἀρνηθέντος τοῦ Κολοκοτρώνη τὴν ἀρχηγίαν, ἐξεστράτευσεν εἰς Νεάπολιν κατὰ

(Τὸ ἀνέκδοτον τοῦτο ἄσμα ἔμαθον ἐν Δαγκαζίοις, δὲν περιλαμβάνεται δ' ἐν τῇ μεγάλῃ συλλογῇ Ν. Πολίτου. (8) Οἶκον. σ. 49.

τῶν Γάλλων, οἵτινες διὰ τοῦ πρέσβεως Σεβαστιάνη ἐτρόμαζον τὴν Πύλην ὑπενθυμίζοντες αὐτῇ τοὺς παλαιούς κινδύνους ἐκ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ Ὀρλώφ. Καὶ διανοήθη μὲν πάλιν ὁ Σουλτάνος νὰ ἐρημώσῃ τὴν διαρκῶς ἀποστάτιδα Πελοπόννησον, μεταφέρων τοὺς κατοίκους αὐτῆς πανοικεῖ εἰς Αἴγυπτον, ἀλλ' ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ Ε΄ ὡς Ἐθνάρχης ἔσωσε τὸν τόπον, ὑποδείξας ὅτι δὲν πταίουσι οἱ βασιλιάδες ἀλλ' οἱ κλέπται (9). Συγχρόνως, ἐπειδὴ ἐκλήθη εἰς Τρίπολιν ὁ Κολοκοτρώνης διὰ τὴν ὑπόθεσιν τοῦ πρωτοσυγγέλου καὶ ἐκ φόβου ἠρνήθη νὰ μεταβῇ, (10) ὁ Ὀσμὰν Πασᾶς ἐδίασε τοὺς κληρικούς νὰ συντάξωσιν ἀναφορὰν ἔντονον πρὸς τὴν Πύλην, ἣ δὲ δημοτικῇ Μοῦσα ἀπεθανάτισεν ἐκ τούτου τὴν δόξαν τῶν κλεπτῶν εἰς τοὺς ἐξῆς περιλαλήτους καὶ ὑπερηφάνους στίχους :

Οἱ γέροντες κι' οἱ προεστοὶ κι' οἱ προὔχοντες τοῦ τόπου
Πιάνουν καὶ γράφουν μιὰ γραφὴν στὸν Βασιλῆα στὴν Πόλιν·
« Ἄκουσε Ἀφέντη Βασιλῆα καὶ πολυχρονεμένε·
Οἱ κλέφτες ποῦνε στὸν Μωρηά γινῆκαν βασιλειάδες·
Ὁ Θεωράκης βασιλεὺς καὶ ὁ Γιάννης εἰν' Βεζύρης
Κι' ὁ Γιώργος ἀπὸ τὸν Ἀητό εἶνε Κατῆς καὶ κρένει. »
Ὁ Βασιλεὺς σὰν τᾶκουσε πολὺ τοῦ κακοφάνη
Κ' εὐθὺς φερμάνι ἔδωκε καὶ στὸ Μωρηά τὸ στέλνει
Τοὺς κλέφτας νὰ σκοτώσουνε τοὺς Κολοκοτρωναίους.

Συγχρόνως δὲ διέταξε τὸν Πατριάρχην καὶ ἐξέδωκε φρικτὸν συνοδικὸν ἐπιτίμιον κατὰ τῶν κλεπτῶν καὶ τῶν ὑποθαλπόντων αὐτούς, τοῦτο δὲ μετὰ τοῦ φερμανίου τῆς ἐξοντώσεως ἀπέστειλεν ἐν ἄκρᾳ μυστικότητι τὸν Νοέμβριον τοῦ 1805 εἰς Τρίπολιν (11) Μετὰ τὴν λήψιν δὲ αὐτῶν ὁ Ὀσμὰν Πασᾶς καλέσας αὐτόθι τοὺς Ἀρχιερεῖς καὶ Προεστῶτας ἀνέγνωσεν αὐτοῖς τὸ φερμάνι, τὸ ἐπιτί-

(9) Κολοκ. Διήγησις. σ. 16. — (10) Φαλῆς ἐν «Ραμπαγᾷ».

(11) Ἀνακριδῶς ὁ Φρατζῆς ἀναφέρει Νοέμβριον 1804. 12ε καὶ Κολ. διήγ. σ. 16.

μιοι καὶ τὴν συνοδικὴν ἐπιστολὴν καὶ τοὺς ἠπείλησεν, ἐπομωσάμενος τὸν μέγιστον τῶν ὄρκων, νὰ φυλάξωσι μυστικὰς τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, μέχρις οὗ φθάσῃ ὁ στρατός. Διὰ τοῦ ἐπιτιμίου ὑπεχρεοῦντο οἱ Χριστιανοὶ οὐ μόνον νὰ διακόψωσι τὰς σχέσεις, τὰς ὑποθάλψεις καὶ τροφοδοσίας τῶν κλεπτῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ καταδίδωσι τῇ ἐξουσίᾳ τοὺς ὑποθάλλοντας ἢ γνωρίζοντάς τι περὶ ἐκείνων καὶ προθύμως νὰ παρέχωσι τῷ στρατῷ ἔνοπλον συνδρομὴν πρὸς ταχυτάτην ἐξόντωσιν πάντων, ἄλλως νὰ ὦσιν ἀφωρισμένοι καὶ κατηραμένοι, καὶ ἐν γένει ἦσαν τοσοῦτον φρικώδεις αἱ ἀραί, ὥστε ἐρράγιζαν καὶ πέτρας κατὰ τὴν θρησκόληπτον τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀντίληψιν. (12)

Ἄμα δ' ἀρχομένου τοῦ 1806 ἐν μέσῳ καὶ βαρυτάτῃ χειμῶνι ἀπέστειλεν ὁ Πασᾶς τὸν Κεχαγιαῖν αὐτοῦ, ὅστις ἐστρατοπέδευσεν εἰς Μεγαλόπολιν, ἄγων μεγάλην δύναμιν καὶ πλήθος βασανιστικῶν ὀργάνων. Τοποθετήσας δὲ δύο ἰσχυρὰ ἀποσπάσματα εἰς τὴν Στεμνίτσαν καὶ εἰς τὰ Δερβένια συνέταξε κατάλογον προγραφῶν, ὡς ἄλλος Σύλλας, καὶ συλλαμβάνων πλείστους ἀθώους ὡς ὑποθάλλοντας τοὺς κλέπτας ἀνεσκολόπιζεν ἢ διεμέλιζεν εἰς τέσσαρα ἢ ἔφηνεν ἐπὶ τῆς σοῦβλας ἢ συνέτριβεν ἐπὶ ἄκμονος, θύων τῷ Προφήτῃ αὐτοῦ ἀπείρους αἵματηρὰς ἐκατόμβας καὶ παρέχων τῇ ἰδίᾳ λυσώδει ψυχῇ δεῖπνα Θυστεία. Θρήνος, κλαυθμὸς καὶ ὀδυρμὸς πολὺς ἠγέρθη καθ' ὅλην τὴν Πελοπόννησον πλημμυρήσασαν καὶ αὐθις ἐξ αἱμάτων. Ὁ δὲ λαὸς ἔντρομος συνετάχθη τῇ φωνῇ τῶν προετώτων μετὰ τῶν ἀγρίων ὀρδῶν καὶ ὑπεδείκνυνεν αὐτοῖς τὰ κρησφύγετα τῶν σταυραστῶν, οἵτινες κατέλιπον ἤδη ἐρήμους καὶ ὄρφανὰς τὰς ἀνέκαθεν ἀπροσίτους φωλεὰς αὐτῶν (13).

(12) Φρτζζῆ Α' σ. 41 — Οἶκον. 49. (13) Φρτζζῆ αὐτόθι. — Κολοκ. αὐτ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΑ΄

ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΑΙΩΝ

Προμηνύματα.- 'Απύκρουσις ἐκπατρισμοῦ - Φρικτὴ δειψίς.- 'Απὸ 150
σώζονται 17.- Διάσπασις καθ' ὁμάδας.- Φόνος Γεωργακλή.- 'Απα-
γωγή τῆς Βελετσοπούλας.- 'Αποτέφρωσις Κουντάνη.- Τὸ φοβερὸν
δράμα τῆς Μονῆς τῶν Αἰμουαλῶν.- 'Ολοκαυτώματα εἰς τὸν βωμόν
τῆς ἐλευθερίας.- 'Ο Θεόδωρός μόνος εἰς Ζάκυνθον.- Μνημόσυνον
ὑπὲρ τῶν ἡρώων.

Ἐνα μεγάλο σύγνεφο κ' ἓνα κομμάτι ἀκόμα
Στοὺς κάμπους ρίχνει τὰ νερά καὶ στὰ βουνὰ τὰ χιόνια
Δὲν εἶναι χιόνια καὶ νερά μόν' εἶναι μαῦρα δάκρυα
Ποῦ χύνει ὁλος ὁ Μωρηᾶς γιὰ τὸ φερμάνι ποῦρθε
«Τοῦρκοι! Ρωμαῖοι! στ' ἄρματα! Τοὺς κλέφτες νὰ σκοτώστε,
Τοὺς κλέφτες, τοὺς ἀρματωλοὺς, τοὺς Κολοκοτρωναίους» (1).

Βλέπων σύννους ὁ πολύμητις Θεόδωρος τὴν πάνδη-
μον ταύτην ἐκστρατείαν καὶ διαγνούς, τὸ πρῶτον ἤδη
κατὰ τὸν πολιτάραχον αὐτοῦ βίον, ἀφευκτον τὸν κίνδυ-
νον ἔνεκα τοῦ θανάτου τῶν ἐν Μάνῃ ἰσχυρῶν φίλων του
καὶ ἔνεκα τῆς προγραφῆς του ὑπὸ ἐχθρῶν καὶ οἰκείων
καὶ ὑπὸ τῆς ἐκκλησίας αὐτῆς, συνήγαγε παρὰ τὴν Πιά-
ναν τὰ ἑκατὸν πεντήκοντα παλληκάρια του, ἐν οἷς τριά-
κοντα καὶ ἕξ ἐν ὅλῳ Κολοκοτρωναίῳ, καὶ ἀνεκοίνωσαν
αὐτοῖς σχέδιον ἐκπατρισμοῦ. Ἄλλ' ἄς ἀκούσωμεν τὸν
διαβάτην ποιητὴν τοῦ λαοῦ, φάλλοντα λυρικώτατα καὶ ἐν
αὐτῇ τῇ Ἠπεύρῳ κατόπιν:

Προφῆς τὸ βράδυ πέρανα, ἀπ' τὰ βουνὰ τῆς Πιάνας
Πῶχουν τὰ πεῦκα τὰ πολλὰ καὶ τὰ κρυφὰ λιμέρια
Πῶχουν τοὺς κλέφτες τοὺς πολλοὺς τοὺς Κολοκοτρωναίους,
Κι' ἀπὸ τὸν Γέρω-Θοδωρὴ νὰ λέῃ στὰ παλληκάρια:
«Παιδιὰ μ' ἦρθε ὁ χινόπωρος, παιδιὰ μ' ἦρθε ὁ χειμῶνας
Ἐχιονιστήκαν ἡ κορφές, κρουστάλλιασαν ἡ βρύσες
Πέσαν τὰ φύλ' ἀπ' τὰ κλαργιά, ξισκιῶσαν τὰ λιμέρια...
Παιδιὰ μου!.. νὰ χωρίσωμε νὰ γίνωμε μπουλζούκια

(1) Φαλέζ, Τεκτονικὸν Σφυρίον σ. 51.

Σύρτ' ἄλλοι στ' Ἀρκουδόρρεμα, κι' ἄλλοι κατὰ τὸν κάμπο
 Νὰ βρῆτε φίλους μας παληοὺς νὰ βρῆτε καὶ κουμπάρους
 Κι' ἐγὼ θὰ πάω 'ς τὴ Ζάκυνθο νὰ σμίξω-μὲ τοὺς Φράγγους
 Ὅσο νὰ ξεπεράσωμε τὸν φετεινὸν χειμῶνα.
 Κι' ἀπὲ σὰν πάρῃ ἡ ἀνοιξι καὶ λειώσουνε τὰ χιόνια
 Κι' ἀνοίξῃ ὁ γράδος κ' ἡ ὀξυά, κ' ἰσκιώσουν τὰ λιμέρια
 Ἐδῶ νὰ ξανασμίξωμε· (1)

Ἀρνηθέντων ὁμῶς ἐκείνων νὰ διαλυθῶσιν, ὕψωσεν ἀνοικτὴν τὴν σημαίαν τῆς ἀνταρσίας καθ' ὅλων τῶν μεγίστων δυνάμεων τοῦ Μωρέως φέρουσιν εἰς τὸ μέσον Χ καὶ περὶ αὐτὸ πολλοὺς ἀστέρας, ἀλλὰ στερούμενος τῶν ἐπιτηδείων ἠναγκάσθη νὰ διχάσῃ τὸ σῶμά του. Καὶ ἐκ τῶν ταχθέντων ὑπὸ τὸν εἰκοσαετῇ ἀνεψιὸν του Μῆτρον, 44 μὲν ἐσφάγησαν μετὰ τέσσαρας ἡμέρας, συμπλακέντες κατόπιν χορῶν καὶ ἀσμάτων πρὸς 500 αἰφνης ἐπιδραμόντας Τούρκους. Ἐν αὐτοῖς δὲ ἦσαν καὶ ἑπτὰ νεαροὶ Κολοκοτρωναῖοι, πετόντες ἥρωικῶς ὁ εἰς παρὰ τὸν ἄλλον. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν διασωθέντων οἱ ἡμίσεις ἐφονεύθησαν παρὰ τὰ Μαγούλιανα μετὰ κρατερὰν μάχην καὶ οἱ λοιποὶ ἀκέφαλοι καὶ ἄσιτοι ἐξωλοθρεύθησαν διὰ προδοσιῶν καὶ ἐνέδρας. (2)

Τὸ δὲ σῶμα τοῦ Κολοκοτρώνη, ἐξ ἑκατὸν εἰκοσιν ἀνδρῶν συγκείμενον, ἐτράπη εἰς Ἅγιον Πέτρον καὶ μετὰ φρικτὰς περιπετείας καὶ ἥρωικωτάτας μάχας, ἃς θὰ ἱστορίσωμεν λεπτομερῶς ἐν τῇ βιογραφίᾳ τοῦ μεγάλου Γέροντος, διασπάσθη καὶ ἀποσυνετέθη ἐλλείψει τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης τετράκις διατρέξας ἐν διαστήματι ὀλίγων μηνῶν ὁλόκληρον τὴν Πελοπόννησον ἐπέστρεψεν εἰς Γορτυνίαν μετὰ δεκαεπτὰ μόνον συγγενῶν του καὶ τοῦ ἐκ Τριφυλίας πιστοῦ παλληκαρίου Γιώργου. Ἐκεῖ ὁμῶς διωχθεὶς ἀπηνῶς διέσπασεν αὐθις εἰς μικρὰς ομάδας τοὺς περὶ αὐτὸν καὶ τοὺς διεσκόρπισε πρὸς διάσωσιν, ἀλλ'

(1) Συλλέκτης Κώστας Κρυσιάλλης, Ἡπειρώτης, ἐν τῇ μεγάλῃ συλλογῇ Ν. Πολίτου. (2) Φαλέζ, Τεκτονικὸν Σφυρίον σ. 51.

ἀτυχῶς ἐπηκολούθησε πικνωλεθρία ἔνεκα τῆς μεγάλης ἐπιμονῆς τοῦ Ὀσμὰν Πασᾶ, ἀπειλοῦντος διὰ σφαγῆς καὶ τοὺς ραγιάδες καὶ τὸν στρατὸν του, ἂν ἔμενεν ἔστω καὶ εἰς Κολοκοτρωνῆς ζῶν.

Καὶ ὁ μὲν περίφημος ἱππεὺς Γεωργακλή, πρωτεξάδελφος τοῦ Θεοδώρου, ὁ ῥίπτων ἀπὸ τοῦ ἵππου τὸ ξίφος δεδεμένον ἀλύσσει καὶ φονεύων τοὺς Ἀτλίδες Τούρκους, ἐπροδῶθη καὶ διαβαίνων τὴν γέφυραν τῆς Μαρμαριάς μετὰ τεσσάρων ἐφίππων, ἐφρονεύθη ἐξ ἐνέδρας, ἐφάλλετο δ' ἐπὶ μακρὸν ἢ ἄδοξος δολοφονία του διὰ τῶν ἐξῆς στίχων, ἐν οἷς πρὸς τοῖς ἄλλοις διαλάμπει καὶ ἡ τόσον ζωηρὰ παρὰ τοῖς κλέπταις μητρικὴ στοργή.

Ψηλό τετράκορφο βουνὸ ποτάμι ροβολάει
Μὰ ἦταν θελό, μὰ ἦταν πυκνό, στή μέση ματωμένο
Ἄπ' τῶν κλεπτῶν τὰ αἵματ' αὐτῶν Κολοκοτρωναίων...
Σκοτώσανε τὸν Γεωργακλή τὸν πρῶτον καπετάνιο,
Ποῦ ἔτανε τὸ τριαντάφυλλο τῶν Κολοκοτρωναίων!
Τρεῖς λυγερὲς τ' ἀκούσανε καὶ πάνε γιὰ νὰ πλύνουν
Ἡ μία κλαίει τοὺς ἄρρωστους, ἡ ἄλλη τοὺς λαβωμένους,
Καὶ τοῦ Γεωργάκη ἡ ἀδερφή μοιρολογάει καὶ λέει:
«Γιὰ σὴκ' ἀπάνω Γεωργακλή καὶ μὴ βαρεῖά κοιμᾶσαι
Τὶ σοῦρθανε τρία γράμματα σὲ τρεῖς μεριές καὶ μένα·
Τὸ 'να τὸ στέλνει ἡ μάνα σου καὶ τ' ἄλλο γὰ ἀδερφή σου
Τὸ τρίτο τὸ πικρότερον ἡ ἀγαπητικὴ σου» -
—«Μὰ δὲν μπορῶ νὰ σηκωθῶ οὔτε νὰ περπατήσω·
Σηκῶστε με γιὰ νὰ σταθῶ, καθήστε με νὰ κάτσω
Καὶ φέρτε μου τὰ γράμματα κοντὰ νὰ τὰ διαβάσω...»
Τῆς μάνας του πρωτάνοιξε κι ἄρχισε νὰ θακρῶ...»

Ὁ δὲ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κουντάνης, ὁ περικαλλέστερος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης νέος, ἐρώμενος περιπαθῶς τῆς θυγατρὸς τοῦ προεστῶτος τῆς Νεμνίτσης Βελέντζα καὶ ξενισθεὶς πρὸ αὐτῶν, μετὰ τὸν χωρισμὸν ἀπήγαγε μετὰ δύο συγγενῶν του τὴν κόρην καὶ τὴν ἔφερε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὸ ἐξ ἐλατῶν πυκνότατον δάσος :

Θεοδώρε.. νὰ μὴ μ' ἀρνηθῇς νὰ μὴ μὲ λησμονήσης..

—Παῖσμάς σου τὸν πατέρα μου καὶ μ' ἀρπαξὲς Κουντάνη

Καὶ θὰ σηκώσῃ τὸ χωριὸ στὸ πόδι νὰ σὲ πιάσουν·
 Ἐπάτησες καὶ τὸ φῶμι καὶ τὸ μουςαφιρλίκι
 Σύρε με πίσω σύρε με...»

Συναισθανθεῖς δ' ὁ ἥρωες βαθύτατα τὴν καταπάτησιν τῶν ἱερῶν τῆς φιλοξενείας ὑποχρεώσεων, κατέπνιξε τὸ φλογερὸν αὐτοῦ αἶσθημα καὶ ἐπέστρεψε περὶ τὸ λυκαυγὲς τὴν παρθένον εἰς τὸν Βελέντζαν ἀγνὴν ὡς τὰ κρῖνα, παραγγείλας αὐτῇ ὅτι θὰ περάσῃ ἐν στόματι μαχαίρας τὴν Νεμνίτσαν ὅλην, ἂν ἐτέλμα νὰ τὴν νυμφεύσῃ μετ' ἄλλου. Σπεύσαντες ὅμως πολλοὶ Τσῦρκοι τὸν ἔκλεισαν αἰρῆνης εἰς τινα καλύβην τοῦ Χρυσοβοιτοῦ, μὴ δυνάμενοι δ' ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας νὰ τὸν φονεύσωσι, συνέλεξαν δέματα τῶν ξύλων καὶ σχηματίσαντες σωροὺς περὶ τὴν καλύβην ἔθεσαν πῦρ καὶ παρέσχον καὶ τοῦτον ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς θεᾶς Ἐλευθερίας. Ὁ Πασᾶς τῆς Τριπόλεως, ὅστις ἀπὸ τῆς προηγουμένης εἶχε προτείνει τῇ Κουντάνῃ καὶ τοῦ ἀποσπασματάρχου (Γιούμπαση) πολλὰς τιμὰς ἀνέηλε παραδοθῆ, ἐλυπήθη διὰ τὴν πυρπόλησίν του καὶ μαθὼν αὐτὴν ἀπέρριψε καὶ τὸ τιμπευκί του (3).

Ὁ Δημητράκης Κολοκοτρώνης μετὰ τριῶν ἑλλων ἐκρύβη εἰς Βυτίναν, ἀλλὰ διωχθεὶς ἔφυγε μετὰ δύο ἡμέρας ἐκείθεν, ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ἐφονεύθη παρουσίασαν τὴν κεφαλὴν καὶ τὴν ἔχουσιν γράμματα χειρὰ του εἰς τὸν Πασᾶν, ὡς ἀνήκουσαν ἐγένετο εἰς τὸν Θεοδωράκην!

Ὁ δὲ γνωστὸς ἡμῖν ἀδελφὸς τοῦ Θεοδώρου Γιάννη, ὁ Ζορμπᾶς ἐπιλεγόμενος διὰ τὸ ἀγέρωχον αὐτοῦ, μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου Γιώργα, τοῦ ἐξ Ἀετοῦ τῆς Τριφυλίας Γεώργη καὶ τεσσάρων ἄλλων Κολοκοτρωναίων μετέβησαν εἰς Ζάτουαν, (4) ἀλλὰ μὴ εὐρόντες ἐκεῖ τὸν οἰκογενειακὸν φίλον καὶ προστάτην αὐτῶν Θανόπουλον,

(3) Φαλῆς περὶ στρατιωτικῆς ἀνατροπῆς σ. 61. (4) Κολοκ. διήγησις σ. 22.

ἔφθασαν τὴν πρωΐαν διὰ Παλαιοχωρίου εἰς τὴν μονὴν τῶν Αἰμυαλῶν, παρὰ τὴν ἐποίαν ἔμελλε νὰ λάβῃ χώραν «ἐν τῶν συγκινητικωτέρων ἐπεισοδίων τοῦ φιλελευθέρου βίου τῶν κλεπτῶν, παλαιόντων κατὰ τῆς τυραννίας». (5)

Καλόγερος ἐκλάδεε στῆς Αἰμυαλοῦς τ' ἀμπέλι
 Βλέπει ἀπὸ πέρα κ' ἔρχονται τὸν Γιώργα καὶ τὸν Γιάννη
 Ἄπο μακρὰ τὸν χαιρετοῦν κι' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λένε :
 «Γιὰ κρύψε μας Καλόγερε κρύψε μας Μπουραζέρη
 Ψωμί κρασί γιὰ φέρε μας τ' εἴμαστε πεινασμένοι»
 — «Ἐλάτε μπᾶτε στὸ ληνὸ νὰ κάμετε λημέρι,
 Ποῦ ὁ τόπος εἶν' ἀπόμερος κι' ἀλάργ' ἀπὸ τὴν στράτα»
 Καὶ πῆγε καὶ τοὺς ἔκρυψε σ' ἓνα ληνὸ στ' ἀμπέλια
 Ποῦ τ'αν γεμάτος κλήματα ἀπὸ τὰ κλαδεμμένα..
 Πετειέται ὁ Γιώργας καὶ τοῦ λέει κι' ὁ Γιάννης τοῦ μιλάει
 «Καλόγερε φέρε ψωμί νὰ φᾶν τὰ παληκάρια».
 — Καθῆστε λίγο βρὲ παιδιά νὰ πάγω νὰ σᾶς φέρω.
 — «Τῆρα καλὰ καλόγερε νὰ μὴ μας μαρτυρήσῃς
 Σοῦ κόβει ὁ Γιώργος τὰ μαλλιά κι' ὁ Γιάννης τὸ κεφάλι».
 Καὶ κείνος πείσμα τὸ ἔβαλε πολὺ τοῦ κακοφάνη
 Τοὺς ἄφησεν ἀξένοιαστους....

Καὶ ἀποστείλας μικρὸν ὑπηρέτην πρὸς εἰδοποίησιν τοῦ ἐν Στεμνίτῃ Τουρκικοῦ ἀποσπάσματος ἔσπευσεν εἰς Δημητσάναν, ὁπόθεν ὁ δημογέρων Ἀθαν. Ἀντωνόπουλος εἰδοποίησε κρυφίως τοὺς κλέπτας νὰ φύγωσι πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Τούρκων, μετὰ ταῦτα δέ, ἔταν μετὰ Ζυγοβιστινῶν καὶ Δημητσανιτῶν ἔβαινε βραδέως πρὸς τὴν Μονὴν, διέταξε νὰ πυροβολῶσιν ὁμαδὸν μακρόθεν, ἵνα εἰδοποιούμενοι οἱ κλέπται σωθῶσιν εἰς τὸ ἐγγὺς ἐξ ἐλατῶν δάσος. Ἀλλ' ἐκεῖνοι παρέμειναν ὑπερηφάνως, μετ' ὀλίγον δὲ τριπλῇ περιπολίᾳ ἔφθασεν ἐκ Στεμνίτσης καὶ τὸ πρῶτον αὐτῆς τμῆμα διῆλθεν ἀνυπόπτως δῆθεν καὶ ἐκρύβη εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς Κλινίτσης ἐντὸς τοῦ ρεύματος. Ὄταν ὅμως ἐπλησίασε καὶ τὸ δευτέρον μετὰ τῶν παρασυρθέντων Στεμνιτσιωτῶν Δημητσανιτῶν καὶ Ζυγοβιστινῶν, ὁ Γιάννης

(5) Σπ. Λάμπρος, ἐν «Νεολ. Κων)πόλεως» φύλλον 14 Δεκεμ. 1907.

διέταξε πῦρ καὶ ἐφόνευσέ τινας Τούρκους, ἐπλήγωσε δὲ καὶ τὸν Καλόγηρον. Μετὰ τὸν ἀκροβολισμόν τοῦτον οἱ μὲν κλέπται ἐκλείσθησαν εἰς τὸν θόλον τοῦ ληνοῦ καὶ προχείρως ἀνορύξαντες πολεμίστρας ἡμύνοντο κρατερῶς, οἱ δὲ Τούρκοι

Ἀπὸ μακρὰ τοὺς ἔζωσαν κι' ἀπὸ μακρὰ τοὺς λένε :
 «Ἐβγα Ζορμπᾶ προσκύνησε μ' ἔλη τὴν συντροφιά σου
 Καὶ σοῦ χαρίζω τὴ ζωὴ καὶ σὲ καὶ στὰ παιδιὰ σου»
 — «Πῶς μὲ περνᾷς Μπουλούμπαση γιὰ νὰ σὲ προσκυνήσω
 Ποῦ ἔγω εἰμ' ὁ Γιάννης ὁ Ζορμπᾶς κι' ἂν σοῦ βαστάῃ ζύγω!»
 Δὲν κόταγαν νὰ πᾶν κοντὰ τοὺς ἔτρωγε τὸ φεῖδι,
 Μὰ δσα φτερὰ καὶ πούπουλα ἔχει ν' ἡ μαύρη κότα
 Τόσα τουφέκια πέφτανε μεσ' τοῦ ληνοῦ τὴν πόρτα.

Βλέποντες ὅμως οἱ Τούρκοι, ὅτι ἐπερχομένης τῆς νυκτὸς οἱ κλέπται θὰ διέφευγον ὡς συνήθως, ἐξορμῶντες ξιφῆρεις ἐκ τοῦ ληνοῦ, ἐπενόησαν σατανικώτατον καὶ ἀποτρόπαιον σχέδιον, κατὰ τε τὴν παράδοσιν καὶ τὸ ἄσμα.

Ρίξαν φωτιά μεσ' τὸ ληνὸ κουδάρια θειαφοκέρι,
 Πιάσαν ἡ κληματόδεργες κι' ὁ Γιάννης τραγουδάει :
 «Τώρα νὰ ἰδῇς Μπουλούμπαση, νὰ ἰδῇς πῶς προσκυνᾶνε
 Δὲν εἶναι μιὰ δὲν εἶνε δυὸ ποῦ σ' ἔκαμ' ἄνω κάτω,
 Ποῦ σ' ἔκαμα σάν τὸ λαγὼ Μπουλούμπαση νὰ τρέμῃς·
 Χίλιες φορὲς τὰ γέμισες καὶ πάλι θὰ γεμίσης».

Εἰς Ἀλθανὸς ἀποπειραθεὶς νὰ βιάσῃ τὴν θύραν ἔπεσε νεκρός. Ἀλλ' ὁ ἀποπνικτικὸς τοῦ θείου καπνός, ἀπειλῶν τὸν δι' ἀσφυξίας θάνατον, ἡνάγκασε τοὺς πνιγομένους ἡρώας νὰ ἐξορμήσουν ξιφῆρεις ὑπὸ τὰς ἐνθουσιώδεις ἰαχὰς καὶ βλασφημίας κατὰ τῶν Τούρκων τοῦ ἀρχηγοῦ των Γιάννη, ὅστις προυχώρησε πρῶτος κατὰ τῶν κεκρυμμένων καὶ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς βαλλόντων ἐχθρῶν,

Καὶ τὸ τουφέκι του ἄδειασεν ἔκαμ' ἓνα γιουροῦσι.
 Τρεῖς παταριὲς τοῦ ρήξανε καὶ πέφτει λαθωμένος
 Καὶ ἡ φωτιά τὸν ἔζωσε καὶ τ' ἄρματα δὲν πιάνουν
 Τοῦ ρίχνουν ἄλλη παταριά καὶ μοῦγκριξε σάν λύκος
 «Ἀφίνω γειὰ συντρόφοι μου, μ' ἐφάγαν οἱ μουρτάτες».

ἔφθασαν τὴν πρῶϊαν διὰ Παλαιοχωρίου εἰς τὴν μονὴν τῶν Αἰμουαλῶν, παρὰ τὴν ὁποίαν ἔμελλε νὰ λάβῃ χώραν «ἐν τῶν συγκινητικωτέρων ἐπαισοδίων τοῦ φιλελευθέρου βίου τῶν κλεπτῶν, παλαιόντων κατὰ τῆς τυραννίας». (5)

Καλόγερος ἐκλάδευε στῆς Αἰμουαλοῦς τ' ἀμπέλι
 Βλέπει ἀπὸ πέρα κ' ἔρχονται τὸν Γιώργα καὶ τὸν Γιάννη
 Ἄπο μακρυὰ τὸν χαιρετοῦν κι' ἀπὸ κοντὰ τοῦ λένε :
 «Γιὰ κρύψε μας Καλόγερε κρύψε μας Μπουραζέρη
 Ψωμί κρασί γιὰ φέρε μας τ' εἴμαστε πεινασμένοι»
 — «Ἐλάτε μπᾶτε στό ληνό νὰ κάμετε λημέρι,
 Ποῦ ὁ τόπος εἶν' ἀπόμερος κι' ἀλάργ' ἀπὸ τὴν στράτα»
 Καὶ πῆγε καὶ τοὺς ἔκρυψε σ' ἓνα ληνό στ' ἀμπέλια
 Ποῦ ταν γεμάτος κλήματα ἀπὸ τὰ κλαδεμμένα..
 Πετειέται ὁ Γιώργας καὶ τοῦ λέει κι' ὁ Γιάννης τοῦ μιλάει
 «Καλόγερε φέρε ψωμί νὰ φᾶν τὰ παληκάρια».
 — Καθῆστε λίγο βρὲ παιδιὰ νὰ πάγω νὰ σᾶς φέρω.
 — «Τῆρα καλὰ καλόγερε νὰ μὴ μας μαρτυρήσης
 Σοῦ κόβει ὁ Γιώργος τὰ μαλλιά κι' ὁ Γιάννης τὸ κεφάλι».
 Καὶ κείνος πείσμα τὸ ἔβαλε πολὺ τοῦ κακοφάνη
 Τοὺς ἄφησεν ἀξένοιαστους....

Καὶ ἀποστείλας μικρὸν ὑπηρέτην πρὸς εἰδοποιήσιν τοῦ ἐν Στεμνίτῃ Τουρκικοῦ ἀποσπάσματος ἔσπευσεν εἰς Δημητσάναν, ὁπόθεν ὁ δημογέρων Ἀθαν. Ἀντωνόπουλος εἰδοποίησε κρυφίως τοὺς κλέπτας νὰ φύγωσι πρὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Τούρκων, μετὰ ταῦτα δέ, ἔταν μετὰ Ζυγοβιστινῶν καὶ Δημητσανιτῶν ἔβαινε βραδέως πρὸς τὴν Μονὴν, διέταξε νὰ πυροβολῶσιν ὁμαδὸν μακρόθεν, ἵνα εἰδοποιούμενοι οἱ κλέπται σωθῶσιν εἰς τὸ ἐγγὺς ἐξ ἐλατῶν δάσος. Ἀλλ' ἐκεῖνοι παρέμειναν ὑπερηφάνως, μετ' ὀλίγον δὲ τριπλῇ περιπολίᾳ ἔφθασεν ἐκ Στεμνίτης καὶ τὸ πρῶτον αὐτῆς τμῆμα διῆλθεν ἀνυπόπτως δῆθεν καὶ ἐκρύβη εἰς τὰς ὑπωρείας τῆς Κλινίτης ἐντὸς τοῦ ρεύματος. Ὅταν ὅμως ἐπλησίασε καὶ τὸ δευτέρον μετὰ τῶν παρασυρθέντων Στεμνιτσιωτῶν Δημητσανιτῶν καὶ Ζυγοβιστινῶν, ὁ Γιάννης

(5) Σπ. Λάμπρος, ἐν «Νεολ. Κων)πόλεως» φύλλον 14 Δεκεμ. 1897.

διέταξε πῦρ καὶ ἐφόνευσέ τινας Τούρκους, ἐπλήγωσε δὲ καὶ τὸν Καλόγηρον. Μετὰ τὸν ἀκροβολισμόν τοῦτον οἱ μὲν κλέπται ἐκλείσθησαν εἰς τὸν θόλον τοῦ ληνοῦ καὶ προχείρως ἀνορύξαντες πολεμίστρας ἡμύνοντο κρατερῶς, οἱ δὲ Τούρκοι

Ἀπὸ μακρὰ τοὺς ἔζωσαν κι' ἀπὸ μακρὰ τοὺς λένε :
 « Ἐδγα Ζορμπᾶ προσκύνησε μ' ὄλη τὴν συντροφιά σου
 Καὶ σοὺ χαρίζω τὴ ζωὴ καὶ σὲ καὶ στὰ παιδιὰ σου »
 — « Πῶς μὲ περνᾷς Μπουλούμπαση γιὰ νὰ σὲ προσκυνήσω
 Ποῦ γ' ὡ εἰμ' ὁ Γιάννης ὁ Ζορμπᾶς κι' ἂν σοὺ βαστάῃ ζύγω ! »
 Δὲν κόταγαν νὰ πᾶν κοντὰ τοὺς ἔτρωγε τὸ φεῖδι,
 Μὰ ὅσα φτερά καὶ πούπουλα ἔχει ν' ἡ μαύρη κότα
 Τόσα τουφέκια πέφτανε μεσ' τοῦ ληνοῦ τὴν πόρτα.

Βλέποντες ὅμως οἱ Τούρκοι, ὅτι ἐπερχομένης τῆς νυκτὸς οἱ κλέπται θὰ διέφευγον ὥς συνήθως, ἐξορμῶντες ξιφῆρεις ἐκ τοῦ ληνοῦ, ἐπενόησαν σατανικώτατον καὶ ἀποτρόπαιον σχέδιον, κατὰ τε τὴν παράδοσιν καὶ τὸ ἄσμα.

Ρίξαν φωτιά μεσ' τὸ ληνὸ κουδάρια θειαφοκέρι,
 Πιάσαν ἡ κληματόδεργες κι' ὁ Γιάννης τραγουδάει :
 « Τώρα νὰ ἰδῇς Μπουλούμπαση, νὰ ἰδῇς πῶς προσκυνᾶνε
 Δὲν εἶναι μιά δὲν εἶνε δυὸ ποῦ σ' ἔκαμ' ἄνω κάτω,
 Ποῦ σ' ἔκαμα σὰν τὸ λαγὼ Μπουλούμπαση νὰ τρέμῃς·
 Χίλιες φορὲς τὰ γέμισες καὶ πάλι θὰ γεμίτῃς ».

Εἰς Ἀλθανὸς ἀποπειραθεὶς νὰ βιάσῃ τὴν θύραν ἔπεσε νεκρός. Ἄλλ' ὁ ἀποπνικτικὸς τοῦ θείου καπνός, ἀπειλῶν τὸν δι' ἀσφυξίας θάνατον, ἠνάγκασε τοὺς πνιγομένους ἡρώωνας νὰ ἐξορμήσουν ξιφῆρεις ὑπὸ τὰς ἐνθουσιώδεις ἰαχὰς καὶ βλασφημίας κατὰ τῶν Τούρκων τοῦ ἀρχηγοῦ των Γιάννη, ὅστις προυχώρησε πρῶτος κατὰ τῶν κεκρυμμένων καὶ ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς βαλλόντων ἐχθρῶν,

Καὶ τὸ τουφέκι του ἄδειασεν ἔκαμ' ἓνα γιουροῦσι.
 Τρεῖς παταριῆς τοῦ ρήξανε καὶ πέφτει λαθωμένος
 Καὶ ἡ φωτιά τὸν ἔζωσε καὶ τ' ἄρματα δὲν πιάνουν
 Τοῦ ρίχνουν ἄλλη παταριά καὶ μοῦγκριξε σὰν λύκος
 « Ἀφίνω γειὰ συντρόφοι μου, μ' ἐφάγαν οἱ μουρτάτες ».

Ἄλλ' ἔπεσαν εὐθὺς νεκροὶ καὶ οἱ λοιποὶ ἔξ ἥρωες, οἱ δὲ Τούρκοι ἀποκεφαλίσαντες αὐτοὺς διενυκτέρευσαν εἰς Ζυγοβίστιον καὶ τὴν ἐπομένην ἀπέστειλον τὰς κεφαλὰς των εἰς Τρίπολιν. Λέγουσι δ' ὅτι πικρῶς μεταμεληθεὶς ὁ Καλόγηρος ἔθαψεν, ὅτε κατόπιν ἰάθη, τὰ πτώματα παρὰ τὸν ληνὸν μοιρολογῶν :

Ἐγὼ Γιάννη σὲ πρόδωκα, ἐγὼ καὶ θὰ σὲ θάψω.

Μισούμενος δ' ὑπὸ πάντων ὡς ἄλλος Ἰούδας, ἀπεδήμησεν εὐθὺς εἰς Ἅγιον Ὅρος, ὅπου κατὰ τὸν Οἰκονόμου ἐξῆσεν ἐν ἄκρᾳ ἀπομονώσει. Ὁ δὲ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ὁ πολ-
λάκις συστήσας εἰς τὸν ἀδελφόν του νὰ προφυλάσσεται,

Ὁ Θεωδῶρ ἄγνάντευσεν ψηλ' ἀπὸ τὴν Κλινίτσα :
«Σήκω! φόρτω νὰ φύγουμε, στὴ Ζάκυνθο νὰ πᾶμε
Τί μᾶς ἐξῶσαν τὰ σκυλιά, οἱ ἄπιστοι μουρτάτες».

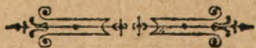
Καὶ μεταδὰς εἰς Ζυγοβίστιον ἤκουσε τὰς ὁμοβροντίας τῶν ἐπιστρεφόντων Τούρκων, οἵτινες δὲν ἀντελήφθησαν αὐτὸν κρυφθέντα εἰς τινὰ μάνδραν. Ἐκεῖθεν ἀπῆλθεν εἰς Παλούμπα, ἀλλὰ μὴ εὐρῶν τὸν Κόλια καὶ τὸν υἱὸν του Δημητράκη, καθόσον ἐκεῖνοι ἐκρατοῦντο εἰς Καρύταιναν ὡς ὑποθάλλοντες τοὺς Κολοκοτρωναίους, ἔστειλε τὸν πρεσβύτερον υἱὸν τοῦ Κόλια Γεωργάκη εἰς Ζάτουναν. Συναντήσας δ' ἐκεῖνος αὐτόθι τοὺς φίλους του, ἐπέστρεψε καὶ συνέστησεν αὐτῷ ταχυτάτην φυγὴν ἐνεκα νέων προκηρύξεων τοῦ Πασᾶ. Μετὰ δὲ πολλὰς περιπετείας, περὶ ὧν ἐς ἄλλοτε, ἀπῆλθεν ἀενάως πολεμῶν διὰ Ράδου, Χρυσοβιτοῦ, Μονῆς τῶν Καλτεζιῶν, Γιαννίτσας, Καστανιάς κ.λ. εἰς Μάνην καὶ ἐκεῖθεν ἀπεβιβάσθη τὸν Μάιον τοῦ 1806 εἰς Ζάκυνθον μετὰ ἑπτὰ συγγενῶν, τῶν μόνων διασωθέντων ἐκ τῶν τριάκοντα ἑξ. Ἐν Πελοποννήσῳ δ' ἔμει-
ναν ἐκ τῶν Κολοκοτρωναίων μένος ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γιώρ-

μόνος ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γεώργη τῶν Αἰμουαλῶν Ἀντώνης, διαρκῶς μέχρι τοῦ 1821 κρυπτόμενος.

Ὁ ἡρωϊσμὸς τῶν Κολοκοτρωναίων, ἐπὶ πέντε γενεὰς ἤδη προσφερομένων ὀλοκαύτωμα εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος, συνεκίνησε βαθύτατα ὅλον τὸν Ἑλληνισμόν, ὃ δὲ κόμης Ρώμας ἐν Ζακύνθῳ ἐτέλεσε μεγαλοπρεπὲς μνημόσυνον ὑπὲρ τῶν ἐσχάτως πεσόντων κλεπτῶν, εἰς ὃ παρέστησαν ὅλοι οἱ ἐπίσημοι ὥς καὶ οἱ Γάλλοι ἐν μεγάλῃ στολῇ. Αἱ μεγάλαι δέσποιναι πενθηφοροῦσαι ἐγονυπέτησαν πρὸ τοῦ σκηνώματος τῶν κολύδων καὶ κατέθεσαν στέφανον ἐκ δάφνης ψάλλουσαι: «Αἰωνία τῶν μαρτύρων ἡ μνήμη!» Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ μνημοσύνου ὁ Ρώμας διένειμεν εἰς τοὺς πτωχοὺς χρήματα, ὃ δὲ Κολοκοτρώνης, ὁ ἀπομονωθεὶς ἀρχηγός, ἐπιστρέφων ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἔκλαιεν ἀπαρηγόρητος, ἀλλ' ὁ Γιαννάκης Κολοκοτρώνης, ὁ ἐπιλεγόμενος Ντασκοῦλιας, τὸν ἐνεκαρδίωσεν εἰπὼν: «Ὑπάρχει καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα Θεός». (6)

Μετὰ τὴν φρικτὴν ταύτην πανωλεθρίαν ὁ λαὸς ἔλεγεν ἐπὶ θνητῶν ἀσυγκρίτως τυραννουμένων ὑπὸ τῆς Μοίρας: «Ἀμαρτίες Κολοκοτρωνεῖκες!».

(6) Φαλῆς ἐν Ραμπαγᾷ 1882.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΒ΄

ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΗΣ Ο ΜΩΡΑΓΙΑΝΝΗΣ

Ἐννεὰ Δεληγιανναίων. - Σύζυγος καὶ τέκνα τοῦ Μωραγιάννη. - Ἐπιδεικτικὸς αὐτοῦ βίος. - Γάμοι τῶν τέκνων καὶ θυγατέρων του. - Προστασία σχολῶν καὶ ναῶν. - Ὁ Βελῆ Πασᾶς καὶ Ἀναγνώστης. - Ἡ ἐξόντωσις τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη. - Ἰσχύς Μωραγιάννη. - Ὁ τραγικὸς αὐτοῦ φόνος. - Τὸ ἄσμα τοῦ λαοῦ. - Ὁ διάδοχος τοῦ φονευθέντος Θεοδωράκης.

Μετὰ τὸν φόνον τοῦ Ἀνανίου καὶ τοῦ Γιάννη Δεληγιάννη, τοῦ ἐκ Τσάρνης, ἀνεδείχθη διάσημος ἐν Γορτυνίᾳ ὁ ἐκ Λαγκαδίων Ἰωάννης Παπαγιαννόπουλος, ὅστις κατὰ τὸν Οἰκονόμου «τολμηρὸς ὢν καὶ πολύτεκνος, ὑπῆρξεν ὁ θεμελιωτὴς τῆς οἰκογενειακῆς του σημασίας, ὁ δὲ πατήρ αὐτοῦ, πτωχὸς μὲν καὶ ἄσημος, ἀλλ' ὑπῆρξε τολμηρὸς εὐτράπελος καὶ ἀστείος ἐξ οἰκογενείας Παπαγιαννέων. Ἄλλη δ' ἦτο ἐν Λαγκαδίοις ἢ τῶν Δεληγιαννέων, ἐπισημοτέρα τὸ πρότερον ἀλλ' ἐκπεσοῦσα».(1) Πρὸς ταῦτα δὲ συμφωνεῖ καὶ ἡ παράδοσις τῶν γερόντων τῆς ἐπαρχίας, ἀναγνωρίζουσα μὲν μεμακρυσμένην τινὰ συγγένειαν, ἀλλ' οὐχὶ ἐξ ἀρρενογονίας. Ὁ Ἰωάννης οὗτος ὑπῆρξεν γραμματεὺς τοῦ πρώτου Δεληγιάννη καὶ φονευθέντος ἐκείνου ἀνεδείχθη ἔνεκα τῶν προηγουμένων πρὸς τοὺς Τούρκους σχέσεων καὶ ἐγένετο δημογέρων, μετ' ὀλίγα δὲ ἔτη Κοτζάμπασης τῆς Ἐπαρχίας καὶ τελευταῖον τῷ 1787 ἀνήλθεν εἰς τὸ ὑπέρτατον πολιτικὸν ἀξίωμα τοῦ Μωραγιάννη, οἷος διετέλεσε μέχρι τοῦ φόνου αὐτοῦ.

Λαβὼν δὲ σύζυγον τὴν ἐκ Σμύρνης Μαρίαν Πετροπούλου, ἀπέκτησεν ἑννέα ἄρρενα τέκνα καὶ δύο θυγατέρας.

(1) Οἰκονόμου Ἱστορικὰ, σ. 27 καὶ 47. Μέχρι τῆς σήμερον σώζεται ἐν Τσάρνῃ ἡ παλαιὰ οἰκογένεια φέρουσα τὸ ἀρχικὸν τοῦ Δεληγιάννη ὄνομα, οὗ δισέγγονος εἶν' ἐκ θηλυγονίας καὶ ὁ Ἄρ. Γκριμούτης.

Ἦσαν δὲ ταῦτα κατὰ τάξιν γεννήσεως τὰ ἐξῆς : Ἀναγνώστης γεννηθεὶς τὸ 1771, Ἀνάστος, Θεοδωράκης, Δημητράκης, Κανέλλος, Ἀθανασία, Κωνσταντῖνος, Ἑλένη, Πανάγος, Νικόλαος καὶ ὁ ὕστατος Γεώργιος, ὅστις ὁμῶς νεαρώτατος ἠσθένησεν ἐν Σμύρνῃ καὶ μετεκομίσθη εἰς Λαγκάδια, ὅπου καὶ ἀπέθανεν, ὁ δὲ πατήρ του διέταξε μετὰ τὴν κηδεῖαν του νὰ παύσῃ εὐθὺς τὸ πένθος καὶ τοῦτο ἐτηρήθη καὶ κατόπιν ὥς ἔθιμον παρὰ τῶν τέκνων του, προκαλοῦν τὴν ἐκπληξιν τῶν ἐπὶ ἔτη θρηγνούντων γραιδίων.

Ὁ Μωραγιάνης ἔζησεν ἐν μεγίστῃ μεγαλοπρεπείᾳ. αὐτόχρημα βασιλικῶς, ἦτο δὲ κατὰ τὸν Φρατζῆν «λίαν φιλάνθρωπος παρέχων τὴν οἰκίαν του ὥς ξενοδοχεῖον εἰς πάντα προσερχόμενον καὶ ἀνέδειξε τὴν οἰκογενειάντου μίαν τῶν λαμπροτέρων τῆς Πελοποννήσου» (2). Μετὰ τῆς Πατριαρχικῆς του οἰκογενείας ἔζη βίον πολυτελῆ καὶ αὐστηρότατον. Ἐκαστος πρὶν ἢ λάβῃ τὴν καθ' ἡλικίαν θέσιν παρὰ τὰς ἐπαργύρους καὶ χαμηλὰς τραπέζας (σοφράδες) ἐνίπτετο, διακονουσῶν ἐκ περιτροπῆς καὶ τριῶν νυμφῶν, συζύγων τῶν υἱῶν του, ὧν ἡ μὲν ἔχυνεν ὕδωρ κατὰ τὰς Τουρκικὰς ἑξεῖς διὰ τοῦ νιπτῆρος (μπρίκι), ἡ δὲ ἐκράτει τὸ δοχεῖον (λεγένι) καὶ ἡ τρίτη διὰ χειρομάκτρων ἀπέμασσε τὰς χεῖρας τῶν νιπτομένων. Μετὰ τοῦτο ἐκάθηντο καὶ αἱ νύμφαι καὶ ἔτρωγον, διαρκῶς δὲ τέσσαρες δοῦλοι, μὲ ὑψωμένας καὶ ἀκινήτους ἐκ συνηθείας τὰς χεῖρας, ἐκράτουν τὴν ἐσπέραν ἀνὰ δύο ἀνημμένας λαμπάδας.

Ἐκ τῶν υἱῶν του ὁ μὲν Ἀναγνώστης ἐνυμφεύθη τὴν κόρην τοῦ πλουτοῦ ἐκ Βυτίνης Ταμπακοπούλου Σμαράγδαν καὶ διωρίσθη περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ αἰῶνος Βεκίλης εἰς Κωνσταντινούπολιν μετὰ τοῦ ἐξ Ἀνδριταίνης Πάπ-Ἀλέξη, ἔζη δ' ἐκεῖ συνεχῶς καὶ μεγαλοπρεπέστατα ὥς ἀληθῆς Πρέσβυς τῆς Πελοποννήσου, συντηρούμενος

(2) Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Α' σ. 111.

ὑπὸ πασῶν τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐξοδεύων ἀφειδῶς. Ἐκ τούτου συνέδεσε στενὰς σχέσεις πρὸς πλείστους ἐπισήμους Πασάδες τῆς Πύλης καὶ διηυκόλυνε τὰς σοβαρὰς ὑποθέσεις τῶν ραγιάδων.

Ὁ δὲ Θεοδωράκης ἐνυμφεύθη τὴν πρεσβυτέραν θυγατέρα τοῦ φιλοτοῦρκου Τριπολίτου Σωτηράκη Κουγιά, ἀλλὰ δὲν κατῴκει διαρκῶς ἐν Τριπόλει. Ὁ περὶ τὰ μέσα τοῦ 1778 γεννηθεὶς Κανέλλος συνεζεύχθη κόρην Παπατωρῆ καὶ ὁ πάντων εὐπαιδευτότερος Πανάγος κόρην τοῦ Ρήγα Παλαμῆδου. Ὁ δὲ νεώτατος Νικόλαος μὴ στέργων νὰ νυμφευθῇ τὴν μνηστευθεῖσαν κόρην τοῦ Κουλά ἐκ Καρυταίνης, ἀπεδήμησεν εἰς Κων)πολιν καὶ ἔζη διαρκῶς παρὰ τῇ Βεκίλῃ Ἀναγνώστῃ. Λέγεται δ' ὅτι ἐκεῖ ὑπῆρχεν ἀδελφή τις ὑπερῆλιξ Σουλτάνου, ἔχουσα τὴν μονομανίαν νὰ ἐκλέγῃ ἀνὰ ἓνα νεανίαν, ἐν τὴν ἐπομένῃν ἔπνιγεν εἰς τὸν Βόσπορον καὶ ὅτι κληθεὶς ὑπ' αὐτῆς ὁ Νικόλαος μόλις καὶ μετὰ βίας ἠδυνήθη νὰ κρυβῇ.

Ἐκ τῶν δύο δὲ θυγατέρων τοῦ Μωραγιάνου τὴν πρῶτην Θανάσων ἐνυμφεύθη ὁ ἐν Δημητσάνῃ προεστὼς καὶ πρῶτην ἔμπορος ἐν Σμύρνῃ Ἀθανάσιος Ἀντωνόπουλος υἱὸς τοῦ Δαλιβήρη καὶ ἑγγονος μητρόθεν τοῦ ἐπιφανοῦς Κοτζάμπασου καὶ προεστῶτος τῆς Ζατούης Ι. Γιαννακοπούλου ἢ Πελεκάνου, ὅστις εἶχε μεγάλη περιουσίαν ὑπὲρ τὰ δέκα τοιφλίκια καὶ 14 τέκνα. Καὶ τὰς μὲν ἐπτὰ θυγατέρας ἐξέδοτο εἰς τοὺς υἱοὺς τῶν ἐντιμωτέρων οἰκογενειῶν τῆς Πελοποννήσου ἦτοι Ρήγαν Παλαμῆδου, Τομαρᾶν καὶ Μανοῦσον Ἀρκαδιᾶς, Τζανέτον Ὀλυμπίας, Διλιβήρη καὶ λοιποὺς. Οἱ δὲ ἐπτὰ βίαιοι καὶ ἄσωτοι υἱοὶ αὐτοῦ, οἵτινες διὰ 40 ὥς λέγεται αὐγῶν καθ' ἡμέραν ἐστίλβωνον τὸ τρίχωμα τῶν ἵππων ἐκάστου αὐτῶν, διασπάθισαν τὴν μεγάλην περιουσίαν καὶ κατήντησαν παροϊμιώδεις ὥς ἐκπεσόντες «Γιαννακαῖοι». Ἡ οἰκογένεια

νεια ὅμως τοῦ Ἀντωνοπούλου μετὰ τὴν κηδεστείαν πρὸς τοὺς Δεληγιανναίους κατέστη λίαν ἐπιφανής, μετὰ θαυμασμοῦ δὲ εἰσέτι ἀναφέρουσι περὶ τῆς ἐξόχου φιλανθρωπίας καὶ συνέσεως τῆς Κυρὰ-Θανάσαινας. Τὴν ἑτέραν καὶ πολὺ νεωτέραν κόρην τοῦ Μωραγιάννη Ἑλένην συνεζεύχθη ὁ Ἀνδρέας Ζαΐμης, ἐτελέσθησαν δὲ γάμοι ἀρχαῖκοι καὶ ἀρχοντικώτατοι, διότι εἰς τὸν οἶκον τοῦ Ζαΐμη συνέρρευσαν οἱ πλείστοι τῶν ἀρχόντων τῆς Πελοποννήσου, κομίζοντες δῶρα λαμπρὰ καὶ ἀφθονώτατα σφάγια, ἐν τοῖς πρώτοις δ' ὁ Σισίνης ὁ Κοπανίτσας καὶ ὁ Χαραλάμης.

Ὁ Μωραγιάννης εἶχε καταρτίσει διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐν δημοπρασίαις Τουρκικῶν ἢ δημευομένων κτημάτων μεγάλην περιουσίαν, τὰ δὲ τοιφλίκια του ἦσαν διεσκορπισμένα εἰς τρεῖς ἐπαρχίας Ἡλείαν, Ὀλυμπίαν καὶ Γορτυνίαν. Ἐνεκα δὲ τῆς πολλῆς αὐτοῦ φήμης ἠγαπᾶτο ὑπὸ τε τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ καὶ τῶν Τούρκων. «Καί τοι δὲ ἄμοιρος κατὰ τὸν κ. Πετρόπουλον (3) μεγάλης παιδείας, ἦτο ὅμως ἔνθερμος θιασώτης αὐτῆς τε καὶ τῆς θρησκείας. Διότι συνέτρεξε χρηματικῶς ἐξ ἰδίων του εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας τῆς ἀνέκαθεν ὑπαρχούσης ἐν Δημητσάνῃ μεγάλης Σχολῆς, συνέστησε δὲ καὶ πικντοίοις τρόποις διετήρησε καὶ τὰς τρεῖς ἐτέρας ἐν Λαγγαδίοις, Βυτίνῃ καὶ Στεμνίτῃ, πρὸς δὲ κατώρθωσε μ' ὅλας τὰς ἀπαγορευτικὰς διατάξεις τῆς Τουρκίας ν' ἀνεγείρῃ καὶ τινὰς ἱεροῦς ναοὺς, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ ἰδίας του περιουσίας, καὶ νὰ παράσχῃ ἀποτελεσματικὴν προστασίαν εἰς τὰς Μονὰς. Ἐνεκα δὲ τούτων ὑπεβλέπετο ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἀπεπειράθησαν νὰ τὸν δολοφονήσωσι καὶ ἀπέτυχον μὲν, κατέστησαν ὅμως τὴν δεξιὰν αὐτοῦ ἄχρηστον».

Διηγοῦνται δ' οἱ πρὸς τὸ Φώτης Δάρας ἔλαβε τὴν ἐγ-

(3) Ἐν ἀνεκδότῃ πραγματείᾳ του περὶ Δεληγιανναίων.

κρισιν τοῦ Δεληγιάννη, ὅπως ἀνεγείρῃ μυστικῶς εἰς Σέρβου μικρὰν ἐκκλησίαν. Ἐπειδὴ ὁμως κατεδόθη τοῦτο τοῖς Τούρκοις καὶ ἐστάλη ἀνακριτὴς εἰς Λαγκάδια, ὁ Μωραγιάννης ἐπιβραδύνας τὴν εἰς Σέρβου ἀναχωρήσιν των, εἰδοποίησε τὸν Δάραν περὶ τοῦ κινδύνου. Ἐκεῖ δὲ προσελθὼν εὐφυῆς τις νεανίας διέλυσε τὴν κατέχουσαν τοὺς πάντας δεινὴν ἀμηχανίαν, μεταβαλὼν αὐθωρεὶ τὸν νεόκτιστον ναὸν εἰς παντοπωλεῖον καὶ ρίψας ψάθας καὶ ἀναρτήσας κρόμμυα καὶ τὰ τοιαῦτα, δι' ὧν κατωρθώθη ἡ ἐξαπάτησις τοῦ ἀφικομένου μετὰ τοῦ Δεληγιάννη ἀνακριτοῦ, συνεργοῦντος, ἐννοεῖται, καὶ τοῦ ἀπαραιτήτου μπακτισίου.

Ἐν γένει δὲ, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ὁ Δεληγιάννης εἴτε διὰ τῆς προσωπικῆς του ἐπιρροῆς εἴτε διὰ τῆς εὐφυΐας του κατῴρθου νὰ ἐξαπατᾷ ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν τοὺς Τούρκους, ματαιῶν πᾶν διάβημα αὐτῶν τείνον εἰς ἀφόρητον καταπίεσιν τῶν ραγιαδῶν. Ἐνώπιον δὲ τῶν τελευταίων παρίστατο ὡς μικρὸς Βασιλίσκος, καθόσον ὡς Μωραγιάννης εἶχεν ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς του καὶ πάντας τοὺς κάπους καὶ ἄρματωλοὺς, ὑποχρεομένους νὰ συνοδεύωσιν αὐτὸν ἐκάστοτε μεταβαίνοντα εἰς Τρίπολιν παρὰ τῷ Βεζύρῃ ἢ εἰς Καρύταιναν παρὰ τῷ Βοεβόδα ἢ καὶ ἀλλαχοῦ ὅθεν δῆποτε, ὡς τιμητικὴ φρουρὰ καὶ κυρίως ὡς σωματοφυλακὴ μεθ' ὧν τῶν παλληκαρίων των. Ἐκ τούτων δὲ καὶ οἱ Βεζύραι ἐπεδίωκον πάντοτε τὴν φιλίαν αὐτοῦ.

Ὅτε δὲ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν κλεπτῶν, τῷ 1807 ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου ΜώραΒαλεσῆς ὁ υἱὸς τοῦ αἰμοδόρου Ἀλῆ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων Βελῆς, οὗτος ἐπιδιώκων τὴν φιλίαν τῶν ἐγχωρίων, καθόσον εὗρεν ἐξηρηθισμένα ἐναντίον του τὰ πνεύματα, ἔγραψεν ἐλληνιστί, ἅμα τῇ ἐν Τριπόλει ἀφίξει τῷ, πρὸς τοὺς ἐν Κων)λεὶ Βεκίληδες Παπαλέξην καὶ τὸν υἱὸν τοῦ Μωραγιάννη τὴν ἐξῆς κολακευτικὴν ἐπιστολὴν:

Ἀκριβοὶ μου φίλοι Παππᾶ Ἀλέξιε καὶ κυρ—Ἀναγνώστη!

Μὲ τὸν χαιρετισμὸν μου σᾶς λέγω φιλικῶς, ὅτι ὁ διορισμὸς μου εἰς τὸν Μωρέα δὲν ἀποβλέπει εἰς κανένα ἄλλο, ἀλλὰ μόνον διὰ τὴν εὐταξίαν καὶ ἡσυχίαν τοῦ τόπου. Ὁ σκοπὸς καὶ ἡ ἀπόφασίς μου κατὰ τὸ φερμάνι τοῦ κραταιοῦ βασιλέως μας εἶνε σταθερὸς καὶ θέλω τρέχει μὲ χαρακτῆρα τίμιον καὶ ἀληθινὸν ἐπειδὴ εἶμαι υἱὸς τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ. Θὰ εἶμαι ἀδιάσειστος ὑπερασπιστὴς καὶ φύλαξ τῶν Βασιλικῶν Σουρουτιῶν (κεφαλαιωδῶν ἄρθρων) καὶ προστάτης εἰς τὰ δίκαια παράπονα τῶν ραγιάδων. Ἔσεῖς φίλοι μου ἀκριβοὶ νὰ μου γράφετε ἐλεύθερα χωρὶς καμμίαν ὑποφίαν, διότι εἰσθε ὅλος διόλου ἰδικοὶ μου, χωρὶς τὸν παραμικρὸν σουμπελὲ (ὑποφίαν). Καὶ διότι ἀπεφάσισα νὰ φανῶ καὶ νὰ εἶμαι τοιοῦτος σᾶς γνωρίζω καὶ ἐσᾶς Βεκίλιδες τοῦ Μωρέως, καθὼς μεμλεκετ ἰλὲν (διὰ τῆς πλειοψηφίας) εἰσθε διωρισμένοι. Ὅλα ταῦτα θὰ τὰ βεβαιώσουν τὰ ἴδια πράγματα καὶ σᾶς δίδω τὸ παρόν μου εἰς χεῖράς σας μὲ τὴν βοῦλαν τῆς ἐμπιστοσύνης μου, καθὼς τοῦτο δὲν σᾶς λανθάνει. (4)

Ἐγραψε λοιπὸν ὁ τοσοῦτον τιμηθεὶς Ἀναγνώστης πρὸς τὸν πατέρα του « νὰ δώσῃ τὰ πιστὰ » εἰς τὸν Βελῆν, ὅστις εἰς πλείστην εἶχεν ἐμβάλει δυσπιστίαν ὅλους τοὺς προὔχοντας, καὶ πράγματι μεταδάντες οἱ Μωραγιάνιδες Σωτηράκης Λόντος καὶ ὁ Δεληγιάννης εἰς Τρίπολιν, τοσοῦτων ἔτυχον τιμῶν καὶ τοσοῦτον ἴσχυσαν ἐπὶ τοῦ Σατράπου τούτου, ὥστε κατ' ἀρχὰς γνωμοδοτοῦντες καὶ ἐπὶ τῶν ἐλαχίστων τῆς διοικήσεως ζητημάτων, (5) ἀπῆλλαξαν τοὺς ραγιάδες τῶν αἰωνίων καὶ ἀφορήτων ἐκείνων πιέσεων, αἵτινες προὔκालουν τὰς ταραχὰς καὶ τοὺς κλέπτας καὶ ἔδωκαν σπουδαίας ἀφορμὰς ὀργῆς καὶ διαμαρτυριῶν τῶν δεινῶς πιεζομένων ἐντοπίων Τούρκων. Ἐν γένει δὲ ἡ ὀφρὺς τῶν ὠθωμανῶν κατερρίφθη τοσοῦτον, ὥστε δι' ἓν ράπισμα καθ' Ἑλληνας ἐπεδῶλλετο πρόστιμον μέχρι τριῶν χιλιάδων γροσίων καὶ μίσος ἀπροκάλυπτον ἐδεικνύετο πρὸς τοὺς Βήδες, στερηθέντας καὶ πλείστων ὕλικῶν ὠφελημάτων ἐκ τῶν προσόδων, ἅτινα ὁ Βελῆς ἔδιδεν εἰς τοὺς Ἑλληνας. Ταῦτα δὲ οὐχὶ ἐκ φιλανθρωπίας ἀλλ' ἐξ ἀπωτέρου σατανικοῦ σκοποῦ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ὅστις ἐνετείλατο τῷ υἱῷ Βελῆ νὰ

(4) Φρατζῆ Α' σ. 45. (5) Αὐτόθι σ. 46.

ἐξοντώσῃ πρῶτον πάντας τοὺς ἰσχυροὺς Τούρκους τῆς Πελοποννήσου καὶ εἶτα νὰ ταπεινώσῃ τοὺς Ἑλληνας, ἵνα ἐπεκτείνῃ καὶ ἐπὶ τοῦ Μωρέως τὴν σατραπείαν του, ἐγγείρων φανεράν ἀνταρσίαν κατὰ τοῦ Σουλτάνου.

Ὁρμήσε λοιπὸν ὁ Βελῆς ἀκάθεκτος πρῶτον κατὰ τῶν ἀγριωτέρων Ἀλβανοτούρκων τοῦ Μπαρδουνίου καὶ μόλις ὑπέταξεν αὐτοὺς μετὰ εἰκοσιπενθήμερον πολιορκίαν, ἔλαβε πρεσβείαν πλήρους ὑποταγῆς καὶ τῶν ἐτέρων ἰσχυρῶν Λαλιωτῶν, τρομαξάντων τὴν δραστηριότητά του. Μόνος ὁ Λαλιώτης Ἀλῆ Φαρμάκης δὲν ἠθέλησε νὰ ὑποταχθῇ καὶ ἐκλείσθη εἰς τὸν ὀχυρώτατον ἐν Γορτυνίᾳ πύργον του, οὗτινος μέχρι τῆς σήμερον σώζονται περὶ τὰς δέκα ἐπάλξεις καὶ βαρέα ἐρείπια ἐπὶ τινος λόφου παρὰ τὸ Μοναστηράκι τοῦ Δήμου Ἐλευσίνου. Ὁ Φαρμάκης, ἐκ τῆς ἐπισήμου οἰκογενείας τῶν Ἰσμαηλαίων, ἦτο πατρικὸς τοῦ Κολοκοτρώνη φίλος, ἀλλ' ἐχθρὸς τοῦ Δεληγιάννη, καθόσον ἔχων τὸν ἐν εἵδει φρουρίου πύργον του ἐντὸς τῆς ἐπαρχίας τοῦ Μωραγιάνη, ἐπίεζε πολὺ τοὺς ἐκεῖθεν τοῦ Λάδωνος, εἰσβάλλων μετὰ τῶν Λαλαίων καὶ δηῶν τὴν χώραν. Συλλαβὼν δέ ποτε παρὰ τὴν Δίερισαν τὸν ἑγγονον τοῦ Συντύχου Σπήλιον Καίρην ἐκρέμασεν αὐτὸν ἐκ τινος δένδρου ἀναστρόφως καὶ ἐδήμειυσεν ἔκτοτε τὸ χωρίον Μοναστηράκι, ἀνῆκον εἰς τὸν Καίρην ἐκ κληρονομίας τοῦ Συντύχου.

Ἐκστρατεύσαντος λοιπὸν τοῦ Βελῆ-Πασᾶ κατὰ τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη ἐζήτησεν ἐκείνος βοήθειαν ἐκ Ζακύνθου παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνη, ὅστις ἔσπευσε μετὰ δεκαεπτὰ μόνον παλληκαρίων, ἐν οἷς καὶ ὁ Νικηταρᾶς, καὶ ἐκλείσθη μετ' ἐκείνων τὴν ἀνοιξιν τοῦ 1808 εἰς τὸν Πύργον. Ἐπὶ τριάκοντα καὶ τέσσαρας ἡμέρας ἀντέσχον οἱ πολιορκούμενοι, ἀλλ' ἀποτυχουσῶν τῶν περὶ πραραδόσεως μόνου τοῦ Κολοκοτρώνη προτάσεων τῶν Τούρκων, ἐγένετο δι'

ὑπονόμων στενωτέρα ἢ πολιορκία καὶ ἐπικειμένης ἀνατινάξεως, ὁ Φαρμάκης ἐσυνθηκολόγησεν, ἀφοῦ ἐξησφάλισε πρῶτον τὴν εἰς Ζάκυνθον ἀποβίβασιν τοῦ φίλου του Θεοδωράκη. Μετὰ τὴν παράδοσιν δ' οἱ Τούρκοι ἔκαυσαν καὶ κατέσκαψαν τὸν Πύργον. (6)

Μετὰ τὴν ἐξόντως ὁμως τῶν ἰσχυρῶν Τούρκων ὁ Βελῆς, πιστὸς ἐκτελεστῆς τοῦ σχεδίου, ἐπίεσε τόσον πολὺ καὶ τοὺς Ἑλληνας, ὥστε ἐπωφεληθέντες ἐκείνοι ἐκ τῆς ἀπουσίας αὐτοῦ εἰς Σούμλαν πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν Ρώσων συνέταξαν γενικὴν ἀναφοράν, ἣν δι' ἐπισήμων ἐντοπιῶν καὶ δυσηρεστημένων Τούρκων ἀπέστειλαν μετὰ πολλῶν δώρων εἰς Κων)πολιν, ἔνθα ἐνεργείᾳ τοῦ Ἀναγνώστη ἐπατεύχθη βραδέως τῷ 1812 ἡ ἔξωσίς του, (7) μετὰ τὴν ἐκ νέου ἐπιστροφὴν αὐτοῦ δηλ. ἐκ τῆς ἐκστρατείας εἰς Πελοπόννησον. Τότε δὲ συνέλαβε καὶ ἐφυλάκισεν ἐν Τριπόλει ὡς πρωτουργοὺς τῶν κατ' αὐτοῦ ἐνεργειῶν τοὺς τέως φιλτάτους Δεληγιάννην καὶ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Θεοδωράκην, διεσκόρπισε δὲ διὰ τῶν καταδιώξεων καὶ πάντα τὰ λοιπὰ τέκνα τοῦ Μωραγιάνη, ἐξ' ὧν τὰ μὲν ἐκρύφθησαν εἰς τὰ σπήλαια τῆς ἐπαρχίας, τὰ δὲ ἐσώθησαν παρὰ τῷ Καπόμπασῃ Κόλια, καὶ τὰ μικρότερα, ὁ Νικόλαος καὶ ἡ Ἑλένη, ἐστάλησαν εἰς Ζάκυνθον. (8) Ἀφικομένου ὁμως μετὰ τινας μῆνας τοῦ Σουλτανικοῦ φερμανίου περὶ τῆς ἀνακλήσεώς του ἀπεφυλάκισεν ὁ Βελῆς ἐνεργείᾳ Τριπολίτου τινὸς Βέη τοὺς ἐν τῇ εἰρκτῇ καὶ ἀπῆλθεν ἐκ τῆς Πελοποννήσου, ἧς ἤρξεν ἐπὶ πέντε ἔτη.

Ἐπὶ τοῦ διαδόχου δὲ τούτου καὶ ἀγρίου διώκτου τῶν Χριστιανῶν Σακῆρ Ἰτσελῆ-- Ἀχμέτ-- Παῶ ἀπεφυλακίσθη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους 1812 ὁ Μωραγιάνης

(6) Θ. Κολοκοτρώνη διηγ. σ. 32—33, Φαλῆς τεκτονικὸν Σφυρίον σ. 50—60. (7) Λαμπρυνίδου Ναυπλία σ. 339. (8) Ἰωσήφ Ζαφειροπούλου, Οἱ ὄμηροι τῆς Τριπόλεως σ. 75.

Σωτηράκης Λόντος, ἀλλ' ὁ Δεληγιάννης ἴσχυσεν αὐτίς καὶ εὗρίσκετο μεσουρανῶν ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ. Τότε ἐμεσίτευσε παρὰ τῷ Μώρα-Βαλεσῇ καὶ ἐπετράπη εἰς τὸν Κολοκοτρώνην ἀξιωματικὸν ἤδη ὄντα παρὰ τοῖς Ἀγγλοῖς, νὰ ἐπιστρέψῃ προσκαίρως εἰς Πελοπόννησον πρὸς εἰσπραξιν τῶν ὀφειλομένων αὐτῷ. Ἦλθε δὲ ὁ Κολοκοτρώνης συνοδεύων καὶ τὰ ἐπιστρέφοντα ἐκ Ζακύνθου τέκνα τοῦ Μωραγιάνη, τὸν Νικόλαον καὶ τὴν Ἑλένην καὶ ἐφιλοξενήθη φιλοφρόνως ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας εἰς τὸν οἶκον ἐκείνου, ἐγένετο δὲ καὶ ἀδελφοποιτὸς τοῦ Νικολάκη παρόντος καὶ εὐλογούντος τοῦ Ἀρχιερέως Δημητσάνης. Παριστάμενος δὲ κατὰ τὸ συμπόσιον καὶ ὁ οἰκοδιδάσκαλος τῶν τέκνων τοῦ Δεληγιάννη Δανιὴλ Παναγιωτόπουλος, διάκονος ἐκ Δημητσάνης, ἤγειρε πρόποσιν καὶ ἠὺχήθη τῷ Κολοκοτρώνῃ, πολλὰ διηγούμενῳ καὶ ἐπαγγελλομένῳ ἕνεκα τῶν ἐν Ζακύνθῳ παρὰ τοῖς ξένοις ἐνεργειῶν του, νὰ τὸν ἴδῃ ἐλευθερωτὴν τοῦ ἔθνους. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπευφημήσαντος τοῦ Μωραγιάνη καὶ τῶν τέκνων του, ἀντηυχήθη ἐκείνοις μὲν μόνιμον τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ἐπιρροὴν ἐν τῷ τόπῳ πρὸς ἀγαθὸν τῆς πατρίδος, τῷ δὲ εὐχέτη Δανιὴλ νὰ τὸν ἴδῃ Δεσπότην. (9) Καὶ θεῖα εὐδοκία ἐπέπρωτο νὰ πληρωθῶσι καὶ αἱ τρεῖς εὐχαί, αἱ ἀνταλλαγεῖσαι κατὰ τὸν μυστικὸν ἐκείνιον Δείπνον. Διότι καὶ ὁ Κολοκοτρώνης ἀνεδείχθη σωτὴρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, καὶ τὰ τέκνα τοῦ Δεληγιάννη ἴσχυσαν τὰ μέγιστα, καὶ ὁ Δανιὴλ ἀπελθὼν εἰς Κων)λιν ἐχειροτονήθη τῷ 1814 ἐπίσκοπος Ἀκώων καὶ κατόπιν Μαντινείας, (10) διαπρέφας κατὰ τὸν ἀγῶνα καὶ πολλὰ παθὼν ὑπὲρ πατρίδος.

Μόνος ὁ Μωραγιάνης δὲν ἐπέζησεν ὅπως ἴδῃ τὴν δόξαν τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος. Διότι ἀνακληθέντος τοῦ

(9) Ἰωσ. Ζαφειροπούλου Αὐτ.—(10) Αὐτ.

φιλου αὐτοῦ Ἀχμέτ Πασᾶ ἵσχυσεν ἐπὶ τοῦ διαδόχου ἐκείνου τὸ Ἀχαϊκὸν κόμμα, ἐνεργεῖα δὲ τούτου, (11) διαβαλόντος παρὰ τῇ Πύλῃ τὸν Δεληγιάννην ὡς κτίζοντα ἐν Λαγκαδίοις Πύργους ὀχυροὺς καὶ μελετῶντα ἀπρостаσίαν, κατηρέθῃ διὰ Σουλτανικοῦ φερμανίου καὶ διετάχθη ἡ ἀποκεφάλισις αὐτοῦ. Ὑπάρχει δὲ καὶ τὸ ἀκόλουθον ἀνέκδοτον δημοτικὸν ᾄσμα, ἀφηγούμενον ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὰ κατὰ τὸν φόνον τοῦτον:

Πᾶν οἱ γερόντοι στὸν Πασᾶ, πᾶνε νὰ προσκυνήσουν
 Πάν τὰ Δεληγιαννόπουλα κί ἄτές του ὁ Κυρ-Κανέλλος
 Κι' ἀπὸ μακριὰ τὸν χαιρετᾷ κί ἀπὸ κοντὰ τοῦ λέει:
 «Καλημεροῦδιασου Πασᾶ!» -- «Καλῶς τον τὸν Κανέλλο.
 Κανέλλο τί ἄργησες νὰ ῥθῇς; τόσον καιρὸ ποῦ λείπεις;
 Κανέλλο ποῦν' ὁ Γέροντας, ὁ Γερῶ-Δεληγιάννης;»
 — Κεῖνος Πασᾶ μ' εἰν' ἄρρωστος τῶρα πέντ' ἔξ ἡμέρες...
 — Στεῖλτε Κανέλλο φέρτε τον νὰ ρθῇ νὰ προσκυνήσῃ·
 — Κεῖνος Πασᾶ δὲν μᾶς ἀκούει, μόν' ἀθεται καὶ λέει:
 « Ἐγὼ Πασᾶ δὲν προσκυνῶ, Βεζύρη δὲν φοβᾶμαι,
 Τί ἔχω στὴν Πόλι δύο παιδιὰ καὶ στὰ Λαγγάδια πέντε
 Ἐχω καὶ στὴν Τριπολιτσά αὐτὸν τὸν Θοδωράκη»,
 Μὰ βαρυφάνη τοῦ Πασᾶ καὶ στὸ Σουλτάνο γράφει
 κ' εὐθὺς φερμάνι ἔδγαλε κ' ἔστειλε νὰ τὸν κόψῃ...
 Στοῦ Λάλα σφάζουν πρόβατα, στοῦ Μπαστηρᾶ κριάρια
 Καὶ στὰ Λαγκάδια στὸ χωριὸ σφάζουν τὸν Ντεληγιάννη,
 Ἐξήντα χρόνων Γέροντα, σαράντα Μωραγιάνη...

Ἰδοὺ δὲ πῶς ἐξηκριθώσαμεν γενομένην τὴν ἐκτέλεσιν τῆς διαταγῆς. Ὁ Κανέλλος κληθεὶς καὶ διαμένων ἐν Τριπόλει εἰδοποιήθη, ὅτι Τούρκος ἀξιωματικὸς μετ' ἐνόπλων ἀπήρχετο εἰς Ἡλείαν διὰ Γορτυνίας. Ἐδῶκε λοιπὸν ἀνύποπτος αὐτῷ συστατικὴν ἐπιστολὴν, ὅπως διανυκτερεύσῃ ἐν Λαγγαδίοις καὶ ἀπέστειλεν ἰδιαιτέρον πεζὸν εἰς τὸν πατέρα του, ὅπως περιποιηθῇ ἐξαιρετικῶς τοὺς Τούρκους, ἕνεκα τῶν σπερμολογουμένων διαβολῶν καὶ τῶν ἐπισηφισμῶν περιστάσεων. Ἀλλ' ὁ ἀξιωματικὸς ἀφικόμενος εἰς Λαγγάδια διὰ νυκτός, τὴν 16 Φεβρουαρίου 1816 ἡμέραν

Σάββατον, ἔσπευσεν εἰς τὸν οἶκον τοῦ Μωραγιάνη καὶ εὗρεν αὐτὸν ἀσθενοῦντα καὶ θερμαινόμενον παρὰ τὴν ἐστίαν, καθόσον παχὺ στῤῥωμα χιόνος εἶχε καλύψει τὰ Λαγγάδια. Ὁ ἄγριος ἐκτελεστῆς ἐπέδειξεν εὐθύς τὸ φερμάνι εἰς τὸν Γέροντα, ὅστις ἐννοήσας τὰ πάντα ἡμιεγείρεται καὶ ζητεῖ ὀλίγων στιγμῶν χρόνον ἵνα προσευχηθῇ.

Εἶτα, ἵνα δείξῃ τυφλὴν ὑποταγὴν εἰς τὴν βασιλικὴν θέλῃσιν καὶ σῶσῃ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ ἐξ ἐνδεχομένων καταστροφῶν, ἡσπάσθη εὐλαβῶς τὸ Σουλτανικὸν ἔγγραφον καὶ κλίνας τὸν αὐχένα ἀπετιμήθη ὑπὸ τοῦ Δημίου τὴν κεφαλὴν, ἣν οἱ παριστάμενοι Τούρκοι ἀνήρτησαν εὐθύς ἐπὶ κοντοῦ. Τὸ αἷμα τοῦ Μωραγιάνη, διαδόχου καὶ κατὰ τοῦτο τοῦ Ἀνανίου, ἔχρισεν ἀναπηδῆσαν τὸν ἔναντι τοῦ χον καὶ ἐπὶ τῶν αἱμάτων τούτων ὠρκίζοντο κατόπιν οἱ κατηχούμενοι εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς ἐταιρίας. (12) Οἱ δὲ Τούρκοι λεηλατήσαντες τὴν ὑπὸ τῶν τέκνων του καὶ τῆς συζύγου ἐγκαταλειφθεῖσαν οἰκίαν καὶ ρίψαντες ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ παραθύρου τὸ ἀκέφαλον πτώμα ἐπὶ τῶν χιόνων τοῦ προαυλίου, ἀπῆλθον ἔφιπποι πρὸ τῆς μεσημβρίας. Καθ' ὁδὸν ὅμως, μίαν ὥραν μακρὰν τῶν Λαγκαδίων παρὰ τὰ Λεῦκα, συνήντησαν ἔφιππον ἀγγελιαφόρον κομίζοντα ὡς τάχιστα, κατόπιν ἑορτῆς ὅμως, τὴν ἀνάκλησιν τῆς διαταγῆς, ἣτις ὅλως ἀκρίτως καὶ ἀδίκως εἶχεν ἐκδοθῇ. (13)

Δύο Λαγγαδινοὶ ὁ Ρούμπας καὶ ὁ Καγιᾶς ἔφθασαν πρὸ τῶν Τούρκων εἰς Τρίπολιν, ἀγγέλλοντες τὴν συμφορὰν εἰς τοὺς καταπλήκτους υἱοὺς τοῦ Γέροντος Κανέλλον καὶ Θεοδωράκην, οἵτινες ἀδρῶς ἐξαγοράσαντες τὴν κομισθεῖσαν κεφαλὴν, ἐπέστρεψαν αὐτὴν διὰ τοῦ Ρούμπα καὶ ἐτάφη μετὰ τοῦ σώματος εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ τοῦ Προ-

(12) Φωτάκου· βίος Παπαφλέσα. σ. 23.

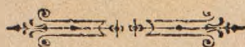
(13) Οἶκον. σ. 27.— Φρατζῆ Α' σ. 48.

δρόμου. Τὸν δὲ Κουγιαῖν διηύθυναν εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς τοὺς αὐτόθι ἀδελφούς των Νικολάκην καὶ Ἀναγνώστην, ὅπως προλάβωσι τῆς μεγάλης πατρικῆς περιουσίας των τὴν δήμευσιν, ἣτις κατὰ τοὺς Τουρκικοὺς νόμους ἦτο ἀναπέφευκτος συνέπεια τῆς προγραφῆς καὶ τῆς κατατομῆσεως. Μόλις δὲ μετὰ διετίαν κατωρθώθη ἡ ἀδραῖς δαπάναις ἄρσις τῆς δημεύσεως, (14) καθόσον πλήν των ἐνεργειῶν τοῦ Βεκίλη Ἀναγνώστη μετέβη καὶ ὁ Νικολάκης εἰς τ' ἀνάκτορα καὶ παρουσιάσθη εἰς τὴν Βασιλομήτορα, ἣς ἐπεμελοῦντο ἐν Γορτυνίᾳ τὰ βακουφικὰ κτήματα εἰσπράττοντες τοὺς φόρους. Ἡ Βαλιδὲ ἐδέχθη αὐτὸν κεκρυμμένη ἐντὸς κλειστοῦ θρόνου ὁπότεν ἐφαίνετο μόνον ἡ περιχειρὶς αὐτῆς, ἀλλὰ τὸν ἤκουσε προσήνως διηγούμενον τὰ τῆς σφαγῆς τοῦ Μωραγιάνη καὶ ὑπεσχέθη συγκινηθεῖσα ἐκ τῶν δακρύων πᾶσαν ἀρωγὴν πρὸς ἀποφυγὴν τῆς δημεύσεως, ἣν καὶ ἀνέστειλεν ὁ Χαλὲτ Ἐφένδης τῇ ἐπιταγῇ ἐκείνης.

Ἐνεκα δὲ τῶν σπουδαίων τούτων ἐνεργειῶν παρέμεινε μὲν Βεκίλης ὁ Ἀναγνώστης, διωρίσθη δὲ μετ' ὀλίγον Μωραγιάνης ὁ πολιτικώτερος τῶν ἀδελφῶν Θεοδωράκης, ὅστις ἐπιστρέφας εἰς Λαγγάδια καὶ διακόφας εὐθὺς τὸ πένθος, κατὰ τὰ πατρικὰ ἔθιμα, περιῆλθε τὴν Γορτυνίαν μετὰ τῶν ἀδελφῶν του ἐπὶ ὠραίων ἵππων, ἵνα ἐμπνεύσῃ πεποίθησιν εἰς τὸν λαὸν περὶ τῆς ἀνακτηθείσης ἐπιρροῆς τοῦ μεγάλου οἴκου των. Διηγοῦνται δ' ὅτι ἐπιστρέφων ἐκ Δημητσάνης εἰς Λαγγάδια ἐσκόρπιζεν ἀπὸ τοῦ ἵππου νομίσματα διὰ τοὺς παρατυγχάνοντας πτωχοὺς καὶ τὰ περίεργα παιδιὰ. Ὁ Φωτάκος ἐν τοῖς βίοις Πελοποννησίων ἀνδρῶν γράφει εὐφημέτατα περὶ αὐτοῦ χαρακτηρίζων ὡς ἄρχοντα τότε ὅλης τῆς Πελοποννήσου.

(14) Οἶκον. αὐτόθι.

Τὸν Θεοδωράκην τοῦτον ἄνδρα, κατὰ Πετρόπουλον, μεγίστης ἀξίας ἐγκρατέστατον τῆς Τουρκικῆς γλώσσης γραμματικῶς, καὶ λόγιον τῆς ἐποχῆς του, εἶχεν ἀποστείλῃ ὁ Μωραγιάννης ὡς λέγεται πρὸς τὸν Ἀλῆ Πασᾶν τῆς Ηπείρου, ὅπως προσφέρῃ αὐτῷ τὴν ἡγεμονίαν τῆς Πελοποννήσου, ἂν συνήρῃ νὰ ἐλευθερωθῇ ἐκ τῶν δυνάχνων τοῦ Σουλτάνου. Τὰ αὐτὰ δ' εἶχον εἰς μάτην προταθῇ καὶ εἰς τὸν τροπαιοῦχον Ναπολέοντα, μάλιστα δὲ τὴν πρὸς αὐτὸν ἀναφορὰν πρῶτος ὑπέγραψεν ὁ φιλόπατρις Μωραγιάννης, τὸ θῦμα τοῦτο τῆς ἀπάνθρωπου ἀπολυταρχίας, ἣτις ὑπέρποτε ἀνεξέλεγκτος καὶ ἀδιοργάνωτος τότε, ἐφόνευεν ἀτιμωρητεῖ τοὺς ἀθώους καὶ τοὺς πονοῦντας τὴν ἀσυγκρίτως πάσχουσαν πατρίδα των.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΓ'.

ΚΟΛΙΑΣ Ο ΠΛΑΗΟΥΤΑΣ

Τέκνον τοῦ ἔρωτος καὶ τῆς ἀνδρείας. — Ὁ ἀπαράμιλλος Καρύμπασης. — Τέκνα νόθα καὶ γνήσια. — Τὸ μαῦρο θηρίον τῆς ἄρπαγείσης νύμφης. — Ὁ υἱὸς φονεῦει τὴν σύζυγον τοῦ πατρὸς. — Ἀνδραγαθήματα κατὰ Τούρκων. — Εὗρισμα καὶ ἀνασκολοπισμὸς τοῦ Χάτζιου. — Ὁ Κόλγιας δὲν μπαίνει ποτὲ σὲ καὶ. — Δημοτικὰ τραγούδια. — Ὁ ἐν Ἀλωνισταίνῃ φονικὸς γάμος. — Θάνατος τοῦ Κόλια. — Νεανικὴ ἡλικία τῶν τέκνων του.

Ὁ Κόλιας εἶνε ἴσως ἡ περιεργότερα Γορτυνιακὴ φυσιογνωμία τῆς Τουρκοκρατίας διὰ τε τὴν μυστηριώδη καὶ μυθικὴν, οὕτως εἰπεῖν, ἐμφάνισίν του καὶ ἰδίᾳ διὰ τὴν ἀπέριττον καὶ βριασιότατην δρᾶσίν του. Οὐδεὶς ἔμαθέ ποτε προῦ, παρὰ τίνων, καὶ πότε ἐγεννήθη, διότι πιθανώτατα οὐδ' αὐτὸς ἐγνώριζε πλειότερα. Ὁ «Φαλῆς» χαρακτη-

φίλει αὐτὸν ὡς τέκνον τοῦ Ἑρωτος καὶ τῆς Ἀνδρείας (1). Ἄλλ' ἐπειδὴ, ὅταν ἀπέθανε κατὰ τὸ 1827 ἔλεγεν διήτο ὑπερενενηκοντούτης, ἐγεννήθη πιθανῶς περὶ τὴν τρίτην δεκαετηρίδα τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀνατραφεὶς δὲ εἰς τὰ Ἀρβανιτοχώρια τῆς Τριφυλίας ἐφόνευσε δεκαεπταετῆς ἐν Σουλιμᾷ ἓνα Τοῦρκον δέροντα ραγιαῖν καὶ ἀναγκασθεὶς νὰ δραπετεύσῃ κατέφυγεν εἰς Γορτυνίαν, ἔνθα μὴ γνωρίζων τὴν Ἑλληνικὴν ἔζη πλάνητα βίον ἀνὰ τὰ ποιμενικὰ καὶ Ἀλθανόφωνα χωρία τῆς Ἡραίας Παπαδᾶ, Σέρβου, Σαρακίني, Ψάρι καὶ λοιπά, ἐν οἷς μέχρις ἐσχάτων αἱ γυναῖκες ἡγνύουν τὴν Ἑλληνικὴν.

Τὸ Παλούμπα τότε ἦτο μικρὸς συνοικισμὸς εἰκοσάδος ποιμένων ἐχόντων φορητὰς τὰς καλύδας. Ὁ Κόλιας λοιπόν, πάντοτε προφυλασσόμενος ἔνεκα τοῦ φόνου, εὔρε προστασίαν παρὰ τῷ Παλουμπιώτῃ Μαυροειδῇ Πιτσούνῃ, πάππῳ τοῦ Διακοπούλου, καὶ μετὰ τινα ἔτη ἀπέκτησε μικρὰν περιουσίαν ἐν τῷ τόπῳ καὶ πλειοτέραν ἐπιρροήν. Πρῶτος τότε αὐτὸς ἔκτισεν εἰς Παλούμπα οἰκίαν λιθόκτιστον, ἀλλὰ διὰ πολλοὺς λόγους ἀπηγόρευσε τὴν ἐπέκτασιν τοῦ συνοικισμοῦ καὶ ἐκ τούτου τὸ χωρίον ἔμεινεν ἀείποτε μικρόν, κατοικούμενον ὑπὸ μόνων τῶν Πλαπουταίων καὶ τῶν οἰκειοτέρων τοῦ Κόλια παλληκαρίων. Ὡν δὲ πάντοτε φίλος τῶν ταραχῶν καὶ ἀμείλικτος μισότουρκος, ἐνέπνεε σεβασμὸν εἰς τοὺς προεστώτας τῆς Γορτυνίας, οἵτινες ἵνα ἔχωσιν ἐν αὐτῷ στήριγμα εἰς τὰς δεινὰς περιστάσεις τὸν διώρισαν κα π ο ν τὸ πρῶτον καὶ κατόπιν κα π ό μ π α σ η ν. Τοσοῦτον δὲ καταπληκτικὴν ἔδειξεν εὐδοκίμησιν εἰς τὸ ἔργον τοῦτο, ὥστε παραδόξως ἡ ζωοκλοπὴ ἔπαυσε καθ' ὅλην τὴν Γορτυνίαν καὶ θεωρηθεὶς

(1) Ἦδε μακρὰν διατριβὴν αὐτοῦ ἐν «Ἀκροπόλει» τοῦ 1881, φύλλον 732 καὶ ἐξῆς. Περὶ τοῦ Κόλια ἔχομεν ὑπ' ὄψει καὶ μικρὸν σημεῖωμα τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ κ. Γεωργιάδου.

περιττὸς πλέον ἐπαύθη, διὰ τινας συμβάσας σκηνάς, ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς ἐξουσίας. Ἄλλ' ὁ ἀτίθασσος Κόλιας δὲν γνωρίζει νὰ ὑποτάσσηται. Δίδει ἐντολὴν εἰς τὰ παλληκάρια του καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν πλείστα ζῶα τῆς ἐπαρχίας ἐξαφανίζονται. Οὐδενὸς δὲ τολμῶντος νὰ καταδιώξῃ τοὺς κλέπτας, ὁ Κόλιας διωρίζετο αὐθις Καπόμπασης, κατ' ἀνάγκην δὲ διὰ τὸν λόγον τοῦτον πολλάκις ἀνέκαλεσαν οἱ Τούρκοι τὴν παῦσίν του.

Ἐνεκα τῆς διαφημίσεως τοῦ ὀνόματός του ἐγένετο φίλος τῶν διασημοτέρων κλεπτῶν, μεθ' ὧν ἡρωϊκῶς συνέπραττεν, ἔλαβε δὲ μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ὀρλώφ καὶ κατόπιν εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν Ἀλβανῶν, τιμηθεὶς μεγάλως ὑπὸ τοῦ Καπετὰν Πασᾶ. Καὶ ἐδέχθη μὲν τότε πιστοποιητικὸν ὑποταγῆς, ἀλλὰ πράγματι οὐδέποτε ὑπετάγη εἰς τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν. Ὀκτάκις ὁ σωζόμενος πύργος του ἀπετεφρώθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ πάντοτε ὁ Κόλιας διέφευγε τὸν κίνδυνον, προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ πολὺ ἐκτιμῶντος αὐτὸν Δεληγιάννη, τοῦ παντοδυνάμου Μωραγιάνη τῆς Πελοποννήσου, ὃν καὶ οὗτος πολλάκις ἔσωσε λαμβάνων ὑπὸ φύλαξιν καὶ τὰ Δεληγιαννόπουλα εἰς Παλούμπα, καὶ συνοδεύων αὐτὸν μετ' ἐνόπλων εἰς πάσας τὰς ἐκδρομάς του, ὥς πιστὸς ὑφιστάμενος (2).

Ὁ Κόλιας ἔλαβε μίαν νόμιμον γυναῖκα, Κυράτσων (κυρίαν) ἐκ τῆς οἰκογενείας Τζορτζαίων, ἀλλὰ φιλήδονος ὧν ἐκ φύσεως καὶ ἀνατροφῆς πολλάκις ἐνυμφεύθη καὶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρός (3). Καὶ ἐκ μὲν τῆς νομίμου συζύγου του ἔσχε δύο τέκνα, τὰ περίφημα Κολιόπουλα Γεωργάκην τὸν ἥρωα τοῦ Λάλα καὶ Δημητράκην τὸν ἀνδρεῖον στρατηγὸν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἐκ δὲ τῆς παλα-

(2) Φωτάκου βίος σ. 143.

(3) Οἰκογεν. κῶδιξ Πλαπούταιων ἐν Παλούμπᾳ.

κίδος Λιόσιας ἐγεννήθησαν δύο τέκνα, ὁ γενναῖος Θανάσης, οὗ τέκνα οἱ Παναγιώτης καὶ Ἰωάννης Ἀθανασόπουλοι καὶ ὁ Παρασκευᾶς, οὗτινος τρία ὑπῆρξαν τέκνα ὁ Σταῦρος ἢ Σταυρούλης ὁ ἐπονομασθεὶς Κολιόπουλος, καὶ οἱ Παναγιώτης ἢ Ζιῶτος καὶ ὁ Παππᾶ-Τάσης ἐπικληθέντες Παρασκευόπουλοι.

Παραδόξως ὁμως ἐξ ὅλων τῶν τέκνων τοῦ καπόμπαση ὁ μόνος ὁμοιάσας αὐτῷ κατὰ τε τὰς ἑξεις καὶ τὴν σωματικὴν κατασκευὴν ἦτο ὁ γιγαντώσωμος καὶ ἄγριος πολεμιστὴς Παρασκευᾶς, περὶ οὗ διηγοῦνται ὅτι ἐν Ζακύνθῳ, ποτὲ ἤρπασε πρὸ τῶν ὁμμάτων τοῦ ἐκπλήκτου καὶ ἀνησύχου ἄρμοστοῦ ταῦρον μαινόμενον ἐκ τῶν κερμάτων καὶ κρατήσας αὐτὸν ἔσωσε τοὺς ἐν τῇ ἀγορᾷ κινδυνεύοντας. Προσέτι λέγουσιν, ὅτι ἐν τινι μάχῃ ἐκύλιε διὰ τῶν χειρῶν κατὰ τῶν Τούρκων ἀπὸ τοῦ βουνοῦ ὀλοκλήρους βράχους, τρομερὰς ἐπιφέροντας αὐτοῖς καταστροφάς. Εἶχε δὲ καὶ τὴν πολυφαγίαν καὶ ἀσθάθειαν τοῦ πατρός. Διότι ὁ ἔκτροπος ἰδιωτικὸς βίος τοῦ Κόλια κατέστη ἔκτοτε παροιμιώδης. Ὑψηλὸς, εὖσωμος καὶ μελάγχρους εἶχε τὸ βλέμμα βαθὺ καὶ σχεδὸν ἄγριον τὸ στήθος λάσιον καὶ χαιμῶνός τε καὶ θέρους γυμνόν, μαστοὺς προβεβλημένους, ἐν λιτὸν ἔνδυμα διὰ πάσας τὰς ὥρας τοῦ ἔτους καὶ τοὺς πόδας ἀνυποδήτους μὲν κατὰ τὸ πλεῖστον καὶ μακρῶς περὶ τοὺς ποταμούς, ἀλλὰ ταχυτάτους καὶ ἀδαμάστους εἰς βαθμὸν ἀπίστευτον.

Τῆς πρωτογενοῦς τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπωτάτης γενεᾶς ὕπαρξις, ἐρρίφθη ἐκ λάθους ἴσως ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα καὶ παραδόξως ἔδρασεν ἐν τῇ ἰστορίᾳ καὶ ἀνέδειξεν υἱοὺς εὐγενεῖς καὶ ἀτρομήτους, ἐνῶ ἡ φύσις αὐτοῦ νὰ διαγάγῃ τὸν βίον ὡς ἄγριός τις ποιμὴν τῶν δαυρίων καὶ τῶν ὀρέων, συντρόφους ἔχων μόνον τὰς αἴγας καὶ τοὺς διωκομένους λύκους. Ὑπῆρξεν ἀληθῶς τύπος ἀφε-

λοῦς καὶ φυσικῆς ζωῆς, ὅλως ἀσχέτου πρὸς τὴν τῶν κλεπτῶν, διότι ἐκεῖνοι ἦσαν μέλη τῆς κοινωνίας, ἥς διέφερον κατὰ τὸ φιλελεύθερον μόνον καὶ τὴν γενναιότητα. Ὁ Κόλιας ἀμφίβολον ἔχων τὴν καταγωγὴν, μὴ γνωρίσας οὐδ' ὁμιλήσας περὶ μητρός, εἶχεν ἀμφίβολα καὶ πάντα τὰ συναισθήματα καὶ τὰ ψυχικὰ πάθη, κυμαινόμενος μεταξὺ κακίας καὶ ἀρετῆς, ἐλευθερίας καὶ ὑποταγῆς, φιλοπατρίας καὶ τυφλοῦ ἔγωισμοῦ. Ἐν μόνον ἐλάτρευεν ὃν, τὸν Θεόδωρον Κολοκοτρώνην, ἣ ὡς ἔλεγε τὸν Θεοδωράκην του, διότι ἐκεῖνος μόνος ἐν τῷ κόσμῳ τὸν ἐθάμβωσε.

Δύσπιστος αἰείποτε, εἶχε καὶ ἄλλα μακρὰν τοῦ πύργου του ἐνδιαστήματα, εἰς ἃ πολλάκις ἄνευ σπουδαίου λόγου διέμενε. Διότι παρὰ μὲν τὴν Ἀράχωβαν εἰς τὴν θέσιν Λυσάκι εἶχεν ἰδιοχείρως κτίσῃ καλύβην, εἰς δὲ τὴν ὠραίαν κοιλάδα Λακαμίδαν καὶ τὰ πλησίον δάση ἐκοιμᾶτο καὶ τὸν χειμῶνα ὑπαίθριος. Καὶ ὅμως εἶχε σιδηροῦν τὸν ὄργανισμὸν οὐδέποτε λαβὼν ἀνάγκην ἱατροῦ καὶ φαρμάκου. Ἐτρωγεν ὁλόκληρον χοιρίδιον ὁπτὸν καὶ μετ' αὐτὸ ὀκάδας ξυνόγαλον, τὴν δὲ πρωΐαν κατεβρόχθιζε τεσσαράκοντα τηγανίτας. Πολλάκις φιλιούμενος μετὰ τῶν Τούρκων σπαήδων ἢ ἀξιωματικῶν τῆς καταδιώξεως ἐξένιζεν αὐτοὺς εἰς τὸν Πύργον του. Καὶ διηγοῦνται ὅτι καθήμενοι χαμαὶ (σταυροπόδι) ἡμιλλῶντο τίς νὰ παραμείνῃ ἀκίνητος εἰς τὴν θέσιν του μέχρι τῆς πρωΐας, ὅτε διελύετο τὸ συμπόσιον, καθ' ὃ ἐνίοτε ἐμέθυσκε τοὺς Τούρκους εἰς βαθμὸν ἀποκτηνώσεως, δίδων αὐτοῖς πλὸς κας (τζώτρας) πλήρεις οἴνου ἢ ῥακῆς, ἐνῷ αὐτὸς ἔπινεν ἐκ πεπληρωμένων ὕδατος. Δὲν παρήρχοντο ὅμως πολλοὶ μῆνες καὶ ἡ ἐπίπλαστος ἐκεῖνη φιλία μετεβάλλετο εἰς ἔχθραν ἀμείλικτον.

Ἐκ πλείστων ἐπεισοδίων χαρακτηριζόντων τὴν ἄκρατον αὐτοῦ φιληθονίαν, ἅτινα διηγοῦνται οἱ γέροντες καθ' ὅσον ἄπασαν τὴν Γορτυνίαν, ἀναφέρομεν μόνον τὰ ἐξῆς: Μετὰ

μεσημερίαν ἑαρινῆς τινος Κυριακῆς διῆλθεν ἐκ Παλούμπα ἔφιππος γαμικὴ συνοδεία, ὃ δὲ Κόλιας καταθειλχθεὶς ἐκ τῆς καλλονῆς τῆς νύμφης, πολλὰ τὰ παράδοξα ἑμερμηρίζε κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν. Ὑπολογίσας λοιπὸν ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φθάσῃ αὐθημερὸν ἡ συνοδεία εἰς τὸ χωρίον τοῦ γαμβροῦ, ἐμάντευσε τὸν τόπον τῆς διανυκτερεύσεως καὶ ἐκάλεσεν εἰς τὸ δεῖπνον τὸν παρατυχόντα Τοῦρκον εἰσπράκτορα. Δεν παρῆλθεν ὁμως πολλὴ ὥρα καὶ ὁ Σπαῆς, μεθυσθεὶς διὰ τῆς γνωστῆς μεθόδου, ἐζήτησε νὰ κοιμηθῶσιν ἔξω εἰς τ' ἀλώνια. Τότε ὁ Κόλιας ἐγείρεται κρυφίως, καταρτίζει πλήρες τὸ σχέδιον τῆς ἐπιδρομῆς καὶ λαθὼν δύο ἐκ τῶν ἐμπίστων σπεύδει ὡς ἰέραξ ἐπὶ τὴν βοράν.

Ἡ συνοδεία εἶχε καταλύσῃ εἰς τινὰ μακρυνὴν ἐξοχικὴν οἰκίαν, ἔνθα ἡ κραιπάλη ἐξίκετο εἰς βαθμὸν παρεμφερῆ πρὸς τὴν τοῦ Τοῦρκου εἰσπράκτορος. Αἰφνης ἀκούονται πυροβολισμοὶ καὶ κραυγαὶ τῶν ὑπηρετῶν, ὅτι κλέπται ἤρπασαν τοὺς βόσκοντας ἵππους. Ἐν ἀκαρεὶ ἔλαβεν πάντες τὰ ὄπλα καὶ ἐκένωσαν τὸν ξενῶνα. Εἰσβαλὼν δ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡμίγυμνος ὁ Κόλιας ἔσθεσε μὲν τὸ φῶς, ἤρπασε δὲ εἰς τὰς ἀγκάλας τὴν ἄφωνον ἐκ τοῦ τρόμου νύμφην καὶ ὥχετο ἀπιών. . . Μετὰ τινὰ ὥραν εὐρόντες τοὺς ἵππους, ἐπέστρεψαν χαίροντες οἱ συνοδοὶ τοῦ γαμβροῦ, ἀλλὰ δὲν εὗρον ἐκεῖ τὴν νύμφην. Ὅτε δὲ καὶ αὕτη ἐπέστρεψε διηγεῖτο κλαίουσα καὶ διαρκῶς σταυροκοπούμενη: «Ἦλθ' ἓνα θεριὸ μαῦρο καὶ μ' ἄρπαξε, μ' ἔσφιξε δυνατὰ ποῦ δὲν μποροῦσα νὰ φωνάξω . . . Εἶχε τ' ἀστῆτι μαλλιαρὸ σὰν τραγὶ καὶ βυζιᾶ κρεμασμένα σὰν γυναῖκα . . .» Οἱ συνοδοὶ ὁμως, ἀνανήψαντες, διέκριναν ἐν τῷ θηρίῳ τὸν Κόλιαν καὶ κατήγγειλαν τὴν ἀνήκουστον πρᾶξιν εἰς τὸν Πασάν τῆς Τριπόλεως. Ἄλλ' ὁ Κόλιας προθύμως μεταβάς πρὸς ἀπολογία ἐπεστήριξε πειστικώτατα τὴν ἀθωότητά του,

προσεπιμαρτυροῦντος καὶ τοῦ ἀγαθοῦ Τούρκου εἰσπράκτορος, ὅστις ὤμνυνεν ὅτι μαζῇ ἐκοιμήθησαν τὴν ἐσπέραν μετὰ τὸ δεῖπνον εἰς τ' ἀλώνια καὶ μαζῇ πάλιν τὴν πρωΐαν ἐξύπνησαν!

Διὰ τὸ φιλήδονον δὲ καὶ τὰς διαιτωμένας ἐν τῷ αἰκῷ ἀνόμους συζύγους πολλάκις τ' ἀνδρωθέντα νόμιμα τέκνα ὑπέβαλλον ἀντιρρήσεις, αἵτινες καὶ μέχρι φόνου ἐξίκοντο. Διότι ὁ Γεωργάκης, μένεα πνέων διὰ τὴν ἡσσανα τῆς ἰδίας μητρὸς ἐν τῇ οἰκίᾳ θέσιν, ἐθανάτωσε τὴν μητέρα τοῦ Παρασκευᾶ Λιόσιαν ἐνόματι, ζυμώνουσαν παρὰ τὸν σωζόμενον ἔτι κλίβανον, θραύσας τὴν κεφαλὴν της διὰ πλαστηρίου, κατέλιπε δ' ἐκ τούτου ἐπὶ τινὰ ἔτη τὴν πατρικὴν οἰκίαν διωχθεὶς ὑπὸ τοῦ Κόλια, τοῦ ἄλλως τε μηδόλως πενθήσαντος.

Πλείστα διηγοῦνται ἀνδραγαθήματα τοῦ Κόλια κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς τῶν κλεπτῶν καὶ τῆς ἀνενδότου αὐτῶν ὑπὸ τῆς ἐξουσίας καταδρομῆς. Ἡμέραν τινὰ ἐνεδρεύσαντες οἱ Τούρκοι ἔθραυσαν διὰ σφαίρας τὴν ἀκτηρίδα τοῦ ὅπλου του καὶ ἐπλήγωσαν ἐλαφρῶς τὸν βραχίονά του. Ὁ δὲ Κόλιας μόνος εὑρεθεὶς ἐσύριξε καὶ ἐσπευσαν τὰ παλληκάρια του, μεθ' ὧν ἐζώγρισε δέκα τέσσαρας. Αἰσθανθεὶς δὲ τότε μόλις τοὺς πόνους τοῦ πληγωθέντος βραχίονος, τοὺς ἔσφαξε πάντας. Μετὰ δύο μῆνας ἐπολιορκήθη στενότατα εἰς τι μονύδριον, παρὰ τὸ Παλούμπα, ἀπαυδήσας δὲ νὰ πυροβολῇ ἀπέλυσε τὴν νύκτα τὸν κολοσσαῖον σκύλον του Ρέπαν, ἀφοῦ ἔδεσεν εἰς τὴν οὐρὰν του μέγαν κλάδον. Οἱ δὲ Τούρκοι νομίσαντες ἐκ τοῦ αἰφνιδίου θορύβου, ἔτι ἐξηλθεν ὁ Κόλιας ἔδραμον πρὸς καταδίωξιν, ἀλλ' ἐκεῖνος ἔδραπέτευσεν διὰ τινος πλαγίας ἀτραποῦ καὶ ἐσώθη.

Πλειστάκις ὁμῶς ἐξετίθετο πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν πιεζομένων Γορτυνίων. Μαθὼν ποτε ὅτι εἰς τὸ χωρίον Ἀγιάννην τῆς Ἡραίας ἐλαφυραγῶγει τοὺς χωρικοὺς τουρκι-

κὸν ἀπόσπασμα, ἔσπευσεν ἐκεῖ ἡσύχως καὶ ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς τραπέζης τῶν κραυπαλούντων στρατιωτῶν, ἔχων εἰς τὴν ἀριστερὰν γαταγάνι καὶ εἰς τὴν δεξιὰν πιστόλιον. Πυροβολήσας δ' αἰφνης ἀνέτρεφε πάντα τὰ ἐν τῇ τραπέζῃ καὶ ἐπτόησε τοὺς Τούρκους, ὥστε ἀπῆλθον φεύγοντες, ἐνῶ ὁ Κόλιας ἀφρίζων ἐκ θυμοῦ ἐκραύγαζε: «Δὲν φθάνει τὸ μισαφιριλίκι, μὰ θὰ κάνετε καὶ τὸν ζορπᾶ στὸ βιλαέτι τοῦ Κόλια!»

Ἄλλοτε πάλιν παρήγγειλεν εἰς τοὺς Μαγουλιανίτας νὰ μὴ πληριύσουν τὸ χαράτσι. Μαθὼν δ' ὅτι ὁ Σπαχῆς ἐπέμενεν, ἔστρεψεν εἰς τὸ χωρίον καὶ παρὰ τὰ ἀλώνια διεμέλισεν αὐτὸν εἰς δύο. Ἐσπευσαν οἱ Τοῦρκοι στρατιῶται καὶ συνήφθη κρατερὰ μάχη, μεθ' ἣν φονευθέντων πολλῶν ἀπεσύρθη εἰς τὴν Λακαμίδα, ἐνθα ἔλαβεν ἐπικουρίαν ἱκανῶν ἀνδρῶν σταλέντων ὑπὸ τοῦ Κολοκοτρώνη. Κατόπιν συνεπλάκη μετὰ τοῦ Βαλῆ εἰς Καμηνίτσαν καὶ κλεισθεὶς εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ἐφόνευσε καὶ τοὺς 40 Τούρκους κατὰ τὸ μνησθὲν σημεῖωμα τῶν ἀρχείων Πλαπούτα.

Τότε ἐστάλη πρὸς καταδίωξιν ὁ ἀνδρεῖος Χάτζιος, ὅστις καίων τὴν Ἡραίαν παρήγγειλεν αὐτῷ ὅτι θὰ τὸν συλλάβῃ, θὰ τὸν ξυρίσῃ καὶ κατόπιν θὰ τὸν σουβλίσῃ ζῶντα. Ἄλλ' ὁ Κόλιας τὸν ἐπρόλαβε, διότι ἐνεδρεύσας τὴν 15 Αὐγούστου εἰς Βλόγκον μετὰ τῶν παλληκαρίων τοῦ Διάκου Διακοπούλου, τοῦ Πετσούνη, τοῦ Κωστούρα καὶ λοιπῶν τριάκοντα συνέστησεν αὐστηρῶς αὐτοῖς νὰ φείδωνται μόνου τοῦ ἀρχηγοῦ Χάτζιου. Τὴν χαραυγὴν δ' ἐπιφανέντων ἐξδομήκοντα Τούρκων καὶ ἀρξαμένης φονικῆς ἐφόδου, ἣν ἠκολούθησε φυγὴ καὶ διασκόρπισις τοῦ ἀποσπάσματος, ὁ Κόλιας ὀρμᾷ καὶ ἀνατρέπει ἐκ τοῦ ἵππου τὸν γενναίως ἀνθιστάμενον Χάτζιον. Ἀροπλίσας δ' αὐτὸν καὶ δέσας ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἵππου ἀναστρόφως, τὸν ὠδήγησεν εἰς τὴν Ζάτουναν ἐνθα ἀσπλάχνως ἐψήρμωσεν αὐ-

τὰς τὰς ἀπειλὰς τοῦ Χάτζιου. Διότι ξυρίσας ἐπιμελῶς αὐτὸν ἐνώπιον ἀπείρων πανηγυρίζοντων, τὸν ἐσοῦβλισε κηρύξας, ὅτι «μὲ τοὺς Τούρκους ποῦ δὲν πειράζουν Χριστιανοὺς ὁ Κόλιας εἶνε σὰν ἀδελφί. Μὲ τοὺς ἄλλους... ἄς ἴδουν τὸν Χάτζιο»!

Τὰ γεγονότα ταῦτα ἐπηκολούθησεν ἡ κατὰ τὸ 1806 τρομερὰ καταστροφή τῶν Κολοκοτρωναίων καὶ λοιπῶν κλεπτῶν, ὁ δὲ Κόλιας καθορῶν τότε τὸ δεινὸν τῶν περιστάσεων παρεσύρθη ὑπὸ τῶν οἰκείων φευγόντων εἰς Ζάκυνθον. Ὅταν ἔφθασε μετὰ τῶν τέκνων τοῦ Δημητράκη καὶ Παρασκευᾶ εἰς Κατάκωλον καὶ ἐπλησίασεν ἡ λέμβος ἵνα τοὺς μεταφέρῃ εἰς τὸ πλοῖον: «Δημητράκη, λέγει ὁ ἐνδοιάζων Κόλιας, τάχα δὲν ἀναποδογυρίζει αὐτὸ τὸ καρυδόφλοιδο;» μὴ εὐχαριστηθεὶς δὲ ἐκ τῆς ἀπαντήσεως τοῦ υἱοῦ, στρέφεται πρὸς τὸν λεμβοῦχον: «Καραβοκύρη, λέγει ἂν γυρίσῃ τὸ Καΐκι τί γινόμεσθε;» — «Πῶς θὰ γυρίσῃ; Δὲν γέρνει, ἀπήντησεν ἐκεῖνος». — «Μὰ ἂν γυρίσῃ;» — «Ἐγὼ σοῦ λέγω πῶς δὲν γέρνει!» — «Καλά, λές, μὰ τέλος πάντων ἂν γύρῃ;» εἶπεν ὁ Κόλιας μετὰ πείσματος. «Ἄν θέλῃ ὁ Θεὸς καὶ γυρίσῃ, ἀπήντησε στενοχωρημένος ὁ λεμβοῦχος, κινδυνεύουμε, ἂν δὲν πνιγοῦμε». — «Τότε λοιπὸν ὁ Κόλιας δὲν μπαίνει σὲ κοΐκι, γιατί ἀπὸ κεῖ ποῦ θὰ τὸν φᾶν τὰ ψάρια, κάλλιο νὰ σκοτώνῃ Τούρκους καὶ νὰ τὸν φᾶν τὰ ὄρνια τοῦ τόπου του»! ... Καὶ ἀποχαιρετήσας τὰ τέκνα του, ἐκένωσεν ἀπὸ τῆς ἀπέναντι ράχεως τὸ ὄπλον του καὶ ἐπανήλθεν εἰς Παλούμπα. Μεσιτεύσαντος ὁμως Πασᾶ τινος, φίλου τοῦ Βεζύρου τῆς Πελοποννήσου Βελῆ (υἱοῦ τοῦ διαβοήτου τυράννου τῆς Ἡπείρου Ἀλῆ-Πασᾶ), ἔτυχεν ἀμνηστίας καὶ ἔκτοτε ἔζησεν ἡσυχος εἰς τὴν οἰκίαν του ποδαλγῶν ἐνίστε ἐκ ρευματισμῶν, ἀλλ' ἐν τῇ μεταξύ ἀφηνιάζων ἐξηκολούθει μόνος αὐτὸς πλέον τὸν ἀρματωλικὸν ἀγῶνα, ἔτη

δέ τινα πρὸ τοῦ 1821 παρητήθη τοῦ ἀξιώματος τοῦ Καπόμπαση καὶ ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του Δημητράκη, ἐπιστρέψαντος ἐκ Ζακύνθου τὴν 17 Μαρτίου 1819. (4)

Ἄλλ' ὅ,τι κυρίως ἐδόξασε τὸν παράδοξον ἐκείνον κλέπτην εἶνε ὁ ἐκ τῶν νεανικῶν του χρόνων διαρκῆς πόλεμος πρὸς τοὺς ἰσχυροτέρους Τουρκαλθανοὺς τῆς Πελοποννήσου, τοὺς κατοίκους τοῦ περιφήμου Λάλα τῆς Ἡλείας. Οἱ ὄμοροι οὗτοι, ἐξισλαμισθέντα λείψανα τῶν Ἀλβανῶν τῶν Βυζαντινῶν χρόνων, ἀνέκαθεν εἰσέδαλλον εἰς τὴν Γορτυνίαν καὶ ἐλεηλάτουν αὐτὴν περιοδικῶς, παραδιδομένην εἰς τὰς θηριωδίας των ἄνευ τινὸς ὑπερασπίσεως. Ἄλλ' ἀναφανέντος τοῦ Κόλια ἡλλαξαν τὰ πράγματα, διότι μόνος αὐτός, κατὰ τὴν ὁμόθυμον διήγησιν τῶν ἱστορικῶν, κατώρθωσε διὰ πολλῶν αἱμάτων καὶ πρωτοφανοῦς ὑπομονῆς καὶ ἐπιμονῆς νὰ τοὺς περιορίσῃ ὀριστικῶς εἰς τὸ Λάλα, ἐκείθεν τοῦ Ἐρυμάνθου, καὶ νὰ καταρρίψῃ τὴν ἐπηρμένην ὄφρυν των. Ἐκεῖνοι δὲ καὶ κατὰ τὸν ἱστορικὸν Φρατζῆν (5) δὲν ἐτόλμων νὰ βλάψωσι τὸν ταπεινώσαντα αὐτούς, τὸ μὲν ἐκ τρόμου, τὸ δὲ διότι ἔφερεν ἐπίσημον διορισμὸν τῆς ἐξουσίας. (6)

Μόνον δὲ τὸ ἀνδραγάθημα τοῦτο ἔκρινεν ἄξιον νὰ διαφημίσῃ ἡ δημοτικὴ Μοῦσα καὶ πολλὰ ψάλλονταί ᾠσματα ὑμνοῦντα τοὺς κατὰ τῶν Λαλαίων θριάμβους του. Ἴδου τρία ἐξ αὐτῶν, ὧν τὰ δύο πρῶτα εἰσὶν ἀνέκδοτα, τὸ δὲ τρίτον συμπεπληρωμένον:

Τὸ λέν' οἱ Κοῦκοι στὰ βουνά κ' ἡ πέρδικες στὰ πλάγια
Τὸ λέει μιὰ Φαναριώτισα καὶ μιὰ Λαλιωτοπούλα

(4) Φρατζῆ Δ. σ. 150 (5) Αὐτόθι σελ. 140-150.

(6) Τρεῖς Λαλαῖοι ὁ Χάτζος, ὁ Χασάν Φιδᾶς καὶ ὁ Κονταχμέτης, ἔκαυσαν τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐν Παλούμπᾳ οἰκίαν του, ἀλλὰ ἐξεδικήθη πολλάκις νικήσας αὐτούς. Ἴδε καὶ σημείωμα Γεωργιάδου.

«Δὲν σ' τῶπα Κεχαγιόμπη καὶ σένα Βέη-Ζουλάγα
 «Τὴν Κυριακὴ νὰ φύγετε τοῦ Αάλα μὴ σταθῇτε,
 «Γιατὶ ἔφτασεν ἡ κλεφτουργιὰ κι' ὁ Κόλιας ὁ Πλαπούτας. . .»
 Κι' ἀκόμα ὁ λόγος ἔστεκε κι' ἀκόμα ὁ λόγος λέει
 Κι' ὁ Γέρω Κόλιας ἔρχεται τὸ κάστρο νὰ τοὺς πάρῃ. .

Κατὰ τὴν ἔφοδον ἐκείνην ὁ Κόλιας ἀπήγαγεν εἰς Πα-
 λούμπα αἰχμαλώτους ἄνδρας καὶ γυναῖκας, οἱ δὲ Πα-
 λουμπαῖοι ἔφαλλον μυκτηριστικῶς, ἀπευθυνόμενοι εἰς τὰς
 ἐνδοξούς τοποθεσίας τῶν ἀντιζήλων τὰ ἐξῆς:

Λουκίσσα μέ τὰ κρύα νερά, μέ τοὺς ἐφτὰ καντάλους
 Καὶ σὺ καϋμένη Μπαστηρᾶ μέ τὰ πολλὰ κεράσια
 Καὶ Αάλα μέ χανούμισες μέ τῆς βαρεῖες κυράδες,
 Ποῦ δὲν ἐμπεγεντούσανε τῇ γῆς γιὰ νὰ πατήσουν,
 Τώρα πῶς καταντήσανε . . . Βαρελοκουδάλιστρες!
 Φέρουν βαρέλια γιὰ φωμὶ τοῦ Κόλια τοῦ Πλαπούτα . .

Ἴδου δὲ καὶ τρίτον ἄσμα, ἐξ οὗ φαίνεται ἡ πρὸς τὸν
 συμπένθερον Θεόδωρον Κολοκοτρώνην ἄπειρος πεποίθησις
 καὶ ἐκτίμησις τοῦ Κόλια:

Πιάνουν καὶ γράφουν γράμματα οἱ Τοῦρκοι οἱ Λαλαῖοι
 Καὶ γράφουν τοῦ Καπόμπαση τοῦ Κόλια τοῦ Πλαπούτα,
 'Απ' ὅξω λέει τ' ἀπόγραμμα καὶ μέσα λέει τὸ γράμμα:
 «Σ' ἐπεὶ Κόλια Καπόμπαση Ζηπίτη τῆς Λειοδώρας
 Γιὰ πέμας, τί ζουρλάθηκες καὶ σὺ καὶ τὰ παιδιὰ σου
 Καὶ μᾶς γυρεύεις πόλεμο γιὰ νὰ μᾶς πολεμήσης ;
 'Αν θέλῃς γρόσια πάρῃς μας, φλωριά μὴ τὰ λυπᾶσαι
 'Αν θέλῃς καὶ τοῦ Μπέλεσι τσιφλίκι νὰ τὸ πάρῃς. . .
 'Αλλοιῶς πασάδες θὲ νὰ ῥθοῦν Κόλια νὰ σὲ χαλάσουν . . . »
 — «'Εγὼ Πασᾶ δὲν σκιάζομαι καὶ Τούρκους δὲν φοδᾶμαι
 Καὶ θὰ σᾶς κάνω πόλεμο γιὰ νὰ σᾶς πολεμήσω.
 Γιατὶ ταχεῖα ἀπ' τὸ Ζάκυνθο θὰ ῥθῇ ὁ Κολοκοτρώνης
 Τότε θὰ ἰδῇτε βρὲ σκυλιὰ κ' ἐμεῖς παληομουρτάτες,
 Θὰ ἰδῇτε τῆς χανούμισες μ' ὅλους τοὺς φαιρετζέδες
 Νὰ ἰδῇτε πῶς σᾶς κάνουμε ἐμεῖς οἱ Παλουμπαῖοι. »

'Αλλ' ἡ βικιότης τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Κόλια ἐξεδη-
 λώθη πολλάκις καὶ ἐναντίον τινῶν Ἑλλήνων, οὓς ἐμίσει.
 'Αντίζηλός του ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ φιλοδοξῶν τὴν θέσιν τοῦ
 Καπόμπαση, ἦτο ὁ ἐκ Κοκορᾶ τῆς Ἡραίας Κ. Τσάκκα-

λης, ἐκδραμῶν δέ ποτε ὁ Κόλιας κατὰ τοῦ χωρίου ἐθρι-
 ἀμβευσε, φονεύσαντος τοῦ Λιακοπούλου τὸν γαμβρὸν τοῦ
 Τσάκαλη Νταφλῶρον, ἔκτοτε δ' ἐκεῖνος ἠσύχασεν. Ἀμεί-
 λικτος ἐπίσης ἐχθρὸς ἦτο καὶ ὁ ἐκ Ραύτη Θανασᾶς, ὁ
 γνωστὸς κλέπτης, ὅστις ποτὲ ἔκαυσε τὴν οἰκίαν τοῦ Κό-
 λια, καὶ τοι συγγενῆς αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Κόλιας ἐζήτησε
 τὴν συνδρομὴν τοῦ Βοεβόδα τῆς Καρυταίνης καὶ πολιορ-
 κήσας αὐτὸν ἐν Ζατούνῃ, εἰς τὸ κονάκι τοῦ Ἀγᾶ, τὸν
 συνέλαβε ζῶντα μετὰ δύο ἡμέρας καθ' ὅσον θραυσθείσης
 σανίδος τοῦ δαπέδου συνετρίβη ἡ κνήμη του. Λέγεται δ'
 ὅτι ὁ ἐκδικητικὸς Καπόμπασης τὸν ἀνεσκολόπισεν εὐθὺς
 ἐξωθεν τῆς οἰκίας.

Κατὰ τὴν δύσιν τῆς ἰσχύος τοῦ Κόλια συνέβη καὶ
 τὸ ἐξῆς πολύκροτον ἐπεισόδιον. Μεταδαινὼν τῷ 1819 ὁ
 Κανέλλος Δεληγιάννης εἰς Τρίπολιν ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ
 ὡς τιμητικὴν φρουρὰν τοὺς ἐπιστρέψαντας ἐκ Ζακύνθου
 Δημητράκην Πλαπούταν, Παρασκευᾶν καὶ Νικηταρᾶν
 ὡς καὶ τὸν Κ. Πισιμίσην ἐκ Βλόγκου, τὸν Ἀναγνώστην
 Δάραν ἐκ Σέρβου καὶ τὸν Βότσην ἐκ Βελημαχίου. Οὗ-
 τοι δὲ συνοδεύσαντες τὸν Κανέλλον μέχρι τοῦ Ἀγίου
 Βλάση τῆς Τριπόλεως, ἐπέστρεψαν εἰς Ἀλωνίσταιναν,
 ἔνθα ἐτελεῖτο ἡ πανηγυρίς τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς τὴν
 23 Ἰουλίου. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχον μεταβῆ ἑκεῖ καὶ ἐπτὰ
 ἐπίσημοι Τούρκοι τῆς Τριπόλεως ὁ συνετὸς Δημητράκης
 συνέστησε νὰ μὴ ἐξέλθωσιν ἐκ τοῦ καταλύματός των, τῆς
 οἰκίας δηλαδὴ τοῦ Παν. Δημητρακοπούλου, οὗ τὴν ἀδελ-
 φὴν Νικολέταν εἶχε μνηστευθῇ ὁ τότε παρατυχὼν ἐκεῖ
 Ν. Μπούκουρας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Νικηταρᾶς ἐπέμεινεν, ὁ
 Δημητράκης ἐξῆλθε μετ' αὐτῶν καὶ ἔρθασαν εἰς τὸν τό-
 πον τῆς πανηγύρεως.

Εὐρὼν ὅμως τοὺς νεαροὺς Τούρκους χορεύοντας μετὰ
 τοῦ Ἀγᾶ τῆς Ἀλωνισταίνης Σαλῆ, ἐπιλεγομένου Ἀ-

«Δὲν σ' τῶπα Κεχαγιόμπη καὶ σένα Βέη-Ζουλάγα
 «Τὴν Κυριακὴ νὰ φύγετε τοῦ Αάλα μὴ σταθῇτε,
 «Γιατὶ ἔφτασεν ἡ κλεφτουργιὰ κι' ὁ Κόλιας ὁ Πλαπούτας. . .»
 Κι' ἀκόμα ὁ λόγος ἔστεκε κι' ἀκόμα ὁ λόγος λείει
 Κι' ὁ Γέρω Κόλιας ἔρχεται τὸ κάστρο νὰ τοὺς πάρῃ. .

Κατὰ τὴν ἔφοδον ἐκείνην ὁ Κόλιας ἀπήγαγεν εἰς Πα-
 λούμπα αἰχμαλώτους ἄνδρας καὶ γυναῖκας, οἱ δὲ Πα-
 λουμπαῖοι ἔφαλλον μυκτηριστικῶς, ἀπευθυνόμενοι εἰς τὰς
 ἐνδόξους τοποθεσίας τῶν ἀντιζήλων τὰ ἐξῆς:

Λουκίσσα μὲ τὰ κρύα νερά, μὲ τοὺς ἐφτὰ καντάλους
 Καὶ σὺ καϋμένη Μπαστηρᾶ μὲ τὰ πολλὰ κεράσια
 Καὶ Αάλα μὲ χανούμισες μὲ τῆς βαρεῖες κυράδες,
 Ποῦ δὲν ἔμπεγεντούσανε τὴ γῆς γιὰ νὰ πατήσουν,
 Τώρα πῶς καταντήσανε . . . Βαρελοκουβαλίστρες!
 Φέρνουν βαρέλια γιὰ φωμὶ τοῦ Κόλια τοῦ Πλαπούτα . .

Ἴδου δὲ καὶ τρίτον ἄσμα, ἐξ οὗ φαίνεται ἡ πρὸς τὸν
 συμπένθερον Θεόδωρον Κολοκοτρώνην ἄπειρος πεποίθησις
 καὶ ἐκτίμησις τοῦ Κόλια:

Πιάνουν καὶ γράφουν γράμματα οἱ Τούρκοι οἱ Ααλατοὶ
 Καὶ γράφουν τοῦ Καπόμπαση τοῦ Κόλια τοῦ Πλαπούτα,
 'Απ' ὧς λείει τ' ἀπόγραμμα καὶ μέσα λείει τὸ γράμμα:
 «Σ' ἔστὲ Κόλια Καπόμπαση Ζαπίτη τῆς Λειοδώρας
 Γιὰ πέμας, τί ζουρλάθηκες καὶ σὺ καὶ τὰ παιδιὰ σου
 Καὶ μᾶς γυρεύεις πόλεμο γιὰ νὰ μᾶς πολεμήσῃς ;
 'Αν θέλῃς γρόσια πάρε μας, φλωριά μὴ τὰ λυπᾶσαι
 'Αν θέλῃς καὶ τοῦ Μπέλεσι τοιφλίκι νὰ τὸ πάρῃς. . .
 'Αλλοιῶς πασάδες θὲ νὰ ῥθοῦν Κόλια νὰ σὲ χαλάσουν . . . »
 — «'Εγὼ Πασᾶ δὲν σκιάζομαι καὶ Τούρκους δὲν φοβᾶμαι
 Καὶ θὰ σὰς κάνω πόλεμο γιὰ νὰ σὰς πολεμήσω.
 Γιατὶ ταχειὰ ἀπ' τὸ Ζάκυνθο θὰ ῥθῇ ὁ Κολοκοτρώνης
 Τότε θὰ ἰδῇτε βρὲ σκυλιά κ' ἔστεῖς παληομουρτάτες,
 Θὰ ἰδῇτε τῆς χανούμισες μ' ἔλους τοὺς φερετζέδες
 Νὰ ἰδῇτε πῶς σὰς κάνουμε ἐμεῖς οἱ Παλουμπαῖοι».

Ἄλλ' ἡ βικιότης τοῦ χαρακτηῖρος τοῦ Κόλια ἐξεδη-
 λώθη πολλάκις καὶ ἐναντίον τινῶν Ἑλλήνων, οὓς ἐμίσει.
 Ἀντίζηλός του ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ φιλοδοξῶν τὴν θέσιν τοῦ
 Καπόμπαση, ἦτο ὁ ἐκ Κοκορᾶ τῆς Ἡραίας Κ. Τσάκκ-

λης, ἐκδραμὼν δέ ποτε ὁ Κόλιας κατὰ τοῦ χωρίου ἐθρι-
άμβευσε, φονεύσαντος τοῦ Λιακοπούλου τὸν γαμβρὸν τοῦ
Τσάκαλη Νταφλῶρον, ἔκτοτε δ' ἐκεῖνος ἠσύχασεν. Ἀμεί-
λικτος ἐπίσης ἐχθρὸς ἦτο καὶ ὁ ἐκ Ραύτη Θανασᾶς, ὁ
γνωστὸς κλέπτης, ὅστις ποτὲ ἔκαυσε τὴν οἰκίαν τοῦ Κό-
λια, καὶ τοι συγγενῆς αὐτοῦ. Ἀλλ' ὁ Κόλιας ἐζήτησε
τὴν συνδρομὴν τοῦ Βοεβόδα τῆς Καρυταίνης καὶ πολιор-
κήσας αὐτὸν ἐν Ζατούνη, εἰς τὸ κονάκι τοῦ Ἀγᾶ, τὸν
συνέλαβε ζῶντα μετὰ δύο ἡμέρας καθ' ὅσον θραυσθείσης
σανίδος τοῦ δαπέδου συνετρίβη ἡ κνήμη του. Λέγεται δ'
ὅτι ὁ ἐκδικητικὸς Καπόμπας τὸν ἀνεσκολόπισεν εὐθὺς
ἔξωθεν τῆς οἰκίας.

Κατὰ τὴν δύσιν τῆς ἰσχύος τοῦ Κόλια συνέβη καὶ
τὸ ἐξῆς πολύκροτον ἐπεισόδιον. Μεταδαίνων τῷ 1819 ὁ
Κανέλλος Δεληγιάννης εἰς Τρίπολιν ἔλαβε μεθ' ἑαυτοῦ
ὡς τιμητικὴν φρουρὰν τοὺς ἐπιστρέψαντας ἐκ Ζακύνθου
Δημητράκην Πλαπούταν, Παρασκευᾶν καὶ Νικηταρᾶν
ὡς καὶ τὸν Κ. Πισιμίσην ἐκ Βλόγκου, τὸν Ἀναγνώστην
Δάραν ἐκ Σέρβου καὶ τὸν Βότσην ἐκ Βελημαχίου. Οὗ-
τοι δὲ συνοδεύσαντες τὸν Κανέλλον μέχρι τοῦ Ἀγίου
Βλάση τῆς Τριπόλεως, ἐπέστρεψαν εἰς Ἀλωνίσταιναν,
ἐνθα ἔτελεῖτο ἡ πανήγυρις τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς τὴν
23 Ἰουλίου. Ἐπειδὴ ὅμως εἶχον μεταβῆ ἑκεῖ καὶ ἐπτά
ἐπίσημοι Τούρκοι τῆς Τριπόλεως ὁ συνετὸς Δημητράκης
συνέστησε νὰ μὴ ἐξέλθωσιν ἐκ τοῦ καταλύματός των, τῆς
οἰκίας δηλαδὴ τοῦ Παν. Δημητραπεοπούλου, οὗ τὴν ἀδελ-
φὴν Νικολέταν εἶχε μνηστευθῇ ὁ τότε παρατυχὼν ἐκεῖ
Ν. Μπούκουρας. Ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Νικηταρᾶς ἐπέμεινεν, ὁ
Δημητράκης ἐξῆλθε μετ' αὐτῶν καὶ ἔφθασαν εἰς τὸν τό-
πον τῆς πανηγύρεως.

Εὐρὼν ὅμως τοὺς νεαροὺς Τούρκους χορεύοντας μετὰ
τοῦ Ἀγᾶ τῆς Ἀλωνισταίνης Σαλῆ, ἐπιλεγομένου Ἀ-

ράπη τοῦ Μουλαμέλου, ἔρριψε πρὸς τιμὴν τοῦ χορευτοῦ πυροβολισμὸν εἰς τὸν ἀέρα καὶ ἐπήνεσε τὴν χορευτικὴν του χάριν. Προσκληθεῖς ὁμως ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ χορεύσας σὺν τοῖς ὁπαδοῖς μετὰ θαυμαστῆς τέχνης τὸν Ἀλβανικόν, ἤκουσε τοὺς φθονήσαντας αὐτὸν ἀπίστους νὰ φιθυρίζουν ἀλβανιστὶ ἐπίθεσιν καὶ εἰδοποιήσας τὸν Νικηταρᾶ καὶ τοὺς λοιποὺς προὔλαβε καὶ ἐπετέθη πρῶτος. Ἐπακολουθησάσης δὲ συμπλοκῆς, ἐπληγώθη ὁ Σαλῆς, κατὰ Γεωργιάδην, ἔπεσαν δύο Τούρκοι νεκροὶ καὶ οἱ κλέπται ἔφυγον, σωθέντος ὡς ἐκ θαύματος τοῦ Μουλαμέλου ἐκ τῶν χειρῶν τοῦ Νικηταρᾶ, καθ' ὅσον τὸ περίφημον ὀδοντωτὸν ξιφὸς του ἐνεπάγη εἰς τὸν παραστάτην τῆς θύρας τοῦ ὑπογείου, εἰς ὃ ἐκρύβη. Ἡ Ἀλωνίσταινα ὁμως τότε εὐρέθη εἰς φοβερὴν δίλλημα, διότι ἢ ἔπρεπε νὰ κηρύξη ἀνταρσίαν ἢ ὥφειλε νὰ καταδιώξῃ τοὺς φονεῖς. Ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐπικειμένης ἐπιδρομῆς πολλῶν ἐκ Τριπόλεως Τούρκων, ἔλαβον ὁμήρους τοὺς προύχοντας τῆς κώμης καὶ ἀπῆλθον, ἀλλὰ μίαν ὥραν μακρὰν τοὺς ἀπέλυσαν. Παρὰ τὴν σπηλιὰν ὁμως τοῦ Διασέλου ἐνεδρεύων ὁ Σταῦρος Δημητρακόπουλος ἐπλήγωσε τὸν Πλαπούταν διὰ σφαίρας, διαπερασάσης ἀμφοτέρας τὰς κνήμας αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἐσώθη ἡ Ἀλωνίσταινα ἐκ καταστροφῆς, ἐξιλεωθεῖσα ἀπέναντι τῆς ἐξουσίας.

Τὸν Πλαπούταν μετέφερον ἐναλλάξ ἐπὶ τῶν ὤμων ὁ ἀδελφός του Παρασκευᾶς καὶ ὁ Πισιμίσσης καὶ διὰ Ρόδου ἔφθασαν εἰς Ζάτουναν, ὅπου καὶ ἐνοσηλεύθη ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Θανοπούλου.⁽⁶⁾ Ἀλλ' αἱ μητέρες τῶν φονευθέντων νεανιῶν ἐζήτησαν παρὰ τοῦ Πασᾶ τὰς κεφαλὰς τοῦ Πλαπούτα καὶ τοῦ Νικηταρᾶ καὶ τὴν καταδίωξιν τῶν Δελγιανναίων, οἵτινες μόλις διὰ πολλῶν χρημάτων ἐσώθησαν.

(6) Στεφάνου Ρωλογᾶ ἢ Στεφανοπούλου ἀπομν. σελ. 17—19.

Κατόπιν δὲ σταλείσης στρατιᾶς πρὸς καταδίωξιν τῶν φονέων ὁ γέρω Κόλιας συνεβούλευσε καὶ συνέλαβον δύο ἀπλοῦς χωρικούς, τὸν Ρόδην καὶ Τσατσερώνην, ὧν τὰς κεφαλὰς λουσθείσας καὶ ξυρισθείσας ἔδωσαν εἰς τὸν δωροδοκηθέντα Μπουλούμπασην, ἵνα τὰς μεταφέρῃ εἰς Τρίπολιν, ὡς ἀνηκούσας δῆθεν εἰς τὸν Νικήταν καὶ τὸν Πλαπούταν. Προσελθόντων δ' ἐκεῖ πολλῶν πρὸς βεβαίωσιν τῆς ταυτότητος, εἰς τοῦρκος Ροστέμης ἔχων κτήματα εἰς Λαγαῦτι τῆς Ἡραίας ἐπεβεβαίωσε μὲν τὴν ταυτότητα δῆθεν τῶν ἀπὸ τῆς Πλατάνου κρεμαμένων κεφαλῶν, ἀλλ' ἀπερχόμενος ἐψιθύρισε : «Καῦμένε Ρόδη ! Καῦμένε Τσατσερώνη !» καὶ οὕτω διεκοινώθη τὸ μυστικὸν ἀπὸ στόματος εἰς στόμα. Τὰ πτώματα τῶν ἐξιλαστηρίων θυμάτων ἐτάφησαν ἔξωθι τοῦ Παλούμπα εἰς τὴν θέσιν Κοκροόβιζα, ἔνθα δεικνύεται καὶ ὁ τάφος αὐτῶν μέχρι σήμερον.

Ὁ Κόλιας ὅμως ἔκτοτε ἔνεκα τοῦ βαθέως γήρατος ἔμενεν εἰς τὴν οἰκὸν του, εὐλογήσας δὲ τὰ τέκνα του κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἔσπευσε μετὰ χαρᾶς ἐπὶ φορείου εἰς τὴν πολιορκουμένην Τρίπολιν καὶ ἔδιδε γνώμας περὶ τῆς ταχυτέρας ἐκπορθήσεως αὐτῆς εἰς τὸν Κολοκοτρώνην. Ἐπιστρέφας δὲ εἰς Παλούμπα, συνέταξεν ὡς ἀληθῆς χριστιανὸς διαθήκην διὰ χειρὸς τοῦ ἱερέως τὴν 14 Ἰουνίου 1823 σωζομένην μέχρι τοῦδε, δι' ἧς ζητεῖ συγχώρησιν παρὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ φίλων καὶ διανέμει τὴν περιουσίαν εἰς τὰ τέκνα του, νόθα καὶ γνήσια. Κατόπιν δ' ἐπιδραμόντος τοῦ Ἰμβραήμ κατὰ τὸ 1826 καὶ διηγούντος τὴν Ἰορτυνίαν μετεκομίσθη εἰς τὴν Μορὴν τοῦ Προδρόμου παρὰ τὴν Δημητσάναν καὶ ἐκεῖ ἐτελεύτησε τῷ 1827 πλήρης μὲν ἡμερῶν, ἀλλὰ καὶ πλήρης ὀδύνης διὰ τὴν ἐπὶ Ἰμβραήμ ἐθνικὴν συμφοράν.

Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Κόλια καὶ τῶν δύο γνησίων υἱῶν αὐτοῦ δύναται τις ἴσως νὰ διακρίνῃ ἀναπαρισταμένην αὐ-

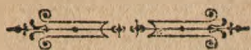
τὴν τὴν τῆς πατρίδος ἀναγέννησιν. Διότι ἡ Ἑλλὰς ἡ ἐκτεθηλυμένη τῶν παρηκμασμένων τῆς ἀρχαιότητος χρόνων, ἡ Ἑλλὰς ἡ ἐκφραυλισθεῖσα ἐκ τῶν ἀτελευτήτων βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἔδει νὰ ὀπισθοδρομήσῃ εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀδάμ, ἔδει νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἐπὶ τῶν ὀρέων ἡμιαγρίαν πλὴν φυσικὴν τῶν ἄρματωλῶν ζωὴν, ἔπρεπε ν' ἀναδαπτισθῇ εἰς ποταμοὺς ἐκ τῶν ἰδίων αἱμάτων καὶ νὰ ἐξαγνισθῇ ἐν σωστικῇ κολυμβήθρᾳ τόσων δακρύων καὶ τῶς μετανοίας, ἵνα βλαστήσῃ ἐκ τῶν ἰδίων εὐρυθεντῶν στέρνων καὶ τῆς παρεμφεροῦς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικῆς ραστώνης ὁ θαλλερὸς τῆς ἀναγεννήσεως Φοῖνιξ.

Ὁ Κόλιας ἦν ἡμιάγριος τῆς ἐλευθερίας ἐραστής. Τὰ τέκνα τοῦ ὑπῆρξαν οἱ εὐγενεῖς αὐτῆς ἱεροφάνται.

Ἐκ τούτων δὲ ὁ Δημητράκης, γεννηθεὶς τὴν 15 Μαΐου 1786 καὶ διδαχθεὶς ἐν Παλούμπα ὀλίγην ἀνάγνωσιν καὶ γραφὴν, ἐπεδόθη εἰς τὸ ἔργον τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ἐνυμφεύθη τὴν 20 Μαΐου 1803 τὴν Στεκούλαν Ἀναγνώστου Κολοκοτρώνη ἐκ Στεμνίτης, καθ' ὃν χρόνον ὁ Θεόδωρος ἦν ἐν διωγμῷ. (7) Εἰς τὰ 1805 ἔκτισεν ἐκ βάθρων ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν Παλούμπα καὶ κατὰ τὸ 1808 μετέβη εἰς Ζάκυνθον, ἔνθα ὑπηρέτησεν ὡς ὑπαξιωματικὸς εἰς τὸν ἀγγλικὸν στρατὸν γενόμενος τῷ 1810 ἐκατόνταρχος καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην τῆς Ἀγίας Μαύρας κατὰ τῶν Γάλλων. Εἰς Παλούμπα δ' ἐπέστρεψε τὸ πρῶτον τὴν 19 Αὐγούστου 1812 καὶ ἐδοθήκει τὸν πατέρα του, κληθεὶς πρὸς τοῦτο ὡς ἀνδρεῖος καὶ πολυμήχανος ὑπὸ τοῦ ἐν μεγάλῃ τότε ἀκμῇ Δεληγιάννη, ἐπανελθὼν δὲ καὶ δευτέραν φορὰν εἰς Ζάκυνθον ἔμεινεν ἐκεῖ μέχρι τέλους τοῦ 1818. Ὁ δὲ Γεωργάκης, πρεσβύτερος ἀδελφός, ἐνυμφεύθη τὴν ἐκ Κακουραίων Ἑλένην Μητροπούλου καὶ συνήθως ἔμεινεν εἰς

(7) Κολοκοτρώνη διήγησις συμβάντων τῆς Ἑλλ. Φυλῆς.

Παλούμπα βοηθῶν τὸν πατέρα του, ἦτο δὲ γενναῖος καὶ
 δξύθυμος ἀλλ' εὐγενῶν αἰσθημάτων, ὑπὸ θερμοῦ πρὸς τὴν
 πατρίδα διαπνεόμενος ἔρωτος. (8)



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΔ'.

ΕΤΑΙΡΟΙ ΓΟΡΤΥΝΙΟΙ

Πρωτοστασία ἐν πᾶσι. - Ὁ Κολοκοτρώνης ἐν Ζακύνθῳ. - Ὁ Ἄνθιμος.
 Καράκαλος ἐν Τεργέστῃ. - Ὁ ποιητὴς Ἀνδρόνικος. - Ὁ ἐκ Στεμνίτσης
 Πελοπίδας. - Ὁ Π. Πατρῶν Γερματός. - Ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος. -
 Ἡ δρᾶσις τοῦ Πατριάρχου. - Ὁ Παπαφλέσας. - Κατήχησις καὶ
 ἐνέργεια τῶν ἀδελφῶν Δεληγιανναίων. - Οἱ υἱαποταῖοι. - Οἱ Ἐταῖ-
 ροι Μαγουλιανῖται, Λασταῖοι, Στεμνιτσιῶται, Δημητσανῖται, Κυτι-
 ναῖοι καὶ λοιποὶ Γορτύνιοι. - Πηγαὶ περὶ τῶν Φιλικῶν.

«Ἄλλ' ἤρχισε, γράφει ὁ κ. Σπ. Λάμπρος, ὑποφώ-
 σκουσα ἡ Ἡὼς τῆς ἐλευθερίας. Ὑπὸ τῆς Μεγάλης φωνῆς.
 τοῦ Ρήγα ἠλεκτρισθεῖσα καὶ ὑπὸ τοῦ ἐθνικοῦ ἐκείνου μαρ-
 τυρίου παραδειγματιζομένη προηλείφετο ἡ μεγάλη Ἑλ-
 λάς εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα διὰ μυστικῶν συνεννοήσεων, δ' ἂ
 τῆς φιλικῆς ἐταιρίας, δι' ἐθνικῶν ἁσμάτων καὶ διὰ παρα-
 σκευῆς ἐφοδίων πολεμικῶν. Ἡ Δημητσάνα πρ ω τ ο -
 σ τ α τ εῖ καὶ κατὰ τοὺς τέσσαρας τούτους τρόπους τοῦ
 ἀγῶνος». (1)

Οὐ μόνον δ' ἡ Δημητσάνα ἀλλὰ καὶ ὁλόκληρος ἡ Γορ-
 τυνία ἐν πᾶσιν ἐπρωτοστάτησε καὶ πρὸ καὶ κατὰ τὴν ἐπα-
 νάστασιν. Ἄν ὁ εἰς ἐκ τῶν πρώτων ὀνειρευθέντων τὴν Ἑλ-
 λάδα ὡς δυναμένην σπουδαίως νὰ ἐλευθερωθῇ ἦτο ὁ Ρή-
 γας, ὁ ἕτερος εἶνε ὁ ἐξόριστος ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ, ὁ ἐν

(8) Περὶ τούτων ἐν Κώδικι Πλαπούταιων καὶ σημ. Γεωργιάδου.

(1) Ἐν «Νεολόγῳ Κων)λεως τῆς 14 Δεκεμβρίου 1897 «Μελέτη
 περὶ Δημητσάνης».

Ζακύνθῳ διαθέτων ἑαυτὸν ἀπὸ τοῦ 1806 εἰς τὰς ὁρέξεις παντὸς Εὐρωπαίου ἢ πάσης Δυνάμεως ὑποσχομένης εἰς τὴν δεσμώτιδα πατρίδα συντριβὴν τῶν βαρυτάτων ἀλύσεων. Δὲν κατήρτισε δὲ ὁ Κολοκοτρώνης ἑταιρίαν, δὲν συνέταξε μυστικούς καταλόγους, δὲν ἐθέσπισε τρομεροὺς ὅρκους, δὲν κατέταξε τοὺς προσηλύτους εἰς τάξεις καὶ βαθμούς. Ἀνήρχετο μόνον εἰς τοὺς λόφους τῶν Ἰονίων νήσων καὶ βλέπων τὰ γραφικὰ ὄρη τῆς δούλης Πελοποννήσου ἐστέναζε καὶ ἐδάκρυε, κατερχόμενος δ' ἐκείθεν ἔκρουε τὰς θύρας τῶν Εὐρωπαϊῶν δυναστῶν τῆς Ἑπτανήσου καὶ ἐζήτηι ἔλεος ὑπὲρ τῆς ταλαίνης πατρίδος, ὑποσχόμενος σύσσωμον τὴν ἐξέγερσιν αὐτῆς. Καὶ προσεκάλεσεν ἀλληλοδιαδόχως κατὰ Γερβῖνον, τοὺς Ρώσους κατὰ τὰ 1805, τοὺς Γάλλους κατὰ τὸ 1808 ἐπὶ Δονζελῶτ, καὶ τοὺς Ἀγγλοὺς κατὰ τὸ 1810, οἵτινες κατὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀγίας Μαύρας εἶχον ἀπονείμει αὐτῷ τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου. Ἀπατηθεὶς δ' ἐστήριξε τὰς ἐλπίδας του εἰς μόνας τὰς δυνάμεις τῆς δούλης γῆς καὶ ἔστρεψε τὰ βλέμματα πρὸς τὸν παντοδύναμον τότε ὑπουργὸν τοῦ Τσάρου, τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν. Τὸ ἄγρυπτον καὶ διορατικώτατον πνεῦμα τοῦ μεγάλου ἐκείνου πατριώτου, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀνεκάλυψε τὸν ἐπιφανέστατον τῆς Ἀρκτου πολιτικόν, ὡς μόνον δυνάμενον καὶ προωρισμένον νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν φίλην Ἀνατολήν, κομίζων εἰς αὐτὴν τὸ δύσαν πρὸ πολλοῦ φῶς τῆς ἐκλιπούσης Ἡοῦς. Τὰ δύο ἀπαράμιλλα πνεύματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ κατὰ τε τὸν ἀγῶνα καὶ τὸν αἰῶνα τοῦτον, ὁ μεγαλείτερος στρατηγὸς καὶ ὁ μεγαλείτερος πολιτικός, συνηντήθησαν. Ὁ Κολοκοτρώνης ἐπρόλαβεν εἰς τὰς βλέψεις καὶ αὐτὴν τὴν Φιλικὴν Ἑταιρίαν.

Πολὺ δὲ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, μόλις ἀνεφάνη ὁ Φερραῖος κηρύσσων τὸ εὐαγγέλιον τῆς πατρίδος, πρῶτος ὁ Δημητσανίτης ΑΝΘΙΜΟΣ ΚΑΡΑΚΑΛΟΣ, ὁ πρώην Με-

Θώνης, εὐλογεῖ ἐκ Τεργέστης τοὺς σκοποὺς ἐκείνου καὶ διὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Ἀνάστου κατηχεῖ Πελοποννησίους καὶ νησιώτας. Καὶ πρὸς μὲν τὸν Γρηγόριον τὸν Ε΄, Μητροπολίτην ὄντα τότε τῆς Σμύρνης παραγγέλλει διὰ ζωσσης περὶ τῶν μελετωμένων, πρὸς δὲ τὸν Διδάσκαλον τῆς Δημητσάνης τὸν ἐνθουσιώδη καὶ σοφὸν Ἀγάπιον ἀφηγεῖται τὰ τοῦ Φερραίου, ἐν δὲ τοῖς ἐγγράφοις αὐτοῦ εὑρέθη ἡ ἀπὸ 13 Μαΐου 1800 ἀπάντησις τοῦ διδασκάλου, ἐν ἣ μεταξὺ ἄλλων γράφει: «περὶ δὲ τοῦ μυστικοῦ ὅπου μου εἶπεν ὁ κύρ-Ἀνάσιος μεγάλως ἐχάρην καὶ ἐπιθυμῶ κατὰ πολλὰ καὶ τὴν ἀπόλαυσιν, καὶ ἐνθυμούμενος ἄλλος ἐξ ἄλλου γίνομαι ἀπὸ τὴν χαράν μου... κ.τ.λ.» (2) Ἀτυχῶς ὅμως ἐν ἔτος μετὰ ταῦτα ἀπεβίωσεν ἐν Τεργέστη, ὁ Ἀνθίμος, μὴ δυνηθεὶς νὰ ἴδῃ πληρουμένους τοὺς πόθους, δι' ὧν ἐγαλουχήθη καὶ ἔζησεν. Εἰκὼν αὐτοῦ σώζεται ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Δημητσάνης, ὡς καὶ αἱ αὐτόγραφοι τοῦ Γρηγορίου Ε΄ καὶ τοῦ Ἀγαπίου ἐπιστολαί, ἐκ τῆς δευτέρας τῶν ὁποίων μετὰ πολλοῦ κόπου ἀπῆλειψα τὴν ἐπίτηδες ὑπὸ τοῦ Ἀνθίμου περιχυθεῖσαν μελάνην.

«Ἐν δὲ τῇ ποιήσει ἐθνικῶν ᾠσμάτων ἐφάμιλλος τοῦ Ρήγα (γράφει ὁ κ. Σ. Λάμπρος) ἀναδεῖκνυται ὁ ἐν Κισνοβίῳ διαμένων καὶ ἐν τῷ Ρωσικῷ στρατῷ ὑπηρετῶν Δημητσανίτης ΠΑΝ. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ, ὅστις ἀπὸ τῶν Σκυθικῶν πάγων βροντοφωνεῖ τῷ 1815 πρὸς τοὺς Ἑλληνας τὸ γνωστότατον καὶ ἐπὶ μακρὸν πεπλανημένως εἰς τὸν Βελεστινλὴν προσγραφόμενον ἐγερτήριον». (3)

ᾧ παιδιὰ μου
ὀρφανὰ μου
Σκορπισμένα δῶ κ' ἐκεῖ

Διωγμένα
κ' ὕδρισμένα
Ἀπ' τὰ ἔθνη πανοικεῖ

(2) Ἴδε πλεονα ἐν ἡμετέρᾳ ἱστορίᾳ «Δημητσάνης» σ. 38—41 καὶ παρὰ Καστόρχη, σ. 46—47. Σπ. Λάμπρος αὐτ. 3) Ἐν «Νεολόγῳ» Κ)λεως 14 Δεκεμβρίου 1897.

Ευπνήστε τέκνα κ' ἦλθεν ἡ ὥρα
 Ευπνήστε ὅλα τρέξατε τῶρα
 Κ' ἦλθεν ὁ δεῖπνος ὁ Μυστικός κ.τ.λ.

Ὁ ἔνθους ποιητῆς πλείστων τοιούτων ἐγερτηρίων ἐν τοῖς πρώτοις ἐκατηχήθη καὶ εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, κατὰ δὲ τὸν Φιλήμονα: «διέπρεψεν ἐξόχως ἐν τῇ κρισίμῳ ἐκείνῃ ἐποχῇ οὐ μόνον αὐξάνων τοὺς προσηλύτους καθ' ἑλὴν τὴν Βασσαραβίαν, ἀλλὰ καὶ παντὶ μέσῳ διασκεδάζων πᾶσαν τυχοῦσαν ἀνησυχίαν. Ἐτελεύτησεν ὅμως ἁώρως τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1820 καὶ τοι ἦτο πραγματικῶς μία τῶν χρηστοτέρων τῆς πατρίδος ἐλπίδων.» (4) Ἀλλὰ τὰ ᾄσματα τοῦ ἔζησαν ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐγαλούχησαν μίαν γεννεὰν γιγαντιαίαν, αἱ δὲ παρθένοι τῆς Τεργέστης κεντῶσαι τὴν σημαίαν τοῦ Ὑψηλάντου ἔφαλλον τοῦ Ἀνδρονίκου τὰ θούρια ὡς βεδαιοὶ ὁ αὐτὸς ἱστορικὸς Ι. Φιλήμων. (5)

Ἄλλος ἐκ τῶν τὰ μέγιστα δρασάντων ἐν τῇ Φιλικῇ Ἑταιρίᾳ ἦν ὁ ἐκ Στεμνίτης ΑΝΤ. ΠΕΛΟΠΙΔΑΣ. Γεννηθεὶς ἐκ πατρὸς Βασιλ. Πρωτοπαπᾶ καὶ ἀνατραφεὶς ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, ἐμαθήτευσεν ἐν τῇ Σχολῇ τῆς Δημητσά- «ὦν δὲ κατὰ Φιλήμονα εἰς τῶν πεπαιδευμένων τῆς ἐποχῆς τοῦ καὶ ἔχων νοῦν σταθερὸν καὶ εὐγλωττίαν πολλὴν κατεδιώχθη ἐπὶ τουρκοκρατίας ὡς πρόξενος ταραχῶν κατὰ τῶν προεστώτων καὶ ἰδίᾳ κατὰ τοῦ Δεληγιάννη». Ἐνεκα τούτου δὲ καταφυγὼν εἰς Κων/λιν καὶ συμπληρώσας τὰς σπουδὰς αὐτοῦ, ἐπεδόθη εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ μυηθεὶς ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὰ τῆς Ἑταιρίας διωρίσθη ὑπὸ τὰ στοιχεῖα Φ. Ε. διὰ τε τὰς γνώσεις καὶ τὴν ἐμπιστοσύνην, ἣν ἐνέπνευσεν ἀπόστολος αὐτῆς καὶ πολλάκις κατῆλθεν εἰς τὴν Πελοπόννησον πρὸς προσηλυτισμὸν ἐταίρων. Καὶ πρῶτον

(4) Ἱστορία Φιλήμονος. Α' σ. 10. καὶ 140. 5) Δοκίμιον Φιλ. Ἑταιρ. σ. 384. Περὶ τούτου ἴδε ἐν ἡμετέρᾳ «Δημητσάνῃ» πλεῖστα. σ. 41—43.

μὲν κατήλθε τῷ 1817 καὶ κατήχησε πρώτης καὶ δευτέρας τάξεως ἀνθρώπους (6).

Ἀλλὰ σπουδαιοτέρα ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1819 δευτέρα ἀποστολή του πρὸς κατήχησιν τοῦ ἐν Πάτραις Καλαμογδάρτου. Καίτοι δ' εὐρὼν τοῦτον πρόθυμον, δὲν ἔπειθεν ὁμῶς αὐτὸν καὶ νὰ ὁμώσῃ τὸν μέγαν καὶ φρικτὸν τῆς Ἑταιρίας ὄρκον καὶ ἔντρομος ἐκ τούτου ἡδημόνει, καθόσον κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν Φιλικῶν ὤφειλε νὰ φρονεῦσῃ τὸν δειλιῶντα γνώστην τοῦ Μυστικοῦ. Ἀλλ' αἰφνης ἐνθυμεῖται τὸν Μητροπολίτην Π. Πατρῶν Γερμανὸν καὶ σπεύδει εὐελπὺς πρὸς ἐκεῖνον. Ζητήσας δ' ἰδιαιτέραν συνέντευξιν κατήρξατο τῆς ὁμιλίας ἀλληγορικῶς ἀπαγγέλλων πρὸς τὸν Ἱεράρχην τὸ θεῖον τοῦ Ἀρχαγγέλου πρὸς τὴν Παρθένον ἄσμα: «Ἑλλήνων παραστάτης ἀπεστάλην πρὸς σὲ τὸν ποιμένα τῶν Πατρῶν κομίζων εὐαγγέλια. Μὴ με φοβοῦ σοφώτατε τὸν μᾶλλον σὲ φοβούμενον, μὴ εὐλαβοῦ με Δέσποτα τὸν μᾶλλον σε σεπτῶς εὐλαβούμενον». Καταнуγεῖς δ' ὁ Γερμανὸς καὶ ἀσυζητητεῖ ἐκ τῶν προτέρων ἀποδεξάμενος τὰ πάντα, ἤκουσε πρῶτος ἐκ τῶν Πελοποννησίων ἱεραρχῶν τὰς θείας ἐπαγγελίας καὶ ἴσως ἔκτοτε προησθάνθη σκιρτῶν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, τῇ πληρωθείσῃ ἐκ τοῦ μυστηρίου τοῦ Παρθενικοῦ ἁσματος, τὴν Ἀγίαν ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, καθ' ἣν πάλλων τὴν σημαίαν τῆς Ἀγίας Λαύρας ἐκήρυττε τῇ Πατρίδι τὰ εὐαγγέλια.

Πεισθέντος δ' εὐχερῶς καὶ τοῦ Καλαμογδάρτου διὰ τοῦ Γερμανοῦ, ὁ Πελοπίδας ἐπανῆλθεν εἰς Κων]πολιν καὶ πολλὴν κατὰ τὰ βόρεια ἐπιδειξάμενος δραστηριότητα ἀπεστάλη τὸν Μάρτιον τοῦ 1820 εἰς Ἀλεξάνδρειαν. Κατηχῆσας δὲ καθ' ὁδὸν ἐν Πάτμῳ τὸν Πατριάρχην Ἀλεξανδρείας

6) Φιλῆμ. Δοκίμιον Φιλ. Ἑταίρ. σ. 322.

Θεόφιλον, (7) προύτεινεν εἰς τὴν Ἀρχὴν ἐξ Αἰγύπτου διὰ μακροσκελοῦς ἐγγράφου τῆς 1 Ἰουνίου ν' ἀφαρπάσῃ τὰ ἑκατομμύρια τοῦ Μεχμέτ Ἀλῆ, ἵνα χρησιμεύσῃ διὰ τὴν πατρίδα. (8) Πρὸς τοῦτο εἶχε κατηχήσει τὸν φίλον τοῦ Μεχμέτ Θ. Τοσίτσαν καὶ τὸν ὑπάλληλον τοῦ Αἰγυπτιακοῦ νομισματοκοπέου Καζούλην. Ἀλλ' ἀποτυχόντος τοῦ σχεδίου ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν καὶ περιῆλθε τὰς νήσους συλλέγων τὰ ὑπεσχημένα τῇ Ἑταιρίᾳ, διελθὼν δ' αὖθις ἐξ Αἰγύπτου τὸν Σεπτέμβριον πρὸς εἰσπραξίν χρημάτων καὶ διάδοσιν τῆς προκηρύξεως τοῦ Ἀλ. Ὑψηλάντου πρὸς τὸν Ἑλληνισμόν (9), ἐκόμισεν ἐκεῖθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἅμα κηρυχθείσης τῆς Ἐπαναστάσεως ὁλόκληρα πλοῖα πλήρη πωλεμοφοδίων καὶ τροφῶν καὶ ἀπεδύθη ὡς ἀπλοῦς ἔκτοτε στρατιώτης εἰς τὸν ὑπὲρ τῶν ὅλων ἀγῶνα. Τίς ὅμως θὰ πιστεύσῃ, ὅτι ὁ δραστηριώτατος ἐκείνος ἑταῖρος, ὁ τόσα διαχειρισθεὶς ἑταιρικά χρήματα, ἀπέθανε μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Βασιλείου ἐπὶ τῆς ψάθης, στερούμενος καὶ τῶν πρὸς ταφὴν ἐξόδων; !! (10)

Ἀλλ' ἀσυγκρίτως ὑπέρτερος ἐν ταῖς ὑπὲρ τῆς ἑταιρίας ἐνεργείαις ὑπῆρξεν ὁ κατηχηθεὶς ὑπ' αὐτοῦ ΓΕΡΜΑΝΟΣ ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Μητροπολίτης, ὅστις εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐγένετο ἡ ψυχὴ τῆς Ἑταιρίας ἐν Πελοποννήσῳ, τῶν πάντων αἰσιοδοξούντων παρὰ τὸ πλευρόν του. Διότι φοβούμενος τὰς δι' ἐπιστολῶν ἀνταποκρίσεις διὰ τὸν κίνδυνον τῆς συλλήψεως αὐτῶν, συνενόηθη ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Ἀρχῆς καὶ προὐκάλεσε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1820 τὸν παρ' Αὐτῆς διορισμὸν κεντρικῆς ἐφορείας ἐν Πελοποννήσῳ, ἧς προήδρευε, καὶ δι' ἧς διηύθυνε πᾶσαν ἐθνικὴν ἐνεργειαν συλλέγων ἐράνους. Πρὸς τοῦτο συνέστησε τῇ ἀκουσίᾳ καὶ ἀνυπόπτῳ συμπράξει Γρηγορίου τοῦ Ε' μυστικὰς

7) Αὐτόθι σ. 211. 8) Ἴδε ἐγγράφον ἐν Ἱστορίᾳ Φιλήμ. τομ. Α' σ. 197. 9) Φιλήμ. Ἱστορ. Αὐτόθι. 10) Φωτάκου βίαι σ. 136.

κατὰ τόπους ἐφορίας πρὸς διάδοσιν μὲν δῆθεν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ ἔξρυσιν σχολείων, πράγματι ὅμως πρὸς συλλογὴν πολεμοφοδίων. Φοβούμενος ὅμως τὴν ὀξυδερκειαν τῶν Ἀγγλων τῆς Ἐπτανήσου διέβαλλεν αὐτοὺς πρὸς τοὺς Τούρκους καὶ κατώρθωσε νὰ ἐμπνεύσῃ τὴν δυσπιστίαν εἰς ἐκείνους ὥστε, ὅτε ὁ πρόξενος Φ. Γκρίν ἐσήμεναι τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου, οἱ Τούρκοι δὲν τὸν ἐπίστευον πλέον.

Ὅτε δὲ ὁ Ἀλῆ Πασᾶς, ἀποκαλυφθεῖσων τῶν ὑπονομιεύσεων αὐτοῦ ἠθέλησε νὰ δώσῃ θύματα τινὰ πρὸς ἀποστόμωσιν τοῦ Σουλτάνου καὶ ἀπέστειλεν ἀγγελιαφόρους μυστικούς πρὸς τοὺς ἐν Πελοποννήσῳ προκρίτους καὶ ἄρματολούς, ἵνα τοὺς ἐγείρῃ εἰς φανεράν ἀνταρσίαν, ὁ Γερμανὸς μόνος ἐνόησε τὸν κίνδυνον καὶ τοὺς μὲν Πελοποννησίους εἰδοποίησε περὶ τῆς πλεκτάνης, αὐτὸς ὅμως διεβουκόλει διπλωματικώτατα τὸν τύραννον τῆς Ἡπείρου, ὑποσχόμενος αὐτῷ διὰ τοῦ Παπαρρηγοπούλου τὴν σύμπραξιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν ἡγεμονίαν ἐπ' αὐτῆς, ἀλλ' ἀφοῦ κηρύξῃ ἐκεῖνος τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, σκοπῶν διὰ τούτου νὰ περισπάσῃ τὴν προσοχὴν τοῦ Σουλτάνου, ἵνα μὴ ἀποκαλυφθῶσι τὰ ἐν Πελοποννήσῳ τεκταινόμενα. Καὶ πράγματι ἡ μετὰ ταῦτα ἀποστασία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐπέρρωσε σπουδαιότατα τὴν Ἑλλ. Ἐπανάστασιν κατὰ τὸ πρῶτον αὐτῆς ἔτος.

Πλὴν τούτων ὁ Γερμανός, ὅστις ἐξένισεν ἐν Πάτραις καὶ τὸν Ὀδυσσεᾶ Ἀνδροῦτσον καὶ ἐπὶ πολὺ συνωμίλησε μετ' αὐτοῦ περὶ τῶν Ἐθνικῶν σκοπῶν, κατήχησε κατόπιν καὶ τὸν ἐκ Νεμίτισης τῆς Νυμφρασίας ἐπίσκοπον ΒΡΕΣΘΕΝΗΣ ΘΕΟΔΩΡΗΤΟΝ, ὅστις ἑξαλλος ἐκ χαρᾶς ἐδέχθη τὸ μήνυμα καὶ κατέλαβε σπουδαίαν ἐν τῇ Ἐταιρίᾳ θέσιν, συνενοούμενος μετὰ τοῦ Κοπανίτσα καὶ Κρεβδατᾶ καὶ κατηγῶν καὶ ἄλλους ἐπισήμους. Μετὰ τινὰ

δὲ τῶν πρώτων μαχῶν εὗρον οἱ Τούρκοι ἐπὶ νεκροῦ Ἑλλη-
 ληνος ἑταιρικὸν δίπλωμα πεντακοσιαρχίας, ὑπογεγραμμέ-
 νον ὑπὸ τοῦ Βρεσθένης καὶ τοῦτο κατὰ Φρατζῆν ἀνησύ-
 χησε πολὺ τοὺς Τούρκους, ἰδόντας τὴν τεραστίαν ἐξά-
 πλωσιν τοῦ κινήματος.

Πολὺ συνεζητήθη ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν ἂν ὁ Πατριάρχης
 ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ εἶχε μυηθῇ εἰς τὰ τῆς ἑταιρίας. Κα-
 τὰ τὸν Φιλήμονα (11) ὁ ἀπόστολος αὐτῆς Φαρμάκης ὡ-
 μολόγει, ὅτι διελθὼν ἐξ Ἀγίου ὄρους, ἔνθα εὗρεν ἐξόριστον
 τὸν Πατριάρχην τῷ 1819, ἐπεχείρησε νὰ κατηχήσῃ αὐ-
 τόν. Ὁ δὲ Γρηγόριος καίτοι μετὰ πολλοῦ ἐνδιαφέροντος
 ἤκουσε τὸν Φαρμάκην καὶ ἔδειξεν εὐθὺς ζωηρότατον ἐν-
 θουσιασμόν ὑπὲρ τοῦ πνεύματος τῆς ἑταιρίας, εἰς τὸν προ-
 καλοῦντα ὅμως αὐτὸν ἑταῖρον εἶπεν: «Ἐμένα μὲ ἔχετε
 ποῦ μ' ἔχετε», δὲν ἠθέλησεν ὅμως νὰ ὀρκισθῇ καὶ νὰ ὑπο-
 γράψῃ τὸ ὀρκωτικὸν ἔγγραφον, διότι εὐλόγως παρετήρη-
 σεν, ὅτι ἀνακαλυπτομένου τυχόν ὑπὸ τῆς ἐξουσίας τοῦ ὀ-
 νόματός του εἰς τὰ βιβλία τῆς Ἑταιρίας, ἐκινδύνευεν ὅλον
 τὸ ἔθνος, οὗ ἦν ὁ ἀρχηγός. Τελευτῶν δὲ συνέστησε πολ-
 λὴν προσοχὴν εἰς τοὺς ἑταῖρους, ἵνα μὴ ἀντὶ ὠφελείας
 προξενήσωσι τῇ Πατρίδι τὰς συμφορὰς τοῦ 1770.

Ἀλλὰ πλὴν τῆς ὁμολογίας τοῦ Φαρμάκη μύησιν ἴσως
 τοῦ Πατριάρχου ὑποδεικνύει καὶ ἡ πρὸς τὸν ἑταῖρον Θέμε-
 λην θερμὴ συστατικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Γρηγορίου τῆς 8ης
 Ἰανουαρίου 1821, προσέτι δὲ ἡ πρὸς τὸν Γρ. Δικαῖον ἀπο-
 στελλόμενον δῆθεν ὡς ἑξαρχον εἰς Πελοπόννησον, ἡ πρὸς
 τὸν ἐπίσκοπον Σαλῶνων Ἡσαΐαν σπουδαιότατη περὶ τῆς
 σωτηρίας τοῦ κινδυνεύοντος Παπανδρέου, καὶ ἡ στα-
 λείσα εἰς Μάνην πρὸς φιλίωσιν τῶν αὐτόθι ἀντιμαχομένων
 οἰκογενειῶν, ἴσως δὲ καὶ αὐτὰ τὰ ἔγγραφα τοῦ Πατριάρ-

(11) Δοκίμ. Φιλ. Ἑταιρίας σ. 202. Ἴδε καὶ Ἐάνθου Φιλ. ἑταιρ. σ. 90.

χου τὰ σταλέντα εἰς Πελοπόννησον, πρὸς σύστασιν καὶ ὑποστήριξιν τῶν Ἐφοριῶν τῶν Σχολείων, ἀφοῦ κατὰ Φιλήμονα (12) αἱ προκηρύξεις αὐταὶ καὶ ἂν ἡγνόη ὁ Γρηγόριος τὸν πολιτικὸν σκοπὸν αὐτῶν, παρεξηγηθεῖσαι ἐπέφερον μέγαν ἐνθουσιασμὸν καὶ προσέδωκαν ἀσύγκριτον σοβαρότητα εἰς τὴν ἐταιρίαν. Ὁ Κουτσονίκας ἀναφέρει ὅτι ἔγραψε πρὸς τὸν Γρηγόριον ὁ Καποδίστριας νὰ ἐμποδίσῃ ὡς ἄκαιρον καὶ πρόωρον τὴν Ἐπανάστασιν, ἀλλ' ἐκεῖνος ἀπήντησεν αὐτῷ ὅτι τὸ κίνημα εἶνε ἴσως ἐκ Θεοῦ ἀποφασισμένον καὶ δὲν δύναται νὰ προλάβῃ τὴν ἐξέγερσιν καίτοι καλῶς ἐγνώριζεν, ὅτι θὰ ἦτο τὸ πρῶτον θῦμα τῆς θηριωδίας τοῦ Σουλτάνου. (13) Ὁ πωσδῆποτ' ὅμως καὶ ἡ μύησις καὶ ἡ τόση δραστηριότης τοῦ Γερμανοῦ, ὃν τόσον ἡγάπα καὶ ἐξετίμα ὁ Γρηγόριος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἦνε ἄγνωστα ἐκείνῳ, διὰ μίαν δὲ τοιαύτην Ἐθνικὴν κορυφὴν ἢ ἀνοχὴ καὶ ἡ σιωπὴ εὐλόγως ἐξηγεῖτο ὡς εὐλογία καὶ ὑποστήριξις.

Ὁ Γρηγ. Δικαῖος ἢ ΠΑΠΑΦΛΕΣΑΣ ὑπῆρξεν ὁ ἐνθερμότετος ἀλλὰ καὶ ἐπιπολαιότερος ἀπόστολος τῆς Ἐθνικῆς ἐταιρίας, ἀπεστάλη δὲ τῷ 1819 εἰς Πελοπόννησον πρὸς κατήχησιν πάντων τῶν προϋχόντων. Ὁ δαιμόνιος οὗτος ἀνὴρ, γεννηθεὶς ἐν Πολιανῇ τῆς Ἀρκαδίας, ἐμαθήτευσεν ἐν τῇ Σχολῇ τῆς Δημητσάνης (14) κατὰ τὸ 1808, καὶ μετὰ λαμπρὰς σπουδὰς ἀπῆλθεν εἰς Κων/πολιν, ἐνθα ἀρξάμενης τῆς συστάσεως τῆς ἐταιρίας ἐξηκρίδωσε διὰ τῆς βίας πάντα τὰ μυστήρια αὐτῆς καὶ ἀπεδύθη ὅλη ψυχῇ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐπικρατήσεως. Ἡ πατριωτικὴ διδασκαλία τοῦ σοφοῦ καὶ ἐνθουσιώδους Ἀγαπίου εὗρε γῆν ἀγαθὴν ὅπως ριζοβολήσῃ καὶ δοθείσης ἀφορμῆς ἀναθάλλῃ ἐν ὅλῃ τῇ ρώμῃ τοῦ φρονήματος καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως. Ἀτυ-

(12) Ἀπόθι σ. 244. (13) Λάμπρου Κουτσονίκα. Γεν. Ἱστορ. Τομ. Β' σ. 4. (14) Φωτάκου Βίος Παπαφλέσα σ. 2- Οἰκονόμου σ. 79.

χῶς ὅμως ὁ πρό τινων ἐτῶν ἀποβιώσας διδάσκαλος δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀκούσῃ τὸν μαθητὴν κηρύττοντα ἀνὰ τὴν Γορτυνίαν μυστικῶς ὡς πραγματικὰ καὶ ἐπικείμενα, ὅσα ὡς ὠραῖα μόνον ὄνειρα εἶχον ἄλλοτε θερμάνῃ ἐκεῖνον, ἔνεκα τῶν μυστικῶν εἰδήσεων τοῦ ἐν Τεργέστη Ἀνθίμου.

Ὁ Δικαῖος ἔφθασε διὰ Καλαβρύτων εἰς Λαγγάδια, καθ' ἣν ἐποχὴν ἔλειπον ἐκεῖθεν οἱ σπουδαιότεροι τῶν ΑΔΕΛΦΩΝ ΔΕΛΗΓΙΑΝΝΑΙΩΝ. Διότι ὁ μὲν πρεσβύτερος Ἀναγνώστης μετὰ τοῦ Νικολάκη εὗρίσκετο ὡς Βεκιλῆς εἰς τὴν Κων]πολιν, ὁ δὲ Μωραγιάνης Θεοδωράκης, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ πολιτικοῦ οἴκου, εὗρίσκετο εἰς Τρίπολιν. Καὶ ἀπεκάλυψε μὲν εἰς τοὺς λοιποὺς πέντε ἀδελφοὺς ὁ Δικαῖος τὸν σκοπὸν τῆς ἐλεύσεώς του, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἐδυσπίστουν εἰς τὰς ὑπερβολικὰς αὐτοῦ ἐπαγγελίας καὶ ἐφοβοῦντο διὰ τοὺς ἀπόντας. Μόνος ὁ ἐνθουσιώδης καὶ φιλόπατρις Κανέλλος, ὅστις κατὰ τὸν ὑπασπιστὴν τοῦ Κολοκοτρώνη Φωτάκον, «ἦτο εἰς τῶν ἀξιωτέρων Ἑλλήνων καὶ ὁ μᾶλλον προκομμένος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης» (15) ἀπεδέχθη προθύμως τὸ πατριωτικὸν κήρυγμα καὶ οὐδαμῶς σκεφθεὶς τὴν καρατόμησιν τοῦ πατρός του, «ἦτο ἐνθερμος καὶ ἀνυπόμονος διὰ νὰ κάμῃ τὴν ἀρχὴν τῆς ἐπαναστάσεως». (16) Λαβὼν δὲ τὸν Δικαῖον παρὰ τὴν ἐστίαν εἶπεν ἐνώπιον τῶν ἀδελφῶν του: «Βλέπεις τὸ αἷμα τοῦ πατρός μας, ποῦ εἶνε εἰς τὸν τοῖχον τῆς οἰκίας; Ζητεῖ ἐκδίκησιν!».

Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ ἀδελφοὶ τοῦ εἶπον εἰς τὸν ἀπόστολον ὅτι ἦτο δύσκολον ν' ἀποφασίσωσιν εὐθὺς τὴν ἐπανάστασιν, διότι ἐκινδύνευον πάντες καὶ ἐκ τούτου δὲν ἔστερξαν νὰ ὀρκισθῶσιν, ὁ Δικαῖος ἀπῆλθε σχεδὸν περίφοβος εἰς Δημητσάναν καὶ συνήντησε τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸν αὐτῶν Κοτζάμπαστην Κυρ-Θανάσῃν Ἀντωνόπουλον, ὅστις οὐ

(15) Φωτάκου Βίοι σ. 113. (16) Φωτάκου βίος Παπαφλέσα σ. 22.

μόνον ἀμέσως ἐδέχθη τὴν κατήχησιν, ἀλλ' ὑποσχέθη εἰς τὸν Παπαφλέσαν νὰ πείσῃ καὶ τοὺς Δεληγιανναίους. "Ἐστειλε λοιπὸν ταχυδρόμον εἰς Τρίπολιν καὶ ἔφερε τὸν Θεοδωράκην ὡς καὶ τὸν Κανέλλον ἐκ Λαγγαδιῶν καὶ ἐτελέσθη τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἐν τῇ κομποτάτῃ καὶ ἀρχοντικῇ αἰθούσῃ τοῦ Ἀντωνοπούλου ὁ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ Ἀνδρονίκου προαναγγελθεὶς Μυστικὸς δεῖπνος, καθ' ὃν οἱ τέσσαρες ἐκείνοι ἄνδρες, μετὰ λεπτομερῇ ἐξέτασιν ὅλων τῶν ὑποσχέσεων τοῦ Δικαίου περὶ Ρωσικῆς ὑποστηρίξεως καὶ ἀπειροπληθῶν πολεμικῶν ἐφοδίων, ὠρκίσθησαν τὸν Μέγαν ὄρκον καὶ ἐκανόνισαν τὰ τοῦ ταξιδίου τοῦ Δικαίου ἀνὰ τὴν λοιπὴν Πελοπόννησον. (17) Μετὰ τὴν λῆξιν δὲ τοῦ δείπνου ἀνήσυχος ἡ τὰ πάντα κρυφίως ἀκούσασα κυρὰ-Θανάσαινα, ἡ ἀδελφὴ τῶν Δεληγιανναίων, ἐπέπληξε τοὺς μυηθέντας, διότι ἐλησμόνουν τὸν φόνον τοῦ πατρὸς των, ἀλλ' ἀφοῦ ἔμαθε καὶ ἄλλας λεπτομερείας ἐγένετο πιστὴ τῆς Ἑταιρίας ὑπέρμαχος.

Τοιοιτοτρόπως κατηχήθη ὁ ἀρχηγὸς τῆς Οἰκογενείας, ὅστις καὶ τοὺς ἄλλους ἀδελφοὺς εὐχερῶς ἔπεισε καὶ εἰς τὴν Ἑταιρίαν προσέδωκε μεγίστην σοδαρότητα, καθόσον πάντες οἱ Πελοποννήσιοι προὔχοντες βλέποντες ὑπογεγραμμένους ἀφ' ἐνὸς μὲν αὐτὸν τὸν Μωραγιάννην, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν Μητροπολίτην Πατρῶν Γερμανὸν προθυμότατα συνυπέγραφον καὶ ὑπισχνοῦντο γενναιοτάτην καὶ ἐγκάρδιον ὑποστήριξιν. Ἦρξαντο δ' εὐθὺς ἐν Γορτυνίᾳ καὶ αἱ παρασκευαὶ διὰ τὴν ἔγερσιν, ὧν ἡ ψυχὴ ὑπῆρξαν κυρίως ὁ Κανέλλος καὶ οἱ Δημητσανῖται ἀδελφοὶ Σπηλιωτόπουλοι, περὶ ὧν ἐν τοῖς ἐπομένοις.

Ὁ δὲ Ἀναγνώστης Δεληγιάννης, ὅτε μετὰ ταῦτα προσήλθεν, ὡς λέγεται, ἐν Κων/λει Κεφαλλήν τις ἐταῖρος καὶ ἐζήτησε μυστικὴν ἀκρόασιν εἰς τὸν κῆπον αὐτοῦ, καίτοι

(17) Ἴδε καὶ Σπ. Λάμπρου ἐν «Νεολόγῳ».

κατ' ἀρχὰς ἤκουεν ἀπαθῶς, κατόπιν ἔμως ὑπενθυμίσας εἰς τὸν Κεφαλλῆνα τὰς δηώσεις τῆς ἐπὶ Ὀρλώφ ἐπαναστάσεως ἀπεδοκίμασεν ὡς πρόωρον καὶ ἀντεθνικὸν τὸ ἀπαρσχεύως μελετώμενον καὶ ἠρνήθη νὰ ὑπογράψῃ. Ὅτε δ' ὁ ἑταῖρος ἔδειξεν αὐτῷ τὰς ὑπογραφὰς πάντων τῶν ἀδελφῶν τοῦ ἐξωργίσθη καὶ ἀπεκάλεσεν αὐτοὺς ἄφρονας, τότε δὲ ὁ Κεφαλλῆν φοβηθεὶς μὴ ἀποκαλυφθῇ ἡ Ἑταιρία ὑπὸ τοῦ Βεκίλη, ἀνέσπασε μάχαιραν καὶ ἐπλήγωσεν αὐτόν, ἀλλ' οὐχὶ ἐπικινδύνως. Εἰς τοὺς σπεύσαντας ὅμως πρὸς ἐπίσκεψίν του Τούρκους δὲν ἀπεκάλυψεν ὁ Ἀναγνώστης τὰ διατρέξαντα, ἀλλ' εἶπεν ἀπλῶς ὅτι κλέπτῃς μήλων, ὃν συνέλαβεν ἐπ' αὐτοφώρῳ εἰς τὸν κήπον, κατελθὼν τοῦ δένδρου ἐκ φόβου ἐπλήγωσεν αὐτόν. (18) Κατόπιν ὅμως, ὅτε ὠρίμασεν ἡ ἰδέα τῆς ἐπαναστάσεως καὶ συνενοήθη μετὰ τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ, κατηχήθη καὶ ὁ Ἀναγνώστης περὶ τὰ τέλη τοῦ 1820 ὑπὸ ἄλλου ἑταίρου.

Ὑπὲρ πάντας ὅμως τοὺς ἀδελφοὺς ὁ Κανέλλος ἐνεστερνίσθη ἐκθύμως τὴν ἰδέαν τῆς Ἑταιρίας καὶ συνενοεῖτο ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ Ἀλ. Ὑψηλάντου, ὅστις ἀπὴντα αὐτῷ μετὰ πολλῆς προθυμίας καὶ ἀγάπης. Ὁ Φιλήμων δημοσιεύει ἐκ τῶν ἀρχείων τῆς Ὑψηλαντικῆς οἰκογενείας σπουδαιοτάτην ἀπάντησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν Κανέλλον (19) ἐξ ἧς ἀποσπῶμεν τὰ ἐξῆς:

Κύριε Κανέλλε Παπαγιαννόπουλε

Ἐλάδομεν μεθ' ἡδονῆς δακρῶν, τὴν ἀπὸ 10 Σεπτεμ. 1819 ἐπιστολὴν τῆς φιλογενείας σου, ἐξ ἧς πληροφορηθέντες δασιν ζῆλον καὶ προθυμίαν τρέφεις ὑπὲρ τῶν κοινωφελῶν καὶ σὲ αὐτὸν ἐπαινοῦμεν καὶ δλην σου τὴν οἰκογένειαν, συγκροτουμένην ἀπὸ ἀνδρᾶς γενναίόφρονας, ἱκανοὺς ν' ἀποδείξουν ἐν ἑαυτοῖς Ἑπαμεινώνδας καὶ Λεωνίδας. Ἀηλοποιοῦμεν δὲ τῇ φιλίᾳ σου, ὅτι κατεστήσαμεν Ἐφόρους αὐτόθι... καὶ προσκαλοῦμεν καὶ τὴν φιλοπάτριδα ψυχὴν σου, ὅχι μόνον

(18) Κατὰ Φιλ. ἐπληγώθη διὰ τινος Ὀρτωνιακᾶς διαφορᾶς. Δοκ. Φιλ. Ἑταιρ. σ. 313. (19) Φιλ. Ἰστ. Α' σ. 352.

νον νὰ μετρήσῃ τοῖς κυρίοις Ἐφόροις (Π. Πατρῶν κ. λ.) τὴν ρητὴν συνεισφορὰν ... καὶ τὴν αὐτοπροαίρετον ἐσχάτην χρηματικὴν βοήθειαν, ἀλλὰ καὶ νὰ παρακινήσῃς ὅλην τὴν οἰκογένειάν σου εἰς γενναίας συνεισφοράς ἀναλογούσας τῇ ὀνόματί της καὶ τῇ εἰς αὐτὴν παρ' ἡμῶν καὶ παρὰ παντὸς τοῦ ἔθνους ὑπολήψει... Ἐκεῖνο δὲ τὸ δόποτον θ' ἀποθανάτισῃ τ' ὄνομα σας, ἐπειδὴ οἱ ἐν Πελοποννήσῳ καπεταναῖοι φυλάττουν σέβας καὶ ὑπακοὴν εἰς τὰ νεύματα τῆς οἰκογενείας τῶν Παπαγιανναίων, προσπάθησον, φίλε, νὰ συνδέσῃς ὅπως δῆποτε τοὺς ρηθέντας Καπεταναίους, ἰδεάζων αὐτοὺς ὅσα συμφέρει διὰ νὰ συναθροίσῃ ἕκαστος ἑσους δυνηθῇ προετοιμάζων αὐτοὺς διὰ μίαν εὐτυχὴ ὥραν, καθ' ἣν θέλετε ἀκούσῃ τὴν φωνὴν μας ... Ἐπειδὴ δ' ὑποπτευόμεθα ὅτι ἐκ φόβου πολλοὶ δυνατόν ν' ἀντιμάχωνται ὑμῖν, ἀνάγκη ν' ἀγαπηθῇτε μὲ ὅλους, ἐῶντες τὰ μερικὰ πάθη δι' ἀγάπην τῆς πατρίδος, δι' ἣν θὰ ἀποδείξητε, ὅτι δὲν ἐξέλιπον ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα Θεμιστοκλεῖς καὶ Ἀριστείδαι ... »

ΑΛΕΞ. ΥΨΗΛΑΝΤΗΣ

Ἰδοὺ δὲ καὶ τῶν Δεληγιανναίων μεταγενεστέρα καὶ κοινὴ πρὸς τὸν Ἀλ. Ὑψηλάντην ἐπιστολή, «τιμῶσα πραγματικῶς τούτους» κατὰ Φιλήμονα, ὅστις καὶ τὴν δημοσιεύει :

Ἐκλαμπρότατε !

« Ἡ βροντόφωνος σάλπιγξ τῆς φήμης σαλπίζει στεντορεῶς διαθρυλλοῦσα τὴν ἀγαθὴν καὶ δραστήριον ψυχὴν Σας, τὰ παιωνικά ἱατρικά τὰ ὅποια προσφέρετε διὰ τὰς πληγὰς τῆς πολυπαθοῦς Μητρός μας. Σὲ διαφημίζει ἄλλον Ἐπαμεινώνδαν καὶ Πελοπίδαν, θεμελιωτὰς τοῦ Ἱεροῦ καὶ μυστικοῦ Λόχου, ἄλλον Θρασύδουλον διώκτην τῶν τυράννων. Διὰ τοιοῦτον ἥρωα ἐτοιμάζονται τόσοι κάλαμοι Πινδαρικοὶ καὶ Ὀμηρικοί, διὰ νὰ ἐκθέσωσι ἐν καιρῷ τῷ δέοντι τὰ ἥρωικά σου φρονήματα καὶ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους. Πόσον θερμοὶ συμπράκτορες εἴμεθα ὅλοι οἱ αὐτάδελφοι εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν προσταγῶν Σας καὶ μετοχὴν τῶν φρονημάτων Σας, καὶ ἡ περίστασις θέλει τὸ δείξει καὶ διὰ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου κ. Γρ. Δικαίου θέλετε πληροφορηθῇ. Ἀξιοσέβαστε ἄνερ ! Ὁ Μαραθὼν ἀπέδειξε τὸν Μιλτιάδην καὶ ἡ Σαλαμίς τὸν Θεμιστοκλέα. Διὸ μὴ νομίσητε περιττὸν ἄξιοντές μας γραμμάτων Σας δηλωτικῶν πάντων τῶν δεόντων, καὶ θέλετε μᾶς εὖρε προθυμοτάτους εἰς τὰς προσταγὰς σας. Ὑψιλαίνε καὶ γενναιοφρόνει μέχρις ἐσχάτης Σου ἀναπνοῆς.

3 Αὐγούστου 1820.

Τῆς ἐκλαμπρότητός Σας φίλοι εἰλικρινεῖς καὶ δοῦλοι

Ἡ ὀκτὰς τῆς ἀδελφότητος τῶν

ΠΑΠΑΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΩΝ

Ἐν Ζακύνθῳ ἐμυήθη ἐν τοῖς πρώτοις ὑπὸ τοῦ Παγκά-
λου, σταλέντος ὑπὸ τοῦ Φαρμάκη (20), ὁ Θεόδωρος
Κολοκοτρώνης ἤρξατο δ' εὐθὺς ζωηροτάτην ἀλλη-
λογραφίαν μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου στηρίζοντος εἰς αὐτὸν
τὰς πλείστας τῶν ἐλπίδων· τὰ ἔγγραφα ὅμως ταῦτα ἔφερε
πάντοτε εἰς τὸν κόλπον του καὶ ἐκ τῆς προνοίας ταύτης ἀπέ-
φυγε τὴν κατάσχεσιν τῆς ἀγγλικῆς ἀστυνομίας, ἐνεργησά-
γησε κατ' οἶκον ἔρευναν πρὸς ἐνοχοποίησιν τῶν Ἑλλήνων.

Συγχρόνως κατηχήθη ἐν Ζακύνθῳ καὶ ὁ Δημητρά-
κης ΠΛΑΠΟΥΤΑΣ, ὃν μεσοῦντος τοῦ 1818 ἀπέστειλε
διὰ τὸ γῆρας τοῦ πατρός του εἰς Παλούμπα, ἐκεῖ δ' ἐκεί-
νος, κατηχήσας καὶ τὸν πατέρα του Γέρω Κόλιαν καὶ τὸν ἀ-
δελφόν του Γεωργάκην, ἀνέμενε τὴν ἔκρηξιν τῆς ἐπανα-
στάσεως καὶ συνεννοεῖτο μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη περὶ τῶν
ἐν τῇ Γορτυνίᾳ. (21) Ἀπὸ τῆς 18ης δὲ Ὀκτωβρίου τοῦ
1818 ἔγραφε καὶ τὴν ἐξῆς συμβολικὴν ἐπιστολήν, σωζο-
μένην εἰς τὰ ἔγγραφα του. «Πρὸς τὸν κύριον Μαγγιὸρ
Ἀναγνώστην Παπαγεωργίου: Εἰξεύρεις καλὰ ὅπου ἐκ νεό-
τητός μου ζῶ μὲ ἄρματα τόσον καιρὸν εἰς τὴν πατρίδα
μας Πελοπόννησον ὥσάν καὶ εἰς τὰ ξένα βασιλεία ὅπου ἐ-
δουλεύσαμεν. Ἡ περίστασις τοῦ καιροῦ δὲν μὲ ἀξίωσε νὰ
δώσω διὰ τὴν ψυχὴν μου τίποτα. Τώρα σοῦ ἀπερνῶ μὲ
τὸν κ. Ἀναγν. Τσιοχαντάρην γρόσια 5,000». Προσυπέ-
γραφε δὲ ὡς ἐταιρικὸν σύμβολόν του καὶ τὸ σημεῖον .

Ἐπίσης κατὰ τὸ 1818 κατήχησεν ὁ Κολοκοτρώνης
καὶ ἀπέστειλε τὸν Ὀκτώβριον εἰς Τρίπολιν τὸν ἐκ Ζα-
τούνης Στέφανον Στεφανόπουλον, υἱὸν τοῦ
πρὸ πολλῶν ἐτῶν βλάμη του Ἰωσήφ. Ἐκεῖνος δὲ γνω-
ρισθεὶς μετὰ πολλῶν Γορτυνίων ἐταίρων καὶ ἰδίᾳ μετὰ τοῦ
ἐκ Σμύρνης ἐλθόντος καὶ ἐν Βυρητῷ μυηθέντος (22) ἐμ-

(20) Ἐμ. Σάνθου περὶ Φιλ. Ἑταιρίας. — (21) Φρατζῆ Α' σ. 150.
(22) Σπηλιάδου. Β' σ. 164

πέρου Κων. Παπαζαφειροπούλου εταίρου ἀπὸ τὴν Λάσταν περιήρχετο τὴν Γουρτυνίαν ὡς ἀπόστολος τῶν Φιλικῶν καὶ διένειμεν ὅπλα, ἅτινα ἐπρομηθεύθη διὰ τοῦ συναδέλφου αὐτοῦ Ρομπέρ, ἀλλὰ προδοθεὶς ὑπὸ τοῦ γραμματέως τοῦ Βοεβόξα ἐκινδύνευσε. Οἱ δύο οὗτοι συγγενεῖς κατήχησαν τελευτῶντος τοῦ 1820 καὶ πολλοὺς ἄλλους ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ, ὁ δὲ Στέφανος, Ρωλογάς ἐπιλεγόμενος, γράφει ὅτι τοσοῦτον ἐπιπολαίως ἐγένετο τότε ἡ κατήχησις τῶν τυχόντων, ὥστε θαῦμα πῶς δὲν ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. (23)

Ἴδου δὲ καὶ κατὰ κώμας κατάλογος τῶν ὑπολοίπων Γουρτυνίων εταίρων:

ΣΤΕΜΝΙΤΣΙΩΤΑΙ κατηχήθησαν ὁ Κων. Ἀλεξανδρόπουλος ἐν Κωνσταντινίᾳ. Ὁ κ. Ἡλίας Μίγκλερης ἔμπορος ἐν Ἰσμαηλίῳ τῷ 1817. Ὁ Κωνσ. Παπαθανασόπουλος, κατηχήθη ἐν Ὁδησσῷ ὑπὸ τοῦ Μάνεση καὶ πολὺ ἐβοήθησεν ἐκείνον εἰς τὰς ὑπὲρ τῆς Ἑταιρίας ἐνεργείας του, ἀλληλογραφῶν ἀπ' εὐθείας μετὰ τοῦ Καποδίστρια καὶ τοῦ Ὑψηλάντου. Ὁ Κωνσ. Παλαμίδης πατὴρ τοῦ Ρήγα, ὅστις διερμηνεὺς ὦν τοῦ Μώρα Βαλεσῆ ἐν Τριπόλει ἐπρονεύθη πρὸ τοῦ ἀγῶνος ὡς ὑποπτος. Ὁ Π. Λάλας ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ὁ Γιαννάκης Κολοκοτρώνης ἡ Δασκούλιας, ὅστις εἶχε φύγει ἐκ Πελοποννήσου μετὰ τὴν δίωξιν τοῦ 1806 καὶ ὅστις εἶχε λάβῃ καὶ τὸν βαθμὸν Ταγματάρχου ἐν τῷ Ρωσικῷ στρατῷ, (24) καθόσον πολεμῶν πρὸς τοὺς Τούρκους ἔρριψε κλάδους εἰς τάφρον πλήρη ὕδατος καὶ ἔσωσεν ἀπροσδοκῆτως πολλοὺς Ρώσους. Ὁ γενναῖος δ' οὗτος ἀνὴρ εἶχε κατηχηθῇ ἐν Πύργῳ τὸ 1818 ὑπὸ τοῦ Ἀναγνωσταρά, ὅτε καὶ ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη πρὸς τὸν Ἀλ. Ὑψηλάντην.

(23) Ἴδε τὰ κατὰ τὸ 1863 ἐκδοθέντα «Ἀπομνημονεύματά τινα τοῦ 1821». (24) Σπηλιᾶδου Α' σ. 178.

Ἐκ ΔΗΜΗΤΣΑΝΗΣ πρὸς τοῖς μνησθεῖσι καὶ οἱ ἐξῆς: Φώτιος Ἡλιάδης ἔμπορος ἐν Ἰασίῳ, τιμιώτατος κατὰ Λεβέντην Πελοποννήσιος διορισθεὶς ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου ἔφορος πρὸς εἰσπραξιν τῶν ἐταιρικῶν ἐράνων. Ἐπίσης ἐν Ἰασίῳ οἱ Ζαχαρίας καὶ Ἀθανάσιος Λεονάρδοι ὡς καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτῶν Μιχαήλ, ὅστις Ρῶσσοις ὑπήκοος ὢν καὶ ἀξιοματικὸς ἀπεστάλη μυστικῶς εἰς Αὐστρίαν καὶ ἔφερε τὸν περίφημον ἐξόριστον Σέρβον Καρα-Γεώργην πρὸς κοινὴν τῶν Βαλκανικῶν ἐθνότητων ἐνέργειαν. Ὁ Παναγιώτης Διογενεΐδης κατηχηθεὶς ὑπὸ τοῦ Δικαίου ἐν Ἰασίῳ τῷ 1819 καὶ ὁ ἀδελφός του Βελισσάριος ἐν Κων]πόλει ὑπὸ τοῦ Π. Σέκερη, οἵτινες καὶ κατέβαλον σπουδαῖα κατὰ Φιλήμονα χρηματικὰ ποσά. Ὁ Κων. Κόκκινος ἐν Ἰσμαλίῳ. Ὁ δραστήριος Ἡλίας Μάνεσης ἐν Ὁδησσῷ, ὁ Νικόλαος Μακρῆς ἐν Κισνοδίῳ καὶ ὁ Νικ. Οἰκονόμου ἐν Ὁδησσῷ. Ὁ Ἰωσήφ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης υἱὸς τοῦ Ἀντωνίου Δαλιβήρη, ὁ Σταμάτης Ψαρούλης ἐν Ὑδρζ, ὁ ὑπ' αὐτοῦ κατηχηθεὶς κατὰ τὸ 1818 ἐκεῖ Παπανδρέας Σπηλιόπουλος, ὁ Μελέτης Μελετόπουλος καὶ οἱ ἀδελφοὶ Καραβελῆ. Εἰς τούτους δεόν νὰ προστεθῇ καὶ ἡ ἀνεψία τοῦ Ἀνανίου Ζαφείρω, ἥτιςφυγοῦσα ἐκ Δημητσάνης μετὰ τὸν φόνον ἐκείνου, συνεζεύχθη ἐν Σμύρνῃ τὸν ἐνθερμον ἑταῖρον καὶ ἱατρὸν Μιχ. Ναύτην. Βλέπουσα δ' ἐκείνη τὸν σύζυγον φυλάσσοντα ἐπιμελῶς ἔγγραφά τινα ὑπέκλεψεν αὐτὰ τὴν νύκτα καὶ ὑποθέσασα ἐκ τῶν συμβολικῶν τῆς ἐταιρίας γραμμάτων, ὅτι ἦσαν ἀντιθρησκευτικὰ ἤρξατο κατὰ Φιλήμονα νὰ κλαίῃ, ἐξ οὗ ἐγερθεὶς ὁ σύζυγος ἵνα μὴ τὴν φονεύσῃ κατὰ τὸν ὅρκον, κατήχησεν αὐτὴν καὶ ἔκτοτε ἡ Ζαφείρω οὐ μόνον ἐγένετο πιστὴ θεματοφύλαξ τῶν ἐγγράφων καὶ βοηθὸς τοῦ συζύγου, ἀλλὰ καὶ τρισχίλια γρόσια διὰ τὴν πατρίδα κατέθηκε.

Ἐκ ΜΑΓΟΥΛΙΑΝΩΝ ἦσαν: Ὁ Ἀναγνώστης Παπα-

γιαννακόπουλος κατηχηθεὶς ἐν Γορτυνίᾳ ὑπὸ τοῦ Δικαίου· καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Φωτάκος, ὁ λαβὼν τὸ ἐπώνυμον Χρυσανθόπουλος ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ πάππου αὐτῶν, καὶ οὐχὶ τοῦ πατρὸς Γιαννάκη, ἱερέως τοῦ σχόντος δύο ἔτι ἄρρενα καὶ δύο θυγατέρας. Ὁ Φωτάκος γεννηθεὶς τῇ 1794 καὶ μαθητεύσας ἐν τῇ ἰδίᾳ χωρίῳ ὑπὸ διδάσκαλον Ἀγάπιον, συνεπλήρωσε τὴν σπουδὴν παρὰ τῇ Παρθενίᾳ τῆς Βυτίνης καὶ ἀπεδήμησεν εἰς Βασσαραδίαν τῇ 1813. Μυθεὶς δ' ἐν Κισνοβίῳ μετέβη εἰς Ὀδησὸν καὶ γνωρισθεὶς μετὰ πολλῶν ἐταίρων ἐστάλη περὶ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1820 ὑπὸ τοῦ Ὑψηλάντου, ἵν' ἀναγγείλῃ τοῖς ἐταίροις καὶ ἰδίᾳ τῇ Κανέλλῳ Δεληγιάννῃ τὴν ἡμέραν τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἀγῶνος. Ὁ δὲ Κ. Παπαζαφειρόπουλος κατήχησεν ἀπλῶς καὶ τοὺς Νικ. Μπούκουραν καὶ Ἀναγνώστην Κοσμόπουλον. Ὁ Δημ. Παπαγιαννόπουλος εἶχε κατηχηθῆ ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἐκ ΒΥΤΙΝΗΣ κατήχησε τὸν Θ. Ροζῆν ἢ Διαρόπουλον ὁ Παπαζαφειρόπουλος. Ἀλλ' ἐπίσημος ἐξ αὐτῆς ἐταῖρος ὑπῆρξεν ὁ ἐν Βυζαντίῳ μεγαλέμπορος Δημ. Παπαρρηγόπουλος, ὅστις κατὰ Φωτάκον «ἔχαιρε μεγάλην ὑπόληψιν καὶ ἦτο γνωστὸς εἰς πάντας, ἰδίᾳ δὲ εἰς τοὺς πρέσβεις τῆς Γαλλίας. Πάντες δ' οἱ Γορτύνιοι καὶ λοιποὶ Πελοποννήσιοι κατέφευγον εἰς αὐτὸν καὶ εὗρισκον πολλὴν ὑπεράσπισιν πλησίον του, ἀπεκάλουν δὲ αὐτὸν Κόνσολαν τῶν Μωραϊτῶν, διότι ὅποιος ἔχανε Πελοποννήσιον ἐν Κων/λει ἐκεῖ θὰ τὸν εὗρισκεν». (25) Ἐταῖρος ἐκεῖθεν ἦτο καὶ ὁ Κορίνθου Κύριλλος Ροδόπουλος, ὅστις ἀνατραφεὶς ἐν Λιβόρνῳ παρὰ τῇ θείᾳ αὐτοῦ Ἀνθίμῳ Παπαρρηγοπούλῳ, ἐξέμαθε καὶ τὴν Ἰταλικὴν καὶ ἐγένετο ἐπίσκοπος κατόπιν Μαλτσίνης καὶ τοποτηρητῆς τοῦ Ἀμυκλῶν. Εἵτα δὲ

(25) Βίοι Πελοπον. ἀνδρῶν. σ. 128.

μεταδᾶς εἰς Κων]πολιν διωρίσθη ἐπίσκοπος Κορίνθου. (26) ἘκΒυτίνης ἦν καὶ ὁ Ἄθ. Εὐόδηλος, πρώτιστον μέλος τῶν ἐν Ρενύφ ἐταίρων, ὅστις ἀνέλαβε νὰ συγγράφῃ καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐν Μολδοβλαχίᾳ ἐπανάστασιν, (27) ἀφοῦ συνεγράψε τὴν ἀπὸ Βραΐλας εἰς Βλαχίας εἰσβολὴν τοῦ 1821.

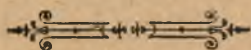
Ἀπὸ τὴν Λάσταν ἐμυήθησαν ἀπλῶς ὁ Γ. Ἀθανασιάδης καὶ ὁ Κ. Ντάνεσης.

Ἐκ Βαλτεσινίκου ἦσαν ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔμπορος Σωκράτης Παπαγιαννόπουλος, ἐλθὼν τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1818 εἰς Τρίπολιν, ὁ Σπυρίδων Ζαντὲς καὶ ὁ γέρων Κάπος Πανάγος Παναγούλιας, ὅστις ἀπεβίωσε μικρὸν πρὸ τοῦ ἀγῶνος λέγων εἰς τὰ τέκνα του, ὅτι ἐλυπεῖτο, διότι δὲν ἦτο τριακοντούτης διὰ νὰ πολεμήσῃ καὶ ἴδῃ τὴν πατρίδα ἐλευθέραν. Πρὸς τούτοις ἐταῖροι ἦσαν ὁ Ι. Θεοφιλόπουλος καὶ ὁ Δημ. Δημητρακόπουλος μεγαλέμπορος ἐν Κων]λει ἐκ Λαγγαδίων, ὁ Ν. Μιχαλόπουλος ἐξ Βυζικίου, ὁ Π. Δημητρακόπουλος ἔμπορος ἐν Ὑδρᾷ ἐκ Τρεσταινᾶς, ὁ Ἀναγνώστης Παπαδόπουλος ἐκ Βερβίτσης, ὁ Θεοδ. Καρδαρᾶς ἐκ Ζυγοβιστίου, ὁ Θεοδ. Μαντζουράνης ἢ Σκορλέτης ἐκ Καρυταίνης, ὁ Παπασταθούλης Πολυχρονόπουλος ἐκ Λαγγαδίων, κατηχηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ἀκώβων Σιλδέστρου, ὅστις τὸν ἔκαμε γαμβρὸν ἐπ' ἀνεφιᾷ καὶ ἱερέα.

Ἐπιθυμοῦντες δὲ νὰ πιστώσωμεν ἀληθῶς τῶν τέκνων τῆς Γορτυνίας τὴν δρᾶσιν ἐν τῇ Φιλικῇ ἐταιρίᾳ, συλλήδην ἀναφέρομεν, ὅτι τὰ ἀνωτέρω ὀνόματα τῶν ἐταίρων ἐξήχθησαν ἐκ τοῦ καταλόγου τῆς ἱστορίας Φιλήμονος, ἐκ τοῦ Δοκιμίου τοῦ αὐτοῦ περὶ Φιλικῆς Ἑταιρίας, ἐκ τῆς Ἱστορίας τοῦ Φρατζῆ, ἐκ τῶν Βίων τοῦ Φωτάκου, ἐκ τῶν ἀπομνημονευμάτων τοῦ Στεφανοπούλου καὶ ἐλάχιστα ἐκ τῆς ἐπι

(26) Μεθυδριάς σ. 93. (27) Φωτεινοῦ Πατρώως, «οἱ Ἄθλοι τῆς ἐν Βλαχίᾳ ἐπαναστάσεως».

τόπου παραδόσεως. Ἐκ τούτων δ' ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ πρὸ τοῦ ἀγῶνος ἐργασία τῶν Γορτυνίων πρὸς ἔγερσιν τῆς πατριδος ἀνὰ τὰ πέρατα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, μόνον πρὸς τὴν ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ἀγῶνος ἔνοπλον τῆς Γορτυνίας δρᾶσιν δύναται νὰ παραβληθῇ, οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν δυνατῆς οὔσης νομίζομεν οἰασθήποτε συγκρίσεως.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΕ'.

ΠΑΡΑΜΟΝΑΙ ΤΟΥ ΑΓΩΝΟΣ



Υποσχέσεις Φιλικῶν.- Οἱ Γορτύνιοι παρὰ τῷ Χουραίτ.- Ὁ Δανιὴλ ἐν Κρυπτῷ.- Οἱ Δεληγιᾶναι πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην.- Ἡ Μυστικο-συνέλευσις τῆς Βοστίτσης.- Ὁ Θ. Δεληγιάννης εἰς Τρίπολιν.- Φόβοι Ἑλλήνων καὶ Τούρκων.- Προδοσία τῆς πυρίτιδος Δημητσάνης.- Περιεργοτάτη καὶ ἀνέλπιστος σωτηρία.- Περιοδεία τοῦ Ζατουνίτου Ἱεροθέου καὶ δρᾶσις αὐτοῦ.- Ὁ Π. Πατρῶν μὴ βαίνων εἰς Τρίπολιν.- Ἐπεισόδιον Ταμπακοπούλου.- Μικραὶ ταραχαί.- Κἀθειρξίς Ὀμήρων Τριπόλεως.- Φοβερά διατχγὴ πρὸς τὴν Γορτυνίαν.- Μέτρα τοῦ Κανέλλου.

Ἀνέτειλεν ἤδη πλήρες ἐλπίδων καὶ στεναγμῶν ἔτος, τὸ 1821. Ἡ ἔξαψις τῶν ἐταίρων εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον. Ὁ Γρηγόρ. Δικαῖος κατελθὼν ἀπὸ τινων μηνῶν τὸ δεύτερον εἰς Πελοπόννησον καὶ εἰς ἐπαίτην μεταμορφούμενος κατέστησε κατὰ Φρατζῆν «φρενοβλαβεῖς σχεδὸν οὐ μόνον τοὺς ἀπλοῦς καὶ ἀνοήτους ἀλλὰ καὶ πολλοὺς φρονίμους καὶ θαθύνοας ἐταιριστάς»· διότι ἐπηγγέλλετο, ὅτι μέχρις ἐκείνης τῆς στιγμῆς εἶχον συλληχθῇ ἑκατομμύρια χρημάτων, ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Ρωσσίας ὑπομινεῖ τὸν Ὑψηλάντην, ὅτι ὁ Σουλτάνος θὰ φονευθῇ ἅμα καὶ ἔξεγέρσει καὶ 50 χιλ. ἔνοπλοι Ἕλληνες ἀναμένουσι τὸ σύνθημα ἵνα σφάξωσι τοὺς Ὀθωμανοὺς τῆς Κων]λεως,

ἔτι μέγας στόλος Ὑδραίων καὶ Ψαριανῶν ἦτο ἤδη ἐξωπλισμένοι καὶ πλείστους ἄλλους μύθους, παρεμφερεῖς ἀτυχῶς πρὸς τὰς ἐπαγγελίας τῆς νέας Ἑθνικῆς ἐταιρίας, ἥτις ἐν τοῖς πρώτοις συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐθνικὴν παραφροσύνην καὶ τὴν ἐθνικὴν συμφορὰν τοῦ 1897.

Ὁ δὲ Γερμανός, ὅστις ὑπῆρξεν «ὁ ὑπέροχος ἀθλητὴς τῶν ἱεραρχῶν καὶ τοῦ κλήρου ὡς ὁ Κολκοτρώνης τῶν ὀπλαρχηγῶν»⁽¹⁾, φοβούμενος μήπως ἄνευ παρασκευῆς τινὸς ἐκραγῇ αἰφνης ἢ ἐπανάστασις, συνεννοήθη μετὰ τοῦ Χριστιανουπόλεως Γερμανοῦ καὶ τοῦ Ἀνδρέου Ζαῖμη, ὅπως συγκαλέσωσιν ἐν Αἰγίῳ κοινὴν περὶ τοῦ πρακτέου συνδιάσκεψιν. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ πλείστοι τῶν προσκληθέντων προκρίτων καὶ Ἀρχιερέων εὐρίσκοντο ἐν Τριπόλει, ὅπως χαιρετίσωσι τὸν πρότινος (20 Ὀδρίου 1820) ἀφικόμενον νέον Μῶρα-Βαλεσῆν Χουροῖτ Πασᾶν, παραστάντες καὶ κατὰ τὴν τελετὴν τῆς ἀφίξεως τοῦ χαρεμίου του. ⁽²⁾ Ἐκ τῶν Γορτυνίων δὲ εἶχε προσέλθῃ ἄνευ προσκλήσεως διὰ Διδᾶν-Τεσκερεὲς ὁ Θεοδωράκης Δεληγιάννης, ὅστις ἀφίππευσεν παρὰ τὰς θύρας τοῦ Σεραγίου καὶ τοῦτο καθυσύχασε τοὺς Τούρκους, ⁽³⁾ προκληθεῖς δὲ διὰ τε τὴν καθυστέρησιν τῶν Γορτυνιακῶν φόρων καὶ διὰ τινὰς διαδόσεις ἐκάλεσε διὰ πεζῶν εἰς Τρίπολιν τινὰς τῶν προυχόντων. Σπεύσαντες δ' ὁ Παν. Δημητρακόπουλος, ὁ Δημ. Παπαγιαννόπουλος, ὁ Νικ. Μπούκουρας, ὁ Ἀθ. Ἀντωνόπουλος καὶ ἄλλοι ἐβεβαίωσαν, ὅτι οὐδὲν συμβαίνει, ἀλλ' ἀπλῶς Ζαγοριταῖ τινες κομπογιαννῖται περιερχόμενοι τὴν Πελοπόννησον ἐνήργουν ὑπὲρ τῶν σκοπῶν τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἀλλὰ τοὺς ἐδίωξαν. ⁽⁴⁾

Καὶ ὑποσχεθέντες ἐνώπιον τοῦ Καδῆ ὑπὸ ἀτομικὴν εὐθύνην τὴν ταχεῖαν ἀποστολὴν τῶν φόρων τῶν χωρίων,

(1) Arm. Carrel la Grèce Moderne σ. 69. (2) Φωτάκου βλὸς Δικαίου σ. 16. (3) Ἱ. Ζαφειρ. «Ἀρχιερεῖς» κ.λ. σ. 9. (4) Αὐτόθι.

ἀπῆλθον μετὰ τοῦ Δεληγιάννη καὶ ἡσύχαζον εἰς τοὺς οἷ-
κους των. Καὶ ὁ μὲν Τριπόλεως Δανιὴλ σταλεῖς ὑπὸ τὴν
ἐπιτήρησιν παρακολουθοῦντος ἀξιωματικοῦ πρὸς καθυσύ-
χασιν ἐῴθεν τῆς ἐπαρχίας του, τὴν μὲν ἡμέραν ὠμίλει ὑπὲρ
τῶν καθεστώτων τὴν δὲ νύκτα συνεκάλει τοὺς προύχοντας
καὶ συνενοεῖτο μετ' αὐτῶν. (5) Οἱ δὲ ἀδελφοὶ Δεληγιάννη
ἐν Λαγγαδίσις «ἐνδουθέντες κατὰ Φιλήμονα τὸν νέον ἄν-
θρωπον διὰ πάσης ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα καὶ ἐκτιμῆ-
σαντες τὴν εἰδικὴν χρησιμότητα τοῦ ἐν Ζακύνθῳ ἐξορίστου
κλέπτου Θ. Κολοκοτρώνη καὶ συναισθανόμενοι ὁποίας
ᾧφειλον προσωπικᾶς θυσίας ἐν ἐποχῇ τοιαύτῃ, προσεκάλουν
αὐτὸν ἀρχομένου τοῦ 1821 διὰ τοῦ καπόμεπαση Δημ.
Πλαπούτα ὡς συναγωνιστὴν καὶ πολέμαρχον διὰ τῆς ἐξῆς
ἐπιστολῆς»: (6)

Φίλε,

Ὁ παρὼν στέλλεται ἐπιτηδεὺς πρὸς ἀντάμωσίν σου. Δοιπὸν ἀφοῦ
πληροφορηθῆς ἐκ τῶν διὰ ζώσης αὐτοῦ, διδὼν πίστιν εἰς τοὺς λό-
γους του, ὡς προφερομένους παρ' ἡμῶν τῶν ἰδίων καὶ πάσης τῆς
πατρίδος καὶ φιλοτιμούμενος ὡς συμπατριώτης ἐὰν ἔχῃς ἑλληνικὸν
αἷμα καὶ πνεῦμα καὶ σῶζῃς εἰς τὴν ψυχὴν σου τὸν πατριωτισμὸν
πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃς τὸν ἐνταῦθα ἐρχομὸν σου ἀφεύκτως Μὴ ἀφαρ-
πασθῇς παρ' ὑποσχέσεων καὶ λόγων ἄλλων. Ἀγκαλὰ καὶ δὲν ἐλπίζομεν
νὰ διαδουκοληθῇς ἀθετῶν τὴν τῆς πατρίδος σου πρόσκλησιν, ἐπιθυ-
μοῦσης σὲ ἤδη καὶ ζητούσης σε. Πλὴν ἐὰν δὲν εἶσαι νόθος γόνος
τῆς περικλεοῦς ποτε Ἀρκαδίας, ἡ παροῦσα ἐποχὴ θέλει σε δείξει.
Μὴ καταδεχθῇς ποτε, τὸ ὁποῖον καὶ ποτὲ δὲν ἐλπίζομεν, νὰ ἀθετή-
σῃς ταύτην τὴν πατριωτικὴν πρόσκλησιν καὶ μείνῃς ἀλλαχοῦ, ἀλλ'
ὡς συμπολίτης καὶ ἀδελφός μας πρόθυμος καὶ πάραυτα ν' ἀκολου-
θήσῃς τὸν ἐνταῦθα ἐρχομὸν σου, τὸν ὁποῖον καὶ περιμένομεν ἀνυ-
πομένως καὶ ἀφεύκτως. (7)

Μένομεν πρόθυμοι ὡς ἀδελφοί.

Κανέλλος, Ἀνάστος, Κωνσταντάκης καὶ
Πανάγος Παπαγιαννόπουλοι.

(5) Στεφ. Στεφανοπούλου. Ἀπομνημ. σ. 28. (6) Φιλημ. τόμος
Γ' σ. 15. (7) Ἰοτ. Φιλημ. Γ' σ. 408.

Ἡ ἐπιστολὴ ὅμως αὕτη δὲν εὔρε τον Κολοκοτρώνην ἐν Ζακύνθῳ, καθόσον ἐκείνος συνεπεῖχε ἐπιστολῆς τοῦ Ὑψηλάντου ἀπεδιδάσθη τὴν 6 Ἰανουαρίου εἰς Μάνην ἐμπλήσας θάρρους πάντας τοὺς ἐταίρους, ἀκριβῶς δηλ. τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ὁ Χουρσίτ ἀπῆλθε κατὰ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, ἐγκαταλείψας ἔλα τὰ χαρέμια καὶ τὰ πλούτη αὐτοῦ εἰς Τρίπολιν. Τοποτηρητῆς δ' αὐτοῦ ἔμεινεν ὁ Μεχμέτ Σαλήχ καϊμακάμης. «Τὴν ἡμέραν δὲ λέγει ὁ Πουκεβίλ καθ' ἣν ἀπεδιδάσθη ἐν Μάνῃ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ διὰ κρυφίων παραγγελιῶν ἐξήγειρε τοὺς ὄρεινους Γορτυνίους, ἐκείνοι ἀπήντησαν δι' ἀρχαιοτάτων ἀσμάτων, ὅσον καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ἐλευθερίας, εἰς τὸ Μπουγιουρδί, δι' οὗ ὁ Μεχμέτ Σαλήχ μόλις ἐπέτρεπεν αὐτοῖς νὰ διατηρήσωσι τὰς κεφαλὰς διὰ πληρωμῆς διπλοῦ χαρατοῖου.» (8)

Ἐνεκα λοιπὸν τῶν λόγων τούτων καὶ τοῦ χειμῶνος ὀλίγοι ἔσπευσαν εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Π. Πατρῶν ἐν Αἰγίῳ, ἀφοῦ ἄλλως τε ἐφοδοῦντο καὶ τὸν ἐκ τῆς συγκεντρώσεως κίνδυνον, δι' ὃ καὶ οἱ συνελθόντες καθησύχασαν τὴν ἐκπληξιν τοῦ Βοεβόδα, ὑποστηρίξαντες ὅτι προὔκειτο περὶ τοῦ διακανονισμοῦ τῆς κυριότητος τοῦ μοναχικοῦ Μετοχίου Φίλια. (9) Ἐν τῇ Μυστικοσυνελεύσει λοιπὸν ταύτῃ, ἥς κατὰ Φιλήμονα πρώτη αἰτία καὶ πρῶτον πρόσωπον ἦν ὁ Γερμανός, (10) παρέστη ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἀρχῆς καὶ ὁ Δικαῖος, ὅστις εἰς τὴν πρώτην συνεδρίασιν τῆς 26 Ἰανουαρίου ἐξέθηκε μετὰ τινος ἐπιπολαιότητος ὅσα πρὸς τοὺς κατ' ἰδίαν ἐταίρους ἐμεγαλαύχει, καὶ ἀνέγνωσε τὰ ἔγγραφα τοῦ Ὑψηλάντου. Μάτην ὁ Γερμανός καὶ ὁ Ζαῖμης προσεπάθουν νὰ πείσωσιν αὐτόν, ὅτι εἰ λόγοι πολὺ τῶν πραγμάτων ἀπέχουσι καὶ ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισαν προτάσει τοῦ Γερμανοῦ εἰς οὐδὲν νὰ προβῶσι κί-

(8) Πουκεβίλ β' 149. (9) Φρατζῆ Α' σ. 97, Οἶκον. σ. 77. (10) Προλεγ. Γερμανοῦ σ. κε'.

ημα πρὶν ἢ λάβωσιν ἀπαντήσεις παρὰ μὲν τοῦ Καπο-
ιστρίου περὶ τῶν διαθέσεων τοῦ Τσάρου καὶ τῆς Ρωσσι-
κῆς βοηθείας, παρὰ δὲ τῶν Νησιωτῶν περὶ τῶν ἐκ
ἡμῶν/πόλεως εἰδήσεων καὶ τοῦ δυνατοῦ νὰ ἐξοπλισθῇ
τόλου, παρὰ δὲ τῶν Πελοποννησίων περὶ τῶν ἐντοπίων
ανάμεων καὶ τῶν ἐτοίμων μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐ-
σόδων καὶ χρημάτων. Κατηρτίσθησαν δ' αἱ ἀποφάσεις
ἐνδεκα ἄρθρα ⁽¹¹⁾ καὶ παρεδόθησαν εἰς τοὺς συνδια-
κεφθέντας, ὅπως ἀπερχόμενοι συνεννοηθῶσι καὶ μετὰ
τῶν μὴ προσελθόντων ἐταίρων καὶ προκρίτων. Ἄλλ' ἢ
ὅρὰ τῶν πραγμάτων ἐνίστε παρασύρει τὰς ἀποφάσεις
τῶν σοφῶν.

Ὁ Μεγαλουπόλεως Γερμανός, φθάσας διὰ Βυτίνης εἰς
Καζύταιναν, συνήνητησεν ἐκεῖ τὴν 9 Φεβρουαρίου τὸν Θε-
όδωρον Ι. Δεληγιάννην, ὅστις μαθὼν τὰ κατὰ τὴν Συ-
λευσιν καὶ ἰδίᾳ τὸ ἐνδέκατον ἄρθρον, καθ' ὃ καλούμενοι
πρόκριτοι ὑπὸ τῆς ἐξουσίας εἰς Τρίπολιν δὲν ὤφειλον
προσέλθωσιν, ἀπήντησε μετὰ σοφῆς ὀξυδερκείας εἰς τὸν
Γερμανόν, ὅτι ἐκ τῆς ἐπιπολαιότητος τινων ἐταίρων οἱ
πρόκριτοι ἀνεκάλυψαν τὸ μυστικὸν καὶ κατέστησαν δύσπι-
στοι καὶ ἀπειλοῦσι σφαγὰς καὶ ἰδίᾳ εἰς Τρίπολιν ἔνθα ὁ
Γερμανὸς ἐτοιμάζει ἀναφανδὸν σούβλας διὰ τοὺς Τούρ-
κους. Ἀποτρέψας δὲ τὸν Γερμανόν νὰ μεταβῇ αὐτοπρο-
σώπως, ὅπως ἀναγγεῖλῃ τοῖς Ἀγίοις Κελαμῶν καὶ Μο-
νδασίας καὶ τῷ Πετρόμπει τὰ κατὰ τὴν συνέλευσιν,
ἐπέστησεν αὐτῷ νὰ μεταβῇ προσκαλούμενος εἰς Τρίπο-
λιν, ὅπου καὶ αὐτὸς δυσανασχετῶν ἤδη μετέδαινε, ἵνα
ἐνηθῶσι νὰ ἐξαπατήσωσι τοὺς Τούρκους μέχρι τῆς λή-
ξεως τῶν ἀναμενομένων ἀπαντήσεων. Ἄλλως ἂν δοθῇ
παρὰ ἀφορμὴ ἔξωθεν, οἱ προσελευσόμενοι θὰ «λυώσουν εἰς

11; Ἴδε λεπτομερείας ἐν Φρατζῆ Ἀ' σ. 92—104 Γερμανοῦ Ἀπο-
μ. σ. II.

τὴν εἰρηνικὴν καὶ ὅσον ἀπὸ μέρος τοῦ εἶη τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου εὐλογημένον.» (12)

Ἀμέσως δ' ἔφθασεν ἐκ Τριπόλεως καὶ δευτέρα ἐπεὶ γουσα ἐπιστολὴ τοῦ ἐτέρου Μωραγιάνη Παπαλέξη, παραγγέλλοντος αὐτῷ «ν' ἀναχωρήσῃ ἄνευ ἀναβολῆς, διότι ἄλλως θὰ σταλῇ πρὸς σύλληψίν τοῦ Μπουμπασίρης ἐκ τῶν ἀνωτάτων τῆς Βεζυρίας ὑπαλλήλων καὶ ἃς φαντασθῇ ὅπερ τ' ἀποτελέσματα.» Ὑποδείξας δὲ εἰς τὸν Γερμανόν, ὅτι ἡ ἄρνησις εἰς τὴν πρόσκλησιν τοῦ Βαλῆ δξύνει μᾶλλον τὰ πράγματα ἀντὶ νὰ σώζῃ τοὺς καλουμένους, ἀπῆλθεν εἰς Τρίπολιν, ἵνα ἐξαλείψῃ τὰς ὑπονοίας καὶ δώσῃ καιρὸν διὰ τῆς προσφορᾶς τῆς ἰδίας ζωῆς, ὅπως συμπληρωθῶσιν ἐν ὀλίγαις ἔτι ἡμέραις αἱ παρασκευαὶ διὰ τὸν ἀγῶνα. Μαθόντες ὅμως ταῦτα οἱ βαθέως αὐτὸν σεβόμενοι προὔχοντες τῶν βορείων ἐπαρχιῶν τοῦ Μωρέως, ἐν αἷσι δὲ Γερμανὸς καὶ ὁ Ζαΐμης καὶ φοβούμενοι ἀποτυχίαν τοῦ κινήματος ἐξ ἐνδεχομένης μὴ συμμετοχῆς τυχόν τῶν Δεληγιανναίων, ἔγραψαν αὐτοῖς τὴν ἐξῆς ἐπιστολὴν, ὑπάρχουσαν ἐν τοῖς ἐγγράφοις τῆς οἰκογενείας:

«Μετὰ θλίψεως ἐμάθομεν ὅτι ὁ ἐκλαμπρότατος κυρ-Θεοδωράκης ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Τρίπολιν μετὰ τῶν προεστώτων καὶ τοῦτο κατέθλιψε μεγάλως τὴν καρδίαν μας, διότι συλλογούμεθα ὅχι μόνον τὰ δεινὰ τὰ ὅποια ἐκλαμπρότης σου θὰ ὑποφέρῃ, ἀλλὰ καὶ τὴν δεινὴν θέσιν εἰς τὴν ὅποιαν ἡ οἰκογένειά σας θὰ εὑρεθῇ εἰς τὰς παρούσας δεινὰς περιστάσεις τῆς πατρίδος.» Εἰς ταύτην δὲ Δεληγιάνναι, διὰ χειρὸς τοῦ ἐγγραμμάτου ἀδελφοῦ τοῦ Πανάγου, ἀπήντησαν ἐν ἄλλοις καὶ τὰ ἐξῆς ἀξιοθαύμαστα διὰ τὴν ἀπαραδειγματίστον αὐταπάρνησιν: (13) «...»

(12) Ἦδε ἐλόκληρον τὴν σπουδαίαν ταύτην συνέντευξιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πρωτοσυγγέλου τοῦ Γερμανοῦ καὶ αὐτηκόου Ἀμβροφρατίῃ σ. 111—115 τόμ. Α'. (13) Πετροπούλου ἀνέκδοτος πραγματεία περὶ Κανέλλου.

μὲν ἀδελφός μας Θεόδωρος θὰ ὑπηρετήσῃ εἰς Τριπολι-
τσᾶν τὴν βασιανίζομένην πατρίδα μας, ἐννοεῖται ὅπως
κάλλιον ἤθελε δυνηθῇ, ἡμεῖς δὲ ἔξωθεν θέλομεν ὑπηρε-
τήσῃ αὐτὴν μετὰ τοῦ αὐτοῦ ζήλου. Εἴμεθα γ' ἐν Πελο-
ποννήσῳ ἀδελφοί. Ἄν λείψῃ ὁ εἰς θὰ μείνωμεν πάλιν ἔξ.»

Ἐν τῷ μεταξύ δ' ἐν Τριπόλει ἦσαν λίαν ἐξημμένα τὰ
πνεύματα. Ὁ Ἀρναούτογλους τῶν Καλαμῶν συνέλαβε
καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν Καϊμακάμην συμβολικὴν τοῦ
Κρεβδατᾶ ἐπιστολὴν, ἀπευθυνομένην πρὸς τοὺς Κων. Πα-
τᾶζαφειρόπουλον, Ἀρβάλην κ. λ. πρὸς ἐπιτάχυνσιν τοῦ
κινήματος. Καὶ δὲν ἀπεκάλυψε μὲν τὸ περιεχόμενον ὁ
διερμηνεὺς Γ. Σκαλίδης, καθ' ὃ καὶ οὗτος ἑταῖρος, ⁽¹⁴⁾ ἀλ-
λὰ τὸ γεγονός αὐτὸ ὥς καὶ ἡ πρό τινων ἡμερῶν γενο-
μένη σοβαροτάτη καταγγελία περὶ τῆς πυρίτιδος τῆς Δη-
μητσάνης ἀνησύχουν πολὺ τοὺς Τούρκους.

Ἰδοὺ τί εἶχε συμβῇ ἐν Δημητσάνῃ. Εἰς τὴν πόλιν
ταύτην εἶχον ἔλθῃ ἀπὸ τοῦ 1819 ἔξ Ὑδρας οἱ μεγα-
λέμποροι ἀδελφοὶ Νικ. καὶ Σπῦρος Σπηλιωτόπουλοι, οἵτι-
νες μυηθέντες ἐκεῖ εἰς τὰ τῆς ἑταιρίας ὑπὸ τοῦ Ἀναγνωσ-
ταρᾶ, διέλυσαν τὸ ἐν τῇ νήσῳ ἐμπορικὸν αὐτῶν κατάστη-
μα καὶ ἔσπευσαν εἰς τὴν γενέτειραν, ὅπως, ἐπὶ τῇ προφά-
σει μικροῦ ἐμπορίου πυρίτιδος παρασκευαζομένης δι' ἰγδύ-
ων, προετοιμάσωσι τὰ ἐφόδια τοῦ μεγάλου ἀγῶνος. Μετ'
οὗ πολὺ δὲ ἡ Δημητσάνα μετεβάλλετο ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν
τῶν διδύμων Ἡφαίστων εἰς πολεμικὸν ἐργυστάσιον. Ἀπει-
ροὶ σάκκοι νίτρου καὶ θείου, μεταφερέμενοι κρύφα ὑπὸ
Δημητσανιτῶν ἀγωγέων, ἀπεθηκέοντο εἰς τὰ ὑπόγεια
ὡρῶν Σπηλιωτοπούλων, οἵτινες διὰ τῶν δύο μόνον κατ' ἀρ-
χᾶς πυριτιδομύλων τοῦ Ἀνανίου, οὓς ἐκ θεμελίων ἀνή-
γειραν, παρσκευάζον νυχθημερὸν πυρίτιδα. Καὶ ἐξεπλήσ-

(14) Στ. Στεφανοπούλου σ. 25.

σετο μὲν ἐνίοτε ὁ διερχόμενος Σπαῆς Χασάν Κεχαγιαῆς, ἀλλὰ τὰς ὑπονοίας αὐτοῦ διέλυνον ταχέως δικαιολογίαι εὐλογοφανεῖς καὶ δῶρα πειστικώτερα. ⁽¹⁵⁾

Ἄλλ' ἀρξαμένου τοῦ 1821 ἡ δραστηριότης τῶν Δημητσανιτῶν ἐδεκαπλασιάσθη. Οἱ μῦλοι αὐξηθέντες εἰς πέντε ⁽¹⁶⁾ συνεδύαζον τὸ ἀδιάκωπον κροτάλισμα τῶν πυρφόρων ἰγδύων μετὰ τοῦ φλυάρχου ψιθύρου τοῦ πίπτοντος ὕδατος καὶ ἐν μέσῳ τῶν δροσερῶν λευκῶν καὶ πλατάνων τοῦ κεφαλοδρύσου τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, παρῆγον ἀφθονωτάτην τὴν πυρίτιδα, χιλιάδες δὲ ὀκάδων νίτρου παρασκευαζομένου ὑπὸ εἰδικῶν Δημητσανιτῶν ἐντὸς τῶν σπηλαίων καὶ σωροὶ μολυβδοβόλων χυνομένων ἐν Δημητσάνῃ καὶ φυσεκίων δενομένων διὰ χάρτου παλαιῶν καταστίχων καὶ βιβλίων ἐκρύπτοντο εἰς διάφορα ὑπόγεια. Ἀλλὰ βάσκανος δαίμων διὰ προδοτικοῦ στόματος ἐχθροῦ τινος τῶν Σπηλιωτοπούλων κατέδωκε τῇ ἐν Τριπόλει ἐξουσία, ὅτι οἱ Δημητσανῖται παρασκευάζουσι πολεμοφόδια διὰ τὸ Ἀλῆ Πασᾶν τῆς Ἡπείρου. ⁽¹⁷⁾ Ἡ μεγίστη καὶ μόνη ἐλληνικὴ ἀποθήκη ὕλικου πολέμου διατρέχει ἐκ τούτου τὸ μέγιστον τῶν κινδύνων. Τοῦρκος ἀνακριτὴς μετὰ δύο ἀξιωματικῶν καὶ 5 στρατιωτῶν φθάνει εἰς τὴν ἔνοχον πόλιν περὶ τὴν δύσιν τοῦ Ἡλίου. Οἱ πρόκριτοι Σπηλιωτὲς πουλοὶ καὶ ὁ Ἀντωνόπουλος προειδοποιηθέντες ἐδραπέτευσαν. ⁽¹⁸⁾

Ἄλλ' οἱ Ἀγάδες εὐτυχῶς δὲν σπεύδουσι. Διέταξαν μόνον νὰ παρασκευασθῇ ἀμέσως ἄβρὸν καὶ πλούσιον δεῖπνον καθ' ἣν δὲ ὥραν κορεσθέντες φαγητῶν καὶ πότου ἐσκέπτοντο νὰ κατέλθωσι πρὸς ἐνέργειαν αὐτεψίας εἰσβάλλει ὥς ἀπὸ μηχανῆς θεὸς ὁ πρακτικὸς ἱατρὸς καὶ γνώστης τῆς Τουρκικῆς γλώσσης Εὐθύμιος Μπόκας καὶ διὰ βωμολογιῶν καὶ λογοπα

(15) Σπ. Λάμπρος ἐν «Νεολόγῳ». (16) Ἱστορία. Σ. Τρικούπη σ. 41.

(17) Φιλῆμονος περ Φιλ. Ἐταιρ. σ. 367. (18) Σηληϊάδου Α' σ. 17.

γνίων ἐφαίδρυνεν ἐπὶ μακρὸν τοὺς βχυρθύμους ἐπισκέπτας καὶ ἠνάγκασεν αὐτοὺς εὐαρεστηθέντας ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς ν' ἀνακράξωσιν «ἐς αὔριον τὰ σπουδαῖα!». Ἐνῷ δὲ βαρεῖς ἐκ τοῦ γέλωτος καὶ τοῦ οἴνου οἱ Τοῦρκοὶ ἐτράπησαν παρὰ τὴν θερμὴν ἐστίαν εἰς ὕπνον, ὁλόκληρος ἡ Δημητσάνα, νεάνιδες καὶ παιδία, γυναῖκες καὶ ἄνδρες, σοδαροὶ καὶ σιωπηλοὶ ὥς εἰ ἐτέλουν τὸ ἀγιώτερον τῶν μυστηρίων, ἐξῆγον ἐκ τῶν ὑπογείων τῶν Σπηλιωτοπούλων καὶ ἄλλων τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος καὶ μέχρι τῆς πρῶτης χιλιάδες σάκκων πυριτίδος, θείου, νίτρου καὶ μολύβδου ἀπετέθησαν εἰς μεμακρυσμένους ληνοὺς καὶ ἀπρόσιτα σπήλαια.

Τὴν ἐπομένην οἱ Τοῦρκοὶ σφραγίσαντες τὰ ἀγνὰ ὥς ἡ περισσότερὰ εὑρεθέντα ὑπόγεια καὶ γενναϊότατα δωροδοκηθέντες ἀπῆλθον εἰς Καρύταιναν, ἐπόθεν ἀπέστειλαν εἰς Τρίπολιν καὶ τὴν καθησυχαστικὴν ἔκθεσίν του. Ἄλλ' ὁ Καϊμακάμης, ὁ λαβὼν κατὰ Φιλήμονα τὰ δύο τρίτα τῶν δώρων ἐξέδωκε τὴν 7 Φεβρουαρίου διαταγὴν νὰ κρημνισθῶσιν ἀμέσως οἱ πέντε πυριτιδόμυλοι, εἰς οὓς πλήν τινων ἐργαλείων λησμονηθέντων οὐδὲν ἕτερον ὑποπτον εἶχεν εὔρει ὁ ἀνακριτὴς καὶ νὰ λυθῶσιν αἱ σφραγίδες τῶν ὑπογείων τοῦ Σπηλιωτοπούλου.⁽¹⁹⁾ Ἄλλ' ὅτε ἔφθασαν εἰς τὴν Δημητσάναν οἱ ἐκτελεσται τῆς νέας διαταγῆς οὐδένα πυριτιδόμυλον εὔρον, διότι ἀνατρέψαντες καὶ κρύψαντες τὰ ἱγδύα καὶ τοὺς καταβάτας οἱ Δημητσανῖται μετέτρεψαν τοὺς μύλους εἰς σταύλους πλήρεις ἀχύρων καὶ ἐτοποθέτησαν ἐκεῖ τοὺς βόας τοῦ Παλαιοχωρίου. Μόλις δ' ἀπῆλθον οἱ μακάριοι ἐπιθεωρηταὶ οἱ σταῦλοι αὐτοὶ ἐξωπλίσθησαν καὶ μετεκομίσθη πρὸς κατεργασίαν ἡ ἀποκρυβεῖσα

(19) Ἴδε ὁλόκληρον τὴν περίεργον διαταγὴν ἐν Δοκιμῇ τῆς Φιλ. Ἑταιρ. σ. 368. καὶ ἐν ἡμετέρᾳ «Δημητσάνῃ» σ. 52.—Σπ. Λάμπρος αὐτόθι.

ἐπαναστατικὴ λάβδα. Ἄλλ' οἱ πρόκριτοι τῆς Τριπόλεως Τοῦρκοι δὲν ἔπαυσαν ἀνησυχοῦντες, [20] καὶ ἐζήτησαν ἐκ Δημητσάνης ἑπτὰ τοὺς ἐπιλέκτους πυριτιδοποιοὺς πρὸς ἀσφάλειαν καὶ ὅπως ἐπιβλέψωσιν εἰς τὴν παρασκευὴν ἐκλεκτῆς πυρίτιδος διὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Ἰωαννίνων, οὓς ἡ πόλις ἔντρομος προθύμως παρεχώρησε.

Μεσοῦντος δὲ τοῦ Φεβρουαρίου ἐκάλεσεν ὁ Διερμηνεὺς εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Σωτ. Κουγιαῖ τὸν ἐπίσκοπον Τριπόλεως Δανιὴλ καὶ τοὺς δύο Μωραγιάνας καὶ ἀνῆγγειλεν αὐτοῖς ὅτι δέον νὰ κληθῶσιν εἰς Τρίπολιν πάντες οἱ προεστώτες καὶ Ἀρχιερεῖς τῆς Πελοποννήσου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Δανιὴλ παρετήρησεν, ὅτι προτιμώτερον ἦτο νὰ μείνωσιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διὰ τὴν τήρησιν τῆς πειθαρχίας ἐπεπλήχθη(21) καὶ ἐσπευσμένως ἐστάλησαν παρὰ τοῦ Καϊμακάμη αἱ ἀναγκαστικαὶ διαταγαί.

Συγχρόνως δὲ τότε περιώδευε καὶ ὁ Μεγασπηλαιώτης συνάτωρ ΙΕΡΟΘΕΟΣ ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΣ, ὁ ἐκ Ζατούνης ἐκτακτος ἀπεσταλμένος τῆς ἐν Αἰγίῳ Μυστικοσυνελεύσεως. Οὗτος εἶχεν ἐνταλῇ (22) νὰ μελετήσῃ τὸ πνεῦμα τῶν ἐπαρχιῶν, νὰ εἰσπράξῃ παρὰ τῶν ἐταίρων τὰ ἐν τοῖς καταλόγοις ὑπεσχημένα χρηματικὰ ποσὰ καὶ νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ἐγγραφὴν καὶ καταβολὴν καὶ νέων ἐράνων ἀναλόγως τῆς περιουσίας ἐνὸς ἐκάστου. Ὑπεχρεοῦτο δὲ νὰ καταθέσῃ ἐν τέλει τὰ εἰσπραχθησόμενα ἐν Πάτραις παρὰ τῷ ταμίᾳ τῆς Ἑταιρίας Ι. Παπαδιαμαντοπούλῳ, εἰς ὃν ὁ Γερμανὸς εἶχε καταβάλει πρῶτος πάντων ἐν Αἰγίῳ 6, 000 γρόσια. (23)

Ἀναλαβὼν δὲ μετὰ πλείστης ὁπτης θέρμης τὸ τιμητικώτατον καὶ βαρύμοχθον ἔργον ὁ Ἱερόθεος, ὅστις εἶχε μνηθῇ τὸν Αὐγούστου τοῦ 1819 ὑπὸ τοῦ Ἀμβρ. Φρατζῆ, ἀπῆλθε μετὰ τῶν καταλόγων καὶ τῶν ὁδηγιῶν εἰς Καλά-

(20) Φιλημ· Λοκίμ. σ. 107. 21) Ἰωσήφ Ζαφειροπ. ἀπομν. 22) Φρατζῆ Ἰστ. Α' σ. 105. 23) Ἀντόθι σ. 104.

δρυτα καὶ ἐκείθεν εἰς Εὐλόκαστρον παρὰ τῷ Νοταρᾷ, εἶτα δὲ μὴ διελθὼν ἐκ Κορίνθου ἔφθασεν εἰς τὴν Μονὴν τῆς Θεοτόκου τοῦ Βράχου παρὰ τῷ ἐταίρῳ Δανιήλ ἡγουμένῳ τῆς Μονῆς καὶ ἐκείθεν τὴν 9 Φεβρουαρίου δι' Ἄργους, Ἄστρους, Λεωνιδίου, Ἐλους καὶ Σπάρτης, ὁπότεν ὁ Π. Κρεβδατᾶς τὸν ἐδίωξε κρυφίως διὰ τὰς ἐξιχνιάσεις τῆς ἐξουσίας, ἔφθασεν εἰς Καλάμας εἰς τὴν οἰκίαν Μπενάκη, ἀκριβῶς καθ' ἣν ἡμέραν ἔλαβον ἐκεῖ, ὡς καὶ ὁ ἐν Μεσσήνῃ ἐπίσκοπος Ἀνδρούσης ἐπιστολὰς τοῦ Κανέλλου Δεληγιάννη ἀγγελοῦσας, ὅτι σχεδὸν ἀνεκαλύφθη τὸ μυστικὸν καὶ περιήρχοντο τὰς ἐπαρχίας μυστικοὶ ὑπάλληλοι τῆς Τουρκίας πρὸς εὗρεσιν ἐνόχων ἐταιρικῶν ἐγγράφων.

Ἀναγνοὺς δὲ καὶ μηδόλως διστάσας ὁ γενναῖος Ἱερόθεος ἐξηκολούθησε τὸ ταξείδιον αὐτοῦ καὶ διὰ Μεσσήνης καὶ Ἀνδριταίνης ἔφθασεν εἰς Λαγγάδια, ἀφοῦ ἐξεπλήρωσεν ἄριστα τὴν ἀποστολήν του. (24) Διότι μόλις ἀφικνούμενος εἰς ἐκάστην πόλιν ἐγίνετο δεκτὸς μετὰ κρυφίου ἐνθουσιασμοῦ καὶ συνάγων ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἐπισημοτέρου τοῦς ἐν τῷ καταλόγῳ ἐταίρους, οὐ μόνον ἀνέλυσεν αὐτοῖς εὐρύτατα καὶ εὐγλώττως τὰ 11 ἄρθρα τῆς Μυστικοσυλλέψεως καὶ συνίστα φρόνησιν καὶ ὑπομονήν, ἵνα μὴ ἕκτινος ἀστόχου ἐκμυστηρεύσεως ἢ ἀκαίρου κινήματος καταστραφῇ τὸ Γένος, ἀλλὰ καὶ χρηματικὰ ποσὰ τοῦ καταλόγου εἰσέπραξε καὶ παρὰ νέων ἐταίρων ἔλαβεν εἰς μετρητὰ ἢ εἰς ἀνόρκους ὑποσχέσεις ἱκανὰ χρήματα. Ἀκούσας δὲ ταῦτα πάντα ὁ Κανέλλος Δεληγιάννης ἀπήντησεν: «Ἐγὼ εἶμαι γεμάτος ἀπὸ ἐφόδια, τσεπχανέδες, τροφάς, τσαρούχια κ.λ. ἀλλ' ἐὰν δὲν ἴδωμεν κανὲν σημεῖον ἀπὸ ἔσα μᾶς ἔχουν εἰπωμένα οἱ ἀπόστολοι τῆς ἐταιρίας, δὲν εἴμποροῦμεν νὰ κινηθῶμεν, διότι χανόμεθα· αὐτὰ νὰ εἰπῆς

(24) Περὶ τούτων ἴδε λεπτομερείας ἐν Ἱστορίᾳ Φραντζῆ Α' σ. 105--106.

τῶν Ἀρχόντων.» Ἐπιστρέψας δὲ τὴν 5 Μαρτίου ὁ Ἰερόθεος εἰς Καλάβρυτα εὔρε τον Γερμανὸν καὶ Ζαΐμην καὶ ἔδωκε λόγον τῶν πράξεών τοῦ καὶ κατέθηκεν εἰς τὸν Ταμίαν τὰ χρήματα. Κατόπιν ὁ ἄξιος οὗτος ἀνὴρ ἔλαβε μέρος εἰς τὸν πόλεμον (25) καὶ ἐγένετο ἡγούμενος ἐπὶ μακρὰ ἔτη τῆς Μονῆς τοῦ Σπηλαίου.

Ἄλλ' εἶχον ἤδη προσέλθει εἰς Τρίπολιν οἱ πλείστοι τῶν κληθέντων προὔχόντων καὶ ἐπισκόπων, τὴν δὲ πρώτην Μαρτίου εὕρισκοντο ἐκεῖ σχεδὸν ὑπὸ κράτησιν ἐκ τῶν Γορτυνίων πλὴν τοῦ Μωραγιάνη Θ. Δεληγιάννη καὶ τοῦ ἐπισκόπου Τριπόλεως Δανιήλ, καὶ ὁ εὐπαίδευτος ἐπίσκοπος Κορίνθου Κύριλλος δ' ἐκ Βυτίνης (26) καὶ ὁ Δημητσάνης Φιλόθεος. Μόνος ὁ Γερμανὸς συνεννοηθεὶς καὶ μετὰ τοῦ Ζαΐμη, Λόντου, Χαραλάμπη, Σισίνη καὶ λοιπῶν ἐκ τῶν πέριξ ἐπαρχιῶν προὔχόντων, ἐπροφασίζετο διαφόρους λόγους καὶ ἀνέβαλε τὴν ἀναχώρησιν· ἐπὶ τέλους ὅμως τὴν Κυριακὴν τῆς Ὁρθοδοξίας (27 Φεβρ.) ἀπῆλθεν ἐκ Πατρῶν μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ δώρων διὰ τοὺς Πασάδες καὶ ἔφθασεν εἰς Καλάβρυτα, ἀλλ' ἐκεῖ προσεποιήθη δῆθεν ἰσχυροτάτην ποδαλγίαν καὶ οἰκουρῶν ἀνέβαλε τὸ ταξείδιον. Ἀφοῦ δὲ συσκεφθέντες ἀπεφάσισαν πάντες οἱ προὔχοντες νὰ μὴ μεταδῶσιν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἰς Τρίπολιν, ἔστειλεν ὁ Γερμανὸς πιστὸν ὑπηρέτην ἐμπρὸς καὶ ὑπεκρίθησαν ὅτι ἐκκινῶσι διὰ τὴν Ἀγίαν Λαύραν, καθ' ὁδὸν ὅμως ἀπήντησαν ἐπιστρέφοντα δρομαῖον τὸν ὑπηρέτην, κομίζοντα πλαστὴν ἐκ μέρους Τούρκου δῆθεν ἐπιστολήν, δι' ἧς συνιστάτο αὐτοῖς νὰ μὴ προεῷσι, διότι θὰ τοὺς φονεύσωσιν ἐν Τριπόλει. Ἀναγνόντες δὲ τὴν ἐπιστολήν ταύτην ἐνώπιον Τούρκων ἐπέστρεψαν εἰς Καλάβρυτα καὶ διεσχορπίσθησαν.

Ἐν Λαύρᾳ ὁ Ζαΐμης ἔλαβεν ἐπιστολήν παρὰ τοῦ γυ...

(25) Σπηλιάδου. Τεμ. Γ'. σ. 357 (26) Φρατζῆ Δ' σ. 97.

ναικαδέλφου Κανέλλου, δι' ἧς οὗτος τὸν παρεκάλει «νὰ δμιλήσῃ καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ὥστε ν' ἀναβληθῇ ἢ ἐναρξίς τῆς ἐπαναστάσεως, διότι καὶ τοὺς ἐν Τρίπολει ἀνθρώπους τῶν θὰ ἐστερῶντο καὶ ἡ ὑπέθεσις δὲν θὰ προσδεύσῃ, ὥς ἀνετοίμων ὄντων τῶν πάντων διὰ τοὺς πάντας, πολὺ δὲ μᾶλλον διὰ τὴν παντελῇ ἔλλειψιν πολεμοφοδίων, ἕως οὗ ληφθῶσιν αἱ ἀναμενόμεναι ἀπαντήσεις». Τὰ αὐτὰ δὲ ἔγραφε συγχρόνως καὶ πρὸς τὸν Μονεμβασίας, ἵνα μηνύσῃ πρὸς τὸν Πετρόμπεην καὶ «τῇ ἀληθείᾳ ἐπιλέγει ὁ διηγούμενος ταῦτα Φρατζῆς, (27) ἦτο τρόπος ἀξίας φρονήσεως ὡς πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων» ἦν ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὁ διορατικώτατος Κανέλλος ἐγνώριζεν. Ἐνεκα δὲ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης ἐκάλεσαν αὐτὸν ὁ Ζαΐμης μετὰ τοῦ Γερμανοῦ εἰς τὰ μεθόρια τῆς Γορτυνίας, ἵνα σαφηνισθῇ πῶς φρονούντων τῶν ἀδελφῶν εἰσῆλθεν ὁ Θεοδωράκης εἰς Τρίπολιν· ὁ δὲ ἐβεβαίωσεν αὐτοὺς ὅτι «εἰσῆλθεν ἵνα μετὰ τῶν ἄλλων ἐξασθενίσῃ τὰς ὑποφίας τῶν Τούρκων, καὶ ὅτι πάντες οἱ ἀδελφοί του ἀσπάζονται τὸ τῆς πατρίδος συμφέρον μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον, τοῦτο δὲ εἶναι καὶ τὸ τοῦ ἀδελφοῦ τῶν Θεοδωράκη τὸ φρόνημα καὶ εἰ δεῖσιν νὰ θυσιασθῇ ἐκεῖ.» Τὴν ἐξόχου δὲ αὐταπαρνήσεως ἀπάντησιν ταύτην ἀναφέρει χρονογράφος ἔχθιστα πρὸς τοὺς Δεληγιανναίους διακείμενος ὁ Μιχ. Οἰκονόμου, ὁ διατελέσας ἐπὶ μακρὸν Γραμματεὺς τοῦ Κολοκοτρώνη. (28)

Καὶ ὁ μὲν Γερμανὸς μετὰ τῶν προυχόντων, παρ' ὧν τὰς προσπαθείας τῆς ὑποπτευθείσης ἐξουσίας, ἡρνήθη νὰ μεταβῇ εἰς Τρίπολιν, κρούσματα δέ τινα φονικά καίτοι

(27) Φρατζῆ Α' σ. 140. (28) Οἰκονόμου Ἱστορικά. σ. 82. Εἰς τὴν ἀνέκδοτον ἱστορίαν τοῦ Κανέλλου παρατίθεται καὶ ἐπιστολὴ τῶν πρόεστώτων Ἀχαῖας περὶ ἐξαγγρασεως διὰ λύτρων τοῦ Θεοδωράκη, εἰς ἣν ὁ Κανέλλος ἀπήντησεν ὅτι «ἂν θυσιασθῇ ὁ Θεόδωρος θὰ ζήσωσιν οἱ ἄλλοι ἐπτὰ ἀδελφοί, ἐξ ὧν ἀρκεῖ ἔστω καὶ εἰς μόνος νὰ ζήσῃ.»

μεμονωμένα καὶ ἄσχετα πρὸς τὴν ἐπανάστασιν παρέσχον τὴν ἀφορμὴν πρὸς ταχίστην ἀνακήρυξιν αὐτῆς, παραλαμβάνοντα καὶ τῆς ἐξουσίας τὰ τρομερὰ μέτρα καὶ τῶν ἐταίρων τὰς ἀναβλητικὰς διαθέσεις. Οὕτω τὴν 17 Μαρτίου ἐπιστρέφων ἐκ Καλαβρύτων ὁ ἐν Τριπόλει Τραπεζίτης Νικ. Ταμπακόπουλος Βυτινιώτης μετὰ τοῦ δημοσίου εἰσπράκτορος Σεῖδῃ Λαλιώτου πέντε Τούρκων καὶ ἱκανῶν Ἑλλήνων, προσεβλήθη κατὰ τὴν θέσιν Χελωνοσπηλιὰ ὑπὸ τῶν Χονδρογιανναίων, ἀνθρώπων τοῦ ἐταίρου Φωιτήλα, σκοπούντων τὸν φόνον τοῦ Σεῖδῃ καὶ τὴν διαρπαγὴν τῶν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν ἀγρίως εἰσπραχθέντων ὑπ' ἐκείνου χρημάτων. Ἄλλ' ὀλίγας στιγμὰς πρότερον ποιμήν τις ἀγνοῶν τὸν σκοπὸν ἐφώναξε τῷ Ταμπακοπούλῳ «σὰς ἔχουν χωσιὰ», λοξοδρομήσας δ' ἐκεῖνος ἐν καλπασμῷ μετὰ τοῦ Σεῖδῃ εἰς Φενεὸν, ἐσώθη. Ὁ δὲ Χονδρογιαννῆς συνέλαβε μόνον τὸν ὑπηρέτην τοῦ Ταμπακοπούλου Ν. Γιαννόπουλον ἢ Ἐλατον μετὰ τῶν φορτηγῶν καὶ ἐλαφυραγωγῆσε τὰ ἐν τοῖς σάκοις πράγματα καὶ χρήματα. Ὁ Ταμπακόπουλος ἔγραψεν εὐθὺς εἰς τοὺς συγγενεῖς του, οἵτινες ἔπεμψαν αὐτῷ τὸν Μάρκον Κολοκοτρώνην μετ' ἐνόπλων ὀδηγήσαντας αὐτὸν εἰς Βυτίαν, οἱ δὲ Χονδρογιανναῖοι τῷ ἐπέστρεψαν κατόπιν τὰ πλείστα τῶν ἀρπαγέντων. (29)

Μετ' ὀλίγας δ' ἡμέρας ὁ ἐκ Γαρζενίκου Γεωργάκης Δρίτσας εἰσηγήσει τοῦ Θεοδοσ. Καρδαῖ Ζυγοδιστινοῦ συνέλαβεν εἰς τὰ Βλάχικα δύο Τούρκους Σπαῆδες καὶ φρονεύσας αὐτοὺς ἤρπασε τὰ χρήματα (30) Ἐκ τούτων καὶ ἄλλων τινῶν ἐπεισοδίων λαβόντων χώραν εἰς ἄλλας ἐπαρχίας ὁ Καϊμακάμης ἐκάλεσε τοὺς ἐλευθέρους μέχρις ἐκεί-

29) Φρατζῆ. Α' 147, Οἰκονόμου 86., Σπηλιάδου Α', 29 Φιλήμονος Γ', 9, Φωτάκου Ἀπομνημ. 15. 30) Ζτεφ. Στεφανοπούλου. Ἀπομνημ. σ. 26.

νης τῆς ἡμέρας Προεστῶτας καὶ Ἀρχιερεῖς καὶ περίφο-
 ρος ἐζήτησε λόγον, ἀλλ' ἐκεῖνοι ἀντὶ ἀπαντήσεως παρε-
 τήρησαν, ὅτι ἂν προὔκειτο νὰ συμβῇ τι βεβαίως αὐτοὶ δὲν
 θὰ εἰσῆρχοντο εἰς τὴν Τρίπολιν. Ἐκτοτε ὁμως ἐκρατήθη-
 σαν εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ Διερμηνέως καὶ τὴν ἐπομένην
 μετεκομίσθησαν εἰς ἕτερον δωμάτιον τοῦ σεραγίου ἔνθα καὶ
 ἐφρουρήθησαν. Τότε ὁ Δεληγιάννης ἐκάλεσε τὸν διάκονον
 τοῦ Δανιὴλ Ἰωσήφ Ζαφειρόπουλον ἐκ Λαγγαδίων καὶ ἔ-
 στειλεν αὐτὸν εἰς τὴν Μητρόπολιν, ἔνθα ἐντὸς τινος τοί-
 χου εἶχον κτισμένα τὰ ἐταιρικά ἔγγραφα, οὗτος δὲ μετα-
 ξὰς εὗρεν ἐκεῖ φρουρούμενον τὸν Δημητσάνης Φιλόθεον
 ἀσθενοῦντα καὶ λαδὼν 3 χιλ. γρόσια ἀνήκοντα εἰς τὸν
 Μαντινείας ἔκαυσε τὰς ἐπιστολὰς κρυφίως μὲ τὸ κηρίον
 τοῦ ὄρκου. Τὴν δ' ἐπαύριον καθεῖρξαν στενώτερον τοὺς
 ὁμήρους καὶ ἀφώπλισαν τοὺς σωματοφύλακας αὐτῶν,
 μετὰ πείσμονα ἀντίστασιν τῶν τοῦ Δεληγιάννη καὶ Μαυ-
 ρομιχάλη, καὶ ἐσφράγισαν τὴν Μητρόπολιν, ἐξ ἧς ὁμως
 ἐπιτηδεῖως ὁ Ἰωσήφ ἀπέκρυψε δι' ὅλης τῆς νυκτὸς εἰς
 τοὺς ἀχυρῶνας περὶ τὰς δισχιλίας ὀκάδας σίτου, ἐξ ὧν οἱ
 μάρτυρες ἐκεῖνοι ἐτρέφοντο (31).

Ἐνεκα τῆς ἐπιθέσεως κατὰ τοῦ Σεῖδῃ καὶ τοῦ Ταμπά-
 κπούλου ἀνησυχήσας ὁ Μεχμέτ Σαλήχ, διηύθυνε πρὸς
 τὴν Γόρτυνα, ἣν παρὰ πᾶσαν ἄλλην ἐκ τῶν ὁμόρων ἐπαρ-
 χιῶν ὑπώπτευε καὶ ἐφοβεῖτο, τρομερὰν διαταγὴν, γραφεῖ-
 σαν εἰς μισοδόρβαρον γλῶσσαν καὶ εὑρεθεῖσαν τῷ 1826
 ἐν Ναυπλίῳ ὡς κάλυμμα τοῦ στομίου λαδικοῦ ἐν τινι παν-
 τοπωλείῳ. (32) Ἐκ ταύτης ἀποσπῶμεν τὰ ἐξῆς :

Μεχμέτ Σαλήχ

Ἐλέω Θεοῦ Καπιτοῦμπασης καὶ Μώρα Καϊμακάμης.

«Πρὸς ἐσὰς γέροντες καὶ λοιποὶ βαγιάδες τῶν χωρίων τοῦ Κα-

31) Ἡ δὲ διήγησιν Ἰωσ. Ζαφειροπούλου. σ. 2—19. (32) Φιλῆμ.
 1ο τορ. Γ'. σ. 13 καὶ 407.

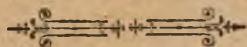
στὰ Καρύταινας φανερόνομεν, διτι εἰς τὸν Καζᾶ Καλαβρύτων εὐγῆ-
 καν μερικοὶ κλέπται καὶ ἐδάρασαν μερικοὺς περαστικούς καὶ τὸν
 Νικολὴν Ταμπακόπουλον ἐδῶ ἐρχόμενον. Καὶ ἐπειδὴ τὸ κάμωμα
 τοῦτο εἶνε πολλὰ ἐναντίον καὶ εἰς τὸ γενικὸν νιζάμι τοῦ τόπου καὶ
 εἰς τὰς ὑψηλὰς βασιλικὰς προσταγὰς καὶ εἰς τὸ σουροῦτι (τάξιν)
 ὅπου μὲ νέζρι χοτζέτια (ὑποσχετικά τῶν προκρίτων περὶ ἡσυχίας
 ἐκάστης ἐπαρχίας) εἶνε δεμένον εἰς ὅλους τοὺς καζάδες τοῦ Μωρέως,
 ἔχοντες ἄγρυπνον πρόνοιαν εἰς ὅλα αὐτὰ ἐστείλαμεν νὰ τοὺς κτυ-
 πήσουν . . . Ἐπειδὴ ὅμως ἐνδέχεται αὐτοὶ οἱ κακότροποι νὰ καταν-
 τήσουν καὶ εἰς τὸν ἰδικὸν σὰς καζᾶν, ἢ νὰ φανοῦν αὐτοὺς
 ἄλλοι τοιοῦτοι κακοῦργοι, σὰς προσταζόμεν σφοδρῶς μὲ τὸ παρὸν
 μπουγιουρδί, ὅπου ὡς πιστοὶ καὶ εὐπειθεῖς ραγιαῖδες νὰ μὴν ὑπο-
 φέρετε μῆτε νὰ δεχθῆτε τοὺς τοιούτους, μῆτε κρυφὰ μῆτε φανερά
 μῆτε νὰ τοὺς δώσετε ψωμί ἢ ἄλλο τίποτε ζαχιρέ, ἀλλὰ ἀμέσως
 κατὰ τὸ κοινὸν σουροῦτι καὶ νιζάμι, ἅμα ὅπου φανῶσιν εἰς τὰ μέρη
 σας, καὶ εἰς τὸν Βοεβόδα τοῦ Καζᾶ σας νὰ διδῆτε εἰδῆσιν καὶ σεῖς
 ν' ἀποδείξετε τὸ ρεαγιαλίκι καὶ τὸ σαδδακάκι σας, νὰ τοὺς κυνηγή-
 σετε αὐτοὺς τοὺς ἀχρεῖλους ἢ νὰ τοὺς βαρέσετε μὲ ὅποιον τρόπον ἡμ-
 πορεῖτε, νὰ τοὺς σκοτώσετε καὶ νὰ στείλετε τὰ μιὰρὰ κεφάλια τοὺς
 ἐδῶ εἰς τὸ διδάνι τοῦ Μωρέως . . . Ἄν ὅμως, ὃ μὴ γένοιτο, δὲν κα-
 τερῶθῃ τοῦτο καὶ ἐσεῖς θέλετε ὑποπέσει εἰς ὀργὴν καὶ ἄλλα περισ-
 σότερα ἀσκήρια εἶνε ἀνάγκη νὰ κάμωμεν ταῖνι καὶ θέλουν σὰς προ-
 ξενηθοῦν βαρεῖα ἔξοδα καὶ ζημίαι».

1821 Μαρτίου 20. Διδάνι Μωρέως.

Ὁ δὲ Κανέλλος λαβὼν τὴν διαταγὴν ταύτην καὶ συ-
 ναισθανόμενος ὅτι ἐπέκειτο πλέον ἄμεσος ἢ ἐναρξίς τοῦ
 ἀγῶνος πρὸς μὲν τὸν Κολοκοτρώνην ἔγραψεν εἰς Μάνην
 νὰ σπεύσῃ εἰς Γορτυνίαν, ἵνα τεθῶσιν εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ
 δέκα χιλιάδες στρατιῶται (33), πρὸς δὲ τοὺς μεμυημένους
 Γορτυνίους ἔγραψε νὰ ἐγείρῳσιν ἀμέσως εἰς τὰ ὅπλα τὸν
 λαόν. Αὐτὸς δὲ κατὰ Φωτάκον ἐβυσίασε τὰ πάντα καὶ
 ἡτοίμασε τὰ τῆς ἐπαναστάσεως, ὀργανώσας τὴν ἐπαρχίαν
 Καρύταινας καὶ ὡς ἀρχηγὸς αὐτῆς ἐνθουσιασῶς ὅλον τὸν
 κόσμον τῆς. Ὁ ἀρχιμανδρίτης Δικαῖος εὗρε τὸν ὁμοιόν
 του». (34) Ὅτε δέ τις ἐκ τῶν οἰκείων ὑπενθύμισε αὐτῷ,
 ὅτι ἔχει τὸν Θεοδωράκην ὁμηρον ἐν Τριπόλει, ἀπήντησε:
 «δὲν μὲ μέλλει διὰ τὸν ἀδελφόν μου ἢ πατρίς νὰ σω-
 θῇ». (35) Ἦνοιξε δὲ τότε καὶ τὰς ἀποθήκας αὐτοῦ καὶ διέ-

(33) Κολοκ. διήγησις σ. 51. (34) Φωτάκου, Βίαι Πελοποννησίων.
 35) Φιλήμονος Γ' σ. 16.

νείμεν ὅπλα καὶ πολεμοφόδια, καθόσον εἶχεν ἀποταμιεύσει 75 χιλ. φουσέκοδέσματος (Ντεστέδες), ἀνάλογα στουρνάρια καὶ πληθὺν τσαρουχίων καὶ τροφῶν. (36) Ὁ δὲ παρὰ πάντων τῶν ἀδελφῶν ὡς πατὴρ τιμώμενος Ἀνάστος, ἔταν συνέστησέ τις αὐτῷ, ὅτι πρέπει νὰ φυλάξωσι μέρος τῆς περιουσίας των ἵνα μὴ κατόπιν δυστυχήσωσιν, ἀπήντησεν: «Ἄς ἐλευθερωθῶμεν καὶ τότε βγάνομεν ἐμεῖς καὶ τὰ παιδιά μας μὲ τὸ μαχαῖρι λάχανα διὰ νὰ ζῶμεν». (37) Διὰ τοιαύτης ἀληθοῦς ἐθελουσίας καὶ αὐταπαρνήσεως οὐ μόνον σώζονται τὰ ἔθνη, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος δημιουργοῦνται.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΙΣΤ'.

ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΓΟΡΤΥΝΙΑΣ



Ὅπλοφόροι Γορτύνιοι. - Τοῦρκοι τῆς Γορτυνίας. - Ἡ Καρύταινα πρωτεύουσα. - Τὰ ἐπὶ Τουρκοκρατίας τέσσαρα τμήματα τῆς Γορτυνίας. - Πληθυσμὸς κατὰ κώμας καὶ χωρία. - Ἀρχή, μέσα καὶ τέρας τοῦ Αἰῶνος. - Κάμπος, Βουνά, Λειοδώρα, Πέρα Μερζά. - Πληθυσμὸς ἐν συνόλῳ. - Στατιστικὴ παραγωγὴς τῷ 1814. - Ἐπισκοπὴ Δημητσάνης. - Προνόμια αὐτῆς καὶ ἐπίδοσις. - Βακούφια.

Ἡ Γορτυνία κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς Ἐπαναστάσεως το, κατὰ Γερβίνον ἡ πολυανθρωποτάτη καὶ πολεμικωτάτη πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν πλὴν τῆς Μάνης, ἡδύνατο δὲ κατὰ τινὰ ἔκθεσιν τοῦ Ἀναγνωσταρά νὰ ποσῇ ἐννέα χιλιάδας στρατιώτας ἡσχημένους κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ ὅπλοφορεῖν, καθόσον καὶ ἡ πυρῖτις ἦτο ἀφθόρως πρόχειρος ἐκ Δημητσάνης καὶ Τοῦρκοι ἐλάχιστοι κα-

(36) Ἰωσ. Ζαφειρόπουλου ἀπομνημ. σ. 72. 37) Αὐτόθι σ. 73.

(I) Μετάφρ. Ἱστορ. Τομ. Α'. σ. 348.

τόφκουν ἐν αὐτῇ. Διότι πλὴν τῶν ἐν Καρυταίνῃ ἀρχῶν καὶ τῶν 100 περίπου οἰκογενειῶν, αἵτινες ἔζων ἐν αὐτῇ (2) Τοῦρκοι κατόφκουν μόνον ἐν Λαγγαδίοις, ἐν Καμινίτῃ τῆς Νυμφασίας, ἐν Λάστα τοῦ Μυλάοντος καὶ εἰς Βάχλιαν τῆς Ἐλευσίνος. Καὶ εἰς μὲν τὰς τρεῖς τελευταίας κώμας ἦσαν ἐλάχισται οἰκογένειαι, εἰς δὲ τὰ Λαγγάδια περὶ τὰς ἑβδομήκοντα μόνον ἀποτελοῦσαι ἰδίαν συνοικίαν, τὴν παρὰ τὰ Λεῦκα ὑψηλοτάτην πασῶν, καὶ ζῶσαι εἰρηνικῶς μετὰ τῶν Ἑλλήνων ἔνεκα κυρίως τῆς συναισθήσεως τῆς ἀδυναμίας των. Εἰς ταύτας εἶχον προστεθῇ καὶ τινες οἰκογένειαι ἐκ Ρεκουνίου πρὸ ἐτῶν ἀποδημήσασαι ἐκεῖθεν, ἐπειδὴ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ κτίσωσιν ἐκεῖ τζαμί χάρις εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ Ρεκουνιώτου Π. Κασιδολόγου θεραπεύσαντος ἐκ λέπρας πολλοὺς Τούρκους ἐκ Τριπόλεως, δι' ὧν ἐπέτυχε τὴν ἄρνησιν τοῦ Βεζύρου.

Ὡς δὲ πολλάκις ἀνεφέραμεν ἡ θέσις τῶν Τούρκων ἐν Γορτυνίᾳ ἔνεκα τῆς ἐπιστημότητος τῶν ἐντοπίων ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν ἦτο ἥσων, ἐνίοτε δὲ καθηρέθησαν καὶ ἄρχοντες Ὀθωμανοὶ διὰ τῆς ἐπιρροῆς τῶν Ἑλλήνων. Οὕτως ἔτη τινὰ πρὸ τοῦ ἀγῶνος ὅτε ὁ Βοεβόδας τῆς Καρυταίνης Ἀβδοῦλ, σκληρὸς καὶ ἄγριος Τούρκος, συνέλαβε καὶ καθεῖρξεν εἰς τὴν Μεγάλῃν τάπιαν τοῦ φρουρίου Καρυτινὸν τινα πρὸς ἀργυρολογίαν, εἰς τῶν προϋχόντων, ὁ Σπηλιόπουλος, ἡλευθέρωσε τὸν κατειρχθέντα καὶ εὐθὺς μετὰ τινων προκρίτων μετέβη εἰς Τρίπολιν. Παρουσιασθέντες δ' ἐνώπιον τοῦ Μώρα-Βαλεσῆ ἔζωσμένοι μὲ ψάθας, ρυπαροὶ καὶ ἐν γένει οἰκτροὶ τὴν θεᾶν διεξετραγώδησαν τὰ δεινὰ τῆς Γορτυνίας καὶ ἐπέτυχον τὴν ἀνάκλησιν τοῦ Βοεβόδα. Ἐπίσης ὅτε πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ Μέραγας τῶν Λαγγαδίων ἠπειλήσε ν' ἀρπάσῃ τὰς δύο θυγατέρας τοῦ Πολυχρονοπούλου ἢ Δεληβορριά, ἠνάγκασαν αὐτὸν τὰς με-

(2) Edward Blaquières σ. 122.

θυγατέρας νὰ στείλῃ διὰ νυκτὸς εἰς μακρυνὰς κώμας καὶ νὰ νυμφεύσῃ ἄνευ ἀναβολῆς, τὴν δὲ πρᾶξιν νὰ καταγγείλῃ διὰ τῶν ἀρχόντων εἰς τὸν Βεζύρην, ὅστις ἔκτοτε κατέστησε λίαν προσεκτικούς τοὺς ἐν Λαγκαδίοις ἀπίστους.

Τῆς Γορτυνίας πρωτεύουσα καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας τῆς Τουρκοκρατίας ἦν ἡ Καρύταινα, ἣτις κατὰ τὸν Πουκεδὶλ «εἶνε ἡ ὀρεινότερα τῶν πόλεων, αἷς παραρρέει ὑπὸ τὸ βάρος τοῦ Ροφιᾶ ὄνομα ὁ Ἀλφειὸς καὶ ἔχει δώσῃ τὸ ὄνομά της εἰς μίαν τῶν σπουδαιότερων ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου». (3) Ἐλάχιστοι περιηγηταὶ διήρχοντο τὴν κεντρικὴν Ἀρκαδίαν κατὰ τοὺς ζοφεροὺς ἐκείνους χρόνους. Τοσοῦτον δὲ συνεπῶς ἄγνωστος ἦτο γεωγραφικῶς τότε ἡ Πελοπόννησος, ὥστε ἠγνοεῖτο καὶ αὐτὴ ἡ θέσις τῆς Καρυταίνης, ἣτις μόλις ἀνεγνωρίζετο εἰς τοὺς χάρτας ὑπὸ τὸ ὄνομα Kastena τυχαίως ἐρριμμένη μεταξὺ πού τοῦ Εὐρώτα καὶ τοῦ Ἀλφειοῦ. Μόλις δ' ἀπὸ τοῦ 1754, κατὰ Bory, (4) σημειοῦται ἀκριβῶς ἡ ἐπωσοῦν γεωγραφικὴ αὐτῆς θέσις εἰς τινὰ χάρτην τοῦ Panville. Ἡ Καρύταινα κατὰ τινὰς ἄλλους περιηγητὰς (5) «τῷ 1825 ἦτο κατερρειπωμένη καὶ πάλιν ἔμωσ ἦτο ἡ μεγίστη τῶν 35 κωμῶν, αἵτινες ἀπετέλουν τὴν Γορτυνίαν».

«Ἵπῃρξεν ὅμως ἄλλοτε, γράφουσιν, ἐκ τῶν σπουδαιότερων τῆς Πελοποννήσου, διότι ἡ ἐπαρχία αὕτη ἦτο ἐξόχως πλουσία, διαβρεχομένη ὑφ' ὅλων τῶν ποταμίων τῶν χυνομένων εἰς τὸν Ἀλφειόν. Ἡ Καρύταινα εἶχε μέγα

(3. Voyage dans la Grèce tom. V σ. 486. Ὁ Ἀλφειὸς ἐκαλεῖτο ἀπὸ πολλοῦ Charbon ἐκ τοῦ ἔχοντος παρὰ τὰς ὄχθας του κτήματα βαρῶνους τῆς Χαλανδρίτης Trémouille Carbonaro. ἢ κατὰ τὸν Buchon ἐκ τῶν εἰς τὰ πλησίον ὄρη ἀνθρακίων. Ἴδε Nouvelles Recherches. σελ. XXVI. (4) Bory Γεωγραφία τῆς Ἑλλάδος tom. B' σ. 15. (5) Zean Cohen et Emerson, Tableau de la Grèce en 1825 σ. 60. Παραδόξως οἱ περιηγηταὶ οὗτοι τὴν γράφουν Kaulena!

ἐμπόριον καπνῶν, μεταξωτῶν καὶ ξηρῶν καρπῶν καὶ οἰνων ἀρκοῦντως ἐκλεκτῶν».

Οἱ Τούρκοι παραδόξως, ἴσως δὲ καὶ διὰ τὴν εὐκολίαν τῆς κατανομῆς τῶν φόρων εἶχον διαιρέσει τὸ Βοεβοδιλίκι τῆς Καρυταίνης εἰς τέσσαρα μεγάλα τμήματα, ὃ δὲ Που-καβίλ ἀνέγραψεν εὐτυχῶς ἐκ τῶν γραφείων τῆς πρωτεύουσης τῆς ἐπαρχίας τὸν κατάλογον τῶν κωμῶν ἐκάστου τμήματος, σημειῶν καὶ τοὺς κατοίκους κατ' ἀριθμὸν τῶν οἰκογενειῶν. Τακτοποιήσαντες μετὰ πολλῶν δυσχερειῶν τὸν πίνακα τοῦτον κατὰ δήμους, ὡς ἔχουσι σήμερον, παραθέτομεν αὐτὸν σημειοῦντες ἀντιστοίχως καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων κατὰ χωρία ἐκ τε τῆς τελευταίας καὶ τῆς τοῦ 1851 ἀπογραφῆς. Ἐκ τοῦ πίνακος τούτου καταφαίνεται, ὅτι τὰ ὅρια τῆς ἐπαρχίας ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἦσαν π ο λ ὺ ε ὕ ρ ὺ τ ε ρ α, περιλαμβάνοντα ὁλόκληρον σχεδὸν τὴν ἐπαρχίαν Μεγαλοπόλεως καὶ μεγάλα τμήματα ἐκ τῶν τῆς Μαντινείας, Καλαβρύτων καὶ Ἠλείας. Ἐκαστον τῶν τεσσάρων τμημάτων εἶχεν ἴδιον ὄνομα, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἰδίαν πρωτεύουσαν, καθόσον ὁ σκοπὸς τῆς διαιρέσεως δὲν ἦτο διοικητικός.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ.—ΒΟΥΝΑ

Ὁ πρῶτος ἀριθ. δηλοῖ τοὺς κατοίκους κατὰ τὸ 1815 ὁ δεῦτερος κατὰ τὸ 1851 καὶ ὁ τρίτος κατὰ τὸ 1897, ἥτοι κατὰ τὰς ἀρχάς, τὰ μέσα καὶ τὸ τέλος τοῦ παρόντος αἰῶνος.

Δῆμος Γόρτυνος				Δῆμος Δημητσάνης			
Καρύταινα	3006	978	1194	Ζυγοδίτσι	750	1035	625
Βάνινα;	100			Ἀράχωδα	75	28	200
Δῆμος Τρικολῶνων				Δῆμος Μυλάοντος			
Στεμνίτσα	1250	2223	2443	Μαγούλιανα	1250	2343	902
Μουλάτσι	100	384	742	Κορφοξυλιά	75	210	16

Λάστα	1255	685	358	Γλόγοδα	75	307	438
Κώμη (Καμινίτσα)	750	206	338	Ἀγρίδι	75	369	398
				Καρνέσι	200	294	566

Δῆμος Νυμφασίας

Βυτίνα	2000	2128	1804
Νεμνίτσα	400	480	117
Γαρζενίκος	200	534	145
Πυργάκι	150	678	188

Δῆμος Κλείτορος

Βαλτεσινίκος	750	1183	1790
Κερπινή	300	591	698

Δῆμος Φαλάνθου**Μαντινείας**

Ἀλωνίσταινα	750	2140	407
Λιμποδίσι	405	101	0
Ἀρκουδόρεμα	500	454	33
Πιάνα	250	404	709
Δαδιὰ	50	201	370
Τσελεπάκου	360	110	235

Ἦτοι τὸ πρῶτον τμήμα, τὸ καὶ μείζον πάντων, εἶχε 13,860 κατοίκους καὶ περιελάμβανε ἐκ τῶν σημερινῶν δήμων ὁλοκλήρους μὲν τοὺς δήμους Κλείτορος, Μυλάοντος, Νυμφασίας καὶ σχεδὸν τοῦ Φαλάνθου, μέρος τοῦ δήμου Δημητσάνης καὶ τὰ ὀρεινότερα τῶν δήμων Τρικολλώνων καὶ Γόρτυνος.

Δὲν ἀναφέρονται ὅμως εἰς τὸν πίνακα ἐν μὲν τῷ δήμῳ Κλείτορος ἡ Γλανιτσα ἔχουσα κατ. 593 καὶ ἡ Τοπόριστα 712, ἐν τῷ τῆς Νυμφασίας ἡ Γρανίτσα 528, ἐν τῷ Μυλάοντος τὸ Ἀγριδάκι 147 καὶ τὰ Καλύδια Λάστας 26 καὶ ἐν τῷ τῆς Δημητσάνης τὸ Ράδου 206. Καὶ τὰ πλεῖστα μὲν τούτων ὑπῆρχον βεβαίως ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἀποροῦμεν ὅμως διατὶ δὲν μνημονεύονται ἐν τῷ πίνακι τοῦ Πουκεδῖλ. Πρὸς τούτοις τινὰ τῶν μνημονευομένων ἔχουσιν ἔνεκα τῆς μεταφράσεως ἐντελῶς παραμορφωθῆ εἰς τὸ Γαλλικὸν κείμενον καὶ μετὰ δυσκολίας ἀναγνωρίζονται ἔνεκα τῆς πρὸς τ' ἄλλα προσεγγίσεως. Χάριν περιεργίας μνημονεύομεν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν κατοίκων ἐνίων χωρίων τῆς Γόρτυνίας κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ Καποδίστρια τοῦ 1829, ὅτε ἡ ἐπαρχία εἶχεν ἀκόμη τὰ ἐπὶ Τουρκοκρατίας εὐρύτατα ὅρια. Οὕτως ἡ Καρύταινα εἶχε τότε ἔνεκα τῶν ζηώσεων τῶν Τούρκων μόνον 598 ψυχάς, τὰ Μαγού-

λιανα 1711, ἡ Λάστα 351, ὁ Βαλτεσινίκος 795, ἡ Βυτίνα 1830, ἡ Ἀλωνίσταινα 1426, τὸ Ἀρκουδόρεμμα 814, ἡ Νεμνίτσα 366, τὸ Ζυγοβίσι 888 καὶ ἡ Στεμνίτσα 1956.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.—ΚΑΜΠΟΣ (τῆς Καρυταίνης).

Δῆμος Γόρτυνος				Μπάστα	125	406	686
Καράτουλα	100	155	235	Δελή Χασάν	100	142	214
Ίμβραήμ	60	164	300	Χωρέμη	125	346	385
Καρβουνάρι	75	114	108	Καρυές	125	826	457
Καλύβια	100		97				
Ζωνάτι	200	244	325	Δῆμος Μεγαλοπόλεως			
Κατσιμπαλη	125	70	152	Κασίμι	275	257	293
Κυπαρίσσια	250	301	318	Σούλου	75	153	196
Μαυριά	100	162	245	Ρεσθάναγα	175	224	432
Φλωριδ	100	99	0	Βρωμοσέλα	225	251	419
Κουρουνισὺ	100	267	339	Κheries (Κερ	κέξι ;)	75	135
Βάγγον	60	914	342				
Δῆμος Τρικολώνων				Ἄγνωστα			
Παληγομοῦρι	60	103	0	Χασοχωρί	75	93	
Παλαμάρι	125	141	392	Καρακάρι	75	—	
Παύλεια	75	109	283	Ἐπάνω Συκιὰ	135	—	
Ἐπαρ. Μεγαλουπόλεως				(Κάτω Συκιὰ)			
Δῆμος Λυκοσοῦρας							
Τετέμπεη	150	306	614				

Τὸ τμήμα τοῦτο περιλαμβάνον καὶ μέγα μέρος τῆς ἐπαρχίας Μεγαλουπόλεως, εἶχεν 27 χωρία καὶ 3,265 κατοίκους. Ἐν τῷ πίνανι ὅμως, δὲν ἀναφέρονται ἐν μὲν τῷ δήμῳ Τρικολώνων τὰ πεδινὰ χωρία Σύρνα ἔχουσα 326 κατ. τὸ Ψάρι 249, καὶ τὰ Καλύβια 87, ἐν δὲ τῷ δήμῳ Γόρτυνος ἡ Κοκορίτσα 43 καὶ τὸ Κασιδοχωρί 93.

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ.—ΛΕΙΟΔΩΡΑ

Δῆμος Δημητσάνης				Ψάρι			
Δημητσάνα	1500	1933	2400	Σέρβου	150	286	570
Ζάτουνα	500	988	1010	Μπουγιάτι	150	179	296
Μάρκου	200	131	185	Μπρατίτσα	50	70	126
Τρεσταινά	200	242	337	Ἀγιάννης	125	208	176
Δῆμος Λαγγαδίων				Λῶτι	50	129	162
Λαγγάδια	1500	3390	6815	Ζουλάτικα	75	204	262
Ρεκοῦνι	150	417	520	Παπαδᾶ	100	267	161
Τσίπολις	50	79	83	Κοκορά	75	234	228
Δῆμος Τροπαίων				Κακουρέϊκα	100	180	244
Ρένεσι	75	168	200	Πυρί	100	—	156
Ἀλδάνιτσα	75	97	221	Τσούκα	125	210	212
Κατσουλιὰ	75	201	352	Μπέτσι	75	115	175
Βρετεμπούγα	100	297	499	Καραχασάνι	100	98	181
Συριάμου	125	69	28	Ἀναζύρι	300	73	28
Σπάθαρι	125	302	516	Ἀνεμοδοῦρι	100	39	0
Δῆμος Ἡραίας				Δῆμος Γόρτυνος			
Παλούμπα	50	389	378	Ἀτσιχλωρς	75	262	329
Τουρκόραυτη	200	354	402	Σαρακίνι	150	146	128
				Ἐγκλένοδα	100	114	96
				Βλαχόραυτη	200	445	392

Τὸ τρίτον τοῦτο τμήμα εἶχε χωρία 38 καὶ κατοίκους 7,385 σὺν δύο ἄλλοις χωρίοις, ἀγνώστοις σήμερον ἦτοι τοῦ Lemon(;) κατ. 75 καὶ Kalochiriana κατ. 125. Δὲν ἀναφέρονται ὅμως ἐν τῷ πίνακι τοῦ Πουκεδὶλ ἐν μὲν τῷ δήμῳ Δημητσάνης τὰ χωρία Βλόγγος ἔχων κατ. 232 καὶ Παλαιοχώριον 153, ἐν δὲ τῷ δήμῳ Ἡραίας τὰ ἐξῆς: Ἀραμουζᾶ 80, Ἀράπιδες 51, Βλάχοι 240, Καλύδια 239, Λυκούρεσι 135, Μερκίνιζα 89, Μπαρδάκι 53, Μπούζα 93, Σαρακίνι 206 καὶ Τσιρίμπασι 24. Κατὰ τὴν ἐπὶ Καποδιστρίου ἀπογραφὴν ἡ Δημητσάνα εἶχε 1692 κατοίκους, τὰ Λαγγάδια μόνον 2,158 καὶ ἡ Ζάτουνα 926. Ὡς πρὸς τὸ τμήμα τοῦτο παρατηροῦμεν παραδόξως, ὅτι

ἐν αὐτῷ περιλαμβάνεται καὶ ἡ Δημητσάνα, ἐνῶ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ὑπήγετο αὕτη εἰς τὸ α'. τμήμα τῶν βουνῶν, χορηγοῦσα καὶ τοὺς πολεμιστὰς αὐτῆς εἰς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ οὐχὶ εἰς τὸν Πλαπούταν τῆς Λειοδώρας.

ΤΜΗΜΑ Δ'.—ΛΚΩΒΑ ΚΑΙ ΠΕΡΑ ΜΕΡΙΑ

Δῆμος Ἑλευσίνος				Βερβίτσα	250	852	1801
Κοντοβάζαινα	300	906	1224	Βυζίκιον	250	670	880
Μοναστηράκι	100	382	664	Συριάμου	75	69	102
Σταυρὶ	100	33	0	Δῆμος Λαγγαδίων			
Μποκοδίνα	75	33	72	Χουτεῦζα	75	0	0
Βελιμάχι	300	479	876	Φύσκαρι	75	0	0
Καρδαρίτσι	50	191	499	Δῆμος Δημητσάνης			
Παραλογγοῖ	50	937	603	Στρούζα	50	191	144
Ποδογορά	150	189	247	Ζέρζεθα	50	137	323
Βάχλια	75	515	876	Ἐπαρχία Καλαβρύτων			
Ξηροκαρύτ.	50	85	137	Δῆμος Ψωφίδος			
Δίδριτσα	100	657	1052	Λώπεσι	60	46	49
Πέτα	75	37	83	Ἐπαρχία Ἡλείας			
Βούτσι	75	77	0	Δῆμος Ὀλυμπίων			
Ξεροκερπινῇ	150	0	0	Ἀσπρα Σπίτια	200	315	537
Δῆμος Θελπούσης				Λούδρου	75	147	280
Μπέλεσι	150	379	544	Λυκούρεσι	35	123	306
Ράχες	75	163	427	Νεμούτα	300	649	794
Βιδιάκι	50	370	539	Δῆμος Λαμπείας			
Χώρα	150	191	387	Μποστενίτσα	200	390	512
Δῆμος Τροπείων				Δῆμος Ἠραίας			
Γαλατᾶ	100	37	40	Λαγαῦτι	75	78	20
Μπολιάρι	75	37	48				
Βάναινα	60		33				

Τὸ τελευταῖον τοῦτο τμήμα περιλαμβάνον καὶ μέρος τῶν ἐπαρχιῶν Καλαβρύτων καὶ Ἡλείας εἶχε 37 χωρία καὶ 4,245 κατοίκους, ἐκαλεῖτο δὲ Πέρα-Μεριά ὡς ἐκείθεν τοῦ Λάδωνος καὶ Ἐρυμάνθου, καίτοι περιελάμβανε καὶ

πολλὰ τῶν ἐντεῦθεν αὐτῶν χωρίων. Ἐν τῷ πίνακι δὲν ἀναφέρονται ἐν μὲν τῷ δήμῳ Θελπούσης τὸ Νεοχώριον ἔχον κατ. 190, Τρανὴ Λάκα 154 καὶ Τσάρσει 135, ἐν τῷ δήμῳ Λαγγαδίων ἡ Τσάρνη 76, ἐν τῷ δήμῳ Ἐλευσίνος τὰ Παναγουλεία Καλύδια 39, καὶ ἐν τῷ Τροπαίων ἡ Βάναινα 33, τὸ Μπέχρου 128 καὶ ἡ Ποδογορά. Ἐπὶ Καποδιστρίου ἡ Κοντοδάζαινα εἶχε 935 κατοίκους.

Καὶ τοιαύτη μὲν ἡ κατάστασις καὶ ὁ πληθυσμὸς τῆς Γορτυνίας κατὰ τμήματα ἀρχομένου τοῦ λήγοντος αἰῶνος. Ἔχομεν ὅμως καὶ τὰ ἀποτελέσματα τῆς ὑπὸ τοῦ Ἐνετεῦ Μοροζίνη γενομένης τῷ 1691 ἀπογραφῆς τῆς Πελοποννήσου, καθ' ἣν ἡ ἐπαρχία Καρυταίνης εἶχεν 124 κώμας, 3080 οἰκογενείας καὶ 12, 207 μόνον κατοίκους. Ἀλλ' ἡ φοβερὰ αὕτη ἐλάττωσις τοῦ πληθυσμοῦ κατὰ τὸν πλήρη πολέμων καὶ ἐπιδημιῶν παρελθόντα αἰῶνα δὲν παρατηρεῖται καὶ κατὰ τὸν ΙΘ', διότι κατὰ τὸν πίνακα τοῦ Πουκεβίλ εἶχε διπλασίας σχεδὸν οἰκογενείας, ἀκριβῶς 5,755, κατοίκους δὲ 28,755. Ἐκτοτε ὁ πληθυσμὸς ἔβαινεν αὐξανόμενος, καθόσον κατὰ τὴν ἐπὶ Καποδιστρίου ἀπογραφὴν ἡ Γορτυνία εἶχε 6, 957 οἰκογενείας, ἥτοι κατοίκους 33, 992, οὕσα καὶ ἡ πολυανθρωποτάτη μεταξὺ ἑνδεκα τῆς Πελοποννήσου ἐπαρχιών. (6) Κατὰ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1851, ἥτοι περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΘ'. αἰῶνος εἶχε 41, 685 ψυχάς. Λήγοντος δὲ αὐτοῦ, συμφώνως τῇ τελευταίᾳ ἀπογραφῇ καίτοι τὰ ὅρια τῆς ἐπαρχίας διὰ Β. Δ. ἐσμικρύνθησαν ἀνῆλθεν εἰς 51,960 ἐξ ὧν 26,116 ἄρρενες καὶ 25,844 θήλεις. Ἄν δ' εἰς αὐτοὺς προστεθῶσι καὶ οἱ ἐκ τοῦ ἀγόνου τῆς χώρας μεταναστεύοντες ἀνὰ τὰ πέρατα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὁ πληθυσμὸς τῆς ὀρεινῆς ταύτης ἐπαρ-

(6) Bory Γεωγρ. τομ. Β' σ. 77. Ὁ Οἰκονόμου ἐν σελ. 24 ἀναγράφει ἐσφαλμένως, ὅτι ἡ Γορτυνία κατὰ τὸ 1821 εἶχε 40 χιλ. ψυχῶν, τὸ δέκατον δηλ. τῆς Πελοποννήσου.

χίας πρέπει ν' αὐξηθῇ κατὰ τριακοντακισχιλίους τοῦλάχιστον ἤτοι σήμερον μέχρι 80 χιλ. Γορτυνίων.

Ὁ Πουκεβίλ πλὴν τοῦ πληθυσμοῦ διέσωσεν εὐτυχῶς καὶ στατιστικὴν τῶν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς αὐτοῦ προϊόντων τῆς Γορτυνίας. Κατὰ ταύτην δὲ τῷ 1814 ἡ ἐπαρχία παρήγαγε: Α'. 60 χιλ. κοιλὰ κριθῆς, σικάλεως καὶ ἀραβοσίτου, ὑπολογιζομένου δ' ἐκάστου κοιλοῦ πρὸς ἕξ τουρκικὰ γρόσια, ἀντιστοιχοῦσιν εἰς ἀξίαν 360 χιλ. γροσίων καθόσον αὕτη ἦν τότε ἡ νομισματικὴ μονὰς.—Β'. 120 χιλ. κοιλὰ σίτου πρὸς 8 γρόσια ἕκαστον, 960 χιλ. γρ.—Γ'. 20 χιλ. κοιλὰ ξηρῶν ὀσπρίων πρὸς 10 γρόσια, 200 χιλ.—Δ'. 3 χιλ. ὀκνάδων vermillon (πρινοκόκκι), πρὸς 25 γρόσια, 75 χιλ.—Ε'. 6 χιλ. στατῆρας τυροῦ, πρὸς 35 γρ., 210 χιλ. ΣΤ'. χιλίους στατῆρας ἐρίων, πρὸς 34 γρόσια, 34 χιλ. Ζ'. Ἀξία τῶν ποιμνίων συλλήδην 80 χιλ. γρόσια καὶ Η'. Ἀξία ταπήτων κτλ. 100 χιλ. γρόσια. Ἦτοι ἐν ὧν 2,019,000 γροσίων ἐτησίᾳ παραγωγῇ, ἀντιστοιχοῦσα θεβαίως πρὸς τριῶν ἑκατομμυρίων τοῦλάχιστον σημερινῶν δραχμῶν.

Ἐν τούτοις, κατὰ τὸν Πουκεβίλ, ἡ Γορτυνία ἠδύνατο νὰ ὑπερβάλῃ καὶ τὴν Ἡλείαν κατὰ τὴν εὐημερίαν, ἂν ἐνεθαρρύνετο ἡ γεωργία. Ἀλλ' οἱ κατοικοῦντες τὴν ἐπαρχίαν ταύτην Ἑλληνες, ἀντὶ νὰ ζητήσωσι τὴν πηγὴν τοῦ ἀληθοῦς πλοῦτου εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς, ἐπιδίδονται ἐξαιρετικῶς εἰς τὸ ἐμπόριον, καίτοι τὰ πάντα τοῖς ὑποδεικνύουσι ν' ἀλλάξωσι τακτικῇν. Ὁφείλουσι, ὡς καὶ τὸ πράττουσι, νὰ ὑφαίνωσι τὰ ἔριά των, χωρὶς ὅμως νὰ καταφρονῶσι καὶ τὸ ἄροτρον, ἀποφεύγοντες ὡς καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἀρκάδες τὰ ἀεῖποτε ἀμφίβολα κέρδη τοῦ ἐμπορίου». (7) Σήμερον ἐν τούτοις καίτοι ἡ γεωργία δὲν δεικνύει περισσοτέρας προόδους καὶ πάντες οἱ ἄλλοι κλάδοι τῆς

7) Pouqueville Voyage dans la Grèce. Τομ. ΣΤ' σ. 272.

παραγωγῆς μένουσι στάσιμοι, ἐνεκρώθη ἀτυχῶς καὶ αὐτὸ τὸ ἐμπόριον τῶν ταπήτων μετατοπισθὲν εἰς Μαντινείαν καὶ ἄλλας ἐπαρχίας.

Ὑπὸ ἐκκλησιαστικὴν ἔποψιν ἡ Γορτυνία ἐκαλεῖτο τὸ πρῶτον ἐπισκοπὴ Δημητσάνης καὶ Ἀργυροκάστρου (ἀρχαῖον φρούριον τῶν Μαγουλιάνων) κατόπιν ὁμῶς προήχθη εἰς Ἀρχιεπισκοπὴν καὶ ὑπήγετο μετὰ τῶν ἐπισκόπων Λεονταρίου καὶ Φαναρίου τῆς Ὀλυμπίας εἰς τὴν Μητρόπολιν Χριστιανουπόλεως, ἧς τοὺς Μητροπολίτας ἀριθμεῖ ὁ Lequien ἀπὸ 1000 μ. Χ. μέχρι τοῦ 1680. (8) Ἡ ἐπισκοπὴ τῆς Γορτυνίας ἐδρεύουσα ἐν Δημητσάνῃ εἶχε τὰς μεγαλειτέρας προσόδους ἐξ ὅλων τῶν 20 ἐπισκοπῶν τῆς Πελοποννήσου πλὴν Μαντινείας, εἰσπράττουσα ἐτησίως κατὰ Πουκεβίλ 12 χιλ. γρόσια. (9) Σειρὰ δὲ πολλῶν ἐπισκόπων Δημητσάνης φαίνεται ἐν τῷ προηγηθέντι πίνακι τῶν Γορτυνίων ἱεραρχῶν, οἱ πλεῖστοι ὁμῶς αὐτῶν ἦσαν ξένοι, ὁ δὲ τελευταῖος ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἐπίσκοπος Φιλόθεος, ὁ εἰσελθὼν ὡς ὁμηρος εἰς Τρίπολιν, ἦτο Κύπριος.

Ἡ Δημητσάνα κατὰ τοὺς χρόνους τῆς περιόδου τοῦ Πουκεβίλ ἦτο διὰ τῆς παναρχαίας αὐτῆς Σχολῆς «ἡ ἐστία τοῦ ἀναγεννωμένου πολιτισμοῦ τῆς Πελοποννήσου», (10) προστίθῃσι δ' ὅτι ἡ Φιλελληνικὴ ἐταιρία εἶχεν ἐγκαταστήσῃ ἐκεῖ τὰ σχολεῖα ἀπὸ τοῦ 1807. Τὸ τελευταῖον ὁμῶς τοῦτο εἶνε ὅλως ἀνακριβές, διότι οὐδέποτε ἡ Ἑταιρία αὕτη ἀνεμίχθη εἰς τὰ τῆς ἐνδόξου Σχολῆς, ἣτις ἔδρυθῆσα πρὸ αἰώνων συνετηρεῖτο ἐσχάτως, ὡς ἱστορήσαμεν, ὑπὸ τῶν κατοίκων καὶ τῶν ἐράνων, οὓς συνέλεγεν ὁ Ἀγάπιος, μετὰ τὸν θάνατον δὲ τῶν Ἀγαπίων ἐπέβλεπε τὴν ἐθνοσωτήριον αὐτῆς ἐργασίαν αὐτὸς ὁ Πατριάρχης

8) M. Lequien νόμ. Β'. MDCCXL. 9) Voyage τομ. ΣΤ'. σ. 202.

(10) «Foyer de la civilisation renaissante du Peloponnèse», Voyage. Τομ. Ε'. σ. 516.

Γρηγόριος καὶ ὁ Πρόεδρος τῆς ἐφορείας Γερμανὸς ὁ Π.Π.

Ἡ ἐξαιρετικὴ δ' αὕτη εὐδοκίμησις τῆς Δημητσάνης εἰς τε τὰ γράμματα καὶ εἰς τὴν παρασκευὴν μεγίστων ποσοτήτων πυρίτιδος καὶ πολεμοφοδίων δὲν πρέπει νὰ ἐκπλήξῃ τὸν ἀναγνώστην, καθόσον ἀναντιρρήτως οὐδὲν τούτων θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συντελεσθῇ ὑπὸ τὰς ὄψεις ἀγρίων Τούρκων. Ἡ πρόοδος αὕτη, ὡς ὀρθῶς παρατηρεῖ καὶ ὁ κ. Λάμπρος, συνδέεται πρὸς τὰ προνόμια, ὧν ἠξιώθη διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ἐν Κων/πόλει Δημητσανιτῶν γενομένη, ἐκ πονηρίας τὸ πρῶτον, βακχύφιον τῆς Βαλιδῆ (Σουλτανομήτορος) καὶ κατόπιν ἰδιοκτησίας τοῦ αὐτοκρατορικοῦ τεμένου, διὰ Σουλτανικοῦ Φερμανίου τοῦ 1744 (11). Διότι ἡ Βαλιδῆ καὶ ὁ Σεῖχουλ-Ἰσλάμης, ὡς ἀρχηγοὶ τῶν Τζαμίων εἶχον πελατεῖαν χωρίων φερόντων εἰσοδήματα, προστατεύοντες αὐτὰ κατὰ τῆς αὐθαιρεσίας τῶν Πασάδων. Εἰς τὰ βακούφια δὲ ταῦτα εἰς μόνον ἀξιωματικὸς ἐνίστε παρίστατο ἄνευ τινὸς ἐξουσίας, ἀλλ' ἀπλῶς ὡς ἐπίτροπος τῶν μετὰ τῆς Πύλης σχέσεων αὐτῶν. (12) Χιλίων μόνον γροσίων ἐτησίᾳ εἰσφορὰ ὑπενθύμιζε τοῖς Δημητσανίταις τὸν διὰ τοὺς λοιποὺς Ἑλληνας ἐπαχθέστατον τοῦ βαρβάρου ζυγόν, κατὰ τ' ἄλλα δ' ἡ πόλις δύναται νὰ θεωρηθῇ μείνασα ἀδούλωτος. Οὐδεὶς Τούρκος εἶχε τὸ δικαίωμα ἐγκτήσεως ἐν Δημητσάνῃ, οὐδεὶς εἶχε τὴν ἄδειαν νὰ διέλθῃ ἔφιππος ἐκ τοῦ ἱεροῦ αὐτῆς ἐδάφους. Καὶ ἂν δέποτε φιλοχρήματος Ὁθωμανὸς εἰσπράκτωρ ἀπετόλμα νὰ πιέσῃ τοὺς κατοίκους, σουλτανικὰ φερμάνια ἠπείλουν κατ' αὐτοῦ οὐ μόνον παῦσιν ἀλλὰ καὶ θάνατον (13). Παρὰ τὴν Στε-

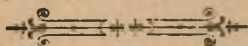
(11). Ἐν «Νεολόγῳ» 1897. (12). Α. Κωνσταντιᾶ, μετάφρ. ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ. σ. 74. (13). Σπτ. Λάμπρος αὐτ. Ἰδε ἐν τῇ «Χλόῃ» τοῦ 1882 ὁλόκληρον τὸ μεταφρασθὲν φερμάνιον.— Οἶκον. Ἱστορ. σ.29.— Καστόρχη Σχολὴ Δημ. σ' 4. Πλείονα δὲ περὶ τούτων ἀπάντων ἐν ἡμετέρᾳ «Δημητσάνῃ» σ. 26—28.

μνίτσαν ὅμως εἰς τὸ Παλαμάρει εἶχε διαρκῆ σταθμὸν Τοῦρ-
κος εἰσπράκτωρ (14).

Ἡ λοιπὴ Γορτυνία ἐπλήρωνεν ἐπαχθεστάτους φόρους, ἀλλ' ἐκ τῆς εὐπορίας αὐτῆς ἦτο πάντοτε ἐμπρόθεσμος, καθόσον κατὰ τὸν Πουκεδίλ τῷ 1816 ὤφειλεν ἡ Γορτυνία 1,260 μόνον χαράτσια, ἀπέναντι 60,859 ἃ ὤφειλεν ἡ λοιπὴ Πελοπόννησος. Προνόμιά τινα προσέτι εἶχον καὶ ἡ Βυτία, ἡ Λάστα, ἡ Κανδύλα καὶ τὸ Τετέμπεη, δεδομένα ἴσως καὶ αὐτὰ τῇ Σουλτάνᾳ «εἰς ζώνην» ὡς ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι (15). Καθόσον διηγοῦνται ὅτι ἐκ τῆς Λάστας, πολυανθρώπου ἄλλοτε κώμης, ὑπῆρξεν ὀρφανός τις νεανίας, κληρωθεὶς ἐπὶ Τουρκοκρατίας ὡς Γενίτσαρος, ὅστις κατόπιν ἰσχύσας παρέσχε τῇ πατρίδι αὐτοῦ τινὰ εὐεργετήματα. Αἱ ἄλλαι κῶμαι ἐστέναζον ὑπὸ βαρυτάτην καὶ ἐπο-
νείδιστον δουλείαν.

Τοιαύτῃ ἡ τῆς Γορτυνίας ὄψις κατὰ τὰς παραμονὰς τοῦ Μεγάλου Ἀγῶνος. Ἐπαρχία ἔχουσα τοσαῦτα ἀπαράμιλλα ἡθικὰ καὶ ὕλικὰ ἐφόδια δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ φανῇ, οἷα ἐδείχθη κατὰ τοὺς τρομεροὺς κατὰ τῶν ἀπίστων πολέμους.

(14). Τρικολωνικά. σ. 27. (15). Μεθυρτιάς. σ. 13.— Ξενοφ. Κύρου Ἀνάβασις Α'. 4.



ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΚΤΗ
ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

1821 — 1828 Μ. Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.
Ο ΑΓΩΝ ΕΝ ΓΟΡΤΥΝΙΑ

Ἑθνικὴ πινήγυρις. — Ἱερεῖς ὑψοῦντες κατὰ κόμας τὴν σημαίαν. — Τὰ δύο παρὰ τὸν Λάδωνα στρατόπεδα. — Μπέτσι καὶ Ρέντσι. — Στρατο-
λογίαι ὀρεινῶν. — Νίκη ἐν Πιάνῃ. — Ἥττα Φαναριτῶν ὑπὸ Κολοκοτρῶ-
ν. — Δεισχορπισμὸς Κχυρτκίνης. — Ὁ Γέρων ἀπομονοῦται. — Σφαγὴ τῶν
ἐν Λαγγαδίοις Τούρκων. — Ἡ Γορτυνία ἐλευθερά.

Καὶ ἀνέτειλεν ἡ Εἰκοστὴ Πέμπτη Μαρτίου. Ἡ
αὐλαία τοῦ μεγίστου καὶ τραγικωτάτου δράματος ἀνεπε-
τάννυτο. Δύο λαοί, δύο δλόκληροὶ ἱστορικοὶ κόσμοι ἐτίθεντο
ἀντιμέτωποι. Ὁ εἰς ἐκράτει τὸ σκήπτρον ἀηττήτου καὶ
κραταιοτάτης Αὐτοκρατορίας, ὁ ἕτερος ὕψου τὴν σημαίαν
τῆς ριζικῆς ἀνατροπῆς τοῦ δυνάστου, στηριζόμενος εἰς τὴν
ὑπεροχὴν τῆς Ἑθνικῆς Ἰδέας. Ἀλλὰ δὲν ἤρκει μόνη ἡ
ἰδέα. Ἦτο ἀνάγκη καὶ χειρῶν στιβαρῶν, καὶ στρατηγῶν
δεξιωτάτων, καὶ πολεμοφοδίων ἀπειρῶν καὶ αὐταπαρνή-
σεως ἀπαραμίλλου. Ἡ Γορτυνία προσέφερεν ἐκθύμως καὶ
τὰ τέσσαρα ταῦτα, καίτοι κατηγορήθη ὑπὸ τοῦ Φίλι-
ψων καὶ τῶν ἄλλων φιλοσλαύων, ὅτι ὑπῆρξέ ποτε ἡ κυριω-
τέρα ἐστία τοῦ Σλαυϊσμοῦ!

Μετὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ πᾶσαι αἱ κῶ-
μαι τῆς Γόρτυνος ἔδραξαν τὰ ὄπλα. Ὁ ἀγὼν ἐξερράγη ὡς
μεγάλῃ καὶ ἱερᾷ πανήγυρις. Τὰ ἐγχώρια ὄργανα ἤγούντο
τῆς πορείας, οἱ γέροντες ἐχόρευον ἐκ χαρᾶς, αἱ γράϊαι

καὶ αἱ γυναῖκες ἐκέντων σημαίας καὶ ἔδενον φουσέκια (1). Καθ' ἣν ὥραν ὁ Γερμανὸς ὕψου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πεπολιτισμέγου κόσμου τὴν σημαίαν ἐν τῇ Μονῇ τῆς Ἀγίας Λαύρας, ἐμιμοῦντο αὐτὸν ὁ Παπανδρέας ἀπὸ τοῦ Ἀγ. Τρύφωνος τῆς Δημητσάνης, ὁ Κ. Οἰκονόμος καὶ ὁ Παπαδημήτρης εἰς τ' «ἀλώνια» τῶν Μαγουλιάνων, ὁ Παπασημάκης ὁ Κ. Λαμπρόπουλος καὶ Β. Πρωτοπαπᾶς εἰς τὴν θέσιν «λίμνες» τῆς Στεμνίτσης, ὁ Παπαδημητρακόπουλος ἐν Βαλτεσινίκῳ, οἱ ἱερεῖς τῆς Λάστας ἐν τῇ πλατείᾳ τοῦ Ἀγίου Γεωργίου καὶ ἐν γένει εἰς πάσας τὰς κώμας κληρικοὶ καὶ πρόκριτοι. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὰς εὐλογίας τῆς Ἐκκλησίας ἐτράπησαν πάντες σχεδὸν πρὸς τὴν Ἡραίαν, ἔνθα εἶχε μελετηθῇ ἡ σύστασις στρατοπέδου πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν Λαλαίων Τούρκων.

Πρὸς τοῦτο εἶχον σπεύσῃ εἰς τὸ Μπέτσι οἱ δύο ἀδελφοὶ Πλαπούτα, ἀφοῦ μετὰ λιτανείαν ἔλαβον τὴν εὐλογίαν τοῦ Γέρω Κόλια, ἐκείθεν δ' ἔστελλον ἀφελεῖς προκηρύξεις ἐπαναστάσεως εἰς τὰ πέριξ καὶ τὴν ἐπομένην συνήχθησαν περὶ τοὺς 860, πρὸς οὓς ἐδημηγόρησεν ὁ Δημητράκης παριστῶν ὡς τελεσθησομένης αὐτοστιγμὲν τὰς ἐπαγγελίας τῶν Φιλικῶν, εἰς ἃ ἐπεμαρτύρουν καὶ οἱ παρακολουθήσαντες ἱερεῖς. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ χωρικοὶ ἵνα πιστεύσωσιν ἐπεθύμουν νὰ ἔλθωσιν εἰς Μπέτσι καὶ τὰ Γεροντόπουλα, ὁ Πλαπούτας παρήγγειλεν εὐθὺς περὶ τούτου εἰς τὸν Κανέλλον Δεληγιάννην.

Ἄλλ' οἱ Δεληγιάνναι ἡσυχολοῦντο τότε εἰς τὸν περιορισμὸν τῶν ἐν Λαγγαδίοις Τούρκων, οἵτινες ἀντιληφθέντες τὰ τῆς ἐγέρσεως ἐκλείσθησαν ἔνοπλοι εἰς τὴν συνοικίαν των. Ἐπὶ τέλους ὅμως τοὺς ἔπεισαν, ὅτι δὲν εἶναι αὐτοὶ οἱ αἵτιοι τοῦ κινήματος καὶ συνωμολόγησαν μετὰ τῶν Τούρκων συνθήκην ἀμοιβαίας ὑποστηρίξεως διὰ τὰ κατό-

1) Στεφ. Στεφανοπούλου Ἀπομνημ. τοῦ 1821. Φωτάκου ἱστ. Α'.

πιν, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μὴ λάβωσιν ἐκεῖνοι οὐδὲν μέτρον κατὰ τῶν Ἑλλήνων. Οὕτω δὲ κατητυχασάντων τῶν Τούρκων κατῆλθον δύο τῶν ἀδελφῶν ὁ Δημητράκης καὶ ὁ Ἀνάστος εἰς Ἡραίαν μετ' ἐνόπλων Ἀκοδιτῶν καὶ Λαγγαδινῶν καὶ διαδύντες εἰς Πέρα-Μεριᾶν ἐστρατολόγησαν καὶ ἐκείθεν 400, ἐτοποθέτησαν δὲ πάντας εἰς τὸ Ρένεσι ἐν θέσει Κόκλα ὑπὸ τοὺς ἀξιωματικοὺς Σπηλ. Γρίβαν, Γιαννάκον Στασινόπουλον καὶ Α. Παπαδόπουλον.

Τοιοιυτοτρόπως κατηρτίσθησαν τὰ δύο παρὰ τὸν Λάδωνα στρατόπεδα καὶ ἤρξαντο ἀκροβολιστικῶς αἱ ἐχθροπραξίαι, συλληφθέντων καὶ τινων περιφερομένων εἰσπρακτόρων Λαλαίων. Ἐκείθεν δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν στρατοπέδων δι' ἐπίτηδες ἀπολυθέντων αἰχμηκλώτων παρήγγειλαν ἐπὶ ἀπειλῇ σφαγῆς εἰς τοὺς ἐντρόμους Τούρκους τῆς Καρυταίνης καὶ Φαναρίου νὰ παραδώσωσιν εἰρηνικῶς τὰ ὅπλα (2) Κατηρτίζετο δὲ ἤδη καὶ νέον παρὰ τὴν Καρύταιναν στρατόπεδον, εἰς ὃ ἔσπευσαν Στεμνιτιῶται, Ζυγοδιστινοὶ καὶ Δημητσανῖται, καίτοι οἱ πλεῖστοι τῶν ὁρειῶν παρεχείμεζον ἔτι ἐν Μεσσηνίᾳ καὶ Ἡλείᾳ, ὁπόθεν ἐπέστρεφον μετὰ τὴν ἐορτὴν τοῦ Ἀγ. Γεωργίου. Ἐν τούτοις περὶ τοὺς 300 ἐκ Μυλάοντος καὶ Κλείτορος, οἵτινες εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς τὸν κάμπον τῆς Δαξιᾶς καὶ εἶχον τρέψη εἰς φυγὴν τὰς ἐξορμησάσας τουρκικὰς προφυλακάς, ἰδρύσαντες τὸ στρατόπεδον τῶν Τσιδουρίων παρὰ τὴν Πιάναν διέλυσαν αὐτὸ καὶ ἀπῆλθον κληθέντες εἰς Καρύταιναν, ὅπου ἔσπευσε πρὸς πολιορκίαν τῶν Τούρκων ὁ Κολοκοτρώνης ἐκ Μάνης. Τοῦτο δὲ μαθόντες καὶ οἱ Δεληγιάνναι κατέλειπον τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐν Ρένεσι στρατοπέδου εἰς τὸν ἕτερον τῶν Πλαπούταίων καὶ ἀπῆλθον εἰς τὰ ὁρεινὰ τῆς Γόρτυνος πρὸς στρατολογίαν.

(2). Ἀνασκευὴ Ἰστῶρ. Τρικούπη ὑπὸ Α. Πλαπούτα, εὐρεθεῖσα ἐν τοῖς ἐγγράφοις του.

Γνωσθέντος δὲ τοῦ μεγέθους τοῦ κινήματος, πάντες οἱ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις Τούρκοι ἔσπευδον νὰ κλεισθῶσιν εἰς Τρίπολιν. Τοῦτο ἐμελέτησαν καὶ οἱ ἐν Φαναρίῳ, οἵτινες συνενοηθέντες μετὰ τῶν ἐν Καρυταίνῃ ἀπήρχοντο ἐκεῖθεν πανοικεῖ δι' Ἀνδριταίνης, ἐν ἀτελευτήτῳ караβανίῳ. Καταλαβὼν ὅμως ὁ Κολοκοτρώνης τὰς ὑπωρείας τοῦ Λυκαίου παρὰ τὸ στενὸν τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου, τοσοῦτον νικηφόρως προσέβαλεν αὐτούς, ὥστε φονεύων καὶ διώκων ἐξέτρεψε τῆς γεφύρας καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ διαδῶσι τὸν Ἀλφεῖδν ἐν τρομερῷ πνιγμῷ καὶ σφαγῇ καὶ νὰ κλεισθῶσι τὰ λείψανα μετὰ τῶν προσδραμόντων Καρυτινῶν εἰς τὸ ἀρχαῖον φρούριον. Οἱ Πλαποῦται διαλύσαντες τὰ στρατόπεδα τοῦ Ἀδάωνος μόλις προὔλαβον τὴν μάχην περὶ τὸ τέρμα. Τοιαύτῃ ἐν μεγίστῃ συνόψει ὑπῆρξεν ἡ πρώτη Ἑλληνικὴ νίκη τοῦ ἀγῶνος, ἣτις προσεπορίσατο τοῖς ἐπαναστάταις ἱκανὰ ὅπλα καὶ πλείοτερα λάφυρα.

Δυστυχῶς ὅμως καίτοι ἐντὸς δύο ἡμερῶν συνεκεντρώθησαν καὶ ἐπολιόρχησαν τὴν Καρύταιναν ἑξακισχίλιοι περὶ τοῦ Ἑλληνες, ὅπλα κατὰ τὸ πλεῖστον, ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν ἀνακηρυχθέντα Ἀναγνωσταρᾶν, ὑπὸ τὸν Μαυρομιχάλην, Δικαῖον, Κανέλλον κλπ. ἡ ἐμράνισις μόνῃ τρισχιλίων Τριπολιτῶν Τούρκων, ἐρχομένων πρὸς βοήθειαν τῶν ἐγκλειστών, ἔτρεφεν εἰς ἄτακτον φυγὴν τοὺς πολιορκητὰς πρὸ πάσης μάχης, ἐπὶ τῇ ἀπλῇ θέᾳ τοῦ ἵππικοῦ καὶ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, ὃν ἐνόμιζον ἐξ ὑπερανθρώπων συγκείμενον ! Οἱ ἀρχηγοὶ τεθλιμμένοι καὶ ἀπομονωθέντες ἔλαβον καὶ αὐτοὶ τὴν εἰς τὰ ὄρη ἄγουσαν καὶ πάντες οἱ Τούρκοι ἀπῆλθον ἀνενόχλητοι εἰς Τρίπολιν ἀφοῦ ἔκαυσαν τὰς πλείστας οἰκίας τῆς Καρυταίνης. Ὁ διασκορπισμὸς ἐκεῖνος κατέστη παροιμιώδης, λέγεται δ' ὅτι ὁ Κολοκοτρώνης βλέπων τὸν πανικὸν ἐκραύγασε δακρύων : « Θεέ μου ! Μὲ τέτοιους ἐγὼ θὰ πολεμήσω μὲ μίαν Αὐτο-

κρατορίαν!!» Καὶ αὐθημερὸν ἀπῆλθε διὰ τῆς Μονῆς τοῦ Προδρόμου εἰς Στεμνίτσαν, ἔνθα γενομένου συμβουλίου μετὰ τῶν συγκεντρωθέντων ἀρχηγῶν ἐγκατελείφθη ὑπ' αὐτῶν μόνος εἰς τὰ δάση τῆς Γορτυνίας, μὴ στέρξας νὰ κατέλθῃ εἰς τὰ πεδινὰ καὶ προτιμήσας νὰ τὸν φάγουν, ὡς εἶπε, τὰ ὄρνια τοῦ τόπου του, πράγματι δὲ μελετῶν νὰ ιδρύσῃ στρατόπεδον πρὸς καταστροφὴν τῶν ἐν Τριπόλει Τούρκων.

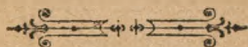
Ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐμφορούμενος σκέψεων καὶ ὁ Κανέλλος ἔλαβεν αἰφνης ἐν Στεμνίτῃ ἐπιστολὴν, ἐξ ἧς ἔμαθεν ὅτι ὁ Κουτσοϊμάκης μετὰ τὸν πανικὸν τῆς Καρυταίνης ἀνελθὼν εἰς τὸ τζαμί τῶν Λαγγαδίων ἐξήγειρε τοὺς αὐτόθι Τούρκους κατὰ τῶν Ἑλλήνων,⁽³⁾ καὶ ὅτι τινὲς ἐν Λαγγαδίοις διεπραγματεύοντο ὑποταγὴν, ὑποσχόμενοι ὡς δῆθεν συμφώνους καὶ τὰς περίξ κώμας, καίεσπευσεν ἔντρομος καὶ πλήρης ὀργῆς εἰς τὴν γενέτειραν. Συναισθανόμενος δ' ἔνεκα τῆς κατεχούσης τὴν ψυχὴν του ἀπογοητεύσεως, ὅτι ἄνευ μεγάλου χάσματος, ἄνευ χάνδακος αἵματος μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ τυράννων θὰ ἐπνίγετο πρὸ τῆς ἐκδηλώσεώς του ὁ ἀγὼν, ἐμελέτησε μέτρον ἄκρον καὶ ριζικώτατον. Ἰππεύσας λοιπὸν τὴν περίφημον αὐτοῦ φορφόδα Βελούδων καὶ ὑπὸ πολλῶν ἐπιλέκτων ἀκολουθούμενος, ἀνῆλθεν εἰς τὴν Τουρκικὴν συνοικίαν καὶ πρῶτος ἐπυροβόλησε φονεύσας τὸν ἐπισημότερον Ὀθωμανὸν Μεραγατζίκον. Ἡ σφαγὴ παρὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἀσθενῆ ἀντίστασιν ὑπῆρξε ταχεῖα καὶ γενικὴ. Ἐκ 350 ψυχῶν ἐλάχιστα μόνον γυναῖκες διέφυγον, ἀλλὰ καὶ αὗται κατελήφθησαν εἰς τὴν Βρύσιν τοῦ Γούναρη καὶ ἐκρεουργήθησαν ὑπὸ τῶν μαينوμένων ἐπαναστατῶν. ⁽⁴⁾

Μετὰ ταῦτα ὁ Κανέλλος ἵνα μείνῃ ὅλως ἥσυχος καὶ

(3). Στεφανοπούλου ἀπομνημονεύματα 1821.

(4). Φιλημ. Γ'. σ. 151. Πετροπούλου πραγματεία περὶ Κανέλλου.

ἐλεύθερος εἰς τὰ διαθήματα αὐτοῦ ὠδήγησε τὴν οἰκογένειάν του εἰς τὸ ἀπόρθητον μέγα Σπήλαιον καὶ ἐπιστρέψας ἔσπευσε πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην, ὅστις ἀσπασθεὶς αὐτὸν εἶπεν: «Εὐγε! τὴν αὖθις ὅλοι ξέσκαποι!» ἐννοῶν ὅτι διὰ τοῦ χυθέντος αἵματος κατήργησεν ἐμπράκτως ὁ Κανέλλος τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν τοῦ οἴκου του, καταστάς ὅμοιος ἐντελῶς πρὸς αὐτὸν καὶ τοὺς ἄλλους κλέπτας. Οὕτως οἱ δύο ἐκεῖνοι μεγάλοι τοῦ ἀγῶνος ἄνδρες, ἰδόντες τὴν ἐπαρχίαν αὐτῶν ἐλευθερωθεῖσαν ἀπὸ τῆς πρώτης ἐβδομάδος τοῦ ἀγῶνος, διέταξαν γενικὴν στρατολογίαν διὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως καὶ ἐτράπησαν εἰς τὸ πεδίον τῆς Καρυταίνης, ὅπως ἐξεγείρῃσι τοὺς χωρικοὺς, ἐκεῖ δὲ τὴν Μεγάλην Παρασκευὴν, ἐλλείποντος καὶ αὐτοῦ τοῦ ἄρτου ἐκ τῆς ἐρημίας, ἔφαγον ἄμνον ψητὸν καὶ τὸ ἁμάρτημα τοῦτο διηγοῦντο καθ' ὅλην τὴν ζωὴν των, καί-τοι ὁ Γερμανὸς εἶχεν ἐξ ἀρχῆς λύσει διὰ προκηρύξεως τὰς νηστείας διὰ τοὺς μαχομένους.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΠΛΑΡΧΗΓΟΙ

*Εγωισμὸς τῶν πολιτικῶν.- Ἡ αὐταπάρνησις τοῦ Κανέλλου.- Πρότασις σωτηρία.- Ὁ Κολοκοτρώνης ἀρχιστράτηγος τῆς Γορτυνίας.- Πενταμελής ἐφορεία ὑπὸ τὸν Κανέλλον.- Δράσις αὐτῆς.- Διαίρεσις τῆς ἐπαρχίας εἰς τρία τμήματα.- Σωματοφυλακὴ τοῦ Στρατηγοῦ.- Κατάλογος ὀπλαρχηγῶν καὶ πολιτικῶν κατὰ τμήματα καὶ κατὰ κόμην.

Ἄλλὰ μὴ νομίση τις, ὅτι ἡ τοιαύτη συμπεριφορὰ τοῦ Κανέλλου πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην καὶ πρὸ τοῦ ἀγῶνος καὶ ἅμα τῇ ἐνάρξει αὐτοῦ ἦτο γεγονὸς ἄνευ σπουδαιότητος καὶ συνήθους συνέπειαι τῶν πραγμάτων. Ἐν τῷ προ-

σώπῃ τῶν δύο τούτων ἀνδρῶν ἐμφανίζονται ἐπὶ τῆς σκη-
νῆς τοῦ ἀγῶνος αἱ δύο προνομιοῦχοι ἀλλὰ καὶ ἄκρως ἀντι-
μαχόμεναι καὶ ὑποβλεπόμεναι τάξεις τῆς Τουρκοκρατίας.
Οἱ κλέπται καὶ οἱ πολιτικοί. Οἱ προστατευόμενοι ὑπὸ τῆς
ἐξουσίας καὶ οἱ ἀμειλίκτως ὑπ' αὐτῆς τῆς ἐξουσίας πολλάκις
τιθέμενοι ἀντιμέτωποι πρὸς ἀλληλοσπαραγμὸν καὶ ἐξόντωσιν,
ἐξ οὗ ἐπήγασε τὸ κληρονομικὸν μῖσος καὶ ἡ ἀμοιβαία πε-
ριφρόνησις τῶν δύο ἐκείνων τάξεων. Ἄλλ' ἤδη δὲν ὑπῆρχον
πλέον Τούρκοι εἰς τὰς πλείστας τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἡ ἐγκά-
θειρξις τῶν τυράννων εἰς τὰ φρούρια κατέλιπε στάδιον ἐπιρ-
ροῆς καὶ εὐδοκιμήσεως εἰς πάντας τοὺς Ἑλληνας ἐπὶ τοῦ
πεδίου τῶν μαχῶν.

Ἀλλὰ τίς θὰ ἐπεκράτει; Οἱ πολιτικοὶ εἶχον ἤδη τὴν
ἐπιρροὴν ταύτην εἰς τὰς χεῖράς των. Εἶχον πλοῦτον, εἶχον
δύναμιν, εἶχον δόξαν παρὰ τοῖς εἰλωσι· καὶ ὁ Ζαΐμης ἐν
Καλαβρύτοις, ὁ Λόντος ἐν Αἰγίῳ, ὁ Σισίνης ἐν Γαστούνη,
ὁ Πετρόμπης ἐν Μάνη, ὁ Κοπανίστας καὶ ἐν γένει πάν-
τες οἱ προεστοὶ εἰς πάσας τὰς ἐπαρχίας ἐκήρυξαν ἑαυτοὺς
καὶ στρατηλάτας τῶν ὀπλοφόρων των. Καὶ τοῦτο καθό-
σον ὁ πόλεμος προὔμηνύετο μακρὸς καὶ ἐνόουν, ὅτι εἰς
ἔθνος μὴ κατηρτισμένον καὶ ἀκυβέρνητον ἡ στρατοκρατία
θὰ διείπε τὰ πάντα, ἂν δ' ἀνεδείκνυσεν ἄλλους στρατηγούς
αὐτοὶ θὰ ἐστεροῦντο καὶ τὴν παροῦσιν καὶ τὴν ἐν τῇ
μέλλοντι ἐπιρροήν. Ἄλλως τε δὲν ἐδλεπον καὶ τοὺς ἄν-
δρας, οἵτινες θὰ ἐπεδείκνυσεν στρατηγικὸν πνεῦμα. Καὶ
οὕτως αὐτεχειροτονήθησαν στρατηγοὶ καὶ ὑπεδλήθησαν
μετ' ἄκρας φιλοπατρίας εἰς μεγίστας θυσίας καὶ δαπάνας.

Ἄλλ' ἐν τούτοις ἂν ἡ θεὰ Νίκη ἔδρεφε στεφάνους ἐπὶ
τῶν μυριονέκρων μαχῶν καὶ ἔστεφεν ἀρήγία μέτωπα νέων
Ἑλλήνων ἡρώων, τοιαῦτα ὑπῆρξαν τὰ τοῦ Διάκου, τοῦ
Ἀνδρούτσου, τοῦ Κανάρη, τοῦ Πλαπούτα, τῶν υἱῶν Μαυ-
ρομιχάλη, τοῦ Τζαβέλλα, τοῦ Βότσαρη, τοῦ Καραϊσκάκη,

τοῦ Κολοκοτρώνη, οἵτινες ὁμῶς οὐδέποτε προϋπήρξαν πολιτικοί.

Ἴδου λοιπὸν ἡ μεγίστη, ἡ οὐσιώδης διαφορὰ τοῦ Κανέλλου πρὸς τοὺς ἄλλους πολιτικούς τοῦ Μωρέως. Καὶ αὐτὸς οὐδενὸς ἦτο ἡσσων κατὰ τὸν πλοῦτον, κατὰ τὴν δύναμιν, κατὰ τὴν ἐπιρροήν. Εἶχε μάλιστα καὶ ἀδελφὸν Μωραγιάννην, καὶ ἀδελφὸν Βεκίλην. Ἄλλ' ἐνεβάθυνεν ἔξ' ἀρχῆς εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ ἀγῶνος. Ἐβλεπεν ἐνώπιόν του ἐπαρχίαν μαχιμωτάτην καὶ ἐνθουσιώδη. Ἦνοίγετο ἐνώπιόν του ἀγὼν τρομερός, ἀγὼν ἐξοντώσεως, καθ' ὃν καὶ αὐτὸς ὥφειλεν ἐπαξίως νὰ ἐκδικήσῃ τὸν φόνον τοῦ πατρὸς καὶ τὴν ταπείνωσιν τοῦ γένους. Καὶ συνησθάνθη μετὰ τῶν ἀδελφῶν του τὴν ἀνάγκην στρατηγοῦ. Καὶ ἔστρεψεν εὐθύς, ὥς ἄλλος Ρωμαῖος ἀνὴρ, τὸ βλέμμα πρὸς συνεπαρχιώτας τοῦ ἡσκημένους εἰς τὰ στρατιωτικά, πρὸς τὸν Πλαπρῦταν καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, καὶ ἀπέστειλε τὸν πρῶτον καλῶν τὸν δεύτερον ἀρχιστράτηγον τῆς Γορτυνίας. Δὲν ἔπιπτε, δὲν ἐταπεινοῦτο ὁ Κανέλλος διὰ τοῦ διαβήματος τούτου. Ὑψοῦτο καὶ αὐτὸς καὶ οἱ ἀδελφοί του εἰς τὴν ἀληθῆ θέσιν, ἣν ἡξίου παρὰ τῶν πολιτικῶν τῆς ἡ ἐν κινδύνοις αἰμάσσουσα Πατρίς.

Ὅτε δ' ἐλθόντος τοῦ Κολοκοτρώνη ἐπηκολούθησεν ὁ ἐν Καρυταίνῃ διασκορπισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου καὶ βραδύτερον κατὰ τὰ τέλη Ἀπριλίου ἡ τρίτη ὑπὸ τῶν Τούρκων διασκορπισίς τοῦ στρατοπέδου Πιάνης, ὅπερ κατήρτισαν ὁμοῦ μετ' ἀπείρους δυσχερείας καὶ κόπους, συνῆλθον πάντες οἱ Γορτυνιοὶ εἰς τὸ Χρυσοδίτσι καὶ ἐγένετο αὐτόθι σπουδαιστάτη καὶ ἀξιοσημείωτος μεταξὺ τούτων συνδιάσκεψις. Ἐκεῖ ὁ Κολοκοτρώνης συναισθανόμενος τῆς πολυαρχίας τὰ δεινὰ προὔτεινεν εἰς τοὺς συνεπαρχιώτας αὐτοῦ νὰ κηρύξωσιν ἀρχηγὸν τῶν ὅπλων τὸν Κανέλλον, ἀλλ' ἐκεῖνος «ἀπὸ αἵσθημα ἀγαθόν, κατὰ Φω-

τάκον, καὶ ἄκρατον φιλοπατρίαν, δι' ἃ οἱ Καρυτινοὶ ὀφείλουσιν αὐτῷ μεγάλην εὐγνωμοσύνην» οὐ μόνον ἡρνήθη, ἀλλ' ἐπρότεινεν εὐθύς, κατὰ τὴν ἀρχικὴν ἀπόφασίν του, ἀρχηγὸν τῶν ὅπλων τὸν Κολοκοτρώνην. Εὐθύς δὲ συνετάχθη καὶ ὑπεγράφη παρὰ πάντων τῶν παρατυχόντων Γορτυνίων ὀπλαρχηγῶν τὸ ἐξῆς ἔγγραφον, ὅπερ διέσωσεν ὁ Φιλῆμων.

«Τὴν σήμερον ὅλον τὸ γένος τῆς ἐπαρχίας Καρυταίνης αὐτοθελήτως διορίζει ἀρχιστράτηγον καὶ κεφαλὴν τῶν στρατευμάτων μας τὸν γενναιότατον ὑπέρμαχον τοῦ γένους καπετὰν Θεοδωράκην Κολοκοτρώνην, εἰς τοῦ ὁποίου τὰς ὁδηγίας καὶ προσταγὰς εἴμεθα εἰς χρέος νὰ ὑπακούωμεν. Καὶ ἂν κανένας εἴτε ἀπὸ τοῦς στρατιώτας, εἴτε ἀπὸ τοῦς μὴ στρατιώτας ἀτακτῇ, ἔχει τὴν πληρεξουσιότητα νὰ τὸν παιδεύῃ κατὰ τὸ σφάλμα του καὶ κατὰ τοῦς νόμους τῆς πατρίδος ἀκωλύτως καὶ ἐλευθέρως.»

Χρυσοβίτσι. Τὸ α' ἔτος τῆς Ἐλευθερίας. 1821, Ἀπρίλ. 28.

Κανέλλος Δεληγιάννης

Λάμπρος Ροῦλόπουλος

Ἄνδρ. Παπαδιαμαντόπουλος

Παν. Λουλόπουλος

Κ. Ἀλεξανδρόπουλος (Ἰψηλάντης)

Θεοδ. Λιαρόπουλος

Παν. Δημητρακόπουλος

Νικολ. Ξιπούκουρας

Δημ. Παπαγιαννόπουλος

Ἄγνωστ. Ζαφειρόπουλος

Δημητράκης Πλαπούτας (1)

Μετὰ δὲ τὸν διορισμὸν τοῦ Κολοκοτρώνη ὡς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ὅπλων τῆς Γορτυνίας ἐκανονίσθησαν σοφώτατα καὶ τὰ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν ταύτην πολιτικῶς τε καὶ στρατιωτικῶς, ὁ δὲ λαμπρὸς οὗτος ὀργανισμὸς ὑπῆρξεν ἡ ἀφετηρία τῆς μετέπειτα ἀσυγκρίτου εὐδοκιμήσεως τῶν Καρυτινῶν στρατευμάτων. Διότι πρωτίστως ὠρίσθη πενταμελής Ἐφορεία ἐκ τῶν Κανέλλου Δεληγιάννη, ὡς προέδρου, Νικολ. Ταμπακοπούλου ἐκ Βυτίνης, Σπήλιου Κουλαῖ ἐκ Καρυταίνης, Δημ. Παπαγιαννοπούλου ἐκ Μαγουλιάνων καὶ Γεωργίου Δημητρακοπούλου ἐξ Ἀλωνισταίνης. Ἡ Ἐφορεία αὕτη, κατὰ Φωτάκον, εἶχε πολλὴν δύναμιν, ἠκούετο εἰς ὅλα, εἶχε τὴν ἀλληλογραφίαν ὅλης τῆς Πελοποννήσου καὶ ἔξω αὐτῆς ἀκόμη καὶ χωρὶς τὴν

(1). Φιλῆμ. Γ'. 179 καὶ 437.

διαταγὴν τοῦ Κανέλλου δὲν ἐγίνετο τίποτε. Καὶ αὐτὸς δὲ Κολοκοτρώνης ἦτον εὐπειθὴς εἰς τὰς διαταγὰς τῆς.»

Ἡ Ἐφορεία τῆς Γόρτυνος ἀντιπροσωπεύουσα εἰς τὰ πρῶτα τοῦ ἔθνους βήματα τὴν ἀνύπαρκτον ἔτι Κυβέρνησιν, ἀνέλαβεν ὅλην τὴν οἰκονομικὴν διαχείρησιν τῆς ἐπαρχίας καὶ τὴν προμήθειαν τῶν τοῦ πολέμου ἐφοδίων, συντρεχομένη εἰς τοῦτο ὑπὸ κατωτέρων ὑπαλλήλων, (2) τοιοῦτοι δὲ διωρίσθησαν οἱ προὔχοντες πάντων τῶν χωρίων, οἱ ἐξ ἡλικίας ἢ ἀνατροφῆς μὴ ἀντέχοντες εἰς τὰ στρατιωτικά, ὡς ὁ Ἀναγ. Παπαγιαννακόπουλος ἐκ Μαγουλιάνων, ὁ Ἡλιόπουλος, ὁ Ἀντωνόπουλος, οἱ ἀδελφοὶ Κ. καὶ Γ. Νικολόπουλοι ἐκ Καρυταίνης, οἱ Λεονάρδοι, ὁ Ρωλογᾶς, ὁ Π. Δημητρακόπουλος κ.λ. καὶ οὕτως ἐχρησιμοποιήθησαν καταλλήλως πᾶσαι αἱ δυνάμεις τῆς ἐπαρχίας. Τὸ σύστημα δὲ τῶν Ἐφορειῶν συνέστησε διὰ τοῦ πρώτου καὶ σωζομένου ἐγκυκλίου ἐγγράφου τῆς ἡ Γερουσία τῶν Καλτεσιῶν ὡς πρότυπον καὶ εἰς πάσας τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας, πράγματι δὲ πολλαχοῦ ἐφηρμόσθη τοῦτο καὶ πρωτίστως ὑπὸ τοῦ Βρεσθένης, ἀλλ' ἄνευ ὁμοίας ἐπιτυχίας καὶ εὐδοκιμήσεως, ἔνεκα τῆς μὴ εἰλικρινοῦς ὑποστηρίξεως τοῦ συστήματος ὑπὸ τινων ἀκαίρως φιλοδοξούντων πολιτικῶν. Ἐφοροὶ τῆς Γόρτυνος τοῦ δευτέρου ἔτους 1822 ὑπῆρξαν κατὰ τὸν Οἰκονόμου οἱ Ἀνάστος Δεληγιάννης, Ἀθαν. Ἀντωνέπουλος, Εὐθ. Ταμπακόπουλος, Ἀντων. Πελοπίδας καὶ Ἀναγ. Λογιώτατος ἐκ Βαλτσινίκου.

Ἀφ' οὗ δὲ ἐκανονίσθη ἐν Χρυσοδοσίῳ τὸ πρῶτιστον τῶν ζητημάτων, ὁ διορισμὸς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ὅπλων, ἐπηκολούθησεν αὐθημερὸν ἡ συζήτησις καὶ ὑπογραφή πλήρους στρατιωτικοῦ καὶ πολιτικοῦ ὀργανισμοῦ τῆς Γορτυνίας, ὅστις εἶνε καὶ ὁ πρῶτος ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι γενόμενος τοιοῦτος, πολὺ πρὸ τῆς Γερουσίας τῶν Καλτε-

(2). Φωτάκου Βίολι. σ. 114, Οἶκον. 130.

ζιῶν. Ὡς βάσις τοῦ ὀργανισμοῦ τούτου πρὸς ἱκανοποίησιν πάσης φιλοδοξίας καὶ ἀναίρεσιν πάσης ἐνδεχομένης μικροφιλοτιμίας ἐλήφθη ἡ ἐπὶ Τουρκοκρατίας διαίρεσις τῆς Γορτυνίας εἰς τέσσαρα τμήματα, μέ τινας ἐπιβαλλομένας τροποποιήσεις. Καὶ τὰ μὲν δύο πρῶτα τὰ Βουνὰ καὶ ὁ Κάμπος, ἐν οἷς περιελήφθη καὶ ἡ πρότερον ἀνήκουσα εἰς τὴν Λειοδώραν Δημητσάνα, συνεχωνεύθησαν εἰς καὶ ἓν, ἀνῆκον ἔκτοτε εἰς τὸν Κολοκοτρώνην, ὅστις διώριζεν ἴδιον ἀρχηγόν. Τὸ δὲ τῆς Ἀκωδας καὶ Πέρα Μεριᾶς, περιλαμβάνον ἤδη ὡς πρωτεύουσαν τὰ Λαγγάδια, ἀφέθη εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Δεληγιανναίων. Τὸ δὲ τρίτον τῆς Λειοδώρας εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Πλαπουταίων. Κατηρτίσθη δὲ καὶ εἰδικὸν σῶμα πρὸς καταδίωξιν τῶν λιποτακτῶν καὶ ἐξέγερσιν τῶν μὴ στρατευομένων ἐκουσίως.

Συμφώνως πρὸς τὴν διαίρεσιν ταύτην, ἣτις διήκῃ καθ' ὅλον τὸν ἀγῶνα, ἐγίνετο ἔκτοτε ἡ στρατολογία ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ ἐκάστου τμήματος, ἀναγνωρισθέντων εἰς ἕκαστον χωρίον ἰδίων ἐπλαρχηγῶν, οὓς ἠκολούθουν εὐπειθῶς καὶ συνεκεντροῦντο οἱ στρατευόμενοι χωρικοὶ ὑπὸ ἰδίαν σημαίαν. Ἐπιθυμοῦντες συνεπῶς νὰ δώσωμεν πιστὴν εἰκόνα τῆς Γορτυνιακῆς δράσεως, ἣτις ὑπῆρξεν ἀπαραμίλλος κατὰ τὴν ὁμόθυμον μαρτυρίαν ὅλων τῶν ἱστορικῶν, ἀναγράφομεν τὰ ὀνόματα τῶν δπλαρχηγῶν καὶ πολιτικῶν ἐκάστου τῶν τριῶν τμημάτων. Περὶ τῆς δράσεως ἐν ταῖς μάχαις, εἰς ἃς ἕκαστος ἔτυχεν, ἐπιφυλασσόμεθα νὰ ἐκθέσωμεν βραδύτερον, εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ Κολοκοτρώνη, ὡς μέρη ἀναπόσπαστα τοῦ θριάμβου τοῦ στρατηλάτου, ὅτε θὰ ἐπανερθώσωμεν καὶ τὰς τυχὲν βασίμως ὑποδειχθησόμενας ἡμῖν ἀνακριθείας τοῦ κάτωθι καταλόγου.

Ὁ Ἀρχηγὸς Θεοδ. Κολοκοτρώνης εἶχεν ἰδίαν σωματοφυλακὴν, πληρέστατα ὀργανωμένην. Ὑποσπισταὶ αὐτοῦ ἦσαν ὁ Φωτάκος καὶ ὁ Σπυρ. Σπηλιωτόπουλος, γραμμα-

τεὺς δὲ ὁ Ἄναγ. Ζαφειρόπουλος καὶ κατόπιν οἱ Μιχ. Οἰκονόμου καὶ Παν. Κόκκαλης. Τὸ στράτευμα παρηκολούθουν ἱερεῖς, σαλπικταί, ἱεροκήρυκες καὶ ἐνίοτε ὁ Δημητσανίτης ποιητῆς Τσοπανάκος, ὁ διὰ τῶν πατριωτικῶν καὶ δημοτικῶν αὐτοῦ στίχων ἐνθουσιάζων τὰ στρατόπεδα, κρᾶμα ὦν Θερσίτου καὶ Τυρταίου. Ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Κολοκοτρώνη ἦτο πάντοτε καὶ ὁ ἀνεψιός του, ὁ περίφημος τουρκοφάγος Νικηταρᾶς.

ΤΜΗΜΑ ΠΡΩΤΟΝ

Καμπίσιοι καὶ Βουνίσιοι.

Τὸ τμήμα τοῦτο ἦτο καὶ πολυανθρωπότερον καὶ μαχιμώτερον. Ἐχον εἰκοσακισχιλίους κατοίκους ἔδιδεν εἰς τὸν Κολοκοτρώνην τοὺς ἀλκιμωτέρους ἄνδρας, ἐν οἷς προεῖχον οἱ καὶ μέχρι τοῦδε παραστατικιότατοι Ζυγοβιστινοί, ἀποτελοῦντες κατὰ Φωτάκον τὸ «ἀθάνατον αὐτοῦ σῶμα». Τοῦ ὅλου δὲ τμήματος ἀρχηγὸς τὸ πρῶτον διωρίσθη ὁ ἐκ Δημητσάνης Ἀνδρέας Παπαδιαμαντόπουλος, ἀνεψιὸς τοῦ Πατριάρχου, ἄρτι ἐπανελθὼν ἐκ Κων]λεως ἐνθα ἦτο ἔμπορος. Ἀμα ὅμως τῇ ἐνάρξει τοῦ ἀγῶνος ἐπανήλθον ἐκ Ζακύνθου καὶ τὰ δύο τέκνα τοῦ Κολοκοτρώνη, ἅτινα σπουδαιότατον διεδραμάτισαν μέρος ὁ ἀνδρεῖος, συνετός, ἐμβριθής καὶ ἐν Κερκύρᾳ ἐκπαιδευθεὶς Πᾶνος καὶ ὁ νεαρῶτατος τότε ἀτρόμητος δὲ καὶ λεοντόκαρδος Ἰωάννης, ὁ ἐπικληθεὶς ἔκτοτε Γενναῖος. Οὗτοι λοιπὸν κατὰ τὸ 1822 διεδέξαντο τὸν Παπαδιαμαντόπουλον, διορισθέντα γενικὸν προμηθευτὴν τῶν τροφῶν τοῦ στρατοῦ, βοηθούτων καὶ τῶν θείων αὐτῶν Κολοκοτρωναίων Μάρκου, Ἀντώνη καὶ Γιαννάκη μετὰ τοῦ υἱοῦ του Ἀποστόλη. Τοῦ τμήματος τούτου ὀπλαρχηγοὶ καὶ πολιτικοὶ ἦσαν οἱ ἑξῆς:

Ἐν Καρυταίνῃ προεστοὶ μὲν οἱ Σπήλιος Κουλάς καὶ ὁ γέρων Μιχαὴλ Κορμητᾶς, τῶν ὅπλων δὲ οἱ Σπυρακόπουλος, Ἀνάστος Σαμαράνης, Ν. Βαλαδάνης καὶ Ἀνδρ. Μιχαλόπουλος. Εἰς τὰ Κυπαρίσσια ὁ ἄλλοτε κάπος Παυλόγιαννης καὶ ὁ Βασίλ. Δρούκας. Εἰς τὸ Βάγγον ὁ Ἀργυράκης Τσίπουρας καὶ οἱ Ν. καὶ Ι. Κωστακαῖοι. Ἐκ Καρυῶν ὁ Β. Μπούτουνας καὶ ὁ υἱὸς του. Ἐκ Μερζῆ ὁ Γ. Ζέρβας συγγενὴς τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἐν Στερνίτση πρόκριτοι μὲν οἱ Νικόλαος καὶ Λάμπρος Ροῖλοι καὶ Ε. Θεαγένης, ὀπλαρχηγοὶ δὲ οἱ Β. Γ. καὶ Δ. Ροῖλοι καὶ ὁ Κωνστ. Ἀλεξανδρόπουλος ἐλθὼν ἐκ Κων]λεως καὶ ἐπικληθεὶς Ὑψηλάντης, ὅστις διωρίσθη κατὰ Φωτάκον καὶ ἀρχηγὸς τῶν ὅπλων τῆς Στερνίτσης. Ἐκ Μουλατσίου ὁ Σάββας Νικολόπουλος, ἐκ Παλχομορίου, ὁ Γ. Πατσαβὸς καὶ ὁ Χρ. Δημητρόπουλος ἐπιλεγόμενος ἀφωρισμένος καὶ ἐκ Παύλειας ὁ Κ. Φουντᾶς ὑπασπιστὴς τοῦ Πάνου Κολοκοτρώνη.

Ἐν Δημητσάνῃ πρόκριτοι μὲν οἱ Ἀθ. Ἀντωνόπουλος καὶ Νικήτας Παπανικητόπουλος, στρατιωτικοὶ δὲ οἱ ἀδελφοὶ Σπηλιωτόπουλοι, ὁ Β. Ἀναγνωστόπουλος σωματάρχης τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ παλληκάρια ὁ Ἀνάστος Κάλλας, ὁ Ἀνδρ. Παπαγιάννης, ὁ Ι. Κουτσοῦκος, ὁ Ἀντ. Κανδηλῶρος κλ. Ἐκ Ζυγοβιστίου, ὁ πρῶτιστος τῶν Ἀθανάτων Θεοδ. Καρδαράς, ὁ ἀδελφός του Ἀθανάσιος, ὁ καπετὰν Ρίζος, ὁ Βασ. Οἰκονόμου, ὁ ἐκ Ζακύνθου ἐλθὼν Παπκχωστόπουλος, ὁ Κ. Ζαφειρόπουλος τέως ἔμπορος ἐν Κων]πύλει, οἱ Ἀναγν. καὶ Βασ. Σταυρόπουλοι καὶ ὁ Ζαφ. Ζιρακάς ἦσαν οἱ ἐπίλεκτοι τῶν σωματοφυλάκων. Ὁ Παν. Μπεγλῆς ἦτο πλούσιος ἐν Ὑδρᾷ ἔμπορος καὶ ἀφοῦ ἐξώδευσε πολλὰ ἐγένετο καὶ πληρεξούσιος. Ἐκ Ράδου ἦσαν παλληκάρια ὁ Δῆμος καὶ ὁ Λυκονικολός.

Ἐκ Βυτίνης προὔχοντες μὲν ὁ γέρων Δημ. Μερκού-

ρης, Κων. Ταμπανόπουλος, Νικ. καὶ Κ. Ααμπρυνόπουλοι, Ζαχ. Νικολόπουλος καὶ Μ. Πολυχρονόπουλος. Τῶν ὅπλων δὲ ὁ Θ. Διαρόπουλος ἢ Ραζῆς, Συμ. Περδικάρης, Νικολ. Ρόδης, Ι. Ἀλεβυζόπουλος καὶ Παν. Χρυσανθόπουλος. Προσέτι ὁ πολὺγλωσσος Δ. Κοντόσταυλος ἢ Κορδοῦρος ἐλθὼν ἐκ Παρισίων, γραμματεὺς τοῦ Νικηταρά. Ἐκ Γαρζενίκου προεστῶς ὁ Ἀναγν. Μπακάλης καὶ Παρασκευᾶς Ἀγγελόπουλος πλουτίσας ἐξ ἀνευρεθέντος θησαυροῦ φλωρίων ἐνετικῶν. Παληλάριος ὁ Κ. Ράσιος, Γ. Δρίτσας καὶ Θ. Ε. Σούρλας. Ἐκ Νεμνίτσης ὁ Βελέτζας συγγενὴς τοῦ Βρεσθένης καὶ ὁ Πάνος Ἀναγνωστόπουλος, ὁ βοηθὸς τοῦ Βρεσθένης καὶ πκτῆρ τῆς περιφήμου αἰχμαλώτου Χριστίνας. Τῶν ὅπλων δὲ ὁ Κ. Ἀναστόπουλος γαμβρὸς τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ ὁ ἥρωικῶς κατὰ Φρατζῆν πολεμήσας ἐπὶ Δράμαλῃ Κ. Μανιάκης. Ἀπὸ τὸ Πυργάκι οἱ Γ. καὶ Ζ. Παρασκευόπουλοι.

Ἐκ Μαγουλιάνων ὁ Δ. καὶ Θ. Παπαγιαννόπουλος πκτῆρ τοῦ ἐν Γριμπόβι ἐσχάτως πεσόντος, ὁ Νικ. Μπούκουρας, ὁ Ἀθ. Γόντικας καὶ ὁ Ἀναγν. Παπαγιαννακόπουλος. Τῶν ὅπλων ὁ Κ. Πετρόπουλος, ἔμπορος ἐν Κων|πόλει πεσὼν εἰς τὸ Μανιάκι, ὁ Κ. Παπαζαφειρόπουλος, Γ. Ἀλεξόπουλος, ὁ Διάκος Κοσμόπουλος καὶ Ἀργύριος Ζούβελος, καὶ ὁ Ζατουνίτης Στεφ. Ρωλογᾶς ἢ Στεφανόπουλος. Πάντων ὅμως γνωστότερος ἀνεδείχθη ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ιστοριογράφος Φωτάκος. Ἀπὸ τὴν Λάσταν προεστῶς ὁ Ι. Ζαφειρόπουλος καὶ τῶν ὅπλων ὁ Ντάνεσης φονευθεὶς ἐν Τρικάρφαις καὶ Ἀθ. Λαδέας. Ὁ Γ. Ἀθανασιάδης ἐταῖρος ἐλθὼν ἐκ Σμύρνης καὶ γραμματεὺς τοῦ Νικηταρά.

Ἐκ Βαλτερινίκου προεστοὶ ὁ Παν. Κωνσταντόπουλος, Ἀναγ. Ντινόπουλος, Χαρ. Καλόγιαννης, Γ. Μπαλόγιαννης καὶ ὁ Γέρων Παν. Γκριμούτης, ὁ ἐπὶ Τουρκοκρατίας

παρὰ τῷ Βεζύρῃ διωριζόμενος Ἄναγν. Λογιώτατος, ὅστις ἐφυλακίσθη μετὰ τῶν ἐμῆρων καὶ ὁ Προκοπῆς Λογιώτατος, ὅστις ἦτο ἐγγράμματος καὶ ἐθυσίασε πολλά. Τῶν ἑπλων δὲ ὁ Χρ. Παναγούλιας καὶ Ἄναγν. Παπαδημητρακόπουλος καὶ φονευθέντων τούτων ἐν Τρικόρφοις ὁ Κ. Φράγγος ἢ Οἰκονομόπουλος, ὁ Γ. Κούνας καὶ τὰ τέκνα τοῦ κλέπτου Π. Παναγούλια Γεώργιος καὶ Κανέλλος. Ἐκ Κων]λεως ἦλθον καὶ τὰ τέκνα τοῦ Σπύρου Ζαντὲ Ἀνάστος καὶ Διονύσιος Παπαγιαννόπουλοι καὶ ὁ Τσαπόκας, εὖποροι ἔμποροι. Ἐκ Κερπινῆς ὁ Κ. Δάσκαλος, ἐκ Καρνεσίου οἱ ἀδελφοὶ Χρυσανθάκης καὶ Ἄναγν. Βαρδάκης καὶ ὁ Μητσόπουλος, ἐκ Σολομάδων ὁ Γ. Τσιμίρης ἐξ Ἀγριδίου ὁ Ἀλεξόπουλος, ἐκ Βλόγοδας ὁ Λάμπρος Σταθόπουλος καὶ ὁ Γιάννης Κοχτσιάνης καὶ ἐκ Τοπόριστας ὁ Γ. Κοντοβαζαινίτης. Εἰς τὸ τμήμα τοῦτο ἀνῆκε καὶ ἡ Ἀλωνίσταινα, ἐν ἣ διέπρεψεν ἡ πολυμελὴς οἰκογένεια τῶν Δημητραπεκοπούλων. Ἐκεῖθεν ὑπῆρξε καὶ ἡ ἡρωϊκωτάτη οἰκογένεια Προύτζου ἀπολέσασα 80 μέλη εἰς τὸν πόλεμον, ὁ Λάμπρος Καυκαλίδας ἐκ Λιμποβισίου, ὁ Ἀδάμ Κορέλλας ἀπὸ τ' Ἀρκουδέρεμμα καὶ οἱ Δράκος Ἀλεξόπουλος καὶ Γ. Ζούζουλας ἐκ Δαβιάς.

ΤΜΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟΝ.

Λειοδωρίσιοι

Εἰς τὸ τμήμα τοῦτο ἐνησκειτο ἀπὸ τοῦ Κόλια μέγιστος δεσποτισμός, καθόσον καὶ οἱ χωρικοὶ ἦσαν πεδινώτεροι καὶ ἀπλούστεροι καὶ ἀξιώσεις ἀρχηγίας οὐδαμοῦ οὐδέποτε ἠγείροντο. Ὀλέκλῃρος ἢ Ἡραιᾶτις χώρα ὑπῆκουε τυφλῶς εἰς τὰ περίφημα Κολιόπουλα, τοὺς στρατηλάτας Γεωργάκην καὶ Δημητράκην, οὓς ἀνέδειξεν ὑπερόχους τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Μετὰ τὸν θάνατον δὲ τοῦ Γεωργάκη εἰς τὸ

Δάλα ἡ ἀρχηγία τοῦ τμήματος τούτου ἔμεινεν ἔκτοτε εἰς τὸν Δημήτριον ἀσκοῦντα στρατιωτικὴν πειθαρχίαν εἰς ὅλον ἐκείνον τὸν πληθυσμὸν καὶ διοικοῦντα τοῦτον αὐταρχικώτατα. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ στρατολογία δι' αὐτὸν ἦτο εὐχερестέρα, ὑποδοθηθευμένη ἐκ τῶν ὠκυπόδων καὶ ἀρίστων σκοπευτῶν Παλουμπαίων του, οἵτινες ἔτρεφον ἀληθῆ λατρείαν πρὸς τὸν εὐφυέστατον ἀρχηγόν των, οὔτινος ἡ πονηρία ἐν ταῖς μάχαις καὶ τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ παρεβάλλετο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς πρὸς τὴν τῆς ἀλώπεκος. Ἀντίζηλος αὐτοῦ ἐξ οἰκογενειακῶν παραδόσεων ἦτο ὁ ἐκ Κοκορᾶ Κ. Τσάκαλης, ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν ἴσχυσεν οὐδόλως ἐν Ἡραΐα, διορισθεὶς ἀρχηγὸς τῶν σωματοφυλάκων τοῦ Κολοκοτρώνη.

Τοῦ Πλαπούτα γραμματεῖς ὑπῆρξαν οἱ Γ. Γιωτόπουλος καὶ Φώτης Δάρας, ὑπασπιστῆς δ' ἐπὶ Δράμαλῃ ὁ ἐκ Λαγγαδίων Ι. Στρατηγόπουλος, τέως ἐν Ὑδρα ἔμπορος πολλὰ θυσιάσας διὰ τὴν πατρίδα. Ὡς ὑπαρχηγοὶ τοῦ τμήματος τούτου διέπρεψαν ἐκ Παλούμπα καὶ τὰ δύο νόθα τέκνα τοῦ Κόλια Παρασκευᾶς καὶ Ἀθανάσιος καὶ ὁ ἐνῆλιξ ἤδη υἱὸς τοῦ Γεωργάκη Γιαννίκος, ὡς πρωτοπαλλήκαρα δὲ τοῦ στρατηγοῦ ὁ Πανοριᾶς Ἡλιόπουλος, ὁ Μαστρο-Γιώργης Μπίρης, ὁ Πανουσάκος Πανταζόπουλος, ὁ Λιάκος Λιακοπούλος ἢ Μαυροειδῆς, ὁ Χρῆστος Τσέμης καὶ ὁ Γ. Τσῶκος, ὁ ἐκ Βλόγγου Παναγ. Καντάσης, ὁ Ἀντ. Λαμπρόπουλος καὶ Ι. Κ. Πισιμίτης σημαιοφόρος αὐτοῦ. Ἐκ Βλόγγου ὀπλαρχηγὸς ὁ Νικ. Καφετζῆς πληγῶθεις ἐν Δάλα, ἐκ Τρεσταινᾶς ὁ Καπετὰν Ἀγγέλης γαμβρὸς τοῦ Γ. Πλαπούτα, ἐκ Βλαχοραυτίου ὁ Κυρ. Ἀλεξόπουλος καὶ ὁ τροφοδότης τοῦ Κολοκοτρώνη Παπαθανάσης. Ἐκ Ζατούνης προεστὼς ἐπίσημος ὁ Παναγιώτης Ἡλιόπουλος ὢν γαμβρὸς τοῦ Ἀθανασ. Ἀντωνοπούλου καὶ πολλάκις διωχθεὶς ὑπὸ τῶν Τούρκων. Δεύτερος προεστὼς ἦτο καὶ ὁ

Νικ. Θανόπουλος. Ἐπολέμησαν δὲ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν ὁ Ἄθ. Θανόπουλος, ὁ Καφοκαλύβας ἢ Σταματόπουλος καὶ ὁ Γ. Βενετσανόπουλος φονευθεὶς ἐν Ἀθήναις. Μικροὶ ὀπλαρχηγοὶ ἦσαν καὶ ὁ Μητρόπουλος ἐκ Κακουραίων, ὁ Παπα-Γιώργης ἀπὸ τὰ Ζουλάτικα, ὁ Ἰωάν. Κουσουρῆς ἐκ Ψάρι, ὁ Φώτης Δάρας ἐκ Σέρβου καὶ ὁ Ἀνδρέας Γιαννόπουλος ἀπὸ τὸ Καραχασάνι. Προεστὼς εἰς τὸν Ἀγιάννην ὁ Κ. Μιχαλακόπουλος ἀποθανὼν βουλευτῆς, τῶν ὅπλων δὲ ὁ υἱὸς τοῦ Χαραλάμπης, γαμβρὸς τοῦ Πλαπούτα, ἀπὸ τὸ Καλλιάνι δὲ ὁ Γ. Κοκοσούλης.

ΤΜΗΜΑ ΤΡΙΤΟΝ

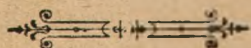
Ἀκοβῖται καὶ Περαιμερίσιοι

Εἰς τὸ τμήμα τοῦτο, τὸ γειτονεῦον πρὸς τὴν Λειοδώραν καὶ ἐν διαρκεῖ ἀνταγωνισμῷ πρὸς αὐτὴν εὐρισκόμενον, ἤρχεν ἀποκλειστικῶς ἡ Οἰκογένεια τῶν Δεληγιανναίων, ἔχουσα κατ' ἀρχὰς πάντας τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῶν κωμῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς των. Μετὰ ὅμως τὰς ἐμφυλίους ταραχὰς καὶ τὴν δημιουργίαν κομμάτων ἐν Γορτυνίᾳ ὀλίγοι ἐκ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐστρατολόγουν καὶ προσηρτῶντο εἰς τὸ σῶμα τοῦ Κολοκοτρώνη. Τοῦτο ὅμως οὐδόλως ἐπηρέαζε τὸ κράτος τῶν Δεληγιανναίων, κατ' ἀρχὰς δὲ ὁ Κανέλλος πρὸς εὐκολωτέραν διοίκησιν τῶν στρατιωτῶν τοῦ προσέλαβεν ὡς διοργανωτὴν ἔμμισθον τὸν Μανιάτην ἀξιωματικὸν Τσαλφάτινον, ὠδήγουν ὅμως συνήθως τὰ στρατεύματα δύο ἐκ τῶν ἀδελφῶν του, ὁ Δημητράκης καὶ ὁ Νικόλαος, βραδύτερον δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Κανέλλος.

Ἐκ Λαγγαδίων ὀπλαρχηγοὶ ἦσαν ὁ καπετὰν Ἀναγν. Πετρακόπουλος καὶ ὁ Γεώργ. Σπηλιόπουλος, ὁ Ἰωάν. Θεοφιλόπουλος ἢ Τσακαλόγιαννης ὁ δεξασθεὶς μετὰ τοῦ

Κανάρη κατὰ τὴν πυρπόλησιν τῆς ναυαρχίδος, ὁ Παπασταθοῦλης ἀνδρεῖος καὶ φιλόπατρις ἱερεύς, λαβὼν μέρος εἰς πάσας τὰς μάχας καὶ τασσόμενος ἐν τοῖς πρώτοις σωματάρχαις τοῦ Κολοκοτρώνη μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ Δράμαλης, διότι ἔκτοτε ἀντεπολιτεύετο τοὺς Δεληγιανναίους. Ἐκ Βερβίτσης ὁ Γριβόγιαννης, ὁ Σπύρος Κεκές, ὁ Στασ. Στασινόπουλος, ὁ Δ. Κουντάνης, ὁ Γ. Σαρρῆς καὶ Ἄναγν. Παπαδόπουλος. Προσέτι ὁ ἱερομόναχος Καλλίνικος Κουλουράς, ὁ φέρων ἀνὰ τὰ στρατόπεδα καὶ τὴν εἰκόνα τῆς Ἀγίας Μαρίας, δι' ἧς ἐφυγάδευε τοὺς Τούρκους. Ἐκ Βυζικίου οἱ προεστοὶ Ἀνάστος καὶ Γιαννάκος Στασινόπουλος, ὁ διαθέσας, κατ' ἐπίσημον βεβαίωσιν, καὶ πολλὰ ἐξ ιδίων χρήματα.

Ἐν Κοντοβαζαίνῃ ὁ γέρων προεστὼς Θ. Μπελτέκος, τῶν ὅπλων δὲ ὁ Γ. Κοντοβαζαϊνίτης μετὰ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ὁ Σοφιανὸς Κορομάτζος μετὰ τοῦ Κανέλλου. Ἐκ Βελιμαχίου ὁ Ἀργ. Ἀπουσικίτης μετὰ τοῦ ἀ. καὶ ὁ Γιαννάκης καὶ Χρυσανθάκης Καραλήδες μετὰ τοῦ β'. Ἐκ Βάχλιας ὁ Παρασκευᾶς Παπαπετρόπουλος (τσαούσης) μετὰ τοῦ ἀ καὶ ὁ Χρ. Βαχλιώτης μετὰ τοῦ Κανέλλου. Ἀπὸ τὸ Μοναστηράκι ὁ Βασίλ. Ζιοῦτος, ὁ Ρέδης καὶ ὁ Παπαγεωργάκης, ἐκ Διβρίτσης ὁ Θ. Σπηλιόπουλος ἢ Χελωνιάρης, ἐκ Παραλογγῶν ὁ Θ. Σουλιμιώτης. Ἐν Θελοπούσῃ δὲ ὁ Ν. Καφετζῆς ἐκ Μπίλτσι καὶ ὁ Ἀθ. Μπράμος ἐκ Χώρας. Ἐκτὸς δὲ τῶν σημερινῶν ὁρίων, ἐκ Δεμούτας ὁ Νικ. Καφῆς καὶ ἐκ Μποστενίτσας οἱ Τριάντης Μιχόπουλος καὶ Θ. Ἀσημακόπουλος ἢ Βέλεχος.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΤΟ ΚΑΡΥΤΙΝΟ ΤΟΥ ΦΕΚΙ

* Ἀρχηγοὶ ξένων ἐπαρχιῶν.- Ὁ φόνος τοῦ Πατριάρχου.- Γορτύνιοι ἥρωες ἐν Βλαχία.- Ἀνδρόνικος, Κοντογόννης, Ντασκοῦλιας, Μίγκλερης.- Τὰ ἐν Λάλα.- Θάνατος καὶ αἶμα Γ. Ηλαπούτα.- Ὁ Δημητράκης πορθητῆς.- Πολιορκία καὶ πτώσις Τριπόλεως.- Οἱ ὅμηροι.- Πολιορκίαι Ναυπλίου, Κορίνθου, Πατρῶν.- Ὁ Κανέλλος ἐν τῇ Στερεᾷ.- Ἐπιδρομὴ καὶ καταστροφὴ τοῦ Δράμαλη.- Ἀλωσις τοῦ Παλαμηδίου ὑπὸ τοῦ Σταΐκου.- Ὁ Γερμανὸς εἰς Ἑσπερίαν.

Μὴ δὲ νομίῃ τις, ὅτι μόνον ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ αὐτῶν ἡγω-
νίσθησαν οἱ Γορτύνιοι. Τὸ «Καρυτινὸ Τουφέκι», ὡς ἐξ
ἰδιάζοντος θαυμασμοῦ ἀπεκλήθησαν τότε αἱ Γορτυνιακαὶ
δυνάμεις, ἀποῦ ἀντήχησε βροντόφωνον καὶ φονικὸν ὅπου-
δήποτε ἀντετάχθησαν φάλαγγες βαρβάρων, ἀντήχησε
γῆθοσύνως καὶ εἰς τὰς καρδίας ὅλων τῶν Πελοποννησίων,
οἵτινες ἔδλεπον πανταχοῦ σπεύδοντας βοηθοὺς καὶ νικη-
φόρους τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν τριῶν Γορτυνικῶν τμημάτων.
Ἄλλ' ἐκτὸς τούτων μὴ δυναμένης τῆς Γορτυνίας νὰ πα-
ράτῃ στάδιον δράσεως καὶ δόξης εἰς πάντα τὰ τέκνα
αὐτῆς, βλέπομεν αὐτὰ τιθέμενα ἐπὶ κεφαλῇ καὶ ἄλλων
ἐπαρχιῶν, ἃς ὠδήγουν εἰς τὰς μάχας, ὅπερ οὐδεὶς κα-
τῶρθως ἐκ τῶν κατοίκων οὐδεμιᾶς ἄλλης ἐπαρχίας
τῆς Πελοποννήσου. Ὁ Γερμανὸς ἀνεκηρύχθη ἀρχηγὸς
τῶν Πατρῶν, ὁ Βρεσθένης ἐν τῇ ἀνατολικῇ Λακωνίᾳ, ὁ
εὐπαίδευτος Ρήγας Παλαμήδης καὶ Ἀθ. Κίτςιος Λαγ-
γαδινὸς ἐν Τριπόλει καὶ ὁ ἐκ Ζατούνης Σταΐκος καὶ ὁ
Νικόλ. Σπηλιωτόπουλος τῶν Ναυπλιέων καὶ Ἀργείων.
Ἄλλὰ πλὴν τῆς ἐν Πελοποννήσῳ δράσεως καὶ ἐκτὸς
αὐτῆς τέκνα τῆς Γορτυνίας ἐδόξασαν τὴν πετρίδα. Τὸ πρῶτον
τοῦ ἀγῶνος ἅγιον θῦμα ὑπῆρξεν ὁ Πατριάρχης Γρηγόριος ὁ
Ε', ἀπαγχονισθεὶς τραγικώτατα τὴν 10 Ἀπριλίου 1821
ἐπ' αὐτῆς τῆς μεσαιᾶς Πύλης τῶν Πατριαρχείων. Ποία ἢ

κατὰ τὰς τρεῖς Πατριαρχείας ἐθνικὴ ὑπὲρ ἀναπλάσεως τοῦ Γένους δρᾶσις τοῦ ἐξόχου ἐκείνου ἀνδρός, ποῖα ἢ σχέσις αὐτοῦ μετὰ τῶν Φιλικῶν, ποῖα τὰ αἷτια τῆς καταδίκης καὶ πῶς ἐξετελέσθη ὁ φρικτὸς ἐκείνος καὶ ἀνόσιος φόνος, ὁ συγκλονίσας ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην ἐκ φρίκης καὶ ἀγανακτήσεως, προσέτι δὲ καὶ ποῖαι αἱ σωτήριοι ἐκ τοῦ φόνου συνέπειαι ἐπὶ τῆς διεθνοῦς ἀπόψεως τοῦ ἀγῶνος καὶ ποῖα ἢ τύχη τοῦ λειψάνου καὶ περὶ τῶν ἀνδριάντων αὐτοῦ, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐρευνηθῶσι δεόντως ἐν τῇ παρούσῃ μελέτῃ. Ἡ λεπτομερὴς ἔκθεσις τῆς σελίδος ἐκείνης τῆς ἐθνικῆς μας Ἱστορίας, τῆς τόσον σπουδαίας καὶ ἐνδιαφερούσης, ὅσον καὶ παραλόγως ἀνεξετάστου ὑπὸ πάντων σχεδὸν τῶν ἱστορικῶν, ἀνήκει εἰς ἰδιαιτέραν καὶ ὀγκώδη μελέτην, ἣν ἐλπίζομεν νὰ παράσχωμεν εἰς τοὺς φιλοπάτριδας ἀναγνώστας κατὰ τὴν προσεχῇ ἐν Δημητσάνῃ τέλει τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ Ἀνδριάντος τοῦ Γρηγορίου.

Ἐκτὸς ὅμως τῆς θυσίας τοῦ Πατριάρχου, πολλοὶ Γορτύνιοι μετέσχον καὶ τοῦ ἐν ταῖς Ἡγεμονίαις κινήματος, ἀνέκαθεν προσλαμβανόμενοι ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ φρουρᾷ τῶν Ὀσποδάρων (1). Ὁ Ὑψηλάντης εἶχε προσλάβῃ δύο Δημητσανίτας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, τὸν μὲν Ζαχ. Λεονάρδον ταμίαν, τὸν δὲ Γ. Ἀνδρόνικον ἓνα τῶν ἐξ ἑκατοντάρχων τοῦ Ἱεροῦ λόχου καὶ τὸν Γιαννάκην Κολοκοτρώνην χιλιάρχον ἐπὶ σώματος ἀτάκτων, ἐν ᾧ καὶ πολλοὶ Γορτύνιοι ἔμποροι (2). Ἀρχομένου δὲ τοῦ Μαΐου γενναιοτάτην ἀντέταξαν ἄμυναν ὁ ἀρχηγὸς ἐνὸς τῶν προμαχόνων τοῦ Γαλαζίου Ἡλ. Μίγκλερης ἐκ Στεμνίτης (3) μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Τρύφωνος καὶ 170 στρατιωτῶν. Τὴν 27 Μαΐου ὁ Ἰ. Κολοκοτρώνης ἀπέκρουσεν ἐρρωμένως τὸν στρατὸν τοῦ Κεχαγιά ἐν τῇ μονῇ τοῦ Νοτζέτου (4) τὴν δὲ

1) Πουκεδὶλ Β' 252. — (2) Φωτεινοῦ Πατρέως σ. 34. — (3) Φιλημ. Β' 384, Πουκεδὶλ. Β' 247. — (4) Γερβίνου μετάφρασις Α' 177.

πέμπτην Ἰουνίου ἔπεσε γενναίως ἐν Δραγατσανίῳ μετὰ τοῦ Ἰεροῦ λόχου καὶ ὁ Ἀνδρόνικος.

Ἐκτοτε πάντες ὑπεχώρησαν εἰς τὸν Προῦθον. Ὅτε δὲ ὁ Κατακουζηνὸς ἀνάνδρως διήλθε μόνος εἰς τὸ Ρωσικὸν ἔδαφος, ὁ Δημητσανίτης Νικ. Κοντογόνης «ἀνὴρ γενναῖοψυχος καὶ μὴ ἔστερημένος θεωρίας τινὸς καὶ πράξεως» (5), ἀνεκηρύχθη ταξιάρχης μετὰ τοῦ Καρπενησιώτη καὶ προχωρεῖ σὺν τῇ ἑλῇ τοῦ Μίγκλερη κατὰ τῶν ἐπερχομένων Τούρκων. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν μάχην, ἣν ἐθαύμαζον οἱ ἀντιπέραν τοῦ Προῦθου Ρῶσσοι ἔπεσον καὶ οἱ τρεῖς ἀρχηγοὶ ἐλθόντες χεῖρα πρὸς χεῖρα μετὰ τῶν ἀγρίων Μουσουλμάνων. Ἐκεῖ ἐφονεύθησαν καὶ 17 Στεμνιτσιῶται, ἐν οἷς καὶ ὁ Τρ. Μίγκλερης, Ι. Θεοδωρίδης, Κ. Ροῖλός, Ἀργ. Πατρινὸς καὶ Δ. Κλής. Ὁ δ' ἐπίσης ἐκ Στεμνίτσης Κ. Καβελλάρης παρηκολούθησε τότε καὶ ἐφυλακίσθη ἐν Αὐστρίᾳ μετὰ τοῦ ἀτυχοῦς ἀρχηγοῦ τῆς Ἑταιρίας Ἀλ. Ὑψηλάντου. Τὰ δὲ λείψανα τῶν ἐν Βλαχίᾳ ἀνδρείων ἐπέστρεφον διὰ ποικίλων ὁδῶν καὶ κρυφίως εἰς Πελοπόννησον, ἔνθα ὁμοῦς ὁ ἀγὼν διεξήγετο μετὰ θαυμαστῆς ἐπιτυχίας καὶ θριάμβου.

Ἐνταῦθα πλὴν τῆς ἐν Δημητσάνῃ ἀποφασισθείσης καὶ τῇ πρωτίστῃ συνδρομῇ τοῦ Βρεσθένης συντελεσθείσης πολιορκίας τῆς Τριπόλεως, δεινὸς διεξήχθη ἀγὼν καὶ κατὰ τῶν περιφημῶν Τούρκων τοῦ Λάλα, ἐπαναληφθεὶς μετὰ τὸν διασκορπισμὸν τῆς Καρυταίνης. Συναχθέντων περὶ τὸ ὀχυρὸν χωρίον ἑξακισχιλίων Ἑπτανησίων, Καλαβρυτινῶν, Ἠλείων, Φαναριτῶν καὶ Γορτυνίων ἀνεκηρύχθη μετὰ τὴν 10 Μαΐου ἀρχηγὸς τοῦ στρατοπέδου ὁ Γεωργάκης Πλαπούτας. Ὅτε δὲ μετὰ πολεμικὸν συμβούλιον ὥρμησεν ὁ ἀρχηγὸς πρὸς κατάληψιν τοῦ Μπαστηρά, οἱ ἐνεδρεύοντες Λαλαῖοι ἐπῆλθον κατ' αὐτῶν καὶ ἔτρεψαν εἰς

(5) Φιλῆμ. Αὐτ. Πουκεβίλ Β' σ. 254.

φυγὴν τοὺς Φαναρίτας. Ὁ Πλαπούτας μένει μετὰ 22 μόνον καὶ ὑποχωρεῖ μαχόμενος, ἀλλ' ἐκ τῆς ὀργῆς διὰ τὴν λιποταξίαν καὶ ἐκ τοῦ καύσωνος ἐλιποθύμησε καὶ ἀπῆχθη ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ Πισιμίση, συναφθείσης περὶ τὸ σῶμα τοῦ ἥρωος Ὀμηρικῆς πάλης. Ἀλλ' ἀφοῦ ἀπέθεσαν αὐτὸν ἐκτὸς βολῆς, ἐξέπνευσεν ἄφωνος ὁ Πλαπούτας καὶ ἐκηδεύθη εἰς Νεμούταν ὑπὸ μέγα δένδρον. Ὅτε δ' ἀνέσκαψε τὸν τάφον ἢ σύζυγός του, εὗρέθη ἐμπεπηγμένον εἰς τὴν σπονδυλικήν του στήλην μολυβδόβολον, ὅπερ ἴσως ἐδέχθη κατὰ τὴν ὑποχώρησιν. Ἀλλ' ὁ θάνατος τοῦ ἀρχηγοῦ ἐπέφερεν ἀποσύνθεσιν εἰς τὸ στρατόπεδον καὶ τὴν ἐπομένην τρισχίλιοι ἄνδρες ἐλιποτάκτησαν. Εὐλόγως δ' ἔφαλλεν ὡς ἐξῆς ἡ Δημοτικὴ Μοῦσα τὸν ἀτρόμητον πολεμιστὴν·

Ὁ Βῆν-Ζοῦλ-Ἄγας κάθεται στοῦ Λάλα, μέσ' τὸν Πύργο,
Βάνει τὸ κιάλι καὶ κυττᾷ, τοῦ Μπέτσι ἀγναντεύει·
Βλέπει Μπαϊράκια μὲ σταυροὺς, μὲ κόκκινες παντιέρες,
Βλέπει καὶ τὰ Κολιόπουλα τὸν καπετὰν Γεωργάκη
Μὲ τὴν σερδέτα στὸ λαιμὸ μὲ τὸ σπαθί στὸ χέρι
Καὶ τοῦρθε σὰν παράπονο κι' ἀρχίνησε νὰ κλαίῃ...
Καὶ ἡ Κυράδες τοῦλεγαν, χανοῦμισες τοῦ λένε
Σῶπα Βῆν-Ζοῦλ-Ἄγᾶ μὴ κλαῖς καὶ μὴ παραπονιέσαι
Ταχειὰ μᾶς ἔρχετ' ὁ Γιουσοῦφ μὲ δεκοχτὼ χιλιάδες.
Νὰ ἰδοῦνε τὰ Κολιόπουλα, ἂν θᾶ μᾶς πολεμήσουν. . .

Μετὰ τὴν λιποταξίαν ἐκείνην ἀπεφασίσθη ἐν πολεμικῇ συμβουλίῳ ἡ πρόσκλησις τοῦ Δημ. Πλαπούτα ἐκ τῆς πολιορκίας τῆς Τριπόλεως. Τὴν πρότασιν ταύτην ἐκθύμως ἀπεδέξατο ἡ Γερουσία τῶν Καλτεζιῶν, διορίσασα τὸν Δημητράκη ἀρχηγὸν τῆς πολιορκίας τοῦ Λάλα μετ' ἐγκωμίων διὰ «τὸν γενναίως πολεμήσαντα καὶ ἐνδόξως θανόντα ἀδελφόν του». (6) Ἀποδεχθεῖς δ' ἐκεῖνος τὸ ἀξίωμα μετὰ πίεσιν τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ τῆς ἐφορείας τῆς Γόρτυνος, μετέβη εἰς Λάλα καὶ δι' ὑποσχέσεων καὶ ψευδῶν ἀνακοινώσεων περὶ τοῦ Ἀγῶνος ἐν Βλαχίχ, προσέτι δὲ καὶ διὰ

(6). Ἴδε σχετικὰ ἐγγραφα ἐν τῇ ἀρχεῖῳ τοῦ Πλαπούτα.

τῆς ἀφηγήσεως τοῦ μεγάλου θριάμβου τοῦ Βαλτετσίου τῆς 12 Μαΐου, τοσοῦτον ἀνεπτέρωσε τὸ φρόνημα τοῦ ἀνασυνταχθέντος ἐκείνου στρατοπέδου, ὥστε τρομάξαντες ἐκ τοῦ ἐπιδεικνυομένου ἐνθουσιασμοῦ οἱ Λαλαῖοι ἐζήτησαν ἐπικουρίαν ἐκ Πατρῶν καὶ ἐστάλη πρὸς αὐτοὺς ὁ Γίουσοῦφ Παῶς, ὅπως τοὺς ὁδηγήσῃ αὐτόθι.

Πρὸ τῆς ἐπιστροφῆς ὅμως ἐκεῖνος, ὑπεκρίθη πρῶϊαν τινὰ φυγὴν, ἀλλ' ἐπέστρεψεν αἰφνυχῇ καὶ συνήφθη ἡ γνωστὴ εἰς τὸ Ποῦσι μάχη, καθ' ἣν πάλιν ὑπεχώρησαν πρῶτοι οἱ Φαναρίται, ἀλλ' ἀντέστη γενναίως ὁ Πλαπούτας καὶ ὁ Μεταξᾶς, μεθ' ὃ ὁ Γίουσοῦφ ἐλέπων ἄφευκτον τὴν ἐκπόρθησιν, ἀπῆλθεν ἀκαταδίωκτος διὰ νυκτὸς τὴν 14 Ἰουνίου εἰς Πάτρας, ἐ δὲ Πλαπούτας μετὰ τοῦ Δημητρίου Δεληγιάννη, πυρπολίσαντες καὶ διαρπάσαντες τὸ ἐπὶ τόσους αἰῶνας τρομερὸν καὶ ἀπόρθητον Λάλα, ἐπέστρεψαν εἰς Τρίκορφα διὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τριπόλεως (7).

Ταύτης κατὰ Γερβῖνον ἀρχηγὸς ἦτο ὀνόματι μὲν ὁ Πετρόμπεης, πράγματι δὲ ὁ Κολοκοτρώνης, μετὰ μάλιστα τὴν ἔνδοξον μάχην τοῦ Βαλτετσίου. Ἡ ὑπὸ τὸν Κανέλλον Ἐφορεία τῆς Γορτυνίας ἐτοποθετήθη ἐν Τρικόρφοις, ἐκδίδουσα ἐκεῖθεν διαταγὰς. Ἐκτοτε ἡ πολιορκία ἐγένετο στενοτάτη. Μετὰ δὲ τὰς ἐν Βερβαίνοις, Δολιανοῖς καὶ Γράνῃ ἐνδόξους μάχας οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐτόλμησαν πλεόν νὰ ἐξέλθωσι πρὸς συλλογὴν τροφῶν καὶ ἐσκέπτοντο περὶ παραδόσεως, διαπραγματευόμενοι μετὰ τῶν διορισθέντων πρὸς τοῦτο Ἀναγνώστη Δεληγιάννη, Γερμανοῦ καὶ τινων ἄλλων. Ἐν τῇ μεταξὺ παρεδόθησαν εἰς τὸν Πλαπούταν οἱ Ἀλβανοί, οὓς ἐκεῖνος ὠδήγησε κατόπιν διὰ Βυτίνης μέχρις Αἰγίου, λαβὼν καὶ ἐνσφράγιστον ἔγγραφον εὐγνωμοσύνης, σωζόμενον εἰς τὸ ἀρχεῖόν του. Μὴ τελεσφορη-

(7) Φρατζῆ Β' 155—167, Σπηλ. Α'. 165 Τρικουπῆ Α'. 223—231, Φιλημ. 56—63.

σασῶν ὁμως τῶν διαπραγματεύσεων περὶ παραδόσεως τῶν λοιπῶν, ἐπῆλθεν ἡ ἔφοδος καὶ ἡ πτώσις τῆς Τριπόλεως τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1821, καθ' ἣν μόλις διέσωσεν ἐκ τῆς γενικῆς σφαγῆς ὁ Κολοκοτρώνης τὰ χαρέμια τοῦ Χουρσίτ. Οἱ τελευταῖοι ἀντιστάντες Τοῦρκοι ἦσαν οἱ ἐκ Λαγγαδίων Τρασιταῖοι εἰς τὴν Μεγάλην Τάπιαν.

Ὁ Κανέλλος ἔσπευσεν εὐθὺς πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Θεοδωράκη, τὸν ἐνδοξον μάρτυρα τῆς Πατρίδος. Τὰ φρικτὰ βασανιστήρια τῶν ὁμήρων ἐκείνων, περιγραφόμενα λεπτομερῶς ὑπὸ τοῦ συγκαθηρχθέντος Ἰωσήφ Ζαφειροπούλου, διεγείρουσιν ἄπειρον φρίκην. Ὁ Ἐπίσκοπος Δημητησιάνης Φιλόθεος εἶχεν ἐκπνεύσῃ πρὸ ἡμερῶν, ὥς καὶ πολλοὶ ἄλλοι, πάντες δὲ οἱ ἐπιζήσαντες ἕνεκα τῆς ἐπὶ τόσους μῆνας διαμονῆς ἐν δυσωδεστάτῃ εἰρηκτῇ, ἔνθα ἠνωμένοι πρὸς ἀλλήλους δι' ἀλύσσεων ἀνέπνεον μεμολυσμένην ἀτμόσφαιραν καὶ ἔτρωγον ξηρὸν ἄρτον, μόλις ἀπελύθησαν ἐκ τοῦ δεσμωτηρίου ὑπὸ τῶν θριαμβευσάντων ὁμοφύλων καὶ ἀνέπνευσαν τὸν ἐλεύθερον καὶ καθαρὸν ἀέρα, προσεβλήθησαν ὑπὸ θανασίμου σκοτοδίνης καὶ ἐλιποθύμησαν. Ὁ Κανέλλος ἔλαβε τότε τὸν Θεοδωράκη ἡμιθανῆ καὶ ἠθέλησε νὰ τὸν μεταφέρει εἰς Λαγγάδια, ἀλλὰ μετ' ὀλίγην ὥραν παρὰ τὴν πύλην τῶν Τρικώρων ἐξέπνευσεν ἐπὶ τοῦ ἵππου ὁ πολιτικώτατος ἐκείνος Μωραγιάννης, χαίρων διότι θὰ ἐθάπτετο τὸ σῶμα αὐτοῦ πρὸς τὸν τάφον τοῦ πατρὸς του, ἀλλ' εἰς ἐλεύθερον πλεόν χῶμα. Ἡ γνῶσις τῶν φρικτῶν μαρτυριῶν τῶν ὁμήρων ἐκείνων δικαιολογεῖ ἐν μέρει τὴν σφαγὴν τῶν τυράννων, ἣν ἐξετέλεσεν ὁ ἐν μέσῳ τῶν αἱμάτων μετὰ τινος ἀγρίας ὁρμῆς ἀναγεννώμενος Ἑλληνισμός, μένεα πνέων καὶ διὰ τὴν ἀπαγχόνισιν τοῦ Πατριάρχου του. Μόνος ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ μέγας Γέρων, ἔμεινεν ὅλως ἀμέτοχος τοῦ χυθέντος αἵματος.

Τὴν πτῶσιν τῆς Τριπόλεως, καθ' ἣν ἄπειρα ἔλαβον

λάφυρα ιδίως οἱ Γορτύνιοι καὶ οἱ Μανιάται, ἐπηκολούθησεν ἡ στενότερα πολιορκία τοῦ Ναυπλίου, εἰς ἣν πρωτηγωνίστει ὁ (ἐν Ζατούνῃ τῷ 1801 γεννηθεὶς ἐκ πατρὸς κρεοπώλου Παναγιωτάκη καὶ μητρὸς Ζαχαρούλας) Σταῖκος Σταϊκόπουλος, ὡς καὶ ὁ Νικολῆς Σπηλιωτόπουλος, εἴτινες ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος εἶχον διώξῃ τοὺς Τούρκους ἐξ Ἀργους καὶ εἶχον ἰδρύσῃ αὐτόθι εἶδος Κυβερνήσεως, ὀνομασθείσης κοινῇ Καγγελαρία. Ὁ Κολοκοτρῶνης ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς πολιορκίας, ἀλλ' ἀποτυχούσης ἐφόδου τινὲς, διετάχθη ν' ἀπέλθῃ εἰς Κόρινθον, ἔνθα ἐπολιορκοῦντο οἱ Τούρκοι. Συνθηκολογήσας δὲ μετὰ τῶν Ἀλβανῶν παρέλαβε περὶ τὰ μέσα Ἰανουαρίου 1822 τὸ φρούριον καὶ ἔλυσε τὴν πολιορκίαν, εἰς ἣν παρίσταντο καὶ ὁ Γιαννάκης, Ἀποστόλης, Γενναῖος καὶ Ἀντώνης Κολοκοτρωναῖοι καὶ ὁ Πλαπούτας. Τὴν ἐπιμέλειαν τῶν τραυματιῶν τοῦ στρατοπέδου εἶχεν ὁ Κ. Ἀλεξανδρόπουλος ἐκ Στεμνίτσας.

Ἡ πολιορκία δὲ τῶν Πατρῶν ἀρξαμένη εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τοὺς ἐντοπίους ἄρχοντας καὶ τὸν Γερμανέν, ὅστις ἐζώσθη τὴν ρομφαίαν καὶ ἐξέδιδε προκηρύξεις πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν πρὸς ἐξέγερσιν, εὐρίσκετο διαρκῶς σχεδὸν εἰς δυσάρεστον θέσιν, ἥτις ἐδεινώθη ἀφότου κατέφυγον ἐκεῖ καὶ οἱ Λαλαῖοι, οἵτινες ἐπεχείρουν αἰφνυδίας εἰς τὰ πέριξ ἐφόδους καὶ κατερήμουν τὴν χώραν, διασκορπίζοντες τοὺς πολιορκητάς. Καὶ διετάχθη μὲν ὁ Κολοκοτρῶνης μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Πάτρας, ἔνθα ἡ ἐμπιστοσύνη τῶν Ἀλβανῶν καὶ Λαλαίων πρὸς αὐτὸν θὰ ἔθετε τέρμα ταχὺ εἰς τὴν πολιορκίαν, ἀλλὰ πειραχθέντες ἐκ τούτου οἱ ἐντόπιοι πολιορκηταί, ἡρνήθησαν πεισμόνως νὰ δεχθῶσιν αὐτὸν καὶ ἐματαιώθη μὲν τότε ἡ διαταγή, ἐξετελέσθη ὅμως κατ' ἀνάγκην πλέον τελευτῶντος τοῦ πρώτου ἔτους τοῦ ἀγῶνος, σπεύσαντος ἐκεῖ μετὰ

τρισχιλίων Γορτυνίων τοῦ Κολοκοτρώνη.

Καίτοι δὲ προώδευεν ἡ πολιορκία ἐκείνη καὶ ταχέως θὰ ἔπιπτε τὸ φρούριον, ἐν τούτοις ἐξ ἀντιζηλίας ἴσως ἡ τότε Κυβέρνησις διέταξεν αὐτὸν νὰ διακόψῃ ταύτην καὶ ν' ἀπέλθῃ εἰς Μεσολόγγιον. Τοῦτο ἐθορύβησε δικαίως τὸν στρατηλάτην, ὅστις καταλιπὼν τοποτηρητήν καὶ γενικὸν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοπέδου τὸν Πλαπούταν, ἔσπευσεν εἰς Κόρινθον ὅπως ζητήσῃ ἐξηγήσεις καὶ τὴν ἀνάκλησιν τῆς διαταγῆς. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξύ ἡ προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος διώρισε στρατηγὸν τὴν 5 Μαρτίου τὸν Κανέλλον καὶ συγχρόνως διέταξεν αὐτὸν νὰ καταλίπῃ μετὰ τῶν ἀνδρῶν αὐτοῦ τὴν πολιορκίαν καὶ δράμῃ εἰς Μεσολόγγιον.

Καὶ ὁ μὲν Κανέλλος μετὰ τοῦ Μαυροκορδάτου καὶ 700 ἀνδρῶν ἔσπευσεν εἰς Μεσολόγγιον ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Ἀναγν. καὶ Ι. Πετρακοπούλων, τοῦ Γ. Σπηλιοπούλου, τοῦ Δημητρακοπούλου καὶ τοῦ Παπασταθούλη, πάντων Λαγγαδινῶν. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ οἱ ἀδελφοὶ Καραλῆ, ὁ Θ. Ἀσημακόπουλος ἡ Κοντοβαζαϊνίτης, οἱ Βαχλιῶται, ὁ Καπογιαννάκης, ὁ Σουλιμιώτης, ὁ Πετρόπουλος καὶ Καραμέρος καὶ ὁ ὑπασπιστὴς αὐτοῦ Ἀναγν. Παπαδόπουλος ἐκ Βερβίτσης. Ἐν τῇ Στερεᾷ δὲ ἐπολέμησαν τὴν 2 Ἰουνίου εἰς τὴν ἀτυχῇ τοῦ Πέτα μάχην, ἔνθα εἶχε σπεύσῃ μετ' αὐτοὺς καὶ ὁ ἀνδραγαθήσας Γενναῖος, φονευθέντων 83 Πελοποννησίων. Μετὰ ταῦτα ὁ Κανέλλος ἐπέστρεφεν εἰς Πελοπόννησον καὶ ἔδραμεν εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου, ἔνθα οἱ Τούρκοι ζητήσαντες ἐντὸς τῶν τειχῶν τὸν Πρόεδρον τῆς Γερουσίας ἐπίσκοπον Βρεσθένης, διεπραγματεύοντο τὰ τῆς παραδόσεως.

Ἀλλ' αἴφνης ἐνσκήπτει ἡ εἶδησις, ὅτι ἔφθασεν ὁ Δράμαλης μετὰ 50 χιλ. πεζῶν καὶ ἱππέων. Ἡ Κυβέρνησις ἀδυνατοῦσα νὰ ἐννοήσῃ τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου ὑπέθαλπε πᾶς διαιρέσεις, διατάττουσα τὸν μὲν Ἀναγν. Δεληγιάννην

νὰ στρατολογήσῃ ἐν Γορτυνίᾳ καὶ σπεύσῃ εἰς Κόρινθον πρὸς ἀπόκρουσιν τοιοῦτου ἐχθροῦ, τὸν δ' ἐγκαταλειφθέντα ἄνευ στρατοῦ καὶ κατ' ἀνάγκην διαλύσαντα τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν Κολοκοτρώνην νὰ ἐπιστρέφῃ εἰς τὴν θέσιν του. Ἄλλ' ὁ πολύμητις γέρων, ἔντρομος πρὸ τοῦ φοβεροῦ κινδύνου, σπεύδει εἰς Γορτυνίαν καὶ στρατολογήσας ἐσπευσμένως συνέστησε στρατόπεδα πρὸς συγκέντρωσιν καὶ φθάσας εἰς Τρίπολιν, τὴν μὲν Κυβέρνησιν δὲν εὔρε, καταφυγοῦσαν εἰς τινα νῆσον, τὴν δὲ Γερουσίαν ἐνεθάρρυνεν ἐκδίδουσαν αὐστηρὰς διαταγὰς πανταχοῦ, εἰς ἃς πρὸς μείζονα βαρύτητα συνυπέγραφε καὶ αὐτός.

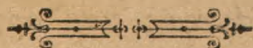
Τσεκουρι καὶ φωτιά! Ἴδου τὸ σύνθημα τῶν στρατολογούντων καὶ εὐρισκόντων ἀπροθύμους τυχὸν τοὺς πολίτας. Ὁ Τουρκοβασίλης καὶ ὁ Πάνος εὐρίσκοντο εἰς τὸ στοιχεῖον αὐτῶν. Καὶ διὰ τῶν ἐκτάκτων ἐκείνων μέτρων ἐπετεύχθη ἡ καταπληκτικὴ καὶ ὀλοσχερὴς καταστροφὴ τοῦ Δράμαλης, εἰς ἣν ἔλαβον τὸ πρῶτιστον μέρος οἱ Γορτύνιοι, σπεύσαντες πανστρατιᾷ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν καὶ τοὺς λειποὺς αὐτῶν ἀρχηγούς, στρατιωτικούς καὶ πολιτικούς, καὶ ἣτις ἐδόξασε τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα καὶ τὸν στρατηλάτην Κολοκοτρώνην, ἀναγνωρισθέντα μετὰ τοῦτο ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου.

Τὰ θαυμαστὰ ταῦτα γεγονότα ἐπηκολούθησε τὸν Νοέμβριον τοῦ 1822 καὶ ἡ περίφημος πτώσις τοῦ πολιορκηθέντος ἔκτοτε στενότατα Παλαμηδίου, ἣτις ἐθεωρήθη ἀπανταχοῦ ὡς θρίαμβος τῶν Ἑλλήνων καὶ παγίωσις τῶν ἀγώνων αὐτῶν καὶ ἔστεφε δι' ἀφθίτου αἵγλης τὸ μέτωπον τοῦ πορθητοῦ Ζατουρνίτου Στάϊκου, ὅστις εὐθὺς προήχθη εἰς στρατηγόν, ἀλλ' ἀτυχῶς νοσήσας ἔκτοτε ἐκ νευροπαθείας τινός, διέκοψεν ἀποτόμως ἐνδοξώτατον στάδιον. Τότε δ' ὁ παραλαβὼν τὸ φρούριον Κολοκοτρώνης ἀπηλευθέρωσε καὶ τὸν πρὸ πολλοῦ διὰ τὰς συνθήκας ἔγκλειστον πρό-

εδρον τῆς Γερουσίας, «παραλαβὼν σὺν τοῖς λαφύροις καὶ τοῖς σατράπαις καὶ τὸ κάλλιστον νίκημα, τὸν ἀνίκητον Θεοδώρητον τὸν Βρεσθένης, ὡς πάλαι ὁ Ἐπαμεινώνδας ἀνέλαθεν ἐκ τῶν Φερρῶν θαυμαζόμενον τὸν Πελοπίδαν», κατὰ τὸν γλαφυρώτατον ἐπικήδειον τοῦ ῥήτορος Οἰκονόμου.

Ἐκτὸς δὲ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ δράσεως πολλάκις ἔσπευσαν οἱ Γορτύνιοι καὶ εἰς τὴν Βοιωτίαν καὶ εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν βοηθοῦντες τοὺς μαχομένους ἀδελφοὺς ὑπὸ τὸν Κανέλλον, τὸν Πάνον, τὸ Γενναῖον, τὸν Νικολ. Δεληγιάννην, τὸν Ἄνδρ. Παπαδιαμαντόπουλον κ.λ.π. Σπεύδει δὲ τῷ 1823 διαπόντιος πρὸς τὸν Πάπαν καὶ ὁ Γερμανὸς καὶ ζητεῖ μετ' αὐτοῦ διὰ τοῦ διοικητοῦ τῆς Ἀγκώνης συνέντευξιν, ἵνα ἐπικαλεσθῇ τὴν ἀρωγὴν του, προτείνων τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν. Ἄλλ' ὁ Πάπας μὴ ἀναγνωρίζων ἔτι τὴν Ἑλλάδα ὡς ἔθνος ἡγνήθη νὰ τὸν ἀκούσῃ (8), καὶ ὁ Γερμανὸς ἠναγκάσθη νὰ ἐπιστρέψῃ καταναλίσκων τὸν βίον εἰς διαλλαγὴν τῶν διεστῶτων καὶ συμβουλευῶν τὰ κράτιστα τοῖς πολιτευομένοις.

(8) Ἰστ. Σπηλιάδου Α' σελ. 503.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΓΟΡΤΥΝΙΑΚΑ ΕΦΟΔΙΑ

Γιγάντιον πολεμικὸν ἐργοστάσιον ἐν Δημητσάνῃ. - Πρῶται ὕλαι. - Τεράστιαι ποσότητες πυρίτιδος δωρεάν. - Στάσις παροχῶν. - Ἐπίκλησις τῆς ἐντρόμου Πατρίδος. - Πλατωνικά διπλώματα. - Ἡ ἐν Βαλτετσίῳ περίεργος νοθεία. - Ἡ Βιβλιοθήκη τῆς Σχολῆς ὁλοκαύτωμα. - Ἐγγραφον Κολοκοτρώνη. - Τροφαὶ καὶ σφάγια Γορτυνίων. - Εἰσπράξεις δεκάτης. - Πάντα αὐθορμήτως δωρεάν. - Θυσίαι ὁλοκληρῶν περιουσιῶν.

Ἄλλ' ἡ Γορτυνία δὲν παρέσχεν εἰς τὴν Πατρίδα μόνον στρατηγούς καὶ ἀηττήτους στρατιώτας. Τὰ στρατιωτικὰ ἐκεῖνα σώματα εἶχον ἀνάγκην πολλῶν πολεμοφοδίων, εἶχον ἀνάγκην ἀφθόνων τροφῶν. Διὰ τῆς σπάθης μόνης δὲν διεξάγεται νικηφόρος ἀνισος ἀγών. Καὶ ἐφ' ὅδια πολεμικὰ δὲν ὑπῆρχον. Τὸ μὲν ἡ πρόωρος ἑναρξίς τοῦ κινήματος, τὸ δὲ τὰ φιλότουρκα μέτρα τῆς Ἐπτανησιακῆς Κυβερνήσεως, ἀπέκλειον καὶ τὴν ἐλαχίστην ἔξωθεν προμήθειαν πυρίτιδος, χάρτου καὶ μολύβδου. Πυρίτιδος 80 βαρέλια σταλέντα εἰς Πόρον ἦσαν ἡ πρώτη καὶ μόνη, κατὰ τὸν Γερμανόν, συνδρομὴ τῆς Φιλ. Ἑταιρίας. Τοῦ Μαυροκορδάτου τὰ πολεμοφόδια ἐδυθίσθησαν. Πλὴν τούτων δὲν ὑπῆρχε Κυβέρνησις κατ' ἀρχάς, ἀλλὰ καὶ κατόπιν δὲν ὑπῆρχε χρῆμα διὰ τὴν προμήθειαν τροφῶν. Τότε ἡ Γορτυνία μετ' ἀπαραμίλλου αὐταπαρνήσεως κατέθηκεν εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἐλευθερίας καὶ τὰς μεγίστας τῶν θυσιῶν, ἐν μὲν γιγάντιον πολεμικὸν ἐργοστάσιον, τὴν Δημητσάναν, μίαν δὲ τεραστίαν καὶ ἀνεξάντλητον πηγὴν τροφοδοσιῶν, ἀπάσας αὐτῆς τὰς κώμας.

Πρὸς πίστῳσιν παραθέτομεν ἐκ τῆς περὶ Δημητσάνης μελέτης τοῦ κ. Σπ. Λάμπρου τὴν ἐξῆς περικοπὴν: «Αἱ ὑπηρεσίαι, ἃς παρέσχον εἰς τὸν μετ' οὐ πολὺ ἀρξάμενον

ἀγῶνα τὰ διασωθέντα καὶ κατασκευασθέντα ἐφόδια καθ' ἑλλην τὴν διάρκειαν αὐτοῦ εἶνε δυσυπολόγιστοι ἀληθῶς. Ἄνευ τῆς Δημητσανῆς πλέον ἢ ἅπαξ τὸ ὄπλον τοῦ ὑπὲρ ἐλευθερίας μαχομένου Ἑλλήνος θὰ ἔμενεν ἄχρηστον ἄνευ πυρίτιδος, ἄνευ σφαίρας, ἄνευ φυσίγγιου. Οἱ μῦλοι ἠϋξήθησαν εἰς δεκατέσσαρας, οἷτινες διὰ διηνεκοῦς ἐργασίας παρήγγον ἡμέρας καὶ νυκτὸς τριακοσίας μέχρι πεντακοσίων ὀκάδων ἀρίστης πυρίτιδος καθ' ἑκάστην. Καὶ τὸν μὲν ἀναγκαῖον διὰ τὴν πυρίτιδα ἄνθρακα παρεσκεύαζον οἱ Δημητσανῖται κατὰ χώραν ἐξ ἐλελισφάκου, τὸ δὲ θεῖον καὶ τὸ νίτρον ἐξωρύσσετο ἐν τοῖς ἄντροις τῆς Μονεμβασίας καὶ τοῦ Ἑλούς. Ἐπιλιπόντος δὲ τοῦ μολύβδου, κατὰ πρότασιν τοῦ ἐτέρου τῶν ἀδελφῶν Σπηλιωτοπούλων, ἀφηρέθησαν αἱ μολύβδινοι στέγαι τῶν ἐν Ἀργεὶ καὶ Πάτραις τουρκικῶν μενδρεσέδων, αἷτινες καὶ ἀνελύθησαν εἰς θανατηφόρους σφαίρας ἐν τοῖς χυτηρίοις τῆς Δημητσανῆς. Ὅλη ἡ Πελοπόννησος, ἡ Στερεά, ἡ Θεσσαλία, ἡ Κασσάνδρα, ὁ Ἀθως, αὐτὴ ἡ Κρήτη ἐφωδιάζοντο ἐκ Δημητσανῆς. Κατ' ἐπίσημον πίνακα διασωθέντα ἐντὸς ἐνὸς μόνου ἔτους καὶ εἰς μόνην τὴν Πελοπόννησον ἐστάλησαν δωρεὰν κατὰ τὸ 1821 παρὰ τῶν Σπηλιωτοπούλων 3,510 ὀκαδ. σφαιρῶν 13,106 ὀκαδ. πυρίτιδος καὶ 804,320 φυσίγγια ἔτοιμα».

»Τοιαύτη κατανάλωσις ἐπὶ ἤνεγκε τέλος τὴν ἐξάντλησιν. Δὲν ὑπῆρχε χάρτης διὰ τὰ φυσίγγια, δὲν ὑπῆρχε χρῆμα πρὸς προμήθειαν τῶν πρώτων ὑλῶν. Τὸ πλεῖστον τῶν ἀποστελλομένων ἐφοδίων δὲν ἐπληρώνετο ὑπὸ τῶν ὀπλαρχηγῶν, ὑπογραφόντων ἀπλῶς ὁμοιόμορφον χρεωστικὴν ἀπόδειξιν, ὁμολογοῦσαν τὴν ἄνευ ἀμοιβῆς παραλαβὴν, «διὰ νὰ τοὺς χρησιμεύσῃ ἐν καιρῷ ζητήσεως καὶ ἐξετάσεως ὡς ἀπόδειξις πρὸς τὸ Γένος καὶ τὴν Πατρίδα». Δὲν ὑπῆρχε δὲ χρῆμα, διὸ καὶ πλὴν πυρίτιδος καὶ σφαι-

ρῶν καὶ φυσιγγίων ἢ Δημητσάνα ἔστελλεν ἱματισμὸν καὶ ὑποδήματα καὶ ἱμάντας καὶ φυσιγγιοθήκας εἰς τοὺς μαχομένους, ταῦτα πάντα παρασκευαζόμενα ἐκ τῶν δερμάτων τῶν δι' εἰσφορᾶς συλλεγομένων, καὶ ἐτροφοδότεὶ πολλάκις δι' ἄρτων, ἐν τοῖς κλιβάνοις τῶν ἐκκλησιῶν ἀμισθὶ ὑπ' ἀνδρῶν ζυμουμένων τὰ Ἑλληνικὰ στρατόπεδα».

»Ἡ παῦσις τοιούτων γενναίων χορηγιῶν, ἐξακολουθεῖ ὁ κ. Λάμπρος, ἐκ τῆς μεστῆς ἐθελοθυσίας πόλεως ἐνέθαλε τὰ στρατόπεδα εἰς ἀγωνίαν. Ἄλλ' ἤρκεσεν ἐν ἐπίσημον ἔγγραφον τῆς Πελοποννησιακῆς Γερουσίας ἐκ Τριπόλεως, ὑπογεγραμμένον τῇ 12 Ἰουλίου 1822 ὑπὸ τοῦ ἀντιπροέδρου Ἀσημάκη Φωτήλα, πρὸς τὸν Νικόλ. Σπηλιωτόπουλον, ὅπως ἐξάψῃ τὴν φιλοπατρίαν τῶν Δημητσανιτῶν. Ἡ πατρίς ἐξέπεμπε δι' αὐτοῦ τὴν γοερὰν κραυγὴν:

«Ἡ ἀνάγκη τῶν πολεμοφοδίων παρασταίνεται μεγίστη καὶ ἂν δὲν προφθάσωμεν ἀπωλόλαμεν. Λοιπὸν δι' ἀγάπην τοῦ Θεοῦ... Ἔχεις πολλὰ δίκαια, διότι, ἐνῷ ἐπρόσφερες πρὸς τὴν Πατρίδα τόσα ἄλλα, δὲ ν ἔλαβες τὴν ἀνήκουσσαν τιμὴν των... Ἡ πατρίς γνωρίζει τὸ χρέος τῆς καὶ δὲν ἀγνωμονεῖ, ὅθεν δι' ἀγάπην τῆς φιλτάτης Πατρίδος, πρόφθασον κατὰ τὸ παρὸν ὅσα περισσότερα δυνηθῆς πολεμοφοδία. Οἱ ἀπεσταλμένοι περιμένουν ἀνυπομόνως. Ἀλλὴν ἐλπίδα δὲν ἔχομεν, καὶ ὅταν δὲν προφθάσῃς, ἐχάθημεν ὅλοι ἐπίσης. Δεῖξε λοιπὸν καὶ αὐθις τὸν πατριωτισμὸν σου καὶ ἔσο βέβαιος, ὅτι ἡ πατρίς θὰ πληρώσῃ τὸ χρέος τῆς. Εἶνε πολλοὶ φιλάργυροι, τὰ χρήματα τῶν ὁποίων κατ' αὐτὰς δὲν θὰ χρησιμεύσουν εἰς ἄλλο καὶ ἀκουσίως των, εἰ μὴ εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς πατρίδος». (1)

Ἀτυχῶς τὰ βαλάντια τῶν φιλαργύρων ἔμειναν καὶ

1) Σπ. Λάμπρος ἐν Νεολόγῳ Κων)λεως 1897. Ἦτε δλόκληρον τὸ ἔγγραφον ὡς καὶ τὸν πίνακα τῶν ἐφοδίων ἐν Ἱστορίᾳ Δημητσάνης, σ. 63—65.

τότε, ὥς καὶ πάντοτε κλειστά. Ἡ Δημητριάνα ὁμῶς ἤκουσε τὴν περιαλγῇ τῆς πατρίδος φωνήν. Καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ κωφεύσῃ, διότι τοῦ Ἑθνους ἡ ἀνάγκη ἦτο δεινὴ. Ὁ Δράμαλης ἄγων τρομερὸν στρατὸν εὐρίσκετο ἤδη πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Ἰσθμοῦ. Ἡ ὀλοσχερὴς κατὰσβεσις τοῦ ἀγῶνος, ἄνευ μάλιστα ἀφθονωτάτων πολεμοφοδίων, προδήλως ἐπέκειτο. Καὶ οἱ Δημητσανῖται παρεχώρησαν τὰ κειμήλια καὶ τὰ σκεύη τῶν οἰκιῶν αὐτῶν πρὸς ἐξοικονόμησιν τῶν πρώτων ὑλῶν θεοῦ καὶ μολύβδου, καὶ νυχθημερὸν ἐργαζόμενοι ἐτροφοδότουν ἐφ' ἐξῆς τὰ στρατόπεδα, λαμβάνοντες ἀντὶ ἀμοιβῆς ἀποδείξεις χρεωστικὰς οὐδέποτε ἐξοφληθείσας καὶ πλατωνικῆς εὐαρεσκείας διπλώματα, ἅτινα ἐν τούτοις ἦσαν δι' αὐτοὺς ἐπαρκὴς ἱκανοποίησις. Ἡ Ἑλληνικὴ Γερουσία ἔγραφεν ἐπισήμως, «ὅτι οἱ Δημητσανῖται ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἐφωδίαζον ἐξ ἰδίων των καὶ ἀφθό- νως ὅλα τὰ στρατεύματα ἀπὸ φυσέκια, καὶ ἄλλα πολλὰ πολεμεφόδια οὐ μόνον τῆς Πελοποννήσου ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων μερῶν, μὲ ἀπίστευτον ἐπιμέλειαν καὶ ἀμίμητον προθυμίαν, εἰς πολλὰς μὲν κρίσιμους περιστάσεις καὶ ὅτε μάλιστα ἦτο ἐντελὴς ἔλλειψις τοιαύτης πολεμικῆς ὕλης, καὶ ἄλλοθεν οὐδεμία ἠλπίζετο οἰκονομία, ὥς εἶνε τοῖς πᾶσι γνωστόν, συντελοῦντες πάντοτε εἰς τὴν τελείαν καταστροφὴν τῆς τυραννίας»(2).

«Ἡ πυρίτις Δημητριάνης, ὥς γράφει καὶ ὁ κ. Λάμπρος, ἦτο περιζήτητος ἰδίως ἀπὸ τῆς μάχης τοῦ Βαλτετσίου, ὅτ' ἐδοκιμάσθη ἡ ἀρίστη αὐτῆς ποιότης, κατ' ἀντιπαράβολὴν πρὸς τὴν νενοθευμένην πυρίτιν, ἣν οἱ Δημητσανῖται ἐξαναγκασθέντες εἶχον παρασκευάσῃ χάριν τῶν Τούρκων. Ἐξάλλοι ἐξ ὀργῆς μετὰ τὴν μάχην οἱ Τούρκοι ἐκάλεσαν τοὺς πυριτιδοποιοὺς καὶ ἐζήτησαν λόγον περὶ τῆς

2) Ἐγγράφα 14. Ἰανουαρ. 1822, 8 Ἰανουαρ. 1823 καὶ 22 Ἰουλίου 1826. Ἴδε καὶ Γερμ. 22. Δοκίμ. Φιλημ., Τρικεύπη Α' 41, Οἶκον. 139.

ἀστοχίας τῶν σφαιρῶν αὐτῶν : Δὲν πταίομεν ἡμεῖς Ἀγᾶ μου, ἀπήντησαν πονηρότατα οἱ Δημητσανῖται. Τὸ μπαροῦτι εἶνε μοῦστος ἀκόμη καὶ δὲν κόβει. Ἐπρεπε νὰ τὸ ἀρήσετε ὀλίγους μῆνας διὰ νὰ γεῖνῃ. Δὲν πταίομεν ἡμεῖς, Ἀγᾶ μου!.. Ἐκτοτε οἱ Τοῦρκοι ἐκάλεσαν Δημητσανίτικη μπαρούτη τὴν πυρίτιν τὴν εὐτελῆ». Ἀλλὰ μόνον ἡ πυρίτις ἐκαίνη ἦτο εὐτελής, κατασκευασθεῖσα τοιαύτῃ τῇ προηγουμένῃ συστάσει τοῦ Σπηλιωτοπούλου διὰ πλειοτέρου θείου καὶ ἄνθρακος, ὑπὸ τῶν ἐπὶ τὰ δμήρων Δημητσανιτῶν, οἵτινες μετὰ τὴν ρονικὴν μάχην τοῦ Βαλτετσίου ἐδραπέτευσαν ἐκ Τριπόλεως καὶ ἐπανελθόντες εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου ἐγένοντο δεκτοὶ ἐνθουσιωδῶς καὶ ἐδέχθησαν περιπτύξεις καὶ αὐτεῦ τοῦ Κολοκοτρῶνῃ. (3)

Ἀλλὰ δὲν ἤρκει μόνον ἡ πυρίτις, ὑπῆρχεν ἀνάγκη καὶ χάρτου πρὸς δέσιν φυσεκίων, τοιοῦτος δὲ δὲν ὑπῆρχεν ἀποκλειομένης ὑπὸ τῆς Ἀγγλικῆς Ἀρμοστείας καὶ τῆς ἔξωθεν εἰσαγωγῆς. Ἐπικειμένης λοιπὸν τῆς εἰσβολῆς τοῦ Δράμαλι ἐγγραφεν ὁ Κολοκοτρῶνῃς τὸ ἐξῆς ἐγγραφον σωζόμενον ἐν τῷ ἱστορικῷ ἀρχεῖῳ τῆς ἐθνολογικῆς Ἐταιρίας:

Ἐφοροι, Πρόκριτοι καὶ λοιποὶ Κάτοικοι Δημητσάνης-

Σὰς ἀσπάζομαι ἀδελφικῶς!

Ἄμα ὅπου λάβητε τὴν παροῦσαν μου ἀμέσως κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ κ. Ν. Σπηλιωτοπούλου νὰ δέσητε καὶ νὰ ἐτοιμάσητε τὰ φυσέκια κατὰ τὴν συνειθισμένην σας προθυμίαν καὶ ἐπιμέλειαν καὶ μάλιστα τῶρα ὅπου εἶνε ἡ περίστασις κρίσιμωτέρα θὰ δεῖξῃ ὁ κάθε φιλόπατρις ἀνάλογον ζῆλον τῶν περιστάσεων. Προσέτι νὰ μαζεύση-

(3) Ἴδε λεπτομερείας περὶ τούτου καὶ περὶ κατασκευῆς τῆς πυρίτιδος ἐν Δημητ. σελ. 54—58. Ἡ κατασκευὴ πυρίτιδος ἐξηκολούθησε μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος διότι καὶ τὸν Μάιον τοῦ 1827 παρήγγειλεν ἡ Κυβέρνησις 10 χιλ. φυσέκια. Ἴδε Ἰστ. Σπηλιάδου Γ' σ. 338.

τε καὶ ὅτι παληόχαρτον εὐρίσκεται εἰς τὸ σχολεῖον καὶ εἰς ἄλλα μέρος, διότι ἔχομεν ἔλλειψιν χαρτίου (4).

Ἄγιος Γεώργιος Νεμέας 15 Ἰουλίου 1822.

Ὁ Στρατηγὸς

Θ. Κολοκοτρώνης.

Ἡ ἔλλειψις ὅμως τοῦ χάρτου δὲν ἠδύνατο ν' ἀναπληρωθῇ διὰ τῶν τετραδίων τῶν μαθητῶν. Προτάσει δὲ τότε τοῦ ἡρωϊκοῦ Παπανδρέου, οἱ Δημητσανῖται ἀπεφάσισαν τὴν καταστροφὴν τῆς μεγίστης καὶ μοναδικῆς Βιβλιοθήκης τῆς Σχολῆς αὐτῶν, πρὸς συντέλεισιν τῆς δημιουργίας νέου Ἐθνικοῦ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ διδάξαντος τὰς ἐλευθερίας τῶν Λαῶν. Ἐν τοῖς ὑπογείοις δὲ τῆς Σχολῆς μία ἀδιόρατος ἄλυσσις συνήνου πραγματικῶς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνικὸν κόσμον μετὰ τοῦ νέου. Πάντες οἱ ἔξοχοι συγγραφεῖς οἵτινες ἀνέδειξαν μεγάλην τὴν ἀρχαίαν πατρίδα, πάντες οἱ ἀθάνατοι ποιηταί, οἵτινες ἔφαλλον τὴν ἀπαράμιλλον δόξαν τῆς, πάντες οἱ θεόπνευστοι φιλόσοφοι οἱ ἀνοίξαντες τοὺς τέως τυφλοὺς τοῦ κόσμου ὀφθαλμοὺς, οἱ ὑμνηταὶ τῶν πολεμάρχων καὶ τῶν τροπαίων, ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Ὅμηρος, ὁ Δημοσθένης καὶ ὁ Πίνδαρος, ὁ Σοφοκλῆς καὶ ὁ Ἀρριανός, ὁ Ἰσοκράτης καὶ ὁ Πολύδιος, ὁ Ἡρόδοτος καὶ ὁ Τυρταῖος παρέσχον τὰς ἐνθουσιώδεις σελίδας των, ἵνα ἐν αὐταῖς ἐγκλείσωσιν οἱ ἐπίγονοι τῆς ἀναγεννήσεως τὴν λάβαν, ἣτις ἦν τῇ τὴν δύναμιν ἐκ τοῦ θείου πυρὸς τῆς ἐλευθερίας, ὅπερ ἐκείνας διέπνεε.

Νεαραὶ παρθένοι, σεμναὶ ἱέρειαι τῆς θεᾶς Ἐλευθερίας (5), προσέφερον διὰ τῆς ψαλλίδος εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος τὴν μεγαλειτέραν θυσίαν, ἣν ποτε λαὸς κατέθηκεν εἰς

(4) Ἐγγρ. Ἐθνολ. Ἐταιρ. ἀριθ. 14,522. (5) «Ὅταν, γράφει ὁ Φωτάκος, αἱ Δημητσανίτισσαι ἔσωσαν τὸ χαρτί καὶ πλέον δὲν εἶχον ἄλλο, ἐχάλασαν τὴν περίφημον Βιβλιοθήκην τῆς Σχολῆς, διὰ τὴν προφθάσουν ὅλα τὰ στρατόπεδα τῆς Πελοποννήσου» (ιστορ. σ. 52). Ἴδε καὶ Οἶκον. σ. 868 καὶ Κολοκοτρώνη Διήγησιν.

τοὺς πόδας αὐτῆς, τὸ θεσπεσιώτερον προσκύνημα, τὴν ἰδανικωτέραν λατρείαν. Ὅτε δὲ πλέον ἐσίγησαν τῶν Τουρκομάχων τὰ ἡρωϊκὰ ὅπλα, ὅτε αἱ ἀστραπαὶ τῆς πυρίτιδος ἔπαυσαν φωτίζουσαι τρόπαια θριάμβων, «ὅτε ὁ ἥλιος ἐφώτισεν ἐλευθέραν, κατὰ τὸν κ. Λάμπρον, μετὰ τοσαύτας θυσίας τὴν Δημητσάναν, πεντακόσιοι μόλις τόμοι εἶχον ἐναπολειφθῇ ἐν ταῖς χαινούσαις προθήκαις τῆς Βιβλιοθήκης ἐκείνης, ἣτις εἶχεν ἐμπνεύσῃ τόσῃ φιλοπατρίαν».

Πλὴν ὅμως τοῦ ζήλου τῶν Δημητσανιτῶν, οὐχ ἥσσανα ἐπεδείξαντο κατὰ τὸ μέτρον τῶν δυνάμεων αὐτῶν καὶ ἄπασαι τῆς Γόρτυνος αἱ κῶμαι. Πρωταγωνιστοῦντος τοῦ προέδρου τῆς ἐφορείας Κανέλλου καὶ ἐπομένων τῶν ἐτέρων τεσσάρων μελῶν καὶ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς ἐπαρχίας ὑπαλλήλων καὶ βοηθῶν αὐτῶν, ἡ Γορτυνία ὑπῆρξεν ἡ κυρία καὶ κατ' ἐξοχὴν τροφοδότις τῆς πρώτης πολιορκίας τῆς Τριπόλεως. Ὀλόκληροι περιουσίαι, ἀφθεῖσαι ἀφειδῶς τῇ πατρίδι, ἀνεπλήρωσαν τὸ ἀνύπαρκτον ἐθνικὸν ταμεῖον καὶ ἡ καθολικὴ δραστηριότης τὴν ἀνύπαρκτον Κυβέρνησιν. «Τόσον ἐνθουσιασμὸν ἄρχισαν νὰ ἔχουν οἱ Καρυτινοί, διηγεῖται ὁ στρατηλάτης Κολοκοτρώνης, ὥστε μόνοι ἐξύμνον, ἔψηνον τὸν ἄρτον καὶ τὸν ἔφερον μὲ τὰ ζῶα των εἰς τὸ στρατόπεδον. Εἶχον φούρνους ἐθνικοὺς εἰς τὴν Πιάναν, Ἀλωνίσταιναν, Βυτίαν, Μαγούλιαν, Δημητσάναν, Στεμνίτσαν. Ἐκούσιον πρὸς τὴν πατρίδα φόρον προσέφερον εἰς εἶδος ἐν ἐπὶ τοῖς 50, ἐν ἐπὶ τοῖς 40, ἐν ἐπὶ τοῖς 30 καὶ οἱ πλείστοι ἐν ἐπὶ τοῖς 20 ἐκ τῶν προβάτων αὐτῶν.... Ἡ Καρύταινα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς πολιορκίας μέχρι τῆς πτώσεως τῆς Τριπόλεως ἔδωκεν ἐράνους ἀπὸ τοὺς εὐκαταστάτους καὶ 48 χιλ. σφαχτά», (6) ἅτινα μόνον ἀντιπροσωπεύουσιν ἀξίαν ἡμίσεως τοῦλάχιστον ἑκατομμυρίου δραχμῶν.

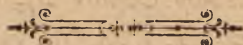
(6) Κολοκ. Διήγ. Α'. 82.

Πάντες οἱ χρονογράφοι μνημονεύουσιν εὐφημότατα τῶν ἐκδουλεύσεων τῆς Γόρτυνος, ἥτις μόνη διετῆρει διαρκῶς καὶ μισθοφορικὸν στράτευμα τριακοσίων ἐπιλέκτων, ἀλλ' ἀπόρων Μανιατῶν. «Ἐκ Γορτυνίας, γράφει ὁ Φρατζῆς, ἐστρατολογοῦντο τὰ μεγαλείτερα στρατιωτικὰ σώματα καὶ ἐξ αὐτῆς ἐγένετο μεγάλη προμήθεια πολεμοφοδίων». Αἱ εἰσπράξεις ἐκ τῶν ἀμέσων φόρων τῆς Γόρτυνος ὑπελογίζοντο εἰς 124 χιλ. γρόσια, ἥτοι 60 χιλ. ἐκ σίτου καὶ κριθῆς, 62 χιλ. ἐξ ὀψίμων δημητριακῶν καὶ 1,500 ἐξ ἐθν. μύλων. Αὕτη ἦτο ἡ νόμιμος δεκάτη, (7) ἥτις καὶ διὰ βίας εἰσπραττέτο. Εἷς τῶν Ἐφόρων ἔδειρεν, ἀρνούμενην, στενὴν ἐν Νεμνίτση συγγενῇ τοῦ Κολοκοτρώνη, ὅστις ἐπεκρότησεν. Ἀλλὰ πλὴν τῶν νομίμων, αὐθόρμητοι οἱ Γορτύνιοι παρεσκεύαζον ἄρτους, τσαρούχια καὶ φυσίγγιοθήκας. Οἱ Στεμνιτιῶται διώρθουν τὰ ἐφθαρμένα ὄπλα καὶ προσέφερον δωρεὰν εἰς τὸ στρατόπεδον σὺν τοῖς κειμηλίοις τῶν ἐκκλησιῶν καὶ τὴν μικρὰν βιβλιοθήκην των. Εἷς μόνος ποιμὴν προσέφερεν αὐθόρμητως τῷ Κολοκοτρώνη 300 συλλήβδην πρόβατα.

Τοιοιτοτρόπως δὲ κατεστράφησαν ὁλόκληροι περιουσίαι τῶν φιλοπατρίδων, οἱ εὐποροὶ Σπηλιωτόπουλοι κατέστησαν ὅλως ἄποροι, δικαιούμενοι λαμβάνειν παρὰ τοῦ ἔθνους ἀνεγνωρισμένως ὑπερτριακοσίας χιλ. γροσίων, ὥς καὶ ὁ Ἀθ. Ἀντωνόπουλος περὶ τὰς 100. Οἱ Δεληγιανναῖοι πρῶτοι ἤνοιξαν πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὰς ἐκ σιτηρῶν ἀποθήκας αὐτῶν κατὰ τὸν Μάρτιον, ὅτε δὲν ὑπῆρχεν ἀκόμῃ νέα ἐσοδεῖα, εἶχον δὲ πλῆθος τοιούτων ὥς ἐνοικιαστὰι τῶν προσόδων ἐπὶ Τουρκοκρατίας. (8) Ἡ οἰκογένεια αὕτη ὑπέστη ἀληθῆ οἰκονομικὴν καταστροφὴν, καθόσον ἐδικαιοῦτο δι' ἐπισήμων ἐγγράφων νὰ λάβῃ ἀπὸ τὸ Ἐθνικὸν ταμεῖον

(7) Κουτσονίκα Β'. σ. 47. (8) Ἱ. Ζαφειροπούλου σ. 72.

ὑπὲρ τὸ ἑκατομμύριον γροσίων, οὐδέποτε ὅμως οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον καταβλήθεντων. Περὶ τῶν θυσιῶν τῆς Γορτυνίας καὶ πασῶν τῶν ἐκδουλεύσεων ἐστάλη ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων αὐτῆς λεπτομερὴς καὶ εἰλικρινὴς ἀναφορὰ πρὸς τὴν Δ' Ἐθν. Συνέλευσιν τῷ 1829, δεκτὴ γενομένη, εἰς ἣν παραπέμπομεν τὸν ἀναγνώστην. (9)



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

ΕΜΦΥΛΙΟΙ ΣΠΑΡΑΓΜΟΙ

Τὰ δύο κόμματα.-Γερουσία Καλτεζιῶν.-Αναθάνουσα σύγκρουσις.-Γερουσία τῆς Πελοποννήσου.-Πολιτικὰ συνοικεσία.- Ἀντιδράσεις πολιτικῶν.- Συνέλευσις τοῦ 1822.-Ρῆξις ἐν Δημητσάνῃ.- Ἐμφύλιος ἔρις.-Γενικὸς σπαραγμός.-Παράδοσις Ναυπλίου.- Ἀπιστία.-Φόνος τοῦ Πάνου.-Παράδοσις τοῦ Γέροντος.- Ὁ Κωλέτης καὶ οἱ Ρουμελιῶται ἐν Γορτυνίᾳ.-Φυλάκισις ἐπισήμων ἐν Ὑδρᾷ.

Τοῦ πατριώτου Κανέλλου αἱ ἀπαισιόδοξοι προβλέψεις ἔτεινον εἰς πλήρωσιν. Ὁ βίαιος ἀλλὰ καὶ φυσικὸς καὶ ἀναγκαῖος ἀνταγωνισμὸς τῶν δύο δρωσῶν τάξεων καθίστα ἀναπέφευκτον τὴν σύρραξιν. Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ κόσμῳ οἱ στρατηγοὶ γεννῶνται καὶ δὲν δημιουργοῦνται, ἀνέδειξεν ὁ πόλεμος τοιοῦτους οὐχὶ ἐκ τῆς τάξεως τῶν πολιτικῶν, ἀλλ' ὡς συνήθως ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἀσήμων. Ἡ ἐπιρροὴ λοιπὸν τῶν στρατιωτικῶν ἀπερρόφα ἢ ἐμείου τὴν τῶν πολιτικῶν. Καὶ συνεπῶς ἀνεπτύχθησαν δύο μεγάλα ἐν τῇ μαχομένῃ χώρᾳ κόμματα, τὸ στρατιωτικὸν καὶ τὸ πολιτικόν.

Οἱ στρατιωτικοί, ἐν οἷς καὶ ὁ νεωστὶ ἐλθὼν Δημ. Ὑψηλάντης εὐλόγως ἰσχυρίζοντο, ὅτι ὑπῆρχε στάδιον διὰ τοὺς

(9) Μάμουκα τομ. ΙΑ. σελ. 117

ἀντιπάλους, ἡ κυρίως πολιτική. Διότι ἡ Γερουσία τῶν Καλ-
τεζιῶν εἶχεν ἤδη ἀπὸ τῆς 26 Μαΐου 1821 καταρτισθῆ.
Καὶ πρόεδρος μὲν αὐτῆς ἐγένετο ὁ Πετρόμπεης, ἀλλὰ
τοιοῦτος πράγματι ὑπῆρξεν ὁ Βρεσθένης, ὅστις ἔκτοτε
ἀπέσχε τῶν στρατιωτικῶν, γραμματεὺς δὲ ὁ Ρήγας Πα-
λαμήδης. Τὸν ὀργανισμὸν τῆς Γερουσίας ταύτης ὑπέγρα-
ψαν ἐκ τῶν Γορτυνίων καὶ ὁ Κανέλλος, ὁ Ταμπακόπου-
λος, ὁ Σπηλιωτόπουλος, ὁ Κομμητᾶς καὶ ὁ Ἀναγν. Δε-
ληγιάννης. Οἱ στρατιωτικοὶ λοιπὸν ἀπῆλθον νὰ μείνουν
ἐλεύθεροι. Ρῆξις ἐπέκειτο. Καὶ δυστυχῶς τὸ σύνθημα τῶν
ταραχῶν ἐπέπρωτο νὰ δοθῇ πρωτίστως ἐκ Γορτυνίας.

Ὅτε ὑπεγράφη τὴν 28 Ἀπριλίου ὁ μνησθεὶς ὀργανι-
σμὸς αὐτῆς, ἐκ τῶν Δεληγιανναίων οἱ Ἀναγνώστης καὶ
Νικόλαος εὗρισκοντο ἔτι ἐν Κων/λει. Ἐπιστρέψαντες δ'
ἐκείθεν μετὰ πολλοὺς κινδύνους ἐκ τῶν σφαγῶν, εὔρον
τὴν Τρίπολιν πολιορκουμένην καὶ τὸν Κανέλλον πρόεδρον
τῆς Ἐφορείας, καθ' ὃν χρόνον πάντες οἱ ἄλλοι πολιτικοὶ
διηύθυνον αὐτοπροσώπως ὡς στρατηλάται τοὺς συνεπαρ-
χωίτας αὐτῶν. Ἰδίᾳ δὲ μεγίστην ἐνεποίησεν αὐτοῖς ἐντύ-
πωσιν ἡ εὐδοκίμησις τοῦ Πλαπούτα, ὃν εἶχεν ἄλλοτε κά-
πον καὶ φρουρὸν ἡ οἰκογένεια αὐτῶν. Διότι ὁ Πλαπούτας
ἐκτὸς τῆς διοικήσεως τοῦ ἐνὸς τμήματος τῆς Γορτυνίας,
ἐκτὸς τῶν ἐν Λάλα νικῶν αὐτοῦ, εἶχεν ἀναπληρώσει ἐξ
ἀρχῆς καὶ πολλάκις δι' ἐπισήμων διορισμῶν τὸν ἀρχι-
στράτηγον Κολοκοτρώνην, ἀπουσιάζοντα ἐκ τοῦ ἐν Πιάνῃ
καὶ Τρικόρφοις Γορτυνιακοῦ στρατοπέδου. Κατεκρίθη λοι-
πὸν ὁ φιλόπατρις Κανέλλος, ὡς παραδοὺς εἰς τοὺς κλέ-
πτας τὴν οἰκογενειακὴν δόξαν. Ἡρξάτο δ' ἔκτοτε λανθάνου-
σά τις καὶ ὑπόκωφος ἀντίδρασις καὶ ψυχρότης, ἥτις ἐξεδη-
λώθη κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπόλεως, καθ' ἣν ὁ Νικό-
λαος Δεληγιάννης ἡρνήθη νὰ μεταβῇ μετὰ τῶν συνθηκο-
λογησάντων Ἀλβανῶν ὡς ὁμηρος, ἐξ οὗ καὶ ὑβρίσθησαν

μετὰ τοῦ Πλαπούτα.

Ὁ διαλλακτικὸς ὅμως Κολοκοτρώνης ἀπῆλθεν εὐθὺς εἰς Λαγγάδια, ἵνα συλλυπηθῇ τὴν οἰκογένειαν διὰ τὸν θάνατον τοῦ μάρτυρος Μωραγιάνη Θεοδωράκη, καὶ καθησύχασαν προσωρινῶς τὰ πράγματα. Ἐπηκολούθησεν εἴτα ἢ ἐν Ἀργεῖ συνέλευσις, τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1821, ἣτις διώρισεν ἀπανταχοῦ Ἐφορείας κατὰ τὸ Γορτυνιακὸν ὑπόδειγμα καὶ ἐξελέξε τὰ μέλη τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐθνικῆς Βουλῆς, ἐν οἷς ὁ Ἀναγνώστης, ὁ Ι. Βαρδάκης καὶ ὁ Γερμανός, ἣτις θὰ συνέπραττε μετ' ἀντιπροσώπων ἐκ τῆς Στερεᾶς καὶ τῶν Νήσων. Εἰδικῶς ὅμως συνεκλήθη καὶ ἡ Γερουσία τῆς Πελοποννήσου, εἰς ἣν ὠρίσθη ἀνὰ εἰς ἀντιπρόσωπος ἐκάστης ἐπαρχίας, Γορτύνιος δ' ἐστάλη ὁ Ἀναγν. Ζαφειρόπουλος. Πρόεδρος τῆς Γερουσίας ἐκείνης ἐξελέγη ὁ Βρεσθένης. Μετ' ὀλίγον, τὴν 1 Ἰανουαρίου 1822 παρεδόθη εἰς τὸν πορθητὴν τῆς Τριπόλεως Κολοκοτρώνην ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν καὶ ὁ Ἀκροκόρινθος, διατάχθη δὲ τότε νὰ σπεύσῃ εἰς ἐκπόρθησιν τῶν Πατρῶν, ἃς υπερήσπιζον ἤδη οἱ Λαλαῖσι. Ἀλλ' οἱ αὐτόθι πολιτικοὶ συνεταράχθησαν ἐκ τούτου καὶ πεισμόνως ἀντέδρξαν ἐκ ζηλοτυπίας πρὸς τὸν στρατηλάτην. Ἐν Γορτυνίᾳ οἱ Δεληγιάνναι διῴσταντο μετὰ τοῦ Πλαπούτα καὶ παρημπέδιζον τὴν στρατολογίαν. Ἀλλὰ σπεύσας ὁ Κολοκοτρώνης τὰς Ἀπόκρεω καὶ συναντήσας τὸν Ἀναγνώστην, διήλλαξε τὰ διεστῶτα καὶ ἐκανόνισαν ὀριστικώτερον καὶ ἐκ συμφώνου τὰ τρία Γορτυνιακὰ τμήματα.

Ἀλλὰ μὴ βλέπων ὁ Κανέλλος τὰ πράγματα ῥόδινα καὶ πάγια ἀπεφάσισε ῥιζικὸν συνδιαλλαγῆς μέτρον. Εἶχε μικρὰν θυγατέρα Μαριωρίτσαν, ἣν ἐμνήστευσε δι' ἱεροτελεστίας μετὰ τοῦ ἑπταετοῦς υἱοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη, Κολλίνοῦ. Αἱ δύο οἰκογένειαι συνεχωνεύοντο οὕτω διὰ τῆς κηδεστείας, ἡγοῦτο ἡ κάπα μὲ τὴν γούναν. Καὶ ἄλλοτε δέ,

ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος, ὁ Νικόλαος Σπηλιωτόπουλος ἐνύμφευσεν τὸν ἀδελφόν του Σπύρον μετὰ τῆς θυγατρὸς τοῦ Ἀθ. Ἀντωνοπούλου Κατήγγως, καὶ ἐκάλεσε παράνυμφον τὸν οἰκεῖον αὐτοῦ Θ. Κολοκοτρώνην, ἐπὶ πολλὰς δὲ ἡμέρας οἱ θεῖοι τῆς νύμφης Δεληγιᾶναι εὐωχήθησαν μετὰ τοῦ στρατάρχου. Ἀλλὰ τὰ πολιτικὰ ταῦτα συνοικέσια, ἂν καὶ συνέσφιγξαν τοὺς Δεληγιανναίους πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην, ἐψύχραναν ὁμῶς τὸν Πλαπούταν καὶ τινὰς ἄλλους συγγενεῖς αὐτοῦ.

Δὲν ἐδράδυνε δ' ἡ ἀντίδρασις. Κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Πατρῶν καὶ τὴν ἐσθολὴν τοῦ Δράμαλι ζωηρότατα ἐπολεμήθη ὁ Κολοκοτρώνης ὑπὸ τῶν πολιτικῶν. Ἀλλ' ὁ Γέγων διαλύσας τὴν πρώτην ἐπῆλθε κατὰ τοῦ δευτέρου καὶ οἰονεὶ ἐνασκῶν δικτατορίαν, τὸν κατετρόπωσεν εἰς τὰ Δερβενάκια. Ἡ δὲ Γερουσία ἀνεκήρυξεν αὐτὸν Ἀρχιστράτηγον τῆς Πελοποννήσου καὶ τὸν Πλαπούταν στρατηγόν, ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τοῦ εὐγνωμονοῦντος Ἑθνους. Ἀλλ' οἱ ἐν τῇ Βουλῇ πολιτικοί, προεξάρχοντες τοῦ Πετρόμπεη, ἤρνηθησαν ν' ἀναγνωρίσωσι τοὺς δικαίους τούτους τίτλους. Αὐτὸ λοιπὸν ὑπῆρξεν ἡ πρώτη αἰτία ὄλων τῶν κατόπιν ἐμφυλίων ταραχῶν. Διότι οἱ στρατιωτικοὶ βλέποντες ἕκτοτε μὴ ἀναγνωρίζόμενας τὰς ὑπηρεσίας των, περιεφρόνουν τοὺς πολιτικοὺς καὶ ἐπεζήτουν οὐχὶ τὴν διόρθωσιν, ἀλλὰ τὴν ἀνατροπὴν αὐτῶν, ἐκτρεπόμενοι οὕτως καὶ αὐτοὶ τοῦ προορισμοῦ των διὰ τῆς τοιαύτης ἐν ἀλλοτρίοις ἀναμίξεως.

Φθίνοντος λοιπὸν τοῦ 1822 συνεκλήθη νέα πολυμελὲς συνέλευσις, εἰς ἣν ἀπειλητικὰ πλέον ἐνεφανίσθησαν τὰ ἀντίπαλα κόμματα. Ὁ Λόντος καὶ ὁ Κανέλλος ἐφρούρουν τοὺς ἀριστοκράτας, οἱ δὲ στρατιωτικοὶ ὠχυρώθησαν εἰς τὰ Μελιγγίτικα. Τὴν Γορτυνίαν ἀντεπροσώπευον ἐν αὐτῇ οἱ Ἀναγν. Ζαφειρόπουλος, Παπανδρέας Σπηλιόπουλος, Στ. Ψαρούλης, Π. Ἀναγνωστόπουλος, Ι. Βαρδάκης,

Γ. Παπαζαφειρόπουλος, Θ. Λιαρόπουλος καὶ Ν. Λαμπρινόπουλος, προσελήφθησαν δ' ὡς μέλη καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Κανέλλος, Στάϊκος, Γ. Κίτζιος, Ρήγ. Παλαμήδης, Νικ. Δεληγιάννης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης. Ἡ συνέλευσις κατήρτισε τὴν Κυβέρνησιν, ἣς πρόεδρος διωρίσθη ὁ Πετρόμπεης καὶ ἀρχιγραμματεὺς ὁ Μαυροκορδάτος, καὶ ἐπεφυλάχθη ἡ θέσις τοῦ ἀντιπροέδρου εἰς τὸν Κολοκοτρώνην. Διωρίσθη δὲ καὶ τὸ Βουλευτικὸν ὑπὸ τὴν προεδρείαν τοῦ Ὁρλάνδου, μαθητοῦ τῆς Σχολῆς Δημητσάνης, καὶ τὴν ἀντιπροεδρείαν τοῦ Βρεσθένης. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ πολιτικοὶ δὲν ἐνέκριναν τὴν ἀντιπροεδρείαν τοῦ Κολοκοτρώνη, ἀπῆλθεν οὗτος πλήρης ὀργῆς εἰς Σουλίμαν καὶ συνέστησε νέαν Κυβέρνησιν στρατιωτικὴν. Ἔσπευσεν ὅμως τότε παρ' αὐτῷ ὁ φιλόπατρις Κανέλλος καὶ τὸν ἔπεισε δι' ἱκεσιῶν, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀναρχίας καὶ τῶν σπαραγμῶν, νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς Τρίπολιν καὶ λάβῃ μέρος εἰς τὴν Κυβέρνησιν. Πρὸς ἐπίρρωσιν δὲ τῆς εἰλικρινείας του ἀνενέωσε καὶ τὴν μνηστείαν τῶν τέκνων αὐτῶν καὶ ἀντήλλαξαν τότε δακτύλιον ἄρραβῶνα.

Ἄλλὰ δὲν ἐξωμαλύνθησαν ἐντελῶς τὰ πράγματα. Παραιτηθέντος τοῦ Ὁρλάνδου καὶ προκειμένου ν' ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τοῦ Ἀναγν. Δεληγιάννη, ὁ Μαυροκορδάτος καίτοι ἦτο ἡ κεφαλὴ τῆς Κυβερνήσεως, κατώρθωσε καὶ ἐξελέγη ἀντ' ἐκείνου πρόεδρος τῆς Βουλῆς. Τοῦτο ἠρέθισε τὰ πνεύματα καὶ ὁ Μαυροκορδάτος φοβηθεὶς ἔφυγεν εἰς Ὑδραν. Ὅτε δὲ μετ' ὀλίγον ἤσυχοι ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Κανέλλος ἐξῆλθον εἰς τὰς ἐπαρχίας πρὸς συλλογὴν ἐρράνων, αἰφνης ῥῆξις ἐπῆλθεν ἐν τῇ πλατείᾳ τῆς Δημητσάνης. Ἐνεργουμένης δημοπρασίας τῶν Ἐθνικῶν προσόδων, ὁ συγγενὴς τοῦ Πλαπούτα Τζιζαλῆς ἐπλήγωσε δι' ὅπλου εἰς τὸν μηρὸν τὸν Πρόεδρον τῆς Ἐφορείας τῆς Γόρτυνος Ἀνάστον Δεληγιάννην. Καὶ ἔσπευσε μὲν ἐκ Καλαμῶν ὁ

Κολοκοτρώνης καὶ προὔλαβε μεγαλείτερα, ἀλλ' ἡ συμφιλίωσις δὲν ἐπῆλθε.

Μετὰ ταῦτα ἀρχομένου τοῦ 8βρίου τοῦ 1823 διετάχθη ὁ Κολοκοτρώνης νὰ ἐκστρατεύσῃ εἰς Πάτρας καὶ διέταξε τὸν Πλαπούταν νὰ στρατολογήσῃ. Ἄλλ' οἱ πολιτικοὶ τῆς Ἀχαΐας καὶ Καλαβρύτων φοβούμενοι πάλιν μήπως κυριεύων αὐτὰς ὁ Κολοκοτρώνης καταστῇ δικτάτωρ, ἀντέδρασαν καὶ ὁ συγγενὴς αὐτῶν Δημ. Δεληγιάννης ἠμπόδισε τὴν στρατολογίαν τοῦ Πλαπούτα. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐξερράγη. Ὁ Τζιζιραλῆς ἐφονεύθη, ἀπεκόπη δ' ὕβριστικῶς ἡ κόμη θυγατρὸς τινος τοῦ Πλαπούτα. Ἐτέρωθεν ὁ Πλαπούτας ἐλεηλάτησε χωρία τινὰ τῆς Ἀκοβας. Τότε σπεύδει ἐκ Κορίνθου ὁ Κολοκοτρώνης καὶ παραλαβὼν ἐκ Τριπόλεως τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἑσωτερικῶν Α. Μεταξᾶν κατέσβεσε τὴν στάσιν.

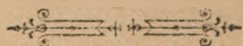
Ἄλλ' ἡ μετάβασις αὕτῃ προκάλεσε τὸν γενικὸν ἐμφύλιον σπαραγμὸν. Διότι ἐν ᾧ ἡ Βουλὴ, ἥς προήδρευεν ἤδη ὁ Βρεσθένης, ἔπαυσε ἀτοπώτατα τὸν ἄνευ ἀδείας δῆθεν μεταδάντα εἰς Γορτυνίαν Μεταξᾶν, ἡ Κυβέρνησις ἠρνήθη ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν παῦσιν. Καὶ ἡ μὲν Βουλὴ ἀπῆλθεν εἰς Ἄργος, ἡ δὲ Κυβέρνησις κηρύξατα τὴν Βουλὴν ἐκτὸς τῶν νόμων διέταξε τὸν φρούραρχον τοῦ Ναυπλίου Πᾶνον νὰ κατὰσχῃ τὰ ἀρχεῖα καὶ τὴν σφραγίδα αὐτῆς. Τούτου τελεσθέντος, ἡ Βουλὴ μαινομένη ἀπῆλθεν εἰς Κρανίδι καὶ ἔπαυσε τὴν ὑπὸ τῆς συνελεύσεως διορισθεῖσαν Κυβέρνησιν καὶ κατήρτισε νέαν ἄνευ δικαιώματος τὴν 6 Ἰανουαρίου 1824 ὑπὸ τὸν Κουντουριώτην καὶ Κωλέτην, οἵτινες διέταξαν τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου καὶ τῆς Τριπόλεως. Ἄλλ' ὁ μὲν Πᾶνος ἠρνήθη νὰ παραδώσῃ τὸ φρούριον εἰς παράνομον Κυβέρνησιν, ὁ δὲ πατήρ του ἐκλείσθη εἰς Τρίπολιν καὶ ἐπολιορκήθη, συντρεξάντων προθύμως κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν Ζαΐμη καὶ Λόντου. Ὁ Πλαπούτας ἔμως καὶ

ὁ Γιαννάκης Κολοκοτρώνης ἔμειναν ἀδιάφοροι, ἀξιοῦντες νὰ διαρρήξῃ ὁ Γέρων πᾶσαν σχέσιν πρὸς τὸν Κανέλλον. Ἐπὶ τέλους συνεφωνήθη νὰ κενώσῃ ὁ Κολοκοτρώνης τὴν Τρίπολιν, κηρυσσομένην οὐδετέραν πόλιν, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ζαΐμης πχρασπονδήσας κατέλαβεν αὐτήν, ἐπανήλθεν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ τὸν ἐπολιόρησε, συλλαβὼν ἀναιμωτεῖ καὶ 300 αἰχμαλώτους. Ἀλλ' εὐτυχῶς ἐπῆλθε συνενόησις καὶ κατέθεσαν τὰ ὅπλα, ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει τοῦ Κολοκοτρώνη νὰ παραδώσῃ τὸ Ναύπλιον εἰς μόνους τοὺς Πελοποννησίους.

Ἀλλ' ἀτυχῶς παραδοθέντος τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ τοῦ Πάνου, ἡ Κυβέρνησις αὐτῆς παρεσπόνδισεν, οὐ μόνον διορίσασα φρούραρχον τὸν ἐκ τῆς Στερεᾶς Φωτομάραν, ἀλλὰ καὶ ἀποκλείσασα αὐθαιρέτως τοὺς ἀμνηστευθέντας παντὸς ἐφεξῆς πολιτικοῦ ὑπουργήματος. Ἀμφότερα ταῦτα ἔρριψαν ἔλαιον εἰς τὴν πυρὰν καὶ ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Λόντος ἐρρίφθησαν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἐκστρατεύσαντος δὲ τοῦ Δικαίου κατὰ τοῦ ἀντάρτου Ἀναστασοπούλου τῆς Τριφυλίας, ἐστάλη πρὸς βοήθειαν αὐτοῦ ὁ Πάνος καὶ ὁ Κανέλλος. Ὁ ἐμφύλιος πόλεμος αὐτῆς ἐξερράγη. Ἡ Κυβέρνησις ἀπέστειλε τὸν Βάσον εἰς Τρίπολιν μὲ 800 καὶ ἐκάλεσεν ἄρωγους πολλοὺς Ρουμελιώτας, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης ἀνεκάλεσε τὸν Πᾶνον, ὅστις ἐστρατοπέδευσε παρὰ τὴν Τρίπολιν καὶ συνῆψέ τινας ἀψιμαχίας μετὰ τῶν Κυβερνητικῶν, βοηθοῦντος καὶ τοῦ Σταΐκου. Τὴν 21 ὅμως Νοεμβρίου, ἐπιστρέφων εἰς Σουλίμναν ἑφιππος, ἐφονεύθη καθ' ὁδὸν παρὰ τὴν κώμην Θάνα, βληθεὶς κατὰ κρόταφον ὑπὸ ἀγνώστων. Ὁ θάνατος τοῦ γενναίου ἐκείνου καὶ εὐέλπιδος στρατιώτου συνετάρaxεν ἅπαντας τοὺς διαμαχομένους. Καὶ ὁ μὲν μέχρι τοῦδε ἀμέτοχος Πλαπούτας ἐρρίφθη ἐν τῷ μέσῳ καὶ ἐπεδίωξε παντὶ σθένει συμβιβασμόν, ὁ δὲ συντετριμμένος ἐκ τοῦ ἀτυχήματος Γέρων ἐδέχθη, ὑπο-

σχεθείσης αὐτῷ ἀμνηστείας, καὶ προσήλθεν εἰς Ναύπλιον, ἵνα προλάβῃ τὰς σφαγὰς τῶν ὁμοφύλων.

Ἄλλ' ἡ Μοῖρα κατεδίωκεν ἔτι τὴν μαχομένην καὶ κινδυνεύουσαν πατρίδα. Ἡ Κυβέρνησις μὴ ἐμβαθύνουσα εἰς αἰτία ριζικά, κατεδίωξε παρ' ἐλπίδα καὶ ἀμειλίκτως τοὺς ἀντάρτας. Ἐν τῷ ὑπερμέτρῳ δὲ αὐτοῦ ζήλῳ ὁ Κωλέτης λεηλατήσας τὴν Ἡλείαν διὰ τῶν Ρουμελιωτῶν, εἰσέβαλεν εἰς τὴν Γορτυνίαν καὶ κατέλυσεν ἐπὶ δέκα ἡμέρας ἐν Λαγγαδίαις εἰς τὸν οἶκον τῶν φυγάδων Δεληγιανναίων. Ἡ κολούθουν δ' αὐτὸν οἱ πλείστοι ἐκ τῶν ὀπλαρχηγῶν τοῦ δευτέρου τμήματος, εἰς οὓς ἡ Κυβέρνησις ἀπένειμεν ἀφειδῶς καὶ παραλόγως διπλώματα στρατηγῶν, ὑποστρατήγων καὶ χιλιάρχων! Αἱ γυναῖκες πᾶσαι ἐκρύφθησαν εἰς τὰ σπήλαια, αἱ δὲ ἔρημοι κατὰ τὸ πλείστον οἰκίαι τῶν Λαγγαδίων διηρπάγησαν ὑπὸ τῶν ρυπαρῶν Ρουμελιωτῶν, οἵτινες θερμαινόμενοι διὰ καιομένου βουτύρου καὶ μαδῶντες τοὺς χοίρους διὰ θερμοῦ οἴνου, ὃν ἤντλουν διὰ καλαθίων, ἐκένωσαν οὕτως ὅλα τὰ βυτία. Διελθὼν δὲ καὶ ἐκ Δημητσάνης, ἔνθα ἐθαύμασε 40 παλληκάρια τοῦ Σπηλιωτοπούλου, ἐπέστρεφεν ὁ Κωλέτης εἰς Ναύπλιον, ἔνθα συνέκέντρωσε τοὺς συλληφθέντας ἢ παραδοθέντας ἀντάρτας. Μόνον ὁ Ζαῖμης καὶ ὁ Λόντος ἐκρύβθησαν. Ἡ δὲ Κυβέρνησις ἐπεσφράγισε τότε τὰ ἀτυχήματα ἐκείνα, διότι ἀντὶ τῆς ἀμνηστεύσεως, ἐφυλάκισεν ἐν Ὑδρᾷ τὸν Κολοκοτρώνην καὶ τέσσαρας ἀδελφοὺς Δεληγιανναίους μετ' ἄλλων προϋχόντων, καθ' ἣν ἀτυχῶς ἐποχὴν, ἀρχομένου τοῦ 1825, ἐγνώσθη ἡ κατὰ τῆς Πελοποννήσου ἐκστρατεία τοῦ τρομεροῦ Αἰγυπτίου Ἰμβραήμ Πασᾶ.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

ΕΠΙΔΡΟΜΑΙ ΤΟΥ ΙΜΒΡΑΗΜ

Ὁ Γέρων ἐλεύθερος. - Τὸ σάρωμα τοῦ Ἰμβραήμ. - Μάχη τῶν Τρι-
κόρφων. - Καταστροφαὶ Γορτυνίας. - Δύο Ἡρωίδες. - Ὁ Κλεφτο-
πόλεμος. - Πτώσις Μεσολογγίου. - Νέα ἔφοδος Ἰμβραήμ. - Λεηλα-
σίαι καὶ συμφοραί. - Σύγκριστις Μανιατῶν καὶ Γορτυνίων. - Τρίτη
ἔφοδος ἐκ τῶν νοτίων. - Ἄλλη ἐκ τῶν βορείων. - Τὸ κάστρο τῆς
Καρύταινας. - Τὸ προσκύνημα. - Καταστολὴ τοῦ μιάσματος. - Ἡ
δημητσάνα ἀπάτητος. - Μόνη ἡ Γορτυνία δὲν προσεκύνησεν. - Ἐ-
ξωσις Αἰγυπτίων. - Ἡ αἰχμάλωτος Χριστίνα.

Εἰς στιγμὴν κρισιμωτάτην, καθ' ἣν ἡ Τουρκία ἡσθά-
νετο τὰς χεῖρας αὐτῆς ἀσθενεῖς, ἵνα καταπνίξῃ τὴν ἐπα-
νάστασιν καὶ ἐζήτει βοήθειαν παρὰ τοῦ Κεδίβου τῆς Αἰ-
γύπτου, ὑποσχομένη τῷ υἱῷ αὐτοῦ Ἰμβραήμ τὴν ἀνεξέ-
λεγκτον καὶ ἰσόξιον Βεζυρδαίαν τῆς Πελοποννήσου, ἡ Ἑλ-
ληνικὴ Κυβέρνησις πελαγοδρομοῦσα οὐ μόνον ἔδενε δι' ἀ-
λύσεων τὰς χεῖρας, αἵτινες ἠλευθέρωσαν καὶ ἐδόξαζαν τὴν
πατρίδα, ἀλλὰ καὶ Πρόεδρον ἑαυτῆς ἔταξε ναυτικόν, τὸν
Κουντουριώτην αὐτεπικληθέντα καὶ Ἀρχιστράτηγον Αὐ-
τοκράτορα καὶ προσέειπεν ἀνέδειξε στρατηγὸν ἕτερον ἄσημον
ναυτικόν, τὸν Σκούρτην. Εἰς μάτην ὁ Κολοκοτρώνης, καθο-
ρῶν μέγαν τὸν ἐξ Αἰγύπτου κίνδυνον, ἀπέστειλεν ἀναρο-
ρὰς ζητῶν ἐλευθερίαν, εἰς μάτην ἡ ἐπαρχία τῆς Γόρτυνος
αὐστηρῶς διεμαρτύρετο. Ἡ Κυβέρνησις κολακεύουσα πρὸς
ἀντιπερισπασμὸν τὸν Πλαπούταν, ἐκήρυξεν αὐτὸν γενικὸν
ἀρχηγὸν τῆς πολιορκίας Πατρῶν, ὃς ἐκείνος ἔσπευσε νὰ
πολιορκήσῃ μετὰ τῶν νέων Γορτυνίων στρατηγῶν καὶ
ὑποστρατῆγων! Ἄλλ' ὁ λάτρης τοῦ Γέροντος Πλα-
πούτας, συναινοῦντος καὶ τοῦ Δικαίου, ἀγερῶχος καὶ εἰ-
λικρινῶς ἀνωμολόγησεν, ὅτι διὰ τὰ παρόντα καὶ μέλλοντα
δεινὰ μόνος ὁ Κολοκοτρώνης ἐμεδείκνυτο Σωτήρ.

Καὶ ἔπρεπε νὰ εἰσβάλῃ ὁ Ἰμβραήμ, νὰ σαρώσῃ ἀμα-
χητὴν τὴν δυτικὴν τοῦ Μωρέως λωρίδα, νὰ πέσῃ ἡρωϊ-
κῶς τὴν 10 Μαΐου εἰς τὸ Μανιάκι ὁ Παπαφλέσσας, μὴ
προφθάσαντος τοῦ Πλαπούτα εἰς βοήθειαν, ἵνα τέλος πρὸ
τοῦ γενικοῦ ἀναδρασμοῦ καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀγωνίας λυθῶσι
τὰ δεσμὰ τοῦ Στρατηλάτου. Τὰ βουνὰ ἀνέκτησαν τὸ ἀγέ-
ρωχον αὐτῶν καὶ δακρύοντες ἐκ χαρᾶς τὸν ἐδέχθησαν οἱ
Πανέλληνες. Ἀλλ' ὅσον ἡ περίστασις ἦτο δεινὴ, τοσοῦτον
ἡ Κυβέρνησις ὑπέβλεπεν αὐτόν. Ἡ πρώτη καὶ σωτηρία
πρότασις τοῦ νὰ πυρπολήσωσιν ὡς ἄλλην Μόσχαν τὴν
Τρίπολιν, ἵνα μὴ εὗρῃ κέντρον ἐνεργείας ὁ Ἰμβραήμ ἀπ-
ερρίφθῃ! Ὅτε δὲ διατάξας γενικὴν στρατολογίαν ὁ Γέρων
ἔσπευσε μετὰ 10 χιλ. ἀνδρῶν εἰς τὰ Δερβένια τοῦ Λεον-
ταρίου καὶ ὠχύρωσεν αὐτά, ὁ Ἰμβραήμ ἀνῆλθεν ἀπρό-
πτως δι' ἄλλης ὁδοῦ, τῆς ἀποτόμου Σιρόκας τῆς Πολιανῆς,
καὶ ἐπηκολούθησεν ἡ μάχη τῆς Τραμπάλας, μεθ' ἣν οἱ
Ἕλληνες ὑπεχώρησαν εἰς Καρύταιναν, ἀφέντες τὴν ὁδὸν
ὀρθάνοικτον εἰς τὸν ἐχθρόν.

Ὁ Ἰμβραήμ τότε εἰσῆλθεν ἀνενόχλητος εἰς Τρίπολιν
καὶ ἐκεῖθεν ἔκτοτε εἰσέδαλλεν ὡς ἀπὸ ὀρμητηρίου εἰς πᾶ-
σας τὰς ἐπαρχίας, λεηλατῶν καὶ σφάζων! Καὶ ἐσκέφθη
μὲν ὁ Κολοκοτρώνης, ἀνασυντάξας τὰ στρατεύματα, νὰ
πολιορκήσῃ τὴν Τρίπολιν, ἰδρύων καὶ τακτικὸν στρατόν,
ἀλλὰ προῦλαβεν αὐτὸν ἡ μάχη τῶν Τρικόρφων. Κατὰ
ταύτην ἐπολέμησεν ἀνδρειότατα τὸ Γορτυνιακὸν σῶμα τοῦ
Γενναίου, ἀλλ' ἀποκλεισθέντος τοῦ Πλαπούτα διὰ τοῦ ἱπ-
πικοῦ ἐν Βαλτετσίῳ καὶ ὑποχωρησάντων πρώτων τῶν Κα-
λαβρυτινῶν, ἐπῆλθεν ἡ γενικὴ φυγὴ πρὸς τὰ ὄρη ἐκ τοῦ
πυροβολικοῦ καὶ τῶν Αἰγυπτίων ἱππέων. Κατὰ τὴν τρο-
μερὰν ἐκείνην μάχην ἐφονεύθησαν 110 Γορτύνιοι, ἐν οἷς
καὶ οἱ πολῦτιμοι ὀπλαρχηγοὶ Γ. Δημητρακόπουλος, Ν.
Ταμπακόπουλος, καὶ ὁ ἡρωϊκὸς Παπκοταθούλης. Ἐκεῖ

ἐφονεύθη ἐξηκοντούτης καὶ ὁ πρόπαππός μου Ἰωάννης καὶ 12 Δημητσανῖται.

Μετὰ τὴν φονικὴν ἐκείνην μάχην εἰσέβαλεν εὐθὺς ὁ Ἰμβραήμ διὰ τριῶν ὁδῶν, ἵνα τιμωρήσῃ τὴν Γορτυνίαν. Ὁ Πλαπούτας ὑποχωρεῖ ἐξ Ἀλωνισταίνης, ἡ Βυτίνα κενοῦται καὶ ὁ Κολοκοτριώνης ἀπὸ τοῦ Ἀργυροκάστρου τῶν Μαγουλιάνων θαυμάζει τὴν καταπληκτικὴν ταχύτητα τοῦ ἐχθροῦ, διαλύει τὸ στρατόπεδον καὶ προτρέπει εἰς πάντας τὴν ἐκ τῶν ἐνόντων σωτηρίαν. Πανικὸς κατέλαβε τὸν κόσμον. Τὰ σπήλαια καὶ τὰ δάση καὶ αἱ μοναὶ ἐπληρώθησαν κειμηλίων καὶ γυναικοπαίδων, ἀλλ' οἱ ἰχνηλατοῦντες Αἰγύπτιοι, τῇ συνδρομῇ τῶν ἄλλοτε ἐντοπίων Τούρκων, ἀνακαλύπτουσι τὰ κρησφύγετα καὶ σφάζουσι καὶ δηροῦσι καὶ αἰχμαλωτίζουν. Τότε ὁ Ζαχαριάδης ἔφερεν εἰς Λαγγάδια τὴν περὶ Ἀγγλικῆς προστασίας ἀναφορὰν καὶ ἀφοῦ ὑπεγράφη παρὰ πάντων καὶ τοῦ Κολοκοτριώνη, ὡς Γεν. Ἀρχηγοῦ ὅλων τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων, τὴν ἐπέδωκεν εἰς τὸν ἐν Ζακύνθῳ Ἀρμολογὴν μετὰ τοῦ ἱατροῦ Κ. Πελοπίδα καὶ τοῦ Καλ. Καστόρχη. Μετὰ ταῦτα ἕκαστος τῶν ἀρχηγῶν ἐφρόντισε νὰ ἐξασφαλίσῃ ὡς ἡδύνατο κάλλιον τὴν οἰκογένειάν του.

Ὁ δὲ Ἰμβραήμ πυρπολήσας τὴν Βυτίαν ὁδεύει πρὸς τὰ Μαγούλιανα, ἐν ᾧ ἀπόσπασμα εἰσβαλὼν εἰς τὴν Μονὴν Κερνίτσης ἀπεκρούσθη, ἀπολυθείσων κατ' αὐτοῦ καὶ τῶν μελισσῶν. Τὴν 3 Ἰουλίου 1825 ἔκαυσε τὰ Λαγγάδια, προσέβαλεν ἀνεπιτυχῶς τοὺς ἐν Κοκκινοβράχῳ ὀχυρωθέντας καὶ λεηλατήσας τὴν Ἡραίαν ἀπῆλθεν εἰς Τρίπολιν, ἀπάγων ἄπειρον λείαν καὶ αἰχμαλώτους γυναῖκας καὶ παῖδας χωρὶς νὰ θίξῃ τότε ἐκ τῆς Γορτυνίας τὰ ἐκείθεν τοῦ Λάδωνος, τὴν Δημητσάναν, Στεμνίτσαν καὶ Καρύταιναν. Ἀναφέρονται δὲ καὶ δύο Γορτυνίδων ἥρωισμοί. Ἡ ἐκ Δημητσάνης Τρισεύγενη Καζῆ, σύζυγος τοῦ Π. Δεληβοριά

ἔρριψε, κατὰ τὸν Οἰκονόμου, τὰ δύο τέκνα τῆς εἰς τὸν Λάδωνα καὶ κατόπιν ἐπνίγη καὶ αὕτη, ἵν' ἀποφύγη τὴν αἰχμαλωσίαν. Ἐπίσης δὲ καὶ ἡ Ἑλένη Διαροπούλου ἡσπασθη τὸ τέκνον τῆς καὶ κατεκρημνίσθη μετ' αὐτοῦ ὡς νέα Σουλιῶτις εἰς τὸν Κότρωνα, ἵνα σωθῇ ἐκ τῶν διωκόντων αὐτὴν Ἀράβων, τὸ τέκνον ὅμως ἀναρτηθὲν ἐκ τινος κλάδου ἐσώθη καὶ ζῇ ἀκόμῃ.

Μετὰ τὸν διασκορπισμὸν ἐκείνον ἀντὶ ἀποθαρρύνσεως ἀνέλαμψε τοῦ Κολοκοτρώνη ἡ μεγαλοφυΐς καὶ ἀκατάβλητος δρᾶσις. Δι' ἀνταρτικῶν ἀοράτων σωμάτων, πανταχόθεν ἐπιτιθεμένων, ἐπείξεν ἀφορήτως τὸν τακτικὸν στρατὸν τοῦ Ἰμβραήμ. Καὶ οὕτως ἤρξατο ὁ περίφημος κλεφτοπόλεμος, ὅστις ἔφερε τὸν Αἰγύπτιον εἰς ἀπόγνωσιν, μὴ δυνάμενον νὰ ὑποτάξῃ τὴν χώραν, καίτοι οὐδεμία προῦβάλλετο αὐτῷ ἐκ τοῦ συστάδην ἀντίστασις. Ὁ Γενναῖος καὶ ἑπλαπούτας παρηκολούθουν πανταχοῦ μετὰ τοῦ Νικηταρά τὸν Ἰμβραήμ, εἰς τὰ Καλάβρυτα, εἰς τὴν Μάνην, εἰς τὴν Μεσσηνίαν. Δέκα πέντε χιλιάδες Πελοποννήσιοι ἐβάδιζον ἐκ τῶν πλαγίων αὐτοῦ, ὡς σταυραστοὶ ἀπὸ κορυφῆς εἰς κορυφὴν τῶν βουνῶν. Ἀρχηγὸς τῶν ὄρειων Γορτυνίων εἶχε ταχθῇ ὁ Ἀντώνιος Κολοκοτρώνης. Πρῶτος ἤρως τοῦ κλεφτοπολέμου ὑπῆρξεν ὁ Γορτύνιος Ἀδάμ Κορέλλας ὁ διηνεκῶς ἐξ ἐνέδρας φρονεύων, προσέτι δὲ καὶ ὁ Κλῆς ἐκ Στεμνίτης καὶ ὁ Στάϊκος ἐκ Ζατούνης.

Ἀπελπισθεῖς ὁ Ἰμβραήμ περὶ τῆς ὑποταγῆς τοῦ Μωρέως ἀπῆλθε τὸν ὄθριον τοῦ 1825 εἰς Μεσολόγγιον, ὅπερ ἐπολιόρκει μάτην ὁ Κιουταχῆς. Ἀλλ' ἡ ὀφρὺς καὶ τοῦ ἀλαζόνος Αἰγυπτίου κατερρίφθη ὑπὸ τῆς γενναίας φρουράς, ἣτις τέλος στερηθεῖσα τῶν πάντων ἐπεχείρησε τὴν περιάλητον ἐκείνην ἔξοδον τῆς 12 Ἀπριλίου 1826, ἧς ὁμοίας ἐλαχίστας εἶδεν ὁ κόσμος. Ἡ εἰδησις τῆς πτώσεως τοῦ Μεσολογγίου κατεπτόησε τὴν Γ'. Ἑθν. Συνέλευσιν

ἐν Ναυπλίῳ, εἰς ἣν ἀντεπροσώπευον τὴν Γορτυνίαν οἱ Ἄναγ. Δεληγιάννης, Α. Ζαφειρόπουλος, Π. Δημητρακόπουλος, ὁ Ἄναγν. Παπαγιαννακόπουλος, Σ. Σπηλιωτόπουλος καὶ Θ. Κολοκοτρώνης. Μετὰ δὲ τὴν ὑπὸ μόνου τοῦ Κολοκοτρώνη ἐγκαρδίωσιν, διωρίσθησαν ὁ Καραϊσκάκης ἀρχηγὸς τῆς Στερεᾶς καὶ δύο ἐπιτροπαί, ἡ μὲν ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως, ἐν ἣ ὁ Ἄναγ. Δεληγιάννης, ἡ δ' ἐπὶ τῶν διπλωματικῶν διακανονισμῶν τοῦ Ἐθνικοῦ ζητήματος, ἧς ἐξελέγη πρόεδρος ὁ Γερμανός.

Ὁ δὲ Ἰμβραῆμ ἀποβιβασθεὶς τότε καὶ διαιρέσας ἐν Πάτραις τὸν στρατὸν αὐτοῦ, τὸ μὲν ἡμῖς ἔστειλε δι' Ἡλείας εἰς Μεθώνην, αὐτὸς δὲ δὴν τὴν ἐπαρχίαν Καλαβρύτων ἔφθασεν εἰς Τρίπολιν. Νέος πανικὸς κατέλαβε τοὺς δυστήνους Μωραΐτας. Πάντες ἀσφαλίζοντες τὰς οἰκογενείας αὐτῶν, σπεύδουσιν εἰς τὰ στρατόπεδα τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἄλλ' ὁ Ἰμβραῆμ πρὸς βιαίαν διάλυσιν αὐτῶν στέλλει ἄγρια ἀποσπάσματα εἰς ὅλας τὰς ἐπαρχίας. Ἐν τοιούτῳ ἔκαυσε πάλιν τὴν Βυτίαν, ἔφθασεν εἰς Ἀκοβαν, διέβη τὸν Λάδωνα, ἐλεηλάτησε τὴν Θέλπουσαν καὶ ἀπήγαγε χιλιάδας προβάτων καὶ κτηνῶν. Ἄλλ' ὁ Πλαπούτας ἐνεδρεύσας εἰς Σέρβου ἔτρεψε τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν παρὰ τῆς γρηᾶς τὸ Διάτελον καὶ ἤρπασε τὴν λείαν, ἐν ᾗ ὁ μέγας Γέρων διέτρεχεν ἀκαταπόνητος ὅλην τὴν Πελοπόννησον.

Ὁ Ἰμβραῆμ τὸν Μάιον ἐτρέπη εἰς Μεσσηνίαν καὶ ἀπειράθη νὰ προσβάλῃ τὴν Μάνην. «Τότε δὲ μόνον, λέγει ὁ Γερβίνος (Β', 253) οἱ Μανιάται, οἵτινες μέχρι τοῦδε ἐλάχιστα μόνον δείγματα τῆς πολεμικῆς αὐτῶν εἶχον δώσει καὶ χεῖριστα εἶχον ἐκπληρώσει τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκόν των, ἀνεζωπύρησαν πάλιν τὴν ἐξαφραμισθεῖσαν τῆς ἀνδρείας των φήμην, προσβαλλόμενοι ἐν αὐτῇ τῇ ἰδίᾳ πατρίδι». Ἀποκρουσθεὶς δὲ τότε ὁ Ἰμβραῆμ, ἐπέστρεψεν εἰς

Τρίπολιν, ἀλλὰ τὸν Ἰούλιον εἰσέβαλε πάλιν, εὔρε δ' ἐκεῖ πλέον καὶ τὸν Κολοκοτρώνην μετὰ δισχιλίων καὶ ἐπέστρεψε κατησχυμένος καὶ διαρκῶς προσβαλλόμενος ἐκ τῶν πλαγίων ὑπὸ τοῦ Γενναίου καὶ τοῦ Πλαπούτα.

Τότε κατασκηνώσας ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Καρυταίνης ἐπεχείρησε λυσσώδη ἔφοδον ἐκ τῶν νοτίων κατὰ τῆς Γορτυνίας. Ἀλλὰ τὸ ἀπόσπασμα ἀποκρουσθὲν εἰς Κουρουνιοῦ, ἀπετράπη καὶ τῆς πρὸς Ἡραίαν ὁδοῦ ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀτσιχώλῳ Κολοκοτρώνη, καὶ τότε ὤρμησε διὰ τοῦ ρεύματος τοῦ Λουσίου, ἐπυρπόλησε πολλὰς οἰκίας τῆς Στεμνίτης καὶ ἔφθασε μέχρι τῶν βράχων τῶν Μονῶν Φιλοσόφου καὶ Προδρόμου, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπεσύρθη ἄπρακτον. Ὁ δὲ Ἰμβραῆμ πυρπολήσας καὶ τὴν Καρύταιναν ἐπέστρεphen εἰς Τρίπολιν. Ἀλλ' ἡ μῆνις αὐτοῦ κατὰ τῆς Γορτυνίας δὲν ἔπαυσε καὶ μέγα ἀπόσπασμα, ἀποκρουσθὲν παρὰ τοῦ Γενναίου εἰς Ἀρκουδόρεμμα, διεδέξατο νέον ἰσχυρότερον, ὅπερ διὰ Λεβιδίου εἰσβαλὼν συνεπλήρωσε τὴν πυρπόλησιν τῆς Βυτίνης καὶ τῶν πέριξ, ἔκαυσε τὸ Βυζίκιον καὶ τὸ Σούντου, ἀλλ' ἀκοῦσαν ἐν Λαγγαδίοις μέγαν ὑπόγειον κρότον ἐπανῆλθεν, ὥς λέγεται, ἐκ τρόμου εἰς Τρίπολιν, διασκορπισθέντων τότε καὶ τῶν Ἑλλήνων ἐκ φόβου.

Τὸν Αὐγουστον ὅμως ἐπιστρέψας ὁ Ἰμβραῆμ ἐκ Κυνουρίας καὶ Μάνης, ἐξέδραμεν αὐτοπροσώπως εἰς τὰ Καλάβρυτα καὶ τὴν Μονὴν τοῦ Ἀγιοπατέρα, ἔστειλε δὲ πάλιν ἀπόσπασμα, ὅπερ ἐλεηλάτησεν ἀνηλεῶς ὀλόκληρον τὴν βορείαν Γορτυνίαν. Καὶ οἱ μὲν ἀδελφοὶ Δεληγιάνναι ἀπέκρουσαν αὐτὸ καθ' ἑλὼν τὸν Σεπτέμβριον, ἀλλ' ἡρωϊκωτάτῃ ἀντετάχθη ἄμυνα ἐν τῇ Μονῇ τοῦ Ἀγίου Νικόλα, παρὰ τὸ Βαλτεσινίκον, εἰς ἣν εἶχον κλεισθῇ 2,000 ψυχαὶ ἐκ Βυτίνης, Δημητσάνης, Λαγγαδίων καὶ Μαγουλιάνων μετὰ τοῦ Μπούκουρα. Ὁδηγηθέντες δ' οἱ Τοῦρκοι ἄνωθεν τῶν βράχων καὶ μὴ θυνάμενοι νὰ πυροβολήσωσιν, εὔρον

ὁπλὴν καὶ ἐκείθεν ἔρριπτον ἀνημιμένον θεῖον καὶ πυρίτιδα, ἐκρέμων δὲ διὰ σχοινίων καὶ στρατιώτας, οὓς οἱ ἔγκλειστοι ἐφόνευον. Ἀπελπισθέντες δ' οἱ πολιορκηταὶ ἀπεστέγασαν ὅλας τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου καὶ ἔρριψαν τὰ ξύλα εἰς σωρούς, ἀλλὰ καὶ τούτων ἡ πυρπόλησις οὐδεμίαν ἐπέφερε ζημίαν εἰς τὴν Μονήν. Τότ' ἐπεχειρήθη ἔφοδος ἀλλ' ὁ Γ. Παναγούλιας ἐπυροβόλησε πρῶτος καὶ ἐφόνευσε τὸν ἀρχηγόν, μεθ' ὃ τὴν πρῶτον οἱ λοιποὶ μὴ δύνηθέντες νὰ πορθήσωσι τὴν Μονήν, ἐπυρπόλησαν τὸ χωρίον καὶ ἀπῆλθον διὰ Ποδογορᾶς εἰς Τρίπολιν μετὰ πολλῆς λείας.

Τότε ὁ Γενναῖος πρὸς ἀσφάλειαν τῆς Γορτυνίας, ἐπεχείρησε λήγοντος τοῦ 1826, τῇ ἀπαιτήσῃ τῶν τριῶν πέριξ ἐπαρχιῶν, τὴν διόρθωσιν καὶ ὀχύρωσιν τοῦ φρουρίου τῆς Καρυταίνης, ὅπου εὔρε καὶ τέσσαρα Μάσκουλα, ὧν ἡ φήμη, παρασταθέντων δῆθεν ὡς πυροβόλων, ἐνέπνευσεν ἐνδοιασμοὺς καὶ εἰς αὐτὸν τὸν Ἰμβραήμ, ὅστις μεταξὺς εἰς Μεσσηνίαν δὲν ἔθιξε τότε τὴν Γορτυνίαν. Ἀλλὰ συγχρόνως ἠλλαξε τακτικὴν. Μὴ δυνάμενος νὰ καταστείλῃ τὸν κλεφτοπόλεμον διὰ τῆς ῥομφαίας καὶ τοῦ πυρός, ἐκήρυξεν εἰς πάντας ἀμνηστειὰν καὶ προσοικειωθείς ἐν Πάτραις τὸν περιβόητον Νενέκον, ἐκάλεσε τὰς ἐξηντηλήμενας καὶ φθινούσας ἐπαρχίας εἰς προσκύνημα.

Ἐξαπλωθέντος δὲ καταπληκτικῶς τοῦ μιάσματος, ἤνοιξε νέον στάδιον δράσεως καὶ δόξης εἰς τὸν μέγαν Στρατηλάτην, ὅστις ἀνέλαβε τὸν γιγάντιον ἀγῶνα, νὰ σχίσῃ ὅλα τὰ προσκυνοχάρτια τῶν ὑποτασσομένων ἐπαρχιῶν καὶ νὰ ἐξεγείρῃ πάλιν αὐτὰς κατὰ τοῦ τυράννου, ἵνα συντηρήσῃ ὑπερανθρώπως τὴν σχεδὸν κατασταλεῖσαν ἐπανάστασιν. Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἐπέτυχε θαυμασίως, τῇ βοήθειᾳ τοῦ ἀεικινήτου Πλαπούτα καὶ τοῦ Γενναίου, ἐπιστρέψαντος ἐκ τῆς εἰς Ἀττικὴν μετὰ 1000 Γορτυνίων ἐκστρατείας πρὸς βοήθειαν τοῦ Καραϊσκάκη, φονευθέντος

πρῶτως ἐν τῷ Φαληρρικῷ πεδίῳ. «Ἐν τούτοις αἱ ἐπαρχίαι Πατρῶν, Πύργου, Γαστούνης, Αἰγίου, Καλαβρύτων ὑπετάγησαν, κατὰ τὸν Μένδελων, ἀλλ' ὁ Κολοκοτρώνης ἀντενῆργει ἀπειλῶν τοὺς ὑποταχθέντας διὰ πυρὸς καὶ μαχαίρας». «Ἐν τῷ μεταξὺ δέ, γράφει ὁ Σπηλιάδης (Γ'. 349) πολλοὶ τούτων ἔγραψαν καὶ πρὸς τοὺς Γορτυνίους νὰ συνέλθωσιν εἰς Κοντοβάζαιναν καὶ συσκεφθῶσι περὶ ὑποταγῆς, ἀλλ' οἱ Γορτύνιοι δὲν ἐδέχθησαν».

Μένεα πνέων δὲ διὰ ταῦτα ὁ Ἰμβραῆμ ἐμελέτησε νέαν ἐπιδρομήν. Καὶ τρομερὸν ἀπόσπασμα διελθὼν τὸν Ἰούνιον τοῦ 1827 διὰ τῆς γεφύρας τῆς Κυρᾶς ἔκαυσε τὰ Λαγγάδια καὶ πάντα τὰ πέριξ καὶ κατεσκήνωσεν εἰς τὰς πηγὰς τοῦ Λουσίου, μελετῶν νὰ καύσῃ τὴν Δημητσάναν, Στεμνίτσαν καὶ τὴν Καρύταιναν. Ὁ Γενναῖος ὠχυρώθη εἰς τὸ κάστρον τῆς Δημητσάνης, ὅτε δὲ ἀνιχνευτικὸν σῶμα ἔκαυσε τὸ Ζυγοβίστιον, καὶ ἔδραμε πρὸς τὴν Δημητσάναν, ὃ μὲν Παπαθανάσης ἐφόρευεν ἐνεδρεύων τὸν ἀρχηγὸν, πολλοὶ δὲ ἀπὸ τοῦ ἁγίου Ἡλίου ἐκραύγασαν «φωτιάστῆς μίνες!» καὶ οἱ Τούρκοι νομίσαντες πραγματικὴν τὴν ὑπαρξιν ὑπονόμων πυρίτιδος ἀπесύρθησαν, χωρὶς νὰ πατήσωσι τὴν πόλιν, εἰς τὴν Καρκαλοῦν. Τὴν νύκτα δὲ ὁ Γενναῖος μετὰ τῶν Δημητσανιτῶν καὶ ὁ Πλαπούτας ἐξ Ἀρτοζήνου καὶ πλῆθος ποιμένων ἐξ ὅλων τῶν διευθύνσεων ἦναψαν πυρὰς εἰς τὰς πέριξ κορυφὰς καὶ ἐπυροδόλουν κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐπὶ ποδὸς διανυκτερεύσαντες καὶ νομίζοντες ὅτι ἐκυκλώθησαν, ἀπῆλθον τὴν πρωΐαν εἰς Τρίπολιν, ἀφέντες ὅλην τὴν λείαν καὶ σπουδαιοτάτας ἐκ τῶν πλαγίων ὑποστάντες καθ' ὁδὸν ζημίας. «Ἡ ἀντίστασις αὕτη, κατὰ Μένδελων ἐματαίωσε τὴν προσβολὴν τῆς Καρυταίνης καὶ ὁ λαὸς ἤρχισε ν' ἀναπνέῃ πάλιν».

Ἐν τούτοις τὸ προσκύνημα ἤρξατο πάλιν. Ὁ Νενέκος μετὰ τοῦ Δελῆ Ἀχμέτ καὶ διὰ τῆς βίας καὶ δι' ὑποσχέ-

σεων επέτειναν τὸ μίasma εἰς τὰς δυτικὰς ἐπαρχίας καὶ εἰς Ἱμβραήμ εἰς Μεσσηνίαν. Τότε ὁ Γέρων οὐ μόνον ἐξέδιδε διὰ τοῦ γραμματέως αὐτοῦ Π. Κόκαλη μυριάδας διαταγῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοπροσώπως ἔσπευδε πανταχοῦ πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ αἵσχους. Ὁ Γενναῖος ἐμάστισε τὴν ἐπαρχίαν Πύργου καὶ τὰ περίξ, ὁ Πλαπούτας ἐνίκησε τὸν Δελῆ Ἀχμέτ εἰς τὴν Καυκαριάν. Ἀλλ' ὁ ἀνένδοτος Ἱμβραήμ διέταξε τότε νὰ μετριασθῶσι μὲν αἱ βιαιοπραγαὶ κατὰ προσώπων, τσεκοῦρι ὅμως καὶ φωτιά! Νὰ μὴ μείνῃ δένδρον, νὰ μὴ σωθῇ οἰκία εἰς τὴν χώραν! Καὶ τὸ τρομερὸν ἔργον ἤρξατο ἀπὸ τῆς Μεσσηνίας καὶ ἐξηπλοῦτο. Ἀλλὰ καὶ πάλιν, ὡς βεβαιοῦται ἱστορικῶς, οἱ προσκυνημένοι Καλαβρυτινοί, Πατραῖοι, Πύργιοι καὶ Φαναρίται, ἔγραψαν πρὸς τὸν Ἱμβραήμ. «Μὴ μᾶς τυραννῆς! Θέλομεν νὰ μείνωμεν πιστοὶ εἰς τὴν ὑποταγὴν, ἀλλὰ πάσχομεν τὰ πάνδενα ἀπὸ τοὺς Καρυτινοὺς καὶ τὸν Κολοκοτρώνη. Ὅσω ἢ Καρύταινα εἶνε ζωντανή, τὸ προσκύνημά μας οὔτε ὠφελεῖ οὔτε στερεώνεται.»

Ἐκπληκτος καὶ μαινόμενος ὁ Ἱμβραήμ σπεύδει εἰς τὴν Ζαχάρων, καὶ ἐκεῖθεν διατάσσει αὐστηρότατα ὅλας τὰς προσκυνημένας ἐπαρχίας νὰ δράμωσι μετ' αὐτοῦ πανστρατιᾷ πρὸς πλήρη ἐξόντωσιν τῆς μόνης μὴ προσκυνησάσης καὶ τῆς μόνης κωλυούσης τοὺς ἄλλους μετὰ τόσας λεηλασίας καὶ καταστροφὰς Γορτυνίας, ἧς οἱ κάτοικοι, προθύμως καὶ ἀμισθὶ πάντοτε στρατευόμενοι καὶ διατρέχοντες ὑπόπτειροι ὅλην τὴν χώραν, εἶχον διὰ μόνην τὴν τελευταίαν ταύτην περίοδον ἐξοδεύσῃ 900 χιλ. γρόσια πλὴν τῶν εἰσόδος δαπανῶν, ἅτινα πάντα ἀνεγνώρισε καὶ ἡ Δ'. Ἔθν. Συνέλευσις. Εὐτυχῶς ἡ εὐφυΐα, ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ Μεγάλου Στρατηλάτου καὶ τὴν ἐκστρατείαν ἐματαίωσε καὶ τὸ προσκύνημα ἐμετρίασε καὶ τὸν Ἱμβραήμ περιώριζεν εἰς Τριφυλλίαν, στενοχωρούμενον καὶ

ὑπὸ τῶν τριῶν προστατίδων Δυνάμεων! Ἐπακολουθησάσης δὲ τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1827 τῆς περιφήμου ναυμαχίας τοῦ Ναυαρίνου, ἐκρίθη ὀριστικῶς ὁ ἀγὼν καὶ μετ' οὐ πολὺ, ἀφιχθέντος τοῦ Κυβερνήτου Καποδίστρια, ἐξώσθησαν οἱ Αἰγύπτιοι ἐξ ὅλων τῶν φρουρῶν, τῇ συνδρομῇ τῶν Γαλλικῶν στρατευμάτων τοῦ Μαιζών.

Τὰς ἐν Γορτυνίᾳ δηώσεις τοῦ Ἰμβραήμ ἀπεμνημόνευσε τὸ ἀκόλουθον ᾠσμα, ἐπὶ πολλὰς δεκαετηρίδας ψαλλόμενον αὐτόθι μετὰ φρίκης:

Βουνὰ τῆς Ἀλωνίσταινας καὶ τῆς Ἐπάνω Χρέπας
Γιατὶ βουρκώσατε πολὺ, γιατί' εἰστ' λυπημένα
Μὴ σὰς ἐφύσηξε βορριάς, κἄνα κακὸ χαλάξι;
— Δὲν μᾶς ἐφύσηξε βορριάς οὔτε κακὸ χαλάξι·
Μπραῆμ Πασᾶς μᾶς πολεμᾷ μὲ τοὺς στραθαπαῖδες
Δέκα χιλιάδες τακτικοί, ἔξη καθαλλάρια.
Πῆραν τὴν Ἀλωνίσταινα, σκλαῖωσαν τὴν Βυτίνα
Ἐπῆγαν στὰ Μαγούλιανα, περάσαν στὰ Λαγγάδια
Πῆραν μανοῦλες μὲ παιδιὰ, γυναῖκες ἀπ' τοὺς ἄντρες...
Ἐκεῖ ν' ἀκεῦστε κλάυματα, δάκρυα καὶ μοιρολόγια
Κλαῖνε μανάδες γιὰ παιδιὰ, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες!

Παθητικώτατα ἐπίσης ἐφάλλετο καὶ τὸ περίφημον μοιρολόγι τοῦ στρατάρχου Δελῆ Ἀχμέτ, θρηνοῦντος τὴν ἐκ Νεμνίτσης ὠραίαν αἰχμάλωτον Χριστίναν, κόρην τοῦ Πάνου Ἀναγνωστοπούλου, ἣτις καίτοι ἐλατρεύετο παρ' αὐτοῦ καὶ εἶχεν ἀποκτήσει καὶ τέκνον, ἐγκατέλιπε καὶ τοῦτο καὶ τὸν Πασᾶν καὶ ἔσπευσε πρὸς τὸν πατέρα τῆς κατὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν αἰχμαλώτων. Ἰδοὺ οἱ θρήνοι τοῦ Πατᾶ:

Νὰ τό. ξευρα Χριστίνα μου ποῦθελε νὰ σὲ πάρουν
Δὲν σ' ἔστειλν' ἀπὸ τῇ στεργᾷ, παρ' ἀπὸ τοῦ πελάγου...
Σ' ἔστειλνα στὴν Ἀρβανιτιά καὶ στ' Ἀρβανιτοχώρια,
Ὅπου εἶχα Πύργο γυάλινο γιὰ νὰ σὲ βάλω μέσα
Νὰ σὲ βουτῆξω στὸ φλωρὶ καὶ στὸ μαργαριτάρι...

Νὰ γύριζ' ὁ Ντουνιᾶς τροχὸς σὰν πῶς γυρίζ' ἡ βίδα,
Νὰ ἐρχόμουν πίσω στὸ Μωρηὰ κι' ἀγνάντιο στὴ Νεμνίτσα
Νὰ σ' ἔβλεπα Χριστίνα μου πῶς στρώνεις πῶς κοιμᾶσαι...
... Στὴν Πάτρα κἂν νὰ σμίγαμε, ἐκεῖ ἄς ἀνταμωθοῦμε
Νὰ σ' ἔβλεπα Χριστίνα μου κι' ἄς πέθαινα ὁ καῦμένος.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΒΔΟΜΗ
ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ

1829 — 1899 Μ. Χ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.
ΑΝΤΙ ΤΟΥ ΜΑΝΑ ΧΟΛΗΝ

Ἀνάστασις ἐν τῇ πτώσει. — Κολοκοτρώνης καὶ Καποδίστριας. — Ὁ
Ψαλούτας εἰς Μόναχον. — Ὅθων καὶ Ἀντιβασιλεία. — Καταδίκη
Κολοκοτρώνη καὶ Ψαλούτα εἰς θάνατον. — Μεσσηνιακὴ ἐπανάστα-
σις. — Τὰ τέκνα τοῦ Γ. Ψαλούτα. — Ἀστοργία πρὸς τὴν Σχολὴν
Δημητσάνης. — Βαραμέλῃσις Γορτυνίας.

Ἡ Πατρίς εἶχεν ἤδη ἀναστῆ. Ὁ κυβερνήτης ἔχων εἰς
τὸ πλευρὸν αὐτοῦ ὡς ἱσάδελφον τὸν Κολοκοτρώνην ὠδή-
γει τὸ σφάλον σκάφος ἐν μέσῳ τῶν σκοπέλων τῆς ἀπο-
ρίας καὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ ζυγοῦ. Ἡ μεγάλη γεννεὰ τῶν
Τουρκομάχων εἶχε καταθέσῃ τὰ ὅπλα. Καὶ καταλλήλως
χαιραφειτουμένη ἀνέταλλε νέα νευρώδης καὶ ἰσχυρὰ γεννεὰ,
τὰ τέκνα τῶν Τουρκομάχων, ὀργῶντα πρὸς τὸν πολιτι-
σμόν, πρὸς τὰ γράμματα, πρὸς τὰς τέχνας, πρὸς τὴν Με-
γάλην Ἰδέαν. Ἡ Γορτυνία ἐν τούτοις κατέκειτο ἐξησθενη-
μένη καὶ κατερειπωμένη ἐκ τοσούτων συμφορῶν καὶ εἰς
μάτην ἐπέζητησε κυβερνητικὴν ἀρωγὴν διὰ τὰς ἀνυπολο-
γίστους θυσίας της. Ἡ ἀναφορὰ τῶν πληρεξουσίων της
ἐτέθη εἰς τὰ ἀρχεῖα, καίτοι συνεστήθη θερμῶς ὑπὸ τοῦ
Καποδίστρια, οὐδὲν δ' ἀπεδόθη αὐτῇ.

Ἄλλ' ἀτυχῶς καὶ αὐτὸς ὁ στύλος τῆς ἀναγεννήσεως,
ὃ οὐδέ λεπτόν ποτὲ δεχθεῖς ὡς μισθὸν Κυβερνήτης, ἔπεσε
θύμα χειρῶν δολοφόνων τὴν 27 Ὀδρίου 1831. Ὁ Κολο-

κοτρώνης σπεύδει ἐκ Τριπόλεως, σχηματίζει τριμελῆ ἐπιτροπὴν καὶ ἐπιβάλλει τὸν Αὐγουστῖνον Καποδίστριαν προσωρινὸν Κυβερνήτην. Ἀναρχία ἔμως ἐδασίλευσεν εἰς τὸ Κράτος. Ὁ Βλαχόπουλος μετὰ τάγματος Ρουμελιωτῶν ἐληλάτησε τὴν Ἡλείαν καὶ τῷ 1832 εἰσέβαλεν εἰς Γορτυνίαν. Ἄλλ' οἱ Δημητσανῖται ἀπέτρεψαν αὐτὸν νὰ προσεγγίσῃ εἰς τὴν πόλιν των καὶ ἔφυγεν ἐκ Ζατούνης εἰς Καρκαλοῦν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τρίπολιν. Ὁ Κολοκοτρώνης συνεκράτει τὸ κλυδωνιζόμενον ἔθνος.

Κατόπιν τὴν 25 Ἰανουαρίου 1833 ἀπεβιβάσθη ἐν Ναυπλίῳ ὁ νεαρὸς Ὅθων, συνοδευόμενος ἐκ Μονάχου ὑπὸ τοῦ Μιαούλη, Μπότσαρη καὶ Πλαπούτα, θαυμασθέντος ἐκεῖ διὰ τὴν εὐφυΐαν καὶ ἀνθηρότητα αὐτοῦ. Παραδόξως ἔμως καὶ ἐν Μονάχῳ καὶ παρὰ τῇ Ἀντιβασιλείᾳ ὑπεβλέπετο ὁ Κολοκοτρώνης. Καὶ αὐτὴ ἡ μὴ ἀπροστολή τοῦ Γενναίου εἰς Μόναχον εἶχε παρεξηγηθῇ. Μάτην ὁ Πλαπούτας διεμαρτύρετο ἐνόρκως, μάτην ὁ Γέρων παρέδωκε τῇ Ἀντιβασιλείᾳ τὸ κάστρον τῆς Καρυταίνης. Μία ἀπλὴ πρὸς ἀναψυχὴν περιοδεία του παρεξηγήθη καὶ τὸν Σεπτέμβριον ἐφυλακίσθη μετὰ τοῦ Πλαπούτα, Γενναίου, Ν. Μπούκουρα καὶ Κ. Πελοπίδα. Ὁ Βρεσθένης μόλις διέφυγε. Τὸν Ἀπρίλιον δὲ τοῦ 1834 ἐγένετο ἡ πολύκροτος ἐκείνη καὶ παράνομος δίκη, καθ' ἣν ὑπὸ τὸ κράτος τῶν λογχῶν κατεδικάσθησαν ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Πλαπούτας εἰς θάνατον!

Ἰάντες κατεπλάγησαν. Μέγας ἀναβρασμὸς ἐπεκράτει εἰς τὸ ἔθνος. Οἱ Βαυαροὶ εἶχον μισθῇ ἀσπόνδως, ἢ ἀντιβασιλείᾳ ὑπεβλέπετο. Καὶ ἐξερράγη ἡ Μεσσηνιακὴ ἐπανάστασις ὑπὸ ἀρχηγοὺς τὸν Γρίτζαλην καὶ Μητροπέτροβαν, σκοποῦσα τὴν ἀνάληψιν τῶν ἡνίων τοῦ Κράτους ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Βασιλέως καὶ τὴν ἐλευθέρωσιν τῶν ἀδίκως καταδικασθέντων. Δύο τέκνα τοῦ ἐν Λάλλῃ πεσόντος Γεωρ-

γάκη Πλαπούτα, ὁ Κόλιας καὶ ὁ νεώτερος Μῆτρος συνετάχθησαν μετὰ τῶν ἀνταρτῶν καὶ ἐπὶ κεφαλῆς ὀπλοφόρων ἔδραμον πρὸς τὴν Ἀνδρίτσαιναν.

Ἐπαρχος αὐτόθι ἦτο τότε ὁ Λυκαῦργος Κρεστενίτης, ἀξιωματικὸς δὲ τῆς καταδιώξεως ὁ Ρουμελιώτης Δελήγιωργας (πατὴρ τοῦ Ἐπαμ. Δεληγιώργη), ὅστις πληρωθεὶς ἐζωγγρήθη, ἀλλ' ἔτυχε νοσηλείας ὑπὸ τοῦ Λιάκου Λιακοπούλου. Καὶ τότε μὲν εἰσῆλθον οἱ ἀντάρται θριαμβευτικῶς εἰς Ἀνδρίτσαιναν, ἀλλ' ἐπελθόντος ἱππικοῦ τοῦ Μῆτρος ἐτράπη εἰς Ἡλείαν καὶ ἐκεῖθεν συναντηθεὶς μετὰ τοῦ Κόλια μετέβη εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Μεγαλουπόλεως. Ἐκεῖ δὲ ἡττηθέντες συνελήφθησαν καὶ καθεύχθησαν ἐν Πύλῳ, ὅπου κατεδικάσθησαν εἰς θάνατον.

Ἐν τῷ μεταξὺ δ' ἀναλαβὼν τὴν βασιλείαν ὁ Ὀθὼν τὸν Μάϊον τοῦ 1835 οὐ μόνον εἰς τοὺς Κολοκοτρῶνην καὶ Πλαπούταν ἐχάρισε πρῶτον τὴν ζωὴν καὶ κατόπιν τοὺς ἀπεφυλάκισεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς υἱοὺς τοῦ Γεωργάκη ἀπηλευθέρωσε, συγκινηθεὶς ἐκ τῶν δακρύων τῆς μεταδάσης εἰς Ναύπλιον μητρὸς τῶν καταδίκων καὶ χήρας τοῦ ἥρωος ἐκείνου Ἑλένης. Εὐθὺς δὲ παρατημοφορήσας τὸν Κολοκοτρῶνην, διώριζεν αὐτὸν Σύμβουλον τῆς Ἐπικρατείας ἐν ἐνεργείᾳ, εἰς δὲ τὸν Δ. Πλαπούταν ἀπένειμε τὸν σταυρὸν τῶν ἀνωτέρων Ταξιαρχῶν.

Ὁμοίας καταδρομῆς ἔτυχεν ἀτυχῶς καὶ ἡ Σχολὴ τῆς Δημητσάνης, καίτοι ὁ Κωλέτης ὡς ὑπουργὸς τῷ 1822 συνέστησε τριμελῆ ἐπιτροπὴν πρὸς κανονισμόν τῶν ἀπαιτήσεων αὐτῆς, γράφων ἐπισήμως : «Εἶνε γνωστὸν πόσον συνήργησεν ἡ ἀξιοσέβαστος αὕτη Σχολὴ εἰς τὴν ἠθικὴν πρόοδον τοῦ Γένους, ἐπειδὴ ἀπὸ αὐτῆν ὡς ἀπὸ ἱερὰν κολυμβήθραν, ἐξῆλθον τόσοι πεπαιδευμένοι ὁμογενεῖς, πρόδρομοι τῆς τοῦ Γένους ἀπολυτρώσεως.» Ἀλλ' ἀντὶ νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ ἀπόφασις τῆς ἐπιτροπῆς περὶ δωρεᾶς τῇ σχολῇ,

τῶν προσόδων ολοκλήρου χωρίου, ἢ περιδοξος μονή τοῦ Φιλοσόφου διελύθη, τὰ μεγάλα κτήματά της ἐξεποιήθησαν καὶ ἀντὶ νὰ συμπληρωθῶσι τὰ χαίνοντα τραύματα τῶν προθηκῶν τῆς Βιβλιοθήκης, ἀρρήρεθη καὶ τὸ πολυτίμον ἐπὶ μεμβράνης Εὐαγγέλιον τοῦ Βλαχομανώλη, ἐφ' οὗ ὠρκίζοντο ἐπὶ αἰῶνας οἱ ἀδελφοποιητοί, ὅπερ δεόν νὰ ἀπαδοθῇ.

Ἄλλ' ἡ Σχολὴ δὲν πκρήκμασεν. Ὁ Π. Παπασπυρίδης καὶ ὁ Ἱερ. Βαγιατζῆς, λογιώτατοι κληρικοὶ ἐπὶ τριακονταετίαν ἀμφοτέρω διδάξαντες, ἔκλεισαν εὐδοκίμως τὴν αἰγλήσαν σειρὰν τῶν διαδόχων τῶν Ἀγαπίων, ἀπολύσαντες μαθητὰς καταταχθέντας εἰς τὴν β'. καὶ γ'. Γυμνασιακὴν τάξιν. Ἐν τούτοις μόλις ἀπὸ τοῦ 1881 καὶ τελευταία πασῶν σχεδὸν τῶν ἐπαρχιῶν ἐπροικίσθη ἡ Γορτυνία, προνοία τοῦ Ἡλ. Παλαμήδου, διὰ Γυμνασίου, γνωστοῦ ἤδη διὰ τὴν αὐστηρότητα καὶ τὸ εὐδόκιμον αὐτοῦ.

Ἐν γένει ὅμως ἡ Ἰορτυνία ἀναξίως παρημελήθη καὶ κατὰ τὴν πρώτην καὶ κατὰ τὴν δευτέραν Βασιλείαν. Μόλις πρὸ δύο ἐτῶν ἐπερατώθη ἀμαξιτὴ ὁδὸς μέχρι Δημητοάνης καὶ Λαγγαδίων, τοιαύτη δὲ συγκοινωνία δὲν ὑπάρχει ἔτι πρὸς τὴν Ἡλείαν, μεθ' ἧς τόσα συνδέουσιν αὐτὴν συμφέροντα. Ἡ ἐπισκοπὴ Γορτυνίας-Μεγαλουπόλεως παρὰδόξως χηρεῦει πρὸ εἰκοσαετίας καὶ τοῦτο εἰς τὴν κατ' ἐξοχὴν πρὸ τοῦ ἀγῶνος χώραν τῶν Ἱεραρχῶν. Πρωτοδικεῖον δὲν ὑπάρχει. Εὐτυχῶς ὅμως ἐσχάτως μελετᾶται νὰ ἀναγνωρισθῇ ἡ Γορτυνία Νομός, ὅτε δυνάμεθα νὰ ἐλπίσωμεν ὅτι συμπληρωθήσονται βαθμηδὸν καὶ πᾶσαι αἱ σπουδαῖαι αὐτῆς ἐλλείψεις. Πρὸς πληρεστέραν ὅμως ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον ἀπαραίτητος παρίσταται ἡ εἰς τὸν αὐτὸν νομὸν συγχώνευσις καὶ τῆς ἐπαρχίας Μεγαλουπόλεως, ἣτις μόλις πρὸ ὀλίγων δεκαετηρίδων ἀπεσπᾶσθη τῆς Γορτυνίας, ἀνέκαθεν ἐπὶ τόσους αἰῶνας ἀποτελοῦσα μετ' αὐτῆς ἓνα ὁμογενὴ καὶ κοινῶν συμφερόντων πληθυσμόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄ ΣΕΛΙΑΕΣ ΕΠΙΤΥΜΒΙΟΙ

Οἱ Τουρκομάχοι εἰς τὸν τάφον.- Ὁ Γερμανός.- Σπύρος καὶ Ν. Σπηλιω-
τόπουλοι.- Ὁ Μαντινείας Δανιήλ.- Στάϊκος.- Οἱ ὀκτὼ ἀδελφοὶ Δελη-
γιάνναι.- Θεόδ. Κολοκοτρώνης.- Ὁ Βρεσθένης.- Νικηταρᾶς.- Κόνκα-
λης.- Ἀποστόλης Κολοκοτρώνης.- Δημητράκης Πλαπού-ας.- Γεν-
ναῖος.- Ρήγας Παλαμήδης.- Λεῖψανα Πατριάρχου.

Διέρρευσε νῦν ἡ δόξα κληρὸς σχεδὸν ὁ αἰὼν, ὁ θρέψας καὶ
συντηρήσας τοὺς ἀθλητὰς τοῦ Εἰκοσιένα. Εἰς δὲ μετὰ τὸν
ἄλλον κατῆλθον ὑπερήφανοι εἰς τὸν τάφον τόσοι στρατιῶ-
ται, τόσοι ὀπλαρχηγοί, τόσοι στρατηγοί!

Μία πρὸς μίαν ἐξέλιπον αἱ μεγάλαι τοῦ ἀγῶνος μορ-
φαί, αἱ βαυκαλισθεῖσαι ἐφ' ὅρου ζωῆς ὑπὸ τῆς Μεγάλης
Ἰδέας, ἐν πρὸς ἐν ἐσαθανοῦντο τὰ σεπτὰ σκηνώματα τῶν
ἀφιπταμένων ψυχῶν τῆς Ἀναγεννήσεως. Καὶ ἔταν εὖρε
τὸ ἔθνος ἡ συμφορὰ τοῦ 1897 οὐδεὶς τῶν ἡρώων ἐκείνων
ἐπέζη. Ὁ τάφος αὐτῶν θὰ ἔγινε βαθύτερος διὰ τὰ αἰσχη-
τῶν ἐπιγόνων καὶ ἡ ψυχρὰ των πλάξ, ἡ μέχρι τοῦδε θερ-
μαινομένη ἐκ τῶν μυχίων ἐλπίδων τῆς πλήρους ἀπολυ-
τρώσεως, θὰ κατέστη παγετώδης καὶ βαρυτάτη.

Μετὰ τὸν ἀπαγχονισθέντα Πατριάρχην, μετὰ τὸν θα-
νόντα ἐν Τριπύλαι Θ. Δελιγιάνην, πρῶτος ἐκ τῶν Γορ-
τυνίων κατῆλθεν ἐν Ναυπλίῳ εἰς τὸν τάφον ὁ πρωταθλη-
τῆς Γερμανὸς ὁ Π. Πατρῶν τὴν 30 Μαΐου 1826, πρόεδρος
ὢν τῆς ἐπιτροπῆς τῆς Συνελεύσεως, ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ἡλι-
κίας καὶ τῆς δράσεως, ἑτῶν μόλις 55. Ἐπίσης νέος ἀπέ-
θανεν ἐν Ναυπλίῳ τὸν Ἰούλιον τοῦ 1828 καὶ ὁ θρέψας

διὰ πολεμοφοδίων ὄλον τὸν ἀγῶνα, ὁ Νικέλ. Σπηλιωτό-
πυλος.

Ὁ Μαντιναῖας Δανιήλ Παναγιωτόπουλος ἀπέθανε τὴν
11 Ὀδρίου ἐν Τριπόλει. Ὁ πορθητῆς τοῦ Παλαμηδίου Ζα-
τουνίτης Στάϊκος μόλις ἐξελθὼν ἐκ τῶν φυλακῶν, ἔπου
ἐκ κομματικῶν καταδιώξεων εἶχε ριφθῇ, ἀπέθανε τὴν 21
Φεβρουαρίου 1835 ἐν Ναυπλίῳ, ὑμνηθεὶς δι' ἐπικηδεῖου
ὑπὸ τοῦ Εὐγ. Διογενίδου. Αὐτόθι τῷ 1839 ἀπέθανε πεν-
τηκοντούτης μόλις καὶ ὁ Πανάγος Δεληγιάννης, καταλι-
πὼν ἀνήλικας καὶ ἀπόρους τοὺς τρεῖς υἱοὺς αὐτοῦ, τοὺς το-
σοῦτον κατόπιν διαπρέψαντας. Τὴν 6 Αὐγούστου 1841
ἠκολούθησεν αὐτὸν καὶ ὁ ἕτερος τῶν «διδύμων Ἡφαί-
στων» Σπηλιωτοπούλων Σπῦρος, πληρεξούσιος τοῦ Ναυ-
πλίου καὶ μόλις διορισθεὶς αὐτόθι Δήμαρχος. Τότε ἀπέθα-
νεν εἰς Ἀθήνας καὶ ὁ πρῶτος γενόμενος πρόεδρος τῆς Ἱε-
ραῆς συνόδου Κύριλλος Ροδόπουλος, ὁ ἐκ Βυτίνης ἐπίσκο-
πος Κορινθίας.

Τὴν πρῶταν τῆς 4 Φεβρουαρίου 1843, ἐπιστρέψας εὐ-
θύμως ἐκ τοῦ Βασιλικοῦ χοροῦ, ἔπεσεν ἐκ κεραινοδόλου
ἀποπληξίας ὁ μέγας τοῦ ἀγῶνος κολοσσός, ὁ Γέρων Θ.
Κολοκοτρώνης, ἑτῶν 73, ὅστις μόλις πρὸ τεσσάρων ἡμε-
ρῶν εἶχε νυμφεύσῃ τὸν υἱόν του Κολῖνον μετὰ τῆς ἡγε-
μονίδος Παλλοῦς Καρατζᾶ. Ἡ θλιβεὰ εἵδησις κατέπλη-
ξε πᾶν τὸ Ἑλληνικόν. Ὁ Βασιλεὺς ἀπέδωκεν αὐτῷ τὰς
ὑφίστας τῶν τιμῶν, μοιρολογίστριαι δ' ἔφαλλον ἐν μέσῳ
γενικῶν δακρύων τό: «σὲ κλαῖνε χῶρες καὶ χωριά». Κατὰ
τὴν πάνδημον κηδείαν ἐξεφώνησε τὸν θαυμάσιον ἐκείνον
πανηγυρικὸν ὁ μέγας ρήτωρ Οἰκονόμος καὶ μετ' αὐτὸν ὁ
ποιητῆς Π. Σοῦτσος τὸν ἐπιτάφιον. Ὁ Γέρων ἐκ τῆς προώ-
ρω; ἐκ φθίσεως θανούσης συζύγου Τσωτσῆς (Αἰκατ. Κα-
ρούτου) ἔσχε τρεῖς τέκνα, τὸν φονευθέντα τῷ 1824 Πᾶνον,
τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Κολλῖνον, ὅστις ἐπολέμησεν ὑπὸ

τὸν Φαβιέρων καὶ κατόπιν ἐξεπαιδεύθη μετὰ τοῦ Καλλινίκου Καστόρχη ἐν Παρισίοις, ἀπέθανεν ὁμως προώρως τῷ 1849. Τέταρτος υἱὸς τοῦ γέροντος ἦτο ὁ β' Πᾶνος, γεννηθεὶς ἐν Ἰδρᾷ τῷ 1825 ἐξ ὠραίας μοναχῆς, ἀξιωματικὸς κράτιστος, θανὼν τῷ 1893 ὑπασπιστῆς τοῦ Βασιλέως.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας, τὴν 26 Ἀπριλίου 1843 βαρυπενθῶν ὁ «Αἰὼν» ἀνήγγειλεν ὅτι ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις «εἰς τῶν μεγάλων πρωταγωνιστῶν τοῦ πολέμου καὶ εἰς ἀνώτερος πρόμαχος τῆς Ὀρθοδοξίας, ὁ Βρεσθένης Θεοδώρητος.» Ὁ διαπρεπὴς ἐκεῖνος ἱεράρχης, παραιτηθεὶς ἐπὶ Κυβερνήτου τῆς πολιτικῆς, ἐπεμελεῖτο τοῦ ποιμνίου αὐτοῦ ἰδρύων σχολεῖα, τῷ δὲ 1842 προήχθη εἰς Μητροπολίτην Π. Πατρῶν, ἀλλὰ δὲν ἐδέχθη τὸν θρόνον τοῦ συναθλητοῦ Γερμανοῦ, ἰσχυρισθεὶς ὅτι ὤφειλε νὰ μὴ ἐγκαταλίπη τὴν ἐπισκοπὴν του, καίτοι προαγόμενος. Ἐπεσεν ὁμως ἐκ τούτου παραδόξως εἰς δυσμένειαν καὶ παυθεὶς διέμενεν εἰς Ἀθήνας. «Στενὸν δ' εἶχε τότε, κατ' Οἰκονόμον, τὸ οἶκημα καὶ καλύβης μικρᾶς διαφέρον, πενιχρὰ τὰ ἔπιπλα καὶ στολήν, καὶ λιτὴν τὴν τράπεζαν, ἀλλ' ἐν τούτοις ἤστραπτεν αὐτοῦ ἡ καρτερία ὡς σμάραγδος ἀρχιερατικὸς, περιδεδεμένος μελύδῳ.» Ἡ ἐκφορὰ αὐτοῦ ἐγένετο ἐξ οἰκίας, εἰς ἣν οὐδ' οἱ ὑπηρέται τῶν ἐν τοῖς πράγμασι κατῴκουν, ἐνώπιον δ' ἀπείρου κόσμου ἀπεχαιρέτισε τρίτον τοῦτον ὁ ἔξοχος ἱεροκῆρυξ Οἰκονόμος διὰ λαμπροῦ λόγου, τριπλοῦν δ' ἀρχαῖκόν ἐπιτύμβιον ἐκόσμησεν ἐπαξίως τὴν πλάκα τοῦ τάφου του.

Ὁ ἐν Γορτυνίᾳ ἀνατραφεὶς Νικηταρᾶς, ὁ Τουρκοφάγος, ἀπέθανε τυφλὸς καὶ πέννης τῷ 1849, μόλις ἐξελθὼν τῆς φυλακῆς ὡς δῆθεν σκευωρῶν κατὰ τοῦ Ὄθωνος. Εἶχε ἤδη προαποβιώσῃ ὁ Ἀνάστος Δεληγιάννης, ζῶν ἡσύχως ἐν Γορτυνίᾳ, ὅτε ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Κωνσταντᾶκης ἀπέθα-

νε τῷ 1853, ἐτῶν 67. Ὁ δὲ Ἀναγνώστης ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις τῷ 1856, εἰς βαθὺ γῆρας 85 ἐτῶν. Οὗτος ἐπὶ Καποδιστρίου διωρίσθη μέλος τοῦ Πανελληνίου, κατόπιν δὲ πληρεξούσιος ὢν καὶ διαλυθείσης τῆς ἐν Προνοίᾳ Ἐθνοσυνελεύσεως, καθείρχθη καὶ μόλις ἐσώθη διὰ πολλῶν λύτρων. Ἐπὶ Ὅθωνος ἐγένετο τῷ 1843 Γερουσιαστῆς καὶ πολλάκις πρόεδρος τῆς Γερουσίας. Ὁ Γραμματεὺς τοῦ Κολοκοτρώνη Π. Κόκκαλης ἀπέθανε τῷ 1855 ταμίης ἐν Ναυπλίῳ, ὁ δὲ Ἄνδρ. Παπαδιαμαντόπουλος ἐν Τριπόλει τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1857. Ἐξηκονταπεντούτης ἀπεβίωσε τῷ 1848, ὁ πολλάκις στρατηγῆσας τῶν Γορτυνίων Δημητράκης Δεληγιάννης, ὁ δὲ Ἀποστόλης Κολοκοτρώνης συρθείς ἐν Τριπόλει κατὰ τὴν ἐκθρόνισιν τοῦ Ὅθωνος εἰς τοὺς δρόμους ἀπέθανε τῷ 1862. Συγχρόνως κατῆλθεν εἰς τὸν τάφον καὶ ὁ Τουρκοβασίλης ἐξ Ἀλωνισταίνης.

Κατὰ τῷ 1862 ἀπέθανε καὶ ὁ γλυκὺς καὶ μεγαλόφρων Κανέλλος Δεληγιάννης, ὁ εὐεργέτης τῆς Πατρίδος. Μετὰ μακρὰν ἀποχὴν ἐκ τῶν πολιτικῶν ἐξελέγη βουλευτῆς τῷ 1843 καὶ πρόεδρος τῆς πρώτης ἐκείνης συνταγματικῆς Βουλῆς. Ἀλλὰ μὴ γνωρίζων νὰ κολακεύῃ καὶ πεσὼν εἰς δυσμένειαν τῆς Αὐλῆς ἔζησεν, αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ βαθυπλοῦτου Μωραγιάνη, ἐν στερήσει καὶ στενοχωρίᾳ μέχρις οὗ ἐν γήρατι 83 ἐτῶν κατέλιπε τὸν κόσμον ὁ μεγαλόκαρδος πατριώτης, ἔχων ἐκ τῆς μονογενοῦς αὐτοῦ θυγατρὸς μόνην ἀπόγονον τὴν κ. Ὀλιγγαν Χρυσοσπάθη. Ὀλίγας δὲ ἡμέρας μετὰ τὸν θάνατον τούτου ἐξεθρονίζετο καὶ ὁ μὴ ἐπαξίως ἐκτιμήσας αὐτὸν βρασιλεὺς Ὅθων. Ὁ Κανέλλος κατέλιπε σπουδαίαν ἱστορίαν τοῦ ἀγῶνος, ἀνέκδοτον ἐξ 700 σελ.

Ἀπελείποντο ἔτι ἐκ τῶν μεγάλων Γορτυνίων ὁ Πλαπούτας καὶ ὁ Γενναῖος. Ὁ πρῶτος, τιμηθεὶς καὶ διὰ τοῦ Βαυαρικοῦ Μεγαλοσταύρου, διωρίσθη τῷ 1850 μέλος τῆς ἐπιτροπῆς τῶν ἀπόρων ἀγωνιστῶν καὶ τῷ 1862 μεγάλως

συνέβαλε πρὸς καταστολὴν τῶν Ναυπλιακῶν. Ἐρωτηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἡγουχάσαντος πλέον Βασιλέως, ἀπήντησεν εὐτόλμως: «ὁ καπνὸς μόνον ἔσθυσε Μεγαλειότατε, ἀλλ' ἡ φωτιὰ καίει.» Μὴ εἰσακουσθεὶς δ' ὑπὸ τοῦ ψυχρανθέντος Ὀθωνος, ἐπέστρεψεν εἰς Παλούμπα καὶ ἐκεῖ τεθλιμμένος ἔμαθε τὴν ἀναμενομένην ἐκθρόνισιν. Εἰς τὸ σπουδαῖον ἱστορικὸν ἀρχεῖον αὐτοῦ σώζεται σχέδιον θερμοτάτης ἐπιστολῆς αὐτοῦ πρὸς τὸν Ὀθωνα, μέλλοντα νὰ ἐαρτάσῃ τὴν εἰκοσιπενταετηρίδα τῆς Βασιλείας του, πλήρης ἀνορθογραφῶν καὶ ἀνευ οὐδεμιᾶς σιτίζεως καὶ τόνου, ἀποδεικνύον ὅτι δὲν ἀπαιτεῖται καὶ μεγάλη παιδεία ὅπως δοξάσῃ τις τὴν μαχομένην πατρίδα του.

Ὁ Πλαπούτας ἀπέθανεν εἰς Παλούμπα ἐξ ἀποπληξίας τὴν 5 Ἰουνίου 1864. Ἀτυχῶς ὅμως ἐπὶ τῆς ἐπιταφίου πυραμίδος δὲν ἐγράφη τὸ ποιητικώτατον ἐπιτύμβιον, ἔπερ δι' αὐτὸν ἔγραψεν ὁ ἔνθους Βαλαωρίτης, εἰκονίζων τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπευθυνομένην εἰς τὸν πρὸς Δυσμὰς λόφον τοῦ Δάλλε, ἔνθα εἶχε ταφῇ ὁ ἥρως Γεωργάκης. Οὕτως ἐστρατηγὸς λέγει πρὸς τὸν παραρρέοντα Ἀλφειὸν:

Πάφε Ροφιᾶ τὸ βογγητό... Στρέφε τὰ κύματα...
 Νά 'χῃ στοῦ Δάλλα ἐλεύθερο τὸ πέταμα ἡ ψυχὴ μου...
 Ἐέρεις ἐκεῖ ποῖος καίτεται!.. Δὲν θέλω τὰ νερά σου
 Ποτάμι ν' ἀνταριάξωνται, ν' ἀρπάξουν τὸ φιλί μου
 Ὅταν ἐδῶθε θὰ πετᾷ νὰ τὸν καλονυκτίξῃ..
 Πάφε Ρουφιᾶ τὸ βογγητό... Σίγησε... μὴ τολμήσης
 Τ' ἀδέρφια νὰ χωρίσης,
 Γιατὶ ὁ Πλαπούτας καὶ νεκρὸς κρατεῖ τὸ μετερίζι.....

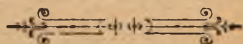
Ἐκ τῶν υστέρων τῆς πλειάδος τῶν ἐπιφανῶν Γορτυνίων ἐξέλειπεν ὁ ὀρμητικὸς καὶ οὐθύθυμος Γενναῖος. Οὗτος μετὰ τὸν ἀγῶνα ἀνεγνωρίσθη τῷ 1835 συνταγματάρχης καὶ μετὰ ἓν ἔτος ὑπασπιστὴς τοῦ Ὀθωνος, οἷος διετέλεσεν ἐπὶ 25 ἔτη. Τῷ 1841 ἐγένετο ὑποστράτηγος καὶ τῷ 1843 σταυλάρχης καὶ Γερουσιαστὴς, ὅτε κατέπνιξε καὶ

τὴν ἐν Πελοποννήσῳ στάσιν τοῦ Παπουλάκη. Εἰς τὴν μεταπολίτευσιν δὲν ἔλαβε μέρος, μὴ ὦν σύμφωνος. Φίλος πιστὸς τοῦ Βασιλέως, κατέστειλε τὰς ταραχὰς τοῦ 1848 καὶ 1852 καὶ τὰ Ναυπλιακὰ τῷ 1862, ὅτε πρωθυπουργὸς γενόμενος, μάτην συνεβούλευε τῷ Ὅθωνι τ' ἀντίθετα τῶν αὐλοκολάκων, μετριοπάθειαν δηλαδὴ καὶ φειδῶ αἵματος. Ἐξωθέντος τοῦ Ὅθωνος ἔφυγεν εἰς Ἰταλίαν, ἀλλ' ἐπανῆλθεν ἐκεῖθεν τῷ 1863 καὶ τιμηθεὶς κατόπιν ὑπὸ τοῦ βασιλέως Γεωργίου διὰ τοῦ Μεγαλοσταύρου, διωρίσθη πρόεδρος τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀγῶνος τῷ 1864, ἔχων γραμματεὰ τὸν ἤδη δικηγόρον Κ. Ἱερεμίαν, ὅστις φυλάττει καὶ τὴν ὑπαγορευθεῖσαν αὐτῷ αὐτοδιογραφίαν τοῦ Γενναίου.

Τῷ 1866 ἐστάλη ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ Βασιλέως εἰς τοὺς γάμους τῆς ἀδελφῆς του μετὰ τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου καὶ τότε ἐτιμήθη διὰ τοῦ Ρωσικοῦ καὶ Δανικοῦ μεγαλοσταύρου, ἔχων ἤδη ὁμοίους καὶ τεσσάρων ἄλλων κρατῶν. Ὁ Γενναῖος ἀπέθανε τὴν 20 Μαΐου 1868 ἐν Ἀθήναις, ἐτῶν 65, καταλιπὼν ἐκ τῆς Φωτεινῆς, ἀδελφῆς τοῦ Κίτσου Τζ. Ἰωάννα, ἓνα υἱὸν Θεόδωρον, τὸν Φαλέζ, καὶ πέντε θυγατέρας Γεωργίτσαν Λεων. Πετμεζᾶ, Αἰκ. Ι. Ροδίου, Ζωίτσαν Π. Μανέτα, Ἑλ. Ζώτου καὶ Εὐφροσύνην ἄγαμον.

Τὴν 11 Ἀπριλίου 1782 ἐκηδεύετο ὀγδοηκοντούτης σχεδὸν καὶ ὁ Ρήγας Παλαμῆδης, ἐν Τριπόλει πολιτευόμενος, τῷ δὲ 1875 ἀπέθανεν ὁ ναυτικὸς ἥρως Τσαγκαλόγιαννης ἐν μεγάλῃ πενίᾳ. Τὴν 13 Αὐγούστου τοῦ 1877 ἀπέθανεν ἐν Ἀθήναις ἐνενηκοντούτης σχεδὸν ὁ διαπρεπὴς ἱεροκῆρυξ τοῦ Ἀγῶνος καὶ ἐσχάτως συνοδικὸς Καλλίνικος ὁ Καστόρχης ἐπίσκοπος Φθιώτιδος, συγχρόνως δὲ καὶ ὁ Νικολάκης Δεληγιάννης ἐτῶν 82 ταγματάρχης τῆς Φάλαγγος, γενόμενος βουλευτὴς Κορίνθου καὶ τῷ 1861 Γερουσιαστής.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε μεταφερθῇ εἰς Ἀθήνας, μεταδάν-
 τος πρὸς τοῦτο ἐν Ὁδησσῷ τοῦ ἄνω μνησθέντος Καλλιν.
 Καστόρχη Δημητσανίτου, τὸ λείψανον τοῦ Πατριάρχου
 Γρηγορίου τοῦ Ε'. ὅπερ εἶχε ταφῇ μεγαλοπρεπέστατα
 τῷ 1821 ἐν Ὁδησσῷ καὶ ὅπερ ὑπεδέξατο τῷ 1871 ὁ Βα-
 σιλεὺς καὶ ἡ Κυβέρνησις μὲ τιμὰς Ἐθνάρχου. Πανηγύ-
 ρεις ἐπὶ πανηγύρεων ἐγένοντο ἐπὶ τῇ ἀνακομιδῇ τῶν λει-
 ψάνων, κατατεθέντων ἐν λαμπρῷ τῷφῳ εἰς τὴν Μητρόπολιν
 Ἀθηνῶν, καθόσον συνέπεσε τότε καὶ ἡ πεντηκονταετηρίς
 τοῦ Ἀγῶνος. Ἐν ἔτος μετὰ ταῦτα τὴν 25 Μαρτίου 1872
 ἐτελοῦντο πρὸ τοῦ Πανεπιστημίου τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ
 ἀνδριάντος αὐτοῦ, καθ' ἃ ἀπήγγειλε τὸ θαυμάσιον ἐκεῖνο
 θούριον ὁ Βαλαωρίτης. Ἐκτοτε δὲ κατ' ἔτος τὸ ἄγαλμα
 τοῦ Γρηγορίου στεφανοῦται ὑπὸ τῆς σφριγώσης νεολαίας
 καὶ θὰ στεφανοῦται, μέχρις οὗ πληρωθῇ τὸ μέγα Ἑκκείνου
 ὄνειρον...



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΣΤΑΔΙΟΔΡΟΜΙΑ ΕΝ ΕΙΡΗΝῃ

Ἐπίδοσις κατ' ἄτομ - Ὑπουργοὶ Γορτύνιοι. - Πρωθυπουργοί. - Πολι-
 τευόμεναι σήμερον οἰκογένειαι. Ἐπιστῆμονες. - Καθηγηταὶ τοῦ Πα-
 νεπιστημίου. - Τριανταφυλλίδης καὶ Μακρῆς. - Βιομήχανοι. - Ἐμ-
 ποροὶ καὶ ἑκατομμυριοῦχοι. - Ἀποικίαι 30 χιλ. Γορτυνίων. - Γορτυ-
 νιακοὶ σύνδεσμοι. - Καλαμπακικά. - Ὁ πόλεμος τοῦ 1897.

Εἶνε προδήλως ἀληθές, ὅτι ἡ κατὰ τὰς ἑπτὰ δεκαετη-
 ρίδας, αἵτινες διέρρευσαν ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Βασι-
 λείου, δὲν παρετηρήθη εἰς τὴν πατρίδα ἡμῶν ἡ πρόοδος
 ἐκείνη, ἣν ἐπέβαλον καὶ τὸ ἐνδοξον παρελθόν, καὶ τοῦ
 Ἀγῶνος οἱ θρίαμβοι καὶ αἱ πρὸς τὸ δοῦλον γένος ὑποχρε-

ώσεις. Μάρτυς ἀψευδῆς ἡ ἐν πᾶσι τοῖς κλάδοις τῆς διοικήσεως καὶ τῶν ἐπιστημῶν παρατηρουμένη λειψανδρία καὶ στασιμότης καὶ κυρίως ὁ τελευταῖος πόλεμος ὁ τόσην γυμνότητα φρονήματος καὶ ἀξίας ἀποκαλύψας. Ὑπὸ τοιαύτην γενικὴν ἔποψιν ὑπολείπεται βεβαίως ἑαυτῆς καὶ ἡ Γορτυνία, τὰ αἷτια ὅμως τούτων ἀνήκουσιν εἰς ἄλλας μελέτας, εἰς τὰ Ἑθνη καὶ Ἑθιμα καὶ τὴν Τοπογραφίαν αὐτῆς. Ἐν τούτοις οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῇ τὴν κατ' ἄτομα ἀσύγκριτον ἐπίδοσιν τῶν τέκνων τῆς Γόρτυνος εἰς τὰ τρία. εὐγενῆ στάδια τοῦ ἐλευθέρου βίου, τὴν πολιτικὴν, τὰ γράμματα καὶ τὸ ἐμπόριον σὺν τῇ βιομηχανίᾳ.

Καὶ ἐν μὲν τῇ γενικῇ πολιτικῇ ἡ Γορτυνία ἀπὸ τῆς συνταγματικῆς Μοναρχίας διαρκῶς σχεδὸν ἀντεπροσωπεύετο εἰς τὰς κυβερνήσεις τοῦ Κράτους. Μέχρι τῆς σήμερον ὑπῆρξαν ὑπουργοὶ οἱ ἑξῆς: Ὁ Ρήγας Παλαμῆδης πεντάκις ἐπὶ τῶν Ἑσωτερικῶν, ἦτοι τῷ 1843, τῷ 1844, τῷ 1852, τῷ 1854 καὶ τῷ 1859. Ὁ Κολῖνος υἱὸς τοῦ Θεοδ. Κολοκοτρώνη ἐπὶ μὲν τῆς Δικαιοσύνης τῷ 1844, ἐπὶ δὲ τῶν Ἐξωτερικῶν δὲς, τὸν Ἰούνιον καὶ Ὀκτώβριον τοῦ 1848. Ὁ Γενναῖος Κολοκοτρώνης ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος πρωθυπουργὸς τοῦ Ὁθωνος τῷ 1862. Ὁ Βασίλ. Νικολέπουλος γαμβρὸς τοῦ Βούλγαρη ἐγένετο ὑπουργὸς ἐπιφανῆς πεντάκις, ἦτοι ἐπὶ μὲν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τῷ 1862 καὶ τῷ 1863, ἐπὶ δὲ τῶν Ἑσωτερικῶν τῷ 1865 καὶ τῷ 1871, ἐπὶ δὲ τῆς Δικαιοσύνης καὶ προσωρινῶς τῶν Ναυτικῶν τῷ 1874. Ὁ Ἰωάν. Παπαζαφειρόπουλος ἐκ Μαγουλιάνων τετράκις, ἐπὶ μὲν τῆς Δικαιοσύνης τῷ 1863, τῷ 1871 καὶ τῷ 1875, ἐπὶ δὲ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τῷ 1864 καὶ ὁ Ἀθαν. Ἀθανασιάδης ἐκ Καρυταίνης ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν τῷ 1880.

Ἐκτὸς ὅμως τούτων ἐν τῇ πολιτικῇ διέπρεψεν ἡ οἰκογένεια τῶν Δεληγιανναίων, συνεχίζουσα τὴν ἐπὶ Τουρκο-

κρατίας καὶ τοῦ Ἀγῶνος πολιτικὴν ἐπιρροήν. Οὕτως ἐκ τῶν υἱῶν τοῦ Ἀναγνώστη ὁ μὲν Γιάγκος ἐγένετο ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τῷ 1874, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Πετράκη, ὅστις ὑπουργήσας τετράκις, ἦτοι ἐπὶ μὲν τῶν Ἐκκλησιαστικῶν τῷ 1849, ἐπὶ δὲ τῶν Ἐξωτερικῶν τῷ 1863, τῷ 1867 καὶ τῷ 1868. Τούτου υἱὸς εἶνε ὁ ἐν Παρισίοις πρέσβυς καὶ ἀντιπρόσωπος ἤδη τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἐν Χάγῃ συνέδριον τῆς εἰρήνης Νικόλαρος, ὁ ἀνελθὼν κατὰ τὸ 1895 καὶ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Πρωθυπουργοῦ.

Ἄλλ' ὑπὲρ πάντας κοινοβουλευτικώτατος ἀνεδείχθη ὁ υἱὸς τοῦ Πανάγου Δεληγιάννη Θεόδωρος, γεννηθεὶς τῷ 1825 καὶ γενόμενος δεκάκις ὑπουργός, ἦτοι ἐπὶ μὲν τῶν Ἐξωτερικῶν δις τῷ 1863, δις τῷ 1864, τῷ 1869, τῷ 1871, ἐπὶ τῶν Ἐσωτερικῶν τῷ 1876, ἐπὶ τῆς Παιδείας κατὰ τὴν οἰκουμενικὴν Κυβέρνησιν τοῦ 1877 καὶ κατὰ τὸ 1878 καὶ τέλος ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν πάλιν τῷ 1878. Οὗτος διελθὼν δι' ὅλων τῶν κλάδων τῆς διπλωματικῆς καὶ ὑπαλληλικῆς ὑπηρεσίας, ἐστάλη καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ ἐν Βερολίνῳ Συνέδριον. Θανόντος τοῦ Κουμουνδούρου ἀνεγνωρίσθη ἀρχηγὸς μεγάλης πολιτικῆς μερίδος, τοῦ Κορδονίου ὡς ἐπεκλήθη, καὶ ὡς τοιοῦτος ἐγένετο τρεῖς πρωθυπουργὸς διὰ μεγάλης πλειονοψηφίας τῆς Βουλῆς, ἦτοι τῷ 1885, τῷ 1890 καὶ τῷ 1895.

Ἐν δὲ τῇ Γορτυνίᾳ ἀρχηγοὶ τῶν συνδυασμῶν ἐπὶ Ὀθωνος καὶ Γεωργίου ἦσαν ἅψ' ἑνὸς μὲν ὁ Κανέλλος καὶ ὁ Πλαπούτας, ἅψ' ἑτέρου δὲ ὁ Γενναῖος μετὰ τῶν τέκνων τοῦ Ἀναγνώστη, πολεμούντων διαρκῶς τὸν ἐξάδελφον Θεόδ. II. Δεληγιάννην, ὅστις ὅμως νικήσας τῷ 1865 ὁλόκληρον τὸν συνδυασμὸν τοῦ Γενναίου, ἐκηρύχθη ἔκτοτε ἐν Γορτυνίᾳ ἀρχηγὸς παγίου κόμματος. Πολιτευόμεναι δὲ οἰκογένειαι διεκδικοῦσαι τὰ 11 δημοτικὰ ἀξιώματα τῆς ἐπαρ-

χίας εἰσὶ κυρίως αἱ ἑξῆς: Ἐν τῷ δήμῳ Δημητσάνης αἱ τῶν Ἀντωνοπούλων καὶ τῶν Διγενοπούλων. Ἐν τῷ δήμῳ Τρικολώνων αἱ τῶν Ἀλεξάκη, Οἰκονομοπούλου καὶ τῶν Ροῦλων. Ἐν τῷ δήμῳ Γόρτυνος αἱ τῶν Σπυρακοπούλου καὶ Ματζουράνη. Ἐν Ἡραΐα αἱ τῶν ἐγγόνων τοῦ Γεωργ. Πλαπούτα. Ἐν τῇ Θελπούσῃ ἡ τοῦ Καφετζῆ, Καπογιάννη καὶ Ζώῃ Μυλωνᾶ. Ἐν τῷ δήμῳ Ἐλευσίνος αἱ Κορομάντζου, Σεραφεῖμ καὶ ἐτέρωθεν Παπαπετροπούλων καὶ Βαχλιώτῃ. Ἐν τῷ δήμῳ Τροπαίων ἡ τῶν Στασινοπούλων καὶ Χηνιάδου. Ἐν τῷ Κλείτορι ἡ τῶν Οἰκονομοπούλων καὶ Παπαγεωργαντᾶ. Ἐν τῷ δήμῳ Λαγγαδίων αἱ τῶν Δεληβορριά, Σταθακοπούλου καὶ λοιπῶν ἰσχυρῶν κομματαρχῶν. Ἐν τῷ δήμῳ Μυλάοντος ἡ τῶν Μπούκουρα καὶ Γόντικα καὶ τέλος ἐν τῷ τῆς Νυμφασίας αἱ τῶν Λαμπруνοπούλου καὶ Θεοφιλοπούλου.

Ἡ ἐπίδοσις ἐτέρωθεν τῶν Γορτυνίων εἰς τὰ γράμματα εἶνε ἀληθῶς ἐκπληκτικὴ. Οὐδεμία ἄλλη ἐπαρχία ἔχει τόσους καθηγητάς, τόσους ἰατρούς, τόσους δικηγόρους, ἀσχοῦντας εὐδοκιμώτατα τὸ ἐπάγγελμα εἰς ὅλην τὴν Πελοπόννησον καὶ εἰς αὐτὰς τὰς Ἀθήνας. Δὲν ὑστέρησε δὲ καὶ τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἀντιπροσωπείας διὰ Διδασκάλων, ἐκλιπόντων ἀτυχῶς πάντων, ἀφοῦ ἐκλείσαν τὸ γένος. Λεπτομερῶς περὶ τούτων θὰ γράψωμεν ἄλλοτε, ὡς καὶ περὶ τῶν πολιτικῶν. Ἐν Δημητσάνῃ ἐγεννήθησαν ὁ δεινὸς θεολόγος Κωνστ. Κοντογόννης καὶ ὁ διαπρεπὴς καθηγητῆς τῆς Λατινικῆς Φιλολογίας Εὐθ. Καστόρχης. Ἐκ Κοντοθαζαίνης ἦν ὁ ἐπὶ ἓν μόνον ἐξάμηνον ὡς μετέωρον λάμπας καθηγητῆς τῆς ἱστορίας τῆς Φιλοσοφίας Περικλῆς Γρηγοριάδης. Ἐκ Βυτίνης κατήγετο ἡ στίλβουσα ἐν τῷ ἐπιστημονικῷ στερεώματι ξυνωρίς τῶν τέκνων Ἰωάννου Παπαρηγοπούλου, τοῦ μὲν Πέτρου νομοδιδασκάλου θρέψαντος δύο γενεάς, τοῦ δὲ Κωνσταντίνου πρώτου ἐν τῇς

ιστορικοῖς, οὐ υἱὸς καὶ ὁ ἔξοχος ποιητὴς Δημήτριος.

Ἐν Βυτίνῃ ἐπίσης ἐγεννήθη τῷ 1814, ἐκ πτωχοῦ πατρὸς ἱερέως Τρύφωνος καὶ ἐξ οἰκογενείας Πλιακαίων καὶ ὁ ἔξοχώτερος τῶν Ἑλλήνων νομοδιδασκάλων, ὁ Βασίλ. Οἰκονομίδης. Καὶ ὡς κατακλείς ὁ Κωστάκης Π. Δεληγιάννης, ὁ πασίγνωστος ἱατροδιδάσκαλος, ὁ σχὼν τὴν σπανιστάτην εὐτυχίαν νὰ ἴδῃ Πρύτανις ὢν, τὸν μὲν τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ πρωθυπουργόν, τὸν δὲ νεώτερον Νικόλαον συγχρόνως Πρόεδρον τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἐν τοῖς πρώτοις τῶν Φιλολόγων δέον νὰ ταχθῇ καὶ ὁ ἐκ Ζυγοβιστίου σοφὸς καὶ δεινὸς τῆς Ἑρασμικῆς προφορᾶς πολέμιος, ὁ Θ. Παπαδημητρακόπουλος. Ἐκ Δημητσάνης κατάγεται καὶ ἡδη καθηγητὴς τῆς Νομικῆς Σχολῆς Κ. Ἡλ. Πολυγένης.

Μεταξὺ τῶν εὐεργετῶν τῆς Γορτυνίας δέον πρωτίστως νὰ ταχθῶσι καὶ δύο ἐπιφανεῖς ἔμποροι. Καὶ πρῶτος μὲν ὁ Παν. Τριανταφυλλίδης, Βυτιναῖος, πλουτήσας ἐν Δανίᾳ κατέλιπεν ἡμῖς περίπου ἑκατομμύριον πρὸς ἵδρυσιν τριῶν Γεωργικῶν Σχολῶν ἐν Ἀϊδινίῳ, Τίρυνθι καὶ Βυτίνῃ, λειτουργοῦσῶν ἡδη εὐδοκίμως πασῶν. Ὁ δ' ἐκ Δημητσάνης Νικόλ. Μακρῆς πλουτήσας ἐν Κισνοδίῳ τῆς Βασσαραβίας ἐπανῆλθε τῷ 1835 εἰς τὴν γενέτειραν καὶ δι' ἀδράς δαπάνης ἀνήγειρεν ἐκ βάθρων μεγαλοπρεπῆ τὴν περίπυστον Σχολήν, καταλιπὼν πρὸς συντήρησιν αὐτῆς καὶ τῆς Βιβλιοθήκης κληροδότημα 13 χιλ. δραχ. αἵτινες ὅμως δι' ἐπιμελεστάτης διαχειρίσεως ἐγένοντο εἰκοσαπλάσιαι, μεγίστας πληρώσασαι τῆς Δημητσάνης ἀνάγκας. Ὁ Μακρῆς ἐγένετο καὶ τοῦ Πανεπιστημίου γενναῖος δωρητής.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Βιομηχανίαν δὲν ὑστέρησαν οἱ Γορτύνιοι. Οὕτως ἐν Πειραιεὶ πρῶτος εἰσέγαγε τὴν βιομηχανίαν τῶν καρφοβελονῶν ὁ Δημητσανίτης Γεωργιάδης ἵδρυσεν ἐκεῖ μέγα κλωστήριον ὁ ἐκ Στεμνίτσης Γ. Βαρου-

ξάκης, τὸ μόνον δὲ Ἑλληνικὸν Χαρτοποιεῖον ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Β. Βαρουξάκης ἐν Φαλήρῳ. Ὁ ἐκ τῆς ἡδὴ εὐάνδρου Τρεσταινᾶς Γ. Παπανικολάου ἱδρυσεν ἐν Πάτραις μέγα ξυλουργικὸν ἐργοστάσιον καὶ καρφοθελονοποιεῖον. Ἐπίσης αὐτόθι οἱ Ν. Ἀσημακόπουλος καὶ Π. Δ. Λυμπερόπουλος μέγα οἶνοπνευματοποιεῖον, ὅμοιον δὲ καὶ οἱ Γ. Γεωργακόπουλος μετὰ τοῦ Ηλ. Θεοδωροπεύλου, οἱ ἀδελφοὶ Πραπόπουλοι ἐργοστάσιον σιδηρουργικόν, ὁ Ἄντ. Γιαννακόπουλος ὑφαντουργεῖον, καὶ οἱ ἀδελφοὶ Γιαννακόπουλοι ἐργοστάσιον πλακῶν, ἅπαντες ἐκ Ζατούνης. Ἐπίσης αὐτόθι ὁ ἐκ Δημητσάνης Ἄνδρ. Β. Πάσχας τὸ πρῶτον καὶ μόνον ἀτμοκίνητον ἐν Πελοποννήσῳ Τυπογραφεῖον καὶ Βιβλιοεκδοτικὸν Κατάστημα, ἀμιλλώμενον πρὸς τὰ κράτιστα τῆς Πρωτευούσης. Ὁ Ἄνδρ. Τσαούσης ἔχει κλωστήριον ἐν Πειραιεῖ. Οἱ υἱοὶ Μ. Μαλούχου μέγα βυρσοδεφεῖον καὶ φλανελλοποιεῖον ἐν Τριπόλει. Οἱ ἐκ Καρυταίνης ἀδελφοὶ Πουλόπουλοι μετὰ τοῦ Παπασφυροπούλου μέγα ἐργοστάσιον πέλων ἐν Ἀθήναις. Ὁ ἐκ Δημητσάνης Ἡλίας Φουστάνος Φλανελλοποιεῖον ἐν Σύρῳ. Ὁ ἐκ Τοπορίστης ἐκατομμυριοῦχος Δημ. Καρέλας μέγα ὑφαντουργεῖον ἐν Σύρῳ. Ἐν τῇ αὐτῇ πόλει ὁ ἐκ Ζυγοβιστίου Φώτιος Οἰκονομόπουλος ἐργοστάσιον καλεμκαιρικῶν ἢ γεμενιῶν. Οἱ ἐκ Βερβίτσης ἀδελφοὶ Στασινόπουλοι μέγα μεταξοκλωστήριον ἐν Καλάμαις. ὁ ἐκ Στεμνίτσης Θανόπουλος βυρσοδεφεῖον ἐν Σύρῳ κλπ.

Οὐχ' ἥσσων ὑπῆρξεν ἡ δρᾶσις τῶν Γορτυνίων εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἐμπόριον. Ἐνεκα τοῦ ἀγόνου καὶ ἀστόργου τῆς ἰδίας ἐπαρχίας, τρέπονται παιδιόθεν μετὰ τὰ πρῶτα γράμματα εἰς θερμότερα μέρη καὶ ζητοῦσιν εἰς τὰ ξένα τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἄνεσιν. Δὲν ὑπάρχει γωνία τῆς γῆς ἐνθα νὰ μὴ ὑπάρχη Γορτύνιος ἔμπορος. Καὶ εἰς τὴν Αὐστραλίαν καὶ εἰς τὴν Μαδαγασκάρην καὶ εἰς τὴν Ἀμερικὴν καὶ εἰς τὰς Ἰνδίας ἐτράπησαν τοῦ κερδῆος Ἑρμοῦ

ἱεροφάνται, πλουτοῦντες ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ τιμῶντες τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα. Ἐντὸς τῆς Ἑλλάδος, ἐν Πύργῳ, Φιλιατροῖς, Μεσσήνῃ καὶ εἰς πλείστας ἄλλας πόλεις καὶ χωρία τὸ Γορτυνιακὸν στοιχεῖον ἀποτελεῖ τὴν πλειονότητα τοῦ ἐμπορικοῦ κόσμου. Ἐνιοὶ δὲ τῶν ἐμπόρων, ζηλευτὰ αὐτοδημιουργήματα, ἐγένοντο ἑκατομμυριοῦχοι, ὡς ὁ Κώστας Παπαγιάννης καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἀνάστος ἐν Πάτραις, ἕτερος Δημητσανίτης ὁ Χρῆστος Ἱερεμίας ἐν Ἀγγλίᾳ, ὁ ἐκ Μαγουλιάνων Γιαννάκος Μπούκουρας ἐν Τεργέστη καὶ ὁ ἐκ Ζατούνης Π. Παντολέων ἰδιοκτῆτης καὶ διευθυντῆς μεγάλης ἀτμοπλοικῆς ἐταιρίας, περιαγούσης τὴν Ἑλ. σημαίαν εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν.

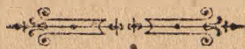
Ἐκτὸς δὲ τούτου ἕνεκα τῆς ἀφορίας τῶν βουνῶν, πανδήμως οἱ Γορτύνιοι ἀποδημοῦσιν εἰς ξένας ἐπαρχίας καὶ ἀπαρτίζουσιν ἄλλαχοῦ ἰδίας πολυαριθμούς παροικίας καὶ συνοικισμούς, διατηροῦντες ὡς ἱερὰ παλλάδια τὴν αὐστηρότητα τῶν ἡθῶν, τὸ ἀκαταπονήτως φιλεργον, τὴν λιτότητα τοῦ βίου, τὴν ὀρεινὴν ἀμφίεσιν καὶ προφορὰν καὶ κυρίως εἰς τρίτην καὶ τετάρτην γεννεὰν τὴν ἐπὶ κλησιν «Γορτύνιος», καίτοι τὰ τέκνα αὐτῶν γεννῶνται καὶ ἀνατρέφονται μακρὰν τῆς Γορτυνίας. Ὀλόκληροὶ σχεδὸν οἱ δῆμοι Μυλάοντος καὶ Νυμφασίας ἡρημώθησαν, μεταναστεύσαντες ὁμαδὸν εἰς Ἡλείαν, Ὀλυμπίαν, Τριφυλλίαν καὶ Μεσσήνην. Οἱ ἔποικοι οὗτοι, οἱ δημιουργήσαντες ἀξιοσημειώτους κτηματικὰς περιουσίας, ὑπολογίζονται εἰς τριάκοντα περίπου χιλιάδας ψυχῶν, ἀφοῦ ἐν Ἡλείᾳ μόνῃ καὶ ἐκ μόνου τοῦ δήμου Νυμφασίας κατοικοῦσιν ἤδη μονίμως χίλιαι οἰκογένειαι.

Μέχρι τοῦδε ὑπάρχουσιν ἐν Ἀθήναις δύο σύνδεσμοι, ὁ μὲν τῶν ἐκ τοῦ δήμου Τρικολώνων, εὐδοκιμώτατα λειτουργῶν, ὁ δὲ νεαρὸς τῶν Λαγγαδινῶν. Προσέτι δ' ἐν Πάτραις ὁ τῶν δημοτῶν Δημητσανῆς. Εἰς τοὺς συνδέσμους

τούτους δέον ν' ἀποδοθῇ μεγάλη ἀνακαινιστικὴ σημασία, εὐχῆς δ' ἔργον ἔσται ἂν καὶ ἐκ τῶν ὑπολειπομένων ὀκτὼ δῆμων ἰδρυθῶσι χωριστοὶ σύνδεσμοι, σκοποῦντες νὰ συνενώσωσιν εἰς κοινωφελεστάτην δρᾶσιν πάντας τοὺς ἐν τῇ Γορτυνίᾳ, ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ τῷ ἐξωτερικῷ συνδημότας. Διότι μόνον μετὰ τοιαῦτα δραστηρίως διευθυνόμενα καὶ εὐδοκίμως λειτουργοῦντα τοπικὰ σωματεῖα θὰ ἐπιτευχθῇ τὸ γενικὸν πάντων ὄνειρον, ἢ ἱδρυσις ἐνὸς μεγάλου Γορτυνιακοῦ Συνδέσμου, ὅστις μακρὰν τῆς πολιτικῆς θὰ ἐπιδιώξῃ καὶ θὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἀνάπλασιν τῆς Γορτυνίας ἐν πᾶσι, τὴν ἀναδάσωσιν τῶν φαλακρωθέντων ὀρέων τῆς, τὴν ἱδρυσιν Νοσοκομείου καὶ Πτωχοκομείου, τὴν τελειοποίησιν τῆς συγκοινωνίας, τὴν καλλιέργειαν τοῦ καλλιτεχνικοῦ αἰσθήματος καὶ τέλος τὴν ἀπόδοσιν δικαίας ὀφειλῆς εἰς τοὺς μεγάλους Γορτυνίους ἀγωνιστὰς δι' ἱδρύσεως προτομῶν καὶ ἀγαλμάτων καὶ ἀναρτήσεως εἰκόνων, ἐν καταρτισθησομένῳ Γορτυνιακῷ Μουσείῳ. Ἐν τῇ ἐνότητι ἡ ἰσχὺς !

Πλὴν ὅμως τῆς κατ' ἄτομον ἐπιδόσεως ταύτης, δὲν ἐξεδηλώθη καὶ ἐντελὴς σπάνις πολεμικοῦ μένους ἐν Γορτυνίᾳ κατὰ τὰς εἰρηνικὰς δεκαετηρίδας. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῆς Καλαμπάκας τῷ 1854 πλείστοι ἔσπευσαν ἐθελονταὶ εἰς Θεσσαλίαν ὑπὸ τοὺς γενναίους ὀπλαρχηγοὺς Πλαπούτας καὶ Κωνσταντῖνον καὶ Κόλιαν, συνάψαντες παρὰ τὰ Τρίγκαλα καὶ πεισματώδη μάχην. Ὁ Γεωργῆκος Δ. Πλαπούτας μετέβη εἰς Ἄρταν. Καὶ εἰς τὰς ἐπαναστάσεις τῆς Κρήτης οὐκ ὀλίγοι αὐθόρμητοι ἔδραμον, ὡς καὶ ἐσχάτως, μετὰ τὰς ταραχὰς τῶν Χανίων, οἱ φοιτηταὶ Ἄργ. Φατοῦρος καὶ Ἡλ. Ἱερεμίας. Καὶ κατὰ τὸν ἐπακολούθησαντα ἀτυχῇ πόλεμον, καθ' ἐν δεκάς Γορτυνίων ἐφονεύθησαν, ὁ ἐπιφανέστερος νεκρὸς ὑπῆρξεν ὁ Μαγουλιανίτης Παν. Παπαγιαννόπουλος, ἀνδρεῖος ταγματάρχης, προσελθὼν εἰς τὴν μάχην μετὰ διπλὴν πληγὴν καὶ πεσὼν ἥρωι-

κῶς ἐν Γριμπόεω. Ὁ μόνος δὲ παρακολουθήσας τὸν στρα-
τὸν ἱεροκῆρυξ ὑπῆρξεν ὁ εὐγλωττότατος ἐκ Τρεσταινᾶς
κληρικὸς Πανάρετος Δουληγέρης. Ἐν τῇ αὐτῇ κώμῃ
ἐγεννήθη καὶ ὁ γνωστὸς ἀρχιεπίσκοπος Πατρῶν καὶ Ἡ-
λείας Ἱερόθεος, ἐπαξίως κατέχων τὸν θρόνον τοῦ Γερμανοῦ.



ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Διδάγματα ἐκ τοῦ παρελθόντος. - Οἱ δύο πόλεμοι. - Ἀφορμὴ τοῦ
δευτέρου. - Κυβερνήσεις καὶ λαός. - Αἷτια τῶν συμφορῶν. - Ἐλπί-
δες ψευθεῖσθαι. - Ἡ Γορτυνία τότε καὶ σήμερον. - Ἐφοδία διὰ
τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα.

Ὁ χαραττὼν σελίδα τινὰ τοῦ Ἐθνικοῦ βίου ὀφείλει ν'
ἀποβλέπη εἰς τινὰ σπουδαῖον σκοπὸν. Δὲν ἀρκεῖ ἡ ξηρὰ
τῶν γεγονότων ἀναγραφὴ. Ἡμεῖς λοιπὸν ἐπιθυμοῦντες νὰ
δείξωμεν τι ἡδυνήθη νὰ προσφέρῃ εἰς τὴν Πατρίδα μία
μόνη ἐπαρχία, ἡσθάνθημεν κρατυνόμενον τὸν σκοπὸν ἡμῶν
ἐκ τῆς ἀπροόπτου συμφορᾶς τοῦ τελευταίου πολέμου. Ἡ
σύγκρισις τῶν δύο ἀγώνων, ἡ παραβολὴ τῶν ἀνδρῶν τοῦ
1821 καὶ τῶν ἀνδρῶν τοῦ 1897, ὁ παραλληλισμὸς τῆς
γεννεᾶς ἐκείνης καὶ τῶν ἐλευθέρων τῆς νῦν, θὰ δώσῃ δι-
δάγματα, θὰ παράσχῃ παραδείγματα σωστικὰ διὰ τὸ μέλ-
λον. Διότι κατ' ἀμφοτέρους τοὺς ἀγῶνας ὁ σκοπὸς ἦτο
ἅγιος. Τότε ἔστενεν ὑπὸ τὸν ζυγὸν ὄλος ὁ Ἑλληνισμὸς
καὶ ἀπετίναξε βίᾳ τὸ δυσφόρητον ἄγος. Τώρα ὁ ἐλευθερω-
θεὶς Ἕλληγ, θυσιάζων ἑαυτὸν, ἔσπευδε νὰ συμπληρώσῃ
τὴν ἀναγέννησιν. Ἄλλ' ἦτο ἐπίσης πρόσφορος ὁ καιρὸς;
Ἦσαν ὁμοίως ἐνδεχόμενα καὶ εὐδαίωνα τ' ἀποτελέσματα;

Κατὰ πάντα ὀρθοφρονοῦντα ὁ πόλεμος εἶχε καταστῆ
ἀναπόφευκτος. Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Βασιλείου

ἀνέλαθε τοῦτο ἡθικὴν ὑποχρέωσιν πρὸς πλήρωσιν τῶν προαιωνίων πόθων τῶν ὑποδούλων, πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ προγράμματος τῆς Μεγάλης Ἰδέας. Καὶ τῆς ιδέας ταύτης ὑπέρμαχοι ὑπῆρχον ἕκτοτε πάντες οἱ ὑπόδουλοι, οἱ μὲν ἐν κρυπτῷ, οἱ δὲ διαρρήδην. Ἄλλ' ἐξαιρετικῶς ἐν ᾧ πάντες οἱ ἄλλοι ἐφησύχαζον, ἀναμένοντες ἴσως νέον τινὰ Μέγαν Ἀλέξανδρον, ἢ Κρήτη, ἢ ἡρωικὴ Κρήτη, μὴ δυνηθεῖσα νὰ ἐλευθερωθῇ τότε μεθ' ἡμῶν διγνεκῶς ἐπανεστάτει. Αἱ ἐπαναστάσεις δὲ αὐτῆς ἀντήχουν ἀνεκφράστως εἰς τὰς καρδίας τῶν ἐλευθέρων, ἐγαλβάνιζον, ἠλέκτριζον. Τρέλλα ἐνθουσιασμοῦ κατελάμβανε τοὺς πάντας, ἐβελονταὶ ἔσπευδον πάντοθεν ἄθροοι, πρόσφυγες δὲ ἐκείθεν ἐπεδάρουν ἐπὶ μακρὸν τὸ πενιχρὸν Δημόσιον ταμεῖον. Καὶ ἐκ τούτου διὰ τὴν ἐθνικὴν πολιτικὴν εὐρισκόμεθα διαρκῶς καὶ δυσαναλόγως πρὸς τοὺς πόρους μας ἔνοπλοι.

Πολὺ βραδέως παρεχωρήθη εἰς τοὺς Κρῆτας τὸ πολίτευμα τῆς Χαλέπας. Ἀλλὰ δὲν ἐφηρμόσθη. Οἱ Τοῦρκοι μὴ δυνάμενοι ν' ἀνεχθῶσι προνόμια, ἔπνιγον τὰς διαμαρτυρίας τῶν Κρητῶν εἰς τὸ ἴδιον αὐτῶν αἷμα. Καὶ αἱ σφαγαὶ ἀλλεπαλλήλως ἐπεδίωκον τὴν ἐπιβολὴν τῆς ρομφαίας τῆς Πύλης. Ὅλος ὅμως ὁ ἐλληνισμὸς ἐκόχλαζεν ἐξ ἀγακτικῆσεως. Ἐπὶ τέλους αἱ δυνάμεις ἠγγυήθησαν τὴν ἀραρμογὴν νέου αὐτονόμου πολιτεύματος. Μόλις δ' ἐπέμειτο ἡ ἐφαρμογὴ αὐτοῦ, ἐφηρμόσθη πάλιν τὸ σύστημα τῶν σφαγῶν. Τὰ Χανία μετεβλήθησαν εἰς μακχελεῖον. Ὀλη ἡ Ἑλλάς ἀνάστατος. Μυριάδες προσφύγων ἐπεραιώθησαν εἰς Πειραιᾶ. Στρατὸς ἐλληνικὸς μετὰ στόλου ἀπεβιβάζετο εἰς Κρήτην, ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας καὶ τὰ δάκρυα τοῦ ἔθνους. Ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη. Ἄν ἀνεβάλετο τότε θὰ ἐκηρύσσετο βραδύτερον. Ἦτο προδήλως ἀναπόφευκτος. Τὸ κοχλάζαν ἡφαίστειον θὰ ἐξερρήγνυτο, καὶ ἴσως μετὰ πλειοτέρων καταστροφῶν.

Ἡ Κυβέρνησις, ἥς προΐστατο Γορτύνιος ὁ κ. Θ. Δη-
 λιγιάννης, ἀπεδέχθη τὸν πόλεμον, πιεζομένη ὑπὸ τῆς Ἀν-
 τιπολιτεύσεως καὶ τῆς Βουλῆς, ἥτις καὶ μετὰ τὴν συμφο-
 ρὰν ἐπὶ δύο ἔτη παρεῖχεν αὐτῇ τὴν ἐμπιστοσύνην της, αὐ-
 τὸ δὲ τοῦτο συνετέλεσε καὶ εἰς τὴν διάλυσίν της. Τὰ ἔργα
 τῶν Κυβερνήσεων καὶ τῶν Βουλῶν ἐλέγχει βεβαίως ἡ
 ἱστορία. Ἀλλὰ τὸ βραχὺ τοῦ χρόνου δὲν δίδει ἔτι αὐτῇ τὴν
 δύναμιν καὶ τὰ μέσα νὰ ἐπιληφθῇ σπουδαίως τῆς ἐρεῦνης
 τῶν γεγονότων καὶ τῆς μερικῆς εὐθύνης τῶν προσώπων.
 Ἐπιτρέπονται ὅμως ἀπλῶς ἀτομικαὶ σκέψεις ἐπὶ τῶν αἰ-
 τίων καὶ τῶν αποτελεσμάτων. Ἐπιβάλλεται ἡ διακοίνω-
 σις, ἡ διατυμπάνισις τῆς Ἐθνικῆς νόσου, διότι ἡ νόσος
 εἶνε δεινὴ καὶ δυοῖατος καὶ πρέπει ἔντρομοι πάντες ν' ἀ-
 τενίσωμεν καὶ ν' ἀνακόψωμεν τὸν κίνδυνον.

Κατὰ τὸ 1828 ὁ Ἄγων ἐθεωρήθη ὡς διακοπεῖς, οὐχὶ
 λήξας. Καὶ ἀπὸ δεκαετηρίδος εἰς δεκαετηρίδα ἀνεμένετο
 ἡ συνέχεια αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἠλλάξαμεν βίον.
 Ἡ πολυτέλεια καὶ ἡ ξενολατρεία ἀντεκατέστησαν τὴν λι-
 τὴν ζωὴν τῶν πατέρων μας. Οὐδὲν ἔμεινεν εἰς τὴν θέσιν
 του. Κατέστημεν σχεδὸν νευρόσπαστα τῶν ἀπειρῶν ἀναγ-
 κῶν τοῦ δημιουργηθέντος ἀφορήτου καὶ ξενίζοντος βίου.
 Καὶ ὑπὸ τοιαύτην προϋπόθεσιν ἐξεταστέον ἂν ἡδύνατα ὁ
 πόλεμος τοῦ 1897 νὰ ᾖ σύμφωνος πρὸς τὰς βλέψεις καὶ
 ἀνάλογος πρὸς τὰς ἀξιώσεις τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἀλλ' ὅπωςδὴποτε ὅταν ὁλος ὁ λαός, ἐπιτηδείως διαβο-
 κολούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ τύπου, ἐκραύγαζεν ἐκθύμως ὑπὲρ
 τοῦ πολέμου, ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψει πολλὰ, ἅτινα ὅμως ἐν
 τῶν ὑστέρων ἀπεδείχθησαν ἀτυχῶς καὶ μοιραίως ἀδόσι-
 μα. Πρωτίστως ἐπίστευσεν εἰς τὰς ἐπαγγελίας τῆς Ἐθνι-
 κῆς Ἑταιρίας, ὑποθέτων αὐτὴν συνέχειαν τῆς Φιλικῆς
 ἔχουσαν ρίζας πανταχοῦ καὶ ἔχουσαν ἐτοιμὴν ἤδη τὴν
 ἐξέγερσιν συσσώμου τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ. Δεύτε-

ρον ἐπίστευεν εἰς τὴν ἀκαταγώνιστον δρᾶσιν τοῦ Στόλου, ὅστις ἐντελῶς ἀποκλείων τὸν Τουρκικόν, οὐ μόνον θὰ ἀπεβίβαζεν εὐθὺς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην στρατεύματα, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐλευθερωθησομένης Κρήτης θὰ μετέφερεν εἰς τὰ σύνορα 30 χιλ. ἀλκίμους μαχητάς. Τρίτον ἐπίστευεν, ὡς πάντοτε, εἰς τὴν κρυφίαν ὑπόθαλψιν τῶν Δυνάμεων ἣ καὶ μιᾶς μόνης. Τέταρτον εἶχε πεποίθησιν ὅτι θὰ ἡνοίγοντο τὰ χρυσοφόρα βαλάντια τῶν ὁμογενῶν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς πτωχῆς πατρίδος. Καὶ τελευταῖον ἐπίστευεν ἀκραδάντως εἰς τὴν ἀνδρείαν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, προσεδόκα νέους ἥρωας, ἀνέμενε νέους ἐνδόξους στρατηγούς, ὠνειρεύετο νίκας καὶ θριάμβους, ἔχων εὐλόγως ὑπόδειγμα τὸν Ἀγῶνα τοῦ 1821.

Ἄτυχῶς οὐδ' αὐτοὶ οἱ ἐλάχιστοι ἀπαισιόδοξοι, οἱ φρονούντες ἐπικίνδυνον τὸν πόλεμον καὶ διὰ τὴν οἰκονομικὴν χρεωκοπίαν τοῦ κράτους καὶ διὰ τὴν ἄστοργον ἐπὶ δεκαετηρίδας διοίκησιν καὶ κυρίως διὰ τὸν ἀσύγκριτον πληθυσμὸν τῆς Ὀθωμ. Αὐτοκρατορίας καὶ αὐτοὶ οἱ μᾶλλον προληπτικαὶ οὐδέποτε ἀνέμενον τοσοῦτον οἰκτρὰ ἀποτελέσματα. Ἡ Ἐθνικὴ Ἑταιρία ἠρκέσθη νὰ παρατάξῃ μόλις δισχιλίους ἀντάρτας. Οἱ ὑπόδουλοι πάντες διετέλεσαν ἡρεμώτεροι ἀγαλμάτων. Ὁ Στόλος κατεναυμάχησεν ἀστακοὺς καὶ ἀποθήκας ἀχύρων. Οἱ Κρήτες ἐδεσμεύθησαν διὰ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν Δυνάμεων, ἀπαθῶς θεωμένων τὸν ἄνισον ἀγῶνα. Τὰ βαλάντια τῶν ὁμογενῶν ἐσφραγίσθησαν ἐρμητικῶς. Ἐκαστος Ἑλλήν ἀνέμενε νὰ δράσῃ ὁ πλησίον, ἀπέχων αὐτός. Οἱ στρατιῶταί μας ἀνεπαρκῶς γυμνασμένοι, ἀπογοητευμένοι ἐκ τοῦ διχασμοῦ τῆς Ἑλλ. νεολαίας εἰς ἀπαλλαγέντας καὶ μὴ, ἄνευ ἐνθουσιασμοῦ, ἄνευ μίσους πρὸς τοὺς Τούρκους, ὑπεχώρησαν παραδόξως καὶ ἀνεξηγήτως ἀμαχητεὶ σχεδὸν εἰς τὰ παλαιὰ σύνορα.

Οὐδαμοῦ σικιὰ στρατηγοῦ, οὐδαμοῦ σικιὰ ἡρωισμοῦ. Ὁ

Σμολένσκης κρατήσας τὴν θέσιν του εἰς τὸ Βελεστίνον καὶ ὑποχωρήσας τὴν ἐπομένην ἀνεκηρύχθη μέγας ἥρωας, ἐξ οὗ καταδηλοῦται ἡ κατὰπτωσις καὶ αὐτῆς τῆς ἀντιλήψεως τοῦ λαοῦ, καθ' ὅσον τὸ Βελεστίνον μόνον πρὸς τὰς ἐπὶ Ἰμβραήμ ἀδόξους μάχας καὶ ὑποχωρήσεις τῆς Τραμπάλας καὶ τῶν Τρικέρφων δύναται νὰ παραβληθῇ. Καὶ ἐκινδύνευσεν αὐτὴ ἡ ἀκεραιότης τοῦ νεαροῦ κράτους, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐπιδείξεως τοῦ Ἑλληνικοῦ θάρρους, ἄνευ τῆς γνωστῆς καὶ θαυμαστῆς ἐκείνης αὐταπαρνήσεως. Παραβάλετε λοιπὸν τὸν ἀγῶνα τοῦ 1897 πρὸς τὸν τοῦ 1821! Ἄν ἡ γεννεὰ ἐκείνη ἐδικαιοῦτο νὰ τύχῃ τοῦ τίτλου τῆς μεγάλης, ἂν οἱ ἀπαίδευτοι καὶ ἀπέριττοι ἐκείνης ἄνδρες ὑπῆρξαν μεγάλοι, ὁ τελευταῖος ἀγὼν ὑπερυψοῖ αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀναδεικνύει μεγίστους καὶ οἷονεὶ μυθικούς.

Λάβετε ὑπ' ὄψει τὴν Γορτυνίαν. Ἡ εὐτολμος αὕτη ἐπαρχία μόνη ἐπανεστάτησε τρίς κατὰ τῶν Φράγγων, ὑπετάγη τελευταία σχεδὸν ὑπὸ τοὺς Τούρκους, ἔθρεψεν ὁλοκλήρους γεννεὰς ἐνδόξων κλεπτῶν, παρεῖχεν ἐπισήμους ἀρχηγοὺς καὶ ὁπαδοὺς εἰς ὅλας τὰς ἐπαναστάσεις, ἐμυήθη σύσσωμος εἰς τὰ τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, παρεσκεύασεν ὅλα σχεδὸν τὰ ἐφόδια τοῦ πολέμου καὶ παρέσχεν εἰς τὸν ἀγῶνα στρατηγὸς ἀφθίτου αἵγλης καὶ ἥρωας ἀπαραμίλλους, χωρὶς ν' ἀναμένῃ τὰ πάντα παρὰ τρίτων ἢ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως. Μὲ ἐνθουσιασμὸν ἅγιον, ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν προϋχόντων, ὁπλαρχηγῶν, ἱερέων, σπευδόντων ἀπὸ κοινοῦ καὶ θυσιαζόντων τὰ πάντα ὑπὲρ τῆς Πατρίδος μὲ πίστιν εἰς τὸν Θεὸν μεγίστην, μὲ αὐταπάρνησιν ἀσύγκριτον, μὲ παροχὰς ἀνυπολογίστους, μὲ ἀντοχήν θαυμαστήν, εἶδε τέλος ἀνὰ τὸ αἰμόερεκτον ἔδαφος αὐτῆς καὶ ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σιντελεσθείσης ἐλευθερίας συντρίμματα μόνον καὶ εἰρήνια.

Ἰσως συνετέλεσεν εἰς τοῦτο καὶ ἡ ἀνέκαθεν μεμονω-

μένη διάπλασις καὶ ἐνέργεια αὐτῆς. Καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος ἀκόμῃ οἱ Γορτύνιοι, οἱ Καλαβρυτινοί, οἱ Λεονταρίται, οἱ Μανιάται καὶ πάντες οἱ ἐπαρχιῶται, ἀποτελοῦντες ἰδίας στρατευσίμους ὁμάδας, ὑπὸ ἰδίους ἀρχηγοὺς ἐφιλοτιμοῦντο πλειότερον, ἐπόμενοι εἰς τὰς τοπικὰς παραδόσεις, τὰς ἀναπτυσσούσας τὸν ἐγωῖσμον διαυγέστερον. Ἐσχάτως ὁμως ἡ ἀμιλλα καὶ ἡ τοπικὴ φιλοδοξία ἐχάθησαν εἰς τὸ χάος τῶν καθολικῶν στρατοπέδων, ἡ δὲ αὐταπάρνησις καὶ ἡ ἰδιάζουσα φιλοτιμία ἐξητμήσθησαν ἐν τῷ μερισμῷ τῆς εὐθύνης. Ἐλπίς τοπικοῦ μεγαλείου δὲν ὑπῆρχεν. Ὅλα ἰσοπεδώθησαν, ὅλα συνεχωνεύθησαν, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ ἀπωλέσθησαν. Ἡ Γορτυνία συνεπῶς ἡ ἔχουσα τέκνα ἀξιούντα πρωτοστασίαν ἐν πᾶσι τοῖς εἰρηνικοῖς ἔργοις, δέον νὰ ἀναμνησθῇ τοῦ παλαιοῦ μεγαλείου καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτὰ ἀξίους ἐπιγόνους ἐνδοξοτάτων προγόνων, διὰ ῥιζικῆς ἀναπλάσεως καὶ τῶν ἡθῶν καὶ τῶν χαρακτηρῶν.

Μετ' ὀλίγον ἀνατέλλει νέος αἰὼν, ὁ Εἰκοστός. Ὁ Κληρὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶνε βαρὺς. Εἶνε ἔθνος μὲ ὑποχρεώσεις δυσεκπληρώτους. Ἡ Ἑθνικὴ πολιτικὴ, ἡ πλήρωσις τῆς Μεγάλης ἰδέας ἐν λογικῷ πάντοτε μέτρῳ δὲν θὰ ἐξαιληφθῇ ποτε ἐκ τοῦ προγράμματος πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν καρδιῶν. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἐργασία. Ἐμπρὸς λοιπόν! Ὅλοι εἰς τὴν ἀναγέννησιν! Εἶνε αἶσχος ὁ ἐπερχόμενος αἰὼν νὰ χαιρετισθῇ ὑπὸ τοιαύτης καθολικῆς ἐκλύσεως, ὑπὸ τοιαύτης ἀξιοθρηνήτου ἀποσυνθέσεως. Ἀναθρέψωμεν τὴν νεολαίαν ἐν τῇ ἀγνῇ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπῃ, ὥς ἀνέθρεψαν αὐτὴν τὰ θούρια τοῦ Ρήγα ἀρχομένου τοῦ παρόντος αἰῶνος, ὁδηγήσωμεν τὸν λαὸν εἰς τὴν θερμὴν καὶ σῶτειραν πρὸς τὸν θεὸν Πίστιν, ὠθήσωμεν τοὺς πάντας εἰς ἐναγκαλισμὸν ἡθῶν ἀγνῶν καὶ ἀνεπηρεάστων ὑπὸ τῆς ξενολατρείας, δώσωμεν τῷ λαῷ ὑποδείγματα ἐκ τοῦ βίου μεγάλων ἀνδρῶν οὐχὶ μόνον τοῦ ἀρχαίου Ἑλλη-

νισμοῦ ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐφαμίλλου νεωτέρου, ἐμπνεύσωμεν πραγματικώτερον τὸν ἔρωτα πρὸς τὴν Ἑθνικὴν δόξαν καὶ τὸ μῖσος δίκαιον καὶ αἰώνιον πρὸς τοὺς Τούρκους, ἐμφυσήσωμεν μετὰ τὸν τελευταῖον μάλιστα πόλεμον τὸ ἱερὸν πῦρ τῆς ἐκδικήσεως καὶ ἡ Πατρίς θ' ἀναστῇ, ἡ Ἑλλὰς θὰ μεγαλυνθῇ, ἡ δούλη χώρα δὲν θὰ εἶνε πλέον παίγιον τοῦ Πανσλαβισμοῦ, ἡ Μεγάλη Ἰδέα δὲν θὰ θεωρῇται μεγάλη χίμαιρα....

Τ Ε Λ Ο Σ

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ ΔΙΟΡΘΩΤΕΑ

Ἐν σελ. 38 στίχ. 10 γράφει: Εἰρήνης Σταυράκιος. Ἐν στίχ. 28 νὰ σθεσθῇ τὸ β' καὶ. Ἐν σ. 39 στ. 30: συγχέει ἐν τῷ νῷ. Ἐν σ. 40 στ. 1 γράφει ΙΔ' αἰῶνα. Ἐν σελ. 47 στ. 15: ἐμπύρευμα ἔρωτος, στ. 19: ἐμεγαλοῦργησαν, στ. 23: ἀλμης. Ἐν σελ. 96 στ. 30: Ναυαράτους ἐχειρώσατο. Ἐν σ. 121 στ. 32: B. Brue. Ἐν σ. 146 στ. 12: τῷ 1605. Ἐν σελ. 150 στ. 5: Βουσεπούλου. Ἐν σ. 172 στ. 1: Κεφ. Θ'. Ἐν σ. 184 στ. 6 Καλίνικος ὁ Ε'. Ἐν σ. 278 στ. 7: εἰς ἐν, καί. Ἐν σελ. 330 στ. 8: πληρες. Ἐν σελ. 336 στ. 17: Δακίᾳ ἀντὶ Δανίᾳ. Ἐν σελ. 333 στίχος 30: ὁ Ἀθανασιάδης ἐκ Λαγγαδίων.

Handwritten signature:
 Δημήτριος

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΡΩΤΗ. - ΕΛΛΗΝΙΚΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Κεφάλ. Α'.	— Μυθολογία	σελ.	7
Κεφάλ. Β'.	— Ἀκμή τῆς Ἀρκαδίας	»	16
Κεφάλ. Γ'.	— Παρακμή τῆς Ἀρκαδίας	»	27

ΠΕΡ. Β'. - ΡΩΜΑΪΚΟΙ ΚΑΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Κεφάλ. Α'.	— Ἕενοι ἐπιδρομαί	σελ.	31
Κεφάλ. Β'.	— Ἡ χώρα τῶν Σκορτῶν	»	40

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ. = ΦΡΑΓΓΟΚΡΑΤΙΑ

Κεφάλ. Α'.	— Κατάκτησις τῆς Γορτυνίας	σελ.	49
Κεφάλ. Β'.	— Ἡ Βαρωνία τῆς Καρυταίνης	»	54
Κεφάλ. Γ'.	— Ἀποστασίαι τῶν Γορτυνίων	»	62
Κεφάλ. Δ'.	— Ἑρωτες καὶ τέλος τοῦ Δεδρυγέρ	»	66
Κεφάλ. Ε'.	— Ἡ Μαργαρίτα τῆς Ἀκοθας	»	72
Κεφάλ. ΣΤ'.	— Ἡ ἀρχοντοπούλα τῆς Ἀκοθας	»	76
Κεφάλ. Ζ'.	— Ἀνωμαλίας	»	81
Κεφάλ. Η'.	— Ὁ νέος Δεδρυγέρ	»	84
Κεφάλ. Θ'.	— Κατάλυσις τῆς Φραγγοκρατίας	»	88

ΠΕΡ. Δ'. - ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΙ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΙ ΧΡΟΝΟΙ

Κεφάλ. Α'.	— Βαρβαρικά ἐπιδρομαί	σελ.	92
Κεφάλ. Β'.	— Σπαραγμοὶ καὶ ὑποδούλωσις	»	97

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΜΠΤΗ. - ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Κεφάλ. Α'.	— Αἱ πρῶται Ἐπαναστάσεις	σελ.	104
Κεφάλ. Β'.	— Ἑνετικὴ Κυριαρχία	»	112
Κεφάλ. Γ'.	— Ὀριστικὴ Κατάκτησις ὑπὸ τῶν Τούρκων	»	118
Κεφάλ. Δ'.	— Ὅργανισμός τοῦ Μωρέως	»	125
Κεφάλ. Ε'.	— Ἀρχοντες καὶ κλέπται	»	130
Κεφάλ. ΣΤ'.	— Σχολὴ Δημητσάνης. Ἱεράρχαι Γορτύνιοι	»	138

Κεφ. Ζ'.	— Ἡ Ἐπανάστασις τοῦ Ὁρλώφ	σελ. 154
Κεφ. Η'.	— Δηφύσεις καὶ Ὁλεθρος τῶν Ἀλβανῶν . . .	» 162
Κεφ. Θ'.	— Φόνος τοῦ Κωνστ. Κολοκοτρώνη	» 172
Κεφ. Ι'.	— Θρίαμβοι τῶν κλεπτῶν	» 177
Κεφ. ΙΑ'.	— Καταστροφή τῶν Κολοκοτρωναίων . . .	» 186
Κεφ. ΙΒ'.	— Δεληγιάννης ὁ Μωραγιάννης	» 194
Κεφ. ΙΓ'.	— Κόλιας ὁ Πλαπούτας	» 206
Κεφ. ΙΔ'.	— Ἐταῖροι Γορτύνιοι	» 221
Κεφ. ΙΕ'.	— Παραμοναὶ τοῦ Ἀγῶνος	» 239
Κεφ. ΙΣΤ'.	— Κατάστασις τῆς Γορτυνίας. Πληθυσμός . .	» 255

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΚΤΗ. - ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ

Κεφ. Α'.	— Ὁ ἀγὼν ἐν Γορτυνίᾳ	σελ. 263
Κεφ. Β'.	— Πολιτικοὶ καὶ Ὁπλαρχηγοὶ	» 273
Κεφ. Γ'.	— Τὸ Καρυτινὸ Τουφέκι	» 286
Κεφ. Δ'.	— Γορτυνιακὰ Ἐφόδια	» 296
Κεφ. Ε'.	— Ἐμφύλιοι σπαραγμοὶ	» 304
Κεφ. ΣΤ'.	— Ἐπιδρομαὶ τοῦ Ἱμβραχίμ	» 312

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΕΒΔΟΜΗ. - ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΑΓΩΝΑ

Κεφ. Α'.	— Ἀντὶ τοῦ Μάνα Χολήν	σελ. 322
Κεφ. Β'.	— Σελίδες Ἐπιτύμβιοι	» 326
Κεφ. Γ'.	— Σταδιοδρομία ἐν Εἰρήνῃ	» 332
Κεφ. Δ'.	— Συμπέρασμα	» 340

1150 30
285 15
~~1425~~

15
19
—
30
15
—
45
180 270

(Handwritten signature and scribbles)

ΑΝΟΙΚΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Παρακαλοῦνται θερμῶς πάντες οἱ κάτοχοι οἰωνοῦ-
ποτε ιστορικῶν ἐγγράφων, ἀφορώτων τὴν δρᾶσιν τῶν
Γορτυρίων ἐπὶ τοῦ ἀγῶνος, νὰ μοὶ παραδώσωσιν αὐτὰ
ἐν πρωτοτύπῳ ἐπὶ ταχυτατῇ ἐπιστροφῇ ἢ ἐν ἀντι-
γράφῳ πιστῷ. Τὰ ἔγγραφα εἰσιν ἡ ἀσφαλεστέρα ιστο-
ρικὴ πηγὴ, ὅταν δὲ ὑπάρχωσι τοιαῦτα δὲν ἀνήκου-
σιν εἰς τοὺς κατόχους, ἀλλ' εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν
δημοσιότητα. Ἐπομένως οὐδεὶς πρέπει νὰ ὀλιγορήσῃ
ἢ ν' ἀρνηθῇ τὴν ἀνακοίνωσιν τοιαύτης ἱστορικῆς πη-
γῆς, καθόσον οὕτω καὶ ὁ οἰκογενειακὸς ἐγωϊσμὸς δια-
θρύπτεται καὶ ἡ ἐν γένει ἱστορικὴ ἐπιστήμη ἐξυπηρε-
τεῖται διὰ τῆς ἐπιχύσεως φωτὸς ἐπὶ ἀβεβαίων γεγο-
νότων.

Τ. Κ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Ἀπὸ μελέτην καὶ ἐπεξεργασίαν

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο Ε΄.

Ἐκτενὴς βιογραφία, ἐκδοθησομένη ἅμα τῇ τελέσει τῶν ἀποκαλυπτηρίων τοῦ ἐν Δημητσάνῃ ἀνδριάντος αὐτοῦ.

Ο ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗΣ

Μεγάλη ἱστορικὴ μονογραφία, ἐπὶ τῇ βάσει πλείστων πηγῶν ὡς καὶ τρισχιλίων νέων ἀνεκδότων ἐγγράφων.

ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΓΟΡΤΥΝΙΑΣ

Μελέτη λεπτομερὴς κατὰ δήμους καὶ χωρία, μετὰ πολλῶν εἰκόνων καὶ μεγάλου γεωγραφικοῦ χάρτου τῆς ἐπαρχίας.

ἩΘΗ ΚΑΙ ΕΘΙΜΑ ΓΟΡΤΥΝΙΑΚΑ

Ἦτοι περιγραφὴ ἐορτῶν, βιωτικῶν ἐνασχολήσεων, παιγνιδίων, σχολείων, προλήψεων, μύθων, ἀσμάτων, γάμων κ.λ.

ΕΚΔΟΣΙΣ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΩΝ ΓΕΡΜΑΝΟΥ

Μετὰ πολλῶν σχολίων καὶ πλήρους βιογραφίας, ὑπὲρ ἀνεγέρσεως ἀνδριάντος εἰς τὸν μέγαν ἐκείνον Πατριώτην.

ΤΙΜΑΤΑΙ ΔΡΑΧΜΩΝ ΔΥΟ

Handwritten signatures and notes in red and blue ink, including a large signature and the word "Πατριάρχης" (Patriarch).

Numéro 32.
AVRIL-MAI 1917

Numéro 32.

AVRIL-MAI 1917

RELATIONS AVEC LE CONTINENT

ÉCOSSE
Aberdeen
Edimbourg
Newcastle
Tyne
Sunderland
Middlesborough

MER DU NORD

DANEMARK
Ringkøbing
Horn's Reef
Sylt
Hansholm
Skagerrak
Frederikshavn
Aalborg
Århus

NORVÈGE
Kristiania
Copenhague
Dogs Bank
Golfe d'Helgoland

RELATIONS AVEC LE CONTINENT

ÉCOSSE
Aberdeen
Edimbourg
Newcastle
Tyne
Sunderland
Middlesborough

MER DU NORD

DANEMARK
Ringkøbing
Horn's Reef
Sylt
Hansholm
Skagerrak
Frederikshavn
Aalborg
Århus

NORVÈGE
Kristiania
Copenhague
Dogs Bank
Golfe d'Helgoland

